Основна школа
Жарко Зрењанин

info@zarko.edu.rs www.zarko.edu.rs 025/773-316 Српских владара 25, 25260 Апатин, Република Србија

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
ЗА ПЕРИОД ОД 01.09.2021. ДО 31.08.2025. ГОДИНЕ

ОШ „Жарко Зрењанин“, Апатин
Српских владара 25
Телефон: 025/773-316
Интернет страница: www.zarko.edu.rs
Е-пошта: info@zarko.edu.rs

Садржај

1. УВОД 6

1.1.ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ РАДА 6
1.2.СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА 8

НАСТАВНИ ПЛАН 10

2.1.Обавезни наставни предмети, недељни и годишњи фонд часова 10

3. НАСТАВНИ ПРОГРАМ 14

3.1. Наставни програм за 1. разред 14
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 14
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 27
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ 30
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СВЕТ ОКО НАС 36
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКО 42
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ 54
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 63
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ДИГИТАЛНИ СВЕТ 67
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА) 78
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА) 81

3.2. Наставни програм за 2. разред 88
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 88
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 95
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ 100
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СВЕТ ОКО НАС 104
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ 114
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ 120
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ 124
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 137
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ДИГИТАЛНИ СВЕТ 142
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА) 149
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА) 151

3.3. Наставни програм за 3. разред 155
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 155
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 164
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ 180
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ 188

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА 197

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ 199
ХИМНЕ 202
НАРОДНЕ ПЕСМЕ И ТРАДИЦИОНАЛНЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ 202
ПЕСМЕ ЗА ДЕЦУ 202
ДОМАЋИ КОМПОЗИТОРИ 203
СТРАНИ КОМПОЗИТОРИ 203
ПЕВАЊЕ 204
ОБРАДА ПЕСМЕ ИЗ НОТНОГ ТЕКСТА – МЕТОДСКИ КОРАЦИ 204
МУЗИЧКЕ ИГРЕ 205
СВИРАЊЕ 205
ХИМНЕ 205
НАРОДНЕ ПЕСМЕ И ТРАДИЦИОНАЛНЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ (УЗ ПЕВАЊЕ) 205
ДЕЧЈЕ ПЕСМЕ 205
МУЗИЧКЕ ИГРЕ 206
СВИРАЊЕ НА ДЕЧЈИМ ИНСТРУМЕНТИМА 206
МОДЕЛИ 206
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ 208
ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА 214
ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ 215
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРИРОДУ И ДРУШТВО 216
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 228
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРОЈЕКТНУ НАСТАВУ 235
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА) 240
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА) 242
3.4. Наставни програм за 4. разред 246
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 246
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 258
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ 269
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРИРОДУ И ДРУШТВО 279
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ 289
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ 294
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ 302
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 315
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА) 321
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА) 323

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРОЈЕКТНА НАСТАВА 327
3.5. Наставни програм за 5. разред 330
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 330
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ 342
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ТЕХНИКУ И ТЕХНОЛОГИЈУ 351
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ 356
ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 5(ПЕТИ) РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА 374
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ 380
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИСТОРИЈУ 382
СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ПРОШЛОСТИ 387
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ 393
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ 402
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 404
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ 424
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ 430
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК 433
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТКУ И РАЧУНАРСТВО 440
3.6.Наставни програм за 6. разред 450
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 450
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 464
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ 475
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ 479
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ 482
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГЕОГРАФИЈУ 485
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИКУ 487
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ 493
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТИКУ 502
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ 504
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС 522
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК 523
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 527
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК 530
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ТЕХНИКУ И ТЕХНОЛОГИЈУ 545
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ 548
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ 549
3.7.Наставни програм за 7. разред 552
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 552
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 568
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ 592
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ 595

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИСТОРИЈУ 599
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГЕОГРАФИЈУ 603
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИКУ 612
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТКУ 616
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ 623
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ХЕМИЈУ 626
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТИКУ И РАЧУНАРСТВО 630
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ 633
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС 653
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА КАТОЛОЧКИ ВЈЕРОНАУК 655
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 659
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК 662
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ 681
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ 683
3.8. Наставни програм за 8. разред 6868
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК 6868
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК 7024
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ 7224
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ 7291
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИСТОРИЈУ 7335
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГЕОГРАФИЈУ 73941
Географски положај, границе и величина територије Србије 7424
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИКУ 7435
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ 7479
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ 7546
I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА 7557
II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА 7568
Област: Јединство грађе и функције као основа живота 7568
Област: Човек и здравље 759
Област: Порекло и разноврсност живог света 761
област: Наслеђивање и еволуција 761
област: Живот у екосистему 763
ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА 7624
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ХЕМИЈУ 7635
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТИКУ И РАЧУНАРСТВО 76870
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ТЕХНИКУ И ТЕХНОЛОГИЈУ 78082
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ 7835
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС 8024

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК 8046
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ 80810
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК..... 8124
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ 8313
НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ 8324

4. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА 8357

5. ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ОЦЕЊИВАЊЕ УЧЕНИКА 8368

6. ПРОГРАМИ КОЈЕ РЕАЛИЗУЈЕ ШКОЛА..... 83840

6.1 ПРОГРАМ ДОПУНСКЕ И ДОДАТНЕ НАСТАВА 83840

6.2. ПРОГРАМ КУЛТУРНИХ АКТИВНОСТИ ШКОЛЕ 84143

6. 3. ПРОГРАМ ШКОЛСКОГ СПОРТА И СПОРТСКИХ АКТИВНОСТИ 84244
6.4 ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА 8435
6.5. ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ МАЛОЛЕТНИЧКЕ ДЕЛИКВЕНЦИЈЕ..... 8535
6.6. ПРОГРАМ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ 8546
6.7. ПРОГРАМ ПРОФЕСИОНАЛНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ 8557
6.8. ПРОГРАМ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ..... 8579
6.9. ПРОГРАМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 85860
6.10. ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ..... 85961
6.11. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНОМ САМОУПРАВОМ 86163
6.12. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ 86163
6.13. ПРОГРАМ ПРИЛАГОЂАВАЊА НА ШКОЛСКУ СРЕДИНУ..... 8646
6.14. ПРОГРАМ УВОЂЕЊА ПРИПРАВНИКА У ПОСАО 8657
6.15. ПРОГРАМ ИЗЛЕТА, ЕКСКУРЗИЈА И НАСТАВЕ У ПРИРОДИ..... 86870
6.16. ПРОГРАМ РАДА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ 87072
6.17. ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПЛАНОВИ..... 87173
6.18. ПРОГРАМ БЕЗБЕДНОСТИ И ЗДРАВЉА НА РАДУ 87173

7. ПРОГРАМ ПРОДУЖЕНОГ БОРАВКА 87375

8. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА..... 8768

9. СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА 880

1. УВОД

На основу члана 80. Закона о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС“ бр. 55/2013), Школски одбор ОШ „ Жарко Зрењанин“ на својој седници дана 20.08.2017. доноси ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА за период од 01.09.2017. до 31.08.2021. године

Школски програм основног образовања и васпитања ОШ „ Жарко Зрењанин“- Апатин, доноси орган управљања, у складу са наставним плановима и програмима. Школским програмом обезбеђује се остваривање наставних планова и програма и потреба ученика и родитеља, школе и јединице локалне самоуправе.

1.1.ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ РАДА

Основе за израду Школског програма ОШ „ Жарко Зрењанин“ за период 2021. – 2024. чине:

1.2. Закони

1. Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС’’, бр. 88/17, 27/2018, 10/2019 и 6/2020)
2. Закон о основном образовању и васпитању („Службени гласник РС“ бр. 55/13, 101/17, 27/18 и 10/2019)
3. Закон о уџбеницима („Сл.гласник РС’ бр. 27/2018)
4. Закон о службеној употреби језика и писама („Сл.гласник РС’ бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005, 30/2010 и 48/2018)

1.2.1. Подзаконски акти

1. Правиник о стандардима квалитета рада установе („Сл.гласник РС’ бр. 14/2018)
2. Правилник о вредновању квалитета рада установе („Службени гласник РС”, бр. 10/2019)
3. Правилник о стадардима компентенција директора установа образовања и васпитања (“Сл.гласник РС” бр. 38/2013)
4. Правилник о стручно педагошком надзору (“Сл. Гласник РС” бр. 87/2019)
5. Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индидвидуални образовни план, његову примену и вредновање (“Сл. Гласник РС” бр. 74/2018)
6. Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом (“Сл.гласник РС” бр. 80/2018)
7. Правилник о програму свих облика рада стручних сарадника (“Службени гласници РС” 5/12)
8. Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (“Сл. Гласник РС” бр. 46/2019 и 104/2020)
9. Правилник о садржају и начину вођења евиденције и издавања јавних исправа у основној школи (“Сл.гласник РС” бр. 66/2018, 37/2019, 56/2019 и 117/2020)
10. Правилник о стандардима компетенција за професију наставника и њиховог профес.развоја (“Прос. Гласник РС” бр.5/11)

11.Правилник о стручно педагошком надзору (“Сл.гласник РС” бр. 87/2019)
12.Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника (“Сл.гласник РС” бр. 22/05, 51/08, 88/2015, 105/2015 и 48/2016)
13.Правилник о наставном плану и програму основног образовања и васпитања („Просветни гласник РС“ бр. 13/2013)
14.Правилник о наставном програму за 7. Разред основног образовања и васпитања (“Службени гласник РС – Просветни гласник “, бр. 6/09, 3/11, 8/13, 11/16, 12/2018, 12/2019, 3/2020)
15.Правилник о наставном програму за 8. Разред основног образовања и васпитања (“Службени гласник РС – Просветни гласник “, бр. 2/10, 3/11, 8/13, 5/14, 11/16, 7/17 и 12/2018)
16.Правилник степену и врсти образовања наставника и стручних сарадника у основној школи (“Службени гласник РС – Просветни гласник” бр. 11/2012, 15/2013, 2/2016, 10/2016, 11/2016, 2/2017, 3/2017, 13/2018 и 11/2019)
17.Правилник о врсти стручне спреме наставника који изводе образовно васпитни рад изборних предмета у основној школи („Сл.гласник РС’ Просветни гласник” бр. 11/2012)
18.Правилник о изради и коришћењу психолошких мерних инструмеената („Сл. Гласник РС бр. 11/1988)
19.Правилник о норми часова непосредног рада са ученицима наставника, стручног сарадника и васпитача у основној школи (Просветни гласник РС бр. 2/92, 2 /2000)
20.Правилник о календару образовано-васпитног рада основне школе за школску 2020/2021. Годину
21.Правилник о организацији и остваривању наставе у природи и екскурзије у основној школи (Прос.гласник РС’ бр. 30/2019)
22.Правилник о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности основне школе ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2019)
23.Правилник о сталном стручном усавршавању и напредовању у звања наставника, васпитача и стручних сарадника („Сл.гласник РС’ бр. 81/2017 и 48/2018)
24.Правилник о мерилима за утврђивање цена услуга у основној школи („Сл.гласник РС’ бр. 42/93; 37/09)
25.Правилник о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи („Сл.гласник РС’ бр. 55/06,51/07,67/08)
26.Правилник о дипломама за изузетан успех ученика у основној школи („Сл.гласник РС’ бр. 37/93, 42/93)
27.Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању („Сл.гласник РС’ бр. 34/2019 и 81/2020)
28.Правилник о поступку напредовања ученика основне школе („Сл.гласник РС’ бр. 47/94)
29.Правилник о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу (“Просветни гласник” 4/90)
30.Правилник о општим стандардима постигнућа – образовни стандарди за крај обавезног образовања (“Просветни гласник РС” бр.5)
31.Правилник о програму завршног испита у основном образовању и васпитању (“Просветни гласник” 1/2011, 1/2012, 1/2014, 12/2014 и 2/2018)
32.Правилник о наставном плану и програму предмета грађанско васпитање („Просветни гласник РС ‘’, бр. , 20/04, 2/05, 15/05, 7/07 и 6/08-1)
33.Правилник о наставном плану и програму предмета верска настава („Просветни гласник РС’’, бр. 23/04, 9/05, 23/04, 5/01 2/08, 7/08)

34. Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности („Сл. гласник РС“, бр.65/2018)
35. Посебан колективни уговор за запослене у основним и средњим школама и домовима ученика („Сл.гласник РС’ бр. 21/2015 и 92/2020)
36. Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник", бр. 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019 и 2/2020)
37. Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник", бр. 16/2018)
38. Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2019)
39. Правилник о програму наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник" бр. 11/2019)
40. Правилник о нставном плану за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник" 6/2007-1, 2/2010-5, 7/2010-9, 3/2011-129, 1/2013-18, 4/2013-177, 11/2016-364, 11/2019-580, 6/2017-7, 8/2017-1, 9/2017-1, 12/2018-36, 15/2018-77 и 3/2020)
41. Правилник о наставном програму за шести разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник", 5/2008, 3/2011,1/2013, 5/2014, 11/2016, 3/2018, 12/2018 и 3/2020)
42. Правилник о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2019)
43. Правилник о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС - Просветни гласник", бр. 11/2019)

- Статут ОШ „ Жарко Зрењанин“
- Услови рада у школи
- Образовне потребе ученика, родитеља и наставника
- Потребе локалне заједнице

1.2.СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Сврха овог школског програма је омогућавање квалитетног образовања и васпитања, као и стицања потребних знања, вештина, ставова, навика и формирање система вредности ученика који обезбеђује успешно сналажење у животу, уз поштовање њихових интересовања, потреба и интереса, а све у складу са образовним стандардима.

Циљеви и задаци програма односе се на:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце,
- подстицање и развој физичких и здравствених способности,
- оспособљавање за даље образовање и самостално учење
- развој система вредности који се заснива на општим социјалним и моралним начелима демократског, хуманог и толерантног друштва,
- развијање и неговање другарства, поштовања људских права и подстицање индивидуалне одговорности

Циљ школског програма јесте да омогући учитељима, наставницима и професорима, базичне професионалне ослонце у планирању, реализацији и евалуацији целокупног школског живота од првог до осмог разреда обавезног образовања како би на најоптималнији начин кроз процес наставе остварили опште и посебне образовне стандарде.

Полазећи од члана 76. Закона о основном образовању Школски програм је утемељен на начелима :

- друштвена и образовно – васпитна функција основне школе, карактеристике основне школе, структура образовно – васпитне делатности.
- тенденција осавремењивања наставе и посебни облици извођења програма образовања и васпитања.
- усмереност на процесе и исходе учења;
- заснованост на стандардима, уз систематско праћење и процењивање квалитета програма;
- уважавање узрасних карактеристика у процесу стицања знања и вештина, формирања ставова и усвајања вредности код ученика;
- хоризонтална и вертикална повезаност у оквиру предмета и између различитих наставних предмета;
- поштовање индивидуалних разлика међу ученицима у погледу начина учења и брзине напредовања, као и могућности личног избора у слободним активностима
- заснованост на партиципативним, кооперативним, активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавања искуства, учења и знања која ученици стичу ван школе и њихово повезивање са садржајима наставе;
- развијање позитивног односа ученика према школи и учењу, као и подстицања учениковог интересовања за учење и образовање у току целог живота
- коришћење позитивне повратне информације, похвале и награде као средства за мотивисање ученика;
- уважавање узрасних карактеристика у процесу психофизичког развоја обезбеђивањем услова за живот и рад у школи

НАСТАВНИ ПЛАН

2.1.ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ, НЕДЕЉНИ И ГОДИШЊИ ФОНД ЧАСОВА

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРВИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик језик[1]	5	180	5	180	5	180	5	180
2.	Српски језик као нематерњи[2]	2	72	2	72	3	108	3	108
3.	Страни језик	2	72	2	72	2	72	2	72
4.	Математика	5	180	5	180	5	180	5	180
5.	Свет око нас	2	72	2	72	-	-	-	-
6.	Природа и друштво	-	-	-	-	2	72	2	72
7.	Ликовна култура	1	36	2	72	2	72	2	72
8.	Музичка култура	1	36	1	36	1	36	1	36
9.	Физичко и здравствено васпитање	3	108	3	108	3	108	3	108
10.	Дигитални свет	1	36	1	36	1	36	1	36
УКУПНО: А		20-22*	720-792*	21-23*	756-828*	21-24*	756-864*	21-24*	756-864*
Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ								
1.	Верска настава/Грађанско васпитање[3]	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Матерњи језик/говор са елементима националне културе [4]	2	72	2	72	2	72	2	72
УКУПНО: Б		1-3*	36-108*	1-3*	36-108*	1-3*	36-108*	1-3*	36-108*
УКУПНО: А + Б		21-23*	756-828*	22-24*	792-864*	22-25*	792-900*	22-25*	792-900*

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују
обавезни предмети и изборни програми

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	**год.**	**нед.**	**год.**	**нед.**	**год.**	**нед.**	**год.**
1.	Редовна настава	21-23*	756-828*	22-24*	792-864*	22-25*	792-900*	22-25*	792-900*
2.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Додатна настава					1	36	1	36
4.	Настава у природи**	7-10 дана годишње		7-10 дана годишње		7-10 дана годишње		7-10 дана годишње	

Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	**год.**	**нед.**	**год.**	**нед.**	**год.**	**нед.**	**год.**
1.	Час одељенског старешине	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Ваннаставне активности[5]	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72
3.	Екскурзија	1-3 дана годишње		1-3 дана годишње		1-3 дана годишње		1-3 дана годишње	

1. Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.
2. Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.
3. Ученик бира један од понуђених изборних програма.
4. Ученик припадник националне мањине који слуша наставу на српском језику може да изабере овај програм али није у обавези.
5. Школа реализује ваннаставне активности у области науке, технике, културе, уметности, медија и спорта.

* Број часова за ученике припаднике националних мањина

** Настава у природи организује се у складу са одговарајућим правилником.

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЗА ПЕТИ И ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик и књижевност_ језик[1]	5	180	4	144
2.	Српски као нематерњи језик [2]	3	108	3	108
3.	Страни језик	2	72	2	72
4.	Ликовна култура	2	72	1	36
5.	Музичка култура	2	72	1	36
6.	Историја	1	36	2	72
7.	Географија	1	36	2	72
8.	Физика	-	-	2	72
Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.
9.	Математика	4	144	4	144
10.	Биологија	2	72	2	72
11.	Хемија	-	-	-	-
12.	Техника и технологија	2	72	2	72
13.	Информатика и рачунарство	1	36	1	36
14.	Физичко и здравствено васпитање	2	72+54[3]	2	72+54[3]
Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ				
1	Верска настава/ Грађанско васпитање[4]	1	36	1	36
2.	Други страни језик[5]	2	72	2	72
3.	Матерњи језик/говор са елементима националне културе [6]	2	72	2	72

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни предмети, изборни програми и активности

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО–ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.
1.	Редовна настава	27-30*	1026-1134*	28-31*	1062-1170*
2.	Слободне наставне активности[7]	1	36	1	36
3.	Допунска настава	1	36	1	36
4.	Додатна настава	1	36	1	36

Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.
1.	Час одељењског старешине	1	36	1	36
2.	Ваннаставне активности[8]	1	36	1	36
3.	Екскурзија	До 2 дана годишње		До 2 дана годишње	

1. Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.
2. Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.
3. Обавезне физичке активности реализују се у оквиру предмета Физичко и здравствено васпитање.
4. Ученик бира један од понуђених изборних програма.
5. Ученик бира страни језик са листе страних језика коју нуди школа у складу са својим кадровским могућностима и изучава га до краја другог циклуса.
6. Ученик припадник националне мањине који слуша наставу на српском језику може да изабере овај програм, али није у обавези.
7. Слободне наставне активности школа планира Школским програмом и Годишњим планом рада. Ученик обавезно бира једну активност са листе од три слободне наставне активности које школа нуди.
8. Ваннаставне активности могу да буду: друштвене, уметничке, техничке, хуманитарне, културне, као и друге активности у складу са просторним и људским ресурсима школе.

- Број часова за ученике припаднике националних мањина

3. НАСТАВНИ ПРОГРАМ

3.1. НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 1. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

1. разред

Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.

Годишњи фонд часова: **180 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује изговорени глас и написано слово; изговорене и написане речи и реченице; – влада основном техником читања и писања ћириличког текста; – разуме оно што прочита; – активно слуша и разуме садржај књижевноуметничког текста који му се чита; – препозна песму, причу и драмски текст; – одреди главни догађај, време (редослед догађаја) и место дешавања у вези са прочитаним текстом; – уочи ликове и прави разлику између њихових позитивних и негативних особина;	**ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ**	Глас и слово; штампана и писана слова ћириличког писма. Речи и реченице као говорне и писане целине. Текстови засићени словима која се обрађују/текстови предвиђени за глобално читање. Све врсте текстова који су написани штампаним или писаним словима. Језичке игре. Аналитичко-синтетичка вежбања; лексичка и синтаксичка вежбања; моторичке вежбе. Писање (преписивање, самостално писање и диктат). Читање (шчитавање/глобално читање, гласно и тихо читање); питања којима се проверава разумевање прочитаног. Изговор и писање гласова који ученицима причињавају тешкоће (нпр. ђ, ћ; џ, ч; ј, љ)

– изрази своје мишљење о понашању ликова у књижевном делу; – препозна загонетку и разуме њено значење; – препозна басну и разуме њено значење; – разликује слово, реч и реченицу; – правилно изговори и напише кратку и потпуну реченицу једноставне структуре са одговарајућом интонацијом, односно интерпункцијским знаком на крају; – правилно употреби велико слово; – учтиво учествује у вођеном и слободном разговору; – обликује усмену поруку служећи се одговарајућим речима; – усмено препричава; усмено прича према слци/сликама и о доживљајима; – усмено описује ствари из непосредног окружења; – бира и користи одговарајуће речи у говору; на правилан начин користи нове речи у свакодневном говору; – напамет говори краће књижевне текстове; – учествује у сценском извођењу текста; – пажљиво и културно слуша саговорнике; – слуша, разуме и парафразира поруку; – слуша интерпретативно читање и казивање	**КЊИЖЕВНОСТ**	**ШКОЛСКА ЛЕКТИРА** **Поезија** Народна песма, Ја сам чудо видео Јован Јовановић Змај, Зимска песма Војислав Илић, Пролетња зора/Воја Царић, Пролеће/Мира Алечковић, Ветар сејач Десанка Максимовић, Првак; Хвалисави зечеви/У гостима/Ливадско звонце Гвидо Тартаља, Китова беба/Мрави/Постеља за зеку Бранко Ћопић, Јежева кућица (читање у наставцима) Душан Радовић, Јесења песма/Срећна Нова година Љубивоје Ршумовић, Ау што је школа згодна; Дете/Деца су украс света Стеван Раичковић, Цртанка/Бранислав Лазаревић, Сликар Перо Зубац, Добар друг ти вреди више Драгомир Ђорђевић, Није лако бити дете **Проза** Народна прича, Свети Сава и ђаци Народна прича, Деда и репа /Голуб и пчела Народна басна, Лисица и гавран Доситеј Обрадовић, Два јарца; Две козе Лав Николајевич Толстој, Два друга Драган Лукић, Јоца вози тролејбус/Игор Коларов, Дум-дум Оливер и његов бубањ Ђуро Дамјановић, Дан кад је јутро било слово/Весна Ћоровић Бутрић, Ноћни ћошак Избор из народних и ауторских загонетки (Десанка Максимовић, Загонетке лаке за прваке ђаке, Загонетке Григора Витеза и Бране Цветковића)

књижевних текстова ради разумевања и доживљавања; – примењује основна правописна правила; – пише читко и уредно; – писмено одговара на постављена питања; – спаја више реченица у краћу целину; – пише реченице по диктату примењујући основна правописна правила; – гласно чита, правилно и са разумевањем; – тихо чита (у себи) са разумевањем прочитаног; – пронађе информације експлицитно изнете у тексту		**Драмски текстови** Гвидо Тартаља, Зна он унапред Душан Радовић, Тужибаба Александар Поповић, Неће увек да буде први Бора Ољачић, Први дан у школи **Популарни и информативни текстови** Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Свети Сава, Вук Стефановић Караџић, знаменита завичајна личност и др.); Милан Шипка: Буквар **ДОМАЋА ЛЕКТИРА** Јован Јовановић Змај, Песме за децу (избор) Избор из басни и сликовница за децу **Књижевни појмови**: – песма; – прича; – догађај; место и време збивања; – књижевни лик – изглед, основне особине и поступци; – драмски текст за децу; – шаљива песма
	ЈЕЗИК **Граматика ,правопис и ортоепија**	Реченица; реч; слово. Улога гласа/слова у разликовању значења изговорене односно написане речи. Реченице као обавештење, питање и заповест. Велико слово на почетку реченице, у писању личних имена и презимена, имена

		насеља (једночланих) и назива места и улице у којој ученик живи, као и назив школе коју похађа. Правилно потписивање (име, па презиме). Тачка на крају реченице; место и функција упитника и узвичника у реченици.
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА **Говорење**	Вођени и слобо ни разговор. Говорни предлошци. Усмена порука. Причање, препричавање и опи сивање. Казивање књижевног текста. Драмски, драматизовани текстови, сценска импровизација. Сценско извођење текста (драм ско и луткарско). Богаћење речника: лексичке и синтаксичке ве жбе. Разговорне, ситуационе и језичке игре
	Слушање	Стварне и симулиране ситуације. Слушна порука. Аудио-визуелни записи. Игре за развијање слушне пажње
	Писање	Питања о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама, сликама, о књижевном и Некњижевном тексту. Писана порука. Краћа текстуална целина: о сопственом искуству, о доживљају, о сликама, поводом књижевног текста. Реченице/кратак текст погодан за диктирање

	Читање	Књижевни текстови. Текстови са практичном наменом: позивница, упутство, списак за куповину и др. Нелинеарни текстови: текст у табели, распоред часова, стрип, улазница и др. Информативни текстови: 1. уџбенички: Милан Шипка, Буквар; текстови о знамени тим личностима српске културе; 2. ванџбенички: о правилима учтивог понашања (бон тон); о месту у којем учени ци живе; о Животињама итд.

Кључни појмови:почетно читање и писање,књижевност,језик и језичка култура

Начин остваривања програма:

ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

Настава почетног читања и писања изводи се у првом полугодишту првог разреда основне школе, али, ако је потребно, наставља се и у другом полугодишту. Почетно читање и писање реализује се самостално, али обухвата и садржаје из Књижевности, Језика и Језичке културе.

Припремни период

У припремном периоду учитељи треба да испитају способности ученика, и то: причање, препричавање, познавање слова, познавање читања и писања, спретност у руковању прибором за писање и цртање. У току овог периода испитивање ученика се обавља кроз активности које се међусобно прожимају.

Усмено изражавање се изводи кроз игре и активности где се вежба комуникација (поздрављање у конкретним ситуацијама: добро јутро, добар дан и довиђења; захваљивање, извињавање). Ученици могу причати на основу посматрања слика и низа слика. Могу препричавати слушани текст, позоришне или луткарске представе разговетним природним говором и правилним изговором. Учитељи треба да воде рачуна о правилној артикулацији гласова и да са ученицима коментаришу одслушано. Вежбе у посматрању се односе на уочавање целине и детаља, посматрање предмета, појава и околине. Треба их тематски организовати. Прво се посматра учионица, па се касније та активност проширује на околину. Ученици могу посматрати предмете, људе, животиње, догађаје, слике, слике у низу, фотографије, објекте из околине и сл. Пажњу ученика треба усмерити на целину, затим на најважније појединости и на крају на мање важне појединости. Опажају се: облици, боје, односи, покрети, мимика и гестови, скривени детаљи и сл.

Вежбе у слушању почињу слушањем онога што говоре учитељи, други ученици, глумци и спикери. Слушани говор се коментарише да би се одредиле говорне карактеристике говорника. Слушање треба да буде повезано са мимиком и гестовима који прате оно што се говори. Обавезно инсистирати на подражавању правилног говора. Током слушања одвајати битно од небитног, неговати пажњу и концентрацију. Слушају се и звукови ономатопејског типа, шумови, артикулисани и неартикулисани звукови.

Аналитичка вежбања треба да буду занимљива и подстицајна јер су један од најважнијих предуслова за учење читања и писања. Не изводе се изоловано већ су повезана са вежбама слушања и посматрања. Уочава се позиција гласова у речи која је изговорена и позиција слова у речи која је написана. Када ученици савладају уочавање гласова и њихову позицију у речима, прелази се на растављање речи на гласове. За почетак се препоручују речи од два гласа, а затим од три, четири и више.

Синтетичка вежбања се организују упоредо са аналитичким. Речи које су већ растављене на гласове опет се сливају у целину. Почиње се од најлакших и иде ка све тежим. Ученици се на тај начин припремају за читање и разумевање прочитаног.

Вежбе у отклањању дијалекатских и жаргонских карактеристика говора се изводе полако и систематично. Учитељи посебну пажњу треба да обрате на изговор гласова ђ, ћ; џ, ч; ј, љ.

Моторичке вежбе за развијање руке, шаке и прстију се развијају кроз игру. Препоручује се везивање чворова од канапа, везивање пертли, закопчавање дугмића, низање перлица (могу се изводити и на часовима физичког васпитања). Графомоторичке вежбе су веома важне у припреми за писање. Свака графомоторичка вежба треба да се повеже са неким догађајем, вежбом слушања, посматрања, причања и сл. Такве вежбе, односно писање елемената слова, изводе се на различите начине, кроз цртеже, рамове за слике у простору предвиђеном за писање. Ученике треба подстицати да употпуне цртеж додајући своје елементе (корелација са ликовном културом). Вежбе писања линија изводити без подизања руке, из једног потеза. Ученике усмеравати на правилно држање

оловке (графитне оловке, хемијске оловке, налив пера, фломастера). Употребу гумице треба свести на минимум, јер смањује одговорност ученика у писању. Пазити на правилно држање тела, удаљеност од стола, правилан положај тела у односу на сто и на угао писања. При писању учити ученике да не журе, да рука буде опуштена.

Учење читања и писања

Дидактичко-методичка организација наставе почетног читања и писања зависи од много фактора, а најважнији је онај који се од носи на предзнања ученика. Учитељи бирају поступак који ће користити у настави почетног читања и пис ња – комбинацију монографског и групног поступка, групни или комплексни поступак.

Наставу почетног читања и писања треба изводити на више нивоа уз примену принципа индивидуализације. У сваком одељењу постоје ученици који знају да читају и они који само познају слова или не зн ју да читају. Садржаји, методе и облици рада треба да се прилагоде могућностима и потребама ученика.

У овом периоду ученици треба да вежбају читање одговарајућих текстова, правил но изговарају све гласове и правилно наглашавају речи и речен це. Треба обратити пажњу на индивидуалне способности ученика. Свако дете чита св јим темпом и према св јим способностима. Пожељно је често проверавати степен савладаности технике читања и разумевања прочитаног. При учењу читања могу се користити игре словима и речима, језичке игре (ребуси, испуњалке, укрштене речи). Ученици тако упознају нове садржаје, ситуације имају већу мотивисаност, а атмосфра је пријатна и опуштена. Подстицати ученике да свакодневно вежбају читање код ку ће. Сарађивати са родитељима ученика и пружити им неопходне информације везане за читање (мотивација деце, читање у свакодневним животним ситуацијама, удаљеност текста од очију је 30 центиметара и сл.).

Ученици уче да пишу појединачна штампана и писана слова, речи и реченице; цифре. Размак између штампаних слова у речима мора да буде равномеран. Код учења писаних слова посебну пажњу треба посветити графичком увезивању слова у речима. Слова треба да буду исте висине и дебљине, а размак између речи уједначен. Писање увежбавати кроз преписивање, допуњавање реченица, састављање реченица на основу слике, састављање реченица на основу низа слика, диктате и самостално писање реченица и краћих текстуалних целина. Поред усвајања облика слова, смера писања самог слова, посебну пажњу треба обратити на просторну оријентацију у свесци. Појединачно писање слова се ограничава на један до два реда у свесци. Дневна оптерећеност писањем не треба да је дужа од 25 минута. Леворука д ца пишу левом ру ком.

Усавршавање читања и писања

У овом периоду ученик треба да влда основ ном техником читања и писања. Усавршавање читања треба вежбати на текстовима који су кратки, динамични, интересантни и примерени узрасту ученика, као и на текстовима школске и домаће лектире. Посебну пажњу обратити на разумевање прочитаних речи, реченица и текстова. Редовним вежбањем ученици аутоматизују процес читања и писања.

КЊИЖЕВНОСТ

Препоручени садржаји из области Књижевност савладавају се током целе школске године, из буквара/почетнице и уз помоћ читанке као основних наставних средстава, тако што учитељ планира њихову реализацију у складу са индивидуалним карактеристикама ученика и укупним могућностима колектива, руководећи се исходима учења.

Приликом оспособљавања ученика да уз помоћ учитеља разумеју текстове из школске лектире, али и популарне, информативне текстове из часописа за децу, енциклопедија и сл. важно је настојати да се уоче догађаји, просторни и временски односи и битне појединости у описима бића и природе. Како се текстови из школске лектире користе за усавршавање читања и писања и увођење ученика у основне појмове о књижевности, тако се ученици подстичу да уоче ликове у књижевном делу, њихове особине и поступке; њихова емоционална стања (радосно, тужно, смешно) и да разликују појмове добра и зла.

У прописаним текстовима из школске лектире понуђен је избор, односно опредељивање учитеља да у неким случајевима изабере између два, односно три дела (нпр. бира се једна народна прича – Деда и репа или Голуб и пчела, бира се једна од три понуђене песме Гвида Тартаље, а од Љубивоја Ршумовића обавезно је обрадити песму Ау што је школа згодна, а поред ње бира се још једна од две које су понуђене – Дете или Деца су украс света, итд.).

Први пут се уводи читање текста у наставцима, на примеру Јежеве кућице Бранка Ћопића. То подразумева да учитељ, према плану који сам осмисли и одговарајућом динамиком, чита део по део Ћопићевог текста и разговара са ученицима о прочитаном на неколико планираних часова мотивишући их да дело прочитају и сами.

Пошто су текстови предвиђени програмом једноставни, кратки и засновани на хронолошком низању догађаја, ученик треба да одреди где се и када дешава радња и да разуме узрочно-последични распоред догађаја, односно шта се у фабулативном тексту десило прво, а шта следеће, шта је претходило неком догађају а шта из њега следи.

Ученик треба да уочи формалну различитост поезије, прозе и драмског текста (разликовање стиха од прозног и драмског текста писаног по улогама) и њихове основне генолошке карактеристике (нпр. одсуство фабуле у лирском делу, ритмичност стихова или низање догађаја у епском и драмском делу), али не на нивоу дефинисања генолошких појмова. Ученик треба да разликује песму (и шаљиву песму – по тону певања) од приче (басне) и драмског текста, али без увођења дефиниција књижевнотеоријских појмова. Детаљније терминолошко одређивање уводи се поступно у старијим разредима.

Ученик треба да буде у стању да разуме пренесено значење загонетке без формулисања у њој постојећих стилских поступака; да препознаје жанр басне као приче са пренесеним значењем (без увођења појма алегорије), да буде упознат са постојањем народне и ауторске басне (које могу бити у стиху или у прози), да у баснама ликови могу бити не само животиње, већ и биљке, предмети, антропоморфизована бића (Срећа, Нада) или људи и, коначно, да буде у стању да разуме њено пренесено значење и издвоји њену поуку. Пошто се у овом узрасту интегрални текст басне неретко адаптира, скраћује, у исходима нису наведени структурни жанровски елементи басне (фабула и поука),

поготово што поука у народној басни и код неких аутора није издвојена (а наравоученија Доситеја Обрадовића су у неким адаптацијама скраћена или изостављена).

Ученици се оспособљавају да уоче непознате и мање познате речи у тексту и да питају учитеља за њихово објашњење како би што боље разумели значење текста. Вођени питањима (ко?, шта?, где?, када?, зашто?) о прочитаном садржају, ученици се оспособљавају да као одговоре формулишу: реченице, одељке, краће текстовне целине, зависно од индивидуалних способности. Током обраде књижевних текстова ученици стичу прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да своје ставове и искажу.

Приликом читања лирских песама ученици поступно уче да препознају и доживе мелодичност песама и да их изражајно читају и рецитују (по избору). Успостављање разлике између дела у стиху и дела у прози не врши се на теоријском нивоу.

Приликом обраде драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (сценски наступ, драмска игра, луткрска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака). Притом ученици усвајају и правила понашања у позоришту у оквиру васпитног деловања школе. Уз активно слушање, а потом и самостално читање једноставних књижевних и осталих типова текстова ученици се оспособљавају да садржаје доводе у везу са илустрацијама које прате књижевни, популарни и информативни текст.

Од првог разреда садржајима програма се сугерише систематично и поступно усвајање књижевних појмова, а учитељима се препоручује да континуирано уводе нове речи у речнички фонд ученика, како би се он обогатио. Усвајање књижевних појмова не подразумева учење њихових дефиниција, већ њихово именовање и описно образлагање појма, уочавање његове улоге у књижевноуметничком тексту.

Стицању читалачких навика доприноси поновно враћање домаће лектире у школске програме. У првом разреду часови домаће лектире реализују се у другом полугодишту. У намери да се ученици од првог разреда навикавају на читање лектире у обавезном и слободном избору, успоставља се сарадња са школским библиотекаром, а неколико часова се током године може реализовати у школској библиотеци.

Вештина читања и разумевања прочитаног стиче се и у оквиру Језичке културе и при обради књижевноуметничких текстова. Ученици се подстичу да читају текстове у сликовницама (на пример, басне, бајке и приче).

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре) већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Граматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.

У оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања. Тако се поставља основа за проширивање језичких садржаја у старијим разредима.

Потребно је указивати на разликовну функцију гласа у оквиру речи (нпр. ђак, џак). Тако се посредно скреће пажња на важност правилног писања слова, односно правилног изговарања гласова.

Елементарне основе из морфологије ученици стичу уочавајући реч као језичку јединицу између гласа и реченице. Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице. У писању треба скренути пажњу на то да је реч одвојена белинама са обе стране, а у говору учитељ треба да нагласи правилан акценат неке речи (уколико је ученици погрешно изговарају).

Реченице треба уочавати, кад год је то могуће, у оквиру текста. У писању посебно треба скренути пажњу на то да реченице почињу великим словом и завршавају се тачком, знаком питања или знаком узвика (на овај начин се повезују граматика и правопис). Када се реченица изговара, ученицима се скреће пажња на њену интонацију, нарочито ако се ради о питању.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистичу из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу – говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика.

Правопис

Правописна правила ученици треба да савладају путем систематских вежбања (елементарних и сложених). Ова вежбања треба да буду што разноврснија и треба их организовати што чешће.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Област Језичка култура обухвата развијање основне писмености ученика, односно усавршавање говорења, слушања, читања и писања. Ове четири програмске подобласти усмерене су на неговање културе говора, писменог изражавања, богаћење речника и, у ширем смислу, на развијање комуникативних способности ученика. Наставни рад у области Језичка култура реализује се у прожимању са другим областима предмета, као и кроз самосталне наставне јединице.

Говорење ученика развија се у разговору у којем их учитељ усмерава да усавршавају своју комуникацију. У вођеном разговору о књижевном тексту или о одређеној теми,

ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Слободни, односно друштвени разговор, основа је свакодневне комуникације и зато је потребно ученике усмеравати како да учтиво започну разговор, размењују информације и користе основне форме учтивости. У току разговора могу се издвајати ситуациони говорни предлошци који се користе у свакодневним комуникативним ситуацијама. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног школског живота. У току сваког разговора ученици се подстичу да говоре, односно да износе информације, своја мишљења, именују осећања, уз одабир одговарајућих речи.

Препоручени облици усменог изражавања јесу причање, препричавање и описивање. То су садржаји програма, односно садржаји учења. Ученик се постепено уводи у усмено изражавање и учи како да преприча текст, како да прича или како да описује. Изражавање се реализује кроз говорне вежбе уз помоћ датог или заједничког плана. План помаже ученицима да осмисле садржину говора, али не треба спутавати оне који могу да говоре самостално са индивидуалним планом, па и без њега. Усмено се препричава краћи текст, део позоришне представе или филма. Препоручене врсте причања су: причање о слици или по низу слика (прича у сликама), причање о доживљајима и догађајима. Описују се годишња доба, биљке и животиње, најбољи друг или другарица, чланови породице, кућни љубимци и сл. Ученици се упућују на правилно говорно изражавање.

Учење напамет и говорење одабраних текстова или њихових кратких одломака усмерено је на богаћење речника и правилан говор. Говоре се напамет научене одабране песме, уз увођење ученика у правила рецитовања. Такође, могу се напамет научити и говорити кратки одломци из прича и делови драмског текста (лице). Циљ ове врсте говорења је изражајни говор, а не само меморисање текста. Зато треба пажљиво одабрати шта ће деца учити напамет, а неки од критеријума су уметничка вредност текста и његова прилагођеност узрасту. Сценски се изводе драмски текстови из школске лектире и драматизовани текстови. Сценске игре најбоље је реализовати на основу књижевних дела која су погодна за сценску импровизацију.

Богаћење речника у функцији јасног изражавања реализује се кроз коришћење адекватних речи у говору, усвајање и коришћење нових речи, као и проширивање опсега значења у оквиру једне речи. Нове речи се усвајају из правилног говора и из књижевних и некњижевних текстова. Ученици се упућују да из свог активног речника, уз активирање пасивног, користе речи које што прецизније преносе жељену информацију, али и да речима могу говор учинити лепшим.

Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз језичке игре. Врсте игара потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити разговорне игре, на пример, разговор са непослушном лутком, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара. Такође, могу се одабрати и преметаљке, ребуси, палиндроми, уланчавање, допуњалке, једноставне укрштене речи.

Слушање је важна активност у комуникацији. Ученици се у разговору упућују да пажљиво и културно слушају саговорнике. У наставном контексту ученици слушају шта други говоре и то потврђују репродуковањем или парафразирањем слушне поруке, као и поступањем по молбама и усменим инструкцијама одраслих и вршњака. Пажљиво

слушање практикује се и у симулираним ситуацијама (разговорне и ситуационе игре). Ученици слушају читање учитеља, вршњака, спикера.

Запис по слушању подразумева диктат, којим се вежба и писање. Међутим, први корак у реализацији диктата је слушање и уочавање границе између речи и реченица у зависности од интонације, чиме се развија језичко повезивање изговорене и записане речи.

Игре за развијање слушне пажње изводе се у наставном контексту: пажљиво слушање са задатком, на пример, Препознај ко говори, Слушај како говорим (тихо, брзо), Чујем глас т...

Писање и читање се увежбавају у настави почетног читања и писања, а затим у областима Књижевност, Језик и Језичка култура. У садржајима програма из области Језичка култура дати су основни елементи који се односе на писменост ученика, с тим да се они не могу посматрати изоловано, већ у садејству са исходима и препорученим садржајима у свим областима предмета. Дакле, читање и писање се не уче посебно у оквиру наставних области, већ кроз све наставне садржаје.

У првом разреду ученици пишу реченице и краће текстуалне целине. Посебно се води рачуна о индивидуалном приступу ученику, што подразумева подстицање према способностима и могућностима у писању. Ако дете има тешкоћа у писању, потребно је пажљиво и постепено га уводити у писање, док дете које напредује треба подстицати адекватним захтевима. Ученици писмено одговарају на једноставна питања о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама, сликама, као и на питања о књижевном и некњижевном тексту. Осим тога, ученици самостално осмишљавају и пишу реченице о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама. Такође, записују наслов слике или наслове слика у низу и реченице на основу слике или низа слика (прича у сликама).

Ученици се оспособљавају да запишу краћу писану поруку којом преносе информације и која има практичну намену. Ове поруке немају класичну форму, већ служе за свакодневне намене, на пример, информације о школским обавезама (информације о ваннаставним активностима, списак школског прибора, потребног материјала за школске предмете).

Учење самосталног писања текста почиње спајањем више реченица у целину. Ученици пишу о свом искуству, о доживљају, о слици или по низу слика (прича у сликама). Према својим способностима ученик ће написати две, три повезане реченице или краћи текст.

У писању се примењују научена правописна правила која се уче у оквиру области Језик. Потребно је да се правопис у писању доследно примењује од почетног читања и писања. Ученици се упућују да бирају адекватне речи и да их употребљавају нове док пишу.

Читање се увежбава на делима школске и домаће лектире, и на другим књижевним и некњижевним текстовима. Посебна пажња треба да је усмерена на читање информативних текстова, према интересовањима ученика и у друштвеном контексту, према препорученим садржајима програма. Потребно је практиковати следеће врсте читања: гласно читање (целог текста, штафетно, флексибилно, драмског текста по улогама); тихо читање (у себи). Разумевање текста показује се помоћу подстицаја или питања и исказивањем теме/поенте текста (у складу са предзнањем), као и

представљањем кључних делова текста сликом (илустрација текста). Информације у тексту проналазе се вођено (одговарањем на репродуктивна питања ко?, где?, како?, када?) и самостално, без детаљно датих упутстава.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневној формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

1. разред

Годишњи фонд часова: 74

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства; – представи себе и другог; – разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих; – разуме кратка и једноставна упутства и налоге и реагује на њих; – даје кратка и једноставна упутства и налоге; – разуме позив и реагује на њега; – упути позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих; – упути кратке и једноставне молбе; – искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих; – упути једноставне честитке; – препозна и именује жива бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставне описе живих бића, предмета и места; – опише жива бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; – разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима; – разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о положају у простору; – разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/ непоседовање; – разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагује на њих; – тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима.	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Реаговање на усмени импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); успостављање контакта при сусрету. Садржаји Hi! Hello. Good morning/afternoon/evening/night. How are you? I'm fine, thank you, and you? Goodbye. Bye. See you (later/tomorrow). Have a nice day/weekend! Thanks, same to you! (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких и једноставних текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних. Садржаји My name's Maria/I'm Maria. What's your name? This is my friend. His name's/name is Marko. Maria, this is Barbara. Barbara, this is Maria. This is Miss Ivona. She's my teacher. That is Mr Jones. He's your teacher. How old are you? I'm seven. He's ten. Who's this/that? It's my father. Is Tom your brother/friend? Yes, he is/No, he isn't. Is Jane your sister/friend? Yes, she is/No, she isn't. Who's in the picture? It's my sister. Her name's Susan. Личне заменице у функцији субјекта – I, you … Присвојни придеви – my, your… Показне заменице – this, that Глагол to be – the

		Present Simple Tense Питања са Who /How (old) Основни бројеви (1–10) (Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у нашој земљи и земљама енглеског говорног подручја.

РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање налога и упутстава и реаговање на њих; давање кратких и једноставних упутстава (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично). Садржаји Let's start. Quiet, please. Listen to me! Look! Look at me/the picture! Sit down. Stand up. Turn around. Jump. Say hello/goodbye to your friend. Open/Close your books/notebooks. Put down your pencils. Pick up the rubber. Wash your hands. Open the window, please. Come in. Come here/to the board. Give me your book, please. Don't do that. Listen and say/sing/do/number/match/draw/ repeat… Cut out/stick/touch/point to... Colour the door yellow. Count from … to …. My turn now. Hurry up! Quick! Watch out! I understand/I don't understand. I'm finished. Императив (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости; дечје песме одговарајућег садржаја.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност, уз коришћење најједноставнијих израза. Садржаји Let's play football/the memory game/go to the park/sing. Come and play with me! Come to my birthday party. Cool! Super! Great! OK. All right. Sorry, I can't. Императив (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање једноставног, усменог одговора на исказану молбу; изражавање и прихватање молби, захвалности и извињења. Садржаји Can I have an apple, please? Yes, here you are. Thank you/Thank you, Maria/Thanks. You're welcome. No, sorry/Not now/No, you can't. Can you help me, please? Can/May I have some water, please? Can/May I go to the toilet/go out/come in? Excuse me, Teacher, …? I can't see. Can you move, please? Sorry, can you repeat that, please? I'm sorry I'm late. It's OK. No problem. Модални глаголи за изражавање молбе – can/may (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације
ЧЕСТИТАЊЕ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких и једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан; реаговање на упућену честитку и упућивање

		кратких пригодних честитки. Садржаји Happy birthday to you! Merry Christmas! Happy New Year! Happy Easter! Thanks, same to you! (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања; пригодне дечје песме и игре.
	ОПИСИВАЊЕ ЖИВИХ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање краћих једноставних описа живих бића, предмета и места у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких усмених описа живих бића, предмета и места. Садржаји It's a/an… It's short/long/small/big/blue… It's a blue ruler. I can see one red apple and two yellow bananas/three blue and four orange balloons. Here's a crayon. What colour is it? It's blue/The crayon is blue. Глаголи have got, to be за давање описа Правилна множина именица: book – books, apple – apples… Модални глагол can уз глагол see (Интер)културни садржаји: Дечје песме и приче одговарајућег садржаја.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на туђа. Садржаји I'm thirsty/hungry. Here's a sandwich for you. Do you want some water? Yes, please. No, thank you. Are you happy/sad/hot/cold? The Present Simple Tense (be, want) Модални глагол can за изражавање предлога (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких текстова у којима се на једноставан начин описује положај у простору; усмено тражење и давање информација о положају у простору. Садржаји Where's my dad? Is he in the bedroom? No, he's in the bathroom. Where's your dog? It's in the garden. Where's my bag? It's on the chair. Where's the toilet? It's here/over there. Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа – here, there, in, on Питања са Where (Интер)културни садржаји: Култура становања: село, град.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања. Садржаји This is my ball. Is that your bike? I've got a dog. Have you got a pet? He/She's got two brothers. Who's got a/an...? Присвојни придеви my, your… Have got за изражавање припадања/поседовања (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено исказивање слагања/неслагања, допадања/недопадања Садржаји Do you like ice cream? Yes, I do/No, I don't. I like apples and oranges. I don't like milk or cheese. Do you like games? The Present Simple Tense глагола like (Интер)културни садржаји: Храна и пиће.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ

1. разред

Циљ: 1) обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју ученика; 2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу; 3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања; 4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности; 5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња; 6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси; 7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења; 8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима; 9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије; 10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења; 11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота; 12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства; 13) развијање позитивних људских вредности; 14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву; 15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости; 16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине; 17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања; 18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на зна

Годишњи фонд часова: 180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
− одреди међусобни положај предмета и бића и њихов положај у односу на тло; − упореди предмете и бића по величини; − уочи и именује геометријске облике предмета из непосредне околине; −	ГЕОМЕТРИЈА	ПОЛОЖАЈ, ВЕЛИЧИНА И ОБЛИК ПРЕДМЕТА Просторне релације. Величина предмета и бића. Геометријска тела: лопта, коцка, квадар, ваљак, пирамида и купа. Геометријске фигуре: круг,

именује геометријска тела и фигуре; − групише предмете и бића са заједничким својством; − сложи/разложи фигуру која се састоји од познатих облика; − разликује: криву, праву, изломљену, затворену и отворену линију; − црта праву линију и дуж помоћу лењира; − броји унапред и уназад и са прескоком; − прочита, запише, упореди и уреди бројеве прве стотине и прикаже их на бројевној правој; − користи редне бројеве; − разликује парне и непарне бројеве, одреди највећи и најмањи број, претходника и следбеника;;		правоугаоник, квадрат и троугао. ЛИНИЈЕ Права, крива и изломљена линија. Затворена и отворена линија. Тачка и линија. Дуж
− користи појмове: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика; − сабира и одузима два једноцифрена броја не записујући поступак; − сабира и одузима до 100 без прелаза преко десетице; − растави број на сабирке и примени замену места и здруживање сабирака ради лакшег рачунања; − реши текстуални задатак са једном операцијом; − разликује новчане апоене до 100 динара и упореди њихову вредност; − уочи правило и одреди следећи члан започетог низа; − прочита и користи податке са једноставнијег стубичног и сликовног дијаграма или табеле	БРОЈЕВИ	Бројање, писање и читање бројева. Приказивање бројева помоћу тачака на бројевној правој. Упоређивање бројева. Редни бројеви. Сабирање и одузимање бројева у оквиру 20 и приказивање на бројевној правој. Сабирање и одузимање бројева до 100 без прелаза преко десетице и приказивање на бројевној правој. Својства сабирања. Откривање непознатог броја у једнакостима с једном операцијом. Динар, кованице и новчанице до 100 динара
− измери дужину задатом, нестандардном јединицом мере; − преслика тачке и фигуре у квадратној мрежи на основу задатог упутства	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење дужине нестандардним јединицама мере.

Начин остваривања програма:

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Геометрија (27; 11 + 16) Бројеви (146; 57 + 89) Мерење и мере (7; 3 + 4) Предложени редослед реализације тема: 1. Геометрија – Положај, величина и облик предмета; 2. Бројеви – Природни бројеви до 10 и нула, сабирање и одузимање до 10; 3. Геометрија – Линије; 4. Бројеви – Природни бројеви до 20, сабирање и одузимање до 20; 5. Мерење и мере; 6. Бројеви – Природни бројеви до 100, сабирање и одузимање до 100 (без преласка десетице). Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног стицања и повезивања знања. Садржаји програма предмета математике представљају основу за остваривање исхода, јер је њима обухваћено све оно што ученик треба да изгради на нивоу знања. Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Игра је основна активност и контекст математичког сазнања у предшколском периоду. Поласком у школу код првака не нестаје потреба за игром. Због тога је важно да се у првом циклусу, а посебно у првом разреду, деци омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности. Поред тога, игролике активности значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој ефикасности наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и функционалнијом. ГЕОМЕТРИЈА Положај, величина и облик предмета Развој опажања простора подразумева уочавање предмета и бића у окружењу и њихових међусобних односа. Основу сазнања чини посматрање и класификација облика на основу уочених особина. Међусобни односи предмета у простору исказани просторним релацијама изграђују се посматрањем различитих предмета у простору, манипулисањем објектима (практична просторна оријентација), именовањем и мисаоним издвајањем уочених односа. Положај

предмета и бића – Ученици упоређују предмете по положају (испред, иза; испод, изнад; горе, доле; у, на, ван; између, лево, десно; са исте стране, са супротних страна; усправно, водоравно). Просторне релације ученици усвајају у односу на себе, у односу на друга бића и предмете (уз ротације тј. окретање) и у односу на тло. Уочавају се и истичу међусобно супротни односи: испред–иза, испод–изнад, горе–доле, лево–десно, са исте стране – са супротних страна. Игролике активности треба користити у циљу уочавања односа и увежбавања практичне оријентације ученика у простору, на мапи и у табели. Величина предмета и бића – У делу који се односи на упоређивање предмета према дужини, висини и ширини, циљ је да ученици овладају употребом речи којима се изражавају релацијски односи између предмета, односно бића: краће – дуже, ниже – више и уже – шире. Поређење/процена се врши „одока"' или упоређивањем реалних предмета (оловка, лењир и слично). Важно је указати на повезаност одговарајућих релација (нпр. оловка је дужа од гумице, а гумица је краћа од оловке). Поред тога, треба упоређивати и више предмета (нпр. одређивање најширег предмета). Облик предмета – Почетно геометријско сазнање заснива се на систематском посматрању и описивању предмета у окружењу и на сликовном приказу, истицањем њихових својстава, облика, симетричности, величине и положаја. Уочавање сличности и разлика омогућава класификацију објеката. Ученици пропедевтички упознају геометријска тела и фигуре. На почетку увести облике који су ученицима тог узраста најближи и познати из свакодневног живота: облик лопте и коцке, затим квадра и ваљка, и на крају пирамиде и купе. Треба користити очигледна наставна средства: играчке, предмете који се налазе у учионици и слично (нпр. лопта и коцка за игру, гумица, сунђер, креда, фломастер). Уочавањем страна тродимензионалних предмета увести облике квадрата, правоугаоника, круга и троугла. Оваквим приступом, ученици прво упознају облике који су им блиски и познати, који се налазе у њиховом окружењу и постепено се, као делови претходно упознатих облика, уводе нови облици. Корисне су практична манипулација (моделовање, сецкање, лепљење, преклапање фигура) и активности цртања геометријских фигура коришћењем шаблона (нпр. лењир са геометријским облицима) и слободном руком помоћу квадратне или тачкасте мреже. Примери активности за остваривање појединих исхода 1. Описивање положаја објекта у односу на више других објеката у сложенијој реалистичној ситуацији на слици или у табели. 2. Описивање редоследа објеката у датом низу посматраном из различитих позиција, нпр. навођење објеката од последњег до првог у низу. 3. Описивање на мапи (у лавиринту) путање од једне до друге тачке, уцртавање путање на мапи (у лавиринту) или прелажење пута од једне до друге позиције према упутству. 4. Прављење модела геометријске фигуре од сламчица или модела геометријског тела помоћу штапића и куглица од пластелина. 5. Састављање одређене фигуре од задатих делова (танграм). 6. Допуњавање фигуре делом који недостаје. 7. Издвајање предмета са одређеним својством из колекције предмета. 8. Прекривање задате фигуре у равни плочицама квадратног, правоугаоног и троугаоног облика (без преклапања и шупљина). 9. Откривање следећег члана низа састављеног од геометријских облика, уз објашњење како се дошло до закључка. Линије Праве и криве линије треба увести као линије којима су оивичени уведени геометријски облици, а затим проширити на појмове отворене и затворене криве линије и изломљене линије. Тачку треба увести као пресек две линије, а дуж као део праве линије ограничен са две тачке. За обележавање тачака треба користити слова А, Е, О, Т, М и Ј. Ученике треба научити да разликују и цртају криву, праву, изломљену, затворену и отворену линију, уоче унутрашњу и спољашњу област ограничену затвореном линијом. Као модел за праве и криве линије (отворене и затворене) можемо користити канап или конац. Нпр. затезањем канапа добијамо модел праве линије, а спајањем крајева канапа модел затворене криве линије. Кад укрстимо два конца или канапа, добијамо тачку. Примери активности за

остваривање појединих исхода 1. Моделовање положаја тачке у односу на линију помоћу траке и предмета. И обрнуто, цртање слике према реалној ситуацији. 2. Цртање слике или доцртавање започете слике у квадратној или тачкастој мрежи према датом упутству. БРОЈЕВИ Развој појма броја и бројевног низа је наставак сазнања о бројевима, које је стечено у предшколском програму. Изграђивање појма броја обухвата: визуелну представу, визуелну кореспонденцију једнакобројних колекција објеката, пребројавање, цифарски запис. Број до кога се долази пребројавањем визуализује се на различите начине (скуповно, дијаграмима, бројевним сликама, на бројевној правој) чиме се продубљује разумевање структуре броја. На почетку је значајна манипулација очигледним средствима (жетонима, штапићима, картицама, прстима). Бројеви се упознају у блоковима: до 5 (укључујући 0), прва десетица, друга десетица, прва стотина. Формирање појма бројевног низа и место броја у бројевном низу развија се кроз активност пребројавања објеката и бића (конкретних или сликовних представа), бројања унапред и уназад, секвенцијално, у задатим интервалима, визуелизацијом на бројевној правој. Пребројавање елемената треба искористити и за постепено упознавање ученика са мерењем запремине течности, без увођења стандардних јединица мере. На овом нивоу, ученици треба да пресипањем воде преброје колико мањих посуда воде је садржано у већој и обрнуто. Резултате пребројавања треба да упишу у табелу, како би се упознали са оваквим начином записивања података. Сабирање и одузимање везују се за примере који се могу моделовати као пар дисјунктних скупова. Када су дати бројеви елемената тих скупова, а тражи се број елемената њихове уније, говоримо о задатку сабирања који прати ту схему. Када је дат број елемената уније и једног од подскупова, а тражи се број елемената другог од њих, кажемо да је то задатак одузимања који прати ту схему. Визуелно представљање сабирања на бројевној правој (добројавање, односно одбројавање), бројевним дијаграмима и бројевним сликама подстиче разумевање појмова сабирања и одузимања након чега се увежбава сабирање и одузимање у блоковима бројева. Разматрају се и случајеви у којима је један од сабирака непознат број. На основу добро савладане таблице сабирања и одузимања ученици откривају непознати сабирак, умањилац, а затим и примере где је непознат умањеник. Ово је погодан тренутак за решавање задатака са теразијама, у којима је циљ успостављање равнотеже тасова. Разматрају се ситуације у којима су на тасовима: 1) исти предмети; 2) различити предмети. Нпр. на првој слици је на једном тасу куглица, а на другом коцка. На другој слици су на једном тасу две куглице, а на другом ваљак. На трећој слици је на једном тасу ваљак, а на другом треба доцртати одговарајући број коцки. Оваквим задацима се постепено развија логичко мишљење и идеја решавања једначине, а представљају и увод у мерење масе, које се обрађује у наредним разредима. Правила замене места сабирака и здруживање сабирака уводе се пре обраде бројева друге десетице јер се користе при извођењу сабирања у блоку до 20. За илустрацију правила користе се очигледна средства као и визуелни приказ. При обради сабирања и одузимања у блоку бројева до 20 упознају се случајеви са и без преласка десетице (11 + 2, 8 + 3, 16 – 4, 12 – 5). Један од важних циљева је спонтано запамћивање таблица сабирања и одузимања до 20, због чега треба предвидети довољно времена и различитих активности за увежбавање и стицање сигурности рачунања. Сабирање и одузимање до 100 обухвата: сабирање и одузимање десетица, сабирање и одузимање десетица и јединица (24 + 5, 29 – 7), сабирање и одузимање двоцифреног броја и вишеструке десетице (57 + 30, 57 – 30), као и сабирање и одузимање двоцифрених бројева без преласка (32 + 43, 23 + 47, 84 – 31). Поступци се заснивају на већ упознатим поступцима у блоку бројева до 20. Почевши од блока бројева до 10, ученици се подстичу да правилно користе математички језик користећи знаке +, –, =, и термине: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, претходник, следбеник, паран, непаран, мањи од и већи од. Појам месне вредности цифре (десетица и јединица)

уводи се приликом обраде бројева друге десетице. Математичке садржаје треба повезивати са садржајима и активностима других предмета као и животним ситуацијама. Нпр. пребројавање објеката или оријентација у простору са предметом свет око нас; увежбавање таблице сабирања или коришћење редних бројева може се реализовати и на часовима физичког и здравственог васпитања (нпр. урадити 6+5 чучњева, после трећег чучња скочити 2 пута и слично). Комбинаторни задаци или задаци одређивања следећег члана низа посебно су подстицајни за развој математичко логичког мишљења. Решавање проблемских задатака веома је важан сегмент наставе, јер омогућава повезивање и примену математичких знања у реалистичним ситуацијама. Моделовање проблема у математички запис, уз коришћење графичког приказа, омогућава ученицима да немеханички приступају задацима. У оквиру ове теме, ученици треба да упознају и кованице и папирне новчанице (до 100 динара), што представља почетак оспособљавања за коришћење новца у свакодневном животу. Увођење новчаних апоена треба да прати увођење блокова бројева: до 10, до 20 и до 100. Задаци са новцем из свакодневног живота помажу да се, поред исхода који се односе на новац, остваре и исходи који се односе на природне бројеве. Већина исхода ове теме се остварује спирално, јер се исходи који се остваре у оквиру првог блока бројева, касније само проширују на остале блокове бројева. Примери активности за остваривање појединих исхода Почетне активности треба да се односе на пребројавање (бројање унапред, уназад и са прескоком), јер полазимо од формирања појма броја, а затим и формирања бројевног низа. 1. Пребројавање предмета исте врсте и приказивање дијаграмом или табелом (нпр. уписивањем „цртица” у табелу, односно бројева када науче запис бројева). 2. Читање података из једноставнијих стубичних и сликовних дијаграма и табела. 3. Повезивање редних бројева и просторних прилога, нпр. први одозго, трећи одоздо, други слева, први здесна, трећи спреда, други скраја. 4. Упоређивање и размена новца; рачунање са новцем, приказивање датог новчаног износа најмањим могућим бројем кованица/новчаница. 5. Разлагање броја на могуће сабирке у реалистичним ситуацијама (на пример: У кутији се налази 10 плавих и црвених куглица. Колико може бити црвених, а колико плавих куглица у кутији? Решење треба записати у табели.) 6. Одређивање следећег члана у задатом бројевном низу. МЕРЕЊЕ И МЕРЕ У оквиру ове теме, кроз практичне активности треба упознати ученике са концептом мерења, без увођења стандардних јединица мере. Ове активности обухватају мерење различитих предмета истом јединицом мере (нпр. сламком, спајалицом, корацима) и мерење једног предмета коришћењем различитих јединица мере. На овом нивоу, ученици треба да: измере задате дужине надовезивањем и пребројавањем јединичних мера, прикажу резултате мерења (табелом или дијаграмом) и упореде дужине. Када ученици овладају идејом мерења дужине, треба прећи на задатке у којима се повезују различити садржаји. Решавају се задаци пресликавања (померања) тачке или фигуре у квадратној мрежи, на пример: 1) померање тачака или дужи у одређеном смеру (налево, надесно, нагоре, надоле) за дату дужину (нпр. две дужине квадрата); 2) ротирање фигуре на слици из усправног у водоравни положај и обрнуто (без употребе термина ротирање). Оваквим задацима се повезују знања о облицима, дужима и мерењу. Одређени број часова на крају школске години треба одвојити за систематизацију и повезивање градива. На овим часовима треба задавати текстуалне, проблемске задатке, задатке са геометријским приказом аритметичких задатака, текстуалне задатке у којима су дати и подаци који нису битни за решавање задатка, логички задаци са одричним реченицама. Циљ оваквих часова је да се утврди и повеже градиво, да се код ученика развија способност решавања проблема и логичко-комбинаторно мишљење.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СВЕТ ОКО НАС

1. разред

Циљ учења предмета свет око нас јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Разред први

Годишњи фонд часова 72 часа

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

ОБЛАСТ/ТЕМА САДРЖАЈИ − препозна и искаже радост, страх, тугу и бес уважавајући себе и друге; − правовремено и примерено ситуацији искаже своје основне животне потребе за храном, водом и одласком у тоалет; − се понаша тако да уважава различитости својих вршњака и других људи; − придржава се договорених правила понашања у школи и прихвата последице ако их прекрши; − сарађује са вршњацима у заједничким активностима; − одржава личну хигијену и адекватно се одева у циљу очувања здравља; − чува своју, школску и имовину других; − прати инструкције одраслих у опасним ситуацијама: поплава, земљотрес, пожар; − својим речима опише пример неке опасне ситуације из свог непосредног окружења; − примењује правила безбедног понашања на путу од куће до школе приликом кретања улицом са и без тротоара и преласка улице; − снађе се у простору помоћу просторних одредница: напред-назад, лево-десно, горе-доле и карактеристичних објеката; − одреди време својих активности помоћу временских одредница: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра; − посматрањем и опипавањем предмета одреди својства материјала: тврдо-меко, провидно-непровидно, храпаво- глатко; − учествује у извођењу једноставних огледа којима испитује природне феномене; − разликује природу од производа људског рада на примерима из непосредног окружења; НЕПОСРЕДНО ОКРУЖЕЊЕ Ја и други Основна осећања (радост, страх, туга и бес). Основне животне потребе (дисање, храна, вода, спавање и потреба за тоалетом). Сличности и разлике по полу, старости, способностима и интересовањима. Породични дом, школа Групе људи: породица, школска заједница, разред, одељење, суседи. Права и обавезе чланова група. Правила понашања појединаца и групе. Празници: породични, школски. Здравље и безбедност Здрав начин живота: становање, одевање, исхрана, лична хигијена, рад, одмор. Безбедно понашање у саобраћају на путу од куће до школе (кретање улицом са и без тротоара, прелажење преко улице, безбедно место за игру). Опасне ситуације по живот, здравље и околину, превенција и правилно понашање (у дому и школској средини, саобраћају, током природних непогода). Оријентација у простору и времену Кретање и сналажење у простору у односу на просторне одреднице: напредназад, лево-десно, горе-доле и карактеристичне објекте. Сналажење у времену у односу на временске одреднице: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра. Човек ствара Човек ради и ствара (материјали и средства за рад, производи људског рада). Материјали за израду предмета (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина) и њихова својства (тврдо-меко, провидно-непровидно, храпаво- глатко). − препознаје облике појављивања воде у непосредном окружењу: потоци, реке, баре, језера; − препознаје изглед земљишта у непосредном окружењу: равница, брдо, планина; − идентификује биљке и животиње из непосредног окружења на основу њиховог спољашњег изгледа; − уочава разноврсност биљака и животиња на основу спољашњег изгледа; − препознаје главу, труп, руке и ноге као

делове тела и њихову улогу у његовом свакодневном животу; − препознаје улогу чула вида, слуха, мириса, укуса и додира у његовом свакодневном функционисању и сазнавању окружења; − штеди воду и одлаже отпад на предвиђена места; − се понаша тако да не угрожава биљке и животиње у непосредном окружењу; − повезује резултате учења и рада са уложеним трудом. Разноврсност природе Сунчева светлост и топлота. Основна својства ваздуха: провидност, мирис, кретање. Облици појављивања воде: потоци, реке, баре, језера, киша, снег. Облици појављивања воде у непосредном окружењу. Основна својства воде: укус, мирис, провидност, раствара поједине материјале. Изглед земљишта: равница, брдо, планина. Изглед земљишта у непосредном окружењу. Основна својства земљишта: боја, растреситост, влажност; Карактеристичне биљке и животиње у непосредном окружењу. Изглед и делови тела биљака. Изглед и делови тела животиња на примерима сисара, птица, риба, инсеката. Човеково тело – делови тела (глава, труп , руке и ноге) и чула (вида, слуха, укуса, мириса и додира). Значај воде, ваздуха, земљишта, сунчеве светлости и топлоте за живот биљака, животиња/човека. Одговоран однос човека према животној средини (штедња воде, одлагање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама). Кључни појмови: оријентација, култура живљења и друштвена стварност у непосредном окружењу

. УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Програм предмета Свет око нас задржао је постојећи оквир, фонд од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип. Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи. У II разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем III разреду на Завичај2 (природно и друштвено окружење, крај3 , односно крајина4), а завршиће се у IV разреду државом Србијом. Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет свет око нас подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду – непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл. Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе са идејама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима – играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, неки и читањем итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима у настави буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово непосредно свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју сложеност, разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници. Основна интенција

наставе Света око нас усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима. Предметни исходи света око нас показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили током године учења овог наставног предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и остваривање се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: повезује резултате учења и рада са уложеним трудом. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе. Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је примерити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава. ——— 2 Завичај представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се крећу програмски исходи и препоручени садржаји. 3 Крај – два или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гружа, Пештер...). 4 Крајина – два или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...). Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог предмета, заснована је на повезаности различитих појава и процеса. Због тога садржаји Света око нас, а касније и Природе и друштва морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је спирално-узлазни модел, а у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да ће се иста тематика из разреда у разред проширивати, продубљивати и посматрати са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је управо да код ученика осветли и креира ту целовиту слику, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје. Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног експеримента итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар

једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) садржаја унутар Света око нас и, касније, Природе и друштва. Важно је да се кадгод је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи. Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма предмета Свет око нас препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења/контекста у коме ученици живе. Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења. Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика При остваривању циља и предметних исхода светаоконас мора се имати у виду да су садржаји, методе наст ве и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. У програму су дефинисани исходи ко је треба развијати помоћу препоручених садржаја, адекватних метода наставе и учења и активности ученика. Концепт наставе засноване на исходима подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ развој и овладавање знањима као основе на којој се развијају разноврснаумења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама учени ка и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању да тог исхода. Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса истичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватнуактивну позицију у процесу развијањазнања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Свет око нас су: -Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика); –Описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања; –Процењивање – самостално одмеравање; –Груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања; –Праћење – континуирано посматрање ради запажања промена; –Бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања; –Практиковање – унастави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду; –Експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи саму ченик; –Истраживање – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа; –Сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног

окружења; –Стварање – креативна продукција; –Играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре; –Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација. Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама. У оквиру теме Ја и други налазе се садржаји интердисциплинарног карактера који се односе на ученика као друштвено биће, његова права и обавезе у окружењу и друштвеним групама којима припада (породица, школа, вршњаци). Без обзира о којим друштвеним групама је реч, неопходно је, на адекватним и ученицима блиским примерима, указивати на дуализам права и обавеза ученика. Када се говори о основним животним потребама, ту се првенствено мисли на физиолошке потребе заједничке за све људе, као и на одређена правила понашања која омогућавају задовољавање тих потреба. Размишљање и дискусија не само о својим потребама већи уважавање потреба и осећања других, такође, представља једну од суштински важних васпитних компоненти предмета. У оквиру ове теме налазе се и садржаји који се односе на здравље и безбедност. Овде је акценат на развијању навика здравог живљења и оспособљавање ученика да препознају и адекватно реагују у потенцијално опасним ситуацијама по њихово здравље и живот. Посебну пажњу у овом сегменту потребно је обратити на безбедност ученика у саобраћају, првенствено на оспособљавање ученика за безбедно кретање од куће до школе. Кретање и сналажење у простору и времену у оквиру теме Оријентација у простору и времену – од кључног су значаја у првом разреду. Опажање односа у простору ивремену (са налажењем референтног ослонца), овладање одговарајућим појмовима и њихова адекватна употреба у различитим активностима ван школе и у школи представљају основ учења и један од основних ослонаца сазнајном развоју ученика, најочигледније видљив за развој сложенијих појмова у настави географије, историје и физике у старијим разредима. Садржаји у оквиру ове теме, о којима ученици имају непосредно искуство, само су препоручени. Могу се појавити велике индивидуалне разлике међу ученицима у овладавању овим појмовима, па треба пажљиво одредити активности и одабрати садржаје који омогућавају напредак (у зони наредног развитка). Ово су садржаји о којима ученици имају искуства, а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику безбедно кретање и сналажење у непосредном окружењу. Садржаје који се односе на кретање и сналажење у простору коришћењем просторних одредница (напред-назад, лево-десно, горе-доле) и карактеристичних објеката пожељно је практично истраживати, како у учионици тако и ван ње. Сналажење у времену конципирано је тако да се полази од основних, временски ближих појмова (делови дана; сада, пре, после; прекјуче, јуче, данас, сутра, прекосутра; дани у недељи) који су потребни ученику за планирање и реализовање свакодневних активности. Важно је код ученика освестити цикличност у смењивању наведених временских одредница – смена: обданице и ноћи, делова дана и дана у седмици. Касније ће се појам цикличности јављати и у различитим природним појавама (животни циклус живих бића, ланац исхране, кружење воде у природи итд.), што је у складу са основним принципима и законима природних наука. Област под називом Разноврсност природе односи се на елементе и узајамно дејство живе и неживе природе. Појмови који се односе на живи свет надограђују се постепено, од препознавања и именовања биљака и животиња које су карактеристичне за непосредно окружење ученика, преко класификација које су базиране на спољашњем изгледу, односно чулно доступним карактеристикама (делови тела у првом разреду), ка апстрактнијим формама у другом разреду (животни процеси заједнички за сва жива бића, функција делова биљака и животиња). Новина у програму је јасно увођење човека као дела живе природе, са посебним нагласком на чулима, односно њиховој улози у свакодневном животу и спознавању света који нас окружује. Слична логика може се препознати и код изучавања неживе природе, без обзира да ли се елементима неживе природе приступа из угла

географије, физике, хемије, екологије и сл. Тако се елементи неживе природе у првом разреду спознају уочавањем њихових појавних облика у непосредном окружењу и основних (чулима доступних својстава), а затим се иде ка сложенијим и апстрактнијим својствима у старијим разредима. Картографско описмењавање ученика млађих разреда основне школе започиње још у првом разреду, посматрањем околине и именовањем и упоређивањем географских појмова, објеката и појава у непосредном окружењу (брдо, равница, река, језеро...), као и оспособљавањем за сналажење у непосредној околини помоћу карактеристичних објеката. Приликом изучавања природних феномена нужно је већ од првог разреда постепено уводити ученике у различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Посматрање и учествовање у једноставним огледима представља истраживачке активности примерене ученицима првог разреда. Концепт одрживог развоја и активно учешће ученика у заштити животне средине заједнички су и за Свет око нас и за Природу и друштво. У првом разреду акценат треба да буде на подстицању ученика да у свакодневним активностима (у школи и ван ње) примењују неке од основних принципа рационалне потрошње – штеде воду, одлажу отпад на предвиђена места, не угрожавају биљке, брину о добробити животиња уз помоћ одраслих. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу усвојених вредности, ставова и навика. Ученике треба кроз активности које се организују у оквиру одељења или школе подстицати на учење кроз искуство. Тако дете развија не само навике брижљивог односа према околини и живом свету у њој, већ и здрављу и култури понашања која је неодвојиви део оваквог начина поступања. На тај начин се интегришу вредности и утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност. Човек ради и ствара је тема која о човеку говори из другог угла – као свесном бићу. Веза природа-материјал-производ показује целовитост природних и друштвених феномена. Исходи који се односе на материјале остварују се на исти начин као и исходи који се односе на живу и неживу природу. У првом разреду акценат је на препознавању, именовању, упоређивању материјала који се користе у свакодневном животу, и основних, непосредно чулно доступних својстава (тврдо–меко, провидно–непровидно, храпаво–глатко), док ће се у наредним разредима изучавати сложенија својства. Садржаји о материјалима су такви да омогућавају висок ниво активности ученика приликом њиховог савладавања, односно коришћење различитих чула за њихово упознавање, бележење уоченог, извођење огледа, описивање итд. Ученике је неопходно доводити у везу са предметима направљеним од тих материјала, односно повезати својства која се изучавају са употребном вредношћу одређених предмета, као и пажљивом употребом и одлагањем.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКО

1. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРВИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљ: Циљ учења предмета музичка култура је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа

Годишњи фонд: 36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело и зашто је тишина важна; – разликује одабране звукове и тонове, певање/свирање; хор/један певач/група певача; оркестар/један свирач/група свирача, боју различитих певачких гласова и инструмената и музичке изражајне елементе; – препозна музички почетак и крај и понављање теме или карактеристичног мотива у слушаном делу; – повезује музичко дело у односу на њему блиске ситуације, врсту гласа и боју инструмента са карактером дела; – поштује договорена правила понашања при слушању музике; – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; – изговара у ритму уз покрет бројалице; – пева по слуху песме различитог садржаја и расположења; – пева по слуху уз покрет народне песме, музичке игре; – примењује	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук – лик, музика – радња. Композиције које илуструју различита осећања. Звук и тон (извори). Звуци тела (пулс, куцање срца, дисање...). Звуци из природе и окружења. Звучни знак (школско звоно, аутомобилска сирена...). Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак – дуг), јачина (гласан – тих), висина (висок – дубок). Тишина и одсуство звука. Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за ситуације значајне за ученике (празници, приредбе, свечаности, рођендани, венчања, новогодишње и божићне песме...). Музичка прича. Карактер дела и елементи музичке изражајности (условљеност). Музички бонтон. Музика и

правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању; – свира по слуху звучне ономатопеје и илустрације, ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма; – повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама, ритам са графичким приказом; – објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења – учествује у школским приредбама и манифестацијама; – направи дечје ритмичке инструменте; – ствара звучне ефекте, покрете уз музику, мању ритмичку целину помоћу различитих извора звука, ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука, музичко питање и одговор на ритмичким удараљкама, једноставну мелодију на крећи задати текст; – изабере према литерарном садржају одговарајући музички садржај.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	здравље. Носиоци звука (це-де плејер, ем пе 3 плејер, рачунар...) Изговор бројалице у ритму уз покрет – пљескање, пуцкетање прстима, корачање, дланом о надланицу, ударом о клупу. Звучне ономатопеје и илустрације. Држање тела и дисање – правилан начин певања. Правилна дикција – изговарање брзалица и бројалица. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера. Певање песама уз покрет – песме уз игру и народне песме. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (до-зелено, ре-браон, ми-жуто, фа-плаво и сол-црвено). Дечји ритмички инструменти и начииа свирања на њима. Свирање по слуху пратње уз бројалице и песме – пулс, ритам, груписање удара. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Свирање графички представљеног ритма. Музички бонтон. Израда дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала. Стварање звукова из непосредне околине и природе спонтаном или договореном импровизацијом. Креирање сопствених покрета уз музику која се изводи или слуша. Стварање звучних ефеката и једноставне

		ритмичке пратње користећи различите изворе звука. Бирање инструмената на основу звука и стварање једноставне ритмичке пратње уз бројалице, песме и музичке игре. Стварање мањих ритмичких целина на основу музичког искуства – изговором у ритму, различитим покретима, предметима и дечјим ритмичким инструментима. Стварање музичких питања и одговора на дечјим ритмичким инструментима у дијалогу. Стварање једноставне мелодије на краћи текст. Бирање познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација за стварање звучне приче – праћење литерарног текста.

Кључни појмови: тон, покрет, мелодија, ритам и извођење.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја у животу детета.

Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче фину менталну комбинаторику, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, као и одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји (бројалице, песме, ритмички аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник реализује наставу

користећи глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

У оквиру саме организације часа преовлађује активност којом треба да се савлада нови музички садржај, али је она увек у комбинацији са другим музичким активностима. Полази се од централне теме (нпр. назива песме која се учи, или композиције која се слуша). Процес учења увек полази од што квалитетнијег избора музичких примера. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логички води ка другој. На пример, извођење бројалице уз покрет води ка свирању на дечјим ритмичким инструментима. Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити. Уз песму или бројалицу може се свирати ритмичка пратња. Слушање музике може се комбиновати са свим другим активностима.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

– Слушање музике,

– Извођење музике,

– Музичко стваралаштво.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај, богат телесни доживљај и мисаону активност. Циљ наставног процеса у области слушања музике је да код ученика развије капацит пажње и способност активног слушања (са задатком) чиме се развија и музичка меморија, те не треба инсистирати на памћењу, а поготово не на провери слушаних дела Уколико наставник у вези са слушаним делом, обезбеди квалитетно искуство ученику ученик ће се сам вратити на то дело и временом бити у стању да га препозна. Зато је од велике важности припрема наставника за ову активност у оквиру које ученицима треба да се укаже на релевантне изражајне елементе којима је остварен музички израз.

Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Методички приступ процесу слушања музике треба да буде усмерен на ученичко откривање, тј. препознавање изражајних елемената. Ученици могу препознати изражајне елементе које им је наставник претходно представио и објаснио на начин сличан задатку који ће им потом поставити.

На пример: Наставник одабере одређену краћу музичку целину (нпр. Слон – Сен-Санса), исприча ученицима шта је инспирисало композитора да напише музичко дело и поведе кратак разговор о карактеристикама ове животиње (величина, тежина, начин кретања и сл.). Након што су заједно послушали музички пример, наставник треба да скрене пажњу на композиторов избор одређених музичких изражајних елемената у вези са карактеристикама животиње о којима су претходно причали (веза између темпа

композиције и избора инструмента и слона као животиње; начин на који се мелодија креће и утисак о слону...). Важно је да при сваком обраћању пажње на поједини изражајни елемент, наставник пусти музички пример и укаже на одређене карактеристике у самом музичком току. Такође је потребно у вези са сваким изражајним елементом поставити питање какав би карактер музике био уколико би било који од ових изражајних елемената био другачији. Наставник може ученицима да (на духовити начин) демонстрира и ову ситуацију, а са циљем да увиде колико је битно пажљиво вајање сваког од изражајних елемената за целокупни музички карактер и сам музички доживљај.

Уколико се овакво демонстрационо слушање постави правилно, након неколико месеци, област слушања музике може да буде остваривана само путем аналитичког слушања музике, а да се наставник враћа и на демонстрационо у случајевима када жели да представи неки нови изражајни елемент музике.

У оквиру аналитичког слушања музике наставник пре пуштања композиције, ученицима задаје задатак да прво обрате пажњу на карактер слушаног примера и обавезно им понуди опције одговора, од којих је пар нетачно (омеђивање термина), попут: „борбени", „смирени", „разиграни" карактер. Следећи задатак би био (пре слушања) да им усмери пажњу на везу између темпа и описаног карактера дела (опет уз понуђење опције одговора); у наредном слушању ће размишљати о избору инструмента, па мелодији итд. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика, понављање и промена и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа" у процесу ученичке перцепције/перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. Овако постављено слушање музике, које подстиче развој музичке пажње, способност праћења музичког тока са разумевањем и упознавање са изражајним елементима, који су у служби исказивања 'музичке поруке' или комуникације, од суштинске је важности и за музичко извођење и музичко стваралаштво.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ

Химне:

Светосавска химна

Државна химна

Школска химна

Народне песме:

Ерско коло

Васино коло

Копа цура виноград

Синоћ кад је пао мрак

Кад те видим на сокаку – староградска

Ој Бадњаче, Бадњаче

Чаробна фрула – Бора Дугић

Песме за децу:

Како се прелази улица – Бранко Милићевић

Седмица – Мињa Субота

Ивин воз – Влада и Гиле

Ал је леп овај свет – Стеван Ст. Мокрањац и Александар Корађ

Учимо да бројимо – Бранко Милићевић

Слон лепотан Дондолан – Драган Лаковић

Бубамара – Никола Вукомановић

Заклео се бумбар – Мирко Шоуц

Страшан лав – С. Барић

Успорите поред школе – хор Чаролија

Пажљивко – хор Чаролија

Другарство – Драган Лаковић

Све је пошло наопачке – Миодраг Илић-Бели

Јануарске звезде – Миодраг Илић-Бели

Успаванка за Аћима – Миодраг Илић-Бели

Успаванка – Бранко Милићевић

Најлепша мама на свету – Александар Корађ

Пролеће у шуми – дечја песма из Финске

Кад си срећан – дечја песма

Деца су украс света – Мињa Субота

Лептирићу шаренићу – дечја песма

Ишли смо у Африку – Мињa Субота

Нек свуд љубав сја – дечја песма из Белгије

Домаћи композитори:

Медведова женидба – Л. Димитријевић

Смејалица – Дејан Деспић

У Будиму граду – Стеван Ст. Мокрањац

Песма о одјеку – Миодраг Илић-Бели

Страни композитори:

Скерцандо – Карл Орф

Радецки марш – Јохан Штраус

Хумореска – Антоњин Дворжак

Бумбаров лет – Николај Римски-Корсаков

Карневал животиња (Слон, Кенгури, Кавез за птице, Кокошке и петлови) – Камиј Сен-Санс

Валцер, оп. 69 бр. 2 – Фредерик Шопен

Успаванка – Јоханес Брамс Крцко Орашчић (Кинески плес, Игра шећерне виле) – Чајковски

Абецеда – Волфганг А. Моцарт

Пчелица – Франц Шуберт

Менует, Ге-дур – Бах

Док месец сја – Жан Батист Лили

Звончићи – Џејмс Пјерпонт

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и финемоторичке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музику.

Кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче се и развијање личног стила изражавања. Циљ наставног процеса у области извођења музике је подстицање ученика да се музички изражавају и да истражују начине који су њима својствени. Мерило успеха је учешће и мотивисаност ученика.

Певање

Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела као и примереност узрасту ученика у односу на тематику, ритам, артикулацију мелодијских скокова и сл. При избору песама за певање, наставник увек треба да има у виду и гласовне могућности ученика.

Пре почетка певања потребно је спровести кратке вежбе за распевавање при чему посебно треба обратити пажњу на правилно држање тела, правилно дисање и дикцију.

Рад на песми почиње демонстрацијом. Песма се учи по деловима, а затим спаја у целину. Наставник увек треба да инсистира на изражајном извођењу песме.

Једноставни модели и наменске песме чији се почеци везују за боје служе за стварање звучног фонда и представљају основу за поставку музичке писмености (до–зелено, ре–браон, ми–жуто, фа–плаво и сол–црвено). На овом нивоу моделе треба учити по слуху.

У настави музичке културе пожељно је повезивати покрет и певање кроз извођење народних, музичких и дидактичких игара.

Свирање

Ова активност се реализује на дечјим ритмичким и алтернативним инструментима (тело, предмети из окружења, Орфов инструментаријум…). Наставник треба да укаже на повезаност тонске боје инструмента са музичким садржајем. На пример: „Ево већ нам трамвај

стиже – цин, цин, цин” – триангл, „Кестен пада, ток, ток, ток...” – штапићи...

Примери ритмичке пратње могу бити:

– извођење пулса (проток основних ритмичких јединица),

– извођење ритма (који се поклапа са говорним ритмом бројалица и песама па се као такав једноставно учи по слуху),

– груписање удара – различитим покретима и различитим изворима звука се на један начин изводи наглашена прва у такту, а лакшим покретом и слабијим извором звука друга, односно остале слабије наглашене у такту. На пример, уз бројалицу „Гусен, гусеница” ударом о клупу изводити прву јединицу а пљескањем другу, и/или инструментима – бубњићем прву, а штапићима, на пример, другу у такту.

– ономатопеја звучних илустрација – специфична места у тексту песама могу се звучно илустровати адекватним инструментом или неким другим предметом („Цин, цин, цин”, „ток, ток, ток”, „трас”, „бум”...).

У извођењу ритмичких аранжмана довољно је одељење поделити у две групе. На овом нивоу не треба залазити у објашњавање појмова.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ

Химне:

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме:

На крај села жута кућа

Ми идемо преко поља

Игра коло

Ја посејах лан

Јеж

Ситна је киша падала

Божић, Божић благи дан

Дечје песме:

Коњ има чет’ри ноге – Зорислава М. Васиљевић

Петлић – Емил Главник

Зец копа репу – Зорислава М. Васиљевић

Пекарчић – Љ. Шкарица

Јежева успаванка – Никола Вукомановић

Саобраћајац – Надежда Хиба

Рођенданска песма – непознати аутор

Авантуре малога Ју Ју – Петар Бергамо

Ау, што је школа згодна – Мања Субота

Није лако бубамарцу – Арсен Дедић

Брате Иво – непознати аутор

Букварци – Божидар Станчић

Ускршња песма – Светлана Милић

Ивин воз – Александар Кораћ

Звук и тон – Зорислава М. Васиљевић

Телефонијада – Јован Адамов

Деда Мразе, не скрећи са стазе – Александар Кораћ

Први снег – Божидар Станчић

Пада снежак – Станко Коруновић

Музичке игре:

Рибар – Владимир Томерлин

Иде маца поред тебе – Зорислава М. Васиљевић

Зец и репа – Зорислава М. Васиљевић

Песма у колу – словачка народна песма

Берем, берем грожђе

Васино коло

Медвед бере јагоде

Коларићу панићу

Плива патка преко Саве

Дуње ранке

Бројалице:

Мачка

Ишо меда у дућан

Лептир и цвет

Два се петла побише

Еци пеци пец

Ен тен тини

Ко ко ко ко да

Ластавица

Бумбари

Дечак и птица

Свирање на дечјим инструментима

Иде мали меца – Д. Марковић

Пада Снежак – Станиша Коруновић

Ен тен тини

Боц, боц иглицама

На крај села жута кућа

Плива патка преко Саве

Пишем, пишем петнаест

Магарац и кукавиц

Модели:

Добро јутро, добар дан – Татјана Дробни

Ресаво, водо ладна

Ми идемо преко поља

Фабрика бомбона – Мирјана Живковић

Сол ми дај

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Наставник треба да подстиче ученике да импровизују и истражују начине на који могу да изразе кроз музику сопствену инспирацију.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

– импровизацију игре/покрета на одређену музику,

– израду дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала,

– музичке импровизације,

– музичка питања и одговоре,

– компоновање мелодије на задати текст,

– илустрацију доживљаја музике,

– одабир познатог музичког у односу на литерарни садржај.

МУЗИЧКИ БОНТОН

Музички бонтон чине правила прихватљивог понашања у различитим ситуацијама у домену музичке културе. Наставник треба да искористи сваку прилику у току слушања или извођења, да објасни ученицима како треба да се понашају, зашто и шта се од њих очекује.

Да би ученици трајније прихватили и савладали ова правила када је у питању слушање музике, препоручљиво је да их наставник одведе на неки концерт (нпр. музичка школа), где ће им у контакту са живом музиком све бити много лакше да разумеју. Нека правила (тишина,аплауз при изласку извођача на бину и при завршетку концерта) ученици могу самостално применити а нека (изостанак аплауза између ставова музичког дела) могу применити уз помоћ наставника. Код извођења музике, правила понашања се могу најлакше објаснити у реализацији групног извођења а нарочито хора (међусобно слушање извођача, музички дијалог, одсуство причања...)

УТИЦАЈ МУЗИКЕ НА ЗДРАВЉЕ

Квалитетна настава музичке културе подразумева и потребу да се у савременим условима и организацији живота (присуство буке и тенденција њеног повећања) ученицима скрене пажња на штетан утицај прегласне музике на здравље, физиолошки и психолошки одговор, односно реакцију организма на такву музику и директну рефлексију на квалитет музичког дела које се слуша.

ПРОЦЕС ВРЕДНОВАЊА

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања, у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитет перцепције/аперцепције и начин размишљања приликом слушања.

Када је у питању вредновање области Музичко извођење и стваралаштво, ученичка постигнућа треба вредновати у смислу изражајног и стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање, педагошки оправдане.

Узимајући у обзир циљ предмета, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у ученичком живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике.

Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање остварености

исхода. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати, ни задавати.

У смислу активности, постигнућа ученика треба проценити на основу ученикoвог контакта са музиком и то:

1. допринос ученика за време групног рада,

2. израда креативних задатака на одређену тему,

3. рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе),

4. специфичне вештине,

5. начин размишљања и ставови.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

1. разред

Циљ:Циљ учења предмета физичко и здравствено васпитање је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Годишњи фонд часова:108 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изведе вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – комбинује и користи усвојене моторичке вештине у игри и у свакодневном животу; – одржава равнотежу у различитим кретањима; – разликује правилно од неправилног држања тела и правилно држи тело; – примењује правилну технику дисања приликом вежбања; – изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу; – игра дечји и народни плес; – користи основну терминологију вежбања; – поштује правила понашања на просторима за вежбање; – поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – поштује правила игре; – навија фер и бодри учеснике у игри; – прихвати сопствену победу и пораз;	Физичке способности Моторичке способности Ходање и трчање	Вежбе за развој снаге. Вежбе за развојпокретљивости. Вежбе за развој издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације Ходање: – кратким корацима, – дугим корацима, – у различитом ритму, – ходање са реквизитом, – ходање са променом, правца и смера. Техника трчања: – трчање преко препрека, – трчање са променом правца и смера, – брзо трчање 20 m са стартом из различитих почетних положаја, – игре са коришћењем научених облика ходања и трчања.

– уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; – наведе делове свога тела и препозна њихову улогу; – уочи промену у расту код себе и других; – уочи разлику између здравог и болесног стања; – примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања; – одржава личну хигијену; – учествује у одржавању простора у коме живи и борави; – схвати значај коришћења воћа у исхрани; – правилно се понаша за столом.	Скакања и прескакања	Поскоци у месту. Поскоци у кретању. Скакања удаљ. Скакања увис. Прескакање дуге вијаче. Вежбе скакања и прескакања упором рукама. Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања Бацања и хватања Бацање лоптице из места у даљину и у циљ. Бацање лоптице из кретања. Бацање лопте увис. Вођење лопте. Додавање лопте. Игре са вођењем, додавањем лопте и гађањем у циљ. Пузања, вишења, упори и пењања Пузања на тлу. Пењања. Провлачења. Вис лежећи опружено. Помицања улево и удесно у вису лежећем и вису слободном. Упори. Вежбе на тлу Основни садржаји Основни ставови и положаји. Поваљка на леђима. Став на лопатицама (свећа). Колут напред из чучња у чучањ. Поваљка на стомаку. Састав од научених елемената. Игре са усвојеним вежбама. Проширени садржаји Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби. Вежбе равнотеже Ходање по линији. Ходање по шведској клупи. Лагано трчање на шведској клупи или ниској греди. Кратак састав на линији обележеној на тлу, шведској клупи и ниској греди. Вежбе са реквизитима Вежбе обликовања са реквизитима. Трчања, поскоци и скокови уз коришћење реквизита. Дизање и ношење предмета и реквизита на различите начине. Елементарне игре са реквизитима. Игре са ластишом. Плес и Ритимика Ходање и трчање са променом ритма, темпа и динамике уз пљесак и уз музичку пратњу. Галоп напред. Дечији поскок.

	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Њихање и кружење вијачом или траком. Суножни скокови кроз вијачу са обртањем напред. Народно коло по избору. Полигони Комбиновани полигон од усвојених вештина (вежби). Култура вежбања и играња Основни термини у вежбању. Вежбам безбедно. Чувам своје и туђе ствари. Правила елементарних игара. Некад изгубим, а некада. победим. Навијам фер. Здравствено васпитање Упознај своје тело. Растемо. Видим, чујем, осећам. Моје здравље. Ко све брине о мом здрављу. Лична хигијена. Хигијена простора у коме живим. Хигијена простора у коме вежбам. Животне намирнице и правилна исхрана. Заједно за столом

Начин остваривања програма:васпитање, физичко вежбање, игра, здравље и култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Програм предмета физичког и здравственог васпитања састоји се од три предметне области: – физичка способност, – моторичка вештина, – физичка и здравствена култура. Програм првог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из предшколског васпитања и образовања. ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА Организациони облици рада који омогућавају остваривање планираних исхода су редовна настава и ваннаставне активности. План и програм ваннаставних активности предлаже Одељенско веће првог разреда и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. У оквиру њих постоје следећи облици рада: – спортско-рекреативне

активности,, – недеља школског спорта, – активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...), – школска такмичења, – корективно-педагошки рад

Часови физичког и здравственог васпитања ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: – развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремном делу часа. Део главне фазе користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; – подстицање ученика на самостално вежбање; – учвршћивање правилног држања тела. МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ Усвајање моторичких вештина, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. Усвојене моторичке вештине треба да омогуће ученицима њихову примену у свакодневним и специфичним животним ситуацијама. Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се слична али лакша вежбања од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.). У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности. ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад. Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу. Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу; развијање и неговање другарства; препознавање негативних облика понашања у игри и др. Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд. Спортско-рекреативне активности Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: – физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика; – културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...); – ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др.). План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељенско веће првог разреда заједно са Стручним већем предметних нставника који реализују наставу физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици, који су ослобођени практичног дела наставе физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: – излет; – крос се организује минимум једном у

току школске године; – зимовање – организује се за време зимског распуста (физичке активности на снегу); – летовање – организује се за време летњег распуста (камповање итд.). План и програм ових активности сачиињава Одељенско веће првог разреда у сарадњи са Стручним већем предметних нставника који реализују наставу физичког и здравственог васпитања у другом циклусу. Школска такмичења Школа за ученике првог разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне елементарне игре или полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељенско веће првог разреда у сарадњи са Стручним већем наставника физичког и здравственог васпитања. Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Корективно-педагошки рад Ове активности организују се са ученицима који имају: – потешкоће у савладавању градива; – смањене физичке способности; – лоше држање тела; – здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе. Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: – уочавање постуралних поремећаја код ученика; – саветовање ученика и родитеља; – организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; – организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник физичког и здравственог васпитања уз присуство наставника који реализује разредну наставну у одељењу које ученик похађа. ОСЛОБАЂАЊЕ УЧЕНИКА ОД НАСТАВЕ ФИЗИЧКОГ И ЗДРАВСТВЕНОГ ВАСПИТАЊА Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета. Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: – прате игру и усвајају правила игре, на часу или ваннаставним активностима, – направе едукативни постер или цртеж са спортског догађаја, – на други начин помажу у настави. Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе: По завршетку теме ученик ће бити у стању да: – наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави; – примени основна здравствено-хигијенска правила; – помогне у организацији ативности предвиђених програмом. ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА Број часова по наставним темама планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Наставне теме Вежбе на тлу и Вежбе равнотеже остварују се реализацијом основних и проширених садржаја. Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. Проширени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали основне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, потребе ученика и услове за рад. ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући

метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцма у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада. Препоручени начини рада за развој физичких спосбности ученика. 1. Развој снаге: – без реквизита и са реквизитима, – на справама и уз помоћ справа. 2. Развој покретљивости: – без реквизита и са реквизитима, – уз коришћење справа, 3. Развој издржљивости: – трчање, – елементарне игре, – вежбање уз музику, – плес. 4. Развој координације: – извођење координационих вежби у различитом ритму и у променљивим условима. 5. Развој брзине: – једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),– штафетне игре, – извођење вежби максималном брзином. За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање. МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ Ходање и трчање Ходање са опружањем колена стајне ноге уз правилно држање тела и са радом руку, кратким и дугим корацима, у различитом ритму, уз правилно постављање стопала (користити обележене линије на спортским теренима); на прстима, уз узручење са истезањем тела. Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена (користити препреке – палице и вијаче поређане на једном делу сале или спољних терена), са забацивањем потколенице; брзо трчање са поласком из стајања, лежања, упора чучећег и другим начинима поласка. Игре са различитим облицима ходања и трчања. Скакања и прескакања Поскоци у месту: суножним одскоком и суножним доскоком са опружањем тела, лево–десно, напред–назад, у доскок разножно и поново суножно; са вијачом (са међупоскоком и без међупоскока); једноножним одскоком и доскоком на једну ногу, са опружањем тела, лево–десно, напред–назад. Скок суножним одскоком пруженим телом са окретом за 90° и суножним доскоком. Суножни наскок на повишену површину (до висине шведске клупе), на наслагане струњаче или горњу површину шведског сандука. Скок удаљ, уз правилан замах рукама, амортизацију и завршни положај. Поскоци у кретању: после неколико корака, једноножни поскок једном, после неколико корака, једноножни поскок другом ногом и наизменично; после неколико корака једноножни одскок и меки суножни доскок до почучња („да се не чује”). Поновити исто после неколико трчећих корака. Једноножни наскок на повишену површину чеоним и бочним залетом (два оквира шведског сандука, ниска греда, коцка) и суножни доскок на меку површину. Скакање преко пореданих вијача једноножним и суножним одскоком. Школица, игра „ластиша”. Скокови удаљ: повезати залет од неколико трчећих корака са једноножним одскоком са обележеног простора (шира површина, или линије) и доскок на меку површину (струњача за скок у вис, песак). Скокови увис: из залета право једноножним одскоком прескочити вијачу или ластиш, ноге погрчити и меко суножно доскочити (у групи од три до четири ученика); прескочити ластиш (постављен по ширини) са истовременим поласком два до три ученика. Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама: боком поред шведске клупе, упор и суножним одскоком наскок у упор чучећи, исто, прескочити клупу. Прескакање дуге вијаче која се окреће: појединачно из места, са уласком и изласком према могућностима ученика. Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања. Бацања и хватања Бацање лоптице (левом и десном руком) из места и у даљ и у циљ (оквир од шведског сандука, обележени циљ на зиду, квадрати од вијача на рукометном голу...). Вежбе поновити у ходању и у лаганом трчању. Бацање лопте увис и после њеног одбијања од тла, хватање обема рукама: уз цео окрет, после пљеска рукама, затварања очију, чучња, седа...; закотрљати лоту по тлу и

хватањем је подићи обема рукама. Вођење лопте у месту и у ходању (левом и десном руком). Додавање лопте у паровима, у месту, са груди и изнад главе. Игре са вођењем и додавањем лопте и гађањем у циљ. Вишења, упори и пењања; Пузања по струњачи на различите начине (лицем према тлу, леђима на тлу...) Пењање: уз рибстол, уз морнарске лестве, чеоно, наизменичним прехватањем, пењање. Провлачење кроз окна шведског сандука, клупе и реквизита (обруч) и др. Пењање и спуштање на и са различитих справа. Вишења: у вису лежећем опруженим телом, помицање улево и удесно. Помицања у вису слободном. Вис активни на свим справама на којима се вис може извести. Упор активни на тлу и на свим справама, на којима се упор може извести. Вежбе на тлу Реализују се кроз обавезне и пропоручене садржаје. Основни садржаји Клек, усправ без помоћи руку; клек суножни на струњаче, клек једноножни, усправ; кретање у упору чучећем и упору склоњено, лицем и леђима ка тлу; из чучња, малим одразом доскок прво на руке, а затим на стопала у упор чучећи („жабљи поскоци”). Клек, узручење, заклон. Поваљка на леђима. Став на лопатицама („свећа”), грчењем и обухватом колена поваљка низ косу површину. Колут напред, из чучња у чучањ, низ косу површину (на рипстолу окачене шведске клупе и прекривене струњачама). Колут напред, из чучња у чучањ, и из чучња до става усправно и узручења. Поваљка на стомаку (лежање на трбуху, обухватити рукама скочне зглобове – поваљка). Комбинација на тлу од следећих вежби: најмање четири такта вежби обликовања, колут напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180°, чучањ, став на лопатицама, став усправно и два дечја поскока

Проширени садржаји Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби. Вежбе равнотеже Ходање по линији напред са правилним постављањем стопала (гимнастичким кораком), и уназад са опруженом упорном ногом, краћим корацима, корацима у успону и са различитим положајем руку (о бок, одручење, узручење). Ходање по широком делу шведске клупе: напред – одручење; уназад са опружањем упорне ноге, узручење; устрану: из става спетног, руке о бок, ходање корацима са привлачењем до става спетног и узручења, зибом почучњем, корак устрану – одручити, став спетни, узручити. Лагано трчање на предњем делу стопала са правилним држањем тела, рукама о бок или у одручењу (шведска клупа и ниска греда). Научити комбинацију од вежби: из става спетног на почетку шведске клупе, трчање до половине клупе, одручити; став: једна нога иза друге, узручити, одручити; ходање до краја клупе, одручити, став: једна нога иза друге узручити; ходање уназад до половине клупе, једна нога иза друге, руке о бок; окрет за 90° ходање устрану корацима са привлачењем зибом почучњем, одручити; на крају греде став спетни, узручити, саскок, предручити, став спетни, приручити, завршити леђима према клупи. Ако школа нема клупу или греду, комбинацију научити на тлу, на линији. Вежбе са реквизитима Вежбе реквизитима користити приликом савладавања следећих садржаја: Вежбе обликовања са палицом, обручем, вијачом и другим реквизитима Трчања, поскоци и скокови – вијаче, палице и обручи поређани на краћем и дужем одстојању: прескакање кратке и дуге вијаче; ритмичке вежбе; коцке: пењање и силажење са коцке нагазним кораком и суножним доскоком у чучањ и почучањ; суножни наскок на коцку и доскок у чучањ и почучањ; чуњеви и обручи: вијугаво трчање. Дизање и ношење: предмета и реквизита (коцка, медицинка...) на различите начине; постављање и скупљање предмета и реквизита. Елементарне игре са коришћењем палица, вијача, обруча, коцки и чуњева. Плес и ритмика Ритмичко ходање и трчање са променом ритма, темпа уз пљесак и одговарајућу музичку пратњу. Кретања са променом положаја руку, ногу и трупа. Галоп напред и странце. Дечји поскок. Сачинити састав од научених елемената уз музичку пратњу. Вијача: њихање и кружење вијачом или траком у бочној и чеоној равни; суножни скокови кроз вијачу са обртањем напред. Повезати ова два елемента као обавезни састав. Плесови: „Ја посејах лан” и „Дуње ранке”. Једно коло по

избору. Полигони Комбиновани полигон са задацима на тлу уз коришћење справа и ревизита (провлачења, ношења, котрљања...) Комбиновани полигон са елементима пењања (на шведски сандук, рипстол, шведска клупа..) Пливање Наставну тему Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње. Програм наставе и учења пливања садржи: – обуку непливача; – игре на води. Наставу пливања реализује наставник физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који спроводи разредну наставу том одељењу. ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање. Култура вежбања и играња Основни термини у вежбању У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежби и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Вежбам безбедно Упознати ученика са правилима понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током вежбања. Чувам своје и туђе ствари Формирање свести о потреби чувања како својих тако и туђих ствари. Правила елементарних игара Усвајање основних правила елементарних игара које се на часу реализују. Развијање свести о потреби поштовања правила игара, као и последицама њиховог непоштовања

Некад изгубим, а некада победим Неговање такмичарског духа. Прихватање победе и пораза на социјално прихватљив начин (без ругања и ниподаштавања противника...). Навијам фер Подстицати ученике да приликом игре или такмичења поштују своју и противничку екипу и награде сваки леп потез и поступак учесника у игри. Здравствено васпитање Упознај своје тело Ученици именују делове тела и схватају њихову улогу. Могућности свог тела ученици показују кроз вежбање. Нагласити значај физичке активности и физичког и здравственог васпитања као предмета. И ја растем Проширити ученичка знања о сопственом расту и развоју. Оспособити их да уоче одређене промене током досадашњег развоја. Видим, чујем, осећам Упознавање ученика са одређеним чулима и њиховим улогама, која у великој меру утичу на правилно извођење физичких вежби, али и њиховим улогама у свакодневном животу путем којих унапређујемо сопствено здравље. Моје здравље Развој свести о потреби да се буде здрав и шта значи здравље за човека. Неопходно је да уоче разлике између здравог и болесног стања организма. Ко све брине о мом здрављу Заједнички сагледати ко све и на који начин брине о њиховом здрављу. Тражим помоћ На основу претходих искустава ученика утврдити у којим околностима, када и од кога треба тражити помоћ. Лична хигијена Формирање свести о значају одржавања личне хигијене. Стварање навике да се опрема за физичко вежбање уредно

одржава и чува. Хигијена простора простора у коме живим Подићи свест о томе да о простору у коме живе треба самостално да брину (одржавају чистим и уредним) јер на тај начин чувају своје здравље. Хигијена простора простора у коме вежбам Формирање навике да се хигијена простора у коме ученик вежба уредно одржава и чува (сала, свлачионице, игралишта...) Животне намирнице и правилна исхрана Упознавати ученика са основама правилне исхране. Заједно за столом Правила понашања за столом током обедовања (постављање стола, правилно држање тела и руку током обедовања, правилно жвакање, понашање – гурање, бацање хране итд.). Дидактичко-методички елементи Основни принципи реализације наставе: – јасноћа наставног процеса; – оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; – избор рационалних облика и метода рада; – избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима; – функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме. При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови,

број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада. Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и интензификације часа у циљу достизања постављених исхода. У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује и исправља грешке.

ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује: – стање физичких способности; – стање здравља и хигијенских навика; – достигнути ниво савладаности моторичких вештина; – однос према раду. Оцењивање се врши описно, на три нивоа, на основу достигнутости предвиђених исхода. Први ниво 1. Стање физичких способности Ученик има висок степен развијености физичких способности на основу оцене: а) координације: – у цикличним кретањима и у повезивању једноставних покрета у целину; – правилно изводи комплекс од осам вежби обликовања без реквизита; четири вежбе на рипстолу; и четири вежбе са палицом; – на основу брзине учења: вежби на тлу; трчања преко поређаних препрека у једнаком ритму; – вођење лопте без прекида (неколико пута); – додавање лопте једном или обема рукама и хватање лопте; б) гипкости: – раменог појаса, кичме и у зглобу кука; – покрете трупа, руку и ногу изводи меко у оптималним амплитудама (заклони, претклон, заножења, предножења и одножења...); в) одржавања равнотеже: – на суженим површинама (линијама, шведској клупи, ниској греди или ставовима на једној нози) покрете изводе без поремећаја тежишта тела; г) експлозивне снаге, брзине и репетитивне снаге: – скокове и прескакања изводи са већом висином и даљином; – брзо трчи са и без промене правца; – вежбе обликовања за снагу изводи са више понављања; д) издржљивост: – трчи и учествује у игри дуже време без замора. 2. Стање здравља и хигијенске навике Ученик има висок степен развијености хигијенских навика и добар здравствени статус када: – нема постуралне поремећаје ни телесне деформитете, има нормално развијен свод стопала, уредног је општег изгледа; не показује видљиве знаке умора приликом вежбања; – његов телесни развој је у складу са узрастом; – има уредну опрему за вежбање и у потпуности усвојене хигијенске навике. 3. Достигнути ниво савладаности моторичких вештина Ученик има висок степен развијености моторичких вештина уколико је успешно савладао кретања и захтеве предвиђене основним и проширеним садржајима. 4. Однос према раду Ученик има позитиван активан однос према раду уколико је редован и активан на часовима и ако се ангажује у ваннаставним активностима. Ученик је у потпуности достигао предвиђене исходе за први разред. Други ниво Ученик има задовољавајући степен: развијености физичких способности, здравственог стања и хигијенских навика, савладаности моторичких вештина и однос према раду, ако значајно не одступа од критеријума наведених за први ниво. Ученик на овом нивоу достигао је предвиђене исходе уз одређене потешкоће (навести најбитније), има позитиван однос према раду ако је редован и активан на свим, или на већини часова. Трећи ниво Ученик делимично или потпуно одступа од критеријума наведених за први и други ниво. Не носи редовно и не одржава опрему за вежбање и има недовољно развијене хигијенске навике. Делимично је достигао, или у потпуности није достигао већину предвиђених исхода (навести најбитније), није заинтересован за вежбање и не показује напредак. На крају сваке описне оцене, наставник треба да наведе које су могуће препоруке за даљи напредак и укључи родитеље.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

1. разред

Циљ: Циљ учења програма грађанско васпитање је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– наведе у чему је успешан и у чему жели да напредује; – уочава међусобне разлике и сличности са другим ученицима у одељењу; – понаша се на начин који не угрожава потребе, права и осећања других; – препозна код себе и других основна осећања; – препознаје примере поштовања и кршења права детета у свом окружењу, причама, филмовима; – преиспитује своје поступке и прихвата да не мора увек да буде у праву; – тражи помоћ у ситуацијама кршења својих и туђих права; – разликује добру и лошу комуникацију у сопственом искуству, ближем окружењу, књижевним делима, филмовима; – комуницира слушајући саговорника и тражи објашњење онога што не разуме; – слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење; – сарађује и преузима различите улоге у групи/ тиму; – договара се и одлучује у доношењу	ЉУДСКА ПРАВА Ја и други у одељењу	Идентитет Ко сам ја? Наше јаке стране, у чему смо успешни, у чему бисмо волели да напредујемо. Таленти и интересовања која поседујемо. Наше сличности и разлике. Основна осећања (радост, страх, туга, бес) и како се препознају. Потребе и права Разлике између жеља и основних животних потреба. Права детета Кршење и заштита права Препознавање кршења права детета. Коме се обратити у ситуацијама кршења права детета. Одговорност према себи и другима.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО Одељење/група као заједница	Функционисање заједнице Одељење/група као заједница. Вредности одељења/групе – равноправност, одговорност, солидарност, поштовање и брига за друге, толерантност, праведност, поштење. Уважавање различитости. Правила у одељењу/групи и њихова функција. Одлучивање у одељењу/групи. Одговорност деце и одраслих за функционисање заједнице

одељењских правила и да се понаша у складу са њима; – својим речима образложи неопходност правила која регулишу живот у заједници; – препозна добре стране свог одељења и оно што би требало променити/побољшати; – заједно са вршњацима и наставником учествује у решавању проблема у одељењу; – учествује у изради плана једноставне акције; – са другим ученицима изводи и документује једноставну акцију; – доприноси промоцији акције; – на једно	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Комуникација и сарадња	Комуникација Слушање/неслушање. Кад разговарамо држимо се теме. Изношење мишљења. Уважавање саговорника. Сарадња Групни рад, договарање и сарадња са вршњацима и одраслима
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Акција одељења/групе	Планирање и извођење једноставне акције у одељењу/групи Кораци у планирању и извођењу акције. Чиме се поносимо и чиме нисмо задовољни у одељењу. Избор теме/проблема/активности којом ћемо се бавити. Одређивање циља и израда плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције – видео, фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе – приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови: различитости, комуникација и права

Начин остваривања програма:

Програм грађанског васпитања, у првом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по моделу спирале што значи да су садржаји у сва четири разреда дати у областима Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам. Тематске области се спирално развијају, односно садржаји се из разреда у разред проширују и продубљују, а многи исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Типичан пример таквог исхода су они који се односе на комуникацију која ће се доследно развијати у свим разредима и кроз све садржаје. Слично је и са јачањем осетљивости за потребе и права других, препознавање дискриминације и другим исходима који се не могу брзо и лако остварити обрадом само једног програмског садржаја. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у

непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза. Област демократско друштво је конципирана аналогно предмету свет око нас где се ученици у процесу сазнавања полако воде од непосредног окружења (породица, одељење) ка широј друштвеној средини (школа, окружење, држава, свет). У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета. Између исхода, како у оквиру једне, тако и у више области, постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода. Остваривање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке друге активности. Имајући у виду да ученици првог разреда долазе са искуством из припремног предшколског програма где је доминантно сазнавање кроз игру и овде треба методску окосницу предмета да чине интерактивне радионице, структуриране игровне активности обједињене око главне теме. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Наставник треба да нагласи да нема пожељних, очекиваних или тачних одговора, да је нагласак на процесу откривања и сазнавања о себи и другима кроз размену. Осим тога, важно је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем. За овај предмет важно је обезбедити такав начин седења ученика који омогућава свим учесницима да виде једни друге, окренути лицем у лице. Посебну пажњу треба обратити на последњу област програма где се претходно стечена знања и вештине интегришу и практикују. Акције треба да буду мале и изводљиве, али да имају све кораке. Ученике треба охрабривати када наиђу на тешкоће и јасно указивати да си и неуспеле акције добре јер њиховом анализом долазимо до увида који су кораци били погрешни. Бројни су примери тема у оквиру којих се могу осмислити једноставне акције у корист права детета, а на нивоу одељења/групе. На пример, вршњачка подршка је важан сегмент укупне подршке инклузивног образовања, тако да је укљученост ученика у овај сегмент живота и рада школе веома значајан. Он се огледа управо у заједничком промишљању наставника и ученика на тему како осмислити план подршке, како га најуспешније реализовати, водећи рачуна о потребама сваког ученика обухваћеног инклузивним образовањем. Грађанско васпитање, као програм, део је ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Најјача корелација је са српским језиком и предметом свет око нас где се може користити тематско планирање. Како је грађанско васпитање изборни програм, дешава се да се реализује у целом или у

делу одељења, мада се често реализује и у групи састављеној од ученика из више одељења и зато се алтернативно користе оба израза одељење/група. Уколико је рад у групи потребно је уложити додатни напор да се направи групна кохезија. Многи садржаји програма су погодни за јачање добрих односа у групи, а посебно активности на планирању и извођењу заједничких акција. У овом предмету продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, аудиовизуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користи при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе. За реализацију предмета и остваривање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Он подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике првог разреда који су још увек у великој мери фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Оцењивање ученика у грађанском васпитању је усаглашено са Правилником о оцењивању у основној школи и ученицима блиско јер се описно оцењују из свих предмета.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ДИГИТАЛНИ СВЕТ

1. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ___први_____ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет:_Дигитални свет_____

Циљ: Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет је развијање дигиталне компетенције ученика ради њиховог оспособљавања за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развој алгоритамског начина размишљања.

Годишњи фонд часова: 36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– препозна дигиталне уређаје из окружења и именује неке од њих; – наведе неке од животних ситуација у којима дигитални уређаји олакшавају обављање послова; – упореди начине рада и живота људи пре и после појаве дигиталних уређаја; – упореди начине креативног изражавања са дигиталним уређајима и без њих; – користи дигиталне уџбенике за учење (самостално и/или уз помоћ наставника); – упореди дигитални и папирни уџбеник;	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Различит изглед дигиталних уређаја. Дигитални уређаји у различитим занимањима. Учење уз помоћ дигиталних уџбеника. Креативно изражавање са дигиталним уређајима и без њих. Комуникација посредством дигиталних уређаја. Дигитални уређај и паметни дигитални уређај. Коришћење дигиталних уређаја за повећање прилика за учење и стицање иску
– упореди традиционалне видове комуникације са комуникацијом посредством дигиталних уређаја; – наведе неке од карактеристика „паметног“ дигиталног уређаја; – наведе на који начин дигитални уређаји могу да допринесу упознавању културне баштине; – наведе основна правила за коришћење дигиталних уређаја како не би угрозио здравље; – наведе неке од здравствених ризика везаних за прекомерно или неправилно коришћење дигиталних уређаја; – доведе у	БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Дигитални уређај и наше здравље (вид, положај тела, време пред екраном, дигитални уређај као отпад). Подаци о личности и њихова заштита при комуникацији помоћу дигиталних уређаја. Помоћ у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин.

везу начин одлагања електронског отпада са загађењем животне средине; – набројi основне податке о личности; – објасни зашто саопштавање података о личности представља ризично понашање при комуникацији помоћу дигиталних уређаја; – именује особе или институције којима се треба обратити за помоћ у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин; – наведе основне препоруке за руковање дигиталним уређајем на одговоран начин (примена мера физичке заштите) и објасни зашто је важно примењивати их; – анализира једноставан познати поступак/активност и предлаже кораке за његово спровођење; – протумачи симболе познатог/договореног значења и спроведе поступак описан њима; – уочи и исправи грешку у симболима израженом упутству (алгоритму), провери ваљаност свог решења и по потреби га поправи (самостално или сараднички); – доведе у везу алгоритам и понашање дигиталног уређаја		Одговорно руковање дигиталним уређајем (мере физичке заштите, коришћење лозинке).
	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Разлагање проблема на мање целине. Осмишљавање корака који воде до решења једноставног проблема. Тумачење постојећих и креирање алгоритама изражених симболима. Уочавање и исправљање грешака у алгоритму. Тумачење понашања дигиталног уређаја у односу на приказани алгоритам.

Кључни појмови садржаја: дигитални уређаји, интернет, електронски отпад, подаци о личности, безбедност, решавање проблема, алгоритам.

Начин остваривања програма:

Предмет Дигитални свет намењен је развијању дигиталне компетенције код ученика првог разреда основне школе. Програм наставе и учења за први разред оријентисан је на процес учења и остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Дигитални свет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика, који су груписани у три наставне теме: Дигитално друштво, Безбедно коришћење дигиталних уређаја и Алгоритамски начин размишљања.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре кре-

ира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наведене исходе могуће је остварити са различитим нивоима расположивости дигиталних уређаја намењених за коришћење од стране ученика, укључујући и могућност да само наставник располаже дигиталним уређајем. Уколико наставник има на располагању одговарајуће дигиталне уређаје (рачунаре, таблете, мобилне телефоне, роботе и друге физичке дигиталне уређаје...), ученици треба да их користе на начин који директно доприноси остваривања дефинисаних исхода учења. Вероватно је да ученици имају искуства са коришћењем дигиталних уређаја. Од изузетног је значаја да та искуства наставник увиди и уважи. Ученици могу бити вешти корисници технологије, али то не значи да су и компетентни у овој области. У том смислу, наставник има слободу да наставу организује у складу са техничким могућностима, предзнањима и потребама својих ученика.

Током реализације наставе, рад наставника мора бити континуирано усмерен ка смањивању дигиталног јаза. Важно је да наставници помогну ученицима да увиде да технологија није свима једнако доступна, те да немогућност приступа технологији може да угрози одређене групе или појединце у друштву. Отуда је неопходно да наставник, пре него што планира конкретне активности учења, уочи постојање ученика који би, због ограниченог приступа технологији, могли да буду искључени или у неповољном положају. На пример, ако наставник предвиђа коришћење апликације на таблету или мобилном телефону, он мора да буде сигуран да те активности нису неповољне за ученике који немају приступ таквој технологији код куће. Обавезивање ученика да користе наставне материјала за

које им је потребан приступ интернету од куће неправедно је према онима који га немају. За такве ученике наставник мора да обезбеди алтернативу – могућност приступа школским дигиталним уређајима, пре или после наставе. Значајно је и да наставник упозна ученике са стереотипом да је бављењем информатиком и програмирањем поље рада резервисано за мушку популацију и да га демантује кроз навођење адекватних примера (Ада Лавлејс и сл.).

Дигитално друштво

Наставник треба да креира образовну ситуацију у којој ученици могу да увиде да су дигитални уређаји свуда око њих – код куће, у школи, дому здравља, продавници, на паркингу, улици. Наставник не сме да инсистира на дефинисању дигиталног уређаја. Он треба да има у виду да рачунари данас имају различите појавне облике. Десктоп, лаптоп или таблет јесу рачунари, али то је и телефон, као и нека савремена играчка, фрижидер, клима уређај, веш-машина. Отуда термин рачунар (енгл. computer) није довољан, те користимо термин дигитални уређај. Ученике треба подстицати да поделе са вршњацима животне ситуације које су их увериле у корисност дигиталних уређаја, тј. опишу како родитељи: плаћају рачуне од куће (без чекања у реду, у време када им је згодно, чак и ноћу), како проналазе информације које су им потребне (радно време продавнице, временску прогнозу, читају новине и сл.), користе навигацију...

Наставник треба да створи услове за хеуристички разговор постављајући питања: Некада није било рачунара. И тада су лекари лечили људе. Сада лекари користе дигитални уређај. Зашто?

(Повезивањем рачунара, систем здравствене заштите обезбеђује да ажурни подаци о здравственом стању пацијента буду доступни не само једном лекару, већ свим лекарима укљученим у његово лечење. Не постоји потреба ни за издавањем папирних рецепата за лекове. Тиме се смањују трошкови и обезбеђује правовремено издавање лекова пацијентима којима су потребни, као и штити животна средина); Како ради касир у продавници? Да ли укуцава цену производа? Како је употребом дигиталног уређаја унапређен његов рад? (Скенирајући бар-кодове, касир ради брже, производи које су купци купили нису више на стању у продавници, менаџер

продавнице зна шта треба набавити, а шта не); Наставници су подучавали децу и пре рачунара. Сада користе дигитални уређај. Зашто? (Некада су наставници уписивали оцене у папирни дневник. Сада користе електронски дневник. Коришћењем електронског дневника наставник омогућава да родитељи лако могу да прате оцене своје деце, да правовремено виде коментаре наставника и васпитно делују.)

Како би створио услове да ученици упореде начине креативног изражавања у ликовној уметности (вајарство) са дигиталним уређајима и без њих, наставник треба да омогући ученицима да, на часу, вајају у пластелину популарни лик из цртаћа. Током часа, наставник треба да прикаже ученицима видео-запис дигиталног вајања истог јунака, у 3D програму и са ученицима извршити поређење вајања и дигиталног вајања.

Обуку ученика за коришћење дигиталних уџбеника наставник треба да спроводи планирано, у више наврата, у ситуацијама када дигитални уџбеник пружа могућности које премашују традиционални и доприноси разумевању наставног садржаја различитих предмета, те конструкцији и функционализацији знања. На часовима наставник треба да омогући ученицима да искажу своје виђење предности и мана дигиталних уџбеника. Ако ученици користе дигиталне уџбенике различитих издавача, добро би било да наставник подстакне ученике да упореде платформе и укажу на различите добробити сваке од њих. Ученици треба да решавају тестове у уџбеницима и играју образовне игре, а све у контексту конструкције конкретних знања и јачања дигиталне компетенције.

Питања попут: Како људи комуницирају? Како дигитални уређаји доприносе брзини и лакоћи комуникације? Како данас комуницирамо са особама које су физички удаљене, живе у различитим деловима света? Да ли је могуће комуницирати коришћењем сваког дигиталног уређаја? Који су предуслови за комуникацију помоћу дигиталних уређаја? Који дигитални уређаји су „паметни” и има ли, уопште простора да, у овом контексту, говоримо о памети? наставник треба да постави ученицима и омогући им да поделе своја искуства када су у питању видови комуникације са ди-

гиталним уређајима и без њих. У овом контексту, наставник треба да искористи прилику да са ученицима разговара и о интернету, без инсистирања на дефинисању појма. (Комуникација лицем у лице, разговор посредством фиксне телефоније неки су од традиционалних начина комуникације. Мобилни телефон је дигитални уређај помоћу кога можемо увек да комуницирамо (ако имамо домет и платили смо рачун). Да ли је то случај и са таблетом? За комуникацију помоћу таблета неопходан нам је приступ интернету и одговарајући програми. Наставник треба да упозна ученике са могућностима комуникације на релацији човек - дигитални уређај (паметни фрижидер, машина за прање веша, клима-уређај).)

Ако могућности локалне средине дозвољавају, наставник треба да одведе ученике у музеј, у осмишљену туру која им пружа прилику за уметнички доживљај и учење. У учионици, наставник треба да демонстрира ученицима виртуелну посету неком од најзначајнијих светских музеја/галерија и подстакне их на размишљање о условима који су били потребни да би се приказана установа културе посетила. Оно што ученици треба да схвате јесте да дигиталне уређаје можемо и треба да користимо како би повећали (створили нове) прилике за учење и искуства из области науке, културе и уметности. Посебно је значајно да наставник, пре екскурзије или наставе у природи, употреби неку од постојећих веб-презентација (http://viminacium.org.rs/izlozbe/viminaciumvirtual-tour/) или апликација и, виртуелно, упозна ученике са местима и културним добрима (музејима, манастирима, споменицима) које ће посетити. На тај начин, наставник пружа ученицима прилику да упореде доживљај поднебља и културне баштине посредством дигиталног уређаја и уживо. О доживљају ученика треба продискутовати након повратка у школу. (Дигитални уређаји и интернет омогућавају приступ најзначајнијим достигнућима културе и науке без изласка из учионице. Њиховим коришћењем, повећава се доступност светске културне баштине. Нације производе бројне дигиталне производе да би промовисале сопствену културу и показале своја достигнућа. Да ли и ми треба о томе да мислимо и на томе да радимо и, да бисмо исто постигли, која знања треба

да имамо, завршна су питања за ученике.)
Препоручени број часова је 18.
Безбедно коришћење дигиталних уређаја
Наставник треба да иницира хеуристички разговор – какав је начин живота савременог човека? Колико се крећемо, каквим се активностима бавимо? Указати на чињеницу да се број занимања у којима је дигитални уређај доминантно средство за рад непрестано увећава и да отуда потиче потреба да негујемо здраве навике када је употреба дигиталних уређаја у питању. Нагласити да проблеми који настају са видом и коштано-мишићним системом не настају од употребе технологије, већ од неправилног положаја тела, претежног седења, дужег гледања без промене фокуса. Своју тврдњу треба да подупре нпр. приказивањем видео-записа http://bit.ly/KibernetskiPoremecaj.
Наставник треба да демонстрира и, заједно са ученицима примени начине коришћења дигиталних уређаја на безбедан начин по здравље. Добро би било и да заједно излистају неке од здравствених ризика, разговарају о дужини утрошеног времена испред екрана, направе одговарајући постер и окаче га у учионици.
Правилно одлагање електронског отпада важно је питање за очување здраве животне средине. Наставник може од ученика да тражи да разговарају са родитељима и пронађу електронски отпад који поседују у кући и, уколико постоје услови, организује акцију прикупљања тог отпада. Алтернатива је да наставници разредне наставе исте школе организују заједничку акцију прикупљања електронског отпада и, као госта-експерта, позову стручњака из агенције за уклањање и складиштење ове врсте отпада да одржи адекватно предавање ученицима. (У случају да у локалној средини не постоје услови за организацију оваквог догађаја, наставници би требало да се повежу са школама у којима се такве акције спроводе и, са својим ученицима. Уколико ни то није могуће реализовати, ученицима би требало приказати видео-снимак предавања стручњака.)
Указати на чињеницу да нису све особе које користе интернет добронамерне. Постоје људи који могу да угрозе имовину, па и

живот других корисника интернета. У том смислу, треба приказати одабране видео-записе који адекватно третирају неке од најчешћих појава из спектра догађаја који настају откривањем података о личности (име и презиме, адреса становања, број телефона, фотографија, идентитет на интернету).

Крађа: http://bit.ly/Opljackani

Лажни идентитет: http://bit.ly/LazniIdentitet

Од изузетног значаја је да ученици схвате који подаци спадају у податке о личности, као и на које начине их људи најчешће чине доступним на интернету. Више информација о безбедном коришћењу интернета код деце узраста 4-8 година (стручне текстове, цртане филмове за децу, итд.) наставник може да пронађе на: https://digitalni-vodic.ucpd.rs/zastita-licnih-podataka-i-privatnosti-nainternetu/.

Посебну пажњу треба посветити чињеници да људи своје личне податке чине доступним добровољно (најчешће из незнања или наивности). Наставник треба да покрене дискусију о непримереној комуникацији (говор мржње, вређање, омаловажавање), као и о ризичној комуникацији (контакт са непознатим особама) у реалном животу. Затим, треба да помогне ученицима да формирају вредносне ставове који се подједнако односе на комуникацију у онлајн и офлајн свету. Такође, наставник треба да подстакне ученике да наведу ситуације у којима су се срели са различитим врстама непримереног садржаја у реалном животу и нагласи да је слична ситуација у онлајн свету. Неопходно је да, током разговора са ученицима, непрестано наглашава да они не треба да се осећају беспомоћно ако се нађу у сличним ситуацијама, већ да постоје особе и институције којима треба правовремено да се обрате и од којих ће добити адекватну заштиту:

1. родитељ/други законски заступник
2. наставник, педагог, психолог, директор
3. https://pametnoibezbedno.gov.rs/

Телефон: 19833

Форма: https://pametnoibezbedno.gov.rs/prijava-nelegalnog-sadrzaja/

Користан извор:

https://www.commonsense.org/education/digital-citizenship/

lesson/putting-a-stop-to-online-meanness
Дигитални уређаји захтевају пажљиво руковање и одговарајућу заштиту од неовлашћеног приступа. Ученике треба упознати са неколико важних принципа физичке заштите дигиталног уређаја (не доводити уређај у контакт са течностима, посебно слатким пићима, штитити га од прашине, излагања прекомерној топлоти, било због вишесатне употребе или остављања на сунцу или пећи и сл.). Поред физичке заштите, дигитални уређај треба обезбедити од неовлашћеног приступа.
Препоручени број часова је 8.
Алгоритамски начин размишљања
Знања ученика и садржаје осталих обавезних предмета и изборних програма требало би искористити како би се пред њих поставио адекватан задатак – поступак који треба да анализирају и предложе кораке за његово спровођење (колут унапред, писање слова, низ сличица од којих треба сачинити причу, низ сличица међу којима има сувишних...). Наставник треба да уведе термин алгоритам и да га ученицима протумачи као упутство за решавање неког проблема или извођење неког поступка. Свако инсистирање на дефиницијама није прихватљиво.
Ученике треба ставити у ситуацију да добију упутство прво за делимично познате и њима смислене задатке и поступе у складу са њим. Потребно је да наставник осмисли симболе које ученици треба да дешифрују и изврше предвиђени поступак. У другој фази, наставник треба ученицима да обезбеди упутство које им омогућава да изврше потпуно непознати задатак. Након успешне реализације задатка, наставник треба да им укаже да су били у ситуацији у којој се сваки дигитални уређај налази – извршава наредбе (упутства), не знајући са којим циљем, али ипак савршено тачно и на корист својим корисницима.
Тестирање ваљаности алгоритма, исправљање грешака, осмишљавање и тестирање унапређеног решења драгоцени су тренуци учења. (Само ученик који је свестан чињенице да пут до успеха може бити вијугав има добре изгледе да постане успешан.) У том смислу, наставник често треба да поставља ученике у си-

туације да разматрају унапред креиране алгоритме (упутства) за решавање одређених задатака, да у више наврата откривају грешке и исправљају их, све док не дођу не само до најбољег, већ и до најефикаснијег решења.

Како би ученици јасно повезали алгоритам са понашањем дигиталног уређаја, наставник треба да им прикаже једноставан алгоритам (на табли), а затим и да им демонстрира како се дигитални уређај понаша у складу са тим алгоритмом. У циљу досезања предвиђеног исхода, најбоље је да наставник користи унапред програмираног робота или други физички дигитални уређај (попут микроконтролера) и демонстрира ученицима његово понашање. Уколико наставник располаже роботима или, за узраст ученика одговарајућим физичким дигиталним уређајима, препоручено је да и ученици искусе управљање њиховим понашањем, у складу са симболима исказаним алгоритмом. Ако су ученицима на располагању рачунари, рад у програму на адреси https://scratch.mit.edu/projects/19685257/ може да допринесе досезању дефинисаног исхода.

Препоручени број часова је 10.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на процес учења и достизање исхода учења вреднују се процес и продукти учења. Устаљене методе процене постигнућа ученика, које наставници примењују у другим обавезним предметима и изборним програмима, могуће је примењивати и у настави овог предмета. Ипак, изазови попут чињенице да процена постигнућа заснована само на резултатима практичних задатака које ученици раде није довољан показатељ онога што они знају и умеју, или да је, при сарадничком раду, врло тешко идентификовати допринос сваког појединца, доводи до потребе за издвајањем неколико техника које се посебно препоручују за примену у оквиру предмета Дигитални свет (превасходно зато што у највећој мери корелирају са његовом природом):

– самопроцена: програм наставе и учења очекује да ученици објасне нпр. начин функционисања једноставних алгоритама (укључујући и оне које су сами креирали), тестирају их, а затим откривају и исправљају грешке у њима. Неговање праксе искази-

вања рефлексивних коментара током представљања онога што су урадили прилика је за развој самоувида и саморегулације у учењу и основа за процену властитог постигнућа ученика;
– вршњачка процена: ова врста процене постигнућа ученика природно се надовезује на процес самопроцене – ученици раде у пару или групи на истом задатку и имају могућност да, делећи одговорност, стварају и исправљају решења, те пружају конструктивне повратне информације. (Ова метода широко је распрострањена у ИТ индустрији од стране професионалних програмера (програмирање у пару) и лако ју је превести у учионицу.);
– отворена питања: знање ученика о концептима који су обухваћени програмом неће увек бити лако уочљиво. Постављање отворених питања један је од начина на који наставник може да процени постигнућа својих ученика, али и да допринесе продубљивању њиховог разумевања конкретног концепта. Питања која почињу са „Зашто” или „Како” посебно су корисна: Зашто није добро да чашу са слатким пићем држиш поред дигиталног уређаја? Како ради твој алгоритам? Зашто је потребно да водиш рачуна о дужини времена које проводиш у раду са дигиталним уређајем? итд.;
– Већ знам – Желим да научим – Научио/ла сам: коришћење рубрика за идентификацију онога што већ знају, шта желе да науче и, накнадно, онога што су научили, корисна је техника коју ученици могу да користе за подршку самосталном учењу, а наставник за процену њихових постигнућа.
Примењујући предложене методе процене постигнућа ученика наставник креира и конзистентно гради персонализовано и подстицајно образовно окружење. Он прати постигнућа ученика из улоге активног посматрача и ментора. Избегнута је формална ситуација процењивања (наставник не прозива и не пропитује ученике), чиме је ниво стреса ученика битно смањен (потенцијално и елиминисан). Јачање самопоуздања ученика и саморегулације у учењу посебна је добробит која произилази из наведеног.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

1. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне	Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као	Учимо о нашој вери - уводни час	Упознавање са садржајем програма и начином рада.
		Моја породица	Приче и слике које приказују породицу, пружити ученицима елементарно знање о Богу као бићу заједнице.
		Моја школа и другари	Ученицима пружити основ за разумевање човека као бића заједнице.
		Ми смо део Божје породице (Цркве)	Пружити основ за разликовање и упоређивање породичних односа и односа који владају у Цркви.
		Послушност	Пружити основ за упознавање односа који владају између човека и Бога, приче које говоре о томе да када некога волимо, онда га и слушамо.
		Даривање – наша љубав	Пружити основ за упознавање односа који владају између човека и Бога, како можемо да помогнемо другоме; љубављу чиним добра дела.
		Цео свет на дар	Ученицима пружити основ за разумевање да се кроз међусобне односе љубави остварује јединство.
		Оче наш - зовемо нашег Бога	Приближити ученицима значење молитве –Оче наш.
		Бог долази у овај свет	Пружити ученицима неопходно знање о доласку Спаситеља у свет.

вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.	и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у	Христос се роди – Божић у мом дому	Указати ученицима да је послање Сина Божјег дар љубави Бога Оца свету.
		Како је Растко постао Св. Сава	Пружити ученицима елементарно знање о Светоме Сави.
		Свети Сава, слава у школи и у мојој породици	Химна Светом Сави и приближавање ученицима живот и дело Светог Саве.
		Бог ствара свет	Пружити ученицима елементарно знање о стварању света.
		Свет је наш дом	Омогућити ученицима да схвате и доживе Цркву као заједницу сабраног Божјег народа.
		Прихватимо дарове Божје	Подстицати ученике на лично учешће у животу Цркве.
		Где је љубав ту је Бог	Објашњавање ученицима да је Бог љубав, да кроз љубав према другима показујемо љубав према Богу.
		Христова вечера са ученицима	Читање и објашњавање Тајне вечере Христа са ученицима.
		Литургија - окупљање Божје породице	Објашњавање Литургије као наставка Тајне вечере и окупа породице Божије за трпезу.
		Пост – стаза љубави	Приближити ученицима сам појам поста и значај поста као пута ка љубави.
		Христова љубав према човеку и свету	Указати ученицима на величину Христове љубави према људима и свету.
		Препознајемо Христову љубав	Приближити ученицима основне појмове о Христовој несебичној љубави и жртви.

	науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.	Христос васкрсе!	Пружити ученицима елементарно знање о Христовом страдању и васкрсењу.
		Човек домаћин у свету	Подстицати ученике да љубав према Богу изражавају кроз љубав према људима и природи.
		Радост служења	Указати ученицима да служење другима јесте знак љубави.
		Љубав према људима и природи је љубав према Богу	Објашњавање ученицима да ако волимо друге људе и природу, волимо и Бога.
		Сваки човек је за нас Христос	Појаснити ученицима да волећи људе волимо Бога.
		Научили смо о нашој вери	Установити обим разумевања и квалитет стечених знања у току школске године из Православног катихизиса.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА)

1. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
• Привикавати се на заједнички рад и активно судјеловање у настави • Упознати значење назива "вјеронаук" и "вјероучитељ • Развијати осјетљивост за љепоте створеног свијета и човјека • Упознати библијско извјешће о стварању свијета и човјека • Кратко упознати како су први људи сагријешили и изгубили пријатељство с Богом .Стећи поуздање у Бога који нас	да нађе своје мјесто у вјеронаучној групи • да разумије ријечи: "вјеронаук" и "вјероучитељ • да језички изрази уочено и доживљено о природи и свијету који нас окружује • да Бога доживи као Створитеља и доброга Оца • да уочи и прихвати знакове Божје доброте у повезаности с конкретним догађајима из свакодневног живота • да више вреднује	1. Имам своје име и своје мјесто	• Игра представљања
		2. У школи имамо католички вјеронаук	• Ритмичка игра и пјевањње познатих дјечијих пјесмица
		3. Небо и земља пјевају Богу	• Вјежбе: проматрања, слушања, откривања, уживљавања, замишљања
		4. Дивни Божји свијет	• Стваралачке вјежбе (ликовне -бојамо, цртамо, правимо анђеле; -глазбене; -сценске
		5. Боже, чудесно си створио људе	Приповиједање библијских догађања које говоре о вјери у Бога Створитеља и доброга Оца
		6. Људи нису послушали Бога	• Приповиједање библијских догађања које говоре о вјери у Бога Створитеља и доброга Оца

љуби и праште • Осјетити сигурност у животу јер свиме управља Божја рука • Уочити да су анђели Божји пријатељи којима се радо утјечу дјеца • Стећи поуздање у Бога који нас љуби и праште • Осјетити сигурност у животу јер свиме управља Божја рука • Свјесно и активно доживјети вријеме Дошашћа у обитељи, школи и жупи • Упознати свеце, особито светог Николу, који нас припрема и уводи у славље	повјерење и пријатељство • да се отвори према наднаравном • да се отвори према наднаравном • да више вреднује повјерење и пријатељство • да заузме позитивнији став према другима из своје околице • да разумије ријечи: "Дошашће" и "Божић" и ријечима га протумачи • да размишља и сам даје предлоге за даривање својих ближњих	7. Знакови опроштења и помирења (Ноа	• Приказивање и интерпретација одабраних слика (дијапозитива)
		8. Небески отац је створио и невидљиви свијет (анђеле)	• Стваралачке вјежбе (ликовне -бојамо, цртамо, правимо анђеле; -глазбене; -сценске
		9. Сви су људи дјеца Божја и зато браћа	• Приповиједање библијских догађања које говоре о вјери у Бога Створитеља и доброга Оца
		10. Понављање и систематизација обрађене наставне теме.	• Приказивање и интерпретација одабраних слика (дијапозитива
		11. Дошашће - вријеме приправе за Божић	• Израда адвентског вијенца и календара
		12. Радујем се светом Николи	Упознавање св.Николе, пријатеља дјеце
		13. Марија - Исусова Мајка	• Приповиједање догађаја Исусова рођења

Божића • Упознати догађаје Исусова рођења и особе које су га пратиле	• да прихвати догађај Исусова рођења као великог Божјег дара људима		
• Повезати божићно славље и обичаје с правим значењем божићног отајства Упознати догађаје Исусова рођења и особе које су га пратиле према Лукину еванђељу	• да разумије обичаје који су настали у озрачју благдана	14. Божић - благдан Исусова рођења	• Цртање божићног догађаја, израда јаслица и обликовање фигура
	• да размишља и сам даје предлоге за даривање својих ближњих	15. Исусови први гости (поход пастира и мудраца	• Израда погодних дјечјих поклона (божићни украси, честитке...)
• Упознати догађаје Исусова рођења и	• да разумије обичаје који су настали у озрачју благдана	16. Светкујемо Божић (упознајемо властити начин слављења Божића	• Приповиједање догађаја Исусова рођења
Доживјети Исусово рођење • Открити радосне стране живота као	• да сам предложи улогу коју ће глумити у сценском приказу Исусова рођења	17. Понављање и систематизација обрађене наставне теме	• Уживљавање у поједине ликове и сценско извођење
		8. Исус нас учи да љубимо једни	

велики Божји дар људима • Помоћи дјеци да се отворе • Пробудити свијест да је Бог увијек уз нас и да му се можемо обратити • Развијати осјетљивост за туђе радости, жалости и патње • Уочити која добра дјела ми можемо чинити другима • Пробудити свијест да је Бог увијек уз нас и да му се можемо обратити • Разумјети коризму као вријеме приправе за вазмено славље дјелима љубави и праштања • Уживјети се у догађај	• да уочи догађаје који су повезани с радошћу живота и с патњом која прати човјека • да еванђеоску поруку примјењује у својој животној ситуацији • да боље разумије дијелове молитве: Оче наш • да гестом изрази љубав, опроштење и милосрђе • да еванђеоску поруку примјењује у својој животној ситуацији да пази да сам не изазива жалост да разумије значење "коризма", "одрицање" и "добра дјела" • да повеже знакове у природи са вјером у	друге у кући	• Приповиједање уз слике, примјери из Еванђеља
		19. Исус нас учи да се у љубави налазимо (дванаестогодишњи Исус у храму	• Приповиједање уз слике, примјери из Еванђеља
		20. Исус нас учи молити	• Разговор о страховима и оном што нас жалости
		21. Љубимо своје ближње (Милосрдни Самаританац)	• Пантомимо покажемо како можемо бити ближњи-милосрдни према другима
		22. Љубимо једни друге (Заповиједи љубави)	• Цртежем изразити нека искуства радости
		23. Понављање и систематизација обрађене наставне теме	• изражавање цртањем
		24. Припремамо се за Ускрс (коризма, природа говори о новом рађању	• Разговор о коризми као времену добрих дјела, даривања и одрицања
		25. Исусов улазак у Јерузалем - Цвјетница	• Обрада приче: Пуж и гусеница уз ликовно изражавање
		26. Исус је из љубави трпио	

Цвјетнице • Приближити догађаје Великог тједна као догађаје Исусове бескрајне љубави према свим људима • Приближити и доживјети Радосну поруку: Исус је ускрснуо и заувијек живи • Искусити Ускрсну радост, свјесно доживјети и прославити Ускрс и стећи повјерење у живот	ускрснуће • да преприча једноставно догађај Великог Тједна и Ускрса • да препозна ускрсне симболе • да са разумијевањем изговара ријечи: "Ускрс" и "Алелуја • да наслути значење појма "небо"		• Проматрање слике Посљедње вечере
		27. Исус живи - ускрснуо је (указање Марији и ученицима, Томи)	• Ликовно изражавање на тему ускрснућа
		28. Исус се указује двојици ученика - Пут у Емаус	• Ритмичке игре уз поклик: "алелуја"
Искусити Ускрсну радост, свјесно доживјети и прославити Ускрс и стећи повјерење у живот	• да доживи заједништво с Богом, добрим Оцем	29. Ускрс славимо у обитељи, у школи и жупи	• Описивање и ликовно изражавање искуства дјеце повезаних са ускрсним обичајима и симболима (писанице, јање, ускрсна свијећа...)
• Доживљајно и спознајно	• да наслути значење појма	30. Исус одлази Оцу - Узашашће	• Ликовно изражавање

увести у догађај Исусова одласка са земље - Узашашће и благдан Духова	"небо"		
• Доживљајно и спознајно увести у догађај Исусова одласка са земље - Узашашће и благдан Духова	• да доживи заједништво с Богом, добрим Оцем	31. Међу нама је Дух Свети - живимо у радости и љубави	• Проматрање слике духовског догађаја и приповиједање о доласку Духа Светога
• Упознати знакове крштења по којему постајемо Исусови ученици свједоци	• да уочи и прихвати важност крштења за свагдашњи живот	32. Исусов сам ученик - Дијете Божје (моје крштење)	• Приповиједање и показивање знакова сакремента крштења: вода, свето уље, свијећа....
• Схватити важност недјељног и благданског окупљања на литургијским слављима у својим župним заједницама	• да схвати важност међусобне повезаности, молитве и недјељне мисе у вријеме празника	33. Са Исусом заједно молимо: Оче наш	• Ликовно изражавање о мисном слављу
• Схватити важност недјељног и благданског окупљања на литургијским слављима у својим župним заједницама	• да схвати важност међусобне повезаности, молитве и недјељне мисе у вријеме празника	34. Сусрети Исусових ученика у цркви	• Проматрање одабраних слика на тему недјељног славља

• Доживјети и схватити да смо чланови једне жупне заједнице	• да схвати Исусову повезаност с нама	35. Исус међу нама живи - Исус и дјеца	• Интерпретација текста о Исусовој присутности у светој миси
• Схватити да и за вријеме школских празника требамо ићи на недјељну свету мису са својом обитељи	• да схвати важност међусобне повезаности, молитве и недјељне мисе у вријеме празника	36. Радујемо се распусту - останимо повезани - Закључно провјеравање знања ученика	• Заједничка посјета цркви

3.2. НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 2. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

2. разред

Циљ наставе и учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.

Годишњи фонд часова: 180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује књижевне врсте: песму, причу, басну, бајку, драмски текст; – одреди главни догађај, време и место дешавања у прочитаном тексту; – одреди редослед догађаја у тексту; – уочи главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; – разликује стих и строфу; – уочи стихове који се римују; – објасни значење пословице и поуке коју уочава у басни;	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија Народна песма: Да вам певам што истина није/Мишја моба Народна песма: Мајка Јова у ружи родила/Санак иде низ улицу Јован Јовановић Змај: Пролећница/Хвала Војислав Илић: Први снег Бранко Ћопић: Огласи „Шумских новина“ (одломци), Болесник на три спрата Душан Радовић: Лепо је све што је мало, Мама Драган Лукић: Школа, Равнотежа Мирослав Антић: Тајна Душко Трифуновић: Два јарца Григор Витез: Дохвати ми, тата, мјесец Александар Сергејевич Пушкин: Бајка о рибару и рибици (читање у наставцима) Проза Народна прича: Свети Сава, отац и син/Свети Сава и отац и мати са малим дететом Народна прича: Седам прутова Народна басна: Бик и зец/Коњ и магарац Доситеј Обрадовић: Пас и његова сенка/Коњ и магаре Десанка Максимовић: Бајка о лабуду Гроздана Олујић: Шаренорепа Градимир Стојковић: Деда Милоје

– наведе једноставне примере поређења из текстова и свакодневног живота; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитује песму; – изводи драмске текстове; – износи своје мишљење о тексту; – разликује глас и слог и препозна самогласнике и сугласнике; – разликује врсте речи у типичним случајевима; – одређује основне граматичке категорије именица и глагола; – разликује реченице по облику и значењу; – поштује и примењује основна правописна правила; – влада основном техником читања и писања латиничког текста; – пронађе експлицитно исказане информације у једноставном тексту (линеарном и нелинеарном);		Мирјана Стефановић: Златне рибице не праве штету Ђани Родари: Кад дедица не зна да прича приче Су Ју Ђин: Свитац тражи пријатеља Феликс Салтен: Бамби (одломак по избору) Драмски текстови Александар Поповић: Два писма Ана Миловановић: Слатка математика Гвидо Тартаља: Оцене Тоде Николетић: Шума живот значи Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Д. Обрадовић, Н. Тесла (приче из детињства), знаменита завичајна личност и др.) ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Избор из кратких народних умотворина (загонетке, пословице, брзалице, питалице, разбрајалице) 2. Ханс Кристијан Андерсен: Принцеза на зрну грашка, Царево ново одело, Девојчица са шибицама 3. Десанка Максимовић: Ако је веровати мојој баки, Прстен на морском дну, Бајка о трешњи, Сликарка зима, Како су пужу украли кућу, Три патуљка, Чика-Мраз, Божић-батини цртежи, Траве говоре бакиним гласом, Орашчићи-палчићи, Кћи вилиног коњица (три бајке по избору ученика) 4. Љубивоје Ршумовић, избор из збирке песама Ма шта ми рече (Једног дана, Др, Десет љутих гусара, Ишли смо у Африку, Ако желиш мишице, Уторак вече ма шта ми рече, Има један, Телефонијада, Дете, Вуче вуче бубо лења, Вук и овца) 5. Драгомир Ђорђевић, избор песама (Кад сам био мали, Бабе су нам сјајне, Рецепт за деду, Све су мајке, Ја сам био срећно дете, Једном давно ко зна када, Првоаприлска песма, Ми имамо машту, Тајанствена песма, Бити пекар то је сјајно, Успон једног лава, Стонога, Вештице су само трик)

– користи различите облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање, описивање; – правилно састави дужу и потпуну реченицу и споји више реченица у краћу целину; – учествује у разговору и пажљиво слуша саговорника; – разликује основне делове текста (наслов, пасус, име аутора, садржај); – изражајно чита ћирилички текст.		6. Избор из кратких прича за децу: Бранко Стевановић, Прича из Ормана; Весна Видојевић Гајевић, Бркљача; Дејан Алексић, Једном је један дечко зевнуо. Књижевни појмови: стих, строфа, рима; народна успаванка; басна; бајка; тема, место и време збивања, редослед догађаја; главни и споредни лик (изглед, основне особине и поступци); лица у драмском тексту за децу.
	ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија	Глас и слог; самогласници и сугласници. Врсте речи: именице (властите и заједничке); род и број именица; глаголи; глаголска времена: прошло, садашње, будуће време; потврдни и одрични глаголски облици; придеви (описни); бројеви (основни и редни). Реченице: обавештајне, упитне, заповедне и узвичне. Потврдне и одричне реченице. Велико слово: писање назива држава, градова и села (једночланих и вишечланих) и једночланих географских назива. Спојено и одвојено писање речи: писање речце ли и речце не уз глаголе. Интерпункција: тачка (на крају реченице и иза редног броја); две тачке и запета у набрајању; писање датума арапским и римским цифрама. Писање скраћеница: (мерне јединице и опште скраћенице ОШ, бр., итд., стр. и нпр.).
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Друго писмо (латиница): штампана и писана слова. Разумевање прочитаног кроз одговоре на питања. План за препричавање кратких текстова (лирских, епских, драмских) састављен од уопштених питања. План описивања на основу непосредног посматрања. Правописне вежбе: преписивање, диктат и самостално писање. Језичке вежбе: загонетке, ребуси, укрштене речи, осмосмерке, асоци-

		јације, састављање реченица, проширивање задатих реченица. Лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица, опис бића и предмета. Сценско приказивање драмског/драматизованог текста.

Начин остваривања програма:

Програм наставе и учења Српског језика заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Програм наставе и учења предмета Српски језик у другом разреду основне школе чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура (у оквиру које уче и друго писмо –латиницу). Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност – 70 часова, Језик – 40 часова и Језичка култура 70 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима – природа и улога књижевног дела; врсте текстова; сврха текстова: за описмењавање/читање/разумевање/препричавање/тумачење; методе и поступци учења латиничког писма; брзина напредовања ученика; годишња доба; значајни датуми и празници; посебности ученичког колектива, школе и локалне заједнице; предметна и међупредметна повезаност садржаја и исхода; међупредметне компетенције итд. Дакле, корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне тематско-мотивске целине према различитим критеријумима. Исти текст се може повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања. У другом, као и у првом разреду, чита се текст у наставцима Бајка о рибару и рибици А. С. Пушкина. То подразумева да се на неколико планираних часова, према плану који учитељ сам осмисли и одговарајућом динамиком, чита и анализира део по део ове бајке у стиховима.

Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност и рубрику за евалуацију квалитета испланираног, као и друге елементе према процени наставника.

Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави књижевности најважније је код ученика развијати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус. Читање тражи време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код деце интензивно развија емпатију, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другога и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова. Настава књижевности јача национални и

културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.
Школска лектира је разврстана по књижевним родовима –поезија, проза, драмски текстови за децу и обогаћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном
националном корпусу, али је обогаћен и делима за децу из светске књижевности. Избор дела примерен је узрасту ученика. Поједина дела из обавезног корпуса су изборна. Изборност допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. При тумачењу текстова из школске и домаће лектире, али и популарних, информативних текстова из часописа за децу, енциклопедија и сл., треба уочити тему, главне догађаје, просторне и временске односе у прочитаном тексту, поуке и битне појединости у описима бића и природе; уочити главне и споредне ликове у књижевном делу, њихове позитивне и негативне особине и поступке; њихова емоционална стања и разликовати појмове добра и зла. Ученик треба да уочи формалне разлике између поезије, прозе и драмског текста и њихове основне карактеристике (нпр. одсуство фабуле у лирском делу, ритмичност стихова и строфа, присуство риме или низање догађаја у епском и драмском делу), али не на нивоу дефинисања појмова. Ученик треба да разликује књижевне врсте: лирску песму (успаванку и шаљиву песму – по тону певања) од приче (басне и бајке) и драмског текста, али без увођења дефиниција књижевнотеоријских појмова. Ученик треба да разуме пренесено значење загонетке, али се не именују постојећи стилски поступци у њој; да препозна жанр басне као приче са пренесеним значењем (не уводи се појам алегорије), да у баснама и бајкама ликови могу бити и животиње, биљке, предмети, антропоморфна бића (Срећа, Нада) или људи, и да разуме пренесено значење басне, открије и објасни поуку. Ученици се уводе у тумачење пословица. Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да износе своје ставове и аргументују их примерима из текста. Поезију (успаванку, шаљиву и описну песму) и прозна дела ученици не уче да разликују на теоријском нивоу. Поређење као стилска фигура се такође не учи на теоријском нивоу, већ се од ученика очекује да је уочи у тексту и наводи једноставне примере поређења из свакодневног живота (румен као ружа, брз као зец). Приликом обраде драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (сценски наступ – извођење драмског текста, драмска игра, луткарска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака). Притом ученици усвајају и правила примереног понашања у позоришту. Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма; уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту. Књижевна дела која су доживела екранизацију (Бамби, Бајка о рибару и рибици, Царево ново одело, Принцеза на зрну грашка, Девојчица са шибицама) могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевности и филма, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на друге филмове са сличном тематиком.

ЈЕЗИК

У настави језика, ученици овладавају писаним и усменим стандардним српским језиком. Програм је усмерен на развијање исхода и ученичких компетенција за примену граматичких правила у писаној и говорној комуникацији.

Граматика

Разликовање гласа и слога у изговорном смислу – слог се објашњава само на основу типичних случајева са самогласником на крају слога док се други случајеви обрађују у вишим разредима. Пожељно је направити корелацију са наставом музичке културе (указати им на то да песме певају тако што деле речи на слогове). Из морфологије се развијају основна знања о именицама, глаголима, придевима и бројевима. За сваку врсту речи најпре се уводи појам, а затим разликовање подврста. Нпр. најпре треба радити на схватању појма именице као врсте речи и то на типичним примерима властитих и заједничких именица. Након тога уводи се разликовање подврста именица: властитих и заједничких. У вези са глаголима, најпре се обрађује глагол као врста речи, а онда се уводи разликовање категорије времена. Бројеве као врсту речи треба повезати са наставом математике. Синтаксичка знања се надовезују на већ научена и проширују разликовањем реченица по облику и значењу.

Правопис

Правописна правила ученици усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз упознавање са новим садржајима, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченица и текстова. Пожељно је направити корелацију са наставом математике у вези са писањем скраћеница за мерне јединице ћириличким и латиничким писмом. Потребно је да ученици усвоје правилно писање општих скраћеница које свакодневно користе, и то само пет: ОШ, бр., итд., стр. и нпр. Правописне вежбе омогућавају ученицима да посебно обрате пажњу на правописне захтеве и на њихову улогу у тексту. Системска примена одговарајућих правописних вежби омогућава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да правописна правила ученици практично и спонтано примењују. Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне да се савлада само једно правописно правило из једне правописне области. Правописне вежбе је потребно припремити и притом поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и праксе. Приликом савлађивања правописних начела погодне могу бити следеће правописне вежбе:
преписивање, диктат и самостално писање.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА (УСМЕНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ)

Развијање и унапређивање језичке културе ученика представља један од најзначајнијих задатака наставе српског језика. Њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени да квалитетно и сврсисходно усмено и писмено комуницирају. Основни облици усменог и писменог изражавања су препричавање, причање и описивање.

Препричавање – у другом разреду, настава језичке културе усложњава и повећава захтеве на плану овог облика усменог и писменог изражавања ученика. Потребно је подстицати ученике да уоче шта је битно, а шта може остати непоменуто када препричавају, како се не би догодило да препричани текст буде дужи од оног који препричавају. Потребно је, такође, вредновати препричавање, тј. указати ученицима на мање или више успеле сегменте овог облика изражавања.

Причање – обухвата причање догађаја и доживљаја, причање на основу маште, на задату тему, причање на основу слике или низа слика.

Описивање – најсложенији облик усменог и писменог изражавања у разредној настави. Због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичког

изражавања потребно је приступити посебно одговорно и поштовати принципе наставне условности и поступности приликом постављања захтева: оспособљавати ученике да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевно-уметничког), потребно је стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис природе, годишњих доба, предмета, биљака и животиња, књижевних ликова и сл.), јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање техника описивања као трајне вештине. Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз језичке вежбе. Врсте игара потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити разговорне игре, на пример, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара. Могу се одабрати и ребуси, загонетке, питалице, брзалице, разбрајалице, једноставне укрштене речи, осмосмерке, асоцијације, састављање реченица, проширивање задатих реченица.

Лексичко-семантичке вежбе служе да се богати речник ученика и да се укаже на различите могућности приликом избора речи и израза и упути на њихову сврсисходнију употребу. Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби, такође, треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Смисао за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза развија се кроз различите вежбе, на пример опис бића и предмета, а за ученике овог узраста изазовне могу бити и вежбе допуњавања реченица (на пример, дати реченице у којима недостаје глагол).

Учење другог писма

Усвајање другог писма – латинице планира се најчешће за друго полугодиште јер су ученици у првом разреду овладали ћириличким писмом, али је потребо добро утврдити читање и писање ћириличког писма и радити на што бољој техници читања. Због свега наведеног, учитељ има могућност да самостално одлучи када ће почети са усвајањем другог писма. У срединама у којима би писање представљало оптерећење за ученике, писана слова другог писма могу се обрадити у првом полугодишту трећег разреда. Учитељи посебну пажњу треба да обрате на писање слова č и ć, dž и đ, nj и lj. Код учења писаних слова латинице посебну пажњу треба посветити графичком увезивању слова у речима. Писање се може увежбавати кроз преписивање, допуњавање реченица, састављање реченица на основу слике, састављање реченица на основу низа слика, диктате и самостално писање реченица и краћих текстуалних целина.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Наставник током процеса наставе и учења континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна

како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

2. разред

Циљ: Основно описмењавање и стицање основа функционалне писмености.

Годишњи фонд часова: 72

Р.БР.	ОБЛАСТ / ТЕМА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА	ИСХОДИ
1.	Introductory unit Hello again! Поздрављање и представљање; давање основних информација о себи;описивање предмета и исказивање положаја у простору, алфабет	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10. 1.1.11. 1.1.12 1.1.15. 1.2.1. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.25.	Ученици умеју да: представе себе и другог; поздраве и отпоздраве примењујући једноставна језичка средства; препознају и именују предмете из непосредног окружења; разумеју једноставне описе и опишу предмете из непосредног окружења једноставним језичким средствима; разумеју јасно постављена једноставна питања личне природе и одговоре на њих; постављају једноставна питања личне природе;разумеју и примењују устаљена правила учтиве комуникације.
2.	Playroom safari Описивање живих бића; изражавање способности	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10. 1.1.11. 1.1.15. 1.2.1. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3. 2.1.25	Ученици умеју да: препознају, именују и описују животиње из зоо врта ; разумеју једноставне описе и описују жиотиње једноставним језичким средствима; разумеју исказе у вези са способностима у ужем и ширем смислу и реагују на њих; изражавају способности у ужем и ширем смислу једноставним језичким средствима; траже информацију о туђим способностима и саопштавају шта он/она уме/не уме да ради
3.	School time		

	Описивање предмета и појава; изражавање количина, припадања, скретање пажње; похвале и захваљивање	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10. 1.1.11. 1.1.15. 1.2.1. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3. 2.1.25.	Ученици умеју да: препознају и именују предмете и појаве из непосредног окружења и учионице; разумеју једноставне описе и опишу предмете користећи кратке, једноставне изразе у комбинацији боје и именице; разумеју једноставне исказе који се односе на количине; поставе питања и саопште количине једноставним језичким средствима; разумеју и упуте једноставне изразе за скретање пажње; разумеју, упуте и реагују на похвале; разумеју и препознају сличности и разлике у животу у школама у ВБ и код нас; поштују правила учтиве комуникације.
4.	I'm hungry Изражавање потреба, осета; допадањане/допадања; исказивање упозорења, једноставних научних чињеница; описивање врста и порекла хране	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10. 1.1.11. 1.1.13 1.1.14. 1.1.15. 1.1.22. 1.2.1. 1.2.3. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3. 2.1.2. 2.1.12. 2.1.25.	Ученици умеју да: препознају и именују појмове који се односе на тему; разумеју свакодневне исказе који се односе на изражавање осета; изражавају своје осете једноставним језичким средствима; разумеју једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагују на њих;разумеју и реагују на једноставна упозорења; упућују кратка упозорења; разумеју кратка упутства и налоге и реагују на њих; траже мишљење и изражавају допадање/недопадање једноставним језичким средствима; разумеју једноставне исказе везане за појаве – научне чињенице и реагују на њих; исказују научне чињенице

			најједноставнијим језичким средствима; уочавају сличности и разлике у начину исхране у ВБ и код нас.
5.	Culture: In my house Описивање предмета и места, исказивање положаја у простору, изражавање припадања	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10. 1.1.11. 1.1.12 1.1.13. 1.1.14 1.1.15. 1.1.22. 1.2.1. 1.2.3. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3. 2.1.12. 2.1.25.	Ученици умеју да: препознају и именују појмове који се односе на тему;разумеју једноставне описе и опишу предмете из непосредног окружења једноставним језичким средствима; разуме и користи једноставне исказе којима се изражава припадање и поседовање, разумеју и препознају сличности и разлике у животу ВБ и код нас; разумеју и примењују правила учтивог обраћања и ословљавања (формалног исказивања поштовања).
6.	Happy faces Описивање живих бића;изражавање чуђења; изражавање (урођених) способности	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10.1.1.11. 1.1.14. 1.1.15. 1.1.22. 1.2.1. 1.2.3. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1.2.1.2. 2.1.3. 2.1.12. 2.1.25.	Ученици умеју да: препознају и именују појмове који се односе на тему; разумеју једноставне описе живих бића; описују жива бића једноставним језичким средствима; разумеју и изражавају исказе у вези са (урођеним) способностима и реагују на њих; разумеју и формулишу кратке исказе који се односе на чуђење; разумеју кратка упутства и налоге и реагују на њих;упућују кратка упутства и налоге; уочавају сличности и разлике у породичним односима у ВБ и код нас.
7.	My house	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5.	Ученици умеју да: препознају и именују просторије у кући и

	Описивање места; исказивање положаја у простору	1.1.10.1.1.11. 1.1.12. 1.1.15. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3. 2.1.12.	места из непосредног окружења; разумеју једноставна питања и обавештења о положају у простору и реагују на њих; размењују информације о месту становања; уочавају сличности и разлике у изгледу стамбеног простора и култури становања у ВБ и код нас; поштују правила учтиве комуникације.
8.	Culture: In my garden Описивање бића, места; Исказивање положаја у простору	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10.1.1.11. 1.1.12. 1.1.14. 1.1.15 1.2.1. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1 2.1.2 2.1.3. 2.1.12. 2.1.25.	Ученици умеју да: препознају и именују бића из непосредног окружења; разумеју једноставне описе места и описују их користећи једноставна језичка средства; разумеју једноставна обавештења о положају у простору и реагују на њих; траже и пружају кратка и једноставна обавештења о положају у простору; уочавају сличности и разлике у изгледу стамбеног простора и култури становања у ВБ и код нас
9.	Summertime Описивање живих бића; исказивање метеоролошког времена	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10.1.1.11. 1.1.12. 1.1.13. 1.1.15. 1.2.1. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3. 2.1.12. 2.1.25.	Ученици умеју да: препознају и именују појмове који се односе на тему; разумеју једноставне описе живих бића и описују их користећи једноставна језичка средства; разумеју и реагују на кратке налоге, упутства и упозорења; дају кратке налоге, упутства и упозорења; разумеју једноставна обавештења о метеоролошком времену и реагују на њих; траже и дају кратка и једноставна обавештења о метеоролошком времену;

			разумеју сличности и разлике у начину одевања вршњака у ВБ и код нас.
10.	Playtime Исказивање тренутних активности; позив на заједничку активност; исказивање расположења	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10. 1.1.11. 1.1.12. 1.1.13. 1.1.15. 1.2.1. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3. 2.1.12. 2.1.25.	Ученици умеју да: препознају и именују врсте активности на летњем распусту; описују тренутне активности кратким једноставним језичким средствима; разумеју позив и реагују на њега; упућују позив на заједничку активност; разумеју једноставне исказе за изражавање расположења (емпатије и забринутости) и реагују на њих; изражавају расположење (емпатију и забринутост) једноставним језичким средствима; уочавају сличности и разлике у начину провођења летњег распуста у ВБ и код нас.
	Festivals/Holidays Bonfire night Christmas at school Честитање	1.1.1. 1.1.2. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 1.1.10. 1.1.11. 1.1.13. 1.1.14. 1.1.15. 1.1.22. 1.2.1. 1.2.3. 1.2.4. 1.3.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.1.3 2.1.25.	Ученици умеју да: разумеју једноставне честитке и одговоре на њих; упућују једноставне честитке; уочавају сличности и разлике у начину прославе Божића код нас и у ВБ; повезују садржаје других наставних предмета са енглеским језиком; поштују правила учтиве комуникације.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ

2. разред

Циљ: Циљ наставе и учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

Годишњи фонд часова: 180

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да : -одреди десетице најближе датом броју; – усмено сабира и одузима бројеве до 100; – користи појмове чинилац, производ, дељеник, делилац, количник, садржалац; – примени замену места и здруживање сабирака и чинилаца ради лакшег рачунања; – усмено множи и дели у оквиру прве стотине; – израчуна вредност бројевног израза са највише две операције; – реши текстуални задатак постављањем израза са највише две рачунске операције и провери тачност решења; – одреди непознати број у једначини са једном аритметичком операцијом; – одреди делове (облика) дате величине; – изрази одређену суму новца преко различитих апоена; – прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама; – прикаже мањи број података у таблици и стубичастим дијаграмом; – уочи правило и одреди следећи члан започетог низа;	БРОЈЕВИ	Први део : Сабирање и одузимање са преласком. Замена места и здруживање сабирака. Веза сабирања и одузимања. Једначине са једном операцијом (сабирање или одузимање). Римске цифре I, V, X, L, C Други део : Множење и дељење (таблично) Нула и јединица као чиниоци; нула као дељеник. Замена места и здруживање чинилаца. Трећи део : Редослед рачунских операција. Множење и дељење збира и разлике бројем. Веза множења и дељења. Једначине са једном операцијом (множење или дељење). Бројевни изрази. Формирање израза на основу реалистичних ситуација. Разломци облика , $1 \leq n \leq 10$, визуелно и симболичко представљање

-разликује дуж, полуправу и праву; – одреди дужину изломљене линије (графички и рачунски); – одреди обим геометријске фигуре; – нацрта правоугаоник, квадрат и троугао на квадратној мрежи и тачкастој мрежи; – уочи подударне фигуре на датом цртежу; – уочи симетричне фигуре; – допуни дати цртеж тако да добијена фигура буде симетрична у односу на дату праву;	ГЕОМЕТРИЈА	Први део : Дуж, права и полуправа. Тачка и права. Отворена и затворена изломљена линија. Графичко надовезивање дужи. Дужина изломљене линије. Обим геометријских фигура без употребе формула. Други део: Цртање правоугаоника, квадрата и троугла на квадратној мрежи, на тачкастој мрежи. Симетричне фигуре. Подударност фигура (интуитивно)
– изрази дужину у различитим јединицама за мерење дужине; – измери дужину дужи и нацрта дуж дате дужине – чита и запише време са часовника; – користи јединице за време у једноставним ситуацијама	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење дужине стандардним мерним јединицама (m, dm, cm). Мерење времена (дан, месец, година, час, минут)

Начин остваривања програма:

БРОЈЕВИ

Већина исхода теме Бројеви се остварује спирално (у сваком разреду се градиво из ове области надовезује и проширује), исходи који се остваре у оквиру једног блока бројева, касније се проширују на остале блокове бројева. Развој појма броја и бројевног низа наставак је сазнања о бројевима, стеченог у првом разреду. Сабирање и одузимање до 100 обухвата све облике усменог поступка сабирања и одузимања. Потребно је темељно обнављање таблица сабирања и одузимања до 20, јер су оне основ за даље упознавање ових операција у блоку бројева до 100. Правила замене места сабирака и здруживања сабирака обнављају се кроз очигледне примере и описују реторички, без формулског записа. За илустрацију правила користе се манипулативна средства као и визуелни прикази. Ученике кроз примере наводити на логичко разумевање и функционалну примену замене места сабирака и здруживања сабирака. Овде пре свега треба водити рачуна о мисаоном процесу ученика који треба да буде у директној вези са оним што ученик записује приликом решавања проблема. Ученици ће кроз примере увидети сврсисходност замене места сабирака, као и њихово здруживање, а не постојање ових својстава ради њих самих. При обради поступака сабирања и одузимања у блоку бројева до 100, поред већ упознатог, упознају се случајеви са преласком десетице (25 + 7, 25 + 37, 45 – 8, 45 – 38). С обзиром да се поступци сабирања и одузимања заснивају на већ познатим поступцима, ученици могу бити охрабрени да сами откривају поступке рачунања уз употребу упознатих правила замене места сабирака и здруживања сабирака (Нпр. 25 + 7 = 25 + (5 + 2) = (25 + 5) + 2 = 30 + 2 = 32). Потребно је одвојити довољно времена за активности рачунања без коришћења папира и оловке, уз подстицање разговора о различитим поступцима које су ученици применили. Омогућити ученицима

слободу избора поступка рачунања. Писмени поступак рачунања није предвиђен у другом разреду. Аритметичка операција множења упознаје се као поновљено сабирање (сабирање једнаких сабирака). Скуповно, производ је број елемената уније дисјунктних једнакобројних скупова. Посматрају се разни примери који представљају мултипликативну схему тј. описују се ситуације (речима, скуповима, визуелно m x n дијаграмима) када на m места имамо по n елемената. По аналогији, аритметичка операција дељења формира се кроз посматрање разбијања (растављања) скупова са коначним бројем елемената на дисјунктне једнакобројне подскупове (у случајевима када је то могуће). До таблице дељења се долази на основу везе множења и дељења. Нпр. 7 · 3 = 21 па је 21 : 3 = 7. Након формирања таблице дељења, формира се појам дељивости броја, утврђује се који бројеви су дељиви датим бројем, односно који број је садржалац датих бројева. Нпр. број 12 је дељив бројевима 1, 2, 3, 4, 6 и 12, односно број 12 је садржалац бројева 1, 2, 3, 4, 6 и 12. Један од важних циљева је памћење таблице множења и дељења до 100, због чега треба предвидети довољно времена и различитих активности за увежбавање и стицање сигурности рачунања. Непотпуном индукцијом кроз примере и анализом сликовних представа долази се до правила замене места чинилаца, здруживања чинилаца, множења и дељења збира и разлике бројем као и множења бројевима 1 и 0, дељења нуле и дељења са 1, без симболичког записа правила. На основу наведених правила прелази се на случајеве вантабличног множења (односно дељења) једноцифреним бројем. На пример: 13 · 2 = (10 + 3) · 2 = 10 · 2 + 3 · 2 = 20 + 6 = 26 72 : 4 = (40 + 32) : 4 = 40 : 4 + 32 : 4 = 10 + 8 = 18. У другом разреду се ради искључиво усмени поступак рачунања. Разматрају се случајеви једначина – математичких реченица исказаних помоћу бројева, знака аритметичке операције и релације једнакости у којима је један од елемената непознат број представљен словом. На основу веза сабирања и одузимања, множења и дељења, као и добро савладаних таблица сабирања, одузимања, минологије. Усмена комуникација, посебно подстицање ученика да образложе поступак и решење проблема, помажу ученицима да развију способност математичке комуникације.

ГЕОМЕТРИЈА

На почетку ове теме обновити градиво првог разреда које је повезано са овом темом: тачка, права, крива и изломљена линија, дуж, отворена и затворена линија. У другом разреду наставља се развој просторног сазнања. Права се уводи као права линија која нема ни почетак ни крај, а полуправа као део праве који је ограничен са једне стране. За означавање тачака, правих, полуправих и дужи користити правилну математичку нотацију (A, p, Ap и AB). Разликују се отворене и затворене изломљене линије и уводи појам дужине изломљене линије (графички и рачунски) и њено обележавање. Упознаје се појам обима геометријске фигуре прво визуелно, као дужина линије добијене графичким надовезивањем дужи чије су дужине једнаке дужини страница посматране фигуре, а затим рачунски, без употребе формула. Мерењем дужине добијене дужи ученици треба да се увере да је дужина добијене дужи једнака збиру дужина које су добили сабирањем дужина појединачних дужи. На овај начин одређивати и обим троугла, квадрата и правоугаоника, а одговарајуће формуле су предвиђене за следећи разред. Цртају се правоугаоник и квадрат пратећи линије квадратне мреже односно спајањем тачака на тачкастој мрежи. Цртање ових фигура на квадратној и тачкастој мрежи помоћу лењира је добра вежба за развој фине моторике и развијање прецизности и уредности код ученика. Осим тога, корисни су и задаци у којима дати правоугаоник, квадрат или троугао треба померити у квадратној мрежи за задати број страница квадратића нагоре, надоле, надесно или налево, како би се овај део градива повезао са градивом претходног разреда. На опажајном нивоу наставља се развијање појма фигуре

симетричне у односу на дату линију на квадратној мрежи. Активностима препознавања симетричних фигура или доцртавања започетог цртежа, показује се разумевање идеје „пресликавања у огледалу” тј. симетричности. Уводи се идеја подударности фигура на интуитивном нивоу манипулацијом и разматрањем да ли би се две посматране дводимензионе фигуре могле довести до преклапања.

МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

У оквиру области мерења уводе се стандардне мерне јединице за дужину метар, дециметар и центиметар (m, dm, cm), насупрот нестандардним јединицама мере које су ученици упознали у првом разреду. Стандардне јединице мере треба користити у практичним активностима које обухватају цртање дужи задате дужине, мерење и процењивање дужине објеката и растојања у непосредној околини. Решавањем задатка израчунавања дужине развијају се способности изражавања дужине у различитим мерним јединицама као и претварања већих мерних јединица у мање и обрнуто. При рачунању треба водити рачуна о правилном математичком запису. Исто тако, неопходно је и да ученици вежбају да процењују дужине/растојања, провере тачност процене мерењем, а потом и анализирају значајност направљене грешке. Овде треба ученике упознати са тим да се процењивање често користи у свакодневним ситуацијама. У оквиру мерења времена уводе се мерне јединице за време (дан, месец, година, час, минут). У једноставним свакодневним ситуацијама користе се јединице за мерење времена, чита и записује време са часовника. Ученицима задавати задатке у којима треба да допуне реченице одговарајућим јединицама за време, као и једноставније проблемске задатке са рачунањем времена (без претварања јединица мере), укључујући и задатке „планирања времена”. Информације се у задацима дају на различите начине: текстуално, графички или табеларно. Математичке садржаје треба повезивати са садржајима и активностима других предмета (нпр. бројевну полуправу са временском лентом или мерење времена са оријентацијом у времену из Света око нас). Одређени број часова на крају школске години треба одвојити за систематизацију и повезивање градива. На овим часовима треба задавати текстуалне, проблемске задатке, задатке са геометријским приказом аритметичких задатака, текстуалне задатке у којима су дати и подаци који нису битни за решавање задатка, логички задаци са одричним реченицама. Циљ оваквих часова је да се утврди и повеже градиво, да се код ученика развија способност решавања проблема и логичко-комбинаторно мишљење.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СВЕТ ОКО НАС

2. разред

Циљ: Циљ наставе и учења Света око нас јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему

Годишњи фонд часова:72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– идентификује групе људи којима припада и своју улогу у њима; – оствари права и изврши обавезе у односу на правила понашања у групама којима припада; – се понаша тако да уважава различитости других људи; – прихвати последице када прекрши правила понашања групе; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – разликује потребе од жеља на једноставним примерима из сопственог живота; – препозна грб, заставу и химну Републике Србије и примерено се понаша према симболима; – одреди тип насеља на основу његових карактеристика; – повеже личну хигијену, боравак у природи, физичку активност и разноврсну исхрану са очувањем здравља; – одржава личну хигијену – руку, зуба и чулних органа; – примени правила културног и безбедног понашања у саобраћају и превозним средствима у насељу са околином; – безбедно поступа пре и током временских непогода; – истезањем, савијањем и сабијањем одреди својства	НАСЕЉЕ СА ОКОЛИНОМ	НАСЕЉЕ СА ОКОЛИНОМ	Групе људи: родбина, (ван)школска заједница, становници насеља. Права и обавезе чланова група. Однос потреба и жеља. Правила понашања појединаца и група. Породични, школски и празници насеља
		Култура живљења	Симболи Републике Србије: грб, застава и химна. Типови насеља: село, град. Здрав начин живота: хигијена тела, разноврсна исхрана, број оброка, боравак у природи и физичка активност. Врсте саобраћаја (копнени, водни и ваздушни и одговарајућа превозна средства). Безбедно понашање у саобраћају у насељу (кретање улицом и путем без тротоара, прелажење улице и пута без пешачког прелаза. Правила понашања у превозним средствима (аутомобил и јавни превоз). Временске непогоде (олуја, град,

материјала; – одабере материјале који својим својствима највише одговарају употреби предмета; – пронађе нову намену коришћеним предметима; – наводи примере различитих облика кретања у окружењу; – одабере начин кретања тела, узимајући у обзир облик тела, врсту подлоге и средину у којој се тело креће; – измери растојање које тело пређе током свог кретања; – пронађе тражени објекат у насељу помоћу адресе/карактеристичних објеката; – именује занимања људи у свом насељу са околином; – одреди време помоћу часовника и календара користећи временске одреднице: сат, дан, седмицу, месец, годину; – забележи и прочита податке из личног живота помоћу ленте времена; – разликује облике рељефа у свом насељу и околини; – разликује облике и делове површинских вода у свом насељу и околини; – идентификује заједничке особине живих бића на примерима из окружења; – повеже делове тела живих бића са њиховом улогом/улогама; – разврста биљке из окружења на основу изгледа листа и стабла; – разврста животиње из окружења на основу начина живота и начина исхране; – наведе примере који показују значај биљака и животиња за човека; – штедљиво троши производе које користи у свакодневним ситуацијама; – разврста			мећава) и безбедно понашање у затвореном и на отвореном простору
		Човек ствара	Материјали (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина, глина/пластелин) и производи људског рада. Еластичност материјала. Својства материјала одређују њихову употребу. Нова намена предмета направљених од различитих материјала. Занимања људи у граду и селу
		Кретање и оријентација у простору и времену	Различити облици кретања тела (хода, скаче, трчи, пада, лети, плива, котрља се, клизи). Утицај облика тела, подлоге и средине на кретање по равној подлози и пређено растојање тела. Сналажење у насељу помоћу адресе (улица, кућни број) и карактеристичних објеката. Сналажење у времену у односу на временске одреднице: минут, сат, дан, седмица, месец, година, датум, годишња доба. Средства за мерење времена: часовник, календар, лента времена
		Разноврсност природе	Рељеф и облици рељефа: узвишења, (брдо, планина) удубљења (долине, котлине) и равнице. Рељеф у насељу и

отпад на предвиђена места; – негује и својим понашањем не угрожава биљке и животиње у окружењу; – препозна примере повезаности живих бића са условима за живот; – повеже промене у природи и активности људи са годишњим добима; – изведе једноставне огледе пратећи упутства; – повеже резултате рада са уложеним трудом.			околини. Облици појављивања воде: површинске воде (текуће, стајаће) и њихови делови (извор, ток, корито, обала). Површинске воде у насељу и околини. Заједничке особине живих бића (дисање, исхрана, раст, остављање потомства). Функције (улога) делова тела живих бића. Разноврсност биљака у окружењу (зељасте и дрвенасте; лишћарске и четинарске). Разноврсност животиња у околини (домаће и дивље; биљоједи, месоједи и сваштоједи). Значај биљака и животиња за човека. Улога човека у очувању природе (штедња производа који се користе у свакодневном животу, разврставање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама). Сунчева светлост и топлота, вода, ваздух и земљиште – неопходни услови за живот. Промене у природи и активности људи у зависности од годишњих доба

Кључни појмови садржаја: природа, оријентација у простору и времену, кретање, култура живљења.

Начин остваривања програма: УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Програм наставе и учења Света око нас задржао је

постојећи оквир од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип. Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи. У другом разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем разреду на Завичај2 (природно и друштвено окружење, крај3 односно крајина4), а завршиће се у четвртом разреду државом Србијом. Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу, предмет Свет око нас подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду – непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл. Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе са идејама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима – играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, неки и читањем итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима у настави буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово непосредно свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју сложеност, разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници. Основна интенција наставе Света око нас усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима. Предметни исходи Света око нас показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили током године учења овог наставног предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и остваривање се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: По завршетку разреда ученик ће бити у стању да повезује резултате учења и рада са уложеним трудом. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја. 2 Завичај представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се крећу програмски исходи и препоручени садржаји. 3 Крај – два или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гружа, Пештер...). 4 Крајина – два или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...). садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и

оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе. Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава. Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произлази садржај овог предмета, заснована је на повезаности различитих појава и процеса. Због тога садржаји Света око нас, а касније и Природе и друштва морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је спирално- -узлазни модел, а у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је управо да код ученика осветли и креира ту целовиту слику, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје. Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде повезан и са логиком и методологијом научне дисцилине одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента, итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) садржаја унутар Света око нас и, касније, Природе и друштва. Важно је да се кадгод је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи. Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма за Свет око нас препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења/контекста у коме ученици живе. Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

I.ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план

креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планираним фондом часова по темама и годишњим фондом часова. Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине. Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се: – индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања; – интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета; – партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу; – превасходно активним и искуственим методама наставе и учења; – уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневном животу; – неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање; – редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице. II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика При остваривању циља и предметних исхода Света око нас мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. У програму су дефинисани исходи које треба развијати помоћу препоручених садржаја, адекватних метода наставе и учења и активности ученика. Концепт наставе засноване на исходима подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ развој и овладавање знањима као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода. Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Свет око нас су: – посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика); – описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања; – процењивање – самостално одмеравање; – груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања; – праћење – континуирано посматрање ради запажања промена; –

бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања; – практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду; – експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик; – истраживање – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа; – сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења; – стварање – креативна продукција; – играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре; – активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација. – Ради прегледности, препоручени садржаји су дати у темама. Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у другом разреду стално имати у виду да се садржаји и одговарајући примери истражују и проналазе у оквиру насеља у коме ученици живе и његовој околини. Још једну карактеристику Света око нас у другом разреду чини истраживање феномена/појма кретање у различитим контекстима и кроз различите теме – кретање и оријентација у насељу и времену; кретање, односно физичка активност као један од предуслова за развијање здравих животних навика; кретање тела различитих облика по различитим подлогама и кроз различите средине; различити начини (по)кретања живих бића; кретање превозних средстава и класификација саобраћаја у складу са средином кроз коју се крећу превозна средства. У оквиру теме Други и ја налазе се садржаји интердисциплинарног карактера који се односе на ученика као друштвено биће, његова права и обавезе у окружењу и друштвеним групама којима припада. У односу на први разред, када су у фукусу били права и обавезе у оквиру породице, школе и вршњачких група, сада су то: родбина, (ван)школске заједнице, односно права и обавезе становника насеља. Појам (ван)школске заједнице односи се, како на припадност, улоге и односе унутар школе, тако и на припадност, улоге и односе ученика у различитим групама у које се ученик укључује у складу са својим интересовањима и склоностима – спортски тимови, позоришне и фолклорне групе, групе за учење страних језика, математички клубови и сл. Наставак изучавања животних потреба наставља се у правцу разликовања потреба и жеља ученика, на ученицима блиским примерима (нпр. да ли су нове патике заиста потребне или су само последица жеље ученика за новим и актуелним моделом). Кроз разматрање таквих примера ученицима се приближава концепт рационалне и штедљиве потрошње, што је повезано и са исходом који се односи на подстицање ученика на дуготрајнију употребу предмета кроз проналажење нове намене за већ коришћене предмете. И даље је потребно подстицати размишљање и дискусију не само о својим потребама већ и уважавање потреба и осећања других, што представља једну од суштински важних васпитних компоненти, не само овог предмета, већ и свих осталих. И у овом разреду налазе се исходи и садржаји који се односе на здравље и безбедност. И даље је акценат на развијању навика здравог живљења (хигијена тела, разноврсна и редовна исхрана, боравак у природи и физичка активност), али и на оспособљава- њу ученика да препознају и адекватно реагују у потенцијално опасним ситуацијама по њихово здравље и живот. Посебну пажњу у овом сегменту потребно је обратити на оспособљавање ученика за безбедно учешће у саобраћају (кретање пешака кроз насеље и правила понашања у превозним средствима) и адекватно понашање током временских непогода. Захваљујући концепцији развоја садржаја по спирално-узлазном моделу, наставља се изучавање човека као друштвеног бића које ради и ствара, бира и користи различите материјале због њихових својства која су важна приликом израде различитих предмета. У том смислу, пожељно је бавити се анализом ученицима блиских предмета и тумачењем разлога због којих су направљени од одређеног/одређених материјала, као и разматрањем других могућих материјала од којих може да буде направљен одређени предмет, а да његова сврха остане иста. Осим базичних својстава материјала која су уведена у првом разреду, у другом разреду уводи се испитивање еластичности као сложенијег својства неких материјала. Садржаји о материјалима су

такви да омогућавају висок ниво активности ученика – коришћење различитих чула, непосредно (механичко) деловање на материјале, бележење уоченог, извођење огледа, описивање, итд. Кретање и сналажење у простору и времену је тема од великог значаја и у другом разреду. Ученици већ имају развијена искуства везана за ову тему , а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику безбедно кретање и сналажење у непосредном окружењу. Приликом истраживања кретања као физичког феномена (облици кретања, утицај облика тела на кретање...) пожељно је да се кретање тела по равној подлози изучава кроз практичне активности (огледе или експерименте). Утицај облика тела и подлоге по којој се тело креће разматра се кроз удаљеност коју тела прелазе у различитим ситуацијама, при чему је пожељно укључити не само процену растојања, већ и њено прецизно мерење уз коришћење мерних јединица за дужину које се уводе у математици у другом разреду. Ученике II разреда је потребно оспособљавати да ове и друге практичне активности реализују пратећи упутства (наставника или уџбеника), бележећи уочено и да, на крају, уз мању или већу помоћ наставника формулишу једноставне закључке. С обзиром на просторни оквир садржаја у другом разреду, истражују се карактеристике насеља у којем ученик живи са становишта базичне типологије насеља (село/град), односно уочавања карактеристика које одређено насеље сврставају у сеоско или градско (укључујући и занимања људи у њима). Посебан значај има оспособљавање ученика за сналажење у насељу помоћу адресе, кућног броја и карактеристичних објеката, што је пожељно реализовати кроз практичне активности, како у учионици тако и ван ње. Наставља се и припрема за картографско описмењавање ученика млађих разреда основне школе увођењем појмова рељеф и облици рељефа кроз посматрање насеља и околине и упоређивањем географских објеката и појава у окружењу (узвишења, удубљења и равнице, површинске воде). Сналажење у времену конципирано је тако да се надовезује на основне појмове усвојене у првом разреду (делови дана; сада, пре, после; прекјуче, јуче, данас, сутра, прекосутра; дани у недељи), који се сада проширују временским одредницама: минут, сат, дан, седмица, месец, година, датум, годишња доба. Овакав редослед увођења временских одредница представља пример поштовања дидактичког правила од познатог ка непознатом и од ближег ка даљем. Нове временске јединице уводе се тако да се мањом (већ познатом) мерном јединицом објашњава већа (нова) мерна јединица. Један од кључних задатака учитеља у овом сегменту је да оспособи ученике да правилно користе средства за мерење времена: часовник, календар и ленту времена. Лента времена представља средство за разумевање хронологије догађаја и уводи се кроз приказивање различитих временских периода из личног живота ученика (редослед дневних или недељних активности, кључни догађаји из живота ученика – са колико година је научио/ла да вози бицикл, пошао/ла у први разред, научио/ла да плива и сл.). И даље је важно указивати на цикличност временских одредница и појава у природи (дан, седмица, година, годишња доба). Касније ће се појам цикличности јављати и у другим појавама (животни циклус живих бића, ланац исхране, кружење воде у природи итд.), што је у складу са основним принципима и законима природних наука. Област под називом Разноврсност природе односи се на узајамно дејство живе и неживе природе. Појмови који се односе на живи свет надограђују се на први разред кроз уочавање и апстраховање заједничких карактеристика живих бића и повезивање делова тела живих бића са њиховим улогама. Нове класификације биљака и животиња односе се на делове тела биљака (стабло и лист), начин исхране животиња (што представља припрему за увођење ланца исхране у трећем разреду) и начин живота животиња (домаће/дивље). Однос човека и живог света разматра се из различитих углова – значаја које биљке и животиње имају за опстанак и лакши живот људи, уз препознавање и практиковање понашања које не угрожава биљке и животиње у окружењу. У складу са

интересовањима ученика, могу се детаљније истражити улоге неких делова тела човека, тако да се ученици не оптерећују фактографским знањем, него сагледавањем улоге тих делова тела у свакодневним активностима, нези и бризи о њима. Другу димензију односа у природи представља повезаност живих бића са елементима неживе природе као основним условима за живот. Концепт одрживог развоја и активно учешће ученика у заштити животне средине заједнички су и за Свет око нас и за Природу и друштво. У разреду акценат треба да буде на подстицању ученика да у свакодневним активностима (у школи и ван ње) примењују неке од основних принципа рационалне потрошње – рационално троше производе, односно материјале које користе у свакодневном животу; ако су у прилици, разврставају отпад на предвиђена места; брину се о биљкама и животињама. Допринос развоју овог концепта представља и раније објашњена разлика између потреба и жеља. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу усвојених вредности, ставова и навика. На тај начин се интегришу вредности и утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност. Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Посматрање се проширује праћењем појава које се понављају у одређеним временским периодима (нпр. током годишњих доба). Учествовање у једноставним огледима, које је било наглашено у првом разреду, сада се усложњава реализацијом огледа/експеримента на основу упутства – индивидуално, у пару или групи. III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе. Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

IV. ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМУ СВЕТ ОКО НАС КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

1. СЛОВАЧКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА Тема: ГДЕ ЧОВЕК ЖИВИ 1) Словачки обичаји, традиција и празници некад и сад – у мојој породици и у мом насељу: обичаји на дан Светог Николе и Свете Луције, Божић, Ускрс; 2) Насеља Словака код нас некад и сад.

2. МАЂАРСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

Тема: ГДЕ ЧОВЕК ЖИВИ

(HOL ÉL AZ EMBER? 1)

Moje пребивалиште некад и сад (Lakóhelyem régen és ma); 2) Историјска предања (Történelmi mondák))

3. БОШЊАЧКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

Теме:

1) Други и ја;

2) Права и обавезе Бошњака;

3) Породични празници Бошњака

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ

2. разред

Циљ: Циљ наставе и учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин; – изрази, одабраним материјалом и техникама своје емоције, машту, сећања и замисли; – користи једноставне информације и одабрана ликовна дела као подстицај за стваралачки рад; – изражава, светлим или тамним бојама, свој доживљај уметничког дела; – идентификује истакнути део целине и визуелне супротности у свом окружењу; – преобликује, самостално или у сарадњи са другима, материјале и предмете за рециклажу; – тумачи једноставне визуелне информације које опажа у свакодневном животу; – изражава мимиком и/или телом различита расположења, покрете и кретања; – упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела; – повезује уметничко занимање и одговарајуће продукте; – пружи основне информације о одабраном музеју; – разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити	ОБЛИЦИ СПОРАЗУМЕВАЊЕ ЛИКОВНЕ ИГРЕ ПРОСТОР	Облици (светлост као услов за опажање облика; визуелне карактеристике природних и вештачких облика; дизајн предмета за свакодневну употребу). Супротности (обојено и безбојно, једноставно и сложено, испупчено и удубљено, ближе и даље...). Облик и целина (истакнути део целине; везивање и спајање облика Боја (светле и тамне боје;боја и облик;боја и звук) Тумачење (невербално и визуелно изражавање; садржај визуелних информација) Слика и реч (редослед радње у стрипу; знаци; лепо писање; честитка Замишљања (стварност и машта) Простор (обликовање простора – школа, учионица, соба; музеј). Кретање (кретање једног облика у простору; кретање више облика у простору). Сцена (маске, костими, реквизити

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМАУ другом разреду ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и задатке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, стварању, дружењу и сарадњи. Кључни појмови Кључни појмови чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду кључних појмова има три: простор – облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија, боја, текстура и од четвртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе. Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и могу се повезати са појмовима из свакодневног живота, уметности и других програма. Приликом планирања интегрисане наставе наставник одређује кључне појмове и потпојмове наставне јединице тако што их бира из програма свих предмета. На пример, полази се од централног појма „простор” за који се везује појам „природа”. За појам „природа” везује се појам „рељеф”. За појам „рељеф” везује се појам „облик”, са којим су повезани потпојмови „испупчено”, „удубљено”, „узвишења” и „удубљења”. Овако одабрани појмови и потпојмови обезбеђују да ученици граде знања постепено. На пример, појам „природа” обезбеђује да се појам „рељеф” не повезује одмах са појмовима из уметности. Ученици могу да обликују испупчене и удубљене облике у глини, као и да самостално надограђују појмове путем асоцијација, али наставник нуди самообјашњења појмова који су одабрани за ту наставну јединицу. У следећим наставним јединицама појмови се постепено надограђују и појмовима из уметности. Опште међупредметне компетенције У другом разреду се нарочито развијају: компетенција за комуникацију, естетичка компетенција, компетенција за рад са подацима и информацијама, компетенција за учење и компетенција за сарадњу. Компетенција за рад са подацима и информацијама развија се на јединствени начин. Ученици користе информације и податке (визуелне, аудитивне, аудиовизуелне, текстуалне, вербалне, тактилне...) као подстицај (мотивацију) за стварање. I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Називи, број и редослед наставних тема нису фиксни (прописани или препоручени) да би се омогућило планирање интегрисане и пројектне наставе. Наставник планира број и редослед наставних тема, као и број часова за реализацију сваке теме. У настави треба да доминирају ликовни задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОБЛИЦИ Наставник прво показује ученицима како да истражују, а затим их подстиче да то раде самостално. Облици Облици се истражују посматрањем предмета из свих углова и/или са свих страна. Наставник пита ученике по чему препознају облик, на пример, флаше. Затим, тражи да поставе флашу у одговарајући положај тако да се види само дно. Ученици разговарају о томе да ли би препознали предмет да су видели само дно. Истраживање се током године наставља тако што ученици окрећу предмете за свакодневну употребу или облике из природе све док не пронађу положај када предмет/облик више не може да се препозна. Исто може да се ради са текстуром. Када се увелича фотографија текстуре, да ли се препознаје облик? На пример, када се посматрају увеличане шаре на крилима лептира или годови на пању? Наставник може да организује игру трагања за познатим облицима. Ученици посматрају мрље на поду, шаре на тлу, испупчења и удубљења на зидовима... и у њима траже познате

облике. Ако у најближем окружењу има облутака, могу да цртају и сликају на њима лица или шаре... Могу да истражују облик и боју бачене сенке. Наставник може да покаже ученицима фотографије неколико дизајнираних предмета исте намене. На пример, торбе уметника Теда Нотена (Ted Noten), Мери Френсис (Mary Frances) или Катлин Дастин (Kathleen Dustin). Ученици треба да уоче како је уметник дошао до такве идеје, где је пронашао подстицај за стварање... Ове активности подстичу ученике да размишљају о облицима, да пажљивије посматрају и да самостално проналазе мотивацију за ликовни рад. Симетрија се учи искуствено. Ученици могу да савијају једноставне оригами фигуре. Почиње се од најједноставнијих: вртешка, писмо, обележивач страница... Важно је да вежбају прецизно савијање папира на пола (по дужини, ширини и дијагонали). Треба да испробају колико пута могу да пресавију папир различитих димензија. Додатни захтеви који могу да се поставе (уколико наставник процени да су реално изводљиви у конкретном одељењу) је истовремено цртање левом и десном руком или сликање одраза предела у води (као припрема, јер ће у старијим разредима учити о асиметричној равнотежи). Предлог тема за разговор: По чему препознајемо неки облик? У ком положају облик изгледа чудно? Како нам изгледају предмети када их осветљавамо из различитих углова? Да ли можемо да препознамо облик на основу његове сенке? Да ли постоје линије у облицима? Да ли облици могу да буду досадни и занимљиви? Да ли су лева и десна страна нашег лица исте? Како можемо да користимо облике из природе? Да ли неки прСупротности Парови очигледних визуелних супротности уче се искуствено. Уочавање, поређење и приказивање супротности су активности везане за принцип компоновања, контраст, који ће се учити у старијим разредима. У другом разреду се не нуди стручни термин. Један од задатака може да буде заједнички цртеж на натрон-папиру постављеном на зид или цртање на школској табли. Ученици се деле у две групе. Један ученик из прве групе црта неки познати облик. Друга група се договара шта би била очигледна супротност том облику, а затим један ученик из друге групе црта договорени облик поред првог. Игра се наставља све док има места на папиру/ табли. Рад се бележи фотографијом. Основна сврха ове игре је самостална изградња мреже појмова путем асоцијација и сарадња. Међутим, ако је ученицима игра занимљива и желе да је понове, наставник треба да повећа захтеве (квалитет линије и цртежа, организација композиције, повезивање мотива у причу и сл.). Предлог тема за разговор: О чему мислимо када кажемо: супротно? Шта значи: различито, а шта супротно? Да ли је бела овца супротност црној овци? Да ли бели предмет поцрни када искључимо светло? Да ли прво примећујемо црну фигуру или белу позадину?... Облик и целина Принцип компоновања, доминанта, учи се опажањем истакнутог дела (бића, предмета, боје, линије...) неке целине, без дефиниције и усвајања стручног термина. Наставник може да покаже ученицима неки непознати садржај (рекламну фотографију, фреску, илустрацију, кадар стрипа...) на кратко, да уклони садржај и провери шта су ученици упамтили, шта су прво видели. Наставник поново приказује садржај, тражи од ученика да уоче шта све нису одмах запазили, пита их шта мисле да је најважније на слици.

У ликовним задацима ученици спајају различите материјале и предмете комбинованим поступцима који укључују и везивање чвора и/или машне. Могу да уче како да пакују поклоне, како да ушију дугме, спајају суве гранчице концем у скулптуру коју ће касније осликати темперама... Предлог тема за разговор: Шта смо данас прво угледали када смо изашли из куће? Шта прво видимо када посматрамо нечије лице? Шта прво видимо када посматрамо уметничко дело? Шта значе речи везивање и повезивање? Да ли смо везани за место у коме живимо? Да ли се уметници везују за своја дела? Како можемо да повежемо предмете у нову целину?... СПОРАЗУМЕВАЊЕ Тумачење Невербално изражавање се реализује на интегрисаним часовима или у корелацији са часовима Физичког и здравственог васпитања (драматизација вежбања). Наставник прича причу

коју ученик прати одговарајућим покретима, мимиком и кретањем. На пример, опонаша кретање животиња (зеца, змије, кокошке...); радње (махање, руковање, дириговање, чишћење...); кретање услед струјања ваздуха (њихање крошње...) и слично. Ове активности су важне за целокупни развој, за укључивање интровертних ученика, као припрема за сценски наступ и за касније презентовање радова и пројеката. Тумачење слике учи се постепено. Користе се стрип и анимирани филм за одређивање редоследа радње, главних јунака, особина и изгледа јунака... Уводи се и разговор о теми, односно (једноставном) садржају ликовног дела, при чему наставник не нуди тумачења, већ дозвољава да ученици слободно исказују мишљење. Ученици треба да обраћају више пажње на знаке у окружењу, почев од важних саобраћајних знака за пешаке, до ознака на зградама поште, ресторана, апотеке... Могу да добију основне информације о томе како се знаци смишљају и ко их смишља. Предлог тема за разговор: Зашто је важно да се разумемо? Како саопштавамо оно што нам је важно? Да ли можемо да причамо без речи? Шта нам слике говоре? Да ли сваки знак нешто значи? Да ли свако може да разуме знак? Зашто људи праве печате и грбове?.

Слика и реч Предлог је везан за значај учтиве и добронамерне комуникације. Ученици треба да повезују речи и реченице које изговарају и одговарајућу мимику и гест. Такође, треба да усклађују текст и слику. На крају полугодишта могу да дизајнирају честитке. Додатни захтеви су, као и у првом разреду, украшавање слова (иницијала), које ће нацртати или насликати и на мањем и на већем формату папира. Предлог тема за разговор: Шта је учтива комуникација и зашто је важна? Шта је најлепше што смо икада чули? Шта је најлепше што смо данас неком рекли? Како можемо да нацртамо лепу реч? Ко смишља изглед украсних слова? Како да смислимо позитивне поруке за честитке?... ЛИКОВНЕ ИГРЕ У овој целини су груписани предлози који се односе на индивидуално изражавање и истраживање изражајних могућности материјала и техника. Боја Ученици још увек уче о боји истраживањем, наставник не нуди дефиниције и објашњења шта су основне боје и како да направе изведене боје. Уколико то већ знају, наставник може да тражи да експериментом провере да ли мешањем различитих боја могу да добију основне боје. Тонове које добију треба да нанесу на папир, једне до других (папир касније могу да употребе за колаж). У току године се планира више задатака везаних за изражавање утиска или расположења светлим или тамним бојама, односно за повезивање светлих итамних боја са неким појмом (радост, одмор, туга, смиреност, брзина, бука, детињство...). Боја се повезује и са звуком. Наставник бира композиције без текста и тражи од ученика да насликају светлим или тамним бојама свој доживљај музичког дела. На исти начин могу светлим или тамним бојама да изразе доживљај књижевног, ликовног или филмског дела. Било би добро да се ликовни задаци не реализују само сликањем, већ и отискивањем (импровизованим печатима, згужваном кесом, дном пластичне флаше...). Предлог тема за разговор: Које боје називамо светлим, а које тамним бојама? Када користимо светле, а када тамне боје? Да ли се неке боје лепо слажу? Зашто нам се нека боја више свиђа од других? Да ли постоје боје за дечаке и боје за девојчице? Да ли постоје боје за децу и боје за одрасле? Да ли постоје јестиве боје? Како природа мења боју? Која бића мењају боју? Која је разлика између бојења и сликања? Чиме можемо да бојимо, а не можемо да сликамо? Ако насликамо љубичасту банану, да ли смо погрешили? Шта све можемо да отискујемо?..... Замишљања Сврха задатака који се раде на основу разноврсних и непотпуних информација (фотографија, део текста, музичка вињета...), а које ученици треба да допуне и изразе у ликовном раду је развој маште. Од другог разреда и надаље ученици смишљају називе својих радова, јер се и на тај начин развија креативност. Предлог тема за разговор: Шта је стварност, а шта машта? Када јесте, а када није пожељно да измишљамо? Како себе замишљамо у будућности? О

чему размишљамо када посматрамо непознату фотографију? Шта замишљамо када слушамо музичко дело?...

ПРОСТОР У овој целини су предложени пројекти везани за обликовање простора, који могу да се реализују било када у току године

Простор О амбијенту се учи тако што се ученицима постављају питања: какав утисак неки простор оставља на њих, како се осећају у том простору, шта им привлачи пажњу, а шта им смета, шта би променили и сл. Не нуде се дефиниције и не наводе елементи који чине амбијент. О амбијенту (утиску о простору) разговара се у свакој прилици која се укаже. Ученике би требало упознати са једним одређеним музејом, не само са изгледом зграде и локацијом, већ са ентеријером и врстом експоната, са сврхом чувања експоната, са активностима, односно шта могу да очекују у музеју (тематске изложбе, едукативни програм...), на шта је потребно обратити пажњу... Пројекти везани за обликовање простора могу да буду обликовање макета и обликовање дела простора у школи. Најједноставније макете обликују се техником клуаж. Ученици обликују куће, зграде и друге делове насеља од разноврсне амбалаже (кутијице од лекова, кутије од кекса...), појединачне елементе лепе на картонску подлогу и премазују белом бојом (еколошка боја за зидове). Касније могу фломастерима да доцртају детаље (прозоре, врата...), али је важно да композиција не буде шарена. Осим насеља које им је познато, могу да обликују и насеља из прошлости, насеља других култура или насеље из маште. Основна сврха овог пројекта је организација композиције у простору и сарадња. Предлог тема за разговор: Шта нам се највише свиђа у нашој околини? Како се живело некад, а како сад? Како изгледају насеља у неким културама? Шта можемо да научимо у музеју? Како можемо сами да украсимо своју собу?

Кретање - Ученици треба да опажају кретање бића и машина. На пример, како лети једна птица, а како јато птица; како се креће један пешак, а како група пешака... Затим, које материјале може да покрене струјање ваздуха у затвореном простору (лишће, папир, картон, камен, пластика...). Обликовање дела простора у школи да буде израда мобилне скулптуре (и да се веже за кретање услед струјања ваздуха). Идеје за планирање пројекта могу се пронаћи на интернету ако се у претраживач унесе: „mobile art lesson plans” или „hanging art in school”. Предлог тема за разговор: Шта се све креће у природи? Шта могу да покрену вода и ваздух? Шта се све само креће? ... Сцена Обликовање елемената сцене, маски и костима за школску представу реализује се у пројектној настави (није нужно да представа буде реализована, важно је припремање). Ученици обликују маске, костиме и реквизите према садржају одабраног текста (бајке, песме, драмског текста...). Предлог тема за разговор: Шта је сцена? Од чега све можемо да направимо маске? Како од старе одеће можемо да направимо костим за представу? Ко и како шминка глумце? Како можемо да уредимо сцену у школи?...

III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА У настави Ликовне културе исходи су процесни. Формулисани су тако да до краја разреда сви ученици могу да их достигну (у мањој или већој мери) уколико су радили разноврсне задатке од којих сваки циља више исхода. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су: – Однос према раду (ученик је припремљен за час, одговорно користи материјал, прибор и алатке, одржава прибор и радни простор...); – Однос према себи (поставља питања, труди се, учи на грешкама, самосталан је у индивидуалном раду, истрајан је...); – Однос према другима (поштује договорена правила понашања, спреман је да помогне и да сарађује, уважава туђе радове, начин размишљања, доживљавања, опажања...); – Разумевање (разуме задатак, разуме појмове, разуме процес, разуме

визуелне информације...); – Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, идеје, дела...); – Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове, оригиналан је у односу на своје претходне радове...); – Вербално изражавање (учтиво комуницира, кратко и јасно образлаже свој рад, замисао, утисак, опажање, емоције...); – Употреба техника (примењује одговарајући процес, контролише однос воде и боје, бира подлогу у односу на технику)... Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка. На пример, када се уче временске одреднице ученици могу да обликују сат од картонских тањира, амбалаже за топљени сир, сламчица за сок... Неизоставни елементи за процењивање су разумевање концепта (мерења времена) и однос према раду, а наставник може да процењује и друге елементе, уколико је ученицима поставио јасне захтеве. На пример, да не копирају једни друге (у ликовном раду)

Самопроцена радова је вербална и писана, а захтеви се уводе постепено. Наставник прво тражи од ученика да усмено опише свој рад, а касније и да напише две до три реченице о свом раду. Уколико наставник процени да су ученици спремни, може да користи прилагођену методу 3, 2, 1. У интегрисаној настави ученик на листићу пише: 3 ствари које сам научио/научила на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио/научила и 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио/поставила. Када се ученик ликовно изражава, може да напише на листићу: 3 ствари о којима сам размишљао током рада; 2 ствари које ми се свиђају на мом раду и 1 ствар коју бих променио или бих урадио другачије. На листићу се уписује име и презиме и назив рада, а листић се лепи на полеђину рада или се чува у блоку. Ученик не треба да наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање. Листићи за самопроцену омогућавају наставнику потпунију слику о напредовању ученика.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ

2. разред

Циљ: Циљ наставе и учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа

Годишњи фонд часова:36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело; – разликује различите инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – издвоји основне музичке изражајне елементе; – препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу; – повезује карактер дела са изражајним музичким елементима и инструментима; – изговара бројалице у ритму, уз покрет; – пева по слуху песме различитог садржаја и расположења; – изводи уз покрет музичке и традиционалне игре; – примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању; – свира по слуху ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма; – повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама; – повезује ритам са графичким приказом; – објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења; – учествује у школским приредбама и манифестацијама;	Слушање музике Извођење музике	Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук-лик, музика-радња. Композиције које илуструју различита осећања. Звук и тон (извори) – звуци из природе и окружења. Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак-дуг), јачина (гласан-тих), висина (висок-дубок). Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за ситуације значајне у животу ученика. Музичка прича. Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Музички бонтон. Музика и здравље. Носиоци звука (цеде плејер, рачунаИзговор бројалице у ритму уз покрет. Звучне ономатопеје и илустрације Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција – изговарање брзалица и бројалица. Певање песама по слуху различитог

– направи дечје ритмичке инструменте; – осмисли покрете уз музику; – осмисли ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука; – осмисли одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – према литерарном садржају изабере од понуђених, одговарајући музички садржај; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука	Музичко стваралаштво	садржаја и карактера. Певање песама уз покрет – песме уз игру и народне песме. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (а1 бела, ха1 љубичаста боја). Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху уз бројалице и песме – пулс, ритам, груписање удара. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима зр...) Музички бонтон Израда дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала. Креирање сопствених покрета уз музику. Стварање једноставне ритмичке пратње коришћењем различитих извора звука. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација на краћи литерарни текст

Кључни појмови садржаја: звук, тон, певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон

Начин остваривања програма: УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА- УВОДНИ ДЕО: Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и програмских садржаја. Ниједна област не може да се изучава изоловано од друге и да буде сама себи

циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче фину менталну комбинаторику, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала детета, као и одличну основу за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји (бројалице, песме, музичке игре, ритмички аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник остварује наставу користећи глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композизиције

за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура. Музика у функцији здравља и музички бонтон На сваком часу, ученике треба упућивати да правилно седе, а вежбе дисања организовати кроз интересантну причу и игре (нпр. лева шака представља цвет, а скупљени прсти десне пчелу. Након што дубоко уздахну, имитирају зујање пчеле које се чује јаче када се приближи цвету, а утишава се када се од цвета удаљава; испрекидано дување у замишљену свећу, опонашање пробушеног балона, итд). Вежбе за сугласнике (Ш – шуштање лишћа, Ф – фијук ветра, Р – зујање мотора, З – зујање пчеле, П – хлађење нечег врућег, С – опонашање оглашавања змије). Лепота певања зависи од јасноће и разговетности текста. Вежбе за правилну дикцију најпримереније је остварити изговором брзалица. Извођењем брзалица, поред јасног изговора, развија се пажња и концентрација − пожељни пратиоци сваког музичког извођења. Брзалицу изабрати према гласовима који их очекују у песми коју ће потом учити. Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да задрже на концертима и различитим музичким приредбама, било да се

налазе у активној (као извођачи) или пасивној (само слушају) улози. I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег плана наставе и учења, оперативних планова (на нивоу месеца) и планирање часова, односно припреме за час. Годишњи план креира се у форми гантограма и садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност, евалуацију квалитета испланираног и друге елементе према процени наставника. Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити развијање знања и вештина предвиђених дефинисаним исходима). II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај. На часу треба да преовлађују активности којима се развијају знања, вештине и ставови садржани у дефинисаним исходима за конкретан час. СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут увек слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред постављеним задатком за слушање музике − уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музицирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

2. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА II РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ: Циљ наставе и учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Годишњи фонд часова: 108 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; – одржава равнотежу у различитим кретањима; – разликује правилно од неправилног држања тела;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Вежбе за развој снаге ; Вежбе за развој покретљивости;Вежбе за развој издржљивости; Вежбе за развој брзине;Вежбе за развој координације.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ	Ходање и трчање	Ходање: кратким корацима ;дугим корацима; у различитом ритму; ходање опружањем стајне ноге;ходање са реквизитом ;ходање са променом правца и смера; ходање комбиновано са различитим покретима ;ходање преко ниских препрека;елементарне игре са ходањем. Техника трчања: трчање преко препрека; трчање са променом ритма; трчање са променом правца и смера; брзо

– успостави правилно држање тела; – правилно дише током вежбања; – изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу; – изведе дечји и народни плес; – користи основну терминологију вежбања; – поштује правила понашања у и на просторима за вежбање; - поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање – поштује правила игре; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења;	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА		трчање стартом из различитих почетних положаја; трчање 30 m– елементарне игре са трчањем.
		Скакања и прескакања	Прескакање вијача, палица и других реквизита поређаних на тлу једноножним и суножним одскоком; Комбинације скокова;Скок удаљ и увис из места и залета;Скок са повишене површине. Припремне вежбе за прескок:игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања. Ходање и трчање са котрљањем лопте;Бацање лоптице из места у даљину и у циљ;Бацање лоптице из кретања;Бацање лопте увис без и са окретом за 360 степени;Вођење лопте једном и другом руком у месту и кретању;Додавање лопте једном и другом руком ;Вођење лопте у ходању и трчању;Гађање лоптом у импровизовани кош, ниски кош и гол;Елементарне игре са вођењем, додавањем и гађањем лоптом у циљ;Штафетне игре и друге елементарне

– уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања – уочава улогу делова тела у вежбању; – уочи промене у расту код себе и других; – препозна сопствено болесно стање и не вежба када је болестан – примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања – одржава личну хигијену; – учествује у одржавању простора у коме живи и борави; – наведе врсте намирница у исхрани; -препознаје везу вежбања и уноса воде; – повеже ходање и трчање са позитивним утицајем на здравље; – препозна лепоту покрета у вежбању; – се придржава правила вежбања; – вреднује успех у			игре лоптом (вођење, хватање, додавање).
		Бацања и хватања	Ходање и трчање са котрљањем лопте; Бацање лоптице из места у даљину и у циљ; Бацање лоптице из кретања; Бацање лопте увис без и са окреом за 360 степени; Вођење лопте једном и другом руком у месту и кретању; Додавање лопте једном и другом руком; Вођење лопте у ходању и трчању; Гађање лоптом у импровизовани кош, ниски кош и гол; Елементарне игре са вођењем, додавањем и гађањем лоптом у циљ; Штафетне игре и друге елементарне игре лоптом (вођење, хватање, додавање).

вежбању;		Пузања,вишења,упори и пењања	Помицање на дохватном вратилу са погрченим ногама у вису предњем;Помицање у вису предњем окретањем за 180степени, са укрштеним хватом;Њихање уз помоћ; Проширени садржаји-Узмак корацима уз косу површину;Бочно пењање уз лестве са наизменичним прехватањем и опирањемистовремено обема ногама.
		Вежбе на тлу	Основни садржаји-Два повезана колута напред;Колут напред и скок пруженим телом;Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину;Колут назад;Састав од научених елемената;Игре усвојених вежби ; Проширени садржаји - Колут напред из упора стојећег опружених ногу;Колут преко лопте;Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.
		Вежбе равнотеже	Основни садржаји-Мала вага на тлу, клупи и ниској греди;Ходање привлачењем на целом стопалу и успон;Ходање опружањем стајне и предножењем замајне ноге;Ходање уназад на греди;Састав из првог

			разреда допунити наученим вежбама; Проширени садржаји-Наскок кораком на греду;Чучањ и окрет у чучњу за 90 и 180 степени;Састав из првог разреда допунити вежбама ходањем уназад и окретом у чучњу за 180 степени;Одељенско такмичење.
		Вежбе са реквизитима	Вежбе обликовања са реквизитима;Трчања, поскоци и скокови уз коришћење реквизита;Прескакање вијаче на различите начине;Дизање и ношење пред;мета и реквизита на различите начине;Елементарне игре са реквизитима; Игре са ластишом;Полигон и елементарне игре уз коришћење реквизита.
		Полиго Плес и Ритимика	Кобиновани полигон од усвојених вештина (вежби). Основни садржаји Народно коло и дечији плес по избору;Повезивање елемената из првог разреда у композицију – састав;Основни ритмички покрети са реквизитима; Проширени садржаји-Прескакање вијаче уназад;Комбиновано прескакање вијаче напред-назад;Ходање

			и трчање са бацањем и хватањем лопте и обруча;Вежба са вијачом;
		Култура вежбања и играња	Основни термини у вежбању;Вежбам безбедно;Чувам своје и туђе ствари;Правила елементарних игара;Некад изгубим, а некада победим; Навијам пристојно.
		Здравствено васпитање	Моје здравље и вежбање-Мишићи, зглобови и кости мога тела ; Телесни развој; Лична хигијена; Хигијена простора за вежбање; „Шарени-разноврсни оброк” – правилна исхрана; Значај воде за организам и вежбање.

Начин остваривања програма:

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Настав-не теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

Неке наставне теме остварују се реализацијом основних и проширених садржаја. Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима, узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.Проширени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима) који су са-владали основне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости – остварености исхода, потребе ученика и услове за рад

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одгова-рају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговрајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, тако што се води рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимизацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге– без и са реквизитима, на справама и уз помоћ справа
2. Развој покретљивости– без и са реквизитима, уз коришћење справа.
3. Развој издржљивости– трчање, елементарне игре, вежбање уз музику, плес.

4. Развој координације– извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима.

5. Развој брзине– једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја, итд.), штафетне игре, извођење вежби максималном брзином.За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

1. Ходање и трчање - Ходање кратким корацима, дугим корацима, у различитом ритму, ходање са опружањем стајне ноге, ходање са реквизитом, ходање са променом правца и смера, ходање комбиновано са различитим покретима (покрети руку, ногу, трупа), ходање преко ниских препрека, елементарне игра са ходањем. Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање 30 m са стартом из различитих почетних положаја, елементарне игре са трчањем.

2. Скакања и прескакања-Поскоци у месту: суножним одскоком и суножним доскоком са опружањем тела, лево–десно, напред–назад, у доскок разножно и поново суножно; са вијачом (са међупоскоком и без међупоско-ка); једноножним одскоком и доскоком на једну ногу, саопружањем тела, лево–десно, напред–назад.

Скок суножним одскоком пруже-ним телом са окретом за 90° и суножним доскоком.

Суножно наскок на повишену површину (до висине шведске клупе), на наслагане струњаче или горњу површину шведског сандука. Скок удаљ из места, уз правилан замах

рукама, амортизацију и завршни положај. Поскоци у кретању: после неколико корака, једноножни поскок једном, после неколико корака, једноножни поскок другом ногом и наизменично; после неколико корака једноножни одскок и меки суножни доскок до почучња („да се не чује”). Поновити после неколико трчећих корака. Једноножни наскок на повишену површину чеоним и бочним залетом (два оквира шведског сандука, ниска греда, коцка) и суножни доскок на меку површину. Скакање преко вијача, палица и других реквизита поређаних на тлу једноножним и суножним одскоком. Школица, игра „ластиша” и др.Комбинације скокова: скокови са ноге на ногу, скок са једне ноге и досок на исту, скокови одразом са једне ноге и доскок на обе ноге, скокови преко ниже препреке.Скокови удаљ: повезати залет од неколико трчећих корака са једноножним одскоком са обележеног простора (шира површина, или линије) и доскок на меку површину (струњача за скок увис, песак).Скокови увис: из залета право једноножним одскоком прескочити вијачу или ластиш, ноге погрчити и меко суножно доскочити (у групи од три до четири ученика); прескочити ластиш (постављен по ширини) истовременим поласком два до три ученика.Скок са повишене површине, комбинован са увинућем, згрченим ногама, са окретом за 90 или 180 сепени .Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама: боком поред шведске клупе, упор и суножним одскоком наскок у упор чучећи, исто, прескочити клупу. Припремне вежбе за прескок:суножни скокови са одскочне даске, доскок на струњачу. Прескакање дуге вијаче која се окреће: појединачно из места, са уласком и изласком према могућностима ученика. Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања.

3. Бацања и хватања

Бацање лоптице (левом и десном руком) из места и удаљ и у циљ (оквир од шведског сандука, обележени циљ на зиду, квадрати од вијача на рукометнм голу...). Вежбе поновити у ходању и лаганом трчању.Бацање лопте увис и после њеног одбијања од тла хватање обема рукама: уз цео окрет, после пљеска рукама, затварања очију, чучња, седа...; закотрљати лопту по тлу и хватањем је подићи обема рукама.Вођење лопте у месту и ходању (левом и десном руком). Додавање лопте у паровима, у месту, са груди и изнад главе. Игре са вођењем и додавањем лопте и гађањем у циљ.

4. Пузења, вишења, упори и пењања

Реализују се кроз основне и проширене садржаје.

Основни садржаји-Пузања по струњачи на различите начине (лицем према тлу, леђима на тлу...). Пењање: уз рипстол, уз морнарске лестве, чеоно, наизменичним прехватањем, пењање.Провлачење кроз окна шведског сандука, клупе и реквизита (обруч) и др. Пењање и спуштање на и са различитих справа.Вишења: у вису лежећем опруженим телом, помицање улево и удесно. Помицања у вису слободном. Вис активни на свим справама на којима се вис може извести. Помицање на дохватном вратилу са погрченим ногама у вису предњем.Помицање у вису предњем са окретањем за 180 , са укрштеним хватом.Њихање уз помоћ.Упор активни на тлу и на свим справама на којима се упор може извести.

Проширени садржаји-Узмак корацима уз косу површину.Бочно пењање уз лестве са наизменичним прехватањем и опирањем истовремено обема ногама

5. Вежбе на тлу

Реализују се кроз основне и проширене садржаје.

Основни садржаји-Клек, усправ без помоћи руку; клек суножни на струњаче; клек једноножни, усправ; кретање у упору чучећем и упору скло-њено, лицем и леђима ка тлу;

из чучња, малим одразом доскок прво на руке, а затим на стопала у упор чучећи („жабљи поскоци”). Клек, узручење, заклон.Поваљка на леђима. Став на лопатицама („свећа”), грчењем и обухватом колена поваљка низ косу површину. Колут напред, из чучња у чучањ, низ косу површину (на рипстолу окачене шведске клупе и прекривене струњачама). Колут напред, из чучња у чучањ, и из чучња до става усправно и узручења. Поваљка на стомаку (лежање на трбуху, обухватити рукама скочне зглобове – поваљка). Два повезана колута напред.Колут напред и скок пруженим телом.Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину.Колут назад.Поновити састав из првог разреда, комбинацију на тлу од следећих вежби:најмање четири такта вежби обликовања, колут напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180°, чучањ, став на лопатицама, став усправно и два дечја поскока. Састав од научених елемената: Два везана колута напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180°, чучањ, став на лопатицама, став усправно, колут назад, усправ и два дечја поскока.Примене усвојених вежби кроз игру.

Проширени садржаји-Колут напред из упора стојећег опружених ногу.Колут преко лопте.Одељенско такмичење у комбинацији научених вежби.

6. Вежбе равнотеже-Реализују се кроз основне и проширене садржаје.

Основни садржаји-Ходање по линији напред са правилним постављањем стопала (гимнастичким кораком), и уназад са опруженом упорном но-гом, краћим корацима, корацима у успону и са различитим положајем руку (о бок, одручење, узручење). Ходање по широком делу шведске клупе:

напред – одручење; уназад опружањем упорне ноге, узручење; устрану: из става спетног, руке о бок, ходање корацима са привлачењем до става спетног и узручења, зибом почучњем, корак устрану – одручити, став спетни, узручити. Лагано трчање на предњем делу стопала са правилним држањем тела, рукама о бок или у одручењу (шведска клупа и ниска греда).Комбинација вежби из првог разреда: из става спетног на почетку шведске клупе, трчање до половине клупе, одручити; став: једна нога иза друге, узручити, одручити; ходање до краја клупе, одручити, став: једна нога иза друге узручити; ходање уназад до половине клупе, једна нога иза друге, руке о бок; окрет за 90° ходање устрану корацима са привлачењем и зибом почучњем, одручити; на крају греде став спетни, узручити, саскок, предручити, став спетни, приручити, завршити леђима према клупи. Ако школа нема клупу или греду, комбинацију научити на тлу, на линији.Мала вага на тлу, клупи и ниској греди.Ходање са привлачењем на целом стопалу и успон.Ходање опружањем стајне и предножењем замајне ноге Ходање у назад на греди. Састав из првог разреда допунити наученим вежбама.

Проширени садржаји-Наскок кораком на греду.Чучањ и окрет у чучњу за 90 и 180 степени.Састав из првог разреда допунити вежбама: ходање у назад иокретом у чучњу за 180 степени.Одељенско такмичење

7. Вежбе са реквизитима

Вежбе реквизитима користити приликом савладавања следећих садржаја:Вежбе обликовања са лоптом, палицом, обручем, вијачом и другим реквизитима.Трчања, поскоци и скокови – вијаче, палице и обручи поређани на краћем и дужем одстојању: прескакање кратке и дуге вијаче; ритмичке вежбе; Коцке, шведска клупа или шведски сандук: пењање и силажење нагазним кораком и суножним доскоком у чучањ и почучањ; суножни наскок и доскок у чучањ и почучањ; чуњеви и обручи: вијугаво трчање, трчање са реквизитом у рукама (лопта, медецинка, обруч...); Прескакање вијаче на различите начине (суножним, једноно-жним скоковима, прескакања са међускоком, са ноге на ногу, прескакање вијаче у кретању). Дизање и ношење: предмета и реквизита (коцка,

медицинка..) на различите начине; постављање и скупљање предмета и реквизита. Игре са ластишом. Полигон и елементарне игре узкоришћење палица, вијача, обруча, коцки и чуњева

8. Плес и ритмика

Реализују се кроз основне и проширене садржаје.

Основни садржаји-Ритмичко ходање и трчање променљивим ритмом, темпом уз пљесак и одговарајућу музичку пратњу. Кретања уз мењање положаја руку, ногу и трупа. Галоп напред и странце. Дечји поскок. Сачинити састав од научених елемената уз музичку пратњу.Основни ритмички покрети са реквизитима Вијача: њихање и кружење вијачом или траком у бочној и чеоној равни; суножни скокови кроз вијачу обртањем напред. Повезати ова два елемента као обавезни састав.Прескакање вијаче у кретању напред.Лопта или обруч: кружења у чеоној и бочној равни обема и једном руком; бацање и хватање у задатом ритму у месту и у кретању са почучњем;Плесови: „Ја посејах лубенице" и „Ми смо деца весела". Једно коло по избору.

Проширени садржаји-Прескакање вијаче уназад.Комбиновано прескакање вијаче напред-назад.Ходање и трчање са бацањем и хватањем лопте и обруча.

Вежба са вијачом:

Њихање вијаче у бочној равни напред-назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком,два суножна поскока без међупоскока окретањем вијаче напред,њихање и кружење у бочној равни на супротној страни, исти скокови али са окретањем вијаче назад, зауставити вијачу у предручењу и наставити четири поскока са ноге на ногу обртањем вијаче напред, став спетни, предручење.

9. Полигони

Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области). Полигони се састављају од усвојених вежби у складу са условима за извођење наставе.Комбиновани полигон са задацима уз коришћење справа и ревизита (провлачења, ношења, котрљања, пењања, вишења, пре скакања...).Усавршавање моторичких вештина може се реализовати кроз драматизацију вежбања уз корелацију са другим наставним предметима (музичко, ликовно, математика, српски језик и књижевност...).

Пливање

Наставну тему Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње.Програм наставе пливања садржи: обуку непливача, игре на води.Наставу пливања реализује наставник физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који спроводи разредну наставу том одељењу.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање .

Култура вежбања и играња

Основни термини у вежбању- У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежби и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Вежбам безбедно- Упознати ученика са правилима понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током

вежбања.Чувам своје и туђе ствари-Формирање свести о потреби чувања како својих тако и туђих ствари.

Правила елементарних игара

Усвајање основних правила елементарних игара које се на часу реализују.

Развијање свети о потреби поштовања правила игара, као и последицама њиховог непоштовања. Некад изгубим, а некада победим-Неговање такмичарског духа. Прихватање победе и пораза на социјално прихватљив начин (без ругања и ниподаштавања про-тивника...).

Навијам пристојно - Подстицати ученике да приликом игре или такмичења по-штују своју и противничку екипу и награде сваки леп потез и поступак учесника у игри.

Здравствено васпитање

Моје здравље и вежбање

На начин прихватљив за ученике објаснити значај различитих вежбања за здравље. Развој свести о потреби да се буде здрав и шта значи здравље за човека. Неопходно је да уоче разлике између здравог и болесног стања организма.

Мишићи зглобови и кости

Ученици именују делове тела, кости, зглобове и мишиће (груди, стомак, леђа, ноге, руке рамени појас) и наводе њихову улогу. Могућности свог тела ученици показују кроз вежбање. Нагласити значај физичке активности и физичког и здравственог васпитања као предмета.

Телесни развој

Проширити ученичка знања о сопственом расту и развоју. Оспособити их да уоче одређене промене током досадашњег развоја. Лична хигијена Формирање свести о значају одржавања личне хигијене.Стварање навике да се опрема за физичко вежбање уредно одржава и чува.Хигијена простора за вежбањеФормирање навике да се хигијена простора у којем ученик вежба уредно одржава и чува (сала, свлачионице игралишта...)

„Шарени – разноврсни оброк” правилна исхрана Упознавати ученика са значајем разноврсности исхране.Значај воде за организам и вежбањеУпознавати ученика са значајем редовног и довољног конзумирања течности – воде и њеним значајем у вежбању.

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике реализације наставе:

– јасноћа наставног процеса;

– оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;

– избор рационалних облика и метода рада; – избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;

– функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме. При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада. Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији ефи-касне организације и интензификације часа у циљу достизања постављених исхода.У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима

претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује и исправља грешке.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставеФизич-ког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује: Ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у физичком и здравственом васпитању који обухвата: вежбање у адекватној спортској опреми; активно учествује на часовима физичког и здравственог ва спитања; вежбање и играње у слободно време. Приказ једног комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита. Постигнућа у моторичким вештинама.• Индивидуални напредак ученика

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.Код ученика ослобођених практичног дела наставе прати се и вреднује: познавање основних правила елементарних игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране; учешће у ваннаставним активностима.Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Одељенско већедругог разреда и саставни је део годишњег плана рада школе ишколског програма.

Б. Слободне активности-Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

В. Недеља школског спорта-Ради развоја и практиковања здравог начина живота, схватања важности сопственог здравља и безбедности, о потреби него вања и развоја физичких способности, као и превенције насиља,наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.Недеља школског спорта обухвата: физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор,плес, музичко-спортске радионице...); ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту ...).План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељенско веће другог разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовнекултуре, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у огранизацију ових активности.

Г. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...)-Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом,школа организује активности у природи:излет;крос се организује минимум једном у току школске године; зимовање – организује се за време

зимског распуста (физчке активности на снегу); летовање – организује се за време летњег распуста (камповање итд.).План и програм ових активности сачињава Одељенско већедругог разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу.

Д. Школска такмичења

Школа за ученике другог разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне елементарне игре или полигона у току школске године, као интегрални део процеса Физичког здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељенско веће другог разреда у сарадњи са Стручним већем наставника Физичког издравственог васпитања.Ученици могу да учествују и на такмичењима у системушколских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са наставним планом и програмом, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава-Ове активности организују се са ученицима који имају:потешкоће у остваривању исхода;смањене физичке способности; лоше држање тела; здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.За ученике који имају потешкоће у савладавању градива иученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности;

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:уочавање постуралних поремећаја код ученика; саветовање ученика и родитеља; организовање додатног превентивног вежбања у трајању одједног школског часа недељно; организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организујесе искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређујеврсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником којиреализује разредну наставну у одељењу које ученик похађа.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

2. разред

Циљ: Подстицање развоја личности која је одго-ворна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.

Годишњи фонд часова: 36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује понашања појединаца која доприносе или ометају функци-онисање и напредовање групе; – успоставља, гради и чува успешне односе са члановима групе којој припада;– искаже своја осећања и потребе на начин који не угрожава друге;– препозна и уважи осећања и потребе других;– наведе и својим речима објасни основна права детета садржана у Конвенцији о дечјим правима;– прихвата и образлаже на примерима из живота да свако дете има иста права без обзира на различитости;– препозна ситуације кршења својих и туђих права и показује спрем-ност да тражи помоћ;– се договара и одлучује у доношењу правила групе и да се понаша у складу са њима;– наводи примере међусобне повезаности права и одговорности;– разликује ненасилну од насилне комуникације међу члановима групе на примерима из свакодневног живота, из књижевних дела које чита и филмова које гледа;– саслуша излагање саговорника без упадица и са уважавањем;– даје и прихвата предлоге водећи рачуна о интересу свих страна у сукобу;– представи шта садржи и чему служи Правилник о безбедности ученика његове школе;– се	ЉУДСКА ПРАВА Ја и други у различитим групама	Групни идентитетКо смо ми – сличности и разлике? Групе којима припадамо (породица, одељење, школа, спортски клуб, музичка школа...). Од чега зависи функционисање и напредак групе: комуникација, сарадња, узајамно подржавање, блискост. Понашања појединаца која ојачавају или ометају односе у групи. ОсећањаИзражавање сопствених осећања.Осећања других, како их препознајемо и уважавамо. Веза осећања са мислима и понашањима.Потребе и праваМоје потребе и потребе других.Осећања, потребе, вредности и начин њиховог остваривања. Веза са правима.Права дететаКонвенција о дечјим правима.Различити смо, али су нам права иста.Људска права важе свуда и за сваког.Кршење и заштита праваНисам посматрач, реагујем на ситуације кршења права деце у одељењу и школи.Знам како и коме да се обратим за помоћ.

понаша у складу са Правилником о безбедности ученика;– наводи примере одговорности одраслих и ученика за безбедност у школи;– препознаје предности, ризике и опасности по себе и друге и одговор-но поступа при коришћењу мобилног телефона и интернета;– сарађује и преузима различите улоге на основу договора у групи;– износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге који могу унапре-дити безбедност ученика у школи;– учествује у изради плана једноставне акције;– са другим ученицима изводи и документује једноставну акцију; – доприноси промоцији акције;– на једноставан начин вреднује изведену акцију.		
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВОШкола као заједница	. Школа као заједницаВредности школе као заједнице – равноправност, одговорност, соли-дарност, брига за друге, толерантност, праведност, поштење.Правила у школи и њихова функција.Одговорности ученика и одраслих за функционисање школе као заједнице.Односи у заједницИКако радим сам, а како у групи? Шта у школи радимо заједно? У чему смо добри? У чему бисмо могли бити бољи?Како комуницирамо у групи? Насилна и ненасилна комуникација.СукобиУзроци сукоба и шта са њима. Сукоб из угла оног другог. Посредовање у сукобу. Конструктивно решавање сукоба.

	ПРОЦЕСИ У СВРЕМЕНОМ СВЕТУ Школа као безбедно место	Безбедност ученика у школиУченици имају право на заштиту и безбедност. Правилник школе о безбедности ученика.Безбедност ученика у школи и школском дворишту, на путу између куће и школе, ван школе – на излету и на настави у природи.Безбедност ученика је одговорност свих – запослених у школи, уче-ника, родитеља, институција ван школе.Безбедно и небезбедно понашање на интернету. Одговорна употреба мобилног телефона
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Школа као безбедно место за све	Како учинити школу безбедним местом за све – планирање и извођење једноставне акције. Кораци у планирању и извођењу акције.Избор теме/проблема/активности којом ћемо се бавити.Одређивање циља и израда плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације.Извођење и документовање акције – видео-снимци фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе – приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прило-га у школском листу.Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови садржаја: група, школа као заједница, безбедност у школи

Начин остваривања програма:

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу планирања наставе и учења наставник се руково-ди, превасходно, исходима које ученици треба да остваре.

Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да се свака од њих може вишеструко искори-стити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос остваривању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатичност и друге опште исходе Грађанског васпитања.

То значи да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови.

Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутентично развијају пожељне облике понашања

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Остваривање исхода захтева примену различитих интерак-тивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих ме-тода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини ис-траживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживља-ја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење гото-вих знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутра-шњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергент-на решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика, добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем. Пројектна настава по свом концепту у потпуности одговара природи овог изборног програма.

Заједничко им је што доприносе когнитивном, афективном и социјалном развоју ученика, као и развоју међупредметних компетенција.

Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко им је и то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. Пројектна настава од ученика захтева самостално проналажење информаци-ја, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишље-ње, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање, што су све захтеви и програма Гра-ђанског васпитања посебно у области Грађански активизам. По-себно треба нагласити да Пројектна настава подразумева унапре-ђивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин што се потпуно уклапа са очекиваним исходима програма за Грађанско васпитање у другом разреду где је један део о безбедности ученика посвећен опасностима у

коришћењу интернета.Грађанско васпитање, као програм, део је ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Најјача корелација је са Српским језиком и пред-метом Свет око нас где се може користити тематско планирање. У овом програму продукти ученичких активности имају посе-бан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, ау-дио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истражива-ња и друго. Они се могу користи у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при ин-теграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напре-довања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.За реализацију програма и остваривање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је моделкоји својим понаша-њем доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Он подржава ученике када им је те-шко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из дру-ге перспективе што је озбиљан захтев за ученике другог разреда који су још увек у великој мери фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске про-цедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа ува-жено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредова-ње које није само у овом изборном програму већ и у развоју не-колико међупредметних компетенција, посебно Одговорно учешће у демократском друштву, где овај изборни програм има највећи допринос. Како је највећи број активности ученика у оквиру ча-сова Грађанског васпитања, организован кроз групни рад, то зна-чи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује,евалуира,документује.Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, проме-ни мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Наставник, такође, прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли по-казују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активности ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима јер и из неуспе-лих акција може се пуно тога научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напре довање и напредовање групе.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ДИГИТАЛНИ СВЕТ

2. разред

Циљ: Развијање дигиталне компетенције ученика неопходне за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развијање основа алгоритамског начина размишљања.

Годишњи фонд часова: 36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– упореди начин на који учи у школи са онлајн учењем путем школске платформе; – користи школску платформу за онлајн учење (уз помоћ наставника и/или родитеља/законског заступника); – самостално користи дигиталне уџбенике за учење; – креира, чува и поново уређује дигиталну слику (самостално и/или уз помоћ наставника) користећи одговарајућу апликацију; – својим речима објасни појам покретне слике; – креира елементе покретне слике;	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Учење путем школске платформе за онлајн учење. Учење уз помоћ дигиталних уџбеника. Креативно графичко изражавање коришћењем дигиталног уређаја. Умрежавање дигиталних уређаја и прилике за размену материјала, комуникацију и заједнички рад који из умрежавања произилазе.
креира једноставан графички дигитални материјал намењен познатој публици; – својим речима објасни због чега дигиталне уређаје повезујемо на мреже, укључујући интернет; – наведе могућности за размену материјала, комуникацију и заједнички рад (учење) које су настале захваљујући	БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Добици и ризици који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја. Понашање на интернету – интернет бонтон. Остављање личних података при коришћењу дигиталних уређаја. Примерена реакција у случају контакта са

умрежавању дигиталних уређаја; – објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја; – разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету; – реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин; – наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу; – организује сопствено учење у онлајн окружењу на начин који не угрожава здравље и личну безбедност, као и сигурност дигиталног уређаја;		непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин. Организација времена и услова за рад при онлајн учењу. Коришћење дигиталних уређаја и заштита животне средине.
– предложи начине одлагања електронског отпада који не угрожавају животну средину; – својим речима објасни појам алгоритам; – анализира једноставан познати поступак који садржи понављања одређених радњи и представи га алгоритамски; – креира одговарајући рачунарски програм у визуелном програмском језику; – анализира једноставан програм креиран у визуелном програмском језику и објасни шта и на који начин тај програм ради;	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Разлагање проблема на мање целине. Осмишљавање алгоритама линијске и цикличне структуре који води до решења једноставног проблема. Креирање рачунарског програма у визуелном програмском језику. Анализа постојећег програма креираног у визуелном програмском језику и тумачење функције блокова од којих је сачињен.

– уочи и исправи грешку у једноставном програму, провери ваљаност новог решења и по потреби га додатно поправи (самостално или сараднички); – креира програм у визуелном програмском језику којим управља понашањем расположивог физичког дигиталног уређаја.		Управљање понашањем физичког дигиталног уређаја креирањем програма у визуелном програмском језику. Уочавање и исправљање грешака у програму.

Начин остваривања програма:

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наведене исходе потребно је остварити са различитим нивоима расположивости дигиталних уређаја намењених за коришћење од стране ученика. Наставник треба да реализује наставу у кабинету за информатику и омогући ученицима да користе рачунаре на начин који директно доприноси остваривању дефинисаних исхода учења. Препорука је да два ученика користе један рачунар како би се развило вршњачко учење, делила одговорност и развијао тимски рад. Вероватно је да ученици имају искуства са коришћењем дигиталних уређаја. Од изузетног је значаја да та искуства наставник увиди и уважи. Ученици могу бити вешти корисници технологије, али то не значи да су и компетентни у овој области. У том смислу, наставник има слободу да наставу организује у складу са техничким могућностима, предзнањима и потребама својих ученика.

Током реализације наставе, рад наставника мора бити континуирано усмерен ка смањивању дигиталног јаза. Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за информатику, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења. Обавезивање ученика да користе наставне материјала за које им је потребан приступ интернету од куће неправедно је према онима који га немају. За такве ученике наставник мора да обезбеди алтернативу – могућност приступа школским дигиталним уређајима, пре или после наставе.

Дигитално друштво

У циљу достизања исхода упореди начин на који учи у школи са онлајн учењем путем школске платформе и користи школску платформу за онлајн учење (уз помоћ наставника и/или родитеља/законског заступника).

Ученицима треба демонстрирати основне могућности школске платформе за онлајн учење.

Упутити ученике да, код својих кућа, заједно са родитељима (којима су достављени приступни параметри) приступе школској платформи за учење и проуче материјал везан за предмет Дигитални свет.

За достизање исхода самостално користи дигиталне уџбенике за учење, наставник подстиче ученике да, за дубље разумевање неког наставног садржаја користе дигитални уџбеник аргументујући зашто препоручује да се баш тај садржај проучи коришћењем дигиталног уџбеника.

У зависности од врсте дигиталних уређаја који су на располагању ученицима, наставник бира одговарајућу једноставну апликацију за цртање и упознаје ученике са радним окружењем. Примери задатака за ученике који доприносе достизању исхода креира, чува и поново уређује дигиталну слику (самостално и/или уз помоћ наставника) користећи одговарајућу апликацију:

Наставник унапред припрема датотеке у којима ће ученици радити. Упућује их како да их отворе, ураде задатак и сачувају свој рад, не улазећи у детаље везане за организацију података на дигиталном уређају. Другим речима, када ученици користе дигитални уређај у оквиру извођења наставе или самосталног рада, ученицима треба објаснити, корак по корак, „где да кликну" или обезбедити да одабрана апликација буде покренута пре него што ученици започну рад. У случају да ученици користе дигиталне уређаје са тастатуром и мишем, акценат треба да буде на коришћењу миша уз минимално коришћење тастатуре.

У сарадњи са активом учитеља првог разреда, наставник ученицима представља теме које су од интереса за прваке. Активности за достизање исхода креира једноставан графички дигитални материјал намењен познатој публици обухватају одабир једне од тема и креирање графичког дигиталног материјала (статичне или покретне слике) намењеног млађим другарима. Ово је погодан тренутак да се ученицима нагласи да знање и вештине које су стекли на претходним часовима могу да буду корисни већ у овом тренутку. Наставник организује „гостовање" код првака и представљање креираних материјала.

Предочити ученицима да је рачунарска мрежа, као и интернет, сачињена од дигиталних уређаја који су међусобно повезани. Међу тим уређајима налазе се и они дигитални уређаји чији је посао да спроводе податке који нису њима намењени, већ су намењени неким другим дигиталним уређајима . Сви подаци који путују мрежом подељени су у мале делове. Када сви делови стигну на своје одредиште и буду правилно распоређени, ми добијамо поруку, слику и сл.Разговарати о добробитима које произилазе из повезивања дигиталних уређаја на мреже (комуникација, размена текстова, слика, звучних и видео-записа, дељење ресурса – нпр. штампача).

У оквиру активности за достизање исхода наведе могућности за размену материјала, комуникацију и заједнички рад (учење) које су настале захваљујући умрежавању дигиталних уређаја подстицати ученике да објасне шта је све могуће размењивати у оквиру школске платформе (текстове, слике, поруке итд.). Постављати питања која воде ученике ка спознаји да је онлајн учење могуће зато што су рачунари које користе наставник и они повезани на интернет, чиме је омогућена размена материјала, комуникација, сараднички рад.

Безбедно коришћење дигиталних уређаја

Објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја, да разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету, реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин и наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу треба нагласити да комуникација путем дигиталних уређаја не може да замени живи контакт са другим људима, али свакако доприноси да се не осећамо искључени из дешавања око нас. Разговарати са ученицима о видовима дигиталне комуникације и, ослањајући се на искуство и запажања ученика, објаснити карактеристике сваког од поменутих видова (друштвене мреже, Вајбер групе, имејл, видео-састанци и сл.). Важно је нагласити да је у правилима коришћења друштвених мрежа наведено колико година требају да имају особе које те мреже користе. Старосне границе нису успостављене без основа и онај ко наведе лажни број својих година ризикује да сноси одређене последице и доведе себе у опасне ситуације. Упознати ученике са правилима писане онлајн комуникације и интернет бонтоном. Објаснити улогу емотикона у писаној комуникацији. Разговарати са ученицима о непримереној комуникацији (говор мржње, вређање, омаловажавање), као и о ризичној комуникацији (контакт са непознатим особама) на начин који не оставља утисак да је боље да интернет не користимо, већ да морамо да будемо одговорни док то чинимо. Оснажити ученике да реагују на адекватан начин уколико дођу у додир са непримереним садржајима или су сведоци насиља (не упуштати се у расправе, већ се одмах обратити одраслој особи за помоћ). Такође, неопходно је поменути и прилике које добијамо кроз комуникацију на мрежи (учење, изучавање области које нас интересују)

Подстицати ученике да наведу неке од података који спадају у личне податке и упознати ученике са чињеницом да коришћењем дигиталних уређаја остављамо личне податке на интернету, а да тога често нисмо ни свесни. Свако чињење у дигиталном окружењу оставља отисак, као када газимо по неутабаном снегу. Неки од тих отисака могу да имају утицај на наш будући живот. Такође, обновити знање о неопходности софтверске заштите дигиталног уређаја јаком лозинком. Поменути постојање двостепене заштите и појаснити како она функционише.

Ученици треба да креирају статичке или покретне слике које подижу свест о могућностима које доноси комуникација на интернету, али и опасностима које вребају уколико се комуникацији не приступи на одговоран начин. Креиране слике постављају се на школско веб-место и тиме се промовише стваралаштво ученика, које постаје доступно њиховим породицама и рођацима.

Активностима за достизање исхода организује сопствено учење у онлајн окружењу на начин који не угрожава здравље и личну безбедност, као и сигурност дигиталног уређаја треба да претходи разговор са ученицима о њиховим навикама када је учење у питању – да ли сами планирају када ће и шта учити, ко им помаже, како се са укућанима договарају око коришћења дигиталних уређаја за учење. Постављати потпитања која се односе и на начин коришћења дигиталних уређаја, што треба искористити за обнављање наученог у претходном разреду – потребе за неговањем здравих навика када је употреба дигиталних уређаја у питању. Подсетити ученике на проблеме који могу да настану, а везани су за оштећења вида и коштано-мишићног система и нагласити да они не настају због употребе технологије, већ неодговорног понашања корисника технологије (неправилног

положаја тела, претежног седења, дужег гледања без промене фокуса). Такође, треба подсетити ученике да дигитални уређаји захтевају пажљиво руковање (не доводити уређај у контакт са течностима, посебно слатким пићима, штитити га од прашине, излагања прекомерној топлоти и сл.) и одговарајућу заштиту од неовлашћеног приступа (креирати јаку лозинку). Посебну пажњу посветити упућивању ученика да дигитални уређај користе само у присуству родитеља/законског заступника.

Ученици треба да креирају пример дневног плана рада, а наставник треба да их саветује како да одреде приоритете, како да потраже помоћ у случају да не разумеју садржаје које изучавају и тиме доприноси изградњи саморегулације у њиховом учењу.

Очување здраве животне средине императив је савременог друштва. У оквиру активности за достизање исхода предложити начине одлагања електронског отпада који не угрожавају животну средину ученици треба да креирају статичке или покретне слике које подижу свест о опасностима неодговорног одлагања електронског отпада и промовишу одговорно понашање према планети. Креиране слике постављају се на школско веб-место и тиме се промовише стваралаштво ученика, које постаје доступно њиховим породицама и рођацима.

Алгоритамски начин размишљања

У оквиру активности за достизање исхода својим речима објасни појам алгоритам и анализира једноставан познати поступак који садржи понављања одређених радњи и представи га алгоритамски, ученике треба ставити пред проблеме које треба да декомпонују и њихово решење прикажу у форми низа корака, при чему се треба ослањати на образовно искуство из првог разреда. Међу проблемима треба да се нађу и они чије решавање захтева понављање одређених корака известан број пута или непрестано. Дефинисани низ корака наставник назива алгоритмом и подстиче ученике да овај појам објасне на узрасту примерен начин.

Користећи одабрано окружење за визуелно програмирање локализовано на српски језик демонстрирати ученицима како се креира рачунарски програм. За достизање исхода креира одговарајући рачунарски програм у визуелном програмском језику, анализира једноставан програм креиран у визуелном програмском језику и објасни шта и на који начин тај програм ради и уочи и исправи грешку у једноставном програму, провери ваљаност новог решења и по потреби га додатно поправи (самостално или сараднички) потребно је ученицима дати задатке да креирају једноставне линијске или програме који садрже једноставна понављања, које затим тестирају и, по потреби, коригују све до постизања жељеног резултата.

Представити ученицима процес програмирања расположивог физичког дигиталног уређаја (робота, микроконтролера) у окружењу за визуелно програмирање које је локализовано на српски језик. У оквиру програма „Школе за 21. век” све основне школе добиле су микроконтролере који се могу употребити за рад на часу.

У оквиру активности за достизање исхода креира програм у визуелном програмском језику којим управља понашањем расположивог физичког дигиталног уређаја и уочи и исправи грешку у једноставном програму, провери ваљаност новог решења и по потреби га додатно поправи (самостално или сараднички) ученици креирају програме које, уз помоћ наставника, учитавају у физички дигитални уређај. Након анализе понашања физичког дигиталног уређаја, по потреби, коригују програм све док не постигну жељени резултат. Сврха ове активности јесте очигледна употребљивост знања које су ученици

претходно конструисали при раду у одабраном програму за блоковско програмирање. На тај начин остварује се трансфер знања – ученик схвата да логика програмирања не зависи од алата у коме програмирамо, нити од врсте дигиталног уређаја. Наставник треба посебно да нагласи нагласи чињеницу да учење програмирања представља трајно знање, које је примењиво и у годинама које долазе.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на процес учења и достизање исхода учења вреднују се процес и продукти учења. Устаљене методе процене постигнућа ученика, које наставници примењују у другим обавезним предметима и изборним програмима, могуће је примењивати и у настави овог предмета. Ипак, изазови попут чињенице да процена постигнућа заснована само на резултатима практичних задатака које ученици раде није довољан показатељ онога што они знају и умеју, или да је, при сарадничком раду, врло тешко идентификовати допринос сваког појединца, доводи до потребе за издвајањем неколико техника које се посебно препоручују за примену у оквиру предмета Дигитални свет (превасходно зато што у највећој мери корелирају са његовом природом):

– самопроцена: неговање праксе исказивања рефлексивних коментара током представљања онога што су урадили прилика је за развој самоувида и саморегулације у учењу и основа за процену властитог постигнућа ученика;

– вршњачка процена: ова врста процене постигнућа ученика природно се надовезује на процес самопроцене – ученици раде у пару или групи на истом задатку и имају могућност да, делећи одговорност, стварају и исправљају решења, те пружају конструктивне повратне информације. (Ова метода широко је распрострањена у ИТ индустрији од стране професионалних програмера (програмирање у пару) и лако ју је превести у учионицу);

– отворена питања: знање ученика о концептима који су обухваћени програмом неће увек бити лако уочљиво. Постављање отворених питања један је од начина на који наставник може да процени постигнућа својих ученика, али и да допринесе продубљивању њиховог разумевања конкретног концепта.

– Већ знам – Желим да научим – Научио/ла сам: коришћење рубрика за идентификацију онога што већ знају, шта желе да науче и, накнадно, онога што су научили, корисна је техника коју ученици могу да користе за подршку самосталном учењу, а наставник за процену њихових постигнућа.

Примењујући предложене методе процене постигнућа ученика наставник креира и конзистентно гради персонализовано и подстицајно образовно окружење. Он прати постигнућа ученика из улоге активног посматрача и ментора. Избегнута је формална ситуација процењивања (наставник не прозива и не пропитује ученике), чиме је ниво стреса ученика битно смањен (потенцијално и елиминисан). Јачање самопоуздања ученика и саморегулације у учењу посебна је добробит која произилази из наведеног.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

1. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и	Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као	Ми смо Црква – уводни час	Упознавање са садржајем програма и начином рада.
		Крштењем постајемо чланови Цркве	Омогућити ученицима разумевање Крштења као уласка у Божју породицу.
		Црква – заједница	Омогућити ученицима да разликују појмове: Црква, храм, Литургија.
		Храм – место окупљања заједнице	Указати ученицима да је учешће у Литургији засновано на слободи.
		Литургија – догађај Цркве	Објаснити основно значење Литургије као дела читаве Цркве.
		Заједница радости	Указати ученицима да је заједница у Цркви заједница радости.
		Народ Божји, различите службе	Ученицима пружити основно знање о литургијским службама.
		Литургијске службе: Епископ, свештеник и ђакон	Омогућити ученицима да уоче да Црква не може да постоји без свих служби.
		Многе службе, једна Црква	Омогућити ученицима да уоче да свако у Цркви има своју службу.
		Епископ – слика Христова на Литургији	Приближити ученицима улогу Епископа на Литургији као онога који представља самог Христа.
		Ко су монаси?	Објаснити сам појам монаштва и пружити ученицима елементарно знање о животу монаха.
		Пресвета Богородица – мајка Христова	Ученицима пружити основно знање о важности личности Пресвете Богородице.

толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.	и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.	Божић – Христос се роди!	Указати ученицима да се празници прослављају литургијски – на заједничкој молитви.
		Богојављење – Христос је Син Божји	Ученицима пружити основно знање о великим празницима Цркве.
		Свети Сава и Свети Симеон	Приближити ученицима основно знање о личностима Светог Саве и Светог Симеона.
		Литургија наш дар Богу	Пружити ученицима неопходно знање да у Литургији свет приносимо Богу.
		Литургијски предмети	Омогућити ученицима основ за разумевање да се кроз Причешће остварује наша заједница са Богом.
		Причешће - храна за живот вечни	Ученицима пружити основно знање о предметима који се користе на Литургији.
		Слава у мојој породици	Упознати ученике са основним елементима славе и њеном везом са Литургијом.
		Христос је са нама у Литургији	Пружити ученицима основ за разумевање Литургије као догађаја остварења наше заједнице са Богом.
		Причешће у мом животу	Усмерити ученике ка Литургијском животу и истицање важности причешћа.
		Празнујемо Васкрсење Христово	Побољшати знање о догађајима везаним за Васкрсење Христово.
		Христово Васкрсење – наше васкрсење	Омогућити ученицима схватљивост самог Васкрсења Христовог као могућности васкрсења сваког човека, који слободно жели да верује у Христа.
		Православни храм	Омогућити ученицима да упознају који су основни делови храма.
		Икона - прозор у Царство Божје	Приближити ученицима појам Царства Божјег.
		Буди и ти иконописац	Указати на иконе као на посебну пројаву Царства Небеског.
		Царство Божје у светима	Приближити ученицима појам светих.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА)

2. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
• Развијати дух пријатељства, повјерења и поштовања у вјеронаучној и разредној заједници	• да буде отворенији и спремнији на пријатељство с Исусом и другима	. Градимо заједништво и пријатељство	• Приповиједање доживљаја спразника
• Упознати велике старозавјетне ликове и начине њиховог пријатељевања с Богом (Абрахам, Јаков, Јосип Египатски) • По библијским се ликовима отварати Богу и слушати његову поруку • Кроз библијске ликове водити дјецу к доживљају темеља вјере и поуздања у Бога • Открити у Абрахаму и Јосипу како Бог	• да схвати како вјеровати значи имати повјерења • да пријатељство с Богом доживи као Савез (договор пијатеља)	**2.** Абрахам вјерује Богу	Приповиједање уз слике из Библије младих
		3. Бог награђује Абрахамову вјеру (Три посјетитеља, Изаково рођење)	• Коришћење дија филмова, презентација на тему
		4. Сви смо браћа иако смо различити (Езав и Јаков)	• Потицати на разговор и иштоспретније изражавање дојмова
		5. Бог склапа Савез - пријатељство с Јаковом	• Коришћење дија филмова, презентација на тему
		6. И ми смо по вјери Абрахамови, Изакови и Јаковљеви потомци	• Потицати на разговор и иштоспретније изражавање дојмова
		7. Јосип египатски и његова браћа	• Приповиједање уз слике из Библије младих
		8. Браћа наносе неправду Јосипу	• Цртање појединих доживљаја
		9. Бог окреће зло на добро	• Цртање појединих доживљаја
		10. Јосип опрашта својој браћи	• Потицати на разговор и иштоспретније изражавање дојмова

води кроз живот оне који су му вјерни		**11.** Бог нас љуби и води кроз живот	• Цртање појединих доживљаја
		12. Понављање и систематизација обрађене наставне теме	• Коришћење прикладних радних листова

• Уочити да у животу увијек нешто очекујемо • Схватити да Божић за кршћане значи Исусов долазак на свијет и да га је Бог послао на земљу како би нам показао своју љубав и близину • Схватити да је Исус дошао на земљу ради спасења свих људи • Активно судјеловање на божићном слављу у жупној заједници	• да повеже властито искуство исчекивања са исчекивањем Исусова доласка • да полако почне схваћати значење Кристова рођења за спасење људи • да доживи Исуса у његовом обитељском озрачју • да разумије и прихваћа божићне обичаје, знакове и симболе	**13.** Људи живе у нади и исчекивању	- Разговор о очекивању важних догађаја у обитељи и околини
		14. Исус је очекивани Месија - Син Божји	- Цртање контрасних слика
		15. Мудраци траже Исуса - Богојављење	- Упознавање св.Николе - драмска игра
		16. Божић благдан љубави	Вјероучитељево приповиједање и тумачење - ријеч Месија и догађаја Божића
		17. Мој дар малом Исусу (припарава за божићно славље)	- Пјевање адвентских и божићних пјесама,сценско извођење божићног призора
• Упознати и прихватити Бога као темељну и прву истину нашег живота • Схватити темељне вриједности живота и љубави у обитељи и с другима • Научити поштивати тијело, ставове и живот других људи • Учити се, у толеранцији поштивању опходити према туђим подручјима живота (особне ствари, размишљања....)	• да прихвати Декалог као Божје смјернице за добро свакога човјека и свијета • да усвоји темељне вриједности живота и важност љубави у обитељи и с другима • да схвати важност поштивања других особа, њихова тијела и размишљања • да разумије и прихвати истину као једно од темељних начела заједништва • да заузме став поштовања и толеранције те позитивног опхођења с другима са другачијим ставовима и мишљењима	**18.** Пут к небеском Оцу	- Тумачење заповиједи
		19. Само је један прави Бог	повезаности са свакодневним искуствима и потребама ученика - актуализација
		20. Поштуј име Божје	- Тумачење заповиједи
		21. Недјеља - дан Господњи	- Сценска импровизација и интерпретација појединих заповиједи
		22. Међусобно поштивање у обитељи	- Колаж на тему: "Штити живот -угрози живот
		23. Чувај дар живота	- Разговор на тему. "Истина и лаж"
		24. Праведно живи: не укради и туђе не пожели	- Разговор на тему. "Истина и лаж"

		25. Истинит у ријечи и дјелу	- Разговор на тему. "Истина и лаж"
		26. Понављање обрађене наставне теме	- Разговор на тему. "Истина и лаж"

• Постати свјестан свијетлих (позитивних) и тамних (негативних) страна живота • Научити мијењати властито понашање и знати учити из властите погрешке • Упознати да је Исус љубио људе и читав свијет, те да је ради нас људи прихватио пут крижа и трпљења • Доживјети снагу и значење Исусова ускрснућа за спасење људи • Отворити се радости ускрсне поруке	• да уочи чињенице да људи једни другима наносе бол и патњу и да се требају мијењати • да схвати да је Исусова смрт, смрт Праведника који умире за гријехе свих људи • да препозна знакове и симболе коризменог и ускршњег времена • да разумије и прихвати знакове ускрсне радости, мира и љубави у свакодневном животу • да пјесмом изрази радост Ускрса	**27.** Цвјетница - Исусов улазак у Јерузалем	- Разговор о теми радости и жалости с родитељима и изношење искуства
		28. Исус из љубави трпи и умире на крижу	- Вјежбе уживања: Како се осјећам када сам према неком добар, када му помажем
		29. Исус је ускрснуо од мртвих	- Приповиједање библијских текстова о Исусовој муци и ускрснућу
		30. Жене на Исусову гробу	- Заједничко стварање колажа на тему коризме и Ускрса
		31. Исус доноси мир и радост - Исус се указује апостолима	- Пјевање коризмених и ускршњих пјесама
		32. Литургијски изрази и кршћански симболи Исусове смрти и ускрснућа	- Показивање дијапозитива, презентација
• Уочити да се у заједници и за заједницу треба заложити и из љубави живјети за друге (нпр. мајчина љубав) • Схватити и прихватити да је заједништво могуће само ако се сви придржавају правила заједничког живота • Упознати што Исус тражи од нас када нас позива да једни другима праштамо и	• да уочи чињеницу да нитко не може живјети сам • да схвати и прихвати живот у којем се мора придржавати заједничких "правила иге" ако жели да буде задовољан • да схвати да је гријех према другима уједно и гријех пред Богом• да се молитвено изрази	**33.** Исусов пријатељ све чини добро	- Успоредба златног правила и народне изреке: "Што не желиш да други чине теби..."
		34. Опрости своме брату и буди радостан	- Тумачење појмова: гријех, кривња, погрешка, повреда заједништва
		35. Молитва повезује људе	- Обликовање властитих молитава за заједничке сусрете

увијек чинимо добро			
• Пробудити захвалност за примљене дарове тијеком школске године: дар живота, учења, пријатељства, заједништва	• да заузме став захвалности према Богу и људима	**36.** С Богом у радос живота	- Глазбено изражавање радости и захвалности

3.3. НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 3. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

3. разред

Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности

Годишњи фонд часова: 180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– чита са разумевањем различите текстове; – опише свој доживљај прочитаних књижевних дела; – изнесе своје мишљење о тексту; – разликује књижевне врсте: лирску и епску песму, причу, басну, бајку, роман и драмски текст; – одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; – именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; – уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа и рима); – разуме пренесено значење пословице и басне и њихову поучност; – разуме идеје књижевног дела;	КЊИЖЕВНОСТ	**ШКОЛСКА ЛЕКТИРА** Лирска поезија 1 Душан Костић: Септембар 2 Григор Витез: Какве је боје поток/ Десанка Максимовић: Вожња 3 Душан Васиљев: Зима 4 Мирослав Антић: Шта је највеће/ Ф Г Лорка: Луцкаста песма 5 Драган Лукић: Свакога дана/ Шта је отац 6 Бранислав Црнчевић: Љутито мече/ Љубивоје Ршумовић: Аждаја своме чеду тепа 7 Милован Данојлић: Љубавна песма 8 Љубивоје Ршумовић: Домовина себрани лепотом 9 Химна Светоме Сави 10 Бранко Стевановић: Занимање Марка Краљевића Епска поезија 11 Народне песме: Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића Проза 1 Ла Фонтен: Цврчак и мрав/Езоп: Корњача и зец 2 Народна приповетка: Свети Сава и сељак без среће 3 Народна бајка: Чардак ни на небу ни на земљи 4 Народна приповетка: Свијету се не може угодити 5 Бранко Ћопић: Изокренута прича

– уочи основне одлике народне бајке; – разликује народну од ауторске бајке; – представи главне особине јунака; – уочи основне одлике народне епске песме; – уочи поређење у књижевном делу и разуме његову улогу; – разликује опис од приповедања у књижевном делу; – покаже примере дијалога у песми, причи и драмском тексту; – уочи хумор у књижевном делу; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитује песму и чита прозни текст; – изводи драмске текстове; – разликује врсте (и подврсте) речи у типичним случајевима; – одреди основне граматичке категорије именица, придева и глагола; – примењује основна правописна правила; – јасно и разговетно изговори обавештајну, упитну и заповедну реченицу, поштујући одговарајућу интонацију и логички акценат, паузе, брзину и темпо; – споји више реченица у краћу и дужу целину;		6 Оскар Вајлд: Себични џин 7 Светлана Велмар Јанковић: Златно јагње (одломак) 8 Бранко В Радичевић: Прича о дечаку и Месецу 9 Ијан Макјуен: Реч-две о Питеру (одломак) 10 Јохана Шпири: Хајди (одломак) 11 Народна бајка: Баш-Челик (читање у наставцима) 12 Јасминка Петровић: Од читања се расте (читање у наставцима) <u>Драмски текстови</u> 1 Душан Радовић: А зашто он вежба 2 Александар Поповић: Лед се топи 3 Јованка Јоргачевић: Никад два добра 4 Лаза Лазић: Суђење <u>Популарни и информативни текстови</u> Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Милева Ајнштајн, Михаило Пупин), знаменита завичајна личност и др **<u>ДОМАЋА ЛЕКТИРА</u>** 1 Бранко Ћопић: Доживљаји Мачка Тоше 2 Избор из поезије Душана Радовића (Замислите, Да ли ми верујете, Страшан лав, Кад је био мрак, Тужне ђачке исповести, Здравица, Плави зец и друге песме) 3 Браћа Грим: Бајке (по избору) <u>Књижевни појмови:</u> – лирска песма, – химна, – епска песма, – народна бајка, – роман, – поређење, – персонификација (на нивоу препознавања), – опис, – дијалог, – приповедање, – епски јунак, – драмска радња

– препричава, прича и описује и на сажет и на опширан начин; – извештава о догађајима водећи рачуна о прецизности, тачности, објективности и сажетости; – варира језички израз; – попуни једноставан образац у који уноси основне личне податке; – разликује формални од неформалног говора (комуникације); – учествује у разговору поштујући уобичајена правила комуникације и пажљиво слуша саговорника		
	ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија	Врсте речи: именице (градивне, збирне); придеви (присвојни, градивни); род и број придева; заменице (личне заменице); глаголи; лице и број глагола Подела речи на крају реда (граница на самогласник) Управни говор (први и други модел) Неуправни говор Велико слово: писање имена народа, вишечланих географских назива (планина, река, језера, мора и сл), празника, наслова књига и часописа; Писање присвојних придева изведених од властитих имена (суфикси: -ов, -ев, -ин; -ски, -чки, -шки) Речца не уз именице и придеве. Наводници (у управном говору, насловима дела, називима школа) Сугласник ј (између самогласника и-о и о-и) Скраћенице (мерне јединице за масу, дужину, време и запремину течности)
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Краћи и дужи текстови – књижевни и некњижевни, као и нелинеарни текстови Причање о догађајима и доживљајима, стварним и измишљеним (усмено и

		писано) Описивање људи, животиња и природе (плански приступ) – усмено и писано Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор, поздрављања, честитања и сл) Богаћење речника: речи истог или сличног значења; речи супротног значења; речи које значе нешто умањено и увећано (уз одговарајуће текстове из лектире) Правописне вежбе: вежбе допуњавања и избора правилног облика речи; диктат, аутодиктат Језичке вежбе: проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице Лексичко-семантичке вежбе: речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја, промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго Стилске вежбе: састављање прича на основу задатих речи; сажимање или проширивање познате приче (текста), мењање краја приче (текста); настављање приче на основу датог почетка; промена становишта (нпр увести у текст нове ликове; сместити бајку у далеку будућност) Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и сл.

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

Начин остваривања програма:

КЊИЖЕВНОСТ

У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању књижевног дела. Ученике треба навикавати да опишу доживљај прочитаних књижевних дела и изнесу мишљење о њима. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о

различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код ученика интензивно развија емпатију, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другога и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.

Школска лектира је разврстана по књижевним родовима – лирска и епска поезија, проза, драмски текстови за децу и обогаћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али и репрезентативна дела за децу из светске књижевности (Оскар Вајлд: Себични џин, Ијан Макјуен: Реч-две о Питеру, Јохана Шпири: Хајди (одломак).

Домаћа лектира обухвата значајна поетска и прозна дела дечје књижевности (Браћа Грим: Бајке (три бајке по избору), Бранко Ћопић: Доживљаји Мачка Тоше, избор из поезије Душана Радовића.

Избор дела школске и домаће лектире примерен је узрасту ученика.

Поједина дела из обавезног корпуса су изборна. Учитељу се пружа могућност да изабере да ли ће на часовима обрађивати:

• Ла Фонтенову басну Цврчак и мрав или Езопову басну Корњача и зец;

• Шта је највеће Мирослава Антића или Луцкасту песму Ф. Г. Лорке;

• Свакога дана или Шта је отац Драгана Лукића;

• Какве је боје поток Григора Витеза или Вожња Десанке Максимовић;

• Љутито мече Бранислава Црнчевића или Аждаја своме чеду тепа Љубивоја Ршумовића.

Изборност допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Програмом се подстиче упознавање ученика са значајним личностима српског језика, књижевности, науке и културе (Свети Сава, Милева Ајнштајн, Михајло Пупин).

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да износе своје ставове и аргументују их примерима из текста.

Поређење као стилску фигуру ученик овог узраста треба првенствено да уочи, а потом и да разуме његову улогу у тексту. Ученици усвајају основне облике казивања (форме приповедања) тумачећи текстове из школске и домаће лектире. Ученик треба да разликује опис од приповедања у књижевном делу и уочи дијалог у песми, причи и драмском тексту.

Приликом обраде лирских, епских и драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (изражајно рецитовање лирске песме, читање прозног текста интерпретативно, сценски наступ – извођење драмског текста, драмска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака).

Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма; уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту.

Важно је нагласити да ученици треба да читају оригиналне текстове аутора, а не оне који су из разних разлога и на различите начине прекрајани и мењани претходних деценија, као што је то био случај са бајком „Себични џин" Оскара Вајлда. Ова бајка завршава се смрћу џина у дубокој старости, уз хришћанске мотиве који су битни за разумевање и самог краја и дела у целини.

Књижевна дела која су доживела екранизацију (Хајди, Баш- -Челик и друге народне и ауторске бајке) могу послужити за ком-паративну анализу и уочавање разлике између књижевности и филма, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Часови књижевности могу се употпунити коришћењем дигиталних садржаја. Наставницима и ученицима могу бити од велике помоћи аудио записи, на којима се чује како глумци изражајно и интерпретативно казују изабране текстове. Такође, у наставу треба увести разноврсне стваралачке активности којима се врши систематизација обрађених садржаја (игре асоцијација, креативне слагалице, интерактивни задаци и квизови).

ЈЕЗИК

У настави језика ученици овладавају писаним и усменим стандардним српским језиком. Програм је усмерен на усвајање основних граматичких правила и њихову адекватну примену у писаној и говорној комуникацији.

Граматика

У програму су наведени само нови садржаји из граматике, али се подразумева да се градиво повезује са садржајима обрађеним у првом и другом разреду.

Основна знања из морфологије проширују се у вези са именицама, придевима и глаголима, а уводи се нова врста речи: заменице (само личне). Две нове именичке подврсте, градивне и збирне именице, треба увести тек пошто се понове властите и заједничке именице. Нову подврсту придева – градивне и присвојне треба увести тек пошто се понове описни придеви. Важно је да ученици повежу градивне именице као основу за извођење градивних придева, а да не мешају ове две врсте речи. Кад су у питању присвојни придеви, градиво из граматике треба што више повезивати са правописом. Да би се одредио род и број придева, треба поновити род и број именица и указати ученицима на слагање придева са именицом у роду и броју, без увођења нових термина. Увођење личних заменица подразумева само основне облике и њихово повезивање са глаголским лицем, односно бројем, што ће представљати основу за уочавање слагања субјекта и предиката у наредном разреду.

Врсте речи уочавати најпре на изолованим примерима (у основном облику), а затим увежбавати и у оквиру реченице.

Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из Читанке могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици и различитих врста реченица по облику и значењу. Водити рачуна о томе да примери буду једноставни за анализу. Учитељ може и прилагодити текст, тако да примери буду типични.

Правопис

Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченице. Писање вишечланих географских назива потребно је повезати са наставом природе и друштва – завичајном географијом. Пожељно је направити корелацију са наставом математике у вези са писањем скраћеница за мерне јединице. Пошто се градиво из математике проширује великим бројем јединица мере, требало би, на овом нивоу, скренути пажњу на њихово писање само латиничким писмом.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Област Језичка култура обухвата усмено и писмено изражавање.

Усмено изражавање ученика треба развијати у разговору у којем их учитељ усмерава да јасно, прецизно и разговетно изговарају реченице, поштујући интонацију и правилно акцентовање у реченицама. У вођеном разговору о књижевном или неуметничком тексту или о одређеној теми, ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног живота. Учитељ треба да ствара прилике и подстиче ученике да говоре, износе информације, своја мишљења, осећања итд.

У трећем разреду требало би подстицати ученике да препричавају, причају и описују и на сажет и на опширан начин како усмено, тако и писмено.

Препричавање мора да има свој циљ и да буде плански и усмерено. Потребно је усмеравати ученике како да одаберу чињенице, како да одвоје главно од споредног и мање битног и како да следе хронолошки ток садржаја. Требало би водити рачуна о томе да се препричавају само они садржаји који испуњавају програмске захтеве и који су ученицима претходно протумачени/анализирани, предочени, објашњени.

Причање представља стваралачко изражавање без обзира на то да ли је у питању стварност или фантазија, тј. да ли је реч о репродуковању неког доживљаја, догађаја и замишљеног садржаја (из света дечије маште). Најчешће се почиње са причањем доживљаја, па потом догађаја. Потребно је указати ученицима да занимљиво причање треба да буде динамично, као и да могу слободније да износе личне доживљаје, ставове, да буду маштовити и оригинални, да се емоционално и сликовито изражавају.

Описивање – треба оспособљавати ученике да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Ученици би требало да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да одаберу битна својства (однос спољашњег и условно унутрашњег) и да изнесу лични став/однос према датој појавности. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевноуметничког), потребно је стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис предмета, ентеријера, биљака и животиња, књижевних ликова, пејзажа и сл.), јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком испољавању. Циљеве и задатке ове врсте вежбања требало би постепено усложњавати – од једнолинијске

дескрипције видљивог до промишљеног, аналитичког изражавања доживљаја стварности у којој ће бити истакнута самосталност и индивидуалност ученика.

Извештавањем се на јасан, објективан и сажет начин говори о неком догађају. На овом узрасту је потребно само указати ученицима на основне одлике овог облика изражавања: на тачност преношења података, на аутентично презентовање чињеница, на једноставност, на одсуство личног коментара, субјективног доживљаја и имагинарног. Није потребно задати ученицима да напишу извештај, већ би их требало подстицати да сажето усмено известе о себи (нпр. о обављеном задатку код куће) у виду одговора на питања која ће учитељ поставити. На овај начин ће ученици вежбати да буду економични и прецизни приликом изражавања.

Варирање језичког израза односи се на специфичан одабир и комбинацију језичких средстава. Помоћу књижевних и некњижевних текстова ученицима би требало указати на различите могућности употребе речи, синтагми и реченица у формалним/неформалним језичким ситуацијама, као и на промену њиховог значења у зависности од контекста. Током практичне наставе језичке културе ученицима би требало указати да је неопходно говорити онако како то захтева комуникативна ситуација и са њом ускладити језичке механизме.

Током наставе језичке културе требало би оспособити ученике да правилно попуне различите једноставне обрасце; на пример, образац за учлањивање у библиотеку или у спортски клуб, писање позивнице за рођендан и слично.

На овом узрасту реализују се различите програмске вежбе (правописне, језичке, лексичко-семантичке и говорне вежбе).

Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне за савлађивање само једног правописног правила из једне правописне области. Приликом савлађивања правописних на- чела погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, аутодиктат, вежбе допуњавања и избора правилног облика речи.

Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз језичке вежбе, на пример, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара и слично. Могу се одабрати и проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице и слично.

Применом *лексичко-семантичких вежби* код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Развијању смисла за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза доприносе различите вежбе, на пример: навести речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значења али исте врсте и истог рода и броја; промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго.

Говорне вежбе код ученика подстичу машту и креативност због чега би их требало чешће примењивати у настави језичке културе. Говорне вежбе су у функцији изграђивања доброг језичког укуса, елоквентности и флуентности у изражавању. На

овом узрасту најпогодније могу бити следеће говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и слично.

Ниједан школски писмени задатак се не израђује у трећем разреду.

III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневној формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

3. разред

Циљ	**Циљ** наставе и учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	**трећи**
Годишњи фонд часова	**72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ** (у комуникативним функцијама)
– поздрави и отпоздрави, примењујући једноставнија језичка средства; – представи себе и другог;	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава.
– разуме једноставнија питања личне природе и одговара на њих; – поставља једноставнија питања личне природе; – у неколико једноставнијих везаних исказа саопшти информације личне природе о себи и другима водећи рачуна о приватности и поверљивости; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на права детета;	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Слушање једноставнијих текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ИСКАЗИВАЊЕ	Слушање налога, упутстава и упозорења и реаговање на

– разуме једноставнија упутства, налоге и упозорења и реагује на њих; – саопшти једноставнија упутства, налоге и упозорења уз одговарајуће образложење;	ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	њих; давање једноставнијих налога, упутстава и упозорења (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).
– разуме позив на заједничку активност и реагује на одговарајући начин; – упути позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставније молбе и реагује на њих уз одговарајуће образложење;	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање једноставнијих позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност коришћењем једноставнијих исказа.
– упути кратке и једноставније молбе; – искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставније исказане честитке и одговори на њих;	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставнијих исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем једноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
– упути једноставније честитке; – разуме и, примењујући једноставнија језичка средства, наведе најуобичајеније активности које се односе на прославе рођендана и празника;	ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Слушање једноставнијих исказа којима се честитају празници и други значајни догађаји; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.

– именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставније описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места у неколико везаних једноставнијих исказа;	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање једноставнијих описа бића, предмета, места и појава; давање кратких описа бића, предмета, места и појава; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета, места и појава.
– разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима;	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање једноставнијих исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.
– разуме једноставнија обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи једноставнија обавештења о положају у простору;	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање текстова у којима се на једноставнији начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем једноставнијих језичких средстава.
– разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време; – разуме једноставније исказе којима се изражава припадање/ неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставнија обавештења која се односе на	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање једноставнијих исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким приликама коришћењем једноставнијих језичких средстава.
припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање;	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање

– разуме једноставније исказе за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реагује на њих; – изражава допадање/недопадање уз најједноставније образложење; – тражи најједноставније образложење допадања/недопадања; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и способности у садашњости; – размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију; – опише радње и способности у садашњости користећи једноставнија језичка средства – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на бројеве, количине и цене; – учествује у предлагању садржаја и начина рада.	НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање интересовања, допадања/недопадања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Слушање једноставнијих исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности у садашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	Слушање једноставнијих исказа који говоре о броју, количини и цени; саопштавање броја, количине и цена; усмена и писана размена информација о броју, количини и ценама, коришћењем

		једноставнијих језичких средстава.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима

- настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.
  1. Лични идентитет
  2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
  3. Географске особености
  4. Србија – моја домовина
  5. Становање – форме, навике

6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине
7. Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа и школски живот
9. Млади – живот деце и омладине
10. Здравље и хигијена
11. Емоције (љубав према породици, друговима)
12. Превозна средства
13. Временске прилике
14. Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)
15. Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
16. Слободно време – забава, разонода, хобији
17. Исхрана и гастрономске навике
18. Путовања
19. Мода и облачење
20. Спорт
21. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
	Hi/Hello (everyone/guys)! Nice to see you again! Nice to see you too! How are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm

ПОЗДРАВЉАЊЕ	*very well, thanks./Not great./I'm OK.* *Good morning/afternoon/evening/night.* *Goodbye./Bye. See you (all) in 5 minutes/soon/later/tomorrow/on Monday/next week/in September/next year!* *Have a nice day/weekend/trip/holiday! Thanks, same to you!* *Welcome to our school/town/city!* Личне заменице: *I, you…* Глагол *to be – the Present Simple Tense.* Императив. Предлози са прилошким одредбама за време: *on, in...* **(Интер)културни садржаји:** Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ	*Which/What school do you go to? I go to (school's name) Primary School. What's the name of your school?* *What year/grade are you in? I'm in year 4/the fourth grade. Which class are you in? I'm in class* 4_1 */4a, and you?* *Who are they? What are their names? She's Dunja and he's Mateja. They are not in year four/the fourth grade. They're in year three/the third grade.* *This is our head teacher, Mrs Parsons. Who's that? It's Miss Herbert, she's a P.E. teacher. Who's your class teacher?* *Who's the class monitor? Who's absent? Everybody's present.* *Meet my new friend Dorian. He's from Greece. His father's Greek, but his mum's Serbian. He lives on an island. Where does* *your friend live? She's Montenegrian. She lives in the mountains. Do you live in a flat or a house?* *Peter's family are from the USA. His mum works in a restaurant. Where does his dad work?* *These are my aunt Slađana and her husband Zoran. They've got twin daughters. Those are my uncle Miodrag and his wife Ana. How many children have they got? They've got three sons. What are your cousins' names? How old are they?* *It's Marija's eleventh birthday today./She's 11 today. When's your birthday? It's in May/on 5*th *May/May* 5th. *Who's the winner of the competition?* *Who's the world skateboarding champion?* *Who are the characters in the story? Who are they? The boys'/girls'/children's names are...* *Tell me about your family/friends.* Личне заменице: *I, you…*

ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Присвојни придеви: *my, your…* Показне заменице: *this/that, these/those.* *Have got* за изражавање поседовања. *The Present Simple Tense.* Питања са *Who/What/Which/Where/When/How (old/many).* Правилна множина именица: *daughter-daughters, son-sons…* Неправилна множина основних именица: *child – children...* Предлози са прилошким одредбама за место: *from, in, on…* Предлози са прилошким одредбама за време: *in, on...* Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Императив. Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Устаљена правила учтивости; употреба титула уз презимена (*Mr, Mrs, Miss*); конвенције у писању/изговору датума; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису.

	Hurry up! We're late for school! *Stand up! Sit down! Sit up straight!* *Take out your books/notebooks! Put them down/away!* *Get quiet, everyone!* *Which page? Turn to page 20./Page 20, everyone!* *Whose turn is it? It's Stefan and Filip's turn!* *Listen to the question! Listen and tick or cross. Put up your hand when you finish!* *Complete the sentence/dialogue/description.* *Describe your room/house. Make a project about your town.* *Let's take some photos of the new lab for our school website. E-mail the photos to the ICT teacher.*

РАЗУМЕВАЊЕ, ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	*Put the forks on the left side and knives and spoons on the right side of the plate. How many forks/knives/spoons? Place the* *teaspoon on the saucer.* *Put the candle inside the pupkin! What's next?* *Look at my school report card! It's all 5s/As!* *Look at the shooting star! Make a wish!* *Don't sit down! Don't talk in class! Don't open the window – it's cold in here! Don't touch that – it's hot! Watch out! The* *floor is wet.* *Take off your shoes! Put on your trainers! Be quick!* *Let's practise! Just a second/moment/minute, please! Ready, steady, go!* *Time to eat, everyone! Ask the dinner/cleaning ladies.* *Come in! Come back! No way! Go away! Stop it! Leave me alone!* *Move over! Make way!* *Stop! We can't cross the road here! The traffic light is red!* *Say hello/goodbye! Say "Cheese"! Wave goodbye!* *Anyone else? Is that all? That's all for today!* Императив. Питања са *What/Which/Whose/How many/much...* Правилна множина именица: *book-books, notebook-notebooks...* Множина именица које се завршава вају на *-y, -o, f/fe*: *photo-photos, knife-knives...* Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. Бројеви 0–100. **(Интер)културни садржаји:** Поштовање основних правила учтивости.
	Look! There's a game on the playing field/in the playground! Come on, let's go and watch! Sorry, I can't, I don't have/haven't *got time.* *Let's play hide and seek! I hate hide and seek, let's go swimming!* *How about rollerblading/riding bikes? Let's do eeny-meeny-miny-moe to decide! OK then!*

ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*Are you coming to the swimming pool with us? No, I'm not, I've got a cold.* *Can you join our team and play with us? Great! I love handball! Welcome to the team! Come with us!/Sorry, I can't play* *handball. I don't know the rules.* *Let's buy a present for Luka. What/How about a CD? That's a good/great idea!* *Let's make/write birthday/Mother's Day/New Year/Christmas cards!* Императив Модални глагол *can* за изражавање предлога и способности. *Have got.* *The Present Simple Tense.* *The Present Continuous Tense.* *What/How about.* Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са називима игара/хобија/спортова. **(Интер)културни садржаји:** Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*Can/May I have a whiteboard marker/pen, please? Yes, here you are/here it is. Thank you/Thanks. You're welcome.* *Can I sharpen my pencil? Of course you can.* *Excuse me, teacher, can you repeat the last sentence, please?* *Can you spell that for me, please?* *Can/May I insert the disc?* *Can/May we sit down here? No, they are Nikola's and Ema's seats.* *Can I have my ball back? Sorry, it's those boys' ball.* *Can I touch the animals? No, you can't, it's dangerous.* *Can you pass the salt, please?* *Can I have a slice of bread?* *Thanks a lot. Thank you for your help/everything.* *I'm sorry I'm late. Can you help me with these boxes, please? Oh sorry, I'm in a hurry. I'm late for my piano class.* Модални глаголи за изражавање молбе: *can*/*may*. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. **(Интер)културни садржаји:**

	Правила учтиве комуникације.

ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*Best wishes for the New Year. I wish you a merry Christmas and many gifts from Santa Claus. Dear Family, I love you so much and that's why I'm sending this card.* *Happy Easter to you and your family. Hope you have a wonderful day!* *Happy Mother's Day! Happy Women's Day! Happy Saint Sava's Day! Happy teachers' Day! Happy April Fools' Day! Happy* *Halloween! Happy Holiday!* *We wish you a great school year! We wish you good teachers and new friends!* Правилна множина именица: *teacher-teachers…* Неправилна множина основних именица: *woman-women...* Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. **(Интер)културни садржаји:** Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.
	I'm small but strong! My friends are brave and clever. Maša's polite. She's an intelligent girl. That boy isn't nice. *Our teacher is kind but strict.* *This homework is easy. Those exercises are hard. Easy peasy! It's a piece of cake!* *It's a lie! It's true! That's fair/unfair!* *Which is your bag, Sam? The blue bag, Sir/Mr Wilson.* *Which girl is Sophie? She's wearing large earrings and sunglasses.* *What's the weather like? It's hot and sunny/cold and windy today. It's raining cats and dogs!* *On my birthday I usually have a party with my friends from school. How do you celebrate your birthday?* *On Women's Day we usually give flowers or small presents to our mums, aunts and grannies.* *We celebrate Saint Sava's Day in our school. It's on 27*th *January. I'm in the school play this year!* *April Fools' Day is a special day for jokes and tricks. In fact, it's only half a day because April Fools' Day finishes at midday.* *No more jokes after lunchtime, please!* *Every year at New Year we have a party.* *On Easter Sunday we always have a basket of eggs on the table and we eat special food. Do you eat special food on Easter*

ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*Sunday in your country?* *On Halloween children in Britain and America often dress up as witches or ghosts and play 'trick or treat'. Halloween games* *are fun. What a great pumpkin lantern!* *Weekdays aren't fun!* *My home is a typical Serbian house. There's a living room, a kitchen, two bedrooms, a bathroom, an attic, and a small garden in front of the house. It's got lots of windows, so it's very light! The attic is spooky. There aren't any windows, so it's* *very dark. What's your home like?* *James Bond is a famous British spy. He's clever and good-looking. Prince Marko is a Serbian national hero. There are a lot* *of poems abot him.* *The colours of the Serbian flag are red, blue and white. What are the colours of your country's flag? How many stars are* *there on the American flag? There are 50 stars.* *London stands/lies on the Thames River. Belgrade stands/lies on the Sava and the Danube Rivers.* *Tell me about your town/country.* Глаголи *have got, to be* за давање описа. Показне заменице: *this/that, these/those.* Егзистенцијално *There is/are.* Питања са *Who/What/Which/Where/How many...* Правилна множина именица и неправилна множина основних именица. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са основним географским појмовима, са редним бројевима и са називима празника. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице и препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
	What's the matter? Are you OK/alright? Is everything OK/alright...? I'm feeling/I feel bad. Here, have a glass of water/an *orange!* *I'm feeling/I feel crazy. Don't be silly!* *I'm angry with you. I'm sorry about that!*

ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*I'm so happy/glad for you! Bravo! Well done! Thanks.* *Oh, I love you so much!* *I'm sorry for your loss. Do you need a hug?* *Nina's unhappy. She misses her cat. I'm sorry for her cat.* *We're worried. We're having an English test today. Good luck!* *Aleksa's upset. He doesn't know the answer. Bad luck! Don't worry!* *We are always excited on holidays.* *I don't care! It doesn't matter!* *The Present Simple Tense.* *The Present Continuous Tense.* Императив. **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.

ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	*Our school is opposite the park.* *Where's your classroom? It's on the ground/first/second floor. It's between the language lab and the music room.* *The school canteen is downstairs, next to the gym. It's the third door on the left/right.* *The library is upstairs.* *There's a garden in front of/behind my house.* *Where are my new CDs? They are on the bookshelves/on the top/bottom shelf.* *The cat's hiding under the bed.* *Where's Zoja? She's at Una and Tea's house.* *Excuse me, I'm looking for the cinema./Where's the cinema? Go straight on/past the shops. Turn left/right at the cafe. It's on the left/right.* *Where are the famous monuments in your city/town? Madame Tussauds is a famous wax museum in London. Where are the famous museums in your country?* Предлози, прилози и прилошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: *in, on, at, next to, under, in front of, behind, between, opposite, here, there, downstairs, upstairs, (on the) left/right, straight on/past...* Питања са *Where*.

	Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*What's the date today? It's 3*rd *March.* *When's your School Day? It's on 15*th *November.* *What time is it now? It's 10.05. It's time for my Maths class.* *When does the fifth class start/finish? It starts/finishes at half past 12.* *What time does the ice rink open? What time does it close?* *On school days I get up at 6.50. We have breakfast between 7 and 7.30. My school day starts at 8 o'clock in the morning and* *finishes at half past 1. There is a break between 9.30 and 10. What time does your school start/finish? What time do you have* *breaks?* *In the afternoon I go to my volleyball practice. I train for an hour.* *I meet my friends at the weekend. We go on holiday in summer.* *There are two terms in the school year in my country. The first term starts in September and finishes in January. The second* *term starts in February and finishes in June.* *When does spring/summer/autumn/winter start? It's usually warm and rainy in spring. Winters in Canada are very cold and* *snowy.* *On 31*st *October people around the world celebrate Halloween. When are your favourite celebrations/festivals?* *In Australia Easter isn't in spring – it's in autumn!* Питања са *What/When/What time.* Предлози за изражавање времена: *at, on, to, past, between...*

	Употреба/изостављање чланова у изразима *in the. morning/afternoon/evening, at the weekend/at weekends, have breakfast/lunch/dinner, by bus/car/bike, go on holiday* и сл., као и са редним бројевима, месецима, годишњим добима и називима празника. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	*I haven't got/don't have my homework today.* *Has anyone got/Does anyone have wet wipes?* *Who's got a paper tissue?* *What have you got for lunch?* *Whose are these jackets? They are Adrijan's and Petar's/my friends' jackets.* Присвојни придеви: *my, your…* Показне заменице: *this/that, these/those.* *Have got* за изражавање припадања/поседовања. *The Present Simple Tense* глагола *be/have.* Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. **(Интер)културни садржаји:** Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА	*What's your favourite book? It's "Charlie and the Chocolate Factory" by Roald Dahl, British writer. Why do you like it? It's fun and interesting.* *Dodgeball is my favourite P.E. game. Why? Because it's exciting. What's your favourite P.E. activity?* *My brother's crazy about water sports! He thinks/says they're cool. What about you? Do you like dancing? Yes, I love it./No, I hate it. What do you like doing at the weekend?* *How do you like the new game? It's boring/fantastic.* *I love doughnuts. They are yummy! This pizza's delicious/disgusting. Chips are my favourite food!* *I don't like Halloween. Tricks are scary. I love national celebrations. They are fun!*

И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	*The Present Simple Tense* глагола *be/like/love/hate.* Питања са *Who/What/Which/How.* Употреба/изостављање чланова са називима игара/хобија/спортова/ празника. **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању знакова навода; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису; интересовања, хобији.

ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*What are your friends doing now/at the moment? Lazar's helping Magdalena with her homework. Maksim's talking on his* *mobile phone. Teodora's looking for her eraser. What are you looking for/at? Why's Vanja crying? I don't know. Why are they* *smiling? You're joking! I'm having fun with my friends!* *I can do a lot of things. I can talk about my family. I can write, but I can't spell! I can say hello and goodbye in German.* *Who/What can you see? Can you hear something?* *I don't walk to school, I go by bus. My friend Anastasija goes by car. I listen to music on the bus.* *We usually have soup, salad, potatoes and some meat for lunch. What does your family have for breakfast/lunch/dinner?* *In the UK children start school at the age of 5, but in my country they start school at the age of 7.* *The Queen of England lives in Buckingham Palace. Where does the American President live? He lives in the White House.* *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних радњи. *The Present Simple Tense* за описивање уобичајених радњи. Модални глагол *can* за изражавање способности. Питања са *What/Where/When/How many...* Употреба/изостављање чланова и у изразима *at the moment, at the weekend/at weekends, go/walk to school, start/finish* *school, have fun, by bus/car/bike* и сл. **(Интер)културни садржаји:**

	Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи у земљама енглеског говорног подручја.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА И КОЛИЧИНЕ	*This is our first day at school.* *Tuesday is the second day of the week.* *November is the eleventh month of the year.* *We live in the twenty-first century.* *Z is the twenty-sixth letter of the English alphabet.* *How many subjects have you got at school? We've got nine subjects. What about you?* *How many teeth have you got? I've got 24 teeth, and you?* *How tall are you? I'm 1 metre 50 cm tall.* *How old is your little brother? He's 2 and a half years old.* *Can I have 2 kilos of strawberries/a litre of yoghurt, please?* *Excuse me, how much are these bread rolls? They are 50 pence/cents/dinars each.* *How much is this dictionary? It's 15 pounds/euros.* Правилна множина именица: *subject-subjects, dinar-dinars...* Неправилна множина основних именица: *tooth-teeth...* Множина основних именица које се завршава вају на *-y, -o, f/fe*: *strawberry-strawberries, kilo-kilos, tomato-tomatoes...* Питања са *How much/many/old/tall...* Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. Употреба одређеног члана са редним бројевима. **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ

3. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: МАТЕМАТИКА

Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова

Годишњи фонд часова: 180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
• прочита, запише и упореди бројеве прве хиљаде и прикаже их на бројевној правој; • прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама (до 1 000); • изврши четири основне рачунске операције, писмено и усме- но (до 1 000); • подели број бројем прве десетице, са и без остатка, и провери резултат; • процени вредност израза са једном рачунском операцијом; • израчуна вредност бројевног израза са највише три рачунске операције; • одреди десетице и стотине најближе датом броју;	**БРОЈЕВИ**	Бројеви прве хиљаде Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак) Множење једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак) Зависност резултата од промене компонената Једначине облика: $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \times x = b$ Неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$ Римске цифре D, M Упоређивање разломака са једнаким имениоцима Децимални запис броја са једном децималом
	ГЕОМЕТРИЈА	Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу) Угао,врсте углова

• реши једначину са једном рачунском операцијом; • одреди и запише скуп решења неједначине са сабирањем и одузимањем; • реши проблемски задатак користећи бројевни израз или једначину; уочи делове целине и запише разломке облика $\frac{m}{n}$ $(m \leq n \leq 10)$; упореди разломке облика $\frac{m}{n}$ са • упореди разломке облика са једнаким имениоцима; • резултат мерења дужине запише децималним бројем са једном децималом; • уочи и речима опише правило за настајање бројевног низа; • чита и користи податке представљене табеларно или графички (стубичасти дијаграм и сликовни дијаграм); • црта паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат; • конструише троугао и круг; • именује елементе угла, правоугаоника, квадрата, троугла и круга; • разликује врсте углова и троуглова; • одреди обим правоугаоника, квадрата и троугла, применом обрасца; • опише особине правоугаоника и квадрата; • преслика геометријску фигуру у квадратној или тачкастој мрежи на		Троугао, врсте троуглова Кружница и круг Правоугаоник и квадрат Обим троугла, квадрата и правоугаоника Цртање паралелних и нормалних правих помоћу лењира Конструкције троугла и кружнице Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење масе (kg, g, t) Мерење времена (деценија, век, секунд) Мерење дужине (mm, km) Мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl) Мерење површине геометријских фигура задатом мером

основу задатог упутства; • користи геометријски прибор и софтверске алате за цртање; • чита, упореди и претвара јединице за мерење дужине, масе, запремине течности и времена; • упореди величине (дужина, маса, запремина течности и време); • измери површину геометријске фигуре задатом мером (право-угаоником, квадратом и троуглом); • примењује концепт мерења у једноставним реалним ситуацијама		

Кључни појмови садржаја: бројеви прве хиљаде, разломак, децимални запис броја, круг, троугао, правоугаоник, квадрат, угао, паралелне праве, нормалне праве, појам површине, једначине и неједначине, мерење дужине, масе, времена и запремине течности.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Бројеви (136; 53 + 83)

Геометрија (32; 12 + 20)

Мерење и мере (12; 5 + 7)

Предложени редослед реализације тема:

1. Бројеви – први део (бројеви до 1.000, усмени поступци рачунања и римске цифре);
2. Геометрија – први део (праве и углови);
3. Бројеви – други део (писмени поступци рачунања, једначи- не и неједначине);

4. Геометрија – други део (геометријске фигуре);
5. Мерење и мере;
6. Бројеви – трећи део (разломци).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разно- врсних практичних и теоријских проблема, комуникацију матема- тичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука.

Исходи представљају основ за избор наставних садржаја, доприносе и лакшем избору настави стратегија, метода и поступака, чиме се олакшава дидактичко-методичко креирање процеса поучавања и учења. Достизањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким про- цесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз ис- ходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупред- метних компетенција као што су комуникација, дигитална компе- тенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

I ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата, у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и

наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бројеви

У трећем разреду наставља се развој појма броја, бројевног низа и поступака рачунања у оквиру блока бројева до 1.000. Исходи ове теме се углавном остварују спирално, тако да се исходи који су остварени у оквиру блока бројева до 100 проширују на блок бројева до 1.000. Бројеви се представљају визуелно и разложени на стотине, десетице и јединице. Касније се бројеви представљају као збирови вишеструких декадних јединица (234 = 200 + 30 + 4). Визуелизација бројева и места броја у бројевном низу помаже разумевању декадног бројевног система. Посебно, проблеми уочавања и описивање речима правила за настајање бројевног низа подстичу развијање математичко логичког мишљења.

Упознају се усмени и писмени поступци сабирања и одузимања у блоку бројева до 1.000 као и множења једноцифреним бро јевима и бројем 10 и дељења бројевима прве десетице. Појам дељивости се сада проширује и уводи се појам остатка при дељењу. Ученици се подстичу да дођу до закључка који су бројеви дељиви са 2, 5 и 10.

Усмени поступци рачунања упознати су у претходним разредима те је потребно обновити ове поступке у оквиру блока бројева до 100 пре проширене примене у оквиру блока бројева до 1.000. Усмени поступци рачунања осим у писаној форми, увежбавају се усменим рачунањем (без записивања) у циљу практичне примене у реалним ситуацијама везаним за рачунање са новцем и др. Након усвајања усменог поступка рачунања уводе се писмени поступци рачунања који се изводе: записивањем бројева у форми збира вишеструких декадних јединица, коришћењем таблица месних вредности и скраћено, са потписивањем. Облици писменог рачунања се упознају наведеним редоследом у циљу разумевања поступка писменог рачунања. Потребно је одвојити довољно времена за увежбавање технике рачунања, како би ученици стекли сигурност и спретност при усменом и писменом рачунању. Ученике треба упућивати на коришћење едукативних софтвера и апликација за увежбавање основних рачунских операција.

Решавање задатака у реалистичним и проблемским ситуацијама је контекст за утврђивање и проширивање знања о својствима рачунских операција и примени аритметичких правила као олакшици у рачунању. Зависност резултата од промене компоненти операција, као важна особина, обрађује се кроз примере у циљу стицања функционалних знања. Симболички запис аритметичких правила се не ради у трећем разреду.

Ученике треба навикавати да, пре израчунавања, процењују вредности бројевних израза. То је вештина која им помаже да уоче да су направили грешку приликом рачунања и има примену у свакодневном животу (нпр. процена рачуна у продавници, процена потребне количине материјала и слично). Процењивање вредности израза заснива се на познавању својстава аритметичких операција и зависности резултата од промена компоненти операција.

Посебна пажња се поклања вези операција и зависности резултата од промена компоненти као основе за решавање једначина и неједначина. Решавају се једначине облика $a + x = b$, $a – x = b$, $x – a = b$, $a \bullet x = b$ на основу веза операција сабирања и одузи- мања и множења и дељења. Подстиче се навика провере решења и анализа

„логичности” решења с обзиром на контекст проблема. Решавају се неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a$

$> b$. Бирати примере неједначина код којих је лако сагледати скуп решења (погађањем или коришћењем табела). Увести начин записивања решења уз коришћење симбола $\in$, { и }.

Визуелизација бројева и својстава аритметичких операција на бројевној правој или као површи одговарајућих димензија припрема је за геометријско решавање аритметичких проблема. Овакве активности доприносе развоју способности математичког моделовања, примене математике у решавању проблема из реалних животних ситуација или других предметних области. У том смислу, решавање текстуалних задатака није значајно само као контекст за увежбавање техника рачунања већ и за уважавање значаја математичких знања у свакодневним животним ситуацијама. Поред текстуалне форме задавања задатака, потребно је код ученика развијати способност уочавања проблема анализом ситуације задате сликом, табелом или графиком (стубичастим дијаграмом и сликовним дијаграмом у коме један симбол може представљати више од једног објекта). У овим примерима, од посебног значаја је селекција значајних информација за решавање проблема и уочавање односа између познатих и непознатих компоненти. Бирање задатака у складу са принципом поступности оснажиће ученике у решавању проблема у којима је критичан корак формирање математичког записа (израза или једначине) на основу проблемске ситуације. Усмено и писмено образлагање поступка решавања задатка помаже ученицима у развијању способности математичко логичког резоновања и математичке комуникације.

Даље се развија појам разломка, увођењем разломака облика У оквиру бављења разломцима облика ученици анализирају и креирају визуелне представе разломака и упоређују разломке са истим имениоцем. Бољем разумевању појма разломка доприносе практичне активности деобе и спајања, лепљења и сечења погодног дидактичког материјала. $\frac{m}{n} (m \leq n \leq 10)$.

Уводи се децимални запис броја у контексту мерења дужине, при чему се бирају искључиво случајеви где је резултат децимални број са једном децималом.

Скуп римских цифара се проширује цифрама D и M чиме се омогућава записивање бројева до 1.000 римским цифрама. Пре увођења нових цифара потребно је обновити римске цифре из претходног разреда и концепт записивања и читања бројева записаних римским цифрама. Увођењем ове две цифре, заокружује се целина и ученици ће, када упознају бројеве веће од 1.000, бити у стању да користе римске цифре и за записивање година.

Геометрија

У трећем разреду наставља се упознавање геометријских фигура у равни и њихових својстава, развој перцепције простора и просторног резоновања. Бављење геометријским садржајима у трећем разреду ослања се на до тада већ уведене појмове.

Анализирају се и цртежом представљају узајамни положаји правих: паралелне праве и праве које се секу. Паралелне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника.

Посматрањем модела углова уочава се да угао образују две полуправе са заједничком почетном тачком. Анализирањем већ упознатих геометријских фигура ученици уочавају различите углове. Уводе се термини теме и крак, као и одговарајуће ознаке везане за угао $(A, Aa, \sphericalangle aAb, \sphericalangle BAC)$. Увођење појма правог угла започиње анализирањем односа између хоризонталних и вертикалних положаја објеката у

окружењу, посматрањем правоугаоника и квадратне мреже. Нормални положај правих уводи се преко појма правог угла. Прав угао, односно нормалне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника.

Кружница се уводи као затворена крива линија чије су све тачке једнако удаљене од једне тачкецентра кружнице. Круг се описује као равна фигура ограничена кружницом. Уводе се термини центар, полупречник и пречник, као и одговарајуће ознаке за центар и полупречник. Ученици кружницу/круг конструишу шестаром и увиђају да су круг и кружница одређени центром и полупречником.

Ученици су у претходним разредима класификовали и цртали геометријске фигуре (троугао, квадрат, правоугаоник). У трећем разреду анализирају се основна својства упознатих геометријских фигура (број страница, дужина страница, подударност и паралелност страница, врсте углова) и групишу у односу на уочена својства. Упознаје се класификација врста троуглова према дужинама страница. Цртају се квадрат и правоугаоник и конструише троугао када су познате дужине свих страница. Ученици се подстичу да откривају формуле. Обим геометријских фигура (троугла, квадрата, правоугаоника) се одређује са и без формула. Пресликавају се једноставне геометријске фигуре на квадратној мрежи или тач- кастој мрежи симетрично у односу на дату праву, померањем у одређеном смеру за дату дужину или на основу задатог визуелног упутства.

Активности које подстичу развој геометријског мишљења су: посматрање, прављење модела, цртање, склапање и растављање делова фигуре. Ове активности помажу ученицима да уоче својства фигура и просторне односе. Код конструкција и цртања је важно подстицати прецизност.

Мерење и мере

У оквиру ове теме упознају се стандардне мерне јединице за мерење масе (kg, g, t), времена (деценија, век, секунд), дужи- не (mm, km) и запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). За усвајање основних знања о мерама и јединицама мере потребно је користи- ти очигледна средства и давати ученицима да процењују и мере различите предмете из окружења. Важно је да ученици овладају претварањем мерних јединица из већих у мање и обрнуто, као и претварањем вишеименованих у једноименоване и обрнуто. Ученици се упознају са концептом мерења површине геометријских фигура без увођења стандардних једница за мерење површине. С ученицима се решавају једноставнији проблеми у којима је потребно поплочати одређену површину различитим задатим геометријским фигурама (правоугаоник, квадрат и троугао). Задаци у реалном контексту основа су за бављење овим садржајима.

Вишеименовани бројеви као резултат мерења дужине пружа- ју контекст за увођење децималног записа броја, при чему се раде само случајеви записа са једним децималним местом. Полази се од сазнања да је дециметар десети део метра и да се зато може запи- сати да је 1 dm = 0,1 m.

Опште напомене

Приликом увођења нових појмова важан је избор модела. За увођење појма хиљаде пожељно је коришћење модела коцке ди- мензије 10 x 10 x 10. За анализирања својстава геометријских фи- гура важан је избор погодних модела на којима је лакше уочити својства. На пример, жичани модели геометријских фигура погод- ни су при обради појма обима фигуре док су за уводна разматрања појма површине прикладнији модели фигура од картона.

Промене у свим сферама живота увелико су условљене употребом информационих технологија. Савремене наставне методе укључују и употребу

различитих софтверских апликација. Ученике треба упознати са употребом калкулатора ради провере тачности рачуна. Наставник ученике може упућивати на различите апликативне софтвере и бесплатне едукативне игре на мобилним телефонима, таблетима и рачунарима. Употреба ИКТ-а доприноси развијању општих међупредметних компетенција као што су рад са подацима, дигитална компетенција, решавање проблема и др. На пример, у областима Геометрија и Мерење и мере за развијање основних геометријских концепата и њихову употребу у реалном контексту ученици могу користити Геогебру (цртање троугла, праве кроз две тачке, кружнице), Гугл Мапе (улице које се секу или су паралелне, растојања између објеката, полупречник и пречник кружног тока) и сл. Ученике треба упућивати на апликације које развијају логичко-комбинаторно размишљање.

III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ

3. разред

Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
• поштује инструкције за припремање, коришћење, одржавање и одлагање материјала и прибора; • повеже уметничко занимање и уметнички занат са одговарајућим продуктом; • преобликује, самостално или у сарадњи са другима, амбалажу и предмете за рециклажу мењајући им употребну функцију; • изрази своје доживљаје, емоције, имагинацију и запажања одабраним материјалом, прибором и техникама; • користи одабране податке и информације као подстицај за стваралачки рад;	**МАТЕРИЈАЛИ**	Својства материјала Својства материјала за ликовно обликовање – тврдоћа, еластичност, растворљивост или постојаност (промене у току сушења, у контакту са светлошћу, у контакту са различитим супстанцама и подлогама), материјали који могу да се користе као алатке (пера, крзно, длака, лишће, дрвца) Изглед материјала – основне и изведене боје, природне и створене текстуре Технике Однос материјала, ликовне технике и идеје Производи уметничких заната (накит, уметничке лутке, шешири, таписерије, ћилими, осликани текстил, собне светиљке и сенила, грнчарија, дуборез, гравуре) Значај рециклирања, уметничка рециклажа
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Говор тела Поглед, израз лица, држање тела, гест и кретање, однос вербалне и невербалне комуникације Тумачење визуелних информација Визуелне карактеристике биљака и животиња, знаци, симболи, униформе, заставе, ношње Пејзаж, портрет, аутопортрет

• протумачи једноставне визуелне информације и поруке из свакодневног живота; • укаже на сличности и разлике које опажа у уметничким делима и традицији различитих народа; • изрази одабране садржаје изразом лица, положајем тела, покретима или кретањем; • распореди облике, боје, линије и/или текстуре креирајући оригиналне композиције; • разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости; • учествује у обликовању и уређењу простора у школи, код куће или у окружењу; разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити		Слика, текст, звук Кратки анимирани филмови, рекламе, билборди Лепо писање – плакат, позивнице, честитке
	КОМПОЗИЦИЈА	Композиција Дводимензионалне и тродимензионалне композиције, организација композиције, равнотежа Орнамент Традиционална и савремена употреба орнамената, симетрија
	ПРОСТОР	Облици у простору Непокретни објекти у отвореном и затвореном простору (споменици, уметничка дела, експонати) Композиција у простору – поставка изложбе, уређење просторије, уређење школе, уређење околине у локалној заједници Оптичке илузије на дводимензионалној подлози, специјални ефекти на сцени, у филмовима, игрицама Кретање Покрет и кретање у природи, окружењу и уметничким делима

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и за- датке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, ствара- њу, дружењу и сарадњи.

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду их има три: простор – облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија, боја, текстура и од четвртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено да истражују и откривају те везе.

I ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика.

У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Нови модел наставе и учења није фокусиран на садржаје. Наставник има слободу да осмисли називе, број и редослед наставних тема и наставних јединица, а у складу са дидактичким принципима и условима у школи. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не уче лекције по реду, већ истражују уџбеник како би развијали међупредметне компетенције – у зависности од задатка/теме траже одговарајуће визуелне и/или текстуалне податке и информације, повезују их, пореде, стављају у нови контекст, користе их као подстицај за стварање...

У настави треба да доминирају проблемски задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Задаци и активности треба да буду разноврсни и да омогуће сваком ученику да се развија у складу са својим интересовањима, искуством, потребама и потенцијалима. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање и на развијање креативних идеја (модел подстицајних питања се може видети у програму за други разред).

II ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

МАТЕРИЈАЛИ

Материјали, прибор, технике и савремена технологија су средства која се користе у процесу визуелног описмењавања. Наставник кратко објашњава и показује како се припремају, користе, чисте, одлажу или преносе и пружа друге неопходне информације. Одабрани садржаји ове целине интегришу се са садржајима других целина.

Својства материјала

Ученици треба да добију само кључне информације о својствима материјала које користе. Ако користе употребљену амбалажу, материјале или објекте које су пронашли у природи потребно је да их, уз помоћ укућана, припреме пре доношења на час (прање, термичка обрада, дезинфиковање асепсолом, алкохолом... у зависности од материјала).

У току године самостално припремају лепак или масу за обликовање од материјала који се користе у домаћинству (кукурузно брашно, кукурузни штирак, сода бикарбона, сирће, млеко, со, шећер...). Водене боје могу да направе од истрошених фломастера. Рецепти се могу пронаћи на интернету, наставник бира оне који одговарају узрасту ученика. Важно је и да сви ученици до краја првог циклуса развију навику да заједно распремају и чисте простор по завршетку рада.

Имајући у виду да се технологија материјала развија великом брзином, наставник може да информише ученике о неким иновативним материјалима које користе дизајнери одеће, амбалаже, намештаја... На пример, материјал који се прави од папира и пластике (Paptic), материјал који се прави од рециклиране одеће (варијанта материјала Karta-Pack)... Тродимензионално (3D) штампање и паметни материјали могу да се помену у следећем разреду.

Подела боја на основне (примарне) и изведене (секундарне) односи се на пигментне боје за сликање. Ученици треба да знају да мешањем две основне боје у односу 1:1 неће увек добити тон који су очекивали, јер се материјал различитих произвођача разликује. Било би добро да истражују мешање боја тако што ће размењивати прибор/материјал. Није потребно да меморишу називе боја, јер школске боје или немају називе или се називи разликују од једног до другог произвођача. Међутим, када почну да користе белу боју наставник треба да их мотивише да експериментишу. На пример, може да пита: „Како бисте описали ове две боје?”, показујући цинобер и кармин црвену. Затим, да тражи да помешају обе боје са белом и упореде тонове које су добили. Даље ученици сами истражују. Боје трећег реда (терцијерне) се објашњавају у четвртом разреду. Примарне и секундарне боје се повезују са природним и вештачким облицима, емоцијама, утисцима, простором...

Наставник објашњава текстуру на најједноставнији начин (изглед површине материјала), иако објашњење неће бити потпуно. Важније је да се ученици не збуне и да искуствено истражују текстуру. Истражује се стварна (физичка) текстура материјала, која има изражене тактилне квалитете, а наставник планира више разноврсних задатака. На пример, ученици могу да компонују лепећи на картон лишће, комадиће чипке, текстил, канап, рафију..., да обложе рад алуминијумском фолијом за домаћинство, пажљиво трљајући тупим врхом оловке или прстима. Уколико немају фолију, могу да премажу рад белом бојом како би се фокусирали само на текстуру.

Када вајају у меком материјалу треба да креирају текстуре плански (глачањем, урезивањем, утискивањем...). Наставник указује на то да понекад физичка текстура највише утиче на утисак о делу, нарочито када је реч о скулптури и дизајну ентеријера (показати примере).

Визуелна текстура се још увек не објашњава, али се истражује искуствено – ученици могу да цртају текстуре разноврсним линијама, да осликају папир (разливањем боје, прскањем, дувањем кроз сламчицу...), да користе технике колаж, фротаж, гратаж, суминагаши или ебру.

Технике

На основу сопствене процене наставник у трећем или четвртом разреду објашњава да су акварел боја и папир материјали за ликовно обликовање, а акварел техника начин на који се тај материјал обликује. Ученици могу да испробају сликање акварел бојом на сувом папиру и сликање на влажном папиру. Уобичајено уче гваш технике (влажни нанос, полусуви нанос, испирање, гребање...) пре него што почну да користе темпере, али то није правило. У штампање графика се уводе прављењем импровизованих матрица. Најједноставнија се припрема на употребљеној стиропор

(полистирен) тацни за паковање хране. На полеђини тацне цртеж се лако урезује фломастерима, а боја се наноси широком четком или комадићем чврстог картона. Осим оловкама и четкицама било би добро да цртају и импровизованим прибором (згужваним папиром/кесом/фолијом, гранчицама, боровим иглицама...), јер то помаже да „ослободе руку" и да боље организују композицију. Скулптуре могу да обликују од папира, картона, лако савитљиве жице, тканине, комбиновањем разноврсних материјала... Затим, од меких материјала: глинамола, школске глине, полимерне глине која се не пече („FIMO AIR"), „магичне глине" (пенаста глина са гранулама стиропора, кинетичка глина, „Mad Mattr"...) или масе коју су сами направили. Треба имати у виду следеће. Неке масе се споро суше, па је тешко пренети рад од школе до куће без оштећења. Боље је да не користе пластелин, јер има врста које се уопште не суше, као и миришљавих које садрже алергене. Неке масе не прљају руке и радну површину. Скулптуре се обликују белом масом или масом у боји природних материјала, а која може и да се „патинира" бојом.

Наставник може да покаже и корисне технике које нису кључне за достизање исхода. На пример, може да демонстрира како се од мараме или комада платна обликује торба/завежљај савијањем и везивањем („фурошики" техника), како се од омота за бомбоне обликују торбе, футроле..., како се плете прстима, како се обликују корпе од папира, како се савијају оригами фигуре, како се пакују поклони, како се савијају украсне машне, како се праве лампиони, како се праве/декоришу сенила... Ученици могу да вежбају те технике и код куће, али је важно да на часу осмисле или договоре намену тих радова (украс за собу, украс за учионицу/ школу, лични предмет, поклон за некога, радови за школски продајни сајам...).

Ученици упознају неколико уметничких заната које наставник бира у складу са темама и задацима које је планирао, локалном традицијом или интересовањима ученика. Одабрани садржаји се интегришу са одговарајућим садржајима овог и других програма. Учење може да се реализује у одабраном етнографском музеју. Уколико наставник планира радионицу или пројекат који укључује прављење уметничких рукотворина у школи препорука је да се користи материјал за рециклажу.

Уметничка рециклажа је важна тема. Наставник може да по- каже примере уметничких пројеката у нашој земљи, као што су: „Убаци лименку доврши скулптуру", скулптура „Ђубровиште са Великог ратног острва" (Београд), „Еко-мрав" (Суботица), „Птица робот" (Бор, Београд)... и примере уметничких дела направљених од предмета за рециклажу (на пример, унети у претраживач називе уметничких група: „FigJamStudio", „Skeleton Sea" или „Guerra de la Paz" и имена уметника: Aurora Robson, Subodh Gupta, Moaffak Makhoul или Sean E. Avery).

Школе које имају средстава и планирају набавку дигиталне технологије треба да имају у виду и ону која одговара наста- ви Ликовне културе. На пример, мултимедијална лабораторија „i-Theatre" произвођача „Edutech" погодна је за интегрисану наставу Српског језика и Ликовне културе у првом циклусу. Дигиталне табле за цртање произвођача „Wacom", као и ајпед таблети (iPadPro) подржавају стваралачки рад. Интерактивна школска табла „SMART Board" са пројектором (на пример, серија 7000) има вишеструку намену (проучавање ликовног језика, компоновање, лоцирање уметничких дела...). У школама које имају савремену опрему и средства, ученици треба да уче о заштити здравља и правилној употреби уређаја, као и о значају сарадње са школама које немају такве услове. У школама које не могу да набаве одговарајућу опрему и средства, ученици могу да користе помагала која се једноставно праве. На пример, када се настава одржава у учионицама опште намене које немају одговарајуће столове ученици могу да направе од картона стони „штафелај" (унети у претраживач:

„DIY cardboard easel”). „Светлосне столове” као што је, на пример, APH Light Box наставници могу да направе у сарадњи са родитељима (унети у претраживач: „DIY lighttabletutorials”).

Све одабране садржаје је потребно повезати са причом о томе како се развијају креативне идеје, односно шта све може подстаћи (мотивисати) визуелне уметнике (и ученике) да стварају. Како би се освестио процес развијања идеја, наставник може да зада ученицима једноставну вежбу – да три пута преобликују исти троугао тако да креирају три различита сложена облика из маште. Вежба може да се понови са другим обликом, мрљом или шаром. Ученици треба да знају и то да савремена технологија утиче на начин изражавања визуелних уметника. Наставник може да покаже један очигледан пример (унети у претраживач име графичког дизајнера: Canion Shijirbat или Шижирбат – финал).

СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Циљ учења предложених садржаја је оспособљавање ученика за правилну, учтиву, добронамерну, ефектну и ефикасну комуникацију.

Говор тела

Предложене вежбе су фокусиране на невербално изражавање мимиком и телом. Наставник објашњава да се и без говора, лицем и телом, може пренети порука, испричати прича или насликати слика. Као пример може да послужи инсерт наступа мађарске трупе „Attraction” (унети у претраживач: Attraction Shadow Theatre Group). Уколико ученици до трећег разреда нису вежбали пантомиму треба да почну од читања израза лица и изражавања емоција. Затим, да тумаче и изражавају поруке које шаљемо неким општепознатим (у нашој култури) гестом или држањем тела (стани, крени, приђи, слажем се, нећу, извини и сл.) и неке једноставне радње (чисти метлом, свира...). Ученици који су то већ радили вежбају невербално исказивање неке ситуације (на пример, сусрет два пријатеља, пробирљиви купац и сл.). Важно је да сви ученици буду укључени да би се ослободили треме и несметано развијали креативност, заједништво и међусобно уважавање. Ако је потребно, ученици могу да погледају и неки смешан снимак (на пример, унети у претраживач: Mr. Bean's Holiday Dance Scene). Наставник повезује одабране вежбе са одговарајућим садржајима овог и других програма (имајући у виду да се програмски циљеви и методика разликују). На пример, може да формира тимове и подели задужења – док неки чланови тима глуме или рецитују, други их прате покретима, мимиком или „специјалним ефектима” (осветљавају глумце, померају делове сценографије, формирају облик рукама или телима, производе звучне ефекте...).

Тумачење визуелних информација

Тумачење визуелних информација је континуирана активност која се не планира као посебан час, већ као део задатака. Предложени садржаји се односе на тумачење слика независно од додатних информација као што су звук, текст и др. Сваки пут када уче- ницима покаже неку слику, наставник поставља питање: „Шта ово значи?”, како би се навикли да размишљају о садржају. Наставник прво указује на то да неки облици, боје, шаре и текстура у природи саопштавају неку поруку (показати примере). На пример, тамно сиви облаци најављују кишу, тамнија и храпавија кора дрвета указује на север, рогови јелена супарнику указују на његову снагу, када се осећа угрожено једна врста гусенице (Hemeroplanes triptolemus) заузима положај у коме личи на отровну змију. Нека бића комуницирају само визуелно. На пример, карипска гребенска лигња

(Sepioteuthis sepioidea) „разговара” тако што мења боје и шаре. Визуелни знаци у природи омогућавају живим бићима да преживе. Визуелни језик који користе људи је најсложенији – слике користимо и да бисмо нешто продали, забавили друге, изазвали одређене емоције, помогли угроженима, навели друге да размишљају о важним темама... Наставник показује познате знаке које ученици виђају у окружењу, а затим и оне који се често виђају на амбалажама и производима и разговара са ученицима о томе зашто је важно да разумеју те слике. Затим се разговора о сложенијим знацима и симболима (заставе, грбови, амблеми). Садржаји из хералдике се усклађују са узрастом ученика. На пример, наставник може да покаже заставе из целог света и да тражи од ученика да процене (без пребројавања) која боја се највише користи на заставама, затим, која комбинација боја се најчешће користи, које заставе су сличне, које заставе су сличне нашој, које заставе се битно разликују од осталих... Потребно је да размишљају и о томе како се споразумевамо одећом. Ко и зашто носи униформу, ко дизајнира униформе? Затим, шта је народна ношња, у којим приликама се некада носила, да ли се још увек носи и када, како изгледају ношње њиховог краја... Наставник одређује количину информа- ција о ношњама у зависности од броја етничких група у општини (део може да се планира за следећи разред). Уметничка дела се и даље користе као мотивација за стваралачки рад, али су појачани захтеви који се односе на доживљај и тумачење садржаја. На пример, наставник може да покаже репродукцију слике „Шетња. Дама са сунцобраном” Клода Монеа, да пита ученике шта је приказано, шта мисле да се дешавало пре тренутка који је приказан, а шта после, ученици могу да напишу или да насликају причу према овом делу (или неком другом). Наставник показује неколико значајних дела српске уметности, бирајући она чији садржај је усклађен са сазнајним способностима и предзнањима ученика. Листа музеја се може наћи на адреси: http://muzejirade.com.

Слика, текст, звук

Предложени садржаји омогућавају медијско описмењавање. Препорука је да се почне од мултимедијалних садржаја, који су сложенији, али су ближи искуству ученика. Наставник може да укаже на то да рекламе на телевизији и на интернету, билборди, брендирана аутобуска стајалишта, кратки анимирани филмови... најчешће нису намењени деци или нису увек добронамерни. Међутим, превише разговора о негативним странама савремене медијске културе може бити контрапродуктивно или без икаквог ефекта, па је боље да се фокус помери на позитивне аспекте. На пример, наставник може да прикаже снимак „Waka Waka”, фле- шмоб који се одржао у Холандији с циљем да се прикупи помоћ за Кенију. Затим, да тражи од ученика да се распитају коме је најпотребнија помоћ у њиховој општини, у каквој акцији би могли да учествују да би помогли... Већина квалитетних кратких анимираних филмова не одговара узрасту ученика, али поједини могу послужити као увод у васпитне теме (на пример, Пиксаров „For The Birds” или серија „Minuscule” или „Tuurngait”, дипломски рад студената из Арла). Када је реч о маркетингу, као пример могу да послуже рекламе „The Power Of Teamwork”, белгијске компаније „Линија” (De Lijn), билборд који рекламира млеко произвођача „Anando” (у Индији), а у нашој земљи билборд који рекламира Манчмелоу, агенције „Ovation BBDO”. Савремени билборди и рекламни панои могу да буду и корисни свим грађанима. У нашој земљи је развијен систем паметних клупа и аутобуских стајалишта која се напајају соларном енергијом и имају више функција („PETROSOLAR”), а тим научника из Перуа развија билборде који пречишћавају ваздух у градовима. Ученици треба да разговарају о порукама, оригиналности и доживљају приказаних примера. Наставник указује на то да визуелни

уметници креирају мултимедијалне садржаје тимски. Није предвиђено да ученици уче о фазама продукције у првом циклусу, важније је да развијају креативност тако што ће се трудити да дизајнирају карактере (осмисле изглед и особине јунака). Најлакше је да нацртају јунака у боји (јунак може да буде фантастично биће, човек, животиња, биљка, предмет...). Наставник може да помогне питањима: Како се зове? Како се креће? Шта је на твом јунаку посебно, по чему се истиче? Да ли је добар или лош? Шта воли да једе? (ученици записују најважније особине на маргини поред цртежа). Јунак се затим смешта у неку причу или рекламу.

Плакат је мање сложена форма оглашавања и ученици могу да га раде више пута у току године, уколико постоји потреба. Основна карактеристика плаката је да садржи саопштење за јавност на већем формату папира, а школски плакати могу да садрже само интерна обавештења (на пример, обавештење о школској забави), образовне садржаје (на пример, азбуку/абецеду) или васпитне (на пример, правила понашања). Наставник и ученици се договарају шта ће саопштити, да ли ће плакат садржати само текст или текст и слику, да ли ће се реализовати као одељенски рад (један плакат) или рад више тимова (више плаката), која техника/технике ће се користити и на ком формату (уобичајени формат за школу је 100 x 70 cm, али то није правило). Ученицима не треба постављати превише захтева везаних за ликовно-графичко обликовање плаката (захтеви ће се постепено повећавати у старијим разредима). Лепо писање се примењује на часу када се раде плакати, честитке, позивнице... Сви ученици могу да дизајнирају слова свог имена, било којом техником. Заинтересовани ученици могу да вежбају код куће калиграфско писање једног или неколико слова договореног словолика (фонта), на формату А4, А5 или А6, користећи фломастере широког равног врха.

КОМПОЗИЦИЈА

У овој целини су груписани садржаји везани за организацију композиције.

Композиција

Ученици треба да знају да је ликовна композиција целина коју је створио уметник и да се делови композиције називају ликовни елементи (ученици су упознати са обликом, линијом, бојом и текстуром). Уколико сами затраже додатна објашњења, наставник пружа најједноставнија. На пример, текстура листа није ликовни елемент, јер лист није створио уметник, већ природа. Али, ако осушени лист залепимо на ликовни рад, његова текстура ће постати део композиције (ликовни елемент). Наставник не објашњава врсте композиција и принципе компоновања, али разговара са ученицима о уметничким делима и ученичким радовима (који елементи су слични, а који потпуно различити, шта се највише истиче, шта се понавља...). Током године прати како ученик напредује, да ли увек распоређује елементе на исти начин, да ли црта мање фигуре и оставља превише празног простора на папиру, да ли су фигуре у предњем и задњем плану истих димензија... Наставник не исправља ученике и не објашњава однос простора и композиције, перспективу, скраћења, димензије и планове, већ прилагођава задатке и активности како би подстакао напредовање свих ученика. На пример, може да зада ученицима да заједно или у тимовима цртају на већем формату папира или кредама у боји у школском дворишту. Сликање аутопортрета, градског и сеоског пејзажа, цртање четком и бојом (без употребе оловке) на различитим форматима папира, компоновање само бојом, распоређивање разноврсних облика колаж техником... помаже да ученици боље организују елементе. Равнотежа се објашњава као баланс, на примерима из свакодневног живота (клацкалица, стајање на једној нози...), а ученици проналазе тежиште тела искуствено, док обликују или конструишу тродимензионалне радове.

Организација композиције се примењује у свим задацима и повезује се са осталим садржајима овог програма.

Орнамент

У току године наставник планира најмање два задатка. Један задатак је везан за наслеђе – ученици на мањем формату папира прецизно цртају орнамент за вез, чипку, филигран, ћилим, чарапе, прекривач... Могу да користе милиметарски папир или папир на квадратиће, лењир, шестар, паус папир, јер треба да воде рачуна о томе да шара буде симетрична. Пре него што осмисле орнамент, потребно је да одреде за који предмет/објекат је намењен. Орнаменте могу да раде и када обликују празничне украсе. Овај задатак/задаци се интегришу са садржајима других програма. Други задатак је дизајн орнамента за било који предмет који користе (патике, мајица, обележивач за књиге, шнала за косу, шоља...), а на који могу да пренесу нацрт одговарајућим перманентним маркерима (уз помоћ старијих). Или, могу да дизајнирају предмет/објекат који је украшен орнаментом (орман, столица, камион, воз, капут, торба, саксија...) било којом техником коју сами одаберу. Као подстицај наставник може да покаже фотографије, на пример, аутомобила украшених орнаментима (унети у претраживач: „vochol”). Други задатак се везује за развијање креативних идеја.

ПРОСТОР

Предложени садржаји су везани за истраживање и обликовање простора.

Облици у простору

Ученици треба да разговарају о отвореном и затвореном простору у којем су изложена уметничка дела, колико је значајно да прилаз уметничком делу буде уређен, да дело буде осветљено на одговарајући начин, да буде постављено на одговарајуће место, да буде заштићено ако је потребно... Било би добро да наставник припреми фотографије различитих простора (плажа, њива, воћњак, шума, депонија, градски трг, улица, парк, пијаца, учионица...) и слику познатог споменика (изрезану по контурној линији), да тражи од ученика да „поставе” споменик у сваки од тих простора и процене како се мења утисак о споменику у зависности од окружења. Исто може да се уради са уметничким сликама и музејским експонатима. Наставник подстиче ученике да на креативан и ефектан начин изложе своје радове. Може да покаже један пример (качење штипаљкама или излагање на спојеним картонским кутијама у виду „тотема” или формирање „фриза”...), ученици се надовезују предлозима.

Наставник бира примере, задатке и активности везане за оптичке илузије (планирајући део и за следећи разред). На пример, добри примери симетрије су Ешерови радови (унети у претраживач: www.mcescher.com/gallery/symmetry/), за вежбе опажања добри примери су (одабрани) радови Олега Шупљака (Oleg Shuplyak), за илузије на фасадама зграда и у ентеријеру очигледан пример су радови Леандра Ерлиха (Leandro Erlich), а већи избор се може наћи на интернету (унети у претраживач: „optical illusions”). Оп-арт на равној подлози ствара илузије кретања и илузије испупчених и удубљених објеката. Наставник указује и на то да у свету, а и у нашој земљи постоје музеји илузија. Ученици могу да раде једноставне оптичке илузије (на пример, оп-арт вртешке) или да раде сложени школски пројекат: да обликују сценски простор користећи ЛЕД траке, фолије, огледала, декор изрезан од лепенке... Идеје за сценски дизајн се могу пронаћи на интернету (на пример, унети у претраживач: Alice in Wonderland scenic design).

Кретање

Приказивање покрета и кретања је садржај који се реализује током целе године у оквиру различитих задатака и активности. Аналитичко посматрање покрета и кретања се у најмањој мери вежба на примерима уметничких дела и то само на очигледним и једноставним. На пример, наставник може да покаже неколико пејзажа Саве Шумановића, а да ученици уоче да ли неке од приказаних облика покреће ветар, затим, дело „Под јабуком" (Гружанка са дететом), Ђорђа Крстића, на којој треба да уоче и протумаче по- крете мајке и детета... Вежбе опажања су делотворније када ученици свесно обраћају пажњу на покрете и начин кретања у простору у коме се налазе. Наставник их упућује да и ван наставе посматра- ју кретање (како се њишу гране, како ветар покреће суво лишће на тлу, како пада киша...). У првом циклусу ученици углавном компонују на основу памћења покрета и кретања, али напредни ученици могу да раде и по природи (моделу).

Ученици могу да креирају кинетичке скулптуре (уколико то нису радили у претходном разреду). Када раде перформанс, могу да користе провидну фолију или старе чаршаве и ЛЕД батеријске лампе (одабрати најнижу цену) стварајући композиције светла и сенке (наставник снима перформанс).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку сваког задатка/активности наставник кратко информише ученике шта ће учити и зашто то уче. То је нарочито важно зато што се учење одвија кроз игролике, забавне задатке и активности, па се може десити да ученици не обрате пажњу на процес учења и стварања. По завршетку рада излажу се сви радови како би ученици могли да пореде решења и уче једни од других.

Самопроцена радова је вербална или писана. Наставник тражи од ученика да усмено опишу свој рад или да напишу нешто о свом раду. Уколико наставник процени да су ученици спремни, може да користи прилагођену методу 3, 2, 1. У интегрисаној настави ученици на листићу пишу: 3 ствари које сам научио/научила на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио/научила и 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио/поставила. Када се ученици ликовно изражавају, могу да напишу: 3 ствари о којима сам размишљао/размишљала током рада; 2 ствари које ми се свиђају на мом раду и 1 ствар коју бих променио/променила или бих урадио/урадила другачије. На листићу се уписује име, презиме и назив рада (може и датум), а листић се лепи на полеђину рада или се чува у блоку. Ученици не треба да наводе више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када им ништа није јасно или сматрају да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученике да идентификују најважнији пропуст и да се фокусирају на његово уклањање. Листићи за самопроцену дају наставнику потпунију слику о напредовању ученика.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- однос према раду (ученик је припремљен за час, одговорно користи материјал, прибор и алатке, одржава прибор и радни простор...);
- однос према себи (поставља питања, труди се, учи на грешкама, самосталан је у индивидуалном раду, истрајан је...);
- однос према другима (поштује договорена правила понашања, спреман је да помогне и да сарађује, уважава туђе радове, начин размишљања, доживљавања, опажања...);

- разумевање (разуме задатак, разуме појмове, разуме процес, разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове, оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира, кратко и јасно образлаже свој рад, замисао, утисак, опажање, емоције...);
- употреба техника (примењује одговарајући процес, контролише однос воде и боје, бира подлогу у односу на технику, бира материјал и технику у односу на идеју).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ

3. разред

Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа

Разред **Трећи**

Годишњи фонд часова **36**

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да: • опише своја осећања у вези са слушањем музике; • примењује правилан начин држања тела и дисања при певању; • изговара бројалице у ритму, уз покрет; • пева по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења;	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Композиције различитог карактера и елементи музичке изражај- ности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика) Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање, јачина, тонске висине Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар) Различити жанрови везани за уобичајене ситуације у животу Музичка прича Филмска музика Музички бонтон Музика и здравље Дигитализаци ја

• наведе особине тона и основне музичке изражајне елементе; • разликује инструменте по боји звука и изражајним могућно- стима; • повезује карактер дела са избором инструмента и музичким изражајним елементима; • препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу; • повезује почетне тонове песама – модела и једноставних наменских песама са тонском висином; • комуницира са другима кроз извођење традиционални х и музичких игара уз покрет; • свира по слуху и из нотног текста ритмичку и мелодијску пратњу; • осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; • осмисли музички одговор на музичко питање;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Дидактичке музичке игре Правилан начин певања – држање тела и дисање Правилна дикција Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера Певање песама уз покрет Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од *ха* до *це*[2]. Певање и свирање песама из нотног текста Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима Инструментална пратња по слуху Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука Музички бонтон Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање (нотна трајања), јачина (динамичке ознаке – пиано, форте, кре- шендо и декрешендо), тонске висине (од це[1] до ге[1]) Елементи музичког писма: линијски систем, виолински кључ, трајање тонова (половина, четвртина, осмина ноте и одговарају- ће паузе) у такту 2/4 Јединица бројања Тактирање у 2/4 такту
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Стварање једноставне ритмичке и мелодијске (једноставне) пратње Музичка питања и одговори и музичка допуњалка Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација на краћи литерарни текст (учење у контексту)

• осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; • изабере одговарајући музички садржај(од понуђених) према литерарном садржају; • поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; • коментарише своје и туђе извођење музике; • самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализацију; • учествује у школским приредбама и манифестацијама		

Кључни појмови садржаја: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, нотно писмо.

Начин остваривања програма:

Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музич- ких примера (за слушање или извођење музике), који имају зада- так да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционал- ни доживљај.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Током слушања филмске музике посебно треба обратити па- жњу на однос звук–лик и музика–радња уочавањем изражајних музичких средстава који су коришћени у тумачењу драмске радње и карактерних особина главних актера.

Слушање музике је активан психички процес који подразу- мева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут *увек* слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред поставље- ним

задатком за слушање музике − уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музи-

цирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагмен- тарно у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (анали- тичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слуша- ња музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и уче- ника долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развија- ње естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

ХИМНЕ

1. Државна химна
2. Светосавска химна
3. Школска химна

НАРОДНЕ ПЕСМЕ И ТРАДИЦИОНАЛНЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ

Народно коло, *Нишки вез Зелени се, јагодо*

Девојчица платно бели (игра)

Ај, дуку, дуку

Ми смо браћа терзије Поскакуша

Немања Радуловић, *Нишка бања*

Бора Дугић, *Чаробна фрула* (избор)

ПЕСМЕ ЗА ДЕЦУ

Станојло Рајичић, *Бумбари и пчеле*

Немачка дечја песма, *Клепеће млин* Традиционална песма из Финске, *Пролећна песма* Зоран Христић, *Бус*

Драгана Михајловић Бокан, *Гурманска песма*

Сунцокрети, *Текла вода*

Хор Колибри, *Писмо Деда Мразу*

Леонтина Вукомановић, *Све што деца расту више*

Драган Лаковић, *Нема земље Дембелије* Хор Колибри, *Најлепша мама на свету* Влада и Гиле, *Јуца и куца*

Бранко Милићевић, *Јеж* Бранко Милићевић, *Успаванка* Драган Лаковић, *Бака*

Хор Колибри, *Репа*

Миро Унгар, *Тата ти ме волиш* Мића и Аћим, *Песма о одјеку*
Бранко Милићевић, *Слатки геније* Бранко Милићевић,
Бранкови гусари

ДОМАЋИ КОМПОЗИТОРИ

Александар Обрадовић, *Свита кроз свемир*

Стеван Ст. Мокрањац, *II руковет*

Златан Вауда, *Јежева кућа* (дечја опера)

СТРАНИ КОМПОЗИТОРИ

Николај Римски Корсаков, *Бумбаров лет*

Габријел Форе, *Лептир*

Петар Илич Чајковски, *Игра малих лабудова*

Роберт Шуман, *На дрвеном коњу,*

Роберт Шуман, *Дивљи јахач*

Петар Илич Чајковски, *Валцер цвећа*

Камиј Сен-Санс, *Карневал животиња (Лабуд, Антилопе, Фосили, Корњаче)*

Лудвиг ван Бетовен, *За Елизу*, Антонио Вивалди, *Пролеће*, први
став Антонио Вивалди, *Зима*, трећи ставФилмска музика

Disney medley by Voca people https://www.youtube.com/ watch?v=VwnMFgy3oz0
Мапет шоу: *Манамана*, https://www.youtube.com/watch?v=8N_ tupPBtWQ
Cinderella, *Sing sweet nightingale*https://www.youtube.com/ watch?v=XgHYCuTPl_o

Disney's Sleeping Beauty,*Once Upon A Dream*https://www.youtube.com/watch?v=15Z21XqNdpY
Minions, *Banana song*, https://www.youtube.com/watch?v=s- FukyIIM1XI
Madagascar, *I like To Move It*, https://www.youtube.com/watch?v=h- dcTmpvDO0I

Камиј Сен-Санс, *Карневал животиња – Фосили,* https://www.youtube.com/watch?v=Hlec1tmddHI

Вивалди, *Пролеће*, https://www.youtube.com/watch?v=N- nURkV1Ou_w
Wolfgang Amadeus Mozart, *Wiegenlied (Lullaby),* K.350 https://www.youtube.com/watch?v=vXRzq_8bJ3c

Моцарт група, *Турскимарш*https://www.youtube.com/ watch?v=UzYGyCWeEGo
Едвард Григ, *In the hall of the mountain king* (пример за нотна трајањаитакт)

https://www.youtube.com/watch?v=Wk43IDUQmTk
Мапет шоу, *Ода радости,* https://www.youtube.com/watch?v=VnT7pT6zCcA

Мапет шоу, *На лепом плавом Дунаву*, https://www.youtube.com/watch?v=jd8nfEdo59I

ИЗВОЂЕЊЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и фине мото- ричке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музички доживљај.

Бројалице су драгоцен музички садржај у настави музичке културе за развијање ритмичких способности ученика. Слогови бројалице изговарају се у ритму, прецизно и увек праћени одговара- јућим покретом. Покрет који прати бројалицу представља извођење пулса, ритма или груписање удара. Учењем и извођењем бројалица развијају се ритмичке способности и припрема свирање на дечјим инструментима, због чега је извођење бројалице добра уводна ак- тивност пре учења песме или свирања на дечјим инструментима. Певане бројалице подразумевају мелодију малог обима од неколико тонова, па су погодне за почетак наставе и као уводна активност пре певања песама, уколико је садржај бројалице повезан са садржајем текста нове песме. Правилан исход учења бројалице видљив је до- бијањем ритмички уједначеног покрета целе групе.

ПЕВАЊЕ

Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њи- ховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садр- жајно и/или музички сличне оној коју ће учити.

Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од *ха*до *це*[2]). Песме модели уче се и певају по слуху. Следећи задатак је слушно идентификовање почетног слога/тона. Тонска висина се пева, записује и свира. По- жељно је свирање песама модела. Учитељ обрађује песме по слуху у тонском опсегу од *ха* до *це*[2]. Приликом обраде песме из нотног текста обрађују се песме у тонском опсегу од *це*[1] до *ге*[1].

ОБРАДА ПЕСМЕ ИЗ НОТНОГ ТЕКСТА – МЕТОДСКИ КОРАЦИ

Рад на песми увек почиње обрадом литерарног текста (моти- вациони разговор) у оквиру чега ученици анализирају нотни текст и уочавају ознаке за такт, темпо, нотне вредности, динамику и друго.

Обрада ритма: ритам се најпре изводи на неутрални слог *та*, уз обавезно тактирање (по деловима), након чега следи обрада ритма парлато (ритмичко читање). Након ритмичког читања следи обрада тонских висина (солмизацијом). Последњи корак чини пе- вање песме са текстом где посебну пажњу треба обратити на пра- вилну дикцију и инсистирати на изражајном певању.

Сви наведени елементи савладавају се по деловима (двотакт, фраза), а затим спајају у логичну целину.

Традиционалне и песме других народа и жанр овапевају се по слуху или нотном тексту у опсегу предвиђеном у делу Певање. Извођење ових песама упознаје нас са културом других народа и народности.

МУЗИЧКЕ ИГРЕ

У настави музичке културе пожељно је што чешће повезива- ти покрет и певање извођењем различитих врста музичких игара. Поред музичких игара са певањем, музичких игара са певањем уз инструменталну пратњу, инструменталних музичких игара, тра- диционалних музичких игара са певањем и без певања (само уз инструменталну пратњу), дидактичких музичких игара, музичку игру може да представља и било која песма чији литерарни садр- жај може да буде исказан покретом. Музичка игра се обрађује као песма по слуху, након чега следи усвајање покрета. Циљ извођења сваке игре је постизање уједначеног покрета целе групе. Група се формира слободним избором, водећи рачуна о броју ученика који чине групу. Сви ученици учествују у извођењу музичке игре, међу- собним смењивањем група, све док игру не изведе цело одељење.

СВИРАЊЕ

Ова активност се реализује на дечјим и алтернативним ин- струментима (тело, предмети из окружења, ручни звончићи, бум- векери).

Тонску боју инструмената треба повезивати са музичким са- држајем.

Примери ритмичке и мелодијске пратње могу бити:

- извођење пулса (основне ритмичке јединице),
- извођење ритма (који се поклапа са говорним ритмом бро- јалица и песама па се као такав једноставно учи по слуху),
- груписање удара – различитим покретима и различитим изворима звука се на један начин изводи наглашена прва у такту, а лакшим покретом и слабијим извором звука друга, односно остале слабије наглашене у такту,
- свирање једноставне мелодијске пратње,
- ономатопеја звучних илустрација – специфична места у тексту песама могу се звучно илустровати адекватним инструмен- том или неким другим предметом.

Једноставне композиције и модели за певање могу се и сви- рати. У извођењу инструменталних аранжмана ученике делити у две или више група.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

ХИМНЕ

Државна химна Светосавска химна Школска
химна

НАРОДНЕ ПЕСМЕ И ТРАДИЦИОНАЛНЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ (УЗ ПЕВАЊЕ)

Разгранала грана јоргована Савила се бела лоза винова
Ја посејах лубенице

Дивна, Дивна

Девојчица платно бели/Овако се... У ливади под јасеном

Лепе ли су, нано

На крај села жута кућа Људи ликујте

ДЕЧЈЕ ПЕСМЕ

Никола Херцигоња, *Шапутање*

Бора Мајданац, *Имитатори*

Хор Колибри, *Лептирићу, шаренићу*

Божидар Станчић, *Вејавица*

Александар Кораћ, *Питала деца медведа Брунда*

Константин Бабић, *Гаџа*
Александар Обрадовић, *Хвалисави зечићи*

Симеон Мишев, *Дино Саурус* Никола Петин, *Бере медвед јагоде* Мирко Шоуц, *Деда Мраз*

Мирко Шоуц, *Сањалица маца*

Хор Колибри, *Сервис за прање зуба* Мињa Субота, *Ишли смо у Африку* Миодраг Илић Бели, *Здраво војско* Вера Миланковић, *Ми, до и река* Вера Миланковић, *Сирене*

Мињa Субота, *Поврћијада, Поздрав из Србије*

Јован Адамов, *Сила ником није мила*

Бранко Милићевић, *Чисте руке*

Бранко Милићевић, *Лет, лет бубамаро*

МУЗИЧКЕ ИГРЕ

Девојчица платно бели/Овако се коло игра

Владимир Томерлин, *Кукавица*

Станко Коруновић, *Бака Мара*

Дечја песма из Енглеске, *Шта радимо ујутру*

Габријела Грујић *Жаба и жир* Надежда Вукомановић, *Буји паји* Народна игра, *Ми смо браћа терзије* Владимир Томерлин, *Брзојав*

Драган Лаковић, *Песма о млеку*

Седморица младих, *Јуца и куца*

СВИРАЊЕ НА ДЕЧЈИМ ИНСТРУМЕНТИМА

Народно коло, *Ерско коло* Црногорска народна песма *Под оном* Џејмс Пјерпонт, *Звончићи*

Народна песма, *Жута кућа* Станко Коруновић, *Иду, иду мрави* Божидар Станчић, *Школско звоно*

МОДЕЛИ

Синоћ је куца лајала До, до, шта је то Ресаво, водо 'ладна Ми идемо преко поља

Фабрика бомбона/Фалила ми се Сол ми дај

Лазара мајка учила/грдила Синоћ мајка оженила Марка
Мирјана Живковић: *Сиђимацо* Ричард Роџерс, *Солмизација*

Дорина Радичева, *Дорица, Рената, Милица*

СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, ути- че на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- импровизацију игре/покрета на одређену музику;
- израду дечјих ритмичких инструмената од различитих ма- теријала;
- стварање једноставне ритмичке и мелодијске пратње;
- музичке импровизације;
- музичка питања и одговоре;
- музичка допуњалка;
- компоновање мелодије на задати текст;
- илустрацију доживљаја музике;
- одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни.

Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

3. разред

Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Годишњи фонд часова:108

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
• примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); • правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; • комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; • одржава равнотежу у различитим кретањима; • коригује сопствено држања тела на основу савета наставника; • правилно држи тело;	**ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ**		**Основни садржаји** Вежбе за развој снаге са и без реквизита Вежбе за развој покретљивости са и без реквизита Вежбе за развој аеробне издржљивости Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге Вежбе за развој координације Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Техника трчања Истрајно трча

• правилно подиже, носи и спушта терет; • изведе кретања, вежбе и • саставе уз музичку пратњу; • изведе дечји и народни плес; • користи терминологију вежбања; • поштује правила понашања на вежбалиштима; • поштује мере безбедности током вежбања; • одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; • примени правила игре; • навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не врђа; • прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; • уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања и у другим ситуацијама; • правилно изводи и контролише			ње е Скок удаљ згрчном техником Бацање лоптице из залета Скок увис прекорачном техником
		Спортска гимнастика	Вежбе на тлу: вежбе и комбинације Прескоци и скокови Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе и вежбе променама висова и упора Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди
		Основе тимских, спортских и елементарних игара	Изме ђу чети ри ватр е Мин и-руко мет Футсал – „мали фудбал”
		Плес и ритмика	Веж бе са вијач ом Веж бе са лопт ом Народно коло „Савила се бела лоза винова” Народно коло из краја у којем се школа налази
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима

покрете у различитим кретањима; • прати промене у тежини и висини код себе и других; • препозна здравствено стање када не треба да вежба; • примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и другим животним ситуацијама; • уредно одржава простор у коме живи и борави; • користи здраве намирнице у исхрани; • повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; • препозна лепоту покрета у вежбању; • се придржава правила вежбања; вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању	**ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА**	Култура вежбања и играња	Основна правила: Између четири ватре, Мини-рукомета и Футсала Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе) Чување и одржавање материјалних добара Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање „Ферплеј" (навијање, победа, пораз) Породица и вежбање Вежбање као део дневних активности
		Здравствено васпитање	Мо је срц е – пул с Ди сањ е и веж ба ње Хигијена простора за вежбање Значај воћа и поврћа у исхрани Значај воде за организам и вежбање Поступање у случају повреде

Начин остваривања програма:

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним

карактеристикама ученика. У раду са ученицима треба примењивати диференциране облике рада, дозира- ти вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:
- без и са реквизитима,
- на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:
- без и са реквизитима,
- уз коришћење справа.

3. Развој издржљивости:
- трчање,
- елементарне игре,
- вежбање уз музику,
- плес.

4. Развој координације:
- извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима.

5. Развој брзине:
- вежбе изводити максималном брзином из различитих почетних положаја на одређени знак – старт из различитих положаја;
- трчање са убрзањем;
- штафетне игре.

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

1. Атлетика

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

скок суножним одскоком, суножни доскок на место одскока,

- издржаји на једној нози са различитим положајима слободне ноге,

Поновити различите варијанте ходања и трчања из претходних разреда.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање 40 m са стартом из различитих почетних положаја, елементарне игре са трчањем.

Спринтерско трчање: вежбе технике трчања, (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, итд.), ниски старт и фазе трчања.

Истрајно трчање: вежбе технике кроз континуирано трчање. Скок удаљ основни елементи згрчне технике.

Бацање лоптице у даљ: усвајање вежбе у целини.

Скок увис прекорачном техником; Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашчлањивањем на фазе.

2. Спортска гимнастика

1. Вежбе на тлу:

Основни садржаји

- колут напред из упора стојећег опружених ногу,
- колут напред преко препреке,
- два повезана колута назад,
- став на лопатицама „свећа” – опружање и издржај,
- мост из лежања на леђима уз помоћ,
- припремне вежбе за вагу претклоном и заножењем,
- припремне вежбе за став на шакама.

Проширени садржаји:

- комбинације две и више савладаних вежби. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

2. Прескок –- специфичне припремне вежбе:

Основни садржаји

- суножни одскок и доскок на повишену површину,
- на одскочној дасци (држећи се за руке помагача) узастопни суножни скокови,
- са неколико корака залета једноножни одскок испред даске, доскок суножно на даску, одскок, фаза лета и доскок,
- упором о козлић неколико узастопних одскока са подизањем кукова (суножно и са разножењем, доскок на даску суножно (уз помоћ испред и иза справе).

Проширени програм:

- мали козлић, разношка.

Одељењско такмичење: суножни одскок и доскок на повишену површину.

3. Вежбе у вису и упору и променама висова и упора (одређене вежбе се могу реализовати и на другим погодним справама, уколико су безбедне)

Основни садржаји

- вратило или двовисински разбој – прилагодити висину: наскок у вис предњи, померања улево и удесно; њих у вису предњем,
- наскок у упор предњи на различитим справама; померања у упору,
- дочелно вратило или нижа притка разбоја: узмак корацима уз косу површину до упора предњег активног,
- паралелни разбој: упор, њих, предњихом упор разножно пред рукама,
- дохватни кругови: суножним одривом вис узнето (кроз згиб
- уз помоћ), спуст напред до суножног става (кроз згиб, уз помоћ).

Проширени садржаји:

- одривом једне ноге узмак до упора предњег и сп. зањихом саскок.

4. Вежбе равнотеже: шведска лупа и ниска греда

Основни садржаји

- лицем према клупи – греди бочно: залети одразом једне ноге наскок у став на другој нози, слободном заножити,
- различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем, различити начини ходања уназад,

окрети на греди усправно, у чучњу за 90^0 и 180^0,

- саскок згрчено.

Проширени садржаји:

- са шведског сандука кораком на високу греду, ходање корацима у складу са способностима ученика; саскок пруженим телом на високо наслагане струњаче (све уз надзор и помоћ наставника).

3. Основе тимских и спортских игара

1. Између четири ватре Предвежбе

- Гађање лоптом у циљ (део зида, медицинка, шведски сандук, клупа итд.) једном руком; Рука је у висини рамена или главе.
- Хватање лопте обема рукама у наручје, на груди. Игра уз примену правила

Основи тактике:

- Кретање играча у пољу.
- Пребацивање лопте (највише два пребацивања).
- Гађање (у ноге, избор играча који се гађа, правац гађања у односу на положај саиграча и играча који се гађа...).

2. Мини-рукомет

- Додавање лопте једном руком у месту и кретању.
- Хватање лопте обема рукама у висини груди у месту и кре- тању.
- Вођење лопте левом и десном руком (у месту и кретању).
- Шутирање из места и кретања – бочни и чеони шут.
- Тактика – игра „човек на човека”.

3. Футсал – „мали фудбал”

- Додавање лопте у месту унутрашњим делом стопала.
- Примање лопте унутрашњим делом стопала.
- Додавање и примање лопте у кретању унутрашњим делом стопала (дупли пас).
- Шут унутрашњим делом стопала.
- Игра на два гола.

4. Плес и ритмика

- Вежбе са вијачом: њихање вијаче у бочној равни (једном и другом руком, обема рукама) напред–назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред. Зауставити вијачу у предручењу и наставити четири поскока са ноге на ногу. Поновити вежбе са окретањем вијаче уназад.
- Вежбе са лоптом

Кружење са лоптом у чеоној и бочној равни са обе и једном руком; из одручења зибом почучњем, прехват лопте у предручењу и зибом почучњем до одручења (лопта у другој руци).

Бацање и хватање:

у задатом ритму у месту и кретању, са почучњем,
са окретом за 180°.

- Народно коло „Савила се бела лоза винова”.
- Народно коло из краја у коме се школа налази.

5. Полигони

Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области) и састављају се од усвојених вежби у складу са условима за извођење наставе.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање.*

Култура вежбања и играња

У раду са ученицима постепено уводити терминологију ве- жбања и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Упознати ученике са основним правилима Мини-рукомета, Футсала, игре Између четири ватре.

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања. Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању на наставним и ваннаставним активностима.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике.

Здравствено васпитање

Моје срце – пулс

На начин прилагођен ученику објаснити повезаност интензитета вежбања и вредности пулса. Мерење пулса на вратној артерији.

Дисање и вежбање

Објаснити ученицима значај правилног дисања током вежба- ња (пешачења, трчања, вежби снаге...). Мерење фреквенције дисања (мери се удах и издах током једног минута) приликом вежбања различитог интензитета.

Значај воћа и поврћа у исхрани

Указивати ученицима на значај редовног конзумирања воћа и поврћа ради нормалног функционисања организма и обезбеђивања неопходних хранљивих материја за вежбање (витамини и минерали, угљени хидрати...).

Значај воде за организам и вежбање

Истицање значаја воде у структури и функционисању организма. Упознати ученике са важношћу уношења воде пре, током и након вежбања.

Поступање у случају повреде

Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ

Основне карактеристике реализације наставе:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби усклађен са програмским садржајима и исхо- дима;
- функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и повећања радне ефикасности на часу у циљу достизања постављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује и исправља грешке.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРИРОДУ И ДРУШТВО

3. разред

Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
• идентификује облике рељефа и површинских вода у свом крају; • одреди положај задатог објекта у односу на истакнуте облике рељефа и површинске воде у свом крају; • илуструје примерима како рељеф и површинске воде утичу на живот људи у крају; • примени правила друштвено прихватљивог понашања пошту- јући права, обавезе и различитости међу људима; • повеже различита занимања и делатности са потребама људи у крају у коме живи; • повеже врсте и значај саобраћаја у свом крају са потребама људи; • примени правила безбедног понашања у саобраћају; • разликује чврсто, течно и гасовито стање воде у природи и свакодневном животу; • повеже температурне промене са променама запремине и кретања ваздуха;	**МОЈ КРАЈ**	Природа, човек, друштво	Облици рељефа**:** узвишења (подножје, стране, обронци, врх), равнице и удубљења Рељеф у мом крају Површинске воде: река и њене притоке (лева и десна обала); бара и језеро; Површинске воде у мом крају Групе људи: становници и народи краја (права и обавезе; обичаји; суживот) Производне и непроизводне делатности и њихова међузависност Село и град, њихова повезаност, зависност и међуусловљеност; Значај и улога саобраћаја**.** Путнички, теретни и информациони саобраћај Безбедно понашање ученика на саобраћајницама у крају Опрема за безбедну вожњу ролера, тротинета и бицикла Течно, гасовито и чврсто стање воде**.** Кружење воде у природи; Промене при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремина и кретање ваздуха)

• очита вредности температуре воде, ваздуха и тела помоћу термометра; • прикаже везе међу живим бићима у различитим животним заједницама помоћу ланаца исхране; • илуструје примерима одговоран и неодговоран однос човека према животној средини; • примени поступке (мере) заштите од заразних болести; • се оријентише у простору помоћу компаса и оријентира из природе/окружења; • опише пут којим се може стићи од једне до друге тачке помо- ћу плана насеља; • идентификује географске објекте у свом крају користећи географску карту Републике Србије; • користи временске одреднице (година, деценија, век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости; • прикупи и представи податке о прошлости породице и краја; • повеже јачину деловања на тело са његовим пређеним расто- јањем; • доводи у везу брзину падања тела са његовим обликом; • разликује природне и вештачке изворе светлости; • повеже промену величине и положаја			Мерење температуре воде, ваздуха и тела Услови за живот, ланац исхране и међусобни утицаји у животним заједницама: • Копнене животне заједнице: шуме, ливаде и пашњаци; • Водене животне заједнице: баре, језера и реке Култивисане животне заједнице: воћњаци, повртњаци, њиве и паркови Значај и заштита земљишта и копнених животних заједница Значај и заштита вода и водених животних заједница Животне заједнице у мом крају и човеков однос према њима Начини преношења и мере заштите од заразних болести (грип, заразна жутица, варичеле) и болести које преносе животиње (крпељи, вашке)
		Оријентација у простору и времену	Главне стране света Умањено приказивање објеката и приказивање из „птичје” перспективе План насеља Географска карта Републике Србије: картографске боје, карто- графски знаци) Мој крај на географској карти Републике Србије Временске одреднице (датум, година, деценија и век)
		Прошлост	Историјски извори (материјални, писани и усмени) Садашњост, прошлост, будућност: догађаји, људи и промене у мом

сенке са променом положаја извора светлости; • повеже промену јачине звука са променом удаљености од његовог извора; • разликује повратне и неповратне промене материјала; • уочи сличности и разлике међу течностима • тече, променљи- вост облика; провидност, боја, густина; • одабере материјале који по топлотној проводљивости највише одговарају употреби у свакодневном животу; • објасни како рециклажа помаже очувању природе; • изведе једноставне огледе/експерименте и повеже резултат са објашњењем/закључком; • сарађује са другима у групи на заједничким активностима; • представи резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др); • повеже резултате рада са уложеним трудом			крају Породична прошлост (преци и потомци) и знаменити људи краја Начин живота данас и у прошлости – занимања, одевање, исхрана, дечије игре
		Кретање	Кретање тела по путањи (праволинијско и криволинијско) Утицај јачине деловања на пређено растојање тела Дејство Земљине теже – падање тела Утицај облика тела на брзину падања Извори светлости (природни и вештачки) Како настаје сенка – облик и величина сенке Кретање производи звук: треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи Звук као информација Заштита од буке
		Материјали	Промене материјала: повратне (истезање, савијање, ширење/ скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратне (сагоревање, рђање) Сличности и разлике међу течностима (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна) Вода и друге течности као растварачи Зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања Топлотна проводљивост материјала Ваздух као топлотни изолатор у природи и

			свакодневном животу (крзно и перје; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца) Значај рециклаже Разврставање отпада од пластике, стакла, папира, метала Рационална потрошња Међусобни утицај човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања који доприносе одрживом развоју

Кључни појмови садржаја: крај, човек, животне заједнице, оријентација у времену и простору, прошлост краја, кретање, материјали.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО - МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса, и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и времен- ски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и *непосредног окружења ученика* – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у II разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем III разреду на *Крај у коме ученици живе,* (Крај, као простор проучавања, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма *завичај* произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање.) а завршиће се у IV разреду државом *Србијом*.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из учениковог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у трећем разреду – *крај у коме ученици живе*. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у про- цес наставе и учења улазе са идејама и представама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима, како у школи, тако и ван школе у другим

образовним, културним и свакодневним животним активностима – учењем, читањем, писањем, играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу и улазе у процес учења. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју разноликост и међусоб- ну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Природе и друштва показују шта су уче- ници оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: *По завршетку разреда ученик ће бити у стању да презентује другима информације о прикупљеним подацима (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом).* Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ на- ставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за пла- нирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од неси- стематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, науч- но заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и са- мосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји Природе и друштва морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-узлазни модел,* у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара прилике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине* одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спро- веденог огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмо- ва унутар програма Природе и друштва. Важно је да се кад год је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне обли- ке рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма за Природу и друштво препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

I ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама. Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;
- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

- редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

II ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода Природе и друштва мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Концепт наставе засноване на процесу и исходима учења подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ изградња и развој знања као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика уз континуирану подршку и подстицај од стране учитеља. Пожељне су активности које омогућавају интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света који окружује ученике, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Природа и друштво су:

- Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видљивих карактеристика);
- Илустровање појава и процеса из свакодневног живота – навођење, показивање, објашњавање примера из природног и друштвеног окружења;
- Описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- Процењивање – самостално одмеравање;
- Груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- Праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;
- Бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- Практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- Експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

- Истраживање – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- Сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- Стварање – креативна продукција;
- Играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.

Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама. Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у трећем разреду стално имати у виду да се садржаји и одговарајући примери истражују и проналазе у оквиру *краја у коме ученици живе*. Крај, простор проучавања природних и друштвених појава и процеса, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Општински центар је насеље у коме становници свих осталих насеља унутар граница општине остварују своје животне потребе као што су здравство, образовање, трговина, саобраћај, финансије, запослење, забава, итд. Унутар краја постоје природни, друштвени, економски, културни и историјски садржаји који су утицали на успостављање односа и веза између њега и његових житеља. На основу територијалног обухвата краја може- мо закључити да је задовољен и принцип упознавања простора од ближег (познатог) ка даљем (мање познатом) простору.

Традиционално до сада се за овај територијални ниво кори- стио појам завичај. Проблем употребе појма завичаја произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање. Најопштије, завичај се одређује као „место са ближом околином где се неко родио и где је одрастао". Из тога даље произилази да је завичај више субјективна категорија која почива на емоцијама.

Тема *Природа, човек, друштво* бави се узајамним дејством природних и друштвених фактора у окружењу. У том смислу креће се од облика рељефа и површинских вода у крају. Ови појмови су познати ученицима из претходних разреда, али се сада изуча- вају у ширем простору, уз додавање нових сегмената који се од- носе на елементе узвишења (подножје, стране, обронци, врх) и одређивање десне и леве обале текућих вода у циљу оријентације у простору. Кроз исходе учења и препоручене садржаје јасно је видљива потреба разматрања утицаја географских фактора на начин живота људи (људи су се насељавали тамо где су имали повољне географске услове, плодно земљиште и воду, правили су утврђења на узвишењима и сл.). Специфичност краја чине и групе људи који у њему живе (становници и народи краја). У том смислу наставља се разматрање дуализма права и обавеза, али сада становника краја, уз упознавање обичаја других народа у крају, а све у циљу хар- моничног суживота. Разматрања започета у другом разреду кроз типологију насеља (село, град), сада се настављају разматрањем повезаности села и града, њихове зависности и међуусловљености кроз различите послове којима се баве становници у насељима краја. Ово представља и основу за прво груписање сличних посло- ва (којима се задовољавају животне потребе људи у крају) у делатности (пољопривреда, образовање, здравство и сл.). У контексту поменутих делатности уводи се и појам саобраћаја и његове улоге у превозу путника и терета, односно преносу информација. И даље се ради на оспособљавање ученика за безбедно учешће у саобраћају (на саобраћајницама у крају).

Садржаји о својствима воде проширују се на различита агрегатна стања ове течности, као и на упознавање ученика са процесом који обједињује сва три стања воде – кружењем воде у природи.

Разматрају се и промене које настају при загревању и хлађе- њу још једног елемента неживе природе – ваздуха. У том смислу, путем једноставних практичних

активности ученици уочавају да се ваздух на топлоти шири, а на хладноћи сабија (промена запре- мине), што у природи доводи до кретања ваздуха, односно ветра.

Услови за живот (сунце, вода, ваздух и земљиште) сада се уводе у новом контексту, као специфични услови за живот у животним заједницама (копненим и воденим). Уводи се појам *ланац исхране* као основни однос међу живим бићима у животним заједницама, ослањајући се на сазнања из другог разреда о подели животиња према начину исхране. Посебну пажњу треба дати животним заједницама специфичним за крај у коме ученици живе, као и њиховој заштити.

Садржаји о човеку, односно о људском телу сада се односе на уобичајене заразне болести деце (грип, заразна жутица, вари- челе) које се лако шире у колективу, као и болести које преносе животиње (крпељи, вашке). Акценат је на упознавању ученика са основним мерама заштите против ових болести и одговорном од- носу према сопственом здрављу и здрављу људи из окружења (на пример, не треба долазити у школу уколико смо болесни ради сопственог здравља и очувања здравља осталих ученика и запослених у школи).

Тема *Оријентација у простору и времену* односи се на оспособљавање ученика за оријентацију у простору и надовезује са на начине оријентисања из прва два разреда (оријентација у насељу помоћу карактеристичних објеката и адресе). У трећем разреду уводи се оријентација помоћу главних страна света. Акценат је на оспособљавању ученика да одреде стране света помоћу компаса, Сунца и оријентира из природе/окружења (маховине, годови на пању, цркве и сл.) у складу са оним што је доступно у окружењу у коме ученик живи. Препоручљиво је да ученици спознају простор непосредним посматрањем, шетњом по насељу и околини или кретањем превозним средствима, односно да се ови исходи учења и настави садржаји реализују у ванучионичком окружењу.

У трећем разреду започиње процес *картографског описмењавања*. Оспособљавање ученика да разумеју информације приказане на географској карти засновано је на три изазова које је по- требно превазићи:

- однос величине простора на карти у односу на величину реалног простора – на географској карти приказ реалног простора је вишеструко умањен;
- перспектива из које су приказани објекти на географској карти („птичја перспектива”);
- овладавање новим „језиком” кроз разумевање значења боја и симбола помоћу којих су приказани реални географски објекти на карти.

Да би лакше разумели како се објекти приказују на карти, препоручљиво је помоћу једноставних активности показати шта је умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије” перспективе. Потреба за умањењем површина које се преносе на папир је блиска ученицима, јер на цртежима на којима приказују, на пример, природу у јесен умањују природне величине (бића, предмете...) до величине формата папира. У том смислу, а у складу и са оним што се ради на Математици, учитељ може планирати умањено приказивање предмета правилних облика из непосредног окружења ученика у размери 1:10 (на пример, школска клупа је димензија 120 x 60 cm, када је умањимо 10 пута, ученици у свескама цртају правоугаоник димензија 12 x 6 cm). На сличан начин, али на папиру већег формата може се представити план учионице. Препоручљиво је за ове активности изабрати такве предмете које ученици могу посматрати „одозго” како би стекли увид, на пример, зашто школска клупа на умањеном приказу учионице има изглед правоугаоника, резач у облику ваљка има изглед круга и сл. На сличан начин може се израдити макета насеља а затим је уче- ници могу посматрати (и фотографисати) из „птичије

перспективе” како би уочили како из ваздуха изгледа то насеље, а затим се та фотографија може лако „превести” у скицу плана тог насеља. Уколико постоје техничке могућности, за приказивање познатог окружења из различитих перспектива (реални, фотографски приказ, картографски приказ) може послужити апликација Google Maps.

Прва карта са којом се ученици сусрећу је план насеља у коме они живе. Креће се од оспособљавања ученика да пронађу улицу или објекат на плану насеља, опишу пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља, што ће у будућности довести до крајњег циља – оријентисања помоћу плана насеља тако да се дође од једне до друге локације у насељу.

Након плана насеља, ученици су спремни да разумеју апстрактнији приказ (често потпуно непознатог) простора, односно општегеографску карту. У трећем разреду креће се од посматрања краја у коме ученик живи на географској карти Србије. Дакле, полазиште је простор који је ученицима познат, па они могу да успоставе везу између опаженог окружења и његовог графичког приказа на географској карти. Оспособљавање ученика да разумеју географски карту подразумева сусрет ученика са трећим изазовом – значењем картографских боја (облици рељефа и површинске воде) и картографских знакова. Није потребно оптерећивати ученике учењем напамет изгледа и значења картографских знакова, већ је препоручљиво користити легенду у функцији трагања за њиховим значењем. Методички приступ географској карти треба да се креће у правцу третирања карте као извора информација, а не да карта буде место на коме ученици само показују задате географске појмове. У том смислу се ученику може задати, на пример, да помоћу географске карте одреди положај свога краја у Србији у односу на главни град Републике Србије. Када ученик наводи шта све може да сазна о одређеном простору посматрајући географску карту тог простора и легенду која се на њој налази, треба га подстицати да у том приказу користе и знања о странама света.

Увођење временских одредница надовезује се на оне које су већ уведене у прва два разреда и проширује се новим одредницама – *деценија* и *век*. Као и у претходним разредима, нове временске јединице уводе се тако да се мањом (већ познатом) мерном једини- цом објашњава већа (нова) мерна јединица. Ученике треба стављати у ситуацију да користе наведене временске одреднице (посебно годину, деценију и век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости.

Тема *Прошлост* започиње у трећем разреду увођењем историјских извора као основних извора сазнања о прошлости. У том смислу, увођење поделе историјских извора (материјални, писани и усмени) није само себи циљ, већ указује на различите изворе информација о прошлим временима. Ученици упознају историјске изворе и истражују теме из породичне и прошлости краја за које су заинтересовани. Када је реч о породичној прошлости, продукт истраживања може да буде приказ породичног стабла, уз увођење значења појмова преци и потомци. У том смислу, ученик користећи породично стабло описује ближе чланове породице из „угла” предака и потомака (*Мој деда је предак мог тате. Тата је дедин потомак. Ја сам татин, мамин, бабин, дедин потомак*). Прошлост краја се истражује у односу на специфичности краја у коме ученици живе, на значајне догађаје за становнике тог краја (о којима често сведоче и споменици), и знамените људе који су рођени или живели у том крају. Истражују се ученицима блиске и релевантне теме из свакодневног живота (на пример, занимања људи у крају, одевање, исхрана, дечије игре) уз стално поређење начина живота у прошлости и садашњости (као ученицима блиске и познате). Није потребно да се истраже сви наведени аспекти свакодневног живота него они за које су ученици највише заинтересовани и за које постоје доступни

историјски извори примерени ученицима овог узраста. Податке прикупљене малим историјским истраживањима ученик може да представи на неки од начина које одабере (усмено, помоћу ленте времена, породичног стабла, презентације, постера...).

Тема *Кретање* представља сегмент о коме ученици имају богато искуство, а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику боље спознавање света који их окружује. Ученици препознају и наводе примере за различите облике кретања тела према њиховој путањи – праволинијско и криволинијско. Истраживање утицаја јачине деловања на пређено растојање тела природно се реализује кроз практичну активност (експеримент). Утицај јачине деловања разматра се кроз удаљеност коју тела прелазе (као и у другом разреду), при чему је пожељно укључити не само процену растојања, већ и њено прецизно мерење уз коришћење мерних јединица за дужину које су уведене у математици у другом разреду. Уводи се и падање као специфичан начин кретања тела условљен дејством Земљине теже, чему се приступа феноменолошки, без улажења у детаљнија објашњења. Посебну пажњу потребно је обратити на испитивање утицаја облика тела на брзину падања практичним проверавањем брзине падања два тела који имају све исте карактеристике (материјал, маса), осим облика (на пример, згужван и исправљен папир).

Још један аспект кретања представљају садржаји о светлости и звуку. Светлост се изучава из два аспекта: извори светлости (природни и вештачки) и сенка (облик и величина сенке). Ученици треба да разликују природне и вештачке изворе светлости, као и да путем практичне активности уоче повезаност промене величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости (природ- ног или вештачког). Такође, ученици се упознају са различитим изворима чијим покретањем (треперењем) настаје звук – треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи (звук инсеката, фијукање ветра и сл.). Звукови се истражују из два аспекта – информативног (на основу звука знамо од кога/чега потиче и оријентишемо се на основу те информације) и безбедносног (звуци који упозоравају, заштита од буке). Пожељно је организовати практичне активности (огледе) којима се доказује да се јачина звука мења са променом удаљености од извора звука, што је посебно важно из безбедносних разлога.

Исходи учења и садржаји који се односе на промене *материјала* фокусирани су на уочавање повратних (истезање, савијање, ширење/скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратних (сагоревање, рђање) промена материјала. Наведене промене не треба учити напамет већ подстаћи ученике да их уоче у свакодневном животу и/или помоћу огледа. Разликовање неповратних од повратних промена материјала своди се на настајање или ненастајање материјала који имају другачија својства након механичког или топлотног деловања.

У прва два разреда једина течност која је изучавана била је вода. Сада се уводи први општији појам – течност. Приликом практичног истраживања користе се течности које су безбедне за ученика и лако доступне (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). У овом смислу, у фокусу је уочавање сличности и разлика између воде и других течности (тече, променљивост облика; провидност, боја, густина). Посебно се истражује својство течности као растварача. Путем експеримента испитује се зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Ову активност најлакше је урадити на примеру воде.

Топлотна проводљивост материјала представља нови аспект изучавања материјала. На примеру свакодневних активности и претходних искустава, ученици класификују и бирају материјале који по топлотној проводљивости највише одговарају одређеној употреби (металне шерпе за кување, дрвене клупе за седење у

парку и сл.). У овом смислу, разматра се и ваздух као топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје животиња; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос - боца).

Исходи учења и садржаји о материјалима завршавају се упознавањем ученика са значајем рециклаже, као и потребом разврставања отпада од пластике, стакла, папира и метала. У складу са овим, повезана је и проблематика рационалне потрошње материјала и предмета која подразумева подстицање ученика да дају предност употреби: производа који се вишеструко користе у односу на производе за једнократну употребу, као и рециклираних и производа који могу да се рециклирају. Проблематика одрживог развоја приметна је и кроз указивање на међусобне утицаје човека и окружења кад год је то могуће и актуелно у конкретним условима у којима се реализује настава. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу развијања вредности, ставова и навика. На тај начин се утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност.

Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Учествовање у једноставним огледима/експериментима који се изводе на основу упутства – индивидуално, у пару или групи, усложњава се кроз повезивање резултата огледа/експеримента са објашњењем или закључком. Значајно је радити на оспособљава- њу ученика да јасно презентује резултате својих истраживања на начин који је примерен проблему који се истражује и интересова- њу ученика (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др.).

III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. По- требно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

3. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА III РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: Грађанско васпитање

Циљ наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршеном разреду ученик ће бити у стању да: -својим понашањем показује да прихвата различитост других; • препознаје у свом окружењу примере неједнаког посту- пања према некој особи или групи на основу неког њиховог личног својства; • се понаша на начин који уважава сопствене и туђе потребе, права и осећања у свакодневним ситуацијама; • препознаје примере солидарности у свом окружењу, причама, филмовима; • укаже вршњацима на особе или групе у свом окружењу којима је потребна помоћ и подршка; • објасни разлику између саосећања, солидарности и	**ЉУДСКА ПРАВА** **Сви различити, а** **сви равноправни**	**Различитост** Живот у заједници у којој би сви људи били исти (по полу, узрасту, вери, националности, образовању, интересовању) Различитост као богатство једне друштвене заједнице Отвореност и затвореност за различитости Различитости у нашој локалној заједници **Равноправност мушкараца и жена** Уважавање разлика уз једнака права, одговорности и могућно- сти Дечаци и девојчице – сличности и разлике, иста права и могућности **Осетљиве друштвене групе** Групе којима је услед специфичних разлика потребна додатна подршка како би имале исте шансе и могле равноправно да се укључе у живот заједнице и остваре своје потребе и права **Стереотипи и предрасуде** Упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће

сажаљења на датом примеру; • укаже на упрошћено, поједностављено, генерализовано и нај-чешће нетачно приказивање некога на приказаним примерима; • наведе неколико институција у свом окружењу које брину о потребама и правима грађана, посебно деце; • наведе шта би волео да има у својој локалној заједници што сада недостаје; • тражи помоћ у ситуацијама кршења својих или туђих права; • наведе једно удружење грађана у свом окружењу и опише чиме се бави; • опише на које све начине деца његових/њених година могу да брину о својој локалној заједници; • пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење; • испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду; • заједно са осталим ученицима учествује у проналажењу особа којима је потребна помоћ, у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању		нетач- но приказивање некога (сви дечаци су, све девојчице су, сви Роми су) Негативно мишљење појединаца о некоме ко се не познаје довољно Стереотипи и предрасуде као основ за дискриминацију **Дискриминација** Неједнако поступање према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства (пол, узраст, вера, националност, образовање, инвалидитет), што за последицу има нарушавање њихових права и достојанства Једнако поступање према неједнакима као вид дискриминације Етикетирање, ружни надимци као вид дискриминације
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО **Ја и други у локалној заједници**	**Локална заједница** Место где грађани задовољавају највећи број својих потреба и остварују највећи број својих права Потребе и права које деца задовољавају у локалној заједници • за образовањем, здравственом заштитом, одмором, игром, уче-ствовањем у спортским, кулурним и уметничким активностима **Комуналне услуге** Услуге од општег интереса за све грађане локалне заједнице • вода, превоз, путеви, паркинг, отпад, осветљење, паркови, пијаце, димничари **Институције и организације** Локалне заједнице у области обра- зовања, културе, здравља, спорта и рекреације, очувања

		околине, безбедности, верске организације Активности и допринос удружења грађана у локалној заједници **Наша локална заједница** Брига наше локалне заједнице о потребама и правима својих грађана, Брига наше локалне заједнице о деци различитих својстава (пол, узраст, сиромаштво, здравље) Доступност садржаја у нашем окружењу слепим или глувим особама, родитељима са дечијим колицима или особама у инвалидским колицима (пешачки прелази, школа, дом здравља, продавница, превоз) Брига деце о својој локалној заједници – о отпаду, биљкама и животињама, споменицима културе, уметничким делима, потро- шњи воде, пружање помоћи онима којима је то потребно Удружење грађана у нашем окружењу некад и сад

Начин остваривања програма:

Изборни програм Грађанско васпитање за трећи разред организован је, као и програми за претходна два разреда, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету* и *Грађански активизам)* али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље ра- звијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту, повећавају се и њихове когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом то је школа, а у трећем разреду програми оба предмета предвиђају проучавање појава из ширег окружења, односно локалне заједнице како се она назива у овом изборном програму. Сам појам локалне заједнице, у овом програму, се по- сматра као простор у коме грађани у највећој мери задовољавају своје потребе и остварују своја права, а не као дефинисана територијална површина у оквиру организације државне управе.

У трећем разреду ученици проширују свој радијус кретања и сваким даном све боље упознају своју локалну заједницу. Знају где је пошта или где су спортски терени, где се иде код лекара или у куповину. Међутим, недовољно познају ко је обезбедио воду, направио пут или организовао превоз људи, одношење ђубрета, срећивање парка или чишћење снега на улицама. Садржај овог програма треба да омогући ученицима да се упознају и са тим аспектом комуналног живота грађана у некој локалној заједници, а које се међусобно могу врло разликовати (сеоска, приград- ска, градска) о чему ће наставник свакако водити рачуна и прилагођавати садржај и активности. Од ученика се очекује не само да упознају локалну заједницу већ и да имају критички однос према њој, у смислу да промишљају шта све недостаје или није довољно развијено како би она у што већој мери задовољавала потребе свих грађана који ту живе (више паркова, пешачких прелаза, биоскоп, базен, тржни центар, играоница...). У тим активностима ученике треба подстицати да мисле и о потребама других, а не само о сопственим, и да јачају свест и осетљивост за специфичне разлике међу људима у заједници по полу, узрасту, здравственом стању, образовању, националности, вери. Да та осетљивост постоји показују њихови одговори у којима се залажу да у њиховој локалној заједници буде амбуланта, звучни семафори за слепе, паркинг за инвалиде, црква или библиотека. Програм предвиђа да ученици боље упознају и различита удружења грађана којих има велики број чак и у сасвим малим срединама. Нека од њих су настала недавно (нпр. удружење љубитеља видео игара), нека имају трајање и више од једног века (нпр. удружење пчелара), нека су за забаву и задовољење неких интересовања (нпр. хор), а нека су основана из хуманих разлога (нпр. удружење *Живимо заједно* за помоћ особама са сметњама у развоју). Прича о удружењима грађана има за циљ подстицање осећаја припадности заједници и спремности за удруживање са другима како би боље функционисали и боље се осећали у својој заједници. Упознавање ученика са солидарношћу и волонтирањем треба да обезбеди јачање вредности заједништва, хуманости, личне одговорности и поштовања различитости у оквиру локалне заједнице којој природно припадамо. Ученицима ће посебно бити интересантно уколико буду у прилици да се упознају са особама које су својим понашањем то и показале. На пример, може се организовати разговор са особом која је велики број пута дала добровољно крв и са особом која је примила туђу крв што јој је спасло живот. Такође, ученицима би био интересантан и сусрет са особом/особама које су на свом поседу изградиле азил за незбринуте животиње и о њима брину док их не удоме. Програм пружа велике могућности да се ученици током целе школске године укључују у различита дешавања у локалној заједници (традиционални вашари, посела, изложбе, дружења, смотре, фестивали, такмичења, сусрети...) и јачају везе са другим грађанима (старијим, болесним, друге вере, друге нације...).

Кроз различите активности и примере потребно је ојачати ученике да разликују саосећање, сажаљење и солидарност. Као илустрацију наводимо пример односа према слепим особама где ученицима треба да буде јасно да је саосећање кад осећамо колико им је тешко да се самостално крећу улицама уз помоћ белог штапа, да је солидарност када осмишљавамо како помоћи тим лицима да се лакше крећу самостално, а да је сажаљење вид дискриминације у коме се слепе особе доживљавају као мање способне, другачије, мање вредне или јадне. Многи су примери где се дискриминација по различитом основу може довести у везу са предрасудама и стеротипима али је на овом узрасту најпогодније о томе говорити на примеру дечака и девојчица, мушких и женских послова, односа према Ромима, деци која похађају школу по индивидуалном образовном плану или имају било коју сметњу у развоју. Није неопходно да ученици у свом речнику имају речи дискриминација, етикетирање, предрасуде и стереотипи али је потребно да

достигну исходе наведене у програму као што су *препознаје у свом окру- жењу примере неједнаког поступања према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства* или *на примеру препозна- је упрошћено, поједностављено генерализовано и најчешће нетач- но приказивање некога или нечега*. Ови исходи су врло важни јер подржавају развој осетљивости ученика за различите видове неуважавања и непоштовања што је основ за постизање исхода програма у следећим разредима, а који имају за циљ даље неговање друштвене свести и одговорности. Из тог разлога програм за трећи разред предвиђа акцију солидарности у локалној заједници која захтева да ученици „изађу" из школе, пронађу особе или групе којима је потребан неки вид помоћи и осмисле на који начин ће исказати своју солидарност с њима. То не морају бити велике акције, довољно је организовати да ученици наизменично посећују неку старију особу о којој нема ко да брине и доносе јој неопходне намирнице, проводе време у разговору са њом, обележе рођендан и празнике или помогну око кућних послова, одласка лекару... Своју активност треба да прате и да је документују. Смисао оваквих акција је не само да ученици боље препознају потребе других који често живе, више или мање, невидљиво ту око нас, већ и да осете ефекте заједничког рада и задовољство у пружању помоћи. Као погодан мотив оваквих акција може се користити позната мисао Душка Радовића: „*Наше мало може бити много онима који немају ни мало*". Осим тога, са ученицима треба тако радити да постану свесни да свако од нас може доћи у ситуацију да му буде потребна нечија помоћ и солидарност. Зато као идеју наводимо и могућност да уместо спровођења акције ученици обаве истраживање о некој раније спроведеној акцији солидарности у локалној заједници (у ситуацији болести, сиромаштва, земљотреса, поплаве, бомбардовања, доласка већег броја миграната, класичне мобе и др.). То могу урадити тако што ће питати своје родитеље, баке и деке шта се тада дешавало, ко се све укључио у акцију, како се завршила. Истраживање може бити окончано припремом изложбе која би садржала фотографије и текстове из новина, књига о том догађају.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба дости- ћи. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мер- љиви, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, лако да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руково- ди, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом избора активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих се може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима

могућ је допринос остваривању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, сарадњу, поштовање правила, доношење одлука. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово оствари- вање одвија се постепено, спонтано и то не само кроз избор садржаја већ и кроз избор одговарајућих начина рада.

Достизање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем.

Грађанско васпитање је део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Овај програм корелира са предметима Српски језик, Природа и друштво, Ликовна и Музичка култура и зато је сваки вид тематског планирања добродошао.

Како је планом предвиђено да се и у трећем разреду остварује *пројектна настава,* то је добра прилика да се повеже са активностима Грађанског васпитања. Пројектна настава по свом концепту у потпуности одговара природи овог изборног програма. Заједничко им је што доприносе когнитивном, афективном и социјалном развоју ученика, као и развоју међупредметних компетенци- ја. *Пројектна настава* има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко им је и то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам са- мих резултата. *Пројектна настава* од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, пре- узимање одговорности, поштовање рокова, планирање што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области *Гра- ђански активизам*. *Пројектна настава* подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин што се уклапа са очекива- ним исходима програма за Грађанско васпитање у другом разреду (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати. У овом програму продукти ученичких активности имају по- себан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудиовизуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користи у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напре- довања ученика, као и

самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на при-
мер на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За остваривање програма и достизање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начином на који организује рад у групи доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Наставник подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике трећег разреда који су још увек у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеђује наставна средства или упућује ученике да их сами пронађу. За овај програм посебно су погодне информације које нуди сама локална заједница нпр. локалне новине, телевизија и радио, информације на сајтовима, различити плакати и лифлети које прави дом здравља, музеј, галерија, туристичка агенција, спортски клуб... Ученици који живе у малим срединама, селима где локална заједница свакако другачије изгледа од оне у градовима, могу користити информације од својих бака и дека од којих ће сазнати како су они задовољавали своје потребе, које су проблеме имали и како су их решавали.

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање и то не само у остваривању исхода из овог програма већ и у развоју неколико међупредметних компетенција, посебно компетенције за *Одговорно учешће у демократском друштву.* Како је највећи број активности ученика у оквиру часова овог изборног програма организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активно- сти ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима јер и из неуспелих акција може се пуно тога научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРОЈЕКТНУ НАСТАВУ

3. разред

Циљ Пројектне наставе: осамостаљивање ученика у раду; развијање личне одговорности за реализацију пројекта; развој социјалних и комуникацијских вештина које јачају самопоуздање ученика; привикавање на интердисциплинарни рад и усвајање метода научноистраживачког рада; стицање дуготрајног знања, вештина и навика примењљивих у свакодневном животу.

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
• самостално и/или уз подршку одраслих проналази информације; • покуша да реши проблем; • ради у групи - сарађује; • има критички однос према властитом и туђем раду; • доноси одлуке; • износи аргументе; • ради и учи на различите начине; • планира своје активности и активности групе уз помоћ одраслих; • препознаје и проналази одговарајуће ресурсе; • добијене продукте представи другима; • разуме важност повезивања са другима (вршњацима, експертима различитих области, управом школе, локалне заједнице); • користи интернет и дигиталне уређаје смостално и /или уз помоћ одраслих; • самостално и/или уз помоћ одраслих користи апликације и рачунарске програме у сврху учења; • зна да наведе могуће последице по здравље	Ја сам ђак за пример! У здравом телу-здрав дух Чувајмо наше птице Умем да бринем о другима Еколошки календар Купуј оно што ти треба Медоносна башта Не постоји резервна планета Књиге су увек у моди Два лица сунца	Пројекти обрађују теме присутне у свакодневном животу ученика, освешћују присуство проблема у окружењу, воде ка решењима и упућују на повезивање са другима. Кроз смислену међупредметну повезаност развијају се међупредметне компетенције и гради концепт целоживотног учења. Ученици се оснажујују да постану део промена и пошаљу поруку другима: **„Ми можемо - можете и ви!“** Редослед корака током реализације: 1. Посматрај и уочи проблем. 2. Корак: Размисли, предложи решења и припреми се. 3. Корак: Уради - спроведи акцију. 4. Корак: Представи резултате пројекта и пошаљи поруку другима.

услед неправилног коришћења дигиталних уређаја утицај коришћења дигиталних уређаја на здравље.		

Начин остваривања програма:

Пројектне активности повећавају мотивацију јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Како је планом предвиђено да се и у трећем разреду остварује *пројектна настава,* то је добра прилика да се повеже са активностима Грађанског васпитања. Пројектна настава по свом концепту у потпуности одговара природи овог изборног програма. Заједничко им је што доприносе когнитивном, афективном и социјалном развоју ученика, као и развоју међупредметних компетенција. *Пројектна настава* има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко им је и то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. *Пројектна настава* од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области *Грађански активизам*.

Пројектна настава подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин што се уклапа са очекиваним исходима програма за Грађанско васпитање у другом разреду (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати. У овом програму продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користи у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За остваривање програма и достизање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начином на који организује рад у групи доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Наставник подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике трећег разреда који су још увек у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеђује наставна средства или упућује ученике да их сами пронађу. За овај програм посебно су погодне

информације које нуди сама локална заједница, нпр. локалне новине, телевизија и радио, информације на сајтовима, различити плакати и лифлети које прави дом здравља, музеј, галерија, туристичка агенција, спортски клуб. Ученици који живе у малим срединама, селима где локална заједница свакако другачије изгледа од оне у градовима, могу користити информације од својих бака и дека од којих ће сазнати како су они задовољавали своје потребе, које су проблеме имали и како су их решавали.

УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОЈЕКТНЕ НАСТАВЕ

Планом наставе и учења у првом циклусу основног образовања и васпитања дефинисана је Пројектна настава као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо-комуникационих технологија. Усмерена је на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење као и припрему ученика за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства у свакодневном животу и у процесу учења. У складу је са општим исходима образовања и васпитања и у функцији је когнитивног, афективног и социјалног развоја ученика.

Пројектна настава почива на савременим схватањима детета, наставе, учења, функције образовања и сазнавања као социјалне конструкције подржане кроз сарадничко деловање, коришћењем различитих извора информација и активности. Применом пројектне наставе долази до повезивања познатог и непознатог, учења помоћу примера, учења примењивањем, развоја процедуралних знања, коришћења информационих технологија као и комбиновања конвергентног (логичког) и дивергентног (стваралачког) мишљења. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе али се овом врстом наставе поред централног захтева, који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правилан начин и наравно, тимски рад, односно процес сарадње, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Пројектна настава је део целокупног образовно-васпитног рада и прати наставни процес уважавајући специфичности наставних предмета трећем разреду. Ослонци планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости; коришћење ваншколских знања, вештина и искустава ученика; укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости; повезивање садржаја наставних предмета и употреба савремених информационих и комуникационих технологија. Зато ова врста наставе омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани као и доведени у везу са свакодневним животом ученика. На тај начин се обезбеђује разумевање сврхе онога што се учи, функционално повезивање знања, вештина и искустава и мотивација ученика.

Пројектна настава је драгоцен начин рада јер од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација; способност решавања проблема; самостално учење; рад у групи, сарадњу; критички однос према властитом и туђем раду; доношење одлука; аргументовање; усвајање другачијих, нових начина рада; планирање; поштовање рокова и преузимање одговорности.

С обзиром на узраст ученика трећег разреда и чињеницу да су се са оваквим начином рада срели у првом разреду, примерено је да се реализују пројектни задаци где је наставник и даље главни организатор активности уз све више прилика у којима ће се

самосталност ученика испољавати где год је то могуће. Наставник пружа подршку свим ученичким активностима у току пројекта. Као и у првом и другом разреду, и у трећем је важно наставити са култивисањем сарадње и начина на који се комуницира у групи, што су важни циљеви пројектне наставе, јер доприносе јачању одељењске кохезије.

Пројектну наставу треба планирати и организовати на начин да садржи све потребне кораке:

- дефинисање циља и исхода који се пројектом желе постићи;
- планирање активности које одговарају теми пројекта, односно циљу пројекта, подела активности, избор материјала и метода рада, дефинисање места и динамике рада;
- реализацију планираних активности;
- приказ добијених резултата и продуката пројекта;
- вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних циљева и исхода, указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта).

При планирању наставник треба да дефинише тип пројекта, да одреди његов циљ, очекиване исходе, област којом се бави пројекат и повезаност са наставним предметима, његове садржаје, активности ученика, потребна средства, динамику рада по фазама и све што је потребно за успешно спровођење пројектне наставе. За трећи разред, као и за први и други, најпримеренији је и даље полуструктурирани тип пројекта с том разликом да наставник сада више укључује ученике и давање предлога и избор тема. Он и даље, у великој мери, дефинише методологију рада, али се очекује да више укључи ученике у проналажење материјала тако што ће се са њима договарати о томе које материјале би ко, где и како могао да пронађе и обезбеди. Све садржаје треба реализовати кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе ученика на млађем школском узрасту.

Кроз пројектну наставу треба започети са развијањем основа дигиталне писмености. На овом узрасту, употреба ИКТ-а треба да буде сведена на употребу најједноставнијих алата и упознавање са коришћењем интернета. На крају трећег разреда ученик треба да буде у стању да:

- правилно седи при раду за рачунаром;
- зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја;
- правилно укључи рачунар, покрене програм за цртање, користи одговарајуће алатке овог програма, сачува свој цртеж и искључи рачунар;
- покрене програм за рад са текстом, унесе краћи текст и сачува документ на рачунару;
- користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ наставника;
- предложи редослед активности у односу на постављени пројектни задатак.

Један од важних исхода реализације пројекта јесте оспособљавање ученика да добијене продукте учине видљивим и представе их другима. Бројни су начини да се то постигне (представе, изложбе, кратки филм, текст у новинама, наступ на локалној телевизији, представљање за родитеље...), а њихов квалитет није приоритет.

Ученике треба стављати у ситуације да одређују редослед активности у решавању одређених пројектних задатака, што, осим развијања самосталности, представља увод у алгоритамски начин размишљања. На пример: редослед активности чији ће продукт бити плакат са знаменитим личностима краја; редослед активности у прављењу кућице за птице; у изради школског часописа итд.

Пројектна настава јесте захтевнији облик рада који подразумева добру припрему наставника. Планом је предвиђено да се реализује са једним часом недељно али сам наставник ће проценити каква динамика рада највише одговара могућностима ученика и фази у којој је пројекат. То значи да, уколико је потребно, Пројектна настава се може организовати и на другачији начин (на пример као двочас сваке друге недеље).

Родитељи треба да буду упознати са сврхом пројектне наставе и њеним најважнијим исходима. Они треба да подрже самосталне активности своје деце, или њихов заједнички рад са другом децом, као и да разумеју зашто је важно да не преузимају њихове задатке у жељи да имају боље продукте.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

1. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном	Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима,	Свет је створен за тебе, чувај га! – уводни час	Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса.
		Свето Писмо нам сведочи о настанку света	Пружити ученицима основна знања о учењу Цркве о стварању света.
		Света некада уопште није било (1. и 2. дан стварања)	Омогућити ученицима да разумеју да Бог ствара природу и човека, јер жели да их воли и да буде са њима заједно.
		Све је биље створено и Сунцем обасјано (3. и 4. дан стварања)	Пружити ученицима могућност да разумеју да је човек у природној вези са свим оним што је Бог претходно створио, али да се разликује од свих створених бића.
		Све врви од живота (5. и 6. дан стварања)	Објаснити ученицима да је човек икона Божја (сличан Богу) зато што је створен као слободна личност и једини позван да буде домаћин света.
		Створен сам да личим на Бога	Омогућити ученицима да увиде разлику између Бога и створене природе.
		Бог ствара свет из љубави	Омогућити ученику да увиди да је Бог створио свет из љубави.
		Бог, људи и природа	Приближити ученицима основно знање о повезаности природе и човека са Богом.
		Свет не може без Бога	Омогућити ученику да увиди да се Бог брине о свету.
		Бог се брине о свету	Омогућити ученику да разуме да је Бог из бриге према свету и човеку послао свога Сина у свет.
		Божићни весници	Указати ученицима који су то весници Божићни и кроз приче и молитве дочарати њихову улогу у доласку Христа на свет.

дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.	народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.	Човек домаћин и свештеник у свету	Пружити ученицима основ за разумевање да се лични однос са Богом остварује кроз служење Богу и ближњима.
		Свети Сава	Пружити ученицима основна знања о Светоме Сави као нашем примеру служења.
		Свети Сава брине о нама	Приближити улогу Светог Саве и објаснити ученицима значај његовог рада за нас.
		Радост служења	Пружити ученицима основ за разумевање да природи и човеку вечно постојање дарује Бог.
		Наши дарови благодарности (опис н.ј. - твар у Литургији)	Ученицима пружити основ за разумевање да хлеб и вино – наши дарови – представљају свет у малом.
		Литургија - преображај света	Ученицима пружити основ за разумевање разлога приношења Богу хлеба и вина на Литургији.
		Литургија – молитва за спасење човека и света	Пружити основ за разумевање да се на Литургији молимо за спасење целога света и омогућити ученицима да увиде да се на Литургији остварује спасење човека и света.
		Васкрсење Лазарево	Ученицима приближити догађај васкрсавања Лазара кроз читање приче.
		Васкрсење Христово	Ученицима пружити основ за разумевање да нас Христос толико воли да је дао свој живот за нас и да је васкрсао да победи смрт за нас.
		Све чека на љубав човека	Ученицима пружити неопходно знање да разумеју да је човек одговоран за очување природе.
		Чувамо дарове Божије љубави	Упознати ученике са примерима изражавања љубави према природи, развијати код ученика скромност и осећај захвалности према Богу.
		Стварање света у православној иконографији	Указати ученицима кроз иконе на који начин се приказује стварање света.
		Икона света створеног за мене	Пружити ученицима знање о икони света као нечему што припада свим људима.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА)

3. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
• Измјенити искуства са школских празника • Развити и изградити став повјерења и поштовања према себи и другима те према различитима по вјери и култури	• да изрази потребу заједништва, сурадње и помагања међу ученицима	**1.** Опет смо заједно - знакови љубави и доброте	• Измјена искустава са школских празника • Представљање рада на вјеронауку у овој школској години
• Упознати тешки живот израелског народа у Египту • Уочити Божју бригу за народ • Посвијестити ученицима Божју присутност у нашем животу • Упознати значење име Јахве • Открити Божје дјеловање по људима и упознати да Бог води и избавља израелски народ • Упознати Божје заповиједи дане Мојсију и њихову важност за	• да уочи Божју бригу за израелски народ • да схвати да Бог тражи од човјека сурадњу • да схвати како је Бог присутан у животима људи • да усвоји значење ријечи "Јахве" • да уочи дјеловање Божје по људима у свијету • да разумије појам пустиње у Старом завјету • да разумије заповиједи као помоћ за успјех у животу • да спозна љубав као темељ живота и људске среће	**2.** Видио сам вашу невољу (Израел у египатском сужањству)	• Приповиједање библијских догађаја
		3. Бог се објављује Мојсију	• Вођење разговора на тему: ропства, Савеза, Божјих обећања
		4. Десет египатских зала	• Методом "наш албум" приказати повијест изласка из Египта
		5. Пасхална ноћ	• Приповиједати и уприсутнити сцену Божјег објављивања Мојсију уз вишекраки свијећњак (горући грм)
		6. Пријелаз преко Црвеног мора и излазак	• Тумачење пламена, свјетла, топлине, као знаком Божје присутности: "гори а не изгара" - знак Божје љубави
		7. Бог храни свој народ у пустињи	• Вођење разговора на тему: ропства, Савеза, Божјих обећања
		8. Бог даје Десет заповиједи	• Тумачење пламена, свјетла, топлине, као знаком Божје присутности: "гори а не изгара" - знак Божје љубави
		9. Исусов закон љубави	• Приповиједање библијских догађаја
		10. Понављање и систематизација	• Приповиједање библијских догађаја

живот		обрађених наставних тема	
• Развијати осјећај доброте према ближњима • Упознати значење сусрета Марије с анђелом и потом с рођакињом Елизабетом • Спознати да у људима откривамо знакове Божје присутности и љубави • Уочити да Бог испуњава своја спасењска обећања по Кристу • Схватити да се Крист родио за свакога човјека	• да уочи Божју доброту према људима која се исказује преко људи • да боље схвати Маријину сурадњу у повијести спасења • да препозна Божје заједништво с човјеком по рођењу Исуса Криста • да боље схвати нови Савез, пријатељевање с Богом на нов начин • да разумије неке нове појмове: Прворођенац, Спаситељ	**11.** Знакови Божје доброте - Св. Никола знак чудесне Божје љубави према човјеку	• Цртеж, колаж адвентских и божићних отајстава
		12. Навијештај Исусова рођења Марији	• Израда адвенског вијенца
		13. Радост Марије и Елизабете	• Пјесма и глазба у вјеронаучној настави
		14. Бог постаје човјеком - рођење Спаситеља свијета	• Библијско приповиједање
		15. Исус - Спаситељ свих људи (поклон краљева)	• Сценско приказивања: поклон краљева
		16. Изнад сваког човјека сјаји звијезда	• Рад с фотографијама
		17. Понављање и систематизација обрађених наставних тема	• Радни лист - надопуна текста одређеним појмовима
• Разумјети значење појмова: дуг, дужник, опроштење • Уочити структуру и поруку Исусових приповијести о опраштању • Знати признати кривњу и тражити опроштење • Прихватити савјест као	• да се отвори према вриједностима мира, помирења, опраштања и толеранције • да препозна животна искуства која доприносе јачању односа Бога и човјека • да приступи сакраменту помирења • да разумије и прихвати Кристову жртву на крижу за спас човјечанства • да прихвати сакрамент помирења као особни сусрет с Богом добрим Оцем	**18.** Људи и њихова кривња	• Рад са прикладним фотографијама на тему "кривња и опроштење"
		19. Наши гријеси и Божје мислосрђе - присподоба о добром оцу (Лк 15)	• Приповиједање и тумачење важних библијских чињеница
		20. Исус даје прилику за нови почетак - Закеј (Лк 19)	• Игра асоцијација
		21. Сакрамент помирења - као пут обраћења	• Сликовно изражавање осјећаја свађе и радости, кривње и помирења

мјерило својега дјеловања и као Божји глас у себи • Разумијети и прихватити Исусову смрт као жртву за наше помирење с Богом и наше спасење		**22.** Исусова смрт и ускрснуће темељ опроштења - Ускрсли дароватељ мира	• Вођен разговор о важним елементима сакрамента помирења
		23. Понављање и систематизација обрађене наставне теме	• Понављање градива кроз игру "питање - одговор"
• Уочити тежак пут од сјемена до круха и од зрна грожђа до вина • Упознати симболе круха и вина • Упознати Лукин еванђеоски извјештај о посљедњој вечери • Разумјети што што значи дијелити крух с другима • Продубити осјећај и схваћање Исусова дара у круху на Посљедњој вечери • Открити и упознати однос између посљедње вечере и Кристове смрти на крижу	• да схвати однос Посљедње вечере и Кристове смрти на крижу, али и препознавању по ломљењу круха на путу у Емаус • да уочи важност вјеровања у Кристову присутност у приликама круха и вина • да будније и свјесније судјелује на мисним слављима • да боље схвати значење дијељења и сам пожели то чинити • да разумије еухаристију као извор заједништва Црквие • да судјелује с разумијевањем у слављу Прве причести	**24.** Крух је више од круха - Исусово даривање круха (Ив 6,1-13)	• Разговор уз серију слика о садржајима ове теме
		25. Вино је више од вина - Кана Галилејска (Ив 2,1-12)	• Приповиједање библијских догађаја, примјера и потицаја
		26. Исусова Посљедња вечера (Лк 22,19-20; Ив 6,51)	• Актуализација предзнања
		27. Препознаше га по ломљењу)	• Сценски приказ: "Исус и ученици на путу у Емаус
		28. Наше славље свете мисе	• Израда текста-слагалице на тему "Наше славље свете мисе"
		29. Присутност Исуса Криста у круху и вину	• Рад са сликама: света миса" или "славље Прве свете причести
		30. Подијели свој крух с гладнима	• Израда паноа: Прва причест
		31. Приправа на прву причест	• Формулирање једноставних молитви
		32. Славље прве свете причести у жупној заједници	• Вјежбање знакова, геста, те молитвених ставова
• Разумјети да је еухаристијски Исус присутан међу нама и изван свете мисе	• да боље разумије Божју присутност у сакраментима Цркве • да буде отворен за сусрет с Исусом у молитви, сакраментима	**33.** Исус је увијек међу нама	• Приповиједање и разговор на наведене теме
		34. Исус је присутан у сакраментима	• Методе успоредби: Исус је увијек с нама

• Схватити и искусити Кристову дјелатну присутност у сакраментима • Остварити и свједочити у конкретном животу да смо Кристови ученици • Разумјети да је Бог увијек с нама, па и онда кад га и не можемо осјетити	помирења и еухаристије • да свједочи Исусову доброту у сусретима с другима и у узајамном помагању	**35.** На празницима свједочимо Исусову доброту	• Рад са библијским или другим текстовима
		36. Понављање и систематизација обрађене наставне теме	• Посјета цркви

3.4. НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 4. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

4. разред

Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.

Годишњи фонд часова: **180 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
• чита са разумевањем различите текстове; • чита са разумевањем различите врсте текстова; • укратко образложи свој утисак и мишљење поштујући и другачије ставове; • разликује књижевне врсте: шаљиву народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; • одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; • именује позитивне и негативне особине ликова; • уочи и издвоји основне елементе лирске песме (стих, строфа, рима и ритам); • тумачи идеје књижевног дела; • препозна ситуације кршења/остваривања права детета и	**КЊИЖЕВНОСТ**	**ШКОЛСКА ЛЕКТИРА** Поезија 1.Шаљива народна песма Женидба врапца Подунавца 2.Војислав Илић: Јесен / Владислав Петковић Дис: Зима 3.Момчило Мошо Одаловић: Молитва за маму 4.Мирослав Антић: Космонаутска песма 5.Бранко Миљковић: Песма о цвету 6.Добрица Ерић: Завичај / Отаџбина је наша очевина / Момчило Мошо Одаловић: Птице косовчице 7.Мирослав Антић: Прва љубав / Најљубавнија песма / Алексије Марјановић: Љубав 8.Бранко Ћопић: Месец и његова бака / Десанка Максимовић: Пауково дело 9.Бранислав Црнчевић: Кад би мени дали један дан 10.Владимир Андрић: Дај ми крила један круг 11.Народна песма Милош у Латинима 12.Народна песма Јетрвица адамско колено Проза

стереотипе у књижевним делима; • уочи персонификацију и разуме њену улогу у књижевном делу; • разликује описивање, приповедање (у 1. и 3. лицу) и дијалог у књижевном делу; • преприча текст из различитих улога/перспектива; • уочи основни тон књижевног текста (ведар, тужан, шаљив); • уочи супротстављеност лица у драмском тексту; • чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; • изражајно рецитује песму и чита прозни текст; • изводи драмске текстове; • усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела;		1.Народна прича о животињама: Међед, свиња и лисица 2.Народна приповетка: Најбоље задужбине 3.Народна приповетка: Ветар и сунце 4.Народна бајка: Пепељуга 5.Бранислав Нушић: Прва љубав (одломак из Аутобиографије) 6.Бранислав Црнчевић: Босоноги и небо 7.Гроздана Олујић: Стакларева љубав 8.Светлана Велмар Јанковић: Стефаново дрво 9.Лав Николајевич Толстој: Врабац и ласте / Два мраза 10.Драган Алексић: Позориште на небу 11.Весна Алексић: Детективско срце 12.Ханс Кристијан Андерсен: Ружно Паче – читање у наставцима **Драмски текстови** 1.Гвидо Тартаља: Подела улога 2.Љиљана Крстић: Кад пролеће дође 3.Дејан Алексић: Слава **Научнопопуларни и информативни текстови (из књига, енциклопедија и часописа за децу)** •о нашим знаменитим књижевницама, сликаркама и научницама; •о природним лепотама и културним знаменитостима Србије; •о занимљивим пределима, народима, обичајима у свету •бонтон. 1.Милован Данојлић: Избор из поезије за децу 2.Драган Лукић: Избор из поезије за децу 3.Јасминка Петровић: О дугмету и срећи

		4.Рене Гијо: Бела Грива 5.Ерик Најт: Леси се враћа кући 6.Александар Поповић: Пепељуга **ДОПУНСКИ ИЗБОР** (са наведеног списка или по сопственом избору бирају се три дела) 1.Избор драмских текстова за децу 2.Бранко В. Радичевић: Песме о мајци 3.Светлана Велмар Јанковић: Књига за Марка / Очаране наочаре 4.Горан Петровић: Разлике 5.Едмондо де Амичис: Срце 6.Јохана Шпири: Хајди 7.Михаел Енде: Бескрајна прича (одломак) 8.Астрид Линдгрен: Пипи Дуга Чарапа 9.Златко Васић: Чаробно путовање 10.Урош Петровић: Мартинина велика загонетна авантура 11.Гордана Тимотијевић: Сличице / Владимир из чудне приче 12.Угљеша Шајтинац: Чарна и Несвет 13.Момо Капор: Сања 14.Весна Алексић: Брљиво срце **Књижевни појмови:** –шаљива народна песма, – прича о животињама, – особине народне епске песме, – приповетка, – роман за децу, персонификација, – опис природе и ликова, – приповедање у 1. и 3. лицу, – сукоб драмских лица.
• повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са		Речи које у писању и говору мењају облик; речи које не

новим наставним садржајима; • разликује речи које мењају облик (именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи) и уочи оне које су увек у истом облику; • одреди основне реченичне чланове; • разликује врсту речи од службе речи у реченици; • поштује и примени основна правописна правила; • правилно пише сва три модела управног говора;	ЈЕЗИК **Граматика, правопис и ортоепија**	мењају облик (без именовања врста непромењљивих речи). Реченица и реченични чланови (субјекат, предикат, објекат, прилошке одредбе). Појам субјекта; различите врсте речи (именице и личне заменице) у функцији субјекта; изостављени субјекат. Појам предиката (глаголски предикат). Појам објекта (именице у функцији објекта). Прилошке одредбе за време, место и начин. Речи и групе речи у функцији субјекта, објекта и прилошких одредаба; придев уз именицу у служби атрибута у оквиру групе речи која има службу субјекта или објекта. Управни говор (трећи модел). Велико слово: имена становника држава и насеља; називи улица и тргова; имена из уметничких дела – примери из обрађених дела (нпр. Ружно Паче...); устаљена и посебно наденута имена животиња; називи институција, предузећа и установа, манифестација; устаљена имена историјских догађаја и личности (усклађено са предметом Природа и друштво). Речца ли; скраћени упитни облик је ли (је л’) према узрочном везнику јер. Предлог са уз заменице (нпр. са мном, с њом и сл.). Писање вишечланих бројева.
• правилно пише сва три модела управног говора; • употреби основне облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање и описивање;	**ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА**	Основни облици усменог и писменог изражавања: препричавање текста у целини и по деловима (по датом плану); причање у дијалошкој форми (уношење дијалога, управног говора у структуру казивања); описивање односа

• употреби речи истог облика, а различитог значења, као и речи истог значења, а различитог облика; • препозна значење речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневној комуникацији; • напише разгледницу, честитку, приватно писмо; • прилагоди језички израз комуникативној ситуацији – формалној и неформалној; • повеже информације исказане у линеарном и нелинеарном тексту и на основу њих изводи закључак; • правилно структурира текст; • учествује у предлагању садржаја и начина рада.		међу предметима, бићима и појавама; описивање природе, личности, књижевних ликова и сл. Речи истог облика, а различитог значења; речи истог значења, а различитог облика (на примерима књижевних текстова); устаљени језички изрази. Разгледница, честитка, писмо. Књижевни и други текстови (линеарни и нелинеарни) у функцији унапређивања језичке културе. Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског / драматизованог текста и сл. Правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица Ви из поштовања; спојено и одвојено писање речи (речца ли, предлог са, вишечлани бројеви). Језичке вежбе: допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; проширивање реченица; укрштене речи; асоцијације. Лексичко-семантичке вежбе: одређивање значења устаљених израза; састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; допуњавање низа речима које су повезане са датом речју. Два школска писмена задатка – један у првом и један у другом полугодишту.

Кључни појмови: књижевност, језик, језичка култура

Начин остваривања програма:

КЊИЖЕВНОСТ

У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању

књижевног дела. У разговору са ученицима треба неговати способност ученика да опишу доживљај прочитаних књижевних дела, изнесу мишљење о њима, да разумеју најразличитије особине и поступке ликова и донесу суд о њиховим поступцима и особинама, као и о различитим догађајима у тексту. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Посебно је важно што књижевност код ученика развија емпатију, тиме што се ученици уживљавају у естетски свет дела и емотивно га проживљавају. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.

Школска лектира је разврстана по књижевним родовима – поезија, проза, драмски текстови за децу и обогаћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али и репрезентативних дела за децу из светске књижевности. Домаћа лектира обухвата значајна поетска и прозна дела дечје књижевности.

Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова за домаћу лектиру (предлози за читање). Избор дела школске и домаће лектире примерен је узрасту ученика.

Поред дела из белетристике, програмом се подстиче и упознавање ученика са нашим знаменитим списатељицама, уметницама, научницама које су оставиле значајан траг у српској култури; са природним лепотама и културним знаменитостима Србије; са занимљивим пределима, народима, обичајима у свету, са правилима лепог понашања у породици и школи, кроз избор научно-популарних текстова из књига, енциклопедија и часописа.

У допунски корспус лектире уведена су бројна савремена књижевна дела за децу, која су по својој мотивској или тематској сродности блиска ученицима. Циљ је био да се пружи могућност ученицима и учитељима да се обрадом таквих дела развија имагинација и емпатија, чиме се богати читалачко искуство ученика и осавремењује приступ у настави.

Текстови из допунског дела лектире могу да послуже учитељу и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати, наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време.

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да износе своје ставове и образлажу их примерима из текста.

При тумачењу текстова из школске и домаће лектире треба разликовати књижевне врсте: шаљиву народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; одредити тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; именовати позитивне и негативне особине ликова; уочити битне појединости у описима бића и природе; уочити природу хумора у књижевном тексту и разумети идеје књижевног дела.

Ученик треба да уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа, рима и ритам), запази персонификацију у књижевном делу и разуме њену улогу; разликује описивање, приповедање и дијалог у књижевном делу; прави разлику између приповедања у 1. и приповедања у 3. лицу у књижевном тексту; уочи основни тон књижевног текста (ведар,

тужан, шаљив) и уочи супротстављеност лица у драмском тексту. Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма и уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту. Књижевни појмови се најпре уочавају у одговарајућем тексту, а затим се тумачи њихова функција.

Приликом обраде лирских, епских и драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (изражајно рецитовање лирске песме, читање прозног текста интерпретативно, сценски наступ – извођење драмског текста, драмска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе и филмова за децу, снимање и коментарисање драматизованих одломака).

Часови књижевности могу се употпунити коришћењем дигиталних садржаја. Наставницима и ученицима могу бити од велике помоћи аудио записи, на којима се чује како глумци изражајно и интерпретативно назују изабране текстове. Такође, у наставу треба увести разноврсне стваралачке активности којима се врши систематизација обрађених садржаја (игре асоцијација, креативне слагалице, интерактивни задаци и квизови).

Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и сценског израза (народна бајка *Пепељуга* и Поповићева драма *Пепељуга*, екранизација бајке *Ружно Паче*, романа *Леси се враћа кући*, *Аутобиографије*, *Пипи Дуга Чарапа*), чиме ученици упознају природу различитих медија и развијају своју медијску писменост. Путем упоредне анализе филма и књижевног дела, ученици ће увидети да је филм независно уметничко остварење, као и да је књижевни текст инспиративан предложак за ново, оригинално уметничко дело.

Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или основном тону, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Међупредметну повезаност учитељи успостављају, пре свега, са наставом природе и друштва, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања.

Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици овладавају граматичким и правописним правилима стандардног српског језика која ће примењивати у писаној и говорној комуникацији.

Граматика

Како би се приступило усвајању нових садржаја, неопходно је да се добро утврде знања из морфологије: врсте речи и њихове граматичке категорије.

У оквиру нових садржаја потребно је на примерима показати да неке речи мењају облик, а неке не (ту се пре свега подразумева промена именица, заменица и придева по падежима, и глагола по временима). Важно је да ученици уоче речи које не мењају свој

облик (ту пре свега мислимо на прилоге који немају компарацију, предлоге, везнике и типичне речце, без навођења њихових назива).

Пре увођења нових садржаја из синтаксе треба обновити знања о реченици и разликовању различитих врста реченица по облику и значењу.

У четвртом разреду уводи се појам реченичних чланова и појам службе (функције) речи у реченици. Служба субјекта усваја се на примерима именица и личних заменица. Треба јасно указати на разликовање врсте речи (именица, заменица) и службе (субјекат). Глагол као врста речи јавља се у служби предиката. Усвајање предиката треба започети са примерима глагола у презенту, а затим са примерима глагола у прошлом и будућем времену, уз указивање на разликовање простих облика у садашњем и сложених у прошлом и будућем времену. Посебно треба истаћи примере типа *Дечак је јуче читао* (када помоћни глагол није уз нелични глаголски облик). Именице поред службе субјекта могу имати и службу објекта. На јасним и неспорним примерима објаснити појам објекта (нпр. Дечак чита *књигу.*). Уз обраду објекта може се указати и на промену облика речи (*књига: књигу*). Атрибут треба објаснити преко примера када је придев уз именицу, у оквиру групе речи са службом субјекта или објекта (не у оквиру прилошких одредаба). Кроз примере треба показати да у служби субјекта, објекта и прилошких одредаба за место, време и начин могу бити речи и групе речи. Усвајање реченичних чланова треба да иде постепено од најједноставнијих примера ка сложенијим. Прво се дају примери са једном речи у служби субјекта/објекта, а затим групе речи у истој функцији. Уз усвајање нових садржаја потребно је стално указивати на разликовање врста речи и њихове службе (функције) у реченици.

У претходним разредима обрађен је први и други модел управног говора тако да је неопходно направити систематизацију, а затим увести и трећи модел. Неопходно је моделе управног говора повезати са правописним правилима и употребом знакова навода и запете.

Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из програма могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици, службе речи у реченици и различитих врста реченица по облику и значењу. Примери треба да буду једноставни за анализу. Учитељ може и да прилагоди текст, тако да примери буду типични.

Правопис

Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченице и краћих текстова.

Писање имена становника држава и насеља, имена улица и тргова, назива институција, предузећа и установа, манифестација, као и писање устаљених имена историјских догађаја и историјских личности потребно је повезати са наставом предмета Природа и друштво. Писање имена из уметничких дела и писање имена животиња потребно је повезати са наставом књижевности и обрадити на основу примера из обрађених дела (нпр. *Ружно Паче, Пипи Дуга Чарапа, Леси* и сл.).

Писање речце *ли* обрађено је у другом разреду, а сада се уводе и мало сложенији примери. Због честе погрешне употребе пожељно је посебно указати на разликовање скраћеног упитног облика *је ли* (*је л'*) и узрочног везника *јер* (честе грешке: *Јер имаш*

оловку? уместо *Је л' имаш оловку?* и сл.). Писање предлога *са* уз заменице обрадити само уз типичне примере *са мном, с њом, с тобом* и сл. Писање вишечланих бројева треба повезати са наставом математике.

Систематизација знања из правописа најбоље се постиже вежбањем на тексту, исправљањем грешака у тексту, диктатима и сл.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, односно на развијање, богаћење и унапређивање њихове језичке способности. Област *Језичка култура* обухвата усмено и писмено изражавање. Наставни рад у овој области реализује се у садејству са другим двема областима: са језиком и књижевношћу, али и кроз самосталне наставне јединице. Ваљано усмено и писмено изражавање омогућава ученику да успешно учи и савлада и друге школске предмете.

Основни облици усменог и писменог изражавања (препричавање, причање, описивање) представљају темељне програмске садржаје за усавршавање и неговање језичке културе ученика. У четвртом разреду требало би подстицати ученике да препричавају, причају и описују и на сажет и на опширан начин како усмено, тако и писмено.

Препричавање је један од најпопуларнијих облика усменог и писменог изражавања у млађим разредима основне школе. Да не би постало импровизовано, свако препричавање мора да има свој циљ и планско усмеравање. Унапред би требало да се зна које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Избор треба да обухвати различите врсте текстова/садржаје. Потребно је усмеравати ученике како да одаберу чињенице, како да одвоје главно од споредног и мање битног и како да следе хронолошки ток садржаја. Потом, требало би водити рачуна о томе да се препричавају само они садржаји који испуњавају програмске захтеве и који су ученицима претходно протумачени/анализирани, предочени, објашњени. Будући да у четвртом разреду настава језичке културе усложњава и повећава захтеве на плану овог облика изражавања ученика, требало би их подстицати, између осталог, да препричавају текстове/садржаје у целини и по деловима, али имајући у виду план препричавања. Потребно је и вредновати препричавање, тј. упутити ученике на мање или више успеле сегменте овог облика изражавања.

Причање представља стваралачко изражавање без обзира на то да ли је у питању стварност или фантазија, тј. да ли је реч о репродуковању неког доживљаја, догађаја и замишљеног садржаја (из света дечије маште). Најчешће се почиње са причањем доживљаја, па потом догађаја. За причање је потребан посебан интелектуални напор и развијеност језичке компетенције на одређеном нивоу што ће се одразити на избор тематске грађе и њених значајних појединости и на начин језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Потребно је указати ученицима да могу слободније да износе личне доживљаје, ставове, да буду маштовити и оригинални, да се емоционално и сликовито изражавају. Требало би водити рачуна о поштовању основних методичких начела која се односе на организацију овог вида језичког испољавања ученика: планирање, подстицање, усмеравање и вредновање. У четвртом разреду је посебно значајна корелација са садржајима из других двеју области (језика и књижевности), због чега би предност требало дати причању у дијалошкој форми, односно уношењу дијалога, управног говора у структуру казивања.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на овом узрасту. Међутим, у мањој или већој мери, заступљено је у свакодневној комуникацији и зато је неопходно посветити му посебну пажњу. Због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичког изражавања потребно је приступити одговорно и уз поштовање принципа наставне условности и поступности приликом постављања захтева: оспособљавати ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевноуметничког), требало би стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис односа међу предметима, бићима и појавама; описивање природе, личности, књижевних ликова и сл.), јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком испољавању. Да би се ученици навикли да се клоне стереотипа при описивању, потребно их је подстицати да пишу о ономе што је њима блиско или што је на њих дубоко деловало. Циљеве и задатке ове врсте вежбања требало би постепено усложњавати – од једнолинијске дескрипције видљивог до промишљеног, аналитичког изражавања доживљаја стварности у којој ће бити истакнута самосталност и индивидуалност ученика. Стога се понекада описивање може комбиновати са методом разговора, графичким представљањем или са методом посматрања. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Обрада наставних садржаја који се односи на *речи истог облика, а различитог значења и речи истог значења, а различитог облика, као и на устаљене језичке изразе* требало би да се заснива на бројним примерима који су ученицима познати, јер би им помогли да боље разумеју и да употребљавају дате лексеме у спонтаној комуникацији, што би допринело обогаћивању њихове језичке продукције и унапређивању њихове комуникативне компетенције. Изузетно је значајно да се ове лексеме и устаљени изрази не изучавају изоловано, изван контекста, већ је потребно указати ученицима на њихову функцију у стварној језичкој употреби. Требало би, између осталог, разговарати са ученицима о посебним (стилским) ефектима које ове лексеме и фразеологизми имају у одређеном тексту. Ово градиво би требало повезати са наставом књижевности, будући да књижевно дело обилује лексичким слојевима, којима се изграђује и књижевни и језички укус ученика.

Наставној јединици *Разгледница, честитка, писмо* требало би приступити функционално. Требало би подстицати ученике да сами напишу разгледницу, честитку или писмо, али би им требало, најпре, предочити одређена правила која се односе на ове облике писане комуникације. Пажњу би посебно требало усмерити на адресирање писма и разгледнице. Пожељно је повезати ово градиво са одговарајућим наставним јединицама из правописа.

Помоћу књижевних и некњижевних текстова ученицима би требало указати на различите могућности употребе речи, синтагми и реченица у формалним/неформалним језичким ситуацијама, као и на промену њиховог значења у зависности од контекста. Током практичне наставе језичке културе ученицима би требало указати да је неопходно говорити онако како то захтева комуникативна ситуација и са њом ускладити језичке механизме.

Изучавањем различитих врста текстова – линеарних и нелинеарних – кроз осмишљавање, организовање и реализовање бројних активности, код ученика би требало унапређивати читалачку компетенцију. Посебно би их требало усмеравати на то да промишљају о текстовима, да их анализирају, да језички исправно и јасно искажу своје мишљење о одређеном тексту, као и да повезујући информације изнете у тексту, изведу закључак. Пожељно је код ученика подстицати стратегије које читалац користи у сусрету са текстом, као што су, на пример: проналажење информација; повезивање и интерпретирање; промишљање и евалуирање. Не занемарујући узрасне и индивидуалне карактеристике ученика, требало би их оспособити да примене знања и вештине које ће им омогућити да коректно реше проблемске ситуације у различитим контекстима у којима се читање одвија.

Кохерентност представља значајно обележје текстуалне структуре и упућује на континуални карактер неког текста. Стога би у настави језичке културе требало оспособљавати ученике да правилно конципирају/структурирају текст/састав. На пример, требало би да састављају логички смислене текстове на основу задатих речи или да састављају текстове чија ће дужина бити ограничена. Такође, требало би их подстицати да осмисле више различитих почетака текста на исту задату тему или да осмисле више различитих завршетака наменски припремљеног и према захтеву прилагођеног недовршеног текста; да успостављају нарушен хронолошки или смислени поредак у задатом тексту и слично.

Свака од програмских вежби (правописне, језичке, лексичко-семантичке и говорне вежбе) планира се и реализује у наставном контексту у коме постоји потреба за функционалним усвајањем и функционалном применом датих језичких законитости и појава у новим комуникативним ситуацијама, као и потреба за утврђивањем, обнављањем или систематизовањем знања стеченог током наставе језика и наставе књижевности.

Говорне вежбе код ученика подстичу машту и креативност, али и дивергентно мишљење, због чега би их требало чешће примењивати у настави језичке културе. Потребно је да буду прецизно испланиране и детаљно организоване. Говорне вежбе су у функцији изграђивања доброг језичког укуса, елоквентности и флуентности у изражавању. На овом узрасту адекватне могу бити следеће говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и слично.

Системска примена адекватних правописних вежби омогућава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да се стечена навика примене правописних правила испољи у практичној и спонтаној намени. Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне за савлађивање само једног правописног правила из једне правописне области. Приликом припреме правописних вежби требало би поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и праксе. Како би се успешније савладала програмом предвиђена правописна начела, погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица *Ви* из поштовања; спојено и одвојено писање речи (речца *ли*, предлог *са*, вишечлани бројеви).

Врсте језичких вежби потребно је одабрати у контексту наставног садржаја. То могу бити допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; проширивање реченица; укрштене речи; асоцијације и слично.

Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Развијању смисла за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза доприносе различите вежбе, на пример: одређивање значења устаљених израза; састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; допуњавање низа речима које су повезане са датом речју.

Писмени задаци представљају најсинтетичнији облик деловања у развијању језичке културе ученика и могу недвосмислено указати на ефекте наставе српског језика и књижевности у целини. У четвртом разреду ученици израђују два школска писмена задатка – један у првом и један у другом полугодишту. Оба писмена задатке требало би писати ћириличким писмом. Пожељно је да исправак првог писменог задатка ученици пишу ћириличким, а другог латиничким писмом.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневној формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

4. разред

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК
Циљ	**Циљ** наставе и учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ** **(**у комуникативним функцијама)
– поздрави и отпоздрави, примењујући једноставнија језичка средства; – представи себе и другог;	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава.
– разуме једноставнија питања личне природе и одговара на њих; – поставља једноставнија питања личне природе; – у неколико једноставнијих везаних исказа саопшти информације личне природе о себи и другима водећи рачуна о приватности и поверљивости; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на права детета;	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Слушање једноставнијих текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.
– разуме једноставнија упутства, налоге и упозорења и реагује на њих; – саопшти једноставнија упутства, налоге и упозорења уз одговарајуће образложење;	РАЗУМЕВАЊЕ И ИСКАЗИВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	Слушање налога, упутстава и упозорења и реаговање на њих; давање једноставнијих налога, упутстава и упозорења (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).
– разуме позив на заједничку активност и реагује на одговарајући начин;	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У	Слушање једноставнијих позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...);

– упути позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставније молбе и реагује на њих уз одговарајуће образложење; – упути кратке и једноставније молбе; – искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставније исказане честитке и одговори на њих; – упути једноставније честитке; – разуме и, примењујући једноставнија језичка средства, наведе најуобичајеније активности које се односе на прославе рођендана и празника; – именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставније описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места у неколико везаних једноставнијих исказа; – разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи једноставнија обавештења о положају у простору; – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време; – разуме једноставније исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих;	ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност коришћењем једноставнијих исказа.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставнијих исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем једноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
	ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Слушање једноставнијих исказа којима се честитају празници и други значајни догађаји; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање једноставнијих описа бића, предмета, места и појава; давање кратких описа бића, предмета, места и појава; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета, места и појава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање једноставнијих исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање текстова у којима се на једноставнији начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање једноставнијих исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким

– тражи и даје једноставнија обавештења која се односе на		приликама коришћењем једноставнијих језичких средстава.
припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; – разуме једноставније исказе за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реагује на њих; – изражава допадање/недопадање уз најједноставније образложење; – тражи најједноставније образложење допадања/недопадања;	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
– разуме једноставније текстове у којима се описују радње и способности у садашњости; – размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију;	ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	Слушање текстова с једноставнијим исказима за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање интересовања, допадања/недопадања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
– опише радње и способности у садашњости користећи једноставнија језичка средства – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на бројеве, количине и цене;	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Слушање једноставнијих исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности у садашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
– учествује у предлагању садржаја и начина рада.	ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	Слушање једноставнијих исказа који говоре о броју, количини и цени; саопштавање броја, количине и цена; усмена и писана размена информација о броју, количини и ценама, коришћењем једноставнијих језичких средстава.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима

- настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике

6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине
7. Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа и школски живот
9. Млади – живот деце и омладине
10. Здравље и хигијена
11. Емоције (љубав према породици, друговима)
12. Превозна средства
13. Временске прилике
14. Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)
15. Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
16. Слободно време – забава, разонода, хобији
17. Исхрана и гастрономске навике
18. Путовања
19. Мода и облачење
20. Спорт
21. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	*Hi/Hello (everyone/guys)! Nice to see you again! Nice to see you too! How are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great./I'm OK.* *Good morning/afternoon/evening/night.* *Goodbye./Bye. See you (all) in 5 minutes/soon/later/tomorrow/on Monday/next week/in September/next year!* *Have a nice day/weekend/trip/holiday! Thanks, same to you!* *Welcome to our school/town/city!* Личне заменице: *I, you…* Глагол *to be – the Present Simple Tense.* Императив. Предлози са прилошким одредбама за време: *on, in...* **(Интер)културни садржаји:** Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
	Which/What school do you go to? I go to (school's name) Primary School. What's the name of your school? *What year/grade are you in? I'm in year 4/the fourth grade. Which class are you in? I'm in class 4₁ /4a, and you?* *Who are they? What are their names? She's Dunja and he's Mateja. They are not in year four/the fourth grade. They're in year three/the third grade.*

ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	*This is our head teacher, Mrs Parsons. Who's that? It's Miss Herbert, she's a P.E. teacher. Who's your class teacher?* *Who's the class monitor? Who's absent? Everybody's present.* *Meet my new friend Dorian. He's from Greece. His father's Greek, but his mum's Serbian. He lives on an island. Where does* *your friend live? She's Montenegrian. She lives in the mountains. Do you live in a flat or a house?* *Peter's family are from the USA. His mum works in a restaurant. Where does his dad work?* *These are my aunt Slađana and her husband Zoran. They've got twin daughters. Those are my uncle Miodrag and his wife* *Ana. How many children have they got? They've got three sons. What are your cousins' names? How old are they?* *It's Marija's eleventh birthday today./She's 11 today. When's your birthday? It's in May/on 5*th *May/May* 5th. *Who's the winner of the competition?* *Who's the world skateboarding champion?* *Who are the characters in the story? Who are they? The boys'/girls'/children's names are...* *Tell me about your family/friends.* Личне заменице: *I, you…* Присвојни придеви: *my, your…* Показне заменице: *this/that, these/those.* *Have got* за изражавање поседовања. *The Present Simple Tense.* Питања са *Who/What/Which/Where/When/How (old/many).* Правилна множина именица: *daughter-daughters, son-sons…* Неправилна множина основних именица: *child – children...* Предлози са прилошким одредбама за место: *from, in, on…* Предлози са прилошким одредбама за време: *in, on...* Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Императив. Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Устаљена правила учтивости; употреба титула уз презимена (*Mr, Mrs, Miss*); конвенције у писању/изговору датума; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису.

РАЗУМЕВАЊЕ, ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	*Hurry up! We're late for school!* *Stand up! Sit down! Sit up straight!* *Take out your books/notebooks! Put them down/away!* *Get quiet, everyone!* *Which page? Turn to page 20./Page 20, everyone!* *Whose turn is it? It's Stefan and Filip's turn!* *Listen to the question! Listen and tick or cross. Put up your hand when you finish!* *Complete the sentence/dialogue/description.* *Describe your room/house. Make a project about your town.* *Let's take some photos of the new lab for our school website. E-mail the photos to the ICT teacher.* *Put the forks on the left side and knives and spoons on the right side of the plate. How many forks/knives/spoons? Place the teaspoon on the saucer.* *Put the candle inside the pupkin! What's next?* *Look at my school report card! It's all 5s/As!* *Look at the shooting star! Make a wish!* *Don't sit down! Don't talk in class! Don't open the window – it's cold in here! Don't touch that – it's hot! Watch out! The floor is wet.* *Take off your shoes! Put on your trainers! Be quick!* *Let's practise! Just a second/moment/minute, please! Ready, steady, go!* *Time to eat, everyone! Ask the dinner/cleaning ladies.* *Come in! Come back! No way! Go away! Stop it! Leave me alone!* *Move over! Make way!* *Stop! We can't cross the road here! The traffic light is red!* *Say hello/goodbye! Say "Cheese"! Wave goodbye!* *Anyone else? Is that all? That's all for today!* Императив. Питања са *What/Which/Whose/How many/much...* Правилна множина именица: *book-books, notebook-notebooks...* Множина именица које се завршава вају на *-y, -o, f/fe*: *photo-photos, knife-knives...* Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. Бројеви 0–100. **(Интер)културни садржаји:** Поштовање основних правила учтивости.
	Look! There's a game on the playing field/in the playground! Come on, let's go and watch! Sorry, I can't, I don't have/haven't got time. *Let's play hide and seek! I hate hide and seek, let's go swimming!*

ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	*How about rollerblading/riding bikes? Let's do eeny-meeny-miny-moe to decide! OK then!* *Are you coming to the swimming pool with us? No, I'm not, I've got a cold.* *Can you join our team and play with us? Great! I love handball! Welcome to the team! Come with us!/Sorry, I can't play* *handball. I don't know the rules.* *Let's buy a present for Luka. What/How about a CD? That's a good/great idea!* *Let's make/write birthday/Mother's Day/New Year/Christmas cards!* Императив Модални глагол *can* за изражавање предлога и способности. *Have got.* *The Present Simple Tense.* *The Present Continuous Tense.* *What/How about.* Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са називима игара/хобија/спортова. **(Интер)културни садржаји:** Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	*Can/May I have a whiteboard marker/pen, please? Yes, here you are/here it is. Thank you/Thanks. You're welcome.* *Can I sharpen my pencil? Of course you can.* *Excuse me, teacher, can you repeat the last sentence, please?* *Can you spell that for me, please?* *Can/May I insert the disc?* *Can/May we sit down here? No, they are Nikola's and Ema's seats.* *Can I have my ball back? Sorry, it's those boys' ball.* *Can I touch the animals? No, you can't, it's dangerous.* *Can you pass the salt, please?* *Can I have a slice of bread?* *Thanks a lot. Thank you for your help/everything.* *I'm sorry I'm late. Can you help me with these boxes, please? Oh sorry, I'm in a hurry. I'm late for my piano class.* Модални глаголи за изражавање молбе: *can*/*may*. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.

	Best wishes for the New Year. I wish you a merry Christmas and many gifts from Santa Claus. Dear Family, I love you so *much and that's why I'm sending this card.* *Happy Easter to you and your family. Hope you have a wonderful day!* *Happy Mother's Day! Happy Women's Day! Happy Saint Sava's Day! Happy teachers' Day! Happy April Fools' Day! Happy* *Halloween! Happy Holiday!*

ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	*We wish you a great school year! We wish you good teachers and new friends!* Правилна множина именица: *teacher-teachers…* Неправилна множина основних именица: *woman-women...* Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. **(Интер)културни садржаји:** Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	*I'm small but strong! My friends are brave and clever. Maša's polite. She's an intelligent girl. That boy isn't nice.* *Our teacher is kind but strict.* *This homework is easy. Those exercises are hard. Easy peasy! It's a piece of cake!* *It's a lie! It's true! That's fair/unfair!* *Which is your bag, Sam? The blue bag, Sir/Mr Wilson.* *Which girl is Sophie? She's wearing large earrings and sunglasses.* *What's the weather like? It's hot and sunny/cold and windy today. It's raining cats and dogs!* *On my birthday I usually have a party with my friends from school. How do you celebrate your birthday?* *On Women's Day we usually give flowers or small presents to our mums, aunts and grannies.* *We celebrate Saint Sava's Day in our school. It's on 27*th *January. I'm in the school play this year!* *April Fools' Day is a special day for jokes and tricks. In fact, it's only half a day because April Fools' Day finishes at midday.* *No more jokes after lunchtime, please!* *Every year at New Year we have a party.* *On Easter Sunday we always have a basket of eggs on the table and we eat special food. Do you eat special food on Easter* *Sunday in your country?* *On Halloween children in Britain and America often dress up as witches or ghosts and play 'trick or treat'. Halloween games* *are fun. What a great pumpkin lantern!* *Weekdays aren't fun!* *My home is a typical Serbian house. There's a living room, a kitchen, two bedrooms, a bathroom, an attic, and a small* *garden in front of the house. It's got lots of windows, so it's very light! The attic is spooky. There aren't any windows, so it's* *very dark. What's your home like?* *James Bond is a famous British spy. He's clever and good-looking. Prince Marko is a Serbian national hero. There are a lot* *of poems abot him.* *The colours of the Serbian flag are red, blue and white. What are the colours of your country's flag? How many stars are* *there on the American flag? There are 50 stars.* *London stands/lies on the Thames River. Belgrade stands/lies on the Sava and the Danube Rivers.* *Tell me about your town/country.* Глаголи *have got, to be* за давање описа. Показне заменице: *this/that, these/those.* Егзистенцијално *There is/are.*

	Питања са *Who/What/Which/Where/How many...* Правилна множина именица и неправилна множина основних именица. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са основним географским појмовима, са редним бројевима и са називима празника. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице и препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*What's the matter? Are you OK/alright? Is everything OK/alright...? I'm feeling/I feel bad. Here, have a glass of water/an* *orange!* *I'm feeling/I feel crazy. Don't be silly!* *I'm angry with you. I'm sorry about that!* *I'm so happy/glad for you! Bravo! Well done! Thanks.* *Oh, I love you so much!* *I'm sorry for your loss. Do you need a hug?* *Nina's unhappy. She misses her cat. I'm sorry for her cat.* *We're worried. We're having an English test today. Good luck!* *Aleksa's upset. He doesn't know the answer. Bad luck! Don't worry!* *We are always excited on holidays.* *I don't care! It doesn't matter!* *The Present Simple Tense.* *The Present Continuous Tense.* Императив. **(Интер)културни садржаји:** Правила учтиве комуникације.

ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	*Our school is opposite the park.* *Where's your classroom? It's on the ground/first/second floor. It's between the language lab and the music room.* *The school canteen is downstairs, next to the gym. It's the third door on the left/right.* *The library is upstairs.* *There's a garden in front of/behind my house.* *Where are my new CDs? They are on the bookshelves/on the top/bottom shelf.* *The cat's hiding under the bed.* *Where's Zoja? She's at Una and Tea's house.* *Excuse me, I'm looking for the cinema./Where's the cinema? Go straight on/past the shops. Turn left/right at the cafe. It's on* *the left/right.* *Where are the famous monuments in your city/town? Madame Tussauds is a famous wax museum in London. Where are the* *famous museums in your country?* Предлози, прилози и прилошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: *in, on, at, next to, under, in front*

	of, behind, between, opposite, here, there, downstairs, upstairs, (on the) left/right, straight on/past... Питања са *Where*. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	*What's the date today? It's 3*rd *March.* *When's your School Day? It's on 15*th *November.* *What time is it now? It's 10.05. It's time for my Maths class.* *When does the fifth class start/finish? It starts/finishes at half past 12.* *What time does the ice rink open? What time does it close?* *On school days I get up at 6.50. We have breakfast between 7 and 7.30. My school day starts at 8 o'clock in the morning and finishes at half past 1. There is a break between 9.30 and 10.* *What time does your school start/finish? What time do you have breaks?* *In the afternoon I go to my volleyball practice. I train for an hour.* *I meet my friends at the weekend. We go on holiday in summer.* *There are two terms in the school year in my country. The first term starts in September and finishes in January. The second term starts in February and finishes in June.* *When does spring/summer/autumn/winter start? It's usually warm and rainy in spring. Winters in Canada are very cold and snowy.* *On 31*st *October people around the world celebrate Halloween.* *When are your favourite celebrations/festivals?* *In Australia Easter isn't in spring – it's in autumn!* Питања са *What/When/What time.* Предлози за изражавање времена: *at, on, to, past, between...* Употреба/изостављање чланова у изразима *in the. morning/afternoon/evening, at the weekend/at weekends, have breakfast/lunch/dinner, by bus/car/bike, go on holiday* и сл., као и са редним бројевима, месецима, годишњим добима и називима празника. Редни бројеви 1–30. **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И	*I haven't got/don't have my homework today.* *Has anyone got/Does anyone have wet wipes? Who's got a paper tissue?* *What have you got for lunch?* *Whose are these jackets? They are Adrijan's and Petar's/my friends' jackets.* Присвојни придеви: *my, your…* Показне заменице: *this/that, these/those.*

ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	*Have got* за изражавање припадања/поседовања. *The Present Simple Tense* глагола *be/have*. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. **(Интер)културни садржаји:** Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	*What's your favourite book? It's "Charlie and the Chocolate Factory" by Roald Dahl, British writer. Why do you like it? It's fun and interesting.* *Dodgeball is my favourite P.E. game. Why? Because it's exciting. What's your favourite P.E. activity?* *My brother's crazy about water sports! He thinks/says they're cool. What about you? Do you like dancing? Yes, I love it./No, I hate it. What do you like doing at the weekend?* *How do you like the new game? It's boring/fantastic.* *I love doughnuts. They are yummy! This pizza's delicious/disgusting. Chips are my favourite food!* *I don't like Halloween. Tricks are scary. I love national celebrations. They are fun!* *The Present Simple Tense* глагола *be/like/love/hate.* Питања са *Who/What/Which/How.* Употреба/изостављање чланова са називима игара/хобија/спортова/ празника. **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању знакова навода; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису; интересовања, хобији.

ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	*What are your friends doing now/at the moment? Lazar's helping Magdalena with her homework. Maksim's talking on his mobile phone. Teodora's looking for her eraser. What are you looking for/at? Why's Vanja crying? I don't know. Why are they smiling? You're joking! I'm having fun with my friends!* *I can do a lot of things. I can talk about my family. I can write, but I can't spell! I can say hello and goodbye in German.* *Who/What can you see? Can you hear something?* *I don't walk to school, I go by bus. My friend Anastasija goes by car. I listen to music on the bus.* *We usually have soup, salad, potatoes and some meat for lunch. What does your family have for breakfast/lunch/dinner?* *In the UK children start school at the age of 5, but in my country they start school at the age of 7.* *The Queen of England lives in Buckingham Palace. Where does the American President live? He lives in the White House.* *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних радњи. *The Present Simple Tense* за описивање уобичајених радњи. Модални глагол *can* за изражавање способности. Питања са *What/Where/When/How many...* Употреба/изостављање чланова и у изразима *at the moment, at the weekend/at weekends, go/walk to school, start/finish*

	school, have fun, by bus/car/bike и сл. **(Интер)културни садржаји:** Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи у земљама енглеског говорног подручја.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	*This is our first day at school.* *Tuesday is the second day of the week.* *November is the eleventh month of the year.* *We live in the twenty-first century.* *Z is the twenty-sixth letter of the English alphabet.* *How many subjects have you got at school? We've got nine subjects. What about you?* *How many teeth have you got? I've got 24 teeth, and you?* *How tall are you? I'm 1 metre 50 cm tall.* *How old is your little brother? He's 2 and a half years old.* *Can I have 2 kilos of strawberries/a litre of yoghurt, please?* *Excuse me, how much are these bread rolls? They are 50 pence/cents/dinars each.* *How much is this dictionary? It's 15 pounds/euros.* Правилна множина именица: *subject-subjects, dinar-dinars...* Неправилна множина основних именица: *tooth-teeth...* Множина основних именица које се завршава вају на *-y, -o, f/fe*: *strawberry-strawberries, kilo-kilos, tomato-tomatoes...* Питања са *How much/many/old/tall...* Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30. Употреба одређеног члана са редним бројевима. **(Интер)културни садржаји:** Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ

4. разред

Циљ: Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

Годишњи фонд часова: 180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

• прочита, запише и упореди природне бројеве и прикаже их на бројевној правој; • одреди месну вредност цифре; • изврши четири основне рачунске операције у скупу $N0$; • састави израз, израчуна вредност бројевног израза и примени својства рачунских операција; • реши једначине и неједначине и провери тачност решења; • реши проблемски задатак користећи бројевни израз, једначину или неједначину; • процени вредност израза са једном рачунском операцијом; • одреди вишеструке декадне јединице најближе датом броју; • прочита и запише разломке облика $\frac{m}{n}$ ($m, n \leq 10$); • упореди разломке облика са једнаким бројиоцима или имениоцима; • сабере и одузме разломке са једнаким имениоцима; • запише резултат мерења дужине децималним бројем са највише две децимале; • сабере и одузме децималне бројеве са највише две децимале; • чита, користи и представља податке у табелама или	**БРОЈЕВИ**	Скуп природних бројева са нулом. Декадни систем записивања бројева. Месна вредност цифре. Својства скупа природних бројева. Сабирање и одузимање (писмени поступак). Множење и дељење (писмени поступак). Својства рачунских операција (изражена формулама). Изрази са више операција (бројевни изрази и изрази са променљивом). Једначине и неједначине у скупу $N0$. Разломци облика $\frac{m}{n}$ ($m, n \leq 10$). Упоређивање разломака са једнаким бројиоцима. Једнакост разломака. Сабирање и одузимање разломака са једнаким имениоцима. Децимални запис броја са две децимале. Сабирање и одузимање децималних бројева.
	ГЕОМЕТРИЈА	Квадар и коцка.
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење површине (m^2, dm^2, cm^2, mm^2, km^2, ha, a). Површина квадрата и правоугаоника. Површина квадра и коцке. Мерење запремине (m^3, dm^3, cm^3, mm^3). Запремина квадра и коцке.

графичким дијаграмима; • формира низ на основу упутства; • реши задатак применом различитих начина представљања проблема; • именује елементе и опише особине квадра и коцке; • црта мреже и прави моделе квадра и коцке; • препозна сликовну представу изгледа тела посматраног са различитих страна; • прочита, упореди и претвори јединице за мерење површине и запремине; • израчуна површину квадрата и правоугаоника; • израчуна површину и запремину квадра и коцке; • реши проблемске задатке у контексту мерења.		

Кључни појмови садржаја: природни бројеви, декадни систем, својства операција, израз, једначине и неједначине, разломци, децимални запис броја, коцка, квадар, површина и запремина.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број ча- сова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Бројеви (132; 42 + 90)

Геометрија (12; 4 + 8)

Мерење и мере (28; 9 + 19)

Напомена: за реализацију четири писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је осам часова.

Предложени редослед реализације тема:

1. Бројеви – први део (рачунске операције);
2. Мерење и мере – први део (површина квадрата и правоу- гаоника);
3. Бројеви – други део (једначине и неједначине);
4. Геометрија;
5. Бројеви – трећи део (разломци и децимални бројеви);
6. Мерење и мере – други део (површина и запремина квадра и коцке).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обаве- зни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разно врсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука.

Исходи представљају основ за избор наставних садржаја, доприносе и лакшем избору настави х стратегија, метода и поступака, чиме се олакшава дидактичко-методичко креирање процеса поучавања и учења. Достизањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, актив- ности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика и настојати да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе

закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата у функцији сазнавања и учења, могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бројеви

У четвртом разреду проширује се блок бројева на коме се ради, упознавањем природних бројева већих од 1.000 и формирањем појма скупа природних бројева N и скупа природних бројева

са нулом N . Упознају се својства скупа N : уређеност, кардиналност, ограниченост са леве стране као и својства рачунских опера- ција (замена места сабирака, здруживање сабирака, замена места чинилаца, 0 као сабирак, 1 као чинилац, множење збира и разлике бројем, сталност збира и разлике). Бројеви се представљају у декадном запису као збирови вишеструких декадних јединица (4 321 = 4 000 + 300 + 20 + 1) или збира производа једноцифрених бројева и декадних јединица (4 321 = 4 · 1 000 + 3 · 100 + 2 · 10 + 1 · 1). Одређује се месна вредност цифре у броју. Поступни развој појма броја подстиче се визуелним представљањем бројева на бројевној правој као и активностима одређивања најближе (вишеструке) декадне јединице.

Знања о рачунским операцијама даље се проширују писменим поступцима сабирања и одузимања, множења и дељења у скупу природних бројева, упознавањем поступака прво уз помоћ таблица месних вредности, а затим скраћеним поступцима са потписивањем. При увежбавању техника рачунања са вишецифреним бројевима треба водити рачуна о сврсисходности захтева и могућностима примене знања у реалним ситуацијама. Препоручљиво је да се брзина и сигурност у израчунавању збира и разлике бројева увежбава на примерима у блоку бројева до 1 000 000, а производа и количника на примерима множења, односно дељења (са и без остатка) највише двоцифреним бројем. Негује се и развија навика процењивања вредности израза и провере тачности рачуна. Ученике треба упутити да проверу тачности могу радити и калкулатором као и да могу користити апликације да би увежбали технике рачунања.

Утврђују се својства операција која се изражавају реторички и симболички (формулама). Кроз примере ученицима се указује на функционалну примену својстава операција при рачунању.

Поред утврђивања способности израчунавања вредности простих и сложених бројевних израза, код ученика се развија способност састављања бројевних израза и израза са променљивом на основу инструкција или математичког моделовања проблемске ситуације. Подразумева се познавање математичких термина (сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, чинилац, дељеник, делилац, количник).

Решавају се просте и сложене једначине ($a \times x \pm b = c$, $a - b \times x = c$, $x : a \pm b = c$, $a - x : b = c$, $a : x \pm b = c$, $a - b : x = c$, $a \times (x \pm b) = c$, $a \times (b - x) = c$, $(x \pm b) : a = c$, $(a - x) : b = c$, $a : (x \pm b) = c$, $a: (b - x) = c$) и просте неједначине (у којима су релацијски знаци $<$, $>$, $\leq$ или $\geq$) са решењима из скупа N0. Решавање једначина за- снива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. Ученици се упућују да утврде вредности које би могла имати непозната у неједначини и у том скупу утврђује се за које вредности непознате се добија тачна неједнакост. Решавање неједначина заснива се на таблицама или на решавању одговарајућих једначина и познавања функционалне зависности резултата рачунских операција од њених компонената. Решења се записују уз коришћење симбола Î, { и }. Разматрају се случајеви код којих неједначина има једно решење, има више решења или нема решења. Подстиче се навика провере решења и анализа „логичности“ решења с обзиром на природу проблема.

Решавање задатака у реалистичним и проблемским ситуацијама је контекст за утврђивање и проширивање знања о својствима рачунских операција и развој способности математичког модело- вања. Проблеми се задају у текстуалној форми, сликом, табелом или графиком (стубичастим дијаграмом и сликовним дијаграмом у коме један симбол може представљати више од једног објекта). У овим примерима, од посебног значаја је селекција значајних информација за решавање проблема и уочавање односа између познатих и непознатих компоненти које се представљају помоћу математичког апарата, најчешће писањем одговарајућих израза, једначина или неједначина. Развија се способност и навика ученика да усмено и писмено образложе поступке решавања задатка уважавајући чињеницу да често постоји више начина да се дође до решења. Ученици се подстичу да користе различите методе реша- вања проблема, укључујући и визуелно представљање проблемске ситуације (нпр. метод дужи, метод правоугаоника).

Важно је омогућити ученицима да решавају задатке који ће допринети даљем развијању математичко логичког мишљења и припреми за бављење појмом функције у наредним разредима.

Зато су корисни задаци одређивања следећег члана низа, уочавања и описивања правила на основу започетог низа, формирања низа на основу заданог правила, као и осмишљавања новог правила за формирање низа.

Даље се развија појмовно разумевање разломка облика $\frac{m}{n}$ (m, n ≤ 10) анализом визуелних представа помоћу правоугаоних модела, кружног дијаграма и др. Упоређивање разломака заснива се на визуелним представама при чему се прво обнавља упоре- ђивање разломака са једнаким имениоцима, а затим се раде слу- чајеви упоређивања разломака са једнаким бројиоцима. Уочавају се еквивалентни разломци. Сабирају се и одузимају разломци са једнаким имениоцима, представљени визуелно, при чему се раде само случајеви код који је резултат мањи или једнак два цела.

Упознаје се децимални запис бројева са највише две децима- ле у контексту мерења дужине. Поступци сабирања и одузимања бројева у децималном запису обухватају само једноставне случа- јеве бројева са истим бројем децимала код којих је збир цифара на истој позицији у бројевима који се сабирају или одузимају мањи од 10 (нпр. 1,3 + 0,2 = 1,5; 1,37 + 0,21 = 1,58 и 1,7 – 0,2 = 1,5; 1,74

– 0,21 = 1,53).

Геометрија

Формирање геометријских идеја започето је, у првом разреду, посматрањем и описивањем предмета у реалном простору: полазећи од просторних облика познатих из свакодневног живота (коцка и лопта, квадар и ваљак, пирамида и купа), најпре су издвојени равни геометријски облици (круг, квадрат, правоугаоник, троугао), затим су издвојене линије којима су оивичени уочени облици и најзад тачке као пресеци линија. У четвртом разреду, заокружује се прва етапа учења геометрије анализом геометријских тела, заснованом на примени знања и вештина стечених учењем геоме- трије у ранијим разредима.

Иако је пожељно обновити основне просторне облике, централно место ове теме заузимају квадар и коцка, будући да се исхо ди односе на ова геометријска тела. За успешно остваривање исхода, обраду нових садржаја треба да прати обнављање свих

важних геометријских појмова из претходних разреда. Важно је повезати појмове фигура, линија, тачка редом са појмовима страна, ивица, теме, истаћи паралелност и нормалност међу појединим ивицама квадра, односно подударност међу наспрамним странама квадра. Својства квадра и коцке треба повезати са својствима правоугао- ника и квадрата, илуструјући одговарајуће везе и на моделима квадра и коцке, и на њиховим мрежама.

Наставни садржаји који се односе на геометрију простора веома су важни за интелектуални развој ученика. Разноврсним примерима и задацима треба стимулисати оријентацију у простору, просторну визуелизацију, мисаоно сагледавање простора и томе слично. Наведене способности посебно се унапређују уочавањем веза између просторних односа и одговарајућих равних репрезентација. Зато је пожељно код ученика развијати вештину представљања геометријских тела цртањем одговарајућих слика у равни (слободном руком и геометријским прибором). Веома је важно да ученици коректно употребљавају пуне и испрекидане линије за приказивање видљивих и невидљивих ивица тела у односу на изабрани правац посматрања, као и да уочавају елементе (пре свега праве углове) који нису веродостојно приказани на равној слици. Цртање у квадратној или тачкастој мрежи погодно је да се ученицима предоче разни начини представљања квадра и коцке у зависности од правца посматрања. Развоју визуелне перцепције могу допринети задаци који се односе на тела састављена од коцки истих димензија и у којима се захтева бројање коцки и цртање фигура које се виде посматрањем тела са предње и задње стране, одозго и одоздо, слева и здесна. Довољно је посматрати тела сачињена од једноцифреног броја коцки.

Савремена технологија пружа изузетне могућности да се једноставно и ефектно прикажу просторни односи, па зато интерактивни геометријски софтвери постају корисно средство у реализацији геометријских тема. На пример, када је реч о настави геометрије у четвртом разреду, препоручљиво је одговарајућим софтверским апликацијама генерисати разноврсне мреже квадра (коцке) и симулирати њихово склапање, приказивати слике истог тела из различитих праваца посматрања итд. Употреба софтверских апликација (нпр. за виртуелно састављање коцке) не сме да замени ниједну од традиционалних наставних активности (нпр. прављење модела коцке од картона), већ да буде додатак који ће допринети ефикаснијој реализацији наставног процеса. Треба имати на уму да за већину ученика самостална употреба неког софтвера представља додатно интелектуално ангажовање, па је неопходно унапред добро осмислити и припремити задатке у којима се захтева употреба софтверских апликација. Од ученика не треба очекивати вешту употребу софтвера, али је важно да уоче значај технологије и погодности које она омогућава.

Веза између геометрије и информатике може се остварити и задацима који су инспирисани једноставним програмима језика Лого: нпр. употребом наредби горе, доле, лево, десно, напред, на- зад описати путању „бубе-робота” из једног темена коцке у неко друго теме (при чему је пожељно истицати све могуће путање, тј. размотрити и комбинаторне аспекте проблема).

Исходи и одговарајући садржаји у вези са темом Геометрија веома су значајни и у научно-техничком и уметничком образовању. Зато је важно успоставити везе са другим предметима. На пример, повезивање са ликовном културом може се остварити истицањем ликовних ефеката којима се дочарава просторност. Корелација са природом и друштвом могла би се остварити кроз дискусију о просторном планирању, архитектури и грађевинарству и одговарајућим занимањима, уз посебно истицање значаја прецизног

цртања и прављења макета. Корисно би било са ученицима уопштено анализирати план и макету неке познате грађевине.

Пожељно је реализовати и један пројектни задатак којим би се стимулисало функционално знање, повезивање и примена наученог. Пројектни задатак би могао бити прављење поједностављене макете учионице. Намештај у учионици би требало представљати у облику квадра, односно коцке. Пре израде макете треба обавити мерење просторије и намештаја и погодно изабрати размеру.

Мерење и мере

Увођењу стандардних мерних јединица за површину (mm2, cm2, dm2, m2, a, ha,km2) треба да претходи обнављање мерења дужине и одговарајућих стандардних јединица мере, као и подсећање на концепт мерења површине геометријских фигура, који су ученици упознали у трећем разреду без увођења стандардних јединца. Важно је да ученици овладају претварањем мерних јединица из већих у мање и обрнуто, вишеименованих у једноименоване и обрнуто, као и упоређивањем величина датих у истим или различитим мерним јединицама. Неопходно је да ученици повежу идеју поплочавања правоугаоника подударним квадратима са формулом за израчунавање површине правоугаоника. У задацима треба потенцирати правилан математички запис, прецизност и уредност приликом цртања и израчунавања. Реалним примерима треба развијати способност процене површина (просторија, станова, игралишта, парцела итд.) и њиховог међусобног односа.

Са практичног становишта веома су корисни задаци у којима треба израчунати површину фигуре која се једноставно може разложити на правоугаонике и квадрате. Овакви задаци су значајни и зато што непосредно повезују идеју поплочавања и примену формула за израчунавање површина. На њих се надовезује формирање појма површине квадра и коцке и долажење до одговарајућих формула.

По аналогији са развијањем концепта мерења дужине и површине, уводи се појам запремине коцке и квадра и стандардне мерне јединице за запремину (mm3, cm3, dm3, m3). Формулу за изра- чунавање запремине квадра треба повезати са идејом попуњавања квадра истоветним коцкама.

У оквиру теме Геометрија истакнут је значај задатака који се односе на тела састављена од истоветних коцки и у којима се за- хтева бројање коцки, односно цртање фигура које се виде посма- трањем тела са предње и задње стране, одозго и одоздо, слева и здесна. Пожељно је неколико оваквих задатака урадити и у контексту мерења, при чему бројање коцки треба повезати са запреми- ном тела, а површину тела повезати са збиром површина одговарајућих фигура које се виде из различитих праваца.

Стандардне мерне јединице за запремину треба повезати са јединицама за мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl), које су уведене у трећем разреду. Пожељно је поменуте везе илустровати пресипањем воде из боце од 1 l у коцку странице 1 dm. Сипање воде из обичне кухињске мензуре може послужити за практично одређивање запремине посуда.

Тема Мерење и мере веома је важна за повезивање аритметичких и геометријских садржаја. Примене једначина треба илу- стровати погодним примерима и задацима у којима се примењују формуле за израчунавање површине и запремине. Поред тога, важно је подстицати и цртање геометријских репрезентација проблемских ситуација које

се превасходно односе на аритметички контекст. Ово последње се посебно односи на примену тзв. методе дужи и методе правоугаоника при решавању аритметичких задатака.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРИРОДУ И ДРУШТВО

4. разред

Циљ: Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Годишњи фонд часова: **72**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**		**САДРЖАЈИ**
– одреди положај и границу Србије, положај главног града и већих насеља на географској карти Србије; – одреди положај и именује природне и друштвене објекте на географској карти Србије; – повеже различите природно-географске карактеристике Србије са размештајем становништва, изгледом насеља и делатностима људи; – уважава националну и културну разноликост као основу за суживот свих грађана Републике Србије; - представи знамените личности, културна добра и природне лепоте по којима је Србија препознатљива у свету; – у дискусији даје предност коришћењу локалних производа,	**МОЈА ОТАЏБИНА – РЕПУБЛИКА СРБИЈА**	**Природне и друштвене одлике Србије**	Положај, територија, граница и симболи Србије (грб, застава и химна) и национална валута. Природне карактеристике Србије – рељеф, воде, шуме. Типичне, ретке и угрожене врсте биљака и животиња – значај и заштита. Национални паркови Србије. Друштвене карактеристике Србије (становништво, насеља и делатности). Грађани Србије (права и обавезе, демократски односи и интеркултуралност). Привредне карактеристике Србије (природни ресурси и делатности у различитим крајевима). Одржива употреба природних ресурса (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, разноврсност биљног и животињског света).
		Човек – природно и душтвено биће	Човек – природно, друштвено и свесно биће. Физичке промене у пубертету. Дигитална безбедност и последице прекомерног коришћења информационо-комуникационих технологија; непримерени садржаји

производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћењу обновљивих природних ресурса; – повеже промене у изгледу свог тела и понашања са одрастањем; – планира своје дневне активности и време проведено уз ИКТ уређаје; – затражи помоћ уколико се суочи са непримереним садржајима у дигиталном окружењу; – идентификује и самостално раздваја смеше просејавањем, одливањем, цеђењем и испаравњем; – испита електричну проводљивост материјала помоћу једноставног струјног кола; – наведе примере штедљивог коришћења електричне енергије; – наведе примере употребе магнета у свакодневном животу; – наведе примере превенције и заштите од пожара; – прикаже хронолошки на ленти времена значајне историјске догађаје и личности; – опише начин живота људи кроз време користећи	**МОЈА ОТАЏБИНА – РЕПУБЛИКА СРБИЈА**	**Материјали**	Смеше (течности, храна, земљиште, ваздух). Раздвајање састојака смеше (просејавање, одливање, цеђење, испаравање). Наелектрисавање предмета од различитих материјала. Електрична проводљивост – проводници и изолатори. Рационална потрошња електричне енергије и правилно руковање електричним апаратима у домаћинству. Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и својства које тада испољавају). Запаљиви материјали (ознаке за запаљиве материјале). Ваздух – кисеоник као чинилац сагоревања. Опасност и заштита од пожара.
		Прошлост Србије	Живот у далекој прошлости (долазак Словена на Балканско полуострво, области које су Срби населили; начин живота). Српска држава за време владарске породице Немањића – успон и слабљење (владари – Стефан Немања, цар Душан, цар Урош; култура, начин живота). Живот под турском влашћу (начин живота, облици пружања отпора). Настанак и развој модерне српске државе (Први и Други српски устанак – узрок и ток; вође устанка; култура, начин живота). Србија у савремено доба (Први светски рат, настанак југословенске државе, Други светски рат, промена облика владавине, распад југословенске државе и осамостаљење Србије; култура, начин живота).

различите изворе информација; – представи ток и резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.); – пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних); – повеже резултате рада са уложеним трудом; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – учествује у друштвено-корисним акцијама уз подршку одраслих			

Кључни појмови садржаја: отаџбина, оријентација у времену и простору, интеркултуралност, природни ресурси.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика, у оквиру области под називом *Непосредно окружење ученика* – дом, школа, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у другом разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем разреду на *Крај у коме ученици живе* [2], а завршава се у четвртом разреду облашћу под називом *Моја отаџбина – Република Србија.*

[2] Крај, као простор проучавања, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма завичај произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из учениковог окружења

и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у четвртом разреду – *Моја отаџбина – Република Србија*. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Природе и друштва показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проу чавања треба схватити условно и флексибилно.

Неки исходи су по својој природи међупредметни и остваривање се кроз активности у оквиру више наставних предмета*, као на пример исход: по завршетку разреда ученик ће бити у стању да пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних).* Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Такође, није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји предмета Природа и друштво морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-узлазни модел*, у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са

различитих аспеката. Изградња система у настави последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара прилике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине одакле произлази одређени садржа*ј. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмова унутар програма предмета Природа и друштво. Важно је да се кад год је могуће приступи интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма предмета Природа и друштво препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

I . ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

– индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;

– интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;

– партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;

– превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;

– уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;

– неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

– редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода предмета Природа и друштво мора се имати увиду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Концепт наставе засноване на процесу и исходима учења подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ изградња и развој знања као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода достиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика уз континуирану подршку и подстицај од стране учитеља. Пожељне су активности које омогућавају интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света који окружује ученике, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Природа и друштво су:

– посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видљивих карактеристика);

– илустровање појава и процеса из свакодневног живота – навођење, показивање, објашњавање примера из природног и друштвеног окружења;

– описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

– процењивање – самостално одмеравање;

– груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања;

– праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;

– бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

– практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

– експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

– истраживање – испитивање природних и друштвених феномена;

– сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

– стварање – креативна продукција;

– играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;

– активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.

Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама.

Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у четвртом разреду имати у виду да се неки садржаји и одговарајући примери (првенствено они који се односе на природно-географске одлике и прошлост Србије) истражују и проналазе у просторном оквиру државе Србије.

Тема *Природне и друштвене одлике Србије* бави се распрострањеношћу природних и друштвених објеката и процеса у простору као и њиховом међузависношћу. У претходним разредима ученици су овладали основним појмовима који се односе на природне објекте (рељеф, воде) и друштвене објекте (становништво, насеља, привредне делатности). Циљ наведене теме је да ученик примени усвојену појмовну апаратуру на изучавање садржаја у оквиру територије Републике Србије. За достизање исхода који се односи на одређивање положаја и границе Србије, положаја главног града и већих насеља на географској карти Србије, кључно је да ученик на географској карти сагледа простирање територије Републике Србије, да се упозна са основним садржајима који окружују њену територију (суседне државе, међународне реке, итд.), као и да разуме појам и функцију границе, којом је дефинисана територија Републике Србије. За достизање исхода из ове теме неопходно је да ученик изврши класификацију природних објеката (облици рељефа – планине, низије, котлине и водни објекти – реке, језера, извори), именује их и позиционира на територији Србије. Методички приступ географској карти треба да се креће у правцу третирања карте као извора информација о Републици Србији, а не да карта буде „место” на коме ученици само показују задате географске појмове. Код ученика је важно да се развије осећај о потреби очувања и заштите појединих репрезентативних природних објеката. У оквиру друштвених објеката, примарно је да се упозна са бројем становника који живи на територији Србије

као и са етничком структуром. За ученика је важно да спозна негативну динамику промене броја становника као и узроке који су довели до тога (негативан природни прираштај, исељавање, итд.). У погледу распореда становништва, важно је размотрити просторну поларизацију на релацији село – град и низијски – брдскопланински простори. За достизање исхода ове теме неопходно је указати на међузависност одређених природних објеката и процеса и човека. Та релација може бити позитивна, али и негативна. Пример позитивне интеракције је када одређени природни садржаји стимулишу развој одређених привредних делатности (пољопривреда и плодно низијско земљиште поред река) или позиционирање насеља на одређеној територији. Негативни природни процеси такође утичу, тако што доводе до неповољних последица на одређеним површинама. Као пример могу се узети простори који су изложени плављењу река и слично. Унутар ове теме, важно је подстицати ученике да уоче узајамна права и обавезе државе и грађана, као и да их препознају у правилима која регулишу односе у држави и обезбеђују једнака права свих њених грађана.

Природни ресурси Србије (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, биолошки диверзитет) разматрају се у контексту њихове одрживе употребе која треба да обезбеди здрав живот ученика и будућих генерација. У том смислу, ученике је потребно подстицати да узму учешће у локалним акцијама заштите животне средине. Проблематика одрживог развоја третира се и кроз анализу декларација производа које ученици уобичајено користе, са циљем промовисања коришћења локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћења обновљивих природних ресурса. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу развијања вредности, ставова и навика. На тај начин се утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност.

Тема *Човек део природе*, односно исходи учења и препоручени садржаји унутар ове теме, наставља континуитет упознавања ученика са људским телом, али и увођење нових димензија у разматрању човека. У том смислу, садржаји о човеку се разматрају кроз три димензије:

– *Човек – природно, друштвено и свесно биће*. Користећи сазнања стечена у претходним разредима о човеку, та сазнања се сада разматрају као дуализам природног и свесног друштвеног бића, уз развијање одговорног односа коју свако људско биће има према самом себи, другим људима и окружењу. У том смислу потребно је организовати активности које подржавају суживот кроз: уважавање различитости, толеранцију, хуманост, солидарност, емпатију...

– *Промене у пубертету* – физичке и промене у понашању. Акценат је на упознавању ученика четвртог разреда са основним физичким променама које могу уочити на сопственом телу и одговорном односу према сопственом здрављу. Ученици треба да схвате да су и промене у њиховом и понашању њихових вршњака такође последица пубертета, али да ове промене не могу да буду изговор за непримерено понашање према другима.

– *Дигитална безбедност* је нови аспекти безбедносне културе који се уводи у четвртом разреду. Ова проблематика има две димензије. Прва се односи на количину времена које ученици проводе користећи дигиталне технологије (често науштрб физичке активности, учења, дружења), односно на оспособљавању ученика да планирају своје активности и време проведено уз ИКТ, узимајући у обзир последице које прекомерно

коришћење информационо-комуникационих технологија може да донесе, како на физичко здравље, тако и на односе са другима. Друга димензија односи се на безбедносне претње у дигиталном окружењу, односно на суочавање ученика са непримереним садржајима на интернету и адекватно реаговање (како и од кога ученик може да затражи помоћ). Исходи учења и садржаји који се односе на Материјале фокусирани су на уочавање магнетних и електричних промена материјала које, за разлику од прва три разреда, нису чулима тако непосредно доступне. Уводе се магнетна и електрична својства материјала, с тим што треба имати у виду да је разумевање суштине ових појава захтевно за ученике овог узраста. Због тога се треба задржати на појавним облицима магнетизма и електрицитета у природи, свакодневном животу, кроз огледе или експерименте. Испитивање електричне проводљивости материјала реализује се помоћу једноставног струјног кола са батеријом и сијалицом, путем којег ученици стичу прву слику о току електричне струје, деловима струјног кола (извор, проводник, потрошач електричне струје), као и о разлозима због којих се струјни каблови праве од метала, а облажу пластиком и/или гумом (проводници/изолатори електричне струје). Разумевање електричне проводљивости материјала представља основу за разумевање безбедносних ризика коришћења електричне струје, на примерима руковања електричним апаратима у домаћинству.

Сагоревање као неповратна промена материјала сада се разматра кроз истраживање ваздуха – кисеоника као чиниоца сагоревања. Ради лакшег разумевања ове чињенице, препоручује се извођење демонстрационих огледе са свећом и (поклопљеном) чашом. Ова проблематика и огледи повезани са њом представљају добар увод у разумевање фактора који доводе до пожара, превенције и заштите од пожара. Када су превенција и заштита у питању, значајно би било ученике упознати са последицама претераног излагања сунцу и могућим мерама заштите. Осим наведеног, ученици истражују различите смеше из окружења (течности, храна, земљиште, ваздух) и практикују различите начине раздвајања састојака тих смеша (просејавање, одливање, цеђење, испаравање).

Преко исхода учења и садржаја теме *Прошлост Србије* омогућује се сналажење ученика у времену и простору. Проналажењем информација из различитих историјских извора (писаних, материјалних или усмених) сагледавају се поједини догађаји и личности из прошлости и одређује се њихов редослед, првенствено помоћу ленте времена. Помоћу ленте времена прати се развој државе Србије само у најелементарнијим контурама (јачање, слабљење, нестајање, оживљавање модерне српске државе...), без оптерећивања ученика непотребном фактографијом. У том смислу предлаже се учитељима да примењују наративни приступ у приближавању прошлости ученицима, јер је форма приче блиска ученицима овог узраста. Ради добијања што објективније слике протеклих збивања морају се сагледати и околности – контекст догађања. На овај начин омогућује се ученицима да стекну комплексну слику времена у коме се радња (догађај) дешава, увиде узрочно-последичне везе праћених збивања из протеклих времена и то је пут ка поступном схватању развоја одређених друштвених збивања. У оквиру ове теме потребно је посебну пажњу обратити на начин живота људи кроз истраживање ученицима блиских и релевантних тема из свакодневног живота (на пример, занимања људи у крају, насеља, одевање, празници и сл.) уз стално поређење начина живота у прошлости са садашњошћу (као ученицима блиске и познате). Није потребно да се истраже сви наведени аспекти свакодневног живота, него они за које су ученици највише заинтересовани и за које постоје доступни историјски извори примерени ученицима овог узраста. Однос прошлости и садашњости не треба сагледати само кроз уочавање сличности и разлика међу њима, већ и кроз уочавање (остатака) прошлости у

садашњости, односно у свакодневном животу (називи улица, споменици, храна и сл.). Податке прикупљене малим историјским истраживањима ученик може да представи на неки од начина које одабере (усмено, помоћу ленте времена, породичног стабла, презентације, постера...). Такође, ученике треба стављати у ситуације да користе до сада усвојене временске одреднице (посебно годину, деценију и век) приликом описивања догађаја из прошлости, с тим што је пожељно двоструко „мерити" време – у том веку/те године, односно пре толико векова/година (Први српски устанак десио се почетком 19. века, односно пре нешто више од два века). Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Учествовање у једноставним огледима/експериментима који се реализују на основу упутства – индивидуално, у пару или групи, кроз повезивање резултата огледа/експеримента са објашњењем или закључком. У четвртом разреду се посебна пажња обраћа на различите начине бележења и каснијег презентовања резултата истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ

4. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: ЛИКОВНА КУЛТУРА

Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
• поштује инструкције за припремање, одржавање и одлагање материјала и прибора; • изражава замисли, интересовања, сећања, емоције и машту традиционалним ликовним техникама; • користи амбалажу и предмете за једнократну употребу у стваралачком раду; • примени, у стваралачком раду, основна знања о композицији; • користи одабрана уметничка дела и визуелне информације као подстицај за стваралачки рад; • тумачи једноставне знаке, симболе и садржаје уметничких дела; • разговара о значају одабраног уметника, уметничког дела, споменика и музеја; • учествује у планирању и реализацији ликовног пројекта или радионице;	**КОМПОЗИЦИЈА**	Елементи композиције – облик, боја, линија, текстура, светлина (валер). Положај елемената у композицији – хоризонтални, вертикални, дијагонални. Материјали и технике – графитна оловка, туш и четка, туш и перо, акварел, гваш, темпере, фротаж, колаж, деколаж, асамблаж, меки материјали.
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Хералдика – застава, грб, печат. Пиктограми. Споразумевање сликом.
	НАСЛЕЂЕ	Споменици природе и споменици културе у Србији. Археолошки локалитети, замкови и утврђења, манастири, музеји. Познати уметници и најзначајнија дела.
	СЦЕНА	Сценографија за позориште, филм и телевизију. Елементи сценографије.

разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може применити.		

Кључни појмови: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина.

I.ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КОМПОЗИЦИЈА

Појмове из теорије обликовања које су ученици до четвртог разреда упознавали кроз ликовни рад потребно је једноставно објаснити. Композиција је ликовна целина коју је створио човек. Свака целина се састоји из делова (елемената). Основни елементи композиције (ликовни елементи) су облик, линија, боја, текстура и светлина (валер). У природи можемо видети пределе и појаве које доживљавамо као композиције и елементе композиције (а који то нису). На пример, када севају муње, ми их видимо као мрежу линија која се грана од једне или више ширих линија. Уколико наставник одабере овај пример, не треба да пропусти прилику да подсети ученике како да се понашају и заштите за време олује. Затим, да говори о цртању светлом, да покаже карактеристичан пример (Пикасови цртежи светлом из 1949. године), као и савремене оловке за цртање светлом (унети у претраживач: LED Light Drawing Pens). Када цртамо светлом, цртеж је, као и муња, привремен. Ако желимо да га сачувамо, потребно је да га неко фотографише док цртамо. Некада су уметници цртали и сликали само традиционалним материјалима и техникама. Светлост није била средство за рад, већ само услов за опажање. Када нема светлости не видимо облике, боје, линије, текстуре... Како се смањује светлост и боје предмета изгледају тамније. Светлина или валер је количина светлости у једној боји. Ученици могу да експериментишу додајући једној боји другу боју/боје да би је посветлели или потамнели. На ово објашњење може да се надовеже и објашњење бачене и сопствене сенке, затим, прича о односу светло-тамно на слици и принципу компоновања, контраст. У овом разреду се објашњава само контраст светлог и тамног. Великим контрастом постиже се драматичност. Ученици могу то једноставно да испробају. Уколико се учионица замрачи и батеријском лампом одоздо осветли лице ученика који прича неки измишљени догађај прича ће бити далеко интересантнија него када се прича под равномерним осветљењем. Ученици који користе рачунар и мобилне телефоне могу да подешавају контраст у апликацијама за обраду слике и да пореде ефекте који се на тај начин добијају.

Могуће је објаснити још неке принципе компоновања (доминанта, јединство), али не треба нудити потпуна објашњења на примерима из уметности, јер су превише сложена за овај узраст. За ученике је корисније делимично објаснити принципе компоновања на примерима из живота.

Организација композиције се и даље учи постепено. Ученици могу прво да креирају једноставну композицију распоређујући на папиру (или у апликативном програму за цртање) правилне (или правилне и неправилне) облике према замишљеној линији – хоризонталној, вертикалној или дијагоналној (елементи се могу распоређивати и другачије, али није пожељно ширити садржаје). Затим се постепено задају сложенији задаци који омогућавају да ученик размишља и да сам планира распоред елемената којим би ефикасно изразио своју замисао.

Напредним и заинтересованим ученицима/одељењу наставник може да понуди и друга објашњења. На пример, када посматрамо неки предео у даљини, видимо линију

хоризонта која раздваја небо и земљу. Та линија је привид, али је ученици означавају на својим цртежима и сликама. Наставник може да говори о предњем и задњем плану (или предњем, средњем и задњем плану). Облици који се приказују у задњем плану су најмањи, јер их тако видимо у природи и окружењу. Даље објашњавање теоријских садржаја није пожељно, важније је да ученици развијају опажање.

До краја разреда ученици треба да испробају традиционалне технике које нису користили у претходним разредима. И даље се користе материјали за рециклажу (материјал за рециклажу се не купује само да би се користио на часовима Ликовне културе). Ученицима је потребно указати на озбиљно загађење планете пластиком и упутити их да избегавају производе у амбалажи која се тешко разграђује и рециклира.

Задаци обједињују активности ученика: развијање креативних идеја, организацију композиције и истраживање изражајних могућности материјала и техника.

СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Предлози који се односе на хералдику и пиктограме остварују се на интегрисаним часовима предмета Ликовна култура и Природа и друштво. Ученицима је потребно кратко објаснити значење и порекло симбола на грбу Србије. Потребно је да науче да читају знаке упозорења (општа опасност, високи напон, отров, опасност од пожара, клизав терен, ломљиво...), забране (забрањено фотографисање, забрањен прилаз, забрањено коришћење мобилних телефона, забрањено увођење кућних љубимаца...) и обавештења (школа, излаз, место у превозу резервисано за инвалиде или труднице, стаза за бицикле, дечје игралиште...).

Предлози који се односе на споразумевање сликом (у најширем значењу) не везују се за теоријске садржаје, већ за изражавање (емоција, маште, позитивних порука, доживљаја...). Важно је да ученици разумеју да се сликом могу саопштити различите информације, исто као и текстом. Наставник у току године поставља разноврсне захтеве. На пример, може да тражи од ученика да прикажу у раду шта знају о свакодневном животу у Средњем веку, шта мисле о брзој храни, како доживљавају пролеће, како би себе представили вршњацима са другог континента...

НАСЛЕЂЕ

Предлози који се односе на споменике природе и споменике културе у нашој земљи остварују се на интегрисаним часовима Ликовне културе и Природе и друштва. Ови часови могу да се допуне прављењем плаката или дигиталне збирке фотографија најлепших предела у земљи и најзначајнијих споменика. Уколико се прави дигитална збирка, ученици могу да претражују интернет на часу, према смерницама које даје наставник или код куће, у присуству одраслих. Такође, наставник може сам да учита фотографије са интертнета и да заједно са ученицима направи ужи избор.

Уметничка дела имају функцију илустровања појмова који се објашњавају, а користе се и као подстицај (мотивација) за стваралачки рад. Међутим, потребно је и да ученици сазнају нешто више о одабраним уметницима (када су живели, како су изгледали, по чему су познати, где се чувају њихова најпознатија дела...). Наставник прави избор уметника и уметничких дела руководећи се значајем уметника/дела и садржајем дела који одговара узрасту ученика.

СЦЕНА

Наставник једноставно објашњава појмове, иако објашњења неће бити потпуна. *Сцена* је простор где се одржавају представе, концерти, снимају филмови и ТВ програм (емисије, серије, рекламе, музички спотови...). *Сценографија* је дизајн сцене. *Сценограф* је уметник који смишља изглед сцене. Сцена може да се постави на отвореном или у

затвореном простору (наставник може да разговара са ученицима о томе како се бирају локације, шта може да буде важно за постављање сцене на отвореном). Ученици треба да добију елементарне информације о фазама рада. Сценограф прво сарађује са режисером и упознаје се са делом које се изводи. Затим израђује нацрте за сцену и сарађује са дизајнером светла, костимографом, мултимедијалним уметницима, тимовима који израђују кулисе, реквизите, маске, перике, шминку... Најважније што ученици треба да сазнају је да се сценографија креира тимски, да је за рад неопходно знање о елеменатима композиције и компоновању, да често нема довољно средстава да се сцена обликује како је замишљено. Тада је неопходно да чланови тима/тимова испоље креативност и да обликују сцену користећи материјале који су им доступни, да заједно осмисле како ће направити неки елемент сцене или специјални ефекат. Специјални ефекти могу бити механички (на пример, вештачки дим, магла, снег...) и креирани дигиталном технологијом. Практични рад се планира као пројекат или радионица. Циљ учења је развијање креативних идеја и вештине сарадње.

II. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
- однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);
- однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);
- разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);
- употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко

наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/ задатка или да осмисли другачије чек-листе.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ

4. разред

Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.

Годишњи фонд часова: **36**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише своја осећања у вези са слушањем музике; – препознаје народну и уметничку музику; – опише улогу музике у медијима; – разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повеже карактер дела са избором инструмента и елементима музичке изражајности; – уочи контраст и понављање у музичком делу; – пева и свира по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења; – примени изражајне музичке елементе; – осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – изабере одговарајући музички садржај (од понуђених) према литерарном садржају;	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Композиције различитог карактера. Елементи музичке изражајности (инструмент, глас, мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Вокална и инструментална музика (композиције домаћих и страних композитора). Дела фолклорне традиције српског и других народа. Музичка прича. Музика у служби других медија. Музички бонтон. Музика и здравље.
– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Музичке игре (дидактичке). Певање песама различитог садржаја и карактера по слуху. Певање и свирање песама из нотног текста.

– коментарише своје и туђе извођење музике; – самостално или уз помоћ одраслих користи предности дигитализације: – учествује у школским приредбама и манифестацијама.		Свирање песама по слуху на дечјим инструментима и/или на другим инструментима. Народни инструменти нашег и других народа. Музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим инструментима и на алтернативним изворима звука. Динамика (крешендо, декрешендо). Темпо (Andante. Moderato. Allegro). Боја (различити гласови и инструменти). Трајање (цела нота и пауза. нота четвртине са тачком). Савладавање тонске висине и солмизације у обиму це1 -це2 . Тактирање у 3/4 и 4/4 такту. Це-дур лествица. Репетиција, прима и секонда волта
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Једноставна ритмичка и мелодијска пратња. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Звучна прича на основу познатих музичких садржаја, звучне ономатопеје и илустрације на краћи литерарни текст (учење у контексту). Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање мелодије на одабрани текст.

Кључне речи: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, лествица, темпо, репетиција.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и

уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор .

Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концетрације на развијању знања и вештина, код ученика, сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању заједничких циљева. На овај начин непосредно укључивање ученика у музичке активности има функцију социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи се достижу музичким, опажајним и сазнајним активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и музичко стваралаштво. Препоручени музички садржаји остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би ученици достигли очекиване исходе, наставник реализује наставу користећи слушање, глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати тимски дух кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Обратити пажњу и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да примене на концертима и различитим музичким

приредбама, било да се налазе у активној (као извођачи) или пасивној (као слушаоци) улози.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова по областима/темама, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој. У планирању активности, наставници треба да, имају у виду да су области уско повезане, а да су знања и вештине описане у исходима у свакој области међусобно зависна и комплементарна.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут увек слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред постављеним задатком за слушање музике − уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музицирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно, у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

Музика у служби других медија (примењена музика – по избору)

Улога музике је важна у подвлачењу драмске радње. Изражајна музичка средства (динамика, темпо, агогика, мелодијска и ритмичка кретања) су важан чинилац тумачења драмске радње и карактерних особина главних актера. Потребно је код ученика развијати способност уочавања међусобне условљености музике и покретне слике.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне

Државна химна
Светосавска химна
Школска химна

Народне песме и традиционалне дечје игре

Ој, девојко, душо моја
Ој, јабуко тедена!
Дођи, Миле, у наш крај
Маглица се пољем повијала
Чобан тера овчице
Лападу (дечје игра из Финске)
Тита, тита лобода (традиционална народна дечја игра)
Пљескалица (традиционална народна дечја игра)

Песме домаћих и страних аутора

Александар Кораћ*, Дете није дете*
Драгана Михајловић Бокан, *Протестна песма*
Хор Колибри, *Десет љутих гусара*
Хор Колибри, *Бора из суседног шора*
Група аутора (Влада Алексић, Љуба Нинковић, Милорад Мандић), *С' оне стране дуге*
Владимир Шаински, *Крокодил Гена*
Војин Комадина, *Незгода*
Војин Комадина, *Опера Мачкин дом*
Микан Обрадовић, *Добро вече, комшинице*
Никола Греговић, *Моја бака*
Антон Погачар, *Крушка*
Јапанска дечја песма, *Шушти, шушти бамбусов лист*

Страни композитори

Јохан Себастијан Бах*, Арија*
Фредерик Шопен, *Полонеза А-дур*
Фредерик Шопен*, Валцер а-мол*
Сен Санс, *Карневал животиња* (*Пијанисти. Кукавица. Дугоухе личности. Финале)*
Петар Иљич Чајковски, *Годишња доба*
Сергеј Рахмањинов, *Италијанска полка*
Сергеј Прокофјев, Пећа и вук
Јохан Штраус, Трич трач полка
Јохан Штраус, Радецки марш
Јохан Штраус, На лепом, плавом Дунаву
Николо Паганини, *Капричо бр. 9*
Андре Гретри, *Магарац и кукавица*
Лирој Андерсон, *Санкање*

Примењена музика

Никола Херцигоња, *Шапутање*, https://www.youtube.com/watch?v=5q1LS5Zbzrs
Петар Иљич Чајковски, *балет Лабудово језеро, Игра малих лабудова,* https://www.youtube.com/watch?v=Xd2nTXsivHs
Петар Иљич Чајковски, *балет Крцко Орашчић*, *Игра шећерне виле*, https://www.youtube.com/watch?v=mQqbnMSm2aQ&t=4s и https://www.youtube.com/watch?v=qC3ZlV0ppAc

https://www.youtube.com/watch?v=4t0jDUQ2aJ4
Волфганг Амадеус Моцарт, *Француска песма*, https://www. youtube.com/ watch?v=TXhazjvazRs
Жорж Бизе, *Кармен свита*, *Цигански плес* https://www.youtube.com/watch?v=eA7Y5bWVDzI
Ђоакино Росини, *опера Севиљски берберин*, *Арија Фигара*, https://www.youtube.com/watch?v=mP5bXCVxSp0
Жорж Бизе, *опера Кармен, Марш уличних дечака* https://www. youtube.com/watch?v=JctVMYvH9KY
Пол Дика, *Чаробњаков ученик*, https://www.youtube.com/watch?v=cqyVZK5yN1E
Јохан Штраус, *На лепом, плавом Дунаву*, https://www.youtube. com/watch?v=F7fj1BtJJf8
Камиј Сен-Санс, *Карневал животиња – Фосили,* https://www.youtube.com/watch?v=Hlec1tmddHI
Хенри Манцини, *Пинк пантер...* (бумвекери), https://www.youtube.com/watch?v=cG0jprCQ6Ak
Џон Вилијамс, *филм Хари Потер*, *Дијагонална улица*, https://www.youtube.com/watch?v=z-WEzhyc3DY
Мапет шоу, *На лепом, плавом Дунаву*, https://www.youtube.com/watch?v=jd8nfEdo59I
Елтон Џон, Краљ лавова, *Круг живота*, https://www.youtube.com/watch?v=8zLx_JtcQVI
Кристијан Коскинен, *филм Мавка, Шумска песма*, https://www.youtube.com/watch?v=effkoBQqm7g

ИЗВОЂЕЊЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија се дугорочно памћење и фине моторичке радње. Посебна пажња усмерена је на тактирање. Тактирање двочетвртинског такта треба да проистекне из имитирања покрета доле–горе, трочетвртинског доле–десно–горе (ако се тактира десном руком) итд. Нагласити ученицима да покрети не смеју бити преширокі и да се рука не диже изнад главе и сл.

Певање

У раду са ученицима, наставник треба да обрати пажњу на став тела, правилно дисање и мимику лица. Треба инсистирати на интонативној и ритмичкој усклађености, добром фразирању и одговарајућој динамици. Важно је увек обратити пажњу на дикцију и разумевање садржаја.

Уз певање песама ученици могу да се изражавају и једноставнијим кореографијама.

Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њиховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити.

Песме се обрађују у тонском опсегу од *ха* до *це*[2] . Це-дур лествицу обрадити након поставке свих тонских висина. Током обраде Це-дур лествице наставну активност усмеравати на уочавање звучности тонског рода и на поступан тонски низ који преовлада у лествици (инструктивни пример песме *До, нам жели добар дан*). Појмове ступањ, степен и полустепен усвојити обрадом песама/ инструктивних примера.

Свирање

Свирање се реализује на дечјим и алтернативним инструментима. Избор инструмената зависи од музичког садржаја.

Примери ритмичке и мелодијске пратње могу бити:
– извођење једноставнијих ритмичких аранжмана;
– извођење дводелне, троделне и четвороделне мере;
- свирање једноставних мелодијских аранжмана у дводелном, троделном и четвороделом такту.

Једноставне композиције, дечје песме и модели за певање могу се користити и као примери за свирање. У извођењу инструменталних аранжмана ученике делити у две или три групе.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне
Државна химна
Светосавска химна
Школска химна
Народне песме и традиционалне дечје игре (уз певање)
Кад се Ћира оженио
Лепо ти је рано уранити
Чобан тера овчице
Банаћанско коло
Пљескалица
Тита, тита, лобода
Ајд' на рогаљ, момче
Лепо ти је рано уранити
У ливади под јасеном
Поранила девојчица
Дечје песме
Фрањо Лучић, *Полустепен*
А. Власак, *Лествица*
Никола Херцигоња, *Мали ђачки валцер*
Војислав Илић, *Певајмо*
Срђан Барић, *Срећна Нова година*
Арсен Дедић, *Кад би сви људи на свету*
Божидар Станчић, *Данас*
Врапчићи, *Ти и ја*
Песма из Енглеске, *На слово*
Моцарт, *Блистај, блистај*
Карл Орф, *Композиција за два металофона*
В. Вукадиновић, *Сладолед*
Ричард Роџерс, *Солмизација* (песма из филма „Моје песме, моји снови")
Војкан Борисављевић, *Мени су просто сипали знање*
Хор Колибри, *Тамбурица 5* и Бора Дугић, *На леду*
Хор Колибри, *Бака и они други*
Непознати аутор, *Завичају мој*
Бранко Милићевић, *Ласте*
Бранко Милићевић, *Добар друг ти вреди више*
Божидар Станчић, *Полазак у школу*
Војкан Борисављевић *Генерале, сило љута*
Милоје Милојевић, *На ливади зеленој*
Музичке игре
Миодраг Илић Бели, *Шта да раде дланови*
Весељак (бројалица)

Пошла кока на пазар (бројалица)
Бим бам (тапшалица) https://www.youtube.com/watch?v=DScgmrHv6wg
Маријана Симић, *Седам* (тапшалица) https://www.youtube.com/watch?v=5y0sVCmMX0k
Форте, пиано https://www.youtube.com/watch?v=lUYEvCly8Fo
Свирање на дечјим инструментима
Народна из Србије, *На крај села жута кућа*
Народна из Србије, *У Милице*
Македонска народна песма, *Дафина*
Народна из Србије, *Весељак*
Народна из Србије, *Пошла кока на пазар*
В. Вукадиновић,, *Сладолед*

СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, утиче на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:
– осмишљавање једноставне кореографије;
– израду дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала;
– стварање једноставне ритмичке и мелодијске пратње;
– музичке импровизације;
– музичка питања и одговоре;
– музичку допуњалку;
– компоновање мелодије на задати текст;
– одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни.

Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања.

Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тимским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које ученици могу да реализују у тиму, тандему или појединачно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

4.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ: **Циљ** учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Годишњи фонд часова: 108

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
• примени општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); • правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; • комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; • одржава равнотежу у различитим кретањима; • правилно држи тело; • самостално коригује неправилно држање; • правилно подиже, носи и спушта терет; • изведе кретања, вежбе и	**ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ**	Вежбе за развој снаге са реквизитима и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са реквизитима и без реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Национална батерија тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности. Моторичке вештине и игре у

саставе уз музичку пратњу; • изведе дечји и народни плес; • користи терминологију вежбања; • поштује правила понашања на вежбалиштима; • поштује мере безбедности током вежбања; • одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; • поштује и примени правила игре; • навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; • прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; • уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; • прати промене у сопственој тежини и висини; • сагледа резултате физичких способности; • препозна здравствено стање када не треба да вежба; • примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања, као и у другим ситуацијама; • уредно одржава простор у коме живи и борави;			развоју моторичих способности
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Технике трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником. Тробој.
		Спортска гимнастика	***Основни садржаји*** Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови (прескок разношка). Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе са променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди. ***Проширени садржаји*** Вежбе на тлу: – летећи колут из места. – састав.
		Основе тимских, спортских и	Мини–рукомет. Футсал – „мали фудбал“.

• увиди значај правилне исхране за вежбање; • повеже различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; • препозна лепоту покрета и кретања; • користи научена вежбања у рекреацији породице; • правилно реагује у случају повреде у школи; • вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању; • учествује у предлагању садржаја и начина рада.		елементарних игара	Основни елементи кошарке и мини-кошарка. Основни елементи одбојке. Јаџент.
		Плес и ритимика	Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Вежбе са обручем. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази.
		Пливање	Основна обука пливања. Скок на ноге.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Култура вежбања и играња	Основна правила вежбања. Основна правила мини- -рукомета, футсала, кошарке, мини-кошарке и одбојке. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање

			материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј” (навијање, победа, пораз, толеранција). Значај вежбања у породици. Вежбање у слободно време.
		Здравствено васпитање	Правилно држање тела и здравље. Значај вежбања за правилан рад срца и плућа. Мишићи и зглобови тела. Хигијена простора за вежбање. Исхрана и вежбање. Значај лекарских прегледа за вежбање. Поступање у случају повреде (обавестити наставника и др.).

Кључни појмови садржаја: физичке способности, моторичке вештине, здравље, плес и игра.

Начин остваривања програма:

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, и
- физичка и здравствена култура.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања и узима се у обзир узраст ученика и сензитивни периоди развоја физичких способности.

Програм четвртог разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Б. Слободне активности

В. Недеља школског спорта

Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...)

Д. Школска такмичења

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

1. ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и у другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремној фази часа (део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој; методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад);
- подстицање ученика на самостално вежбање;
- правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу *Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања* (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

2. МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

Учење моторичких вештина остварује се кроз различите активности применом основних дидактичко-методичких прицип и метода рада неопходних за достизање постављених исхода. Моторичке вештине треба да омогуће ученицима сналажење у свакодневним и специфичним животним ситуацијама у којима се очекује њихова примена. Ученицима који имају потешкоће са одређеним мотричким вештинама, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених, или предвежбе. Ученицима који имају потешкоће да достигну предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигну у наредном периоду. У раду са напреднијим ученицима могу се користити додатни садржаји у складу са њиховим способностима. Кроз процес остваривања програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности.

Усавршавање моторичких вештина је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд). Пре учења нових моторичких вештина у четвртом, неопходно је поновити развијене моторичке вештине из претходних разреда.

3. ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу. развијање и неговање другарства. препознавање негативних – неприхватљивих облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити и на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности), формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани исходи представљају резултат учења на крају сваког разреда, па је при планирању рада потребно одредити временску динамику у односу на остваривање одређених исхода током школске године.

Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима треба примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежбања. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:

- без реквизита и са реквизитима,
- на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:

- без реквизита и са реквизитима,
- уз коришћење справа,

3. Развој издржљивости:

- трчање и спортске игре (мини-рукомет, футсал, мини-кошарка),
- елементарне игре,
- вежбање уз музику,
- плес.

4. Развој координације:

- извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима.

- развој координације применом садржаја из атлетике, гимнастике и спортских игара.

5. Развој брзине и експлозивне снаге:

- трчање са убрзањем,
- штафетне игре,

- примена елемената спортских игара.

Вежбе је неопходно изводити максималним брзином из различитих почетних положаја на одређени знак – старт из различитих положаја.

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

1. Атлетика

Поновити различите варијанте ходања и трчања из претходних разреда.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање са стартом из различитих почетних положаја, одељенско такмичење трчање на 60 m, елементарне игре са трчањем.

Спринтерско трчање: вежбе технике трчања (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, итд), ниски старт и фазе трчања.

Истрајно трчање: вежбе технике кроз континуирано трчање.

Скок удаљ - основни елементи згрчне технике.

Бацање лоптице удаљ: усвајање вежбе у целини.

Техника бацања „вортекса”.

Скок увис прекорачном техником. Обучавање технике врши се у целини, а по потреби рашчлањивањем на фазе.

Одељењско такмичење у тробоју – бацање лоптице на резултат (мерење дужине бацања), трчање 60 m, скок увис на резултат (мерење висине прескока).

2. **Спортска гимнастика**

Основни садржаји

1. Вежбе на тлу:

- колут напред из упора стојећег опружених ногу,
- колут напред преко препреке,
- два повезана колута назад,
- став на лопатицама – „свећа” – опружање и издржај
- мост из лежања на леђима,
- вага претклоном и заножењем,
- став на шакама,
- припремне вежбе за премет упором странце „звезда”,
- комбинације две и више савладаних вежби,
- састав од научених елемената.

Проширени садржаји

Пример састава:

Из става спетног истовремено заручити обема рукама и предножити левом ногом; враћање у почетни став; истовремено предручити обема и заножити десном; враћање у почетни став; истовремено одручити обема и вага; усправ; колут напред до чучња; кроз поваљку назад до свеће; поврат назад до чучња; усправ. чеони круг са скоком за 90° или 180°.

Летећи колут из места.

Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

2. Прескок - специфичне припремне вежбе:

- суножни одскок и доскок на повишену површину,
- на одскочној дасци (држећи се за руке помагача) узастопни суножни скокови,
- са неколико корака залета једноножни одскок испред даске, доскок суножно на даску, одскок, фаза лета и доскок,
- упором о козлић неколико узастопних одскока са подизањем кукова (суножно и са разножењем, доскок на даску суножно уз помоћ испред и иза справе),
- прескок разношка (козлић висина 110 cm).

3. Вежбе у вису и упору и променама висова и упора (одређене вежбе се могу реализовати и на другим погодним справама, уколико су безбедне).

- вратило или двовисински разбој – прилагодити висину: наскок у вис предњи, померања улево и удесно. њихање у вису,
- наскок у упор предњи на различитим справама. померања у упору,
- дочелно вратило или нижа притка разбоја: узмак корацима уз косу површину или замахом са повишене површине до упора предњег активног,
- паралелни разбој: упор, њих, предњихом упор разножно пред рукама,
- дохватни кругови, вратило или притка разбоја: суножним одривом вис узнето (кроз згиб – уз помоћ), спуст напред до суножног става (кроз згиб, уз помоћ).

4. Вежбе равнотеже: шведска клупа и ниска греда

- лицем према клупи – греди бочно: залет и одразом једне ноге наскок у став на другој нози, слободном заножити,
- различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем, различити начини ходања уназад,
- суножни скок и доскок на место одскока,
- издржаји на једној нози са различитим положајима слободне ноге,
- окрети на греди усправно, у чучњу за 90° и 180°,

- саскок згрчено,
- са шведског сандука кораком на високу греду, различита ходања у складу са способностима ученика. саскок пруженим телом на високо наслагане струњаче (уз надзор и помоћ наставника).

3. Основе тимских и спортских игара

3.1. Мини–рукомет

– Додавање лопте једном руком у месту и кретању.

- Хватање лопте обема рукама у висини груди у месту и кретању.
- Вођење лопте левом и десном руком (у месту и кретању).
- Шутирање из места и кретања – бочни и чеони шут.
- Шутирање из скока.
- Тактика – игра „човек на човека”.

3.2. Футсал – „мали фудбал”

- Додавање лопте у месту различитим деловима стопала.
- Примање лопте унутрашњим делом стопала.
- Додавање и примање лопте у кретању (дупли пас).
- Шут различитим деловима стопала.
- Игра на два гола.

3.3. Кошарка – мини-кошарка

- Вођење лопте једном и другом руком месту и кретању.
- Хватање и додавање лопте на различите начине у месту и кретању.
- Шут на кош.
- Двокорак.
- Игра на један кош.
- Мини-кошарка – игра на два коша.

3.4. Одбојка

- Одбијање лопте прстима и чекићем.
- Доњи (школски) сервис са мање удаљености.
- Игра са упрошћеним правилима.

3.5. Јаџент

- Игра са упрошћеним правилима.

4. Плес и ритмика

– Вежбе са вијачом

Њихање вијачом у бочној равни (једном и другом руком, обема рукама) напред-назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскока са

међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред, а затим четири поскока са ноге на ногу. Поновити вежбе са окретањем вијаче уназад.

– Вежбе са лоптом

Кружење са лоптом у чеоној и бочној равни обема рукама и једном руком. из одручења зибом почучњем, прехват лопте у предручењу и зибом почучњем до одручења (лопта у другој руци).

Бацање и хватање:

- у задатом ритму у месту и кретању,
- са почучњем,
- са окретом за 180°.

– Народно коло „Моравац”.

– Народно коло из краја у коме се школа налази.

5. Пливање

Наставну тему Пливање реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње.

– Правила понашања на пливалишту.

– Вежбе прилагођавања на водену средину (квашење делова тела).

– Вежбе дисања.

– Вежбе плутања (на леђима, стомаку и згрчено).

– Вежбе клизања (на стомаку и леђима).

– Рад ногама у води (краул и леђно).

– Рад рукама (краул и леђно са даском).

– Скок на ноге.

– Пливање у складу са могућностима ученика.

– Игре у води.

6. Полигони

Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области) и састављају се од усвојених вежби у складу са са условима за извођење наставе.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Култура вежбања и играња* и *Здравствено васпитање.*

Култура вежбања и играња

У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежбања и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Упознати ученике са основним правилима мини-рукомета, кошарке, мини-кошарке, футсала и одбојке.

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање, како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања.

Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које се користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању током наставних и ваннаставних активности.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике.

Здравствено васпитање

На начин прилагођен ученику објаснити повезаност интензитета вежбања и вредности пулса. Мерити пулс на вратној артерији. Објаснити значај правилног дисања при вежбању, као и утицај вежбања на правилан развој кардиореспираторног система. Проширити ученичка знања из претходних разреда о правилној исхрани и вежбању.

Редовна провера здравља и вежбање.

Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике реализације наставе:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;

- избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;
- функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и интензификације часа, у циљу достизања постављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује на грешке и исправљаих.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе *физичког и здравственог васпитања,* препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у Физичком и здравственом васпитању који обухвата:
  - вежбање у адекватној спортској опреми;
  - активно учествовање на часовима Физичког и здравственог васпитања;
  - вежбање и играње у слободно време;
- приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита;
- постигнућа у моторичким вештинама;
- индивидуални напредак ученика.

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом вредновања (оцењивања) узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе прати се и вреднује:

- познавање основних правила елементарних и спортских игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране;
- учешће у ваннаставним активностима.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

4. разред

Циљ наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.

Годишњи фонд часова: 36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
• разликује примере одговорног и неодговорног понашања људи према животној средини; • се понаша у свакодневним ситуацијама на начин који уважава животну средину и рационалну потрошњу ресурса; • образложи важност информисања о стању животне средине и начинима њене заштите; • аргументује добити од заједничког живота људи припадника различитих култура; • наведе елементе традиције и културе свог народа и покаже интересовање и поштовање за друге културе и традиције; • образложи значај подршке избеглицама и мигрантима да у новој средини сачувају свој језик, традицију, културу; • наведе примере из свакодневног живота којима се	**ЉУДСКА ПРАВА** **Ја и други на планети Земљи**	**Планета Земља припада свима који на њој живе** Узајамни утицај природе и човека. Потребе појединца и опште добро – задовољавање људских потреба без угрожавања будућих генерација. Одговоран однос према свету у коме живимо – *Мисли глобално делуј локално*. **Право на здраву животну средину** Трећа генерација људских права. Вредности на којима почива – право на живот у здравој животној средини; право на одржив економски развој; право на рационално коришћење природних и енергетских ресурса; право на спречавање свих облика загађивања животне средине; право на доступност информација о стању животне средине.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО **Култура и традиција**	**Култура и традиција** Материјално и нематеријално наслеђе једне заједнице настало под утицајем свих народа који су ту живели и сада живе. **Културни идентитет** Неговање традиције и културе сопственог народа и поштовање традиције и културе других. **Мултикултуралност и интеркултуралност** Живот поред људи других култура или заједнички живот са њима.

• илуструје сусретање различитих култура; • дискутује о томе како непознавање других култура утиче на настанак стереотипа, предрасуда и дискриминације; • препознаје примере прекомерне потрошње; • препознаје у медијима поруке које подстичу прекомерну потрошњу, посебно деце и младих; • критички разматра појаву бацања хране и расипања воде; • процењује важне чињенице о производима које купује читајући декларацију и води рачуна о односу цене и квалитета; • испољи заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду; • учествује у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.		**Избеглице и мигранти** Невољно кретање људи из једне у другу културну заједницу. Непознавање других култура као основ за развој стереотипа, предрасуда и дискриминације. Уклопити се у нову средину, а сачувати свој културни идентитет. **Сусретање култура** Сусретање и прожимање различитих култура без губљења културног идентитета.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ **Прекомерна потрошња**	**Потрошачко друштво** Стварне потребе и прекомерна потрошња. Неравнотежа – гладни и жедни у свету у којем се храна баца а вода расипа. Амбалажа важнија од садржаја – гомилање отпада. Притисак произвођача – нови модели новог модела. Деца – омиљена циљна група произвођача. **Медији и потрошачка култура** Поруке медија у подстицању потрошње. Деца у рекламама. **Права потрошача** Информације од значаја за потрошаче. Однос цене и квалитета производа. Права и одговорност потрошача. Заштита потрошачких права.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ **Еколошка акција**	Одређивање циља и израда плана акције. Извођење и документовање акције. Промоција акције на нивоу школе. Вредновање акције.

Кључни појмови:право на здраву животну средину,култура, интеркултуралност,права потрошача

Начин остваривања програма:

Изборни програм Грађанско васпитање за четврти разред организован је, као и програми за претходна три, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права*, *Демократско друштво*, *Процеси у савременом свету* и *Грађански активизам)*, али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне и доприносе достизању исхода и развоју међупредметних компетенција.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту повећавају се и њихове

когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду, као и у наведеном обавезном предмету, проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом разреду то су појаве из школског окружења, у трећем разреду из шире заједнице, а у четвртом појаве које се односе на цео свет и планету Земљу. Окосницу програма за четврти разред чине вредности, права, одговорност, различитост, равноправност.

Елементи екологије и одрживог развоја уграђени су у програм четвртог разреда кроз области *Људска права* и *Грађански активизам*, у складу са идејом *Мисли глобално, делуј локално*. Ученици се усмеравају на личну одговорност и активизам у сопственој заједници, уз развој свести да су у питању феномени који су глобалне природе. У раду са ученицима потребно је уважити њихова знања и искуства која већ имају из ове области, из школе и ван ње, а затим их подстицати да о квалитету животне средине, сада и у будућности, размишљају са становишта права и одговорности. Вредности на којима почива право на здраву животну средину, како је то дато у садржају, треба ученицима приближити преко примера који су им блиски. Ученици треба да разумеју да угрожавање животне средине не познаје државне границе, не прави разлику међу људима различите расе, вере, пола, образовања и нема временско ограничење. Сваку штету животној средини коју људи данас направе осетиће и генерације које долазе. Иако су у питању ученици узраста од десет или једанаест година, имајући у виду садржаје и активности из програма претходних разреда, они могу својим речима образложити важност информисања грађана о стању животне средине (глобалне и локалне), као и да се, примерено својим могућностима, ангажују у акцијама које имају за циљ побољшање животне средине.

У оквиру области *Демократско друштво* ученици ће се бавити појмовима *култура*, *традиција*, *мултикултуралност* и *интеркултуралност*, који као и екологија, имају глобалну димензију. Иако постоје бројне дефиниције појма *култура*, за потребе овог програма довољно је да ученици схвате да се он односи на целокупно материјално и нематеријално наслеђе једне заједнице. Поред културе народа који је већински у једној заједници, она обухвата и културне утицаје других народа који су ту живели или сада живе. Културу и традицију чине језик, књижевност, музика, фолклор, празници и бројни обичаји из свакодневног живота, што је ученицима већ познато на основу искуства стеченог на часовима различитих предмета и кроз ваннаставне активности. Културу треба довести у везу и са питањем идентитета, такође коришћењем различитих примера, као што је рађено у оквиру програма за први разред (*лични идентитет*) и програма за други разред (*групни идентитет*). Културни идентитет је осећај припадности групи која има своју посебну културу. Ученици четвртог разреда на основу свог школског и ваншколског знања сасвим добро могу навести карактеристике културе којој припадају, али их треба подстицати да препознају и карактеритике оних култура којима не припадају а постоје у њиховој заједници. Интеркултуралност подразумева отвореност заједнице за све њене грађане, без обзира којој култури припадају и међусобну размену у којој сви добијају, а не губе свој културни идентитет. Подразумева се да ученици не треба да користе изразе *мултикултуралност* и *интеркултуралност*, али је потребно да их на примерима разликују (живот *једни поред других* од живота *једних са другима*) и предност дају размени међу културама. Иако ученици још увек немају развијену пуну перспективу прошлости људске цивилизације, ипак могу да процене како би свет изгледао да се културе нису сусретале и прожимале. Ученици у четвртом разреду и сами могу да препознају утицај других култура, најчешће преко музике и хране. Исходи наведени у програму имају за циљ да афирмишу интеркултуралност и давање подршке избеглицама и мигрантима да се уклопе у нову средину, уз очување сопствене културе и

традиције. Уколико ученици живе у средини где има више културних заједница или миграната из различитих земаља, могу се организовати часови међусобног упознавања преко представљања обичаја и различитих продуката културе.

Трећа област овог програма има за циљ да приближи ученицима још један глобални процес који се огледа у подстицању културе прекомерне потрошње у развијеним земљама, иако у свету још увек постоје људи који немају основне услове за живот (пијаћа вода, довољно хране). Ова област се лако повезује са садржајем и активностима из програма Грађанског васпитања за трећи разред који се односе на солидарност. Уколико се програм остварује у групи која је хетерогена по томе колике су могућности ученика у потрошњи (што је и најчешћи случај), треба бити посебно пажљив у избору активности и примера, како се неки ученици не би осећали непријатно. Постоје бројни начини на које се могу представити основне карактеристике прекомерне потрошње и њена веза са повећањем загађења животне средине. Рад на овим садржајима погодан је за јачање медијске писмености ученика и њихово оспособљавање да критички разматрају различите рекламне поруке које подстичу прекомерну потрошњу (често на кесицама играчака произвођач наводи *сакупи све, направи колекцију* и сл.), или на који начин се деца у њима приказују (какву функцију имају). Ученици могу, на пример, једноставном анализом реклама намењених деци њихових година да утврде који производи се препоручују и на који начин (чипс, чоколада, газирано пиће...). Активиност се може спровести у форми рада у паровима или малим групама, након чега ће ученици представити резултате своје анализе и дискутовати.

Листа права која се проучава у оквиру Грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања заокружује се са још једним правом последње генерације. У питању су *права потрошача*, која су значајна у савременом свету у којем се, ради профита, потрошачи могу, на различите начине, довести у заблуду или бити преварени. Од ученика се очекује да критички разматрају не само питања прекомерне потрошње, већ и питања квалитета робе или услуга које добијају за свој новац. У узрасту од 10 или 11 година деца све чешће имају џепарац и налазе се у улози самосталних потрошача. Зато је важно да граде одговоран однос према куповини, у смислу: да читају декларацију (састав, рок трајања, начин употребе), да постављају релевантна питања продавцу, да, на пример, при куповини нових батерија, старе батерије одложе на адекватно место, да процењују однос цене и квалитета робе и сл. Ученике треба елементарно упознати са тим да постоји закон који регулише права потрошача, да постоје институције које интервенишу када су права потрошача угрожена, као и да постоје удружења која обављају различите активности у овој области, као што је, на пример, спровођење истраживања о разликама у цени дечије гардеробе у различитим земљама, или обавештавање грађана о правима и одговорностима потрошача, обавештавање о актуелностима на тржишту... У раду на овим садржајима могу се користити примери из медија, лична искуства ученика (њихових родитеља), уколико ученици желе да их поделе са групом, као и различите технике рада: од презентације, студије случаја, до играња улога.

Четврта област, као и у претходним програмима, тиче се грађанског активизма и то у области екологије. Од ученика се очекује да планирају и спроведу малу еколошку акцију користећи искуства која су стекли у акцијама из претходна три разреда. Наставник треба да буде помоћ и подршка ученицима да што самосталније прођу кроз неопходне кораке у акцији. Може се направити веза са акцијама које спроводе друге групе, како у оквиру овог изборног програма, тако и у оквиру обавезног предмета Природа и друштво, који има комплементаран концепт и садржаје. Ова активност, такође, може бити део

пројектне наставе, која је и уведена у образовни систем како би допринела когнитивном, афективном и социјалном равоју ученика и развоју међупредметних компетенција. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко за њу и активности у оквиру Грађанског васпитања јесте то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. Пројектна настава од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање, самовредновање, што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области *Грађански активизам*. Пројектна настава подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин, што се уклапа са очекиваним исходима програма Грађанског васпитања за други разред (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати. Важно је и то да ученици све време документују свој рад како би унапредили компетенције за вредновање тока и исхода акције, као и за писање различитих извештаја или припрему презентација, изложби и сл.

Садржаје у све три тематске целине наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада, али увек имајући у виду исходе које треба достићи. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика, да буду мерљиви и проверљиви, тј. да наставник, пратећи активности ученика, може лако да утврди да ли их они достижу и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене, што значи да се знање и разумевање подразумевају, јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Достизање једног исхода доприноси достизању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом избора активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да се свака од њих може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, сарадњу, поштовање правила, доношење одлука. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово достизање одвија се постепено, спонтано и то не само кроз избор садржаја већ и кроз избор одговарајућих начина рада.

Достизање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције, као и да сами осмисле неке друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности), као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено

учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовање.

Грађанско васпитање је део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Овај програм има природну везу са предметима Српски језик, Природа и друштво, Ликовна култура и Музичка култура.

У овом програму продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користи у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример, на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За остваривање програма и дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начином на који организује рад у групи доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима. Он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи, подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе, што је озбиљан захтев за ученике четвртог разреда, који су још у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло, уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеди наставна средства или упућује ученике како да их сами пронађу.

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање и то не само у достизању исхода из овог програма, већ и у развоју неколико међупредметних компетенција, посебно *компетенције за одговорно учешће у демократском друштву.* Како је највећи број активности ученика, у оквиру часова овог изборног програма, организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активности

ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима, јер се и из неуспелих акција може много научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

Како је у питању крај првог циклуса основног образовања и васпитања и известан број ученика ће у наставку школовања изабрати верску наставу, било би добро да се изврши неки вид рекапитулације о томе шта се све дешавало током четири разреда, са посебним освртом на активности у оквиру области где су ученици спроводили акцију. Тај осврт наставник може осмислити на различите начине (спонтани разговор, писање састава, квиз, прављење изложбе на основу сачуваних продуката...), али са истим циљем, да ученици постану свесни знања која су стекли, ставова и вештина које су развили, а који су значајни за одговоран живот у демократски уређеној заједници. Осврт би требало да садржи процењивање следећих елемената компетенције за одговорано учешће у демократском друштву (знања, ставови, вештине): каква је била сарадња у групним активностима, колико смо били отворени за различитости, колико знамо о људским правима и проблемима неравноправности, како смо решавали сукобе, колико смо били одговорни за сопствене поступке, колико смо критички промишљали, колико смо били толерантни и солидарни, да ли смо препознавали опасности и знали коме да се обратимо за помоћ, да ли смо се понашали на начин који не угрожава друге људе и животну средину, да ли смо у дискусији показивали вештину активног слушања, да ли смо износили ставове засноване на аргументима, да ли смо комуницирали на конструктиван начин, како смо прикупљали и обрађивали податке, да ли смо изградили став да треба штитити и поштовати људска права.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

2. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит	Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија	Дружимо са Богом и светима – уводни час	Упознавање ученика са садржајима и начином рада.
		Заједница је основ живота	Пружити ученицима неопходно знање да постојање света има свој циљ –да постане Црква.
		Црква је наш избор	Указати ученицима на значење речи Црква.
		Црква је заједница са Светом Тројицом	Развијање свести ученика да је све створено да постоји у заједници са Богом.
		Црква је циљ стварања света	Приближити ученицима да је циљ стварања заједница свих људи али и читавог света са Богом.

религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.	екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у	Свет изван заједнице са Богом	Развијање свести ученика да смо у Цркви позвани на живот у заједници.
		Свет у заједници са Богом	Омогућити ученицима да једино са Богом човек и свет могу вечно живети.
		Христос позива Апостоле	Омогућити ученицима да се упознају са новозаветним сведочанством о Христу и Апостолима.
		Вера основ заједнице	Указати ученицима на значај вере за остварење заједнице са Богом.
		Апостоли позивају свет	Указати ученицима о значају улоге апостола, како Божијих посланика.
		Човек само срцем јасно види	Представити ученицима начин на који сви ми можемо препознати Бога иако га сада не видимо.
		Христос нас зове	Развијање свести код ученика да је Христос тај који нас призива кроз људе који сведоче Његово спасоносно дело.
		Божић	Подсећање и обнављање знања о Божићу и значају тог догађаја.
		Светитељи – сведоци љубави Божије	Омогућити ученицима да уоче да су светитељи наши путеводитељи ка Царству Божјем.
		Свети Сава - путеводитељ у живот вечни	Указати ученицима на значај личности Светог Саве.
		Успињање ка Христу (опис н.ј – прича о Закхеју)	Указати ученицима значај нашег труда кроз сликовит пример приче о Закхеју.
		Свети Симеон Богопримац - сусрет са Христом	Објаснити ученицима значај сусрета Светог Симеона Богопримца са Богомладенцом у догађају празника Сретења, који представља сусрет Старога и Новога Завета.
		Литургијско путовање заједнице свих светих	Указати ученицима да је Литургија заједница свих светих са Богом.

	науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.	На путу светости	Омогућити ученицима да схвате грех као промашај циља.
		Усавршавању нема краја	Пружити ученицима могућност да разумеју да је самољубље извор греха.
		Пут ка вечности	Омогућити ученицима да уоче шта су врлине.
		Хришћанске врлине	Указати ученицима да врлине представљају прихватање Божје воље.
		Врлинослов – свети нас уче	Пружити ученицима могућност да примете да они управљају својом вољом и праве личне изборе.
		Васкрсење и Педесетница	Подсећање ученика на празнике Васкрса и Педесетнице и указивање на њихову повезаност.
		Црква је икона Царства Божијег	Пружити ученицима могућност да разумеју да је Црква икона Царства Божијег и да смо са Богом у најприснијој заједници на Светој Литургији
		Црквена уметност - одсјај Царства Божијег	Омогућити ученицима да изграде свест о томе да иконе сведоче будуће Царство Божије у садашњем веку.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ВЕРСКУ НАСТАВУ КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК (ВЕРОНАУКА)

4. разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
• Градити заједништво и повезаност у групи школског вјеронаука	• да себе доживи као дио заједнице вјероученика	**1.** Сусрећемо се као вјерници и браћа	• Измјена искуства доживљених тренутака на распусту повезаних са Богом и Црквом • Увођењеу тему сусрета
• Уочити значење знакова и симбола • Разумјети сакраменте као знакове спасења • Посебно	• да схвати важност знакова и симбола у властитом животу • дачита језик знакова и симбола • боље разумије библијске симболе и	**2.** Знакови и симболи у животу	• Проналажење и демонстрација различитих типова знакова из свакодневице
		3. Сакраменти - Кристови дарови	• Проналажење и демонстрација различитих типова знакова из свакодневице

упознати смисао и значење сакрамента иницијације • Доживјети сакраменте као знакове сусрета и новог живота с Богом и једних с другима • Увидјети новост и снагу кршћанског живота (пријелаз из старог у ново) који се догађа у сакраментима • Изградити и његовати свјеснији и одговорнији став према сакраменталном животу	њихово значење • да повеже поједине типичне симболе и гесте са одговарајућим сакраментима • да наброји свих седам сакрамената и протумачи основно значење сваког од њих • да побољша свој сакраментални живот	**4.** Крштење: рођење за нови живот	• Расправа о посљедицама које би настале када људи не би познавали те знакове
		5. Сакрамент св. Потврде - Духом оснажени	• Тумачење симбола
		6. Еухаристија: позив на ново заједништво	• Тумачење симбола
		7. Сакрамент помирења и покоре	• Тумачење симбола
		8. Болесничко помазање	• Тумачење симбола
		9. Свети ред - позив и служење	• Тумачење симбола
		10. Женидба - обећање љубави и вјерности	• Тумачење симбола
		11. Понављање и систематизација обрађене наставне теме	• Посјет и разгледавање литургијског (црвеног) богослужног простора
• На примјеру многих особа осјетити што Божји глас може покренути у човјеку • Упознати могућност особних избора и одлука и повезивати их са одговорношћу • Схватити позив Адвента као позив на одлуку сусрета с новорођеним Спаситељем • Научити уочавати проблеме других и помоћи им солидарно их рјешавати • Схватити	• да схвати могућног слободног избора и буде одговорнији за своје одлуке • да разумије Дошашће као времена позива на сусрет с новорођеним Кристом • да схвати како се Исус родио за спасење свакога човјека и свих народа • да прихвати различите начине слављења Божића у различитим културама • да заузме став отворености и поштовања према другима и другачијима	**12.** Чути Божји позив - Глас виче у пустињи	• Читање, препричавање, приповиједање, анализа и интерпретација различитих библијских текстова у појединим темама
		13. Адвент - позив на сусрет с Новорођеним	• Појединачни и скупни рад с библијским и другим текстовима
		14. Маријин позив и одговор: "Нека ми буде по**15.** Крист се родио за све људе и све народе земље ријечи твојој	• Анализа и тумачење појма "вјеровати" као увјетом да би човјек уопће могао живјети и стварати
		16. Посвуда је Бетлехем	• Сценски приказ библијског догађаја
		17. Звијезда над земљом - благдан Божића и благдан свјетла код других народа (Ханука)	• Израда адвентског календара

рођење Исуса Криста као позив на обраћење			
• Разумијети догађај крштења Исуса Криста у Јордану као почетак његова јавног дјеловања, као и близину и очитовање небеског Оца • Упознати и искусити снагу Кристове ријечи • Осјетити живот и традицију наших дједова, бака, родитеља те њихову вјеру као нутарњу баштину коју предају младим нараштајима	• да уочи посебност Исуса као човјека и његову посебну повезаност са Оцем небеским • да схвати Кристово јавно дјеловање као близину небеског Оца човјеку • да уочи важност бити Исусов ученик • да прихвати неке Исусове поуке • да уочи важност искуства вјере својих предака • да схвати важност молитве, разговора с Богом, како би с њим могао заједно ићи кроз живот	**18.** Крштење Исуса Криста - "Ово је мој љубљени Син - њега слушајте" (Лк 3,21)	• Читање и интерпретација библијских текстова о Исусову крштењу
		19. Исус окупља своје ученике	• Тумачење: Јединорођени Син Божји
		20. Исус је важан човјек - оздрављење узетога ((Ив 5,5)	• Рад с фотографијама
		21. Исус поучава како треба живјети	• Израда паноа
		22. Исус је Син Бога живога - Петрова исповијест вјере (Мт 16,13)	• Рад у скупинама са библијским текстом
		23. Ходити с Богом кроз живот	• Тумачење уз дијапозитиве
• Схватити и прихватити обвезу и заповијед жртве (одрицања, поста) као пут према себи, према другима и према Богу • Разумјети Исусов крижни пут као знак Његове љубави према човјеку • Разумијети и прихватити отајство ускрснућа као позив на нови живот	• да се више моли за потребе својих ближњих • да прихвати поруку крижнога пута • да прихвати Кристову смрт и ускрснуће као темељни догађај спасења свих људи • да прихвати Кристово ускрснуће као новост свога живота • да доживи радост благдана Ускрса	**24.** Вјеровати Божјој љубави и чинити добро - Коризма	• Заједничко обликовање крижнога пута цртежима
		25. Ићи путем Исусова крижа	• Израда колажа: побједа живота
		26. Ускрснуће Кристово - побједа и прослава живота	• Темпера: колористички израз ускршње радости и поруке
		27. Свједоци Исусова ускрснућа	• Сценска интерпретација Кристова ускрснућа
		28. Понављање и систематизација обрађене наставне теме	• Пјевамо ускршње пјесме
• Разумјети поруку мира и заједништва • Схватити да Дух	• да разумије поруку мира и заједништва међу људима и у свом животу	**29.** Шалом - мир вама (Ив 20,19-23)	• Разрадба библијских текстова на темељу припремљених питања и задатака

Свети води и изграђује Цркву и људе • Научити да у Цркви Кристовој живе људи различитих раса, језика, култура и обичаја • Упознати и прихватити жељу Исуса Криста да сви будуемо једно • Упознати неке важније службе и задаће у Цркви • Отворити се Духу Светом и допустити да он дјелује по нама у сусрету с људима	• да схвати начин дјеловања Духа Светога • да уочи неке своје дарове и да заузме став спремности и судиништва у изградњи заједнице Кристових вјерника • да разумије појмове "припадати Исусу Кристу и Цркви" и "јединство свих кршћана" • да прихвати људе других вјерских заједница и вјероисповијести	**30.** Твој Дух покреће свијет (Дј 5)	• Колаж на тему: "Црква је заједница Исусових вјерника"
		31. Сви смо позвани у заједницу вјерних - Крштење Етиопљанина (Дј 8,26)	• Тумачење о снази којом Дух Свети дјелује у људима и то изразити бојама
		32. У Цркви су дарови Духа и многе задаће (Рим 12)	• Тумачење о снази којом Дух Свети дјелује у људима и то изразити бојама
		33. Заједно градимо Кристову Цркву	• Исписивање зазива Духу Светоме
		34. Један Крист - различите Цркве	• Разрадба библијских текстова на темељу припремљених питања и задатака
		35. Дај нам свога Духа, Господине	• Исписивање зазива Духу Светоме
		36. Понављање обрађених наставних садржаја и провјера знања	• Упитник за провјеру знања

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРОЈЕКТНА НАСТАВА

4. разред

Циљ: **Циљ** пројектне наставе је стицање знања и оспособљавање ученика да знања примене у животу, решавање актуелних проблема из животног окружења, самостално коришћење различитих извора ради стицања нових знања, подстицање за истраживањем, истраживачко учење, развој интересовања за уметност, културу и демократију, развој комуникационих вештина

Годишњи фонд часова: 36

УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОЈЕКТНЕ НАСТАВЕ

Планом наставе и учења у првом циклусу основног образовања и васпитања дефинисана је Пројектна настава као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо-комуникационих технологија. Усмерена је на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење као и припрему ученика за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства, како у свакодневном животу, тако и у процесу учења. У складу је са општим исходима образовања и васпитања и у функцији је когнитивног, афективног и социјалног развоја ученика.

Пројектна настава почива на савременим схватањима детета, наставе, учења, функције образовања и сазнавања као социјалне конструкције подржане кроз сарадничко деловање, коришћењем различитих извора информација и активности. Применом пројектне наставе долази до повезивања познатог и непознатог, учења помоћу примера, учења примењивањем, развоја процедуралних знања, коришћења информационих технологија, као и комбиновања конвергентног (логичког) и дивергентног (стваралачког) мишљења. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе, али се овом врстом наставе поред централног захтева, који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правилан начин и наравно, тимски рад, односно процес сарадње, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Пројектна настава је део целокупног образовно-васпитног рада и треба да прати наставни процес уважавајући специфичности наставних предмета у четвртом разреду. Ослонци планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости, коришћење ваншколских знања, вештина и искустава ученика, укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости, повезивање садржаја свих наставних предмета и употреба савремених информационо-комуникационих технологија. Зато ова врста наставе омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани као и доведени у везу са свакодневним животом ученика. На тај начин се обезбеђује разумевање сврхе онога што се учи, функционално повезивање знања, вештина и искустава и мотивација ученика.

Пројектна настава је драгоцен начин рада јер од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација. способност решавања проблема, самостално учење, рад у групи, сарадњу. критички однос према властитом и туђем раду, доношење одлука, аргументовање, усвајање другачијих, нових начина рада, планирање. поштовање рокова и преузимање одговорности.

С обзиром на узраст ученика четвртог разреда и чињеницу да су се са оваквим начином рада сусрели у првом разреду, примерено је да се реализују пројектни задаци где је наставник и даље главни организатор активности уз све више прилика у којима ће се самосталност ученика испољавати где год је то могуће. Наставник пружа подршку свим ученичким активностима у току пројекта. Као и у претходним разредима и у четвртом је важно наставити са култивисањем сарадње и начина на који се комуницира у групи што су важни циљеви пројектне наставе, јер доприносе јачању одељењске кохезије.

Пројектну наставу треба планирати и организовати на начин да садржи све потребне кораке:

- дефинисање циља и исхода који се пројектом желе постићи;
- планирање активности које одговарају теми пројекта, односно циљу пројекта, подела активности, избор материјала и метода рада, дефинисање места и динамике рада;
- реализацију планираних активности;
- приказ добијених резултата и продуката пројекта;
- вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних циљева и исхода, указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта).

При планирању наставник треба да дефинише тип пројекта, да одреди његов циљ, очекиване исходе, област којом се бави пројекат и повезаност са наставним предметима, његове садржаје, активности ученика, потребна средства, динамику рада по фазама и све што је потребно за успешно спровођење пројектне наставе. За четврти разред, као и за први, други и трећи најпримеренији је и даље полуструктурирани тип пројекта с том разликом да наставник сада више укључује ученике, не сао у давање предлога и избор тема, већ и у планирање и самостално остваривање, а за поједине ученике и вођство у одређеним деловима пројекта. Он и даље, у великој мери, дефинише методологију рада, али се очекује да више укључи ученике у проналажење материјала тако што ће се са њима договарати о томе које материјале би ко, где и како могао да пронађе и обезбеди. Све садржаје треба реализовати кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе ученика на млађем школском узрасту.

Кроз пројектну наставу треба наставити рад на развијању основа дигиталне писмености. На крају четртог разреда ученик би требало да буде у стању да:

- правилно рукује ИКТ уређајима;
- предложи редослед активности у односу на постављени пројектни задатак и могућности употребе ИКТ-а;
- користи одговарајуће алатке програма за цртање и сачува свој цртеж;
- уреди краћи текст и сачува га на рачунару;
- направи једноставну презентацију користећи мултимедијалне садржаје;
- користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ одраслог;
- критички бира садржаје са интернета и затражи помоћ уколико се суочи са непримереним садржајима;
- зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја;
- безбедно користи интернет и по потреби пријави и/или затражи помоћ одраслог.

Један од важних исхода реализације пројекта јесте оспособљавање ученика да добијене продукте учине видљивим и представе их другима. Бројни су начини да се то постигне (представе, изложбе, кратки филм, текст у новинама, наступ на локалној телевизији, представљање за родитеље...), а њихов квалитет није приоритет.

Ученике треба стављати у ситуације да одређују и планира редослед активности у решавању одређених пројектних задатака, што, осим развијања самосталности, представља увод у алгоритамски начин размишљања. На пример: редослед активности чији ће продукт бити плакат са знаменитим личностима краја; редослед активности у прављењу кућице за птице, у изради школског часописа итд.

Пројектна настава јесте захтевнији облик рада који подразумева добру припрему наставника. Планом је предвиђено да се реализује са једним часом недељно, али сам наставник ће проценити каква динамика рада највише одговара могућностима ученика и фази у којој је пројекат. То значи да, уколико је потребно, Пројектна настава се може организовати и на другачији начин (на пример као двочас сваке друге недеље).

Родитељи треба да буду упознати са сврхом пројектне наставе и њеним најважнијим исходима. Они треба да подрже самосталне активности своје деце, или њихов заједнички рад са другом децом, као и да разумеју зашто је важно да не преузимају њихове задатке у жељи да имају боље продукте.

Кораци пројектне наставе	Начин реализације
дефинисање циља и исхода	истраживање потреба одељења и процена потреба -дефинисање типа пројекта, циља, очекиваних исхода, области којом се бави пројекат -међупредметна повезаност
планирање активности-	подела активности ученика и наставника и осталих актера у процесу, процена потребних ресурса, избор материјала и методе рада, дефинисање места и динамике рада по фазама
реализација планираних активности	-координисање активности -рад на остваривању добијених задатака према утврђеној подели и вршење прилагођавања у складу са актуелним потребама -израда производа –продуката пројекта
приказ добијених резултата и продуката пројекта	-обрада добијених информација и података -добијени резултати и продукти се приказују путем плаката, брошура , видео емисија -ова етапа је погодна за потпуније сагледавање сваког ученика и оспособљавање за вршење процене и самопроцене,

вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних исхода , указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта)	-презентација продуката уз примену различитих методологија, нарочито информационо-комуникацијских технологија вредновање пројекта сагледава се кроз:тачност резултата, документованост, квалитет презентације, занимљивост -поред видљивих резултата постоје и они који су невидљиви, али су значајнији од видљивих -стечена знања и искуства, способност ученика, за решавање проблема из свакодневног живота...

Међупредметне компетенције:

Компетенција за учење, комуникација, сарадња, рад са подацима и информациијама, дигитална компетенција, решавање проблема, еколошка компетенција, естетска компетенција, предузетничка компетенција

Област/тема	Начини реализације
Разгледница мога краја-(прошлост и садашњост)	Реализацијом пројеката на одабрану тему, кроз следеће фазе: -избор теме-разлагање теме на подтеме -формирање стваралачких подгрупа -припрема материјала за стваралачки рад: формулисање питања, задаци за екипе, избор извора -одређивање облика презентације резултата истраживачке активности -разрада пројекта -сређивање резултата -презентација -вредновање

3.5. НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 5. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

5. разред

Циљ учења Српског језика и књижевности је да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању, тако што ће овладати основним законитостима српског књижевног језика, да стиче основна знања о улози и значају језика у националној култури и изградњи националног идентитета; да кроз читање и тумачење књижевних дела из српске и светске баштине развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање, подстичу имагинацију и

уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у српској и светској култури, негује љубав према српском језику и књижевности; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.

Годишњи фонд часова: 180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује књижевни и некњижевни текст; – упоређује одлике фикционалне и нефикционалне књижевности; – чита са разумевањем и опише свој доживљај различитих врста књижевних дела; – чита са разумевањем одабране примере осталих типова текстова; – одреди род књижевног дела и књижевну врсту; – разликује карактеристике народне од карактеристика уметничке књижевности; – разликује реалистичну прозу и прозу засновану на натприродној мотивацији; – анализира елементе композиције лирске песме (строфа, стих); епског дела у стиху и у прози (делови фабуле – поглавље, епизода; стих); драмског дела (чин, сцена, појава); – разликује појам песника и појам лирског субјекта; појам приповедача у односу на писца; – разликује облике казивања; – увиђа звучне, визуелне, тактилне, олфакторне елементе песничке слике; – одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у	КЊИЖЕВНОСТ	ЛИРИКА Лектира 1. Народна песма: Вила зида град 2. Народне лирске песме о раду(избор); народне лирске породичне песме (избор) 3. Бранко Радичевић: Певам дању, певам ноћу 4. Милица Стојадиновић Српкиња: Певам песму 5. Душан Васиљев: Домовина/ Алекса Шантић: Моја отаџбина 6. Војислав Илић: Зимско јутро 7. Милован Данојлић: Шљива / Десанка Максимовић: Сребрне плесачице 8. Пеђа Трајковић: Кад књиге буду у моди Књижевни термини и појмови Песник и лирски субјекат. Мотиви и песничке слике као елементи композиције лирске песме. Врста строфе према броју стихова у лирској песми: катрен; врста стиха по броју слогова (десетерац и осмерац). Одлике лирске поезије: сликовитост, ритмичност, емоционалност. Стилске фигуре: епитет, ономатопеја. Врсте ауторске и народне лирске песме: описне (дескриптивне), родољубиве (патриотске); митолошке, песме о раду (посленичке) и породичне. ЕПИКА Лектира 1. Народна песма: Свети Саво 2. Народна песма: Женидба Душанова(одломак о савладавању препрека заточника Милоша Војиновића) 3. Еро с онога свијета

књижевно-уметничком тексту; – процени основни тон певања, приповедања или драмске радње (шаљив, ведар, тужан и сл.); – развија имагинацијски богате асоцијације на основу тема и мотива књижевних дела; – одреди тему и главне и споредне мотиве; – анализира узрочно-последично низање мотива; – илуструје особине ликова примерима из текста; – вреднује поступке ликова и аргументовано износи ставове; – илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима; – уважава националне вредности негује српску културно историјску баштину; – наведе примере личне добити од читања; – напредује у стицању читалачких компетенција; – упореди књижевно и филмско дело, позоришну представу и драмски текст;		4. Дјевојка цара надмудрила 5. Милован Глишић: Прва бразда 6. Стеван Сремац: Чича Јордан (одломак) 7. Бранко Ћопић: Поход на Мјесец 8. Иво Андрић: Мостови 9. Данило Киш: Дечак и пас 10. Горан Петровић: Месец над тепсијом (први одломак приче „Бели хлеб од претеривања” и крај приче који чине одељци „Можеш сматрати да си задобио венац славе” и „Мрави су вукли велике трошице тишине”) 11. Антон Павлович Чехов: Шала Књижевни термини и појмови Писац и приповедач. Облици казивања: приповедање у првом и трећем лицу. Фабула: низање догађаја, епизоде, поглавља. Карактеризација ликова – начин говора, понашање, физички изглед, животни ставови, етичност поступака. Врсте епских дела у стиху и прози: епска народна песма, бајка (народна и ауторска), новела (народна и ауторска), шаљива народна прича. Врста стиха према броју слогова: десетерац. ДРАМА Лектира 1. Бранислав Нушић: Кирија 2. Душан Радовић:Капетан Џон Пиплфокс 3. Љубиша Ђокић: Биберче Књижевни термини и појмови Позоришна представа и драма. Чин, појава, лица у драми, драмска радња. Сцена, костим, глума, режија. Драмске врсте:једночинка, радио-драма. НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ (бирати до 2 дела) 1. Вук Ст. Караџић: Моба и прело (одломак из дела Живот и обичаји народа српскога) 2. Доситеј Обрадовић: О љубави према науци 3. М. Петровић Алас:У царству гусара (одломци) 4. Милутин Миланковић: Успомене, доживљаји, сазнања (одломак) 5.

		Избор из енциклопедија и часописа за децу ДОМАЋА ЛЕКТИРА: 1. Епске народне песме (о Немањићима и Мрњавчевићима – преткосовски тематски круг) 2. Народне бајке, новеле, шаљиве народне приче (избор); кратке фолклорне форме (питалице, брзалице, пословице, загонетке) 3. Бранислав Нушић: Хајдуци 4. Данијел Дефо: Робинсон Крусо (одломак о изградњи склоништа) 5. Марк Твен: Доживљаји Хаклберија Фина / Краљевић и просјак / Доживљаји Тома Сојера 6. Избор ауторских бајки (Гроздана Олујић; Ивана Нешић: Зеленбабини дарови (одломци)) 7. Игор Коларов: Аги и Ема 8. Избор из савремене поезије за децу (Александар Вучо, Мирослав Антић, Драгомир Ђорђевић, Владимир Андрић, Дејан Алексић...) Допунски избор лектире (бирати до 3 дела) 1. Јован Јовановић Змај: Песмо моја (из Ђулића) 2. Стеван Раичковић: Велико двориште (избор) / Мале бајке (избор) 3. Иван Цанкар: Десетица 4. Љубивоје Ршумовић:Ујдурме и зврчке из античке Грчке (избор) / Густав Шваб: Приче из старине 5. Џон Р. Р. Толкин: Хобит (одломци) 6. Никол Лезије: Тајна жутог балона 7. Корнелија Функе: Господар лопова(одломак) 8. Вида Огњеновић: Путовање у путопис (одломак) 9. Владислава Војновић: Приче из главе (избор, осим приче Позориште) 10. Дејан Алексић: Музика тражи уши (избор) / Кога се тиче како живе приче (избор) 11. Јован Стерија Поповић: Лажа и паралажа (одломак о Месечевој краљици) и Едмон Ростан: Сирано де Бержерак (одломак о путу на Месец) Дело завичајног аутора по избору

– разликује промењиве речи од непромењивих; – разликује категорије рода, броја, падежа речи које имају деклинацију; – разликује основне функције и значења падежа;	ЈЕЗИК Граматика (морфологија, синтакса)	Промењиве речи: именице, заменице, придеви, бројеви (с напоменом да су неки бројеви непромењиви), глаголи; непромењиве речи: прилози (с напоменом да неки прилози могу имати компарацију) и предлози. Именице – значење и врсте (властите, заједничке, збирне, градивне; мисаоне, глаголске). Промена именица (деклинација): граматичка основа, наставак за облик, појам падежа. Основне функције и значења падежа (с предлозима и без предлога): номинатив (субјекат); генитив (припадање и део нечега); датив (намена и усмереност); акузатив (објекат); вокатив (дозивање, обраћање); инструментал (средство и друштво); локатив (место). Придеви – значење и врсте придева (описни, присвојни, градивни; месни и временски); род, број, падеж и компарација придева. Слагање придева са именицом у роду, броју и падежу. Заменице – личне заменице: промена, наглашени и ненаглашени облици, употреба личне заменице сваког лица себе, се. Бројеви – врсте и употреба: главни (основни, збирни бројеви, бројне именице на -ица) и редни бројеви. Глаголи – глаголски вид (несвршени и свршени); глаголски род (прелазни, непрелазни и повратни глаголи); глаголски облици (грађење и основно значење): инфинитив (и инфинитивна основа), презент (презентска основа, наглашени и ненаглашени облици презента помоћних глагола), перфекат, футур I. Предикатска реченица – предикат (глаголски; именски); слагање предиката са субјектом у лицу, броју и роду; прави и неправи објекат; прилошке одредбе (за место, за време, за

– употребљава падежне облике у складу са нормом; – употребљава глаголске облике у складу са нормом; – разликује основне реченичне чланове (у типичним случајевима); – доследно примењује правописну норму у употреби великог слова; састављеног и растављеног писања речи; интерпункцијских знакова; – користи правопис (школско издање); – правилно изговара речи водећи рачуна о месту акцента и интонацији реченице; – говори јасно поштујући књижевнојезичку норму; – течно и разговетно чита наглас књижевне и неуметничке текстове; – користи различите облике казивања: дескрипцију (портрет и пејзаж), приповедање у 1. и 3. лицу, дијалог; – издваја делове текста (наслов, пасусе) и организује га у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста); – саставља говорени или писани текст о доживљају књижевног дела и на теме из свакодневног живота и света маште; – проналази експлицитно и имплицитно садржане информације у једноставнијем књижевном и некњижевном тексту; – напамет говори одабране књижевне текстове или одломке;		начин; за узрок и за меру и количину);апозиција.

– доследно примењује правописну норму у употреби великог слова; састављеног и растављеног писања речи; интерпункцијских знакова; – користи правопис (школско издање);	ЈЕЗИК Правопис ЈЕЗИК Ортоепија	Велико слово у вишечланим географским називима; у називима институција, предузећа, установа, организација (типични примери); велико и мало слово у писању присвојних придева. Заменица Ви из поштовања. Одрична речца не уз именице, придеве и глаголе; речца нај у суперлативу; вишечлани основни и редни бројеви. Интерпункцијски знаци: запета (у набрајању, уз вокатив и апозицију); наводници (наслови дела и називи школа); црта (уместо наводника у управном говору). Место акцента у вишесложним речима (типични случајеви). Интонација и паузе везане за интерпункцијске знакове; интонација упитних реченица. Артикулација: гласно читање брзалица, најпре споро, а потом брже (индивидуално или у групи).
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Препричавање, причање, описивање – уочавање разлике између говорног и писаног језика; писање писма (приватно, имејл) Богаћење речника: синоними и антоними; некњижевне речи и туђице – њихова замена језичким стандардом; уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Техника израде

		писменог састава (тежиште теме, избор и распоред грађе, основни елементи композиције и груписање грађе према композиционим етапама); пасус као уже тематске целине и његове композицијско-стилске функције. Осам домаћих писмених задатака. Четири школска писмена задатка.

Начин остваривања програма:

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обогаћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али је обогаћен савременим, актуелним делима. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ поновног увођења домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Такође, програмом се подстиче упознавање ученика са завичајном, локалном (или регионалном) културом и стваралаштвом, пошто је омогућено да сваки наставник обради дело по избору писца из завичајног (регионалног) корпуса. Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету, у избору лектире и допунском избору дата је могућност настав ницима да одаберу и известан број књижевних дела савремених писаца, чиме се ученици упознају са репрезентативним примерима савремене књижевности и у прилици су да критички самеравају поетику њихових дела са канонским вредностима. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременити приступ настави. Овакав избор дела омогућава већу могућност примене компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Избор дела треба да буде усклађен са могућностима, потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Нови програм наставе и учења заснован је на уочавању природе и

улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (фикционалност, конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини): тема пријатељство: Нушићеви Хајдуци – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина – Кишов Дечак и пас – Раичковићево Велико двориште – Господар лопова К. Функе; социјални мотиви и проблеми у одрастању: Кишов Дечак и пас – Цанкарова Десетица – Г. Олујић, Село изнад облака – Коларовљев роман Аги и Ема – Глишићева Прва бразда; родољубље: Душан Васиљев, Домовина или Алекса Шантић, Моја отаџбина – народне епске песме о Немањићима и Мрњавчеви ћима; савремено детињство: Трајковићева песма Кад књиге буду у моди – роман Аги и Ема – Г. Олујић Црвена жаба; детињство у прошлости: Нушићеви Хајдуци – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања – Кишов Дечак и пас – Раичковићево Велико двориште – Ћопићев Поход на Мјесец – ГлишићеваПрва бразда; детињство великих научника и писаца: о Николи Тесли – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања; љубав према науци и књижевности: Д. Обрадовић, О љубави према науци (по потреби прилагодити узрасту ученика) – Алексићеве приче Музика тражи уши или Кога се тиче како живе приче – МиланковићевеУспомене, доживљаји, сазнања – Трајковићева песма Кад књиге буду у моди; описивање: Илићево Зимско јутро – Данојлићева Шљива – Андрићеви Мостови – Сребрне плесачице Д. Максимовић –Путовање у путопис В. Огњеновић; обрада портрета: Чича Јордан – Миона – хајдуци – хобит Билбо Багинс – бака Ема – Том Сојер / Хаклбери Фин – Шипио; хумор и пародија: Еро с онога свијета – Нушићеви Хајдуци – Радовићев Капетан Џон Пиплфокс; митологија: митолошке народне лирске песме – Ршумовићева обрада грчких митова у књизи Ујдурме и зврчке из античке Грчке; авантуре: Дефоов Робинсон Крусо – проза М. Петровића Аласа о гусарима, пиратима и путовању на „Робинсоново" острво – Радовићев Капетан Џон Пиплфокс – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина. Наведени примери показују како се исти текст може повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања. Књижевна дела која су доживела екранизацију (Хајдуци,Аги и Ема, Доживљаји Тома Сојера, Хобит, Робинсон Крусо, Господар лопова) могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на друге филмове са сличном тематиком (дечје авантуре или авантуре у фантастичном свету, одрастање усамљеног детета и сл.) и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: појам дечји часопис упознати на конкретном тексту из часописа по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром); појам радио упознати уз обраду текста Капетан Џон Пиплфокс Душка Радовића. Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник мора бити упознат са садржајима српског језика претходних разреда ради поштовања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје предмета природа и друштво за 3. и 4. разред (пример: приликом обраде

преткосовских песама у уводном делу часа или приликом мотивације, ученике треба подсетити на оно што су учили о Немањићима и Мрњавчевићима из овог предмета...). Хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно сложен наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће зависити ученичка књижевна култура, али и естетске компетенције. Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова. Проучавање књижевноуметничког дела у настави је сложен процес који започиње наставниковим и учениковим припрема њем (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у интерпретацији књижевног дела на наставном часу, а у облицима функционалне примене стечених знања и умења наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у поредбеним изучавањима књижевноуметничких дела и истраживачко-интерпретативним приступима новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе процеса проучавања књижевноуметничког дела у настави јесу методолошко и методичко заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу. Обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено- -историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, уз уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста и исказивање различитих ставова. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима првог основношколског циклуса, али се очекује ће се наставник наслонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Такав случај је са стилским фигурама (поређењем (компарацијом) и персонификацијом) које се усвајају у трећем и четвртом разреду; појму приповедања и облицима казивања у епском књижевном делу (дијалог, монолог, описивање)... Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке

сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и пи смених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, као и да изражавају своје ставове о поступцима ликова. Приликом повезивања књижевних (фикционалних), граничних, односно нефикционалних текстова (путописна и аутобиографска проза) и некњижевних текстова (енциклопедије, речници, часописи и сл.), треба реализовати исходе везане за уочавање разлике између фикционалне и нефикционалне књижевности (засноване на личном сведочењу и проверљивим подацима), као и књижевног и некњижевног текста и упућивати ученика да увиде разлику у књижевном поступку између наведених врста. Иако ученик усваја појмове народне и ауторске бајке у претходним разредима, сада треба да буде у стању да детаљније познаје одлике народне бајке и њене разлике у односу на ауторску бајку (композиција, (не)постојање стереотипног почетка и завршетка, ликови – човек као главни лик народне бајке и животиње и натприродна бића као јунаци ауторске бајке, поремећај равнотеже као узрок потраге јунака у народној бајци / потрага за идентитетом и животном срећом у ауторској бајци, коришћење (и измена) мотива народне бајке у ауторској бајци), као и у односу на драмску или сценску бајку (адаптација мотива, односно прилагођавање радње драмском облику). Такође, ученик треба да уочава разлике у особеностима народне и уметничке новеле на примерима из лектире. Загонетке и пословице уводе се у наставу српског језика и књижевности од првог разреда, па се знања о овим врстама обнављају и проширују. Исто важи и за причу о животињама и њену дистинкцију у односу на басну – наставник се наслања на знање из првог циклуса образовања, обнавља га и проширује. Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. У петом разреду негује се, пре свега, доживљајно читање, а ученици се поступно уводе у истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним (књижевним)српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у нижим разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Граматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодној прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Језичке појаве не треба наводити нити приказивати као изоловане (нпр. неповезане речи и смисаоно некореспондентне реченице), већ их увек ваља контекстуализовати везивањем за говорне ситуације у којима се могу јасно препознати, издвојити и објаснити њихове карактеристике и функције. Наставни приступ падежима и вежбе усмерене на утврђивање знања о употреби правилних облика именских речи треба повезивати с одступањима од књижевног језика, колебањима и типичним грешкама које се јављају у усменом и писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања падежа у настави мора одређивати на основу континуираног праћења језичког испољавања ученика (нпр. током дијалога на часу, а такође и на примерима из домаћих и писмених задатака ученика). Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

Обрада предлога не може се сматрати окончаном на једном часу, указивањем на њихову непроменљивост, већ основна знања треба поступно проширивати током обраде падежа, и то наводећи најфреквентније примере и њихову типичну употребу. Исто важи и за прилоге, чију поделу по значењу треба повезати са прилошким одредбама, а функцију показивати у реченици и у тексту. И променљиве врсте речи треба повезивати са њиховим типичним функцијама у реченици да би ученици уочили реч као јединицу на морфолошком и синтаксичком нивоу.

Правопис

Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). У оквиру правописних вежби пожељно је повремено укључити и питања којима се проверава графија (писана слова: велико и мало ћириличко Ћ, Ђ; велико и мало латиничко Ђ, велико Г, С, Ш итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање).

Ортоепија

Наставник стално треба да указује на важност правилног говора, који се негује спровођењем одређених ортоепских вежби. Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике: нпр. уочавање места акцента у речи може се повезати са обрадом и утврђивањем знања о падежима (именице време, раме, теме и сл. у генитиву једнине и номинативу множине немају акценат на истом слогу итд.); реченична интонација може се с једне стране повезати са правописом,

а са друге са синтаксом итд. Уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације. Неке ортоепске вежбе могу се спроводити и уз одговарајуће теме из књижевности: нпр. артикулација се може вежбати изговарањем брзалица, онда када се оне обрађују као део народног стваралаштва; акценат речи, темпо, ритам, реченична интонација и паузе могу се вежбати гласним читањем одломака из изборне лектире (по избору наставника или ученика) итд. Као ортоепску вежбу треба спроводити и говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Ова наставна област, иако је програмски конституисана као посебно подручје, мора се повезивати с обрадом књижевних текстова као репрезентативних образаца изражавања, а такође и са наставом граматике и правописа. Исто тако, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика мора укључивати и садржаје који доприносе неговању културе усменог и писменог изражавања. Језичка култура се негује спровођењем лексичко-семантичких и стилских вежби, које имају за циљ богаћење речника и развијање способности и вештине изражавања. Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току говорних вежби. Када су у питању домаћи задаци, препоручује се да се четири задатка пишу ћирилицом, а четири латиницом (наизменично). Годишње се ради четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање побољшане верзије састава). Школске писмене задатке требало би писати ћирилицом, а два исправка латиницом. Приликом реализације програма предмета српски језик и књижевност наставници треба да користе и савремене технологије (нпр. видео-

бим, паметну таблу и сл.). Осавремењивање часова може се постићи и коришћењем електронских уџбеника и других наставних средстава.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ

5. разред

Назив предмета	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик изучавањем живих бића у интеракцији са животном средином развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ** ПРЕПОРУЧЕНИ

– истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада; – групише жива бића према њиховим заједничким особинама;– одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића; – идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење; – једноставним цртежом прикаже биолошке објекте које посматра и истражује и означи кључне детаље; – прикупља податке о варијабилности организама унутар једне врсте, табеларно и графички их представља и изводи једноставне закључке; – разликује наследне особине и особине које су резултат деловања средине, на моделима из свакодневног живота; – поставља једноставне претпоставке, огледом испитује утицај срединских фактора на ненаследне особине живих бића и критички сагледава резултате; – користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; – доведе у везу промене у спољашњој средини (укључујући утицај човека) са губитком разноврсности живих бића на Земљи; – направи разлику између одговорног и	**ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА**	Жива бића, нежива природа и биологија. Особине живих бића: ћелијска грађа, исхрана, дисање, излучивање, надражљивост, покретљивост, размножавање, раст и развиће. Једноћелијски и вишећелијски организми. Основе класификације: главни (морфолошки) карактери и особине важне за класификацију. Формирање скупова карактера који се уклапају једни у друге (груписање живих бића). Исхрана. Храна као извор енергије и градивних супстанци потребних за обављање свих животних процеса. Дисање као размена гасова у различитим срединама. Излучивање. Надражљивост. Покретљивост – кретање. Размножавање: бесполно и полно. Раст и развиће. Дужина живота. Промене које човек пролази током развића; пубертет и полна зрелост.
	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Живот у воденој и копненој средини – изглед, прилагођености на начин живота Живот у води – изглед, прилагођености на начин живота. Живот на копну – изглед, прилагођености на начин живота. Живот под земљом – изглед, прилагођености на начин живота.
	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Преношење особина са родитеља на потомке. Разлике родитеља и потомака. Разлике полног и бесполног размножавања у настанку варијабилности. Јединке унутар једне врсте се међусобно разликују (варијабилност) – узроци варијабилности: наслеђивање и утицај средине на развиће сваке јединке. Варијабилност организама унутар врсте је предуслов за еволуцију.
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Жива бића из непосредног окружења. Позитиван и негативан утицај људи на жива бића и животну средину.. Заштита живих бића и животне средине. Пројекат очувања природе у мом крају.

неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу; – предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликте на ненасилан начин; – илуструје примерима деловање људи на животну средину и процењује последице таквих дејстава; – идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања.		Дивље животиње као кућни љубимци – да или не. Значај врста за човека (самоникло јестиво, лековито, отровно биље; животиње као храна и могући преносиоци болести, отровне животиње).
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Здрава исхрана и унос воде. Енергетски напици. Штетност дуванског дима и психоактивних супстанци. Физичка активност и здравље. Промене у пубертету и последице прераног ступања у сексуалне односе.

Кључни појмови садржаја: истраживање, разноврсност живих бића, прилагођеност на услове животне средине, варијабилност у оквиру врсте, наследне особине, брига о живим бићима и животној средини.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Биологије за пети разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на остваривање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходном разреду, уз постепено појачавање захтева, у смислу логичких и методолошких операција. На тај начин се знање постепено проширује и продубљује, односно гради.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет области предмета: *порекло и разноврсност живота, јединство грађе и функције као основа живота, наслеђивање и еволуција, живот у екосистему* и *човек и здравље*. (Исходи за шесту област *посматрање, мерење и експеримент у биологији* су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Исходи омогућавају да се циљ наставе биологије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и ревидираним стандардима. Они не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је ревидирана Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Биологије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

– *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;

– *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

– *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

– *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

– *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик стиче нове вредности јер наставник поставља другачије захтеве.

Нове вредности	*Захтеви које наставник поставља ученику у настави*
• *Употреба знања* • *Анализа знања* • *Синтеза знања (стваралачко мишљење)* • *Вредновање знања (критичко мишљење)*	• *Искористи у новој ситуацији* • *Уреди по задатом критеријуму* • *Планирај решење* • *Реши проблем* • *Смисли нову примену* • *Какав је твој став* • *Наведи аргументе за свој став*

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, писање есеја на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у пети разред улазе са знањем основних биолошких појмова, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима, по томе се разликују и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Док се не појаве уџбеници који одговарају овом програму, препоручује се да наставници израђују материјале за учење.

Акценат наставе Биологије у петом разреду је на разумевању концепта разноврсности живог света и његовог значаја за природу и човека, значаја процеса који карактеришу живот и односа који се успостављају у природи. То би требало да буде добра основа за даље учење биологије и осталих предмета из природне групе и развој научног и критичког приступа биолошким феноменима.

Област: Порекло и разноврсност живог света

За достизање исхода: *истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада*, *групише жива бића према њиховим заједничким особинама* и *одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића*, у изучавању ћелије, акценат је на томе да је ћелија основна јединица грађе свих живих бића, да има своје основне делове (ћелијску мембрану, цитоплазму са органелама и једро са наследним материјалом, као и да постоје ћелије чији се наследни материјал налази слободан у цитоплазми, као у случају бактерија) и да према броју ћелија разликујемо једноћелијска и вишећелијска жива бића. Није потребно детаљно изучавати грађу ћелије, нити помињати поједине органеле. Процедуре за истраживање и елементе безбедног рада одређује наставник и упознаје ученике. Препорука је да се микроскоп не користи, већ да ђаци током вежбе самостално користе лупу посматрајући крупне ћелије које су им доступне сходно окружењу у коме се школа налази, као нпр. ћелије паренхима поморанџе, јаје птице, икра рибе, јаја водоземаца...

Изучавање заједничких особина живих бића треба обрадити кроз огледе (потребе за водом, одговарајућом температуром за раст, дисање, развој и размножавање и исхрана се могу пратити на квасцу; дисање, у смислу размене гасова, се може пратити огледом са свећом; кретање се може пратити огледом са кишном глистом на папиру итд). Потребно је заједничке особине обрађивати упоредо, на представницима свих великих група, али би увек требало кренути од човека као бића које је овом узрасту најближе. Особине које се не могу обрадити огледом, могу се обрадити кроз истраживачки рад ученика. Препорука је да ученици овог узраста све задатке обављају у пару, чиме развијају способности сарадње и ненасилне комуникације, а наставник може да оствари много бољи увид у активности ученика. Све што ученици посматрају или истражују би требало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље.

После истраживања заједничких особина, ученици би требало самостално да изводе груписање организама, према задатом критеријуму. Наставник може самостално одабрати једну или више група (на примеру биљака и животиња) погодних за савладавање научног принципа класификације организама. Треба више пажње посветити карактеристичним особинама (морфологији), а не ономе што жива бића раде (нпр. расту целог живота, могу да пливају...), како изгледају (нпр. имају одређену боју), или зато што *a priori* знамо припадност групи (нпр. цветнице, бескичмењаци, сисари...). Овакав начин на који се жива бића класификују путем успостављања хијерархије главних „атрибута" (карактера) које имају и уклапања у поједине скупове (групе), омогућује увођење научног приступа и разумевање биолошке еволуције. Не препоручује се увођење нижих систематских категорија, осим врсте због наслеђивања особина. Слично као и код обраде заједничких особина живих бића, све што ученици посматрају или истражују би требало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље, као и да направе речник основних појмова, при чему на овом узрасту не инсистирати на употреби појмова као што су морфологија, анатомија, хијерархија...

Препоручени број часова за реализацију ове области је: 16 за обраду, 8 за утврђивање, 9 за вежбе и 1час за систематизацију.

Област: Јединство грађе и функције као основа живота

За достизање исхода: *идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење* и *једноставним цртежом прикаже биолошке објекте које посматра и истражује и означи кључне детаље,* акценат је на ученичком истраживању спољашњих особина живих бића из непосредног окружења и њиховом односу са условима средине у којој живе (нпр. за *живот у воденој и копненој средини* жаба, комарац, вилин коњиц итд; за *живот у води* речна шкољка, речни рак, шаран, штука, локвањ, дрезга, нека алга итд; за *живот на копну* човек, срна, пас, мачка, јазавац, слепи миш, сова ушара, кокошка, шумски мрав, стрижибуба, храст, смрча, дивља ружа, љубичица, хајдучка трава, камилица, ливадарка итд; за *живот под земљом* кртица, ровац, кишна глиста итд;) због чега у препорученим садржајима нема морских организама. Ако су ученици заинтересовани за њих, јер их срећу у нпр. географији или научно-популарним емисијама, наставник треба да одговори њиховим образовним потребама. Треба имати у виду да су примери дати у табели само препоручени садржаји, тј. наставник може користити све или само неке од примера, а може увести и нове адекватне примере, сходно окружењу у коме се школа налази, структури одељења и интересовању ученика. Резултате истраживања би требало искористити за генерализацију и увођење новог појма – прилагођеност (адаптација). Часови утврђивања и часови вежбања могу се искористити за радионичарски рад описивања и цртања животних форми на карактеристичним примерима.
Препоручени број часова за реализацију ове области је: 5 часова за обраду, 4 за утврђивање, 1 за вежбу и 1 час за систематизацију.

Област: Наслеђивање и еволуција

Исходи ове области: *прикупља податке о варијабилности организама унутар једне врсте, табеларно и графички их представља и изводи једноставне закључке, разликује наследне особине и особине које су резултат деловања средине, на моделима из свакодневног живота, поставља једноставне претпоставке, огледом испитује утицај срединских фактора на ненаследне особине живих бића и критички сагледава резултате* и *користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата*, доприносе промени концептуалне основе учења биологије јер уводе филогенетско-еволутивни приступ који повезује све области знања у биологији. Такође, савремена сазнања из области наслеђивања и еволуције (генетика, молекуларна биологија, биотехнологија, медицина) су већ део опште (медијске) културе, што ове садржаје чини неопходним у свакодневном животу.
У овој области акценат је на преносу особина са родитеља на потомке размножавањем, разликама бесполног и полног размножавања у погледу наслеђивања особина и разликовању наследних и ненаследних утицаја у развићу особина јединки. Потребно је разјаснити да се особине једне јединке развијају под утицајем наследних фактора које је она добила од родитеља и, истовремено, под утицајем животних услова у којима се њено развиће одвија. Требало би нагласити да варијабилност (различитост јединки) унутар једне врсте настаје кроз садејство ових фактора. Наведене феномене би требало обрадити кроз ученичко истраживање варијабилности унутар једне врсте (нпр. разлике између деце у одељењу, у димензијама и боји плодова на пијаци, између говеда у истом домаћинству; уочавање разлика у висини стабла, броју листова и цветова биљака које расту у хладу и оних који расту на сунцу, или биљака које расту у близини саобраћајница и даље од њих) и кроз оглед са пелцерима или листовима афричке љубичице (биљке са истим наследним материјалом различито изгледају када расту под различитим условима). Огледу треба да претходи постављање хипотезе која ће бити огледом испитана (шта очекујем да ће се десити ако резнице исте биљке гајим у различитим

условима осветљености и слично). Закључци о наслеђивању, утицају фактора животне средине и индивидуалној варијабилности могу бити генерализовани и повезани са питањима из свакодневног живота. На овај начин се постиже разумевање различитости између људи са акцентом на то да је свака особа јединствена и непоновљива (чиме се доприноси фундаменталној изградњи осећања прихватања и толеранције јер сви смо међусобно различити). Такође, на овај начин намеће се суштинско разумевање разлога због којих животни стил сваког од нас (исхрана, физичка активност, пушење, наркоманија и сл.) утиче на наше особине (нпр. раст и формирање тела током одрастања и касније) и на потенцијална обољевања.
Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, би требало практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ опрема користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета *информатика и рачунарство* и *техника и технологија.*
У петом разреду, неопходно је увести само појам наследног материјала као узрока уочене различитости и појам врсте због варијабилности. Не препоручује се увођење појмова ген, хроматин, хромозом, Менделових правила наслеђивања и слично.
Препоручени број часова за реализацију ове области је: 3 часа за обраду, 1 за утврђивање, 2 за вежбе и 1 за систематизацију.

Област: Живот у екосистему

Исходи у овој области: *доведе у везу промене у спољашњој средини (укључујући утицај човека) са губитком разноврсности живих бића на Земљи, направи разлику између одговорног и неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу, предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликте на ненасилан начин* и *илуструје примерима деловање људи на животну средину и процењује последице таквих дејстава*, омогућавају да се жива бића проучавају у амбијенту у којем реално живе и да се код ученика развија осећање одговорности за заштиту природе и биолошке разноврсности, као и свест о властитом положају у природи и потреби одрживог развоја.
Препорука је да се часови намењени реализацији исхода из ове области изводе што чешће ван учионице у природном окружењу (школском дворишту или на неком другом терену), где би ђаци самостално или у групама проучавали жива бића, прикупљали податке, осмишљавали и реализовали еколошке пројекте. Пројекте могу да осмисле на почетку школске године, да их реализују током читаве године, а на часовима предвиђеним за ову област да представе резултате.
Препоручени број часова за реализацију ове области је: 4 часа за обраду, 3 за утврђивања, 4 за вежбе и 1 за систематизацију.

Област: Човек и здравље

За достизање исхода у овој области *идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања*, акценат је на основним чињеницама о здравој исхрани (ужина спремљена код куће), води као најздравијем пићу, штетности енергетских пића и дуванског дима. Промене у и на телу, као последице пубертета, требало би повезати са потребом одржавања личне хигијене и хигијене животног простора и опасностима од ступања у прерано сексуалне

односе. Препорука је да се за обраду ових појмова повремено доведу стручњаци или одведу ученици у одговарајуће установе. Свакако би требало обраду прераног ступања у сексуалне односе обрадити заједно са школским психологом. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 4 часа за обраду, 2 за утврђивање (један је за дебату), 1 за вежбу и 1 за систематизацију.

У настави оријентисаној на постизање исхода предност имају групни начин рада и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решевања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи *WebQuest, project-based learning, thematic units*, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити.

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. Проблеми су решиви уз сарадњу са стручним сарадницима и колегама из одељенских већа и стручног већа.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	**Одговарајући начин оцењивања**
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема

Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана по наособ (тзв. вршњачко оцењивање).

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, уз коришћење Блумове таксономије.

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	**Могућа средства оцењивања**
Оцењивање наученог (сума-Тестови, писмене вежбе, усмено испитивање, есеји.	
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи *outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical)*, могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

Групни рад	**Елементи процене задатка са показатељима**		
Ниво постигнућа	**1. рад у групи**	**2. познавање тематике**	**3. размена, повезивање и примена идеја**
комплетно	Ученик сарађује са члановима групе, уважава	Ученик поседује знања, активно	Ученик размењује идеје са другима и примењује идеје за решавање задатка

	њихове потребе како би се задатак што успешније обавио	подстиче размену идеја и знања са члановима групе и уважава њихове идеје.	
делимично	Ученику је потребна помоћ како би сарађивао са члановима групе	Ученик поседује извесна знања и мало суделује у размени идеја	Ученику је потребна помоћ у примени идеја у решавању задатка
ништа	Ученик је неуспешан кад ради у групи	Ученик омаловажава мишљење осталих чланова у тиму	Ученик не доприноси заједничком раду

У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити табела у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености. Наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

Како ни један од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.
Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ТЕХНИКУ И ТЕХНОЛОГИЈУ

5. разред

Назив предмета	**ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА**
Циљ	**Циљ** наставе и учења *технике и технологије* је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.
Разред	**пети**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ОБЛАСТ/ТЕМА	**ИСХОДИ** По завршеној области/теми ученик ће бити у стању да:	**САДРЖАЈИ**
ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	- описује улогу технике, технологије и иновација у развоју заједнице и њихово повезивање - разликује основна подручја човековог рада, производње и пословања у техничко-технолошком подручју - наводи занимања у области технике и технологије - процењује сопствена интересовања у области технике и технологије - организује радно окружење у кабинету - правилно и безбедно користи техничке апарате и ИКТ уређаје у животном и радном окружењу	Појам, улога и значај технике и технологије на развој друштва и животног окружења. Подручја човековог рада и производње, занимања и послови у области технике и технологије. Правила понашања и рада у кабинету. Организација радног места у кабинету и примена мера заштите на раду. Коришћење техничких апарата и ИКТ уређаја у животном и радном окружењу.
САОБРАЋАЈ	- процени како би изгледао живот људи без саобраћаја - класификује врсте саобраћаја и саобраћајних средстава према намени - наводи професије у подручју рада саобраћај - направи везу између савременог саобраћаја и коришћења информационих технологија - разликује безбедно од небезбедног понашања пешака, возача бицикла и дечијих возила - правилно се понаша као пешак, возач бицикла и дечијих возила у саобраћају - користи заштитну опрему за управљање бициклом и дечијим возилима - аргументује неопходност коришћења сигурносних појасева на предњем и	Улога, значај и историјски развој саобраћаја. Врсте саобраћаја и саобраћајних средстава према намени. Професије у подручју рада саобраћај. Употреба информационих техологија у савременом саобраћају Саобраћајна сигнализација – изглед и правила поступања. Правила и прописи кретања пешака, возача бицикла и дечијих возила (ролери, скејт, тротинет) у саобраћају – рачунарска симулација и саобраћајни полигон. Обавезе и одговорност деце као учесника у саобраћају.

	задњем седишту аутомобила и увек их користи као путник - повеже место седења у аутомобилу са узрастом ученика - одговорно се понаша као путник у возилу - показује поштовање према другим учесницима у саобраћају - анализира симулирану саобраћајну незгоду на рачунару и идентификује ризично понашање пешака и возача бицикла	Заштитна опрема потребна за безбедно управљање бициклом и дечијим возилима.
ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	- самостално црта скицом и техничким цртежом једноставан предмет - правилно чита технички цртеж - преноси податке између ИКТ уређаја - примењује основне поступке обраде дигиталне слике на рачунару - користи програм за обраду текста за креирање документа са графичким елементима - користи Интернет сервисе за претрагу и приступање online ресурсима - преузима одговорност за рад - представи идеје и планове за акције које предузима користећи савремену информационо-комуникациону технологију и софтвер	Прибор за техничко цртање (оловка, гумица, лењир, троугаоници, шестар). Формати цртежа (А3, А4). Размера. Типови и дебљине линија (пуна дебела линија; пуна танка линија; пуна танка линија извучена слободном руком; испрекидана танка линија; црта-тачка-црта танка линија). Геометријско цртање (цртање паралелних правих, цртање нормале на дату праву, цртање углова помоћу лењира и троугаоника). Елементи котирања (помоћна котна линија, котна линија, показна линија, котни завршетак, котни број – вредност). Цртање техничког цртежа са елементима (типови линија, размера и котирање). Пренос података између ИКТ уређаја (рачунар, таблет, smartphone, дигитални фотоапарат). Апликација за дигиталну обраду слике. Операције подешавања осветљености и контраста слике. Промена величине/резолуције слике, издвајање дела слике. Креирање документа у програму за обраду текста.

		Форматирање текста, уметање слике и графике. Интернет претрага и приступ online ресурсима.
РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	- повезује својства природних материјала са применом - објасни технологије прераде и обраде дрвета, производњу папира, текстила и коже - сече, спаја и врши заштиту папира, текстила, коже и дрвета - правилно и безбедно користи алате и прибор за ручну механичку обраду (маказе, моделарска тестера, брусни папир, стега) - направи план израде једноставног производа и план управљања отпадом - самостално израђује једноставан модел	Природни ресурси на Земљи: енергија и материјали. Управљање отпадом (рециклажа; заштита животне средине). Врсте, својства и примена природних материјала. Технологија прераде и обраде дрвета. Технологија прераде и обраде коже. Текстилна технологија. Технологија производње папира. Поступци ручне обраде и спајања папира, текстила, коже и дрвета – сечење/резање, спајање (лепљење) и заштита (лакирање). Коришћење алата и прибора за ручну обраду и спајање наведених материјала – маказе, моделарска тестера, брусни папир, стега.
КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	- самостално проналази информације потребне за израду предмета/модела користећи ИКТ и Интернет сервисе - одабира материјале и алате за израду предмета/модела - мери и обележава предмет/модел - ручно израђује једноставан предмет/модел користећи папир и/или дрво, текстил, кожу и одговарајуће технике, поступке и алате - користи програм за обраду текста за креирање документа реализованог решења - самостално представља пројектну идеју, поступак израде и решење/производ - показује иницијативу и јасну оријентацију ка остваривању циљева и постизању успеха	Израда предмета/модела ручном обрадом и спајањем папира и/или дрвета, текстила, коже коришћењем одговарајућих техника, поступака и алата. Приказивање идеје, поступка израде и решења/производа. Тимски рад и подела задужења у тиму.

	- планира активности које доводе до остваривања циљева укључујући оквирну процену трошкова - активно учествује у раду пара или мале групе у складу са улогом и показује поштовање према сарадницима - пружи помоћ у раду другим ученицима - процењује остварен резултат и развија предлог унапређења	

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА
Информатика и рачунарство, Математика, Биологија, Географија, Ликовна култура

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Наставни предмет *техника и технологија* намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Наставни програм за пети разред оријентисан је на остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет *техника и технологија*. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: *животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња* и *конструкторско моделовање.*

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

5.разред

Назив предмета **ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ**

Циљ наставе и учења *физичког и здравственог васпитања* је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Разред **пети**

Годишњи фонд часова **72 часа + 54 часа** (обавезне физичке активности ученика)

ОБЛАСТ/ТЕМА	**ИСХОДИ** **По завршетку теме ученик ће бити у стању да:**	**САДРЖАЈИ**
ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ	− примени једноставне комплексе простих и општеприпремних вежби − изведе вежбе (разноврсна природна и изведена кретања) и користи их у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама − упореди резултате тестирања са вредностима за свој узраст и сагледа сопствени моторички напредак комбинује и користи досегнути ниво усвојене технике кретања у спорту и свакодневном животу − доводи у везу развој физичких способности са атлетским дисциплинама	**Обавезни садржаји** Вежбе за развој снаге Вежбе за развој покретљивости Вежбе за развој аеробне издржљивости Вежбе за развој брзине Вежбе за развој координације Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	**Атлетика**	–	**Обавезни садржаји** Техника истрајног трчања Истрајно трчање – припрема за крос Техника спринтерског трчања Техника високог и ниског старта Скок увис (прекорачна техника) Бацање лоптице (до 200 г) **Препоручени садржаји** Техника штафетног трчања Скок удаљ Бацања кугле 2 kg Бацање „вортекс-а“ Тробој
	Спортска гимнастика	– одржава стабилну и динамичку равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела – користи елементе гимнастике у свакодневним животним ситуацијама и игри – процени сопствене могућности за вежбање у гимнастици	Вежбе у вису Ниска греда Гимнастички полигон **Препоручени садржаји** Вежбе на тлу (напредне варијанте) Висока греда Трамболина Прескок Коњ са хватаљкама Вежбе у упору (сложенији састав) Вежбе у вису (сложенији састав);

		– користи елементе технике у игри – примењује основна правила рукомета у игри – учествује на унутародељенским такмичењима	**Обавезни садржаји** **Рукомет/минирукомет:** Основни елементи технике и правила; - вођење лопте, - хватања и додавања лопте, - шутирања на гол, - финтирање, - принципи индувидуалне одбране - основна правила рукомета/минирукомета Спортски полигон **Препоручени садржаји** Напредни елементи технике, тактике и правила игре: - хватања котрљајућих лопти, - дриблинг, - шутирања на гол, - финтирање, основни принципи колективне одбране.
	Плес и ритимика	– изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу – игра народно коло – изведе кретања у различитом ритму – изведе основне кораке плеса из народне традиције других клтура	**Обавезни садржаји** Покрети уз ритам и уз музичку пратњу Ритмичка вежба без реквизита Скокови кроз вијачу Народно коло „Моравац“ Народно коло из краја у којем се школа налази Основни кораци друшвених плесова **Препоручени садржаји** Вежбе са обручем Вежбе са лоптом Сложенији скокови кроз вијачу

	Пливање	− контролише и одржава тело у води − преплива 25m слободном техником − скочи у воду на ноге − поштује правила понашања у, и око водене средине	**Обавезни садржаји** Предвежбе у обучавању пливања Игре у води Самопомоћ у води **Препоручени садржаји** Плива једном техником Рођење у дужину
ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА (Реализује се кроз све наставне области и теме уз практичан рад)	**Физичко вежбање и спорт**	− објасни својим речима сврху и значај вежбања − користи основну терминологију вежбања − поштује правила понашања у и на просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама − примени мере безбедности током вежбања − одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање − примени и поштује правила тимске и спортске игре у складу са етичким нормама − навија и бодри учеснике на такмичењима и решава конфликте на социјално прихватљив начин − користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортскорекративних активности − прихвати сопствену победу и пораз у складу са „ферплејом“ −примењује научено у физичком и здравственом васпитању у ванредним ситуацијама	Циљ и сврха вежбања у физичком и здравственом васпитању Основна правила Рукомета/минирукомета и Малог фудбала Понашање према осталим субјекатима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе) Чување и одржавање материјалних добара која се користе у физичком и здравственом васпитању Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање Упознавање ученика са најчешћим облицима насиља у физичком васпитању и спорту „Ферплеј” (навијање, победа, пораз решавање конфликтних ситуација) Писани и електорнски извори информација из области физчког васпитања и спорта Значај развоја физичких способности за сналажење у ванредним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...)

		– препозна лепоту покрета и кретања у физичком вежбању и спорту – направи план дневних активности	Физичко вежбање и естетика (правилно обликовање тела) Планирање дневних активности
	Здравствено васпитање	– наведе примере утицаја физичког вежбања на здравље – разликује здраве и нездраве начине исхране – направи недељни јеловник уравнотежене исхране уз помоћ наставника. – примењује здравственохигијенске мере пре, у току и након вежбања – препозна врсту повреде – правилно реагује у случају повреде – чува животну средину током вежбања	Физичка активност, вежбање и здравље Основни принципи вежбања и врсте физичке активности Одржавање личне опреме за вежбање и поштовање здравствено-хигијенских мера пре и после вежбања Лична и колективна хигијена пре и после вежбања Утицај правилне исхране на здравље и развој људи Исхрана пре и после вежбања Прва помоћ: - значај прве помоћи, - врсте повреда. Вежбање и играње на чистом ваздуху – чување околине приликом вежбања

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Биологија Географија Музичка култура Ликовна култура Информатика Српски језик

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција *физичког и здравственог васпитања* заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

Главна промена у савременој концепцији и пракси образовања и васпитања, па тако и у програму премета *физичко и здравствено васпитање,* је померање тежишта са наставних садржаја на јасно дефинисане исходе, односно са наставних садржаја на процес учења и његове резултате.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли у предмету *физичко и здравствено васпитање*, и учешћем у *обавезним физичким активностима*. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине и
- физичка и здравствена култура.

Они омогућавају да се циљ овог предмета достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа.

Циљ и исходи предмета се остварују кроз наставу *физичког и здравственог васпитања* (у трајању од 2 школска часа недељно) и *обавезне физичке активности* сваког ученика (у трајању од 1,5 школски час недељно). Програм петог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из првог циклуса основног образовања и васпитања.

Настава *физичког и здравственог васпитања* усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу.

У скучају када се у настава реализује са два одељења истовремено ученике је могуће поделити по полу.

Обавезни организациони облици рада:

А. часови физичког и здравственог васпитања;
А1. обавезне физичке активности ученика;

Остали облици рада (ванчасовне и ваншколске активности):

Б. слободне активности – секције,
В. недеља школског спорта,
Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање - камповање...),
Д. школска и ваншколска такмичења
Ђ. корективно-педагошки рад.

ОБАВЕЗНИ ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

I. Физичке способности

На свим часовима као и на другим оргназационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано рализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа може се користи за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; - подстицање ученика на самостално вежбање;
- учвршћивање правилног држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу ***Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученикау настави физичког васпитања***, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену обавезних и препоручених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања, примењујући основне дидактичко- методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Усвојена знања, умења и навике треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији и специфичним животним ситуацијама.

Стицање знања, умења и навика је континуирнани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са његовим психио-физичким способностима.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.

Усаваршавање неких мотричких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд).

У раду са напреднијим ученицима реализују се препоручени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

III. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спроту, рекреацији и здрављу. Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у *физичком и здравственом васпитању* и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању;

вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

А1. Обавезне физичке активности ученика

Физичке активности ученика доприносе остваривању постављеног циља и исхода *физичког и здравственог васпитања*. Ове активности организују се у оквиру редовног распореда или према посебном распореду у складу са просторним могућностима школе и потребама ученика у трајању од 1,5 час недељно.

План рада ових активности је саставни је део планарања у *физичком и здравственом васпитању*.

Школа се може определити за један од понуђених начина организације ових активности на предлог Стручног већа. Начин организације ових активности је саставни део Школског програма и Годишњег плана рада школе.

Начини организације рада обавезних физичких активности ученика:

- Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. У школама које имају одговарајуће материјално-техничке и просторне услове, фонд од ½ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, може се реализовати тако што ће ученици сваке друге недеље имати још један час ових активности, или на други начин који предложи Стручно веће физичког и здавственог васпитања. Ради ефикаснијег рада и обухваћености свих ученика дозвољено је спајање два одељења истог разреда. Два наставника раде истовремено са два одељења.
- Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. Фонд од ½ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, реализује се **кумулативно**, једном у тромесечју, у укупном трајању од 6 школских часова односно 4,5 сата.

Стручно веће може предложити неки други начин организације ових активности, посебно уколико се школа определи да ове активности реализује изван школе (пливање, скијање, клизање, оријентиринг итд.).

Програмски садржаји обавезних физичких активности Обавезни програмски садржаји ових активности су:

- Кондиционо вежбање ученика у трајању од најмање 20 минута; - Мали фудбал:
  1. Вођење и контрола лопте,
  2. Примање лопте и додавање лопте различитим деловима стопала,
  3. Шутирање на гол и основе игре у нападу (откривање),
  4. Одузимање лопте и основе игре у одбрани (покривање),
  5. Вежбе са два и три играча,
  6. Игра са применом основних правила за мали фудбал.

Препоручени програмски садржаји ових активности**:**

- Обучавње и усавршавање елемената предвиђених препорученим наставним садржајима:

1. Атлетике;
2. Гиманстике;
3. Плеса и ритмике;
4. Других активности предвиђених пограмом школских такмичења.
5. Мали фудбал:

- колективна игра у одбрани и нападу,
- техника игре голмана,
- игра уз примену правила

6. Пливање;
7. Скијање;
8. Клизање;
9. Бадминтон;
10. Стони тенис;
11. Оријентиринг;
12. Друге активности по избору Стручног већа школе.

ВАНЧАСОВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће *физичког и здравственог васпитања* у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе *физичког и здравственог васпитања*, буду укључени у огранизацију овх активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће);
- зимовање – организује се за време зимског распуста (обука скијања, клизања, краћи излети са пешачењем или на санкама, идр.);
- летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана (логорвање, камповање итд.).

Д. Школска и ваншколска тамичења

Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у:

- спортској гимнастици (у зимском периоду);
- атлетици (у пролећном периоду),
- најмање једној спортској игри (у току године).

Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.).

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са наставним планом и програмом. Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколксим такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту или спортској дисциплини током школске године.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у савладавању градива;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање

оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности;

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

- уочавање постуралних поремећаја код ученика;
- саветовање ученика и родитеља;
- организовање додатног превентивног вежбања у трајању од један школски час недељно;
- организивање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења.

Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.
Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:
суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу,

направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја,

прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији, часовних, ванчасовних и ваншколских активности.

Исходи за ученике ослобођене од праткичног дела наставе
По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- Наведе основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања;
- Дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања;
- Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима идт.); - Учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења.

Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета

Планирање васпитано-образовног рада

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада

потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Облици наставе Предмет се реализује кроз следеће облике наставе: - теоријска настава (до 4 часа); практична настава (68-72 часа).

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темема Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима. Максималан број часова без практичног рада не би требало да буде већи од четири (4) у току школске године. При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу, процене наставника, материјалнотехничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:

- Атлетика (16);
- Гимнастика (16);
- Основе тимских и спортких игара: Рукомет – минирукомет; (16)
- Ритимка и плес (4);
- Пливање (12);
- Тестирање и мерење (6-8).

Програм физичког и здравственог васпитања остварује се реализацијом обавезних и препоручених садржаја.

Обавезни садржаји су они које је неопходно спорвести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Препоручени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, потребе ученика и услове за рад.

Физичке способности

При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), пилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати

вежбања у складу са њиховим могућностима и примњивати одговрајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцма у складу са њиховим способноситима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и отимализацији интензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије.
Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге
   - без и са реквизитима,
   - на справама и уз помоћ справа.
2. Развој покретљивости
   - без и са реквизитима,
   - уз коришћење справа, - у помоћ сувежбача.
3. Развој аеробне издржљивости
   - истрајно и интервално трчање,
   - вежбање уз музику – аеробик, - тимске и спортске игре, - други модели вежбања.
4. Развој координације
   - извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстемитетима у две равни).
5. Развој брзине и експлозивне снаге
   - једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),
   - штафетне игре,
   - извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

1. Атлетика

Садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду.

Обавезни садржаји

Истрајно трчање: вежбе технике; континуирано и интревално трчање;
Спринтерско трчање: вежбе технике трчања, (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, гребајући корак, итд), ниски старт и фазе трчања;
Скок увис прекорачном техником; техника скока увис кроз фазе (залет, отскок, прелазак летвице и доскок). Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашчлањивањем на фазе.
Бацање лоптице у даљ: обучавање кроз фазе (залет и избачај) и усвајање вежбе у целини. Корелација са вежбама из рукомета (доножни корак, замах и техника избачаја дугим замахом).

Препоручени садржаји:
Ови садржаји се примењују у раду са ученицима који су савладали обавезне садржаје применом одговарајуће методике рада.

- Техника штафетног трчања (штафетне игре, начини измене палице и др.);
- Скок удаљ основни елементи згрчне технике – рализовати кроз фазе;
- Бацања кугле 2 kg – из места и бочна техника;
- Бацање „вортекс-а" у даљ;
- Тробој – кроз одељенско такмичење примментити три дисциплине које су ученици савладали (трчање, бацања и скокови).

2. Спортска гимнастика

Садржаји се реализују у зимском периоду.

Обавезни садржаји

Ученике је неопходно поделити по полу и према способностима. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају обрађене садржаје. Промена радих места врши се након одређеног броја понављања. Нпр. група које није прошла неки задатак на часу исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се олакшани задатак. Након неколико обрађених наставних јединица ове наставне теме, планом предвидети садржаје других наставних тема (спортка или тимска игра и др) у циљу интензификације наставе. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходих знања.

- Вежбе на тлу: колут напред, колут назад, став о плећима – „свећа“, мост из лежања на леђима; вага претклоном и заножењем; став на шакама уз помоћ; премет упором странце „звезда“.
- Прескок: разношка (до 110 цм);
- Вежбе у упору паралелни разбој – наскок у упор, издржај, њих у упору, предњихом сед разножно пред рукама, приножити једном до седа ван, саскок;
- Вежбе у вису (доскочно вратило, кругови – њих и саскок у зањиху; љуљање и саскоци;);
- Пењања (шипка, канап, морнарске лестве – до 4 м висине); - Ниска греда:

боком поред греде; суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге); различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем; скок суножним одскоком, суножни доскок на место одскока; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено.

- гимнастички полигон састављен од обрађених програмских садржаја.

Препоручени садржаји

Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују обавезни садржаји, диференцирани облик рада са напредним ученицима који нпр. прескачу козлић по дужини уместо ширини, раде летећи колут након колута напред. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике.
Вежбе на тлу: колут напред и назад – варијанте (нпр: из става раскорачног колут напред до става раскорачног, из става раскорачног колут назад до става раскорачног); Колут летећи; Мост заклоном; - Висока греда:
наскок у упор предњи, упор одножно десном (левом) окретом за 90 степени удесно и прехватом бочно (палчеви су окренути један према другом), упор клечећи на десној са заножењем леве (мала вага);
основна кретања из претходних разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди;
Трамболина или одскочна даска: скокови – предњи пружени и згрчени;
Прескок „“разношка“ – козлић постављен по дужини (110 цм);
Коњ са хватаљкама – упори и издржаји;
Вежбе у упору паралелни разбој – наскок у упор, њих и предњихом сед разножно пред рукама, саседом сножити, њих и предњихом саскок предношка;
Коњ са хватаљкама – упори и издржаји; - Вежбе у вису:
дохватно вратило – вис завесом о потколено, наупор јашући и саскок одношка.

3. Основе тимских и спортских игара

Садржаји рукомета реализују се на часовима *физичког и здравственог васпитања*, а малог фудбала на *обавезним физичким активностима ученика*.

3. 1. Рукомет – минирукомет

Обавезни садржаји

Обучавање елемената технике и тактике са лоптом:

држање лопте: једном и обема рукама, плитки и дубоки хват;
вођење лопте: у месту са променом висине вођења, променом руке, променом положаја; вођење лопте бочним и дубинским кретањем; праволинијски, са променом брзине и руке којом се води; променом правца кретања; вођење у кретању са заустављањем у два корака; дриблинг над пасивним и активним противником (игра „1 на 1”);
додавање лопте: једном руком „кратким замахом” (смер напред, укосо, у страну); „дугим замахом” уз примену неког од залета (бочни–доножни, бочни–заножни); хватање лопте: у висини груди и главе; хватање непрецизно бачених лопти (бочних, изнад висине главе, у висини колена); хватање котрљајућих лопти; хватање и додавање лопте у кретању; шутирање: чеони шут и скок шут у даљ и вис; финтирање: (једнострука финта у јачу страну).

Обучавање индивидуалних елемената технике и тактике без лопте:

у фази напада – позиционирање играча, утрчавање у празне просторе, промена смера кретања, откривање за пријем лопте;
у фази одбране – одбрамбени став и кретање у ставу; заустављање нападача, одузимање лопте од противничког нападача, пресецање путање лопте код додавања, блок; елементи технике голмана – (основни став, кретање на голу, одбрана високих и ниских лопти, одбрана шутева са позиције крила, одбрана седмерца).

Обучавање групних и колективних елемената тактике игре:

Игра уз индивидуалну одбрану „човек на човека” (пресинг); позиционирање играча у нападу и одбрани 6:0; игра на два гола (3 на 3, 4 на 4); игра уз примену основних правила уважавајући усвојени ниво претходно обучаваних елемената.

Препоручени садржаји

Обучавање елемената технике и тактике играча са лоптом:

вођење лопте: вежбе вођења са радом ногу (кроз ноге, поред и испред тела); вођење две лопте;
додавање лопте: додавање „дугим замахом” – чеони залет; додавање лопте изведеним начинима; додавања са изменом места хватање лопте: хватање једном руком
шутирање: бочни шут са отклоном, шутирање пивотмена, шут са крилне позиције
финтирање: једнострука финта у „слабију страну”

Обучавање групних и колективних елемената тактике игре:

извођење слободног ударца;
укрштања играча у фази напада, игра 5:1 и 5+1

4. Плес и ритмика;

Обавезни садржаји

Планирати вежбе које је неоподно поновити из програма млађих разреда (докорак, галоп, дечији поскоци, полкин корак...). Дати могућност ученику или групи ученика да изабире музику и осмисли ритмичку вежбу на основу усвојених елемената. Са вијачом применити „скокове кроз вијачу“, прескакање вијаче галопом и суножним поскоцима. Обрадити прве две варијанте народног кола „Моравац“

Препоручени садржаји

Вежбе са вијачом усложити наизменичним прескоцима на левој и десној нози и у кретању. Планирати вежбе са обручем у које садрже окретња око разних делова тела, кортљања по тлу и провлачења. Вежбе са лоптом превасходно треба да обухвате манипулцију са њом, бацања. Основне варијанте народног кола из краја у коме се школа налази;

5. Пливање;

Наставна тема Пливање, реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе или обавезних физичких активности ученика.
Школе које се определе за реализацију програмских садржаја пливања на објектима изван школе, ове часове организују у оквиру обавезних физичких активности ученика.

У колико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом.

Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача

Обавезни садржаји

Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), скок на ноге и изрон, самопомоћ у води (окретањем на леђа).

Препоручени садржаји

Пливање техником краула или леђног краула;
Роњење по дужини;

6. Тестирање и мерење

Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику. Тестирање ученика могуће је спровести на часовима обавезних физичких активности.

Оквирни број часова по темама обавезних физичких активности

1. Основе тимских и спортких игара: Мали фудбал; (18)
2. Друге активности предвиђене програмом стручног већа (36).

Дидактичко-методички елементи Основне карактеристике часова:

- јасноћа наставног садржаја;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби оптималне образовне вредности;
- функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице.
Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка.

Избор дидактичих облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода.

Праћење и оцењивање

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.
У процесу оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:
Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата: вежбање у адекватној спортској опреми;

Редовно присуствовање на часовима физичког и здравственог васпитања и обавезним физичим активностима;

учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др.
Приказ једног од усвојених комплекса општеприпремних вежби (вежби обликовања),

Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике):

Атлетика:
Приказ технике спринтерског и истрајног трчања; приказ технике, скока увис прекорачна техника (маказе);
Спринтерско трчање 30 – 50 m на време, бацање лоптице до 200 gr у даљ. Истрајно трчање у трајању од 6 минута.
Трчање школског кроса.
Спортска гимнастика:
Вежбе на тлу: колут у напред, колут у назад, став о шакама уз помоћ, мост из лежања, став на плећима „свећа“: Прескок: разношка уз помоћ; Вежбе у упору:
паралелни разбој: наскок у упор са повишења (шведска клупа, сандук, столица..), предњихом сед разножно, приножити једном и саскок,
ниско вратило: упор одскоком, издржај, саскок у почетни положај; Вежбе у вису (вратило/кругови): њих и саскок предњихом.
Пењања: приказ технике пењања уз шипку и конопац.
Рукомет:
Конторла лопте у месту и кретању (вођење);

Вођење лопте прволиниски са променом правца кретања (левом и десном руком);
Хвата и додаје лопту у висини главе и рамена; Шутира једном техником; Мали фудбал: Додавање унутрашњом страном стопала и примање лопте ђоном и унутрашњом страном стопала;
Вођење и шут на гол једном техником;
Додавање, примање лопте у и шут на гол у кретању.
Плес и ритимка:
Замаси, кружења, трчања, поскоци и скокови без реквизита. Поскоци и скокови кроз вијачу.
Народно „Моравац“ коло уз музику (прва и друга варијанта).
Пливање:
Контролише и одржава тело у води.
Самопомоћ у води.
Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је изети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир индивидуални напредак његов иднивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.
Код ученика ослобођених од праткичног дела наставе, наставник прати и вреднује: - ниво остварености ихода из области Физичка и здрвствена култура; учешће у организацији ваннаставних активности.

Педагошка документација

- Дневник рада за физичко и здравствено васпитање;
- Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.
- Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се рализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа;
- Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичостима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електорнској форми.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГЕОГРАФИЈУ
5.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 5(ПЕТИ) РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет:Географија

Циљ: Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-еографским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Годишњи фонд часова:36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– повеже постојећа знања о природи и друштву са географијом као науком; – повеже географска знања о свету са историјским развојем људског друштва и научно-техничким прогресом; – на примерима покаже значај учења географије за свакодневни живот човека; – разликује одговорно од неодговорног понашања човека према природним ресурсима и опстанку живота на планети Земљи;	**ЧОВЕК И ГЕОГРАФИЈА**	Ширење географских хоризоната и велика географска открића. Одговорност човека према планети Земљи.
– разликује појмове васиона, галаксија, Млечни пут, Сунчев систем, Земља; – објасни и прикаже структуру Сунчевог система и положај Земље у њему; – разликује небеска тела и наводи њихове карактеристике; – одреди положај Месеца у односу на Земљу и именује месечеве мене;	**ВАСИОНА**	Васиона, галаксија, Млечни пут, звезде, сазвежђа. Сунчев систем: Сунце, планете, сателити, Месец, месечеве мене, астероиди, комете, метеори.
– помоћу глобуса опише облик Земље и наведе доказе о њеном облику; – помоћу карте опише распоред копна и воде на Земљи и наведе називе континената и океана;	**ПЛАНЕТА ЗЕМЉА - Облик Земље и структура њене површине**	Облик и димензије Земље, распоред копна и воде на Земљи Сила Земљине теже, глобус, екватор, полови.

– примерима објасни деловање Земљине теже на географски омотач;		
– разликује и објасни Земљина кретања и њихове последице; – повеже смер ротације са сменом дана и ноћи; – повеже нагнутост земљине осе са различитом осветљеношћу површине Земље; – повеже револуцију Земље са сменом годишњих доба на северној и јужној полулопти и појавом топлотних појасева;	**ПЛАНЕТА ЗЕМЉА - Земљина кретања**	Ротација Земље и последица ротације: смена обданице и ноћи, привидно кретање Сунца, локално време. Револуција Земље и последице револуције: неједнака дужина обданице и ноћи током године, смена годишњих доба, календар, топлотни појасеви.
– разликује деловање унутрашњих сила (сила Земљине теже, унутрашња топлота Земље); – разликује основне омотаче унутрашње грађе Земље; – наведе спољашње силе (ветар, вода) Земље; – помоћу карте и цртежа опише начине и последице кретања литосферних плоча (вулканизам, земљотреси, набирање и раседање); – разликује хипоцентар и епицентар и наведе трусне зоне у свету и у Србији; – наведе поступке које ће предузети за време земљотреса ; – опише процес вулканске ерупције и њене последице; – помоћу фотографија или узорка стена разликује основне врсте стена, описује њихов настанак и наводи примере за њихово коришћење;	**ПЛАНЕТА ЗЕМЉА - Унутрашња грађа и рељеф Земљ**	Постанак и унутрашња грађа Земље, литосферне плоче: кретање плоча, промена положаја континената. Вулканизам и земљотреси: елементи, настанак, зоне појава у свету и Србији, последице и шта радити у случају земљотреса. Стене: магматске, седиментне, метаморфне. Постанак рељефа процесима набирања и раседања, планине, низије, надморска и релативна висина. Обликовање рељефа дејством воде (радом река, таласа, леда, растварање стена) и ветра. Човек и рељеф (позитивни и негативни утицаји).

– помоћу карте, цртежа и мултимедија објашњава настанак планина и низија и разликује надморску и релативну висину; – разликује ерозивне и акумулативне процесе; – наведе примере деловања човека на промене у рељефу (бране, насипи, копови);		
– опише структуру атмосфере; – наведе временске промене које се дешавају у тропосфери (ветрови, падавине, облаци, загревање ваздуха...); – разликује појам времена од појма клима; – наведе климатске елементе и чиниоце и основне типове климе; – графички представи и чита климатске елементе (климадијаграм) користећи ИКТ; – користи дневне метеоролошке извештаје из медија и планира своје активности у складу са њима; – наводи примере утицаја човека на загађење атмосфере и предвиђа последице таквог понашања; – наводи примере о утицају атмосферских непогода на човека (екстремне температуре и падавине, град, гром, олуја);	**ПЛАНЕТА ЗЕМЉА - Ваздушни омотач Земље**	Атмосфера (састав, структура и значај). Време и клима: климатски елементи и појаве (температура, притисак, влажност ваздуха, падавине, облачност, ветар). Климатски чиниоци, основни типови климе. Човек и клима (атмосферске непогоде, утицај човека на климу).
– уочава и разликује на географској карти океане, већа мора, заливе и мореузе; – наведе и опише својства морске воде;	**ПЛАНЕТА ЗЕМЉА - Воде на Земљи**	Светско море и његова хоризонтална подела, својства морске воде (сланост, температура, боја, провидност), кретање морске воде (таласи,

– помоћу карте прави разлику између речне мреже и речног слива; – наведе и опише елементе реке (извор, ушће, различити падови на речном току); – разликује типове језерских басена према начину постанка; – наведе узроке настанка поплава и бујица и објасни последице њиховог дејства; – наведе поступке које ће предузети за време поплаве и након ње; – наведе примере утицаја човека на загађивање вода и предвиђа последице таквог понашања;		цунами, плима и осека, морске струје). Воде на копну: подземне воде и извори, реке, језера и ледници. Човек и вода – поплаве и бујице, заштита вода од загађења.
– помоћу карте повеже климатске услове са распрострањеношћу живог света на Земљи; – помоћу карте наведе природне зоне и карактеристичан живи свет у њима; – опише утицај човека на изумирање одређених биљних и животињских врста; – наведе примере за заштиту живог света на Земљи	**ПЛАНЕТА ЗЕМЉА - Биљни и животињски свет на Земљи**	Распростирање биљног и животињског света на Земљи. Угроженост и заштита живог света

Начин остваривања програма:
Акценат наставе географије у петом разреду је да ученик увиди значај изучавања географије за њега лично и да изучавањем предвиђених наставних области, развије знања, вештине, ставове и вредности за одговоран однос према себи, природи и будућности планете Земље. Програм се ослања на савремена достигнућа и перспективе развоја географске науке, корелативан је и примерен интересовањима и развојним способностима ученика. Он уважава дефинисане стандарде постигнућа за крај основног образовања и васпитања, као и међупредметне компетенције.
Програмску структуру чине три области:
1. Човек и географија
2. Васиона
3. Планета Земља

На првом наставном часу наставник уводи ученике у наставни предмет, односно, упознаје ученике са значајем географије, не улазећи у терминологију географских дисциплина. На овом часу је потребно помоћи ученицима да повежу постојећа знања о природи и друштву са географијом као науком. Заједно са ученицима навести примере и разлоге зашто се изучава географија. Такође је потребно упознати ученике са садржајем наставног програма и дати им јасна упутства за рад.

Програмску област Васиона чине најосновнија математичко-географска и астрономска знања о васиони, Сунчевом систему, облику и величини Земље, њеном положају у васиони и о небеским телима Сунчевог система. Кроз ову наставну област потребно је информисати ученике о основним карактеристикама осталих небеских тела, без фактографских података о планетама: величина, удаљеност до Земље и слично. Препоручује се да за време ведрих ноћи у локалној средини покажемо ученицима видљива сазвежђа и оријентацију помоћу звезде Северњаче.

Трећу програмска област Планета Земља чине садржаји физичке географије и разврстани су у шест тема.

Посебан значај имају исходи који се односе на облик и величину Земље и распоред континената и океана. За достизање исхода предвиђених овом темом најбоље је користити демонстративно-илустративне методе и методе експеримента уз употребу модела Земље глобуса и географске карте. Имајући у виду оријентацију програма предмета и његов фокус на развијање функционалних знања ученика, географска карта и њено коришћење током просеца учења и подучавања је обавезна. Упознавање ученика са картом и са основним појмовима картографске писмености према програму наставе и учења започиње у првом циклусу основног образовања и васпитања и представља основу развијања функционалних знања. Зато треба радити на даљем унапређивању сналажења ученика на карти током петог разреда, што представља основу за касније изучавање картографског градива у шестом разреду.

За ученике овог узраста посебно може бити тешко разумевање Земљине ротације, револуције и последица ових кретања. Због тога је потребно посебну пажњу посветити обради и утврђивању ових садржаја. Наставнику се препоручује примена очигледних наставних средстава (глобус, батеријска лампа, телуријум, видео записи, анимације...) и демонстративно-илустративне методе и методе експеримента како би се могао постићи висок степен разумевања и достизања предвиђених исхода. То ће бити предуслов за касније усвајање низа других појмова који су у вези са сменом обданице и ноћи, сменом годишњих доба, формирањем климатских појасева, односно свих појмова који су у вези са временом и климом и уопште, појавама и процесима у атмосфери, као и у хидросфери и биосфери.

При обради наставних садржаја Револуција Земље и Топлотни појасеви треба објаснити термине, као што су екватор, Гринич, северни и јужни повратник и северни и јужни поларник. Не треба улазити у терминологију географске ширине, дужине и часовних зона, јер ће то бити предмет изучавања у шестом разреду.

Наставна област Планета Земља има посебан значај јер у оквиру ње ученици упознају објекте, појаве и процесе, гранске и међугранске везе, као и посебне физичко-географске законитости. Акценат треба ставити на достизање исхода који се односе на функционално знање ученика (како се понашати у случају земљотреса, екстремних температура, астмосферских непогода, бујица и поплава...) и треба навести примере позитивног и негативног деловања човека на природу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ

5.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПЕТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: **ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ, ВАЈАЊЕ**
Циљ:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја;
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности
- Годишњи фонд часова: 36-реализују се као блок часови у оквиру мешовитих група

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- стварање различитих вредности линија и површина -опажање ритма линија, боја, облика - развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја; стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства -развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање	**ЦРТАЊЕ**	-врсте и својства линија - линија као средство за стварање различитих квалитета површина -естетско процењивање -однос величина -лепо писање са калиграфијом -компоновање више римичких целина у простору -естетско процењивање
-развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као	**СЛИКАЊЕ**	-својства сликарских материјала и подлога -

основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, апримењују у раду и животу -подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде. -опажање боја -асоцијације у низу покретне слике: боје,мрље,цртежи,облици		ритмичко компоновање боја и облика -коришћење разних материјала за компоновање -визуелно споразумевање - временски и просторни низови (цртани филам,стрип) -сликање,естетско процењивање
-стварање различитихвредности форме (конвексно,конкавно,отворен о,затворено) -чврсти материјали, меки -упознавање са ситном пластиком -практична примена усвојеног градива кроз израду плитког рељефа и слободне скулптуре -развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу - развијају способност за креативно и апстрактно мишљење -репродукције 2д и 3д уметничких дела и уочавање разлика - демонстрација рада у појединим материјалима глина, глинамол…	**ВАЈАЊЕ**	- вајање,врсте вајарског материјала -везивање тродимензионалних облика у простору -слободно компоновање - обликовање употребних предмета(ситна пластика,накит) -вајање, естетска анализа

Начин остваривања програма:
- објашњавање, дискусија, дијалог, демонстрација
- показивање основних цртачких техника - објашњавање и упознавање са основним ликовним елементима
- индивидуални рад и рад у групама
- коректуре и естетске анализе (заједно са ученицима)
- рад по природи (моделу)
- посете културним институцијама (музеји, галерије)

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИСТОРИЈУ

5.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПЕТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: ИСТОРИЈА

Циљ: Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне основна историјска знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- разликује основне временске одреднице (годину, деценију, век, миленијум, еру); – лоцира одређену временску одредницу на временској ленти; – разликује начине рачунања времена у прошлости и садашњости; – именује периоде прошлости и историјске периоде и наведе граничне догађаје; – разврста историјске изворе према њиховој основној подели; – повеже врсте историјских извора са установама у којима се чувају (архив, музеј, библиотека);	**ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА**	Појам прошлости и историја као наука о прошлости људског друштва.Хронологија – рачунање времена.Подела прошлости и периодизација историје.Историјски извори – дефиниција, основна подела и установе у којима се чувају.Проширени садржајиСродне науке и помоћне историјске науке.Историја око нас.Историјско наслеђе – тековине.
– наведе главне проналаске и опише њихов утицај на начин живота људи у праисторији; – разликује основне одлике каменог и металног доба;	**ПРАИСТОРИЈА**	Основне одлике праисторије (начин живота људи, проналасци).Подела праисторије (камено, метално доба).Проширени садржајиНајважнији праисторијски локалитети у Европи и Србији (Ласко, Алтамира, Лепенски Вир, Винча...).

– лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе Старог истока; – користећи историјску карту, доведе у везу особине рељефа и климе са настанком цивилизација Старог истока; – одреди место припадника друштвене групе на графичком приказу хијерархије заједнице; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева на Старом истоку; – наведе најважније одлике државног уређења цивилизација Старог истока; – идентификује основна обележја и значај религије у цивилизацијама Старог истока; – разликује врсте писама цивилизација Старог истока; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа народа Старог истока на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност у одговарајући миленијум или век; – изложи, у усменом или писаном облику, историјске догађаје	**СТАРИ ИСТОК**	Појам Старог истока – географске одлике, најзначајније цивилизације (Месопотамија, Египат, Јудеја, Феникија). Друштвени односи (робовласничко и теократско друштво) и државно уређење (монархија –царства/ краљевства) у цивилизацијама Старог истока.Основне одлике привреде и свакодневни живот – обичаји, занимања, култура исхране и становања.Култура и историјско наслеђе народа Старог истока – религија (мо-нотеизам и политеизам), писмо, књижевност, уметност, наука, циви-лизацијске тековине (математика, архитектура, календар, иригациони систем, саобраћајна средства, медицина, закони...).Проширени садржајиСпецифичности египатске религије.Специфичности религија цивилизација Месопотамије.Основне одлике јудаизма.Најважније цивилизације Далеког истока (Индија, Кина).

исправним хронолошким рдоследом; – прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему; – визуелне и текстуалне информације повеже са одговарајућим историјским периодом или цивилизацијом; – опише особености природних услова и географског положаја антич-ке Грчке; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе античке Грчке; – приказује друштвену структуру и државно уређење грчких полиса на примеру Спарте и Атине; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античкој Грчкој, – идентификује узроке и последице грчко-персијских ратова и Пелопонеског рата; – истражи основна обележја и значај религије старих Грка; – разликује легенде и митове од историјских чињеница; – наведе значај и последице освајања Александра Великог; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античке Грчке и	**АНТИЧКА ГРЧКА** **АНТИЧКИ РИМ**	Појам античке Грчке – географске одлике.Најстарији период грчке историје (Критска и Микенска цивилизација).Грчки митови (појам, примери) и хомерски епови.Колонизација и основне одлике привреде.Полиси – Спарта и Атина (појам полиса, структура друштва, државно уређење).Грчко-персијски ратови.Пелопонески рат – узроци и последице.Култура и свакодневни живот (религија, олимпијске игре, митологија, уметност, наука, обичаји, занимања).Хеленистичко доба и његова култура.Историјско наслеђе (институције, закони, књижевност, позориште, филозофија, демократија, медицина, уметност, архитектура, беседни-штво, олимпијске игре).Проширени садржајиПелопонески рат (ток рата, најважнији догађаји и личности).Најистакнутије личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед...Грчка митологија, пантеон.Седам светских чуда античког доба.

хеленистичког доба на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античке Грчке и хеленизма у одговарајући миленијум, век или деценију; – израчуна временску удаљеност између појединих догађаја; – користи основне историјске појмове; – лоцира на историјској карти простор настанка и ширења Римске државе; – наведе основне разлике између античке римске републике и царства; – разликује узроке од последица најзначајнијих догађаја у историји античког Рима; – истражи основна обележја и значај религије античког Рима; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античког Рима на савремени свет; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античком Риму; – наведе најзначајније последице настанка и ширења хришћанства; – лоцира на карти најважније римске локалитете на територији Србије – користећи дату информацију или ленту времена, смести		Појам античког Рима – географске одлике и периодизација.Оснивање Рима (легенда о Ромулу и Рему).Структура друштва и уређење Римске републике.Ширење Римске државе (освајања и провинције, привреда).Рим у доба царства – принципат и доминат.Култура и свакодневни живот (религија, уметност, наука, обичаји, занимања).Хришћанство – појава и ширење.Пад Западног римског царства (почетак Велике сеобе народа, подела царства и пад Западног царства).Историјско наслеђе (абецеда, календар, медицина, уметност, архитектура, путеви, водовод, канализација, терме, римски бројеви, хришћанство, римско наслеђе на територији Србије).Проширени садржајиЕтрурци.Римска војска.Римски градови на територији Србије.Најистакнутије личности: Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопа-тра, Октавијан Август, Константин Велики...).Римски пантеон.Гладијаторске борбе.

историјску појаву, догађај и личност из историје античког Рима у одговарајући миленијум, век или деценију.		

Начин остваривања програма: Ученици у пети разред улазе са знањем о основним историј-ским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности.Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета.Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функ-цију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било", већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле.Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму", у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални мате-ријали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору.Треба искористити и утицај наставе историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У наста-ви треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета,

прављење Powerpoint презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).
У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднују.

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ПРОШЛОСТИ

Циљ и задаци
Циљ изучавања предмета је проширивање знања из области опште културе и оспособљавање ученика да, кроз упознавање с начином живота људи у прошлости, боље разумеју свет и време у коме живе и развију свест о континуитету и укорењености. Ученици би требало да се упознају са специфичностима динамике културних промена и да науче како да сагледају себе у контексту "другог", да би сопствени идентитет што потпуније интегрисали у шири контекст разуђене и сложене садашњости. Задаци предмета су да ученици, кроз наставу усмерену ка упознавању с различитим елементима свакодневног живота, као што су односи у породици, исхрана, образовање, дечје игре, забава, станишта, одевање итд, уоче њихову условљеност историјским процесима и догађајима. Концепција наставе овог изборног предмета нагласак ставља на упознавање с основним елементима свакодневног живота у прошлости Србије, Југоисточне Европе, Средоземља и Европе у целини, с намером да се уоче њихови заједнички именитељи и упознају различитости које постоје у датом историјском контексту, као и у односу на савремено доба у којем ученик живи. Подстицањем радозналости, креативности и истраживачког духа у проучавању овог предмета, ученици треба да се оспособе да формирају јаснију слику о прошлим временима, да овладају елементарним процедурама прикупљања историјске грађе, као и да развију критички однос према њој. Пети разред Оперативни задаци: разумевање појма свакодневни живот; разумевање појма прошлост; разумевање значаја проучавања свакодневног живота у прошлости; усвајање и продубљивање знања о разликама између свакодневног живота данас и у прошлости; идентификовање актуелних дечјих игара (врсте и њихова функција); упознавање с дечјим играма у прошлости (врсте и њихова функција); идентификовање сличности и разлика између игара некад и сад; разумевање значаја игре у развоју појединца и друштва; упознавање са свакодневним животом људи у праисторији; упознавање са свакодневним животом народа Старог истока; упознавање са свакодневним животом старих Грка; упознавање са свакодневним животом старих Римљана; подстицање ученика на самостални истраживачки рад; развијање способности повезивања знања из различитих области; подстицање креативности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА УВОД
Прошлост (појам прошлости). Време (хронологија, оријентација у времену). Значај проучавања прошлости. Појам свакодневног живота (односи у породици, исхрана, становање, одевање, школовање, лечење, производња, забава, разлика између политичке историје и историје свакодневног живота...). Значај проучавања свакодневног живота у прошлости (прошлост не припада само владарима, војсковођама и државницима, већ и обичним људима, којима се можемо приближити једино истраживањем њихове свакодневице). ИГРЕ У ПРОШЛОСТИ Појам и феномен игре (место и улога игре у развоју појединца и друштва). Играчке (врсте и значај). Дечје игре у садашњости (карактеристике и функције). Дечје игре у прошлости (врсте и функција - од нашег времена до праисторије). Традиционалне игре у Србији (Жмурке, Скакање у џаковима,

Труле кобиле, Јањине, Ћушкање, Клис или Пинцике, Потезање конопца, Бацање камена с рамена, Рвање, Ходање на штулама, Дери-гаће, Сардине, Мотање, Тутумиш, Штапоња, Шуге, Радибаба, Цар говедар, Јелечкиње, барјачкиње, Дајем ти талир, Елем, белем, цедило, Стари чика, Газда и пчеле, Пошто, секо, млеко, Коларићу, панићу, Ринге, ринге, раја...). Играчке у прошлости (врсте и функција - од нашег времена до праисторије). Дечје игре и игре одраслих (сличности и разлике). Олимпијске игре у античкој Грчкој (основ спортских игара савременог доба).

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ПРАИСТОРИЈИ И СТАРОМ ВЕКУ

Свакодневни живот људи у праисторији Свакодневни живот праисторијских заједница (археолошки локалитети, утицај појаве риболова, земљорадње, сточарства и коришћења метала на промене у свакодневном животу). Начин исхране и одевања у праисторији (врсте хране, њена припрема и чување, одевни материјали, алатке...). Становање у праисторији (насеља и стамбени објекти: пећине, земунице, надземни објекти, сојенице...). Употребни предмети и накит (оруђе, оружје, посуђе, намештај, огњишта, пећи, начин обраде, умеће израде...). Изуми (ватра, једро, точак, удица, лук и стрела...). Веровања (загробни живот, култ предака и плодности и култни предмети: жртвеници, ритони, зооморфне и антропоморфне фигурине...). Најзанимљивији археолошки налази и локалитети (Оци - ледени човек, Пазирик - човек с тетоважама, Костјенки - куће од кљова мамута, Сунгир - покојник прекривен перлама, мегалити, Стоунхенџ, архитектура на Лепенском виру, фигурине из Винче, организација насеља у Чатал Хијуку...). Свакодневни живот народа Старог истока Начин исхране у старом Египту и Месопотамији (сакупљање и припремање намирница, лов и риболов, јеловник, земљорадња, виноградарство, пића). Одевање у старом Египту и Месопотамији (материјали, сировине и начини обраде, накит, бојење, шминка и лична хигијена). Становање у старом Египту и Месопотамији (грађевински материјали, начин градње, оруђа за рад, изглед објеката и организација простора). Породични односи у старом Египту и Месопотамији (положај мушкарца, жене и детета). Образовање у старом Египту и Месопотамији (писмо, техника писања, школе...). Обавезе становништва (порез, присилни рад - изградња путева, канала за наводњавање, насипа, утврђења, храмова, пирамида...). Друштвени живот у старом Египту и Месопотамији (игре на табли - сенет, плес уз музику, музички инструменти - флаута, харфа, удараљке, фрула, систрум...). Употребни предмети у старом Египту и Месопотамији (оруђе, оружје ратника, посуђе, кућни инвентар, печати, новац, техника и умеће израде). Лечење (болести и лековите биљке). Путовања и трговина код народа Старог истока. Изуми у старом Египту и Месопотамији (сунчани и водени часовник, стакло, систем за наводњавање, шадуф...). Веровања у старом Египту и Месопотамији (загробни живот, балсамовање, хороскопи, астрологија, ритуални обреди и предмети). Најзанимљивији археолошки налази и локалитети (Тутанкамонова гробница и њен инвентар, бродови поред пирамида, краљевска гробница у Уру, библиотека у Ниниви...). Свакодневни живот старих Грка Начин исхране старих Грка (експлоатација природних ресурса, узгајање биљака и животиња, припремање и чување хране, јеловник...). Одевање код старих Грка (материјали - лан и овчија вуна, начин обраде и бојење, накит, парфеми...). Становање у старој Грчкој (материјали од којих се градило, зидови од ћерпича, кровови покривени глиненим цреповима, прозори с дрвеним капцима...). Породични односи у старој Грчкој (положај мушкарца, жене и детета, свадбени обичаји, однос према старијима...). Образовање у старој Грчкој (школовање дечака - улога граматиста, китариста, софиста, педотриба, значај физичке културе и музике, абакус, спартанско васпитање...). Друштвени живот у старој Грчкој (игра котабос, трке двоколица, гозбе, хетере, позоришта...). Употребни предмети у старој Грчкој (оруђе, посуђе, оружје ратника, новац, занати...). Путовања и трговина. Медицина и наука у старој Грчкој (болести и

лечење, Хипократ са Коса...). Веровања старих Грка (пророчишта, загробни живот, подземни свет...). Најзанимљивији археолошки налази и локалитети (атински Акропољ, Делфи, Ефес, Микена...). Свакодневни живот старих Римљана Начин исхране у старом Риму (експлоатација природних ресурса, узгајање биљака и животиња, припремање и чување хране, јеловник...). Одевање у старом Риму (материјали, тога, пурпурна боја - боја царевог одела, козметика, фризуре, лична хигијена, латрине…). Становање у старом Риму (грађевински материјал, начин градње, изглед објеката и организација простора, инсуле, аквадукти, купатила…). Породични односи у старом Риму (положај мушкарца, жене и детета, свадбени обичаји, адопција - усвајање као прилика за социјалну афирмацију, слављење рођендана оца породице у част његовог духа заштитника - генија). Образовање у старом Риму (школовање дечака - улога "дојкиње", "педагога" и "граматичара", значај беседништва...). Друштвени живот у старом Риму (забава, гозбе, позориште, колске трке, борбе гладијатора, плес, музика, музички инструменти...). Употребни предмети и накит (оруђе, оружје, новац, прстење, наруквице, огрлице...). Римска војска (легије и опрема легионара). Путовања и трговина (изградња путева, поморска трговина...). Веровања и ритуални обреди у старом Риму (свештеници и свештенице, приношење жртве боговима, као и кућним божанствима - ларима и пенатима, ношење хране на гробље, апотеоза...). Лечење у старом Риму (медицински инструменти и лековито биље - жалфија, рузмарин, слачица, морач, бели лук...). Најзанимљивији археолошки налази и локалитети (Сирмијум, Сингидунум, Наисус, Виминацијум - војни логор, Гамзиград - царска палата, Трајанов мост, римски Форум, Колосеум, Картагина, Помпеји...).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм за пети разред је концепцијски тако постављен да представља смисаону целину која истовремено отвара могућности за даљи развој и надоградњу садржаја у програмима овог предмета за шести, седми и осми разред. Састоји се из три тематске целине.

Прва целина се може одредити као базична, јер сви програми за овај предмет од петог до осмог разреда њоме започињу. Садржаји у оквиру ове теме намењени су прецизнијем одређивању битних појмова као што су прошлост, хронологија, свакодневни живот, као и објашњавању значаја проучавања свакодневног живота људи у прошлости.

Друга је фокусирана на само један садржај свакодневног живота. У петом разреду то је игра, која се обрађује полазећи од садашњости која је ученицима позната, ка све даљој прошлости. Трећа тематска целина се бави различитим аспектима свакодневног живота у одређеном временском периоду, у петом разреду то су праисторија и стари век, чиме се обезбеђује веза са проучавањем историјских догађаја у оквиру обавезног предмета историја и утире пут хронолошком развоју предмета. Поделом на поменуте тематске целине, ученицима је омогућено да се у било ком разреду опредељују за овај изборни предмет по први пут, а да пропуштени програм(и) не представљају озбиљнију препреку. Они ученици који изаберу да током читавог другог циклуса похађају овај предмет овладаће најважнијим појмовима и појавама свакодневног живота људи у распону од праисторије до савременог доба, а са садржајима четири теме (по једна за сваки разред) биће детаљније упознати. Иако је цео програм окренут прошлости, неопходно је да се током рада са ученицима врши стална компарација са савременим добом чиме се потенцира схватање континуитета у развоју људи и друштва. Такође, садржаји се обрађују и кроз димензију локално - глобално, где ученици имају прилику да свој завичај боље проуче у односу на задату епоху. У садржају програма дате су основне тематске целине, а наставник има слободу да креира коначну верзију програма за сваку групу са којом ради, уважавајући интересовања ученика и циљеве и задатке предмета. Почетни часови, кад се ученици међусобно боље упознају јер најчешће припадају различитим одељењима, погодан су тренутак да се са њима разговара о избору садржаја.

Наставникова је обавеза да створи такву атмосферу (наводећи историјске чињенице које побуђују ученичку радозналост) у којој је кроз форму питања (како су у прошлости људи поправљали зубе, како су знали колико је сати...?) наведено што више потенцијалних тема, а наставникова је одговорност да их уобличи и претвори у конкретне тематске садржаје, који ће бити обрађивани на часовима. Тако добијени материјал основ је за даљи рад наставника, планирање активности и припрему за час. Пожељно је да наставник постигне да планиране активности имају дефинисану структуру, коју одликују флексибилност и адаптибилност. У припремној фази наставник треба да прикупи довољан број информација о садржајима на којима ће радити са ученицима, али ће коначни обим информација бити одређен ученичким потребама и могућностима да их припреме и приме. Наставник је тај који не дозвољава да доминира претерана фактографија, а да се постигне функционалност знања и повезаност чињеница у смисаоне целине. Он на различите начине подстиче осамостаљивање ученика у прикупљању и сређивању историјских података, усмерава их на различите изворе информација и подучава их како да се према њима критички односе. На тај начин се негује истраживачки дух, љубав према науци и подстиче мишљење засновано на провереним чињеницама и аргументима. Основни приступ у раду је интердисциплинарност и савлађивање нових и непознатих чињеница уз помоћ блиских и познатих. У оквиру овог предмета постоје велике могућности за интеграцију школског и ваншколског знања ученика, за излазак из оквира школских уџбеника и учионице, укључивање родитеља и суграђана који поседују знања, колекције, књиге, филмове и друго што може да помогне у реализацији програма. Наставник свакој наставној јединици приступа као посебном образовном и дидактичком проблему за који заједно са ученицима проналази одговарајућа решења. Увек треба тежити комбиновању различитих метода рада, који могу бити, на пример, кратка предавања, гледање филмова, читање књига, дискусије, анализе слика, посете локалитетима или прављење употребних предмета из прошлости. Посебно је прикладно организовати ученике у тимове где се централни задатак решава тако што свако има свој појединачни радни задатак и улогу у тиму. У извођењу наставе, активност ученика је најважнија, без обзира на изабране методе рада. Наставникова је улога да организује наставу, пружи помоћ ученицима у раду (од давања информација до упућивања на изворе информација) и да подстиче и одржава ученичка интересовања за предмет. У току свих активности требало би подстицати сталну размену информација, како између ученика и наставника, тако и између самих ученика. Наставу би требало обогатити различитим наставним средствима као што су илустрације (слике, дијапозитиви, шеме, графикони), документарни и играни видео и дигитални материјали, археолошки материјал или копије налаза, посете културно-историјским споменицима, компјутерске игрице које се заснивају на реконструкцији друштва из прошлости и др. Домаћи задаци имају своје оправдано место у реализацији овог програма. Уколико се добро поставе, неће додатно оптеретити ученике, нити код њих изазвати одбојност. Разлог за увођење домаћих задатака не произилази из малог фонда часова и обимног градива, већ из самог циља предмета. Домаћи задаци ће у великој мери допринети да се ученици осамостале у истраживачким активностима и прикупљању података, посебно када се ускладе с интересовањима ученика (не треба сви ученици да имају исти домаћи задатак). Многе домаће задатке ученици могу радити у пару или мањој групи, уз помоћ породице, за време распуста, што су недовољно искоришћени модалитети у раду с ученицима. Као и код других изборних предмета где оцена не утиче на школски успех, оцењивање добија нешто другачију димензију. За овај предмет класично писмено и усмено испитивање знања није погодно. Свака активност је прилика да се ученик оцени. Наставник прати целокупни рад ученика и награђују све његове аспекте. Поред стеченог знања о свакодневном животу људи у

прошлости, наставник треба да награди и учешће и посвећеност активностима независно од постигнућа. Оцена је одраз индивидуалног напредовања детета и подстицај за његов даљи развој. Како је садржај предмета повезан са свим областима живота (исхрана, одевање, образовање, лечење, производња, забава...), ученици имају прилику да обрађивањем програма овог предмета добију бројне информације значајне за њихов будући професионални развој. Наставник треба да има у виду и овај аспект предмета и уколико препозна код неког ученика посебно интересовање за одређене садржаје, треба да му укаже којом професијом би се могао бавити, односно у којој средњој школи се стичу знања и звања за одређену област. Да би се задаци наставе што потпуније остварили, требало би да постоји корелација с другим обавезним и изборним наставним предметима као што су историја, географија, српски језик, ликовна и музичка култура, цртање, сликање и вајање, шах, верска настава и грађанско васпитање. Ученици који су у првом циклусу основног образовања и васпитања обрадили програме изборног предмета народна традиција могу бити драгоцени помагачи наставнику јер по начину рада, а делимично и по садржају, постоји сродност између ова два предмета. На крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање, може се организовати изложба/приредба којом би ученици показали стечено знање, као и материјале и предмете које су прикупили изучавајући овај изборни предмет. Овакве изложбе/приредбе захтевају од наставника да планира часове на крају школске године за њихову припрему. Посебни захтеви ИГРЕ У ПРОШЛОСТИ Кроз обраду тематске целине Игре у прошлости, ученици ће се упознати са кратком историјом дечје игре и најзначајнијим факторима који су пресудно утицали на њен развој. На основу тога, ученици би требало да разумеју зашто је игра одувек била централна активност дечјег живота и како се мењала са променама у друштвима и епохама остварујући увек исту важну функцију, везану за психофизички и социјални развој детета и припрему за свет одраслих. Анализом појединих традиционалних игара ученици би требало да уоче њихову повезаност са друштвено-економским и културним системом из кога потичу. Положај деце оба пола у друштву кроз различите епохе, појам детињства и његово трајање, као и ниво привредног развоја у непосредној су вези с трансформацијом дечјих игара и играчака. То су садржаји од којих треба поћи у проучавању игара у прошлости. Довољно је да их ученици анализирају на нивоу три генерације (сопствене, родитељске и генерације баба и деда) и да схвате како је детињство у прошлости краће трајало и да су се деца у свет рада укључивала на ранијем узрасту, обављајући често врло тешке послове. С друге стране, ученици би, кроз обраду теме Игре у прошлости, требало да схвате да је дечја игра, у суштини, и у прошлости била слична данашњој и да је имала исте функције. Традиционалне дечје игре посредством симболичког система увек су имале улогу посредника између детета и стварности која га окружује. Прва искуства о предметима дете стиче кроз игру (сазнајна функција), одређујући њихове карактеристике, разлике и сличности и како се могу употребљавати. У игри дете развија различите способности као што су опажање, одржавање пажње, схватање просторних односа и узрочно-последичних веза. Развој дечијих способности и социјалних односа у игри се међусобно преплићу и утичу једни на друге. Социјални контакти побуђују дете да усавршава своје способности, а усавршене способности омогућавају боље учешће у социјалним односима и укључивање у друштво одраслих. Кроз игру, дете истовремено ослобађа и развија своја осећања, учи да поштује правила, уздржава се од задовољења сопствених и поштује туђе потребе. У физичком развоју деце игра има посебно место и зато су у свакој епохи бројне игре које подстичу физичку активност деце, истовремено омогућавајући међусобно поређење (ко је јачи, бржи, спретнији...), што је неопходни елемент одрастања и одређивања места унутар групе којој дете припада. Кроз игру, дете јача самопоуздање, потврђује се, успоставља пријатељства, а у каснијој фази игра је

моћно средство удварања. Игре од детета често захтевају имагинацију и драматизацију. Улога маште врло је важна у неким играма, а неке друге игре од детета захтевају одређене стваралачке способности (певање, цртање, обликовање итд.). Дечју игру би требало повезати са светом рада, јер се кроз њу испољавају интересовања која су од значаја за каснији избор занимања. Често се може чути да је за дете игра рад. Она почиње неформално на млађем узрасту (дете се спонтано игра, без временског ограничења, правила и независно од играчака) и одрастањем све више постаје формална (постоје правила, пратећа опрема, временска димензија, дефинисан број учесника) чиме добија својства која постоје у свету рада. У анализи појединих игара ученици треба да препознају њихову функцију у развоју деце (сазнајна, едукативна, васпитна, експресивна...). Било би добро пронаћи сродне игре прошлости и садашњости, и то не само по садржају и неопходној опреми, већ и по функцији коју имају у психофизичком и социјалном развоју ученика. Ученици би, такође, требало да знају да игра, у промењеној форми, али са сличним функцијама, траје током целог људског живота и да се могу направити паралеле између игара деце и одраслих. Игре се могу на различите начине класификовати (нпр. игре-вежбања, симболичке игре и игре са правилима или подела традиционалних игара на три основне групе: такмичарске, такмичарскодрамске и имитативно-драмске). Уколико су ученици заинтересовани, посебна пажња би се могла посветити вези између дечјих такмичарских игара и спорта и његовог развоја током прошлости. Ако групу чине претежно ученице, могуће је да њихова интересовања буду више окренута имитативним и драмским играма где се пресликавају породични односи и догађаји из свакодневног живота. Уколико ученици покажу интересовање за анализу такмичарских друштвених игара (као што су карте, шах и друге игре на табли које имају правила нпр. монопол, ризико...) пажњу треба усмерити ка њиховим карактеристикама, значењу и функцијама, као и историјском пореклу. Дечја игра и играчке су тесно повезани. Ученици би требало да схвате да свака епоха и њене карактеристике битно утичу на то каквим играчкама ће се деца играти, као и од ког су материјала направљене и каквог су квалитета. За неке играчке би се могло рећи да су универзалне јер су се мало мењале током времена и срећемо их у различитим епохама и културама. Такве су нпр. лутке и лопта. Неке играчке су у потпуности намењене дечјој игри (кликери, слагалице...), док су друге умањене копије употребних предмета одраслих (пегле, шивећа машина, пиштољи...). Музичке играчке су увек биле омиљене јер деца воле да се игра одвија уз обиље звукова. Неке играчке су стриктно везане за одређене игре, а друге се могу употребљавати на различите начине (нпр. дрвена коцка). Ученици треба да схвате зашто се обичан конопац кроз векове одржао у дечјој игри, насупрот играчкама високе технологије, које врло кратко задржавају пажњу детета савременог доба. Нове технологије 20. века битно су промениле изглед и квалитет играчака, као и масовност њихове производње и доступност деци. Са децом се може расправљати о компјутеру као игри/играчки, о сличностима и разликама са традиционалним играма и о његовим предностима и недостацима. Тематска целина Игре у прошлости требало би да почне анализом игара и играчака садашњости која је ученицима позната. Када ученици овладају основним разумевањем њихових карактеристика и функција, прелазило би се на игре ближе и даље прошлости, локално и глобално. Ученици могу симулирати неке игре из прошлости или направити играчку којом су се некада деца играла. СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ПРАИСТОРИЈИ И СТАРОМ ВЕКУ Наставни садржаји препоручени у овој теми дају могућност ученицима да стекну јаснију слику о праисторији и старом веку. Највећи део прошлости припада обичним људима, који су нам по много чему веома блиски. Тај "обичан" и углавном "безимени" свет појединаца и локалних заједница чини заправо историју света коју класична историја, политички и догађајно усмерена, представља кроз историју држава и делатност водећих личности и

организација у њима. Упознавањем са свакодневицом у праисторији и старом веку ученицима ће се указати бројне сличности и разлике с данашњим временом. Уочавајући те сличности и разлике, они ће моћи да сагледају непосредно окружење и друштво у коме живе, као и себе саме. На тај начин, доћи ће до проширивања стечених знања, а у исто време процес формирања свести о самом себи и околном свету биће употпуњен сазнањем о развоју и усавршавању културних одлика различитих заједница, које најчешће одговарају променама њихових друштвено-економских система. Тиме би требало да се код ученика подстакне развој вештине посматрања, употребе компаративности и критичког сагледавања његовог сопственог окружења и садашњице. Иако се ученици први пут сусрећу са систематским изучавањем предложених тема, у раду се могу користити њихова знања о друштвеним појавама и одређеним догађајима, која су стекли у првом циклусу основног образовања и васпитања. Мали фонд часова и узрасне карактеристике ученика захтевају од наставника рационалност при избору битних чињеница и дефиниција појмова и социолошких категорија. ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА: С. Ведерил, С. Ведерил, Египат - прочитај и направи, Београд 2006. С. Ведерил, С. Ведерил, Грчка - прочитај и направи, Београд 2006. Т. Дери, Откачени Грци, Београд 2004. Т. Дери, Покварени Римљани, Београд 2004. Т. Дери, Страшни Египћани, Београд 2004. Дечја илустрована енциклопедија, Развој цивилизације, Београд 2005. Д. Б. Ељконин, Психологија дечје игре, Београд 1990. Историја приватног живота И, од Римског царства до 1000. године, приредили Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2000. К. Кандури, Велико истраживање - Историја, Београд 2005. К. Кандури, Велико истраживање - Праисторија, Београд 2005. С. Н. Крамер, Хисторија почиње у Сумеру, Загреб 1966. А. Крел, Дечије игре. Традиционалне српске такмичарске дечије игре у Товаришеву (Бачка), Београд 2005. Ликови старог Египта, приредио С. Донадони, Београд 2005. Ј. Миодраговић, Народна педагогија у Срба или како наш народ подиже пород свој, Београд 1914. Е. Пирсон, Стара Грчка, Београд 2006. Љ. Сикимић, Дечје игре некад и сад, Београд 2001. Ж. Требјешанин, Представе о детету у српској култури, Београд 1991. С. Џејмс, Стари Рим, Београд 2006. Р. Џесап, Тај дивни, чудесни свет. Археологија, Београд 1972. Ц. Харт, Стари Египат, Београд 2006. ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ

5.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПЕТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: МАТЕМАТИКА

Циљ: Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вешти-нама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, спо-собност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

Годишњи фонд часова: 144

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши јед-ноставну линеарну једначину или неједначину (у скупу природних бројева) – реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину (у скупу природних бројева) – примени правила дељивости са 2, 3, 4, 5, 9, 25 и декадним једини-цама – разликује просте и сложене бројеве и растави број на просте чиниоце – одреди и примени НЗС и НЗД – изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке – правилно користи речи и, или, не, сваки у математичко-логичком смислу – анализира односе датих геометријских објеката и запише их матема-тичким писмом – опише основне појмове у вези са кругом (центар, полупречник, тангента, тетива) и одреди положај тачке и праве у односу на круг – нацрта праву паралелну датој правој користећи геометријски прибор – упореди, сабира и одузима дужи, конструктивно и рачунски – преслика дати геометријски објекат централном симетријом и транслацијом – правилно користи геометријски прибор – идентификује врсте и опише својства углова (суседни, упоредни, унакрсни, углови на трансверзали, углови са	ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ДЕЉИВОСТ	Први део: Својства операција сабирања, множења, одузимања и дељења у скупу N0.Дељење са остатком у скупу N0 (једнакост a = bq + r, 0≤ r <b).Својства дељивости; чиниоци и садржаоци природног броја. Дељивост са 2, 5 и декадним јединицама.Дељивост са 4 и 25. Дељивост са 3 и 9.Скупови и скуповне операције: унија, пресек и разлика.Други деоПрости и сложени бројеви. Ератостеново сито.Растављање природних бројева на просте чиниоце.Заједнички делилац и највећи заједнички делилац. Еуклидов алгори-там за налажење НЗД. Заједнички садржалац и најмањи заједнички садржалац. Веза између НЗД и НЗС.
	ОСНОВНИ ПОЈМОВИ ГЕОМЕТРИЈЕ	Тачке и праве; односи припадања и распореда.Однос правих у равни; паралелност. Мерење дужине и једнакост дужи.Кружница и круг. Кружница и права.Преношење и надовезивање дужи.Централна симетрија.Вектор и транслација.
	УГАО	Угао, централни угао; једнакост углова.Надовезивање углова (суседни углови, конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање углова).Упоредни углови; врсте углова.Мерење углова, сабирање и одузимање мере углова.Угао између две праве; нормалне праве; унакрсни углови.Углови на трансверзали.Транслација и углови.
	РАЗЛОМЦИ	Први део Појам разломка облика a/b (a, b Î N).Придруживање тачака бројевне полуправе

паралелним крацима) и примени њихове узајамне односе – нацрта праву нормалну на дату праву користећи геометријски прибор – измери дати угао и нацрта угао задате мере – упореди, сабере и одузме углове рачунски и конструктивно – реши једноставан задатак применом основних својстава паралелограма (једнакост наспрамних страница и наспрамних углова) – прочита, запише, упореди и представи на бројевној полуправој разломке у оба записа и преводи их из једног записа у други – одреди месну вредност цифре у запису децималног броја – заокругли број и процени грешку заокругљивања; – израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једно-ставну линеарну једначину и неједначину – реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину – одреди проценат дате величине – примени размеру у једноставним реалним ситуацијама – примени аритметичку средину датих бројева – сакупи податке и прикаже их табелом и кружним дијаграмом и по потреби користи калкулатор или расположиви софтвер – идентификује осносиметричну фигуру и одреди њену осу симетрије – симетрично преслика тачку, дуж и једноставнију фигуру користећи геометријски прибор – конструише симетралу дужи, симетралу угла и примењује њихова својства– конструише праву која је нормална на дату праву или паралелна датој прави		разломцима.Проширивање, скраћивање и упоређивање разломака.Децимални запис разломка и превођење у запис облика a/b (b ≠ 0). Упоређивање бројева у децималном запису. Заокругљивање бројева.Други деоОсновне рачунске операције с разломцима (у оба записа) и њихова својства. Изрази.Једначине и неједначине у скупу разломака.Трећи деоПримене разломака (проценти, аритметичка средина, размера). Основна неједнакост p < (p+q)/2 <q.
	ОСНА СИМЕТРИЈА	Осна симетрија у равни и њене особине. Оса симетрије фигуре.Симетрала дужи и конструкција нормале. Симетрала угла.

Кључни појмови садржаја: операције са природним бројевима, скуповне операције, НЗС и НЗД, врсте углова и операције са угло-вима, операције са разломцима, проценат, симетрије и транслација.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма математике су: усклађе-ност са програмом математике за први циклус основног образова-ња и васпитања, логичка повезаност садржаја и настојање, где год је то могуће, да садржаји претходе садржајима других предмета у којима се примењују. При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних прак-тичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања конти-нуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усва-јају основне математичке концепте, овладавају основним мате-матичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким је-зиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и инфор-мацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони пре-длог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број ча-сова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и си-стематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и уве-жбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), во-дећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Природни бројеви и дељивост (34; 16+18)
Основни појмови геометрије (17;7+10)
Угао (17;7+10)
Разломци (55; 23+32)
Осна симетрија (13; 5+8)

У програму су садржаји појединих тема подељени на два или три дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и гео-метријске садржаје.

Предложени редослед реализације тема:

1. Природни бројеви и дељивост – први део;
2. Основни појмови геометрије;
3. Природни бројеви и дељивост – други део;
4. Разломци – први део;
5. Угао;
6. Разломци – други део;
7. Осна симетрија;

8. Разломци – трећи део.

Предложена подела тема и редослед реализације нису обаве-зни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела.

Напомена: за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре планиране исходе, које методе и технике да при-мени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разло-жити на мање који одговарају активностима планираним за кон-кретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на ра-звијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трај-нија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању раз-новрсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини инте-ресантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивиду-алних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Природни бројеви и дељивост – Ова тема представља при-родну везу са градивом првог циклуса и у оквиру ње треба проши-рити и продубити знања која су ученици раније стекли. Обновити својства скупова N и N0 (претходник и следбеник) и подсетити се придруживања бројева тачкама бројевне полуправе.

Кроз разноврсне задатке са изразима, једначинама и неједна-чинама из свакодневног живота, наставити са изграђивањем пој-мова бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придру-живање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ. Код једначина и неједначина задржати се на једноставнијим облицима, у циљу усвајања концепта решавања датог проблема.

Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима (придруживање по датом правилу бројева – бројевима, бројева – дужима, бројева – површинама и др.). При томе је важно коришћење дијаграма и табела (дијаграм тока алго- ритма, табела резултата неког пребројавања или мерења и др). У овом делу треба користити и примере са геометријским облицима, у којима се појављује зависност међу величинама.

У делу који се односи на дељивост, подсетити ученике да дељење у скупу природних бројева без остатка није увек могуће. Увести дељење са остатком, једнакост $a=bq+r$, $0\leq r<b$ и скуп могућих остатака. Истаћи својства дељивости и анализирати дељивост збира, разлике и производа.

Правила дељивости декадним јединицама и бројевима 2, 5, 4 и 25 увести тако да ученици сами откривају законитости и активно се укључују у процес истраживања и учења, док за правила дељи-вости са 3 и 9 треба ученике добро изабраним примерима водити до правила. Такође, ученици треба да уоче и везе између ових правила (нпр. ако је број дељив са 10, дељив је и са 2 и са 5). На овом узрасту, нагласак треба да буде на примени, а не на формалном на-чину излагања.

На конкретним примерима подскупова N0, увести различи-те начине записивања скупова уз увођење појма празног скупа и бесконачног скупа. Увести основне појмове о скуповима и матема-тичком изражавању: скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп, са одговарајућим знацима; скуповне операције: унија, пресек, разлика и одговарајуће ознаке. Коришћењем примера из текућих садржаја, посебно аритметичких и касније геометријских, даље осмишљавати појам скупа, изграђивати математички језик и уносити прецизност у изражавању. На подесним примерима илу-стровати математичко-логичку употребу речи: сваки, неки, или,и, не, следи (ако...онда). Скуповне операције над два скупа треба илустровати разноврсним примерима са природним бројевима, уз коришћење Венових дијаграма и без њих. Поред тога, ученици треба да решавају задатке у којима се скуповне операције приме-њују на скупове делилаца, односно садржалаца бројева, што пред-ставља добар увод за увођење појмова највећи заједнички делилац и најмањи заједнички садржалац.

Увести појмове простог и сложеног броја, објаснити посту-пак Ератостеновог сита и поступак растављања природних броје-ва на просте чиниоце и одређивања највећег заједничког делиоца и најмањег заједничког садржаоца, Еуклидов алгоритам (на кон-кретним примерима) и везу између НЗД и НЗС, и оспособити уче-нике за њихови примену у проблемским задацима.

Основни појмови геометрије – Главни циљ теме јесте да ус-постави природни прелаз на више нивое разумевања геометрије, са нивоа визуелизације (на коме су базирани садржаји геометри-је у првом циклусу), на нивое анализирања и апстракције (одн. неформалне дедукције). Нови ниво подразумева описивање и ре-презентације геометријских објеката на природном и формалном језику, анализирање односа међу објектима. Ученици усвајају еле-менте дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђе-ња; правилно закључивање, правилно коришћење везника и, или, а нарочито ако...онда). Садржаје треба да прате задаци у којима се истиче правилно изражавање, договорено означавање, коректно цртање, и којима се подстиче логичко-комбинаторно размишљање.

Полазећи од појмова тачке и праве и односа припадања и ра-споредa увести појам дужи и појам полуправе и начине њиховог обележавања. Неформално истаћи очигледне истине које се одно-се на наведене појмове и односе.

Разматрати однос две праве у равни; формулисати као очигледну истину да за сваку праву и тачку ван ње постоји јединстве-на права која пролази кроз дату тачку и паралелна је датој правој; заједно са овом чињеницом показати цртање (обичним и троуга-оним лењиром) праве паралелне датој правој кроз тачку која јој не припада. Кроз задатке истаћи симетричност и транзитивност паралелности (без увођења тих појмова), као и области на које је подељена раван задатим правама. Као посебно важне области (за-једно са границом) истаћи троуглове и паралелограме и начине њиховог означавања.

Објаснити практичан значај стандарних јединица мере и потребу за деловима јединице мере. Изражавати дужине вишеиме-нованим бројевима и истаћи претварање у једноимене најнижих јединица. Једнакост дужи увести као једнакост њихових дужина (уз истицање да се једнакост не односи на једнакост дужи као ску-пова тачака).

Увести појмове: кружница, круг, центар, полупречник, преч-ник, лук, тетива и тангента. Однос две кружнице, односно два круга разматрати на конкретним примерима и задацима.

Користити шестар као геометријски инструмент за цртање кружница, упоређивање дужи и операције над њима.

Конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање дужи повезати са мерењем. У задацима користити изломљене линије (отворене и затворене) без експлицитне дефиниције и увести по-јам обима затворене изломљене линије.

Централном симетријом пресликавати тачке, дужи, кружни-це, троуглове, квадрате и правоугаонике. Истаћи основне особине централне симетрије и повезати их са особинама паралелограма.

Увести појмове усмерених дужи и вектора (интензитет, пра-вац, смер). Транслацијом („паралелним преношењем") преслика-вати тачке, дужи, кружнице, троуглове, квадрате и правоугаонике и остале једноставне фигуре, користећи при томе геометријски прибор. Истаћи основне особине транслације и повезати их са особинама паралелограма.

Угао – Угаону линију увести као унију две полуправе са за-једничким почетком. Истаћи разлику између конвексне и некон-вексне области.

Угао увести као унију угаоне линије и једне од поменутих области, али даља разматрања ограничити само на кон-вексне углове. Увести и означавање углова малим словима грчког алфабета. Користећи се механичким моделима (кретање клатна, лепеза и сл.) мотивисати придруживање кружних лукова (и одговарајућих тетива) угловима. Једнаке углове увести као углове чије су одговарајуће тетиве у круговима једнаких полупречника једна-ке. На ово објашњење надовезати конструктивно преношење угло-ва помоћу шестара и лењира, а затим и конструктивно упоређива-ње, сабирање и одузимање углова

Развити код ученика вештину мерења и цртања угла помоћу угломера. Повезати једнакост углова са једнакошћу њихових мера. Увести делове степена (минуте и секунде) и поступке сабирања и одузимања мера углова.

Објаснити једнакост унакрсних углова и увести нормалност правих. Ученике треба оспособити да цртају нормалу на праву из дате тачке употребом троугаоног лењира, а након истицања нор-малности тангенте и одговарајућег полупречника, и за цртање тангенте на кружницу у задатој тачки кружнице. Објаснити шта се подразумева под растојањем тачке од праве. Под углом између правих које нису међусобно нормалне подразумевати одговарајући оштар угао.

Истаћи углове које образује трансверзала две паралелне праве. Када трансверзала није нормална на паралелним правама, до-бијене углове поделити на оштре и тупе и истаћи да су сви углови исте врсте међусобно једнаки.

Обновити једнакост наспрамних страница паралелограма, и извести једнакост наспрамних углова паралелограма. Објаснити шта се подразумева под растојањем између две паралелне праве. Истаћи односе углова са паралелним крацима.

Разломци – Појам разломка, као дела целине, ученици су упознали у првом циклусу. На почетку увести појмове правог од-носно неправог разломка, као и мешовитог броја. Претварање ме-шовитог броја у неправи разломак и обрнуто, повезати са поступ-ком дељења са остатком.

Геометријску интерпретацију ненегативних рационалних бројева уводимо помоћу бројевне полуправе. Примери за то треба да буду разноврсни, имениоци разломака не треба да буду већи од 10, а ученици треба да схвате важност избора јединичне дужи за прецизно приказивање датих разломака. Бројевна полуправа се може користити и за упоређивање разломака.

Проширивање и скраћивање разломака уводити на основу особине количника да се он не мења када се и дељеник и делилац помноже, односно поделе истим бројем различитим од нуле. Скра-ћивање разломка до несводљивог повезати са познатим поступком налажења највећег заједничког делиоца бројиоца и имениоца. На примерима показати да се скраћивање може извести и поступно, али да је претходни поступак ефикаснији.

Упознати ученике са различитим начинима упоређивања разломака. Примере који се користе треба илустровати помоћу кру-жних исечака или фигура у квадратној мрежи и на тај начин по-везати овај део теме са темама из геометрије (нпр. угао и мерење угла).

Увођење децималног записа разломка и њихово приказивање на бројевној полуправој повезати са мерењем дужине, масе и за-премине течности, коришћењем примера из свакодневног живота. Превођење разломака у децимални запис започети са разломцима који се могу свести на децималне разломке, а након тога увести и појам периодичног децималног записа.

Сабирање и одузимање разломака увести свођењем на зајед-нички именилац, с тим што на почетку не треба инсистирати на најмањем заједничком садржаоцу. Множење разломака најлакше је илустровати у квадратној мрежи нпр. преко површине правоугаоника. Пре дељења разломака упознати ученике са појмом реци-прочне вредности разломка и природног броја. Само дељење увести помоћу једноставних примера дељења разломка природним бројем и на крају уопштити да је дељење разломком исто што и множење његовом реципрочном вредношћу.

Код сабирања, одузимања и множења децималних бројева користити аналогију са извођењем истих операција са природним бројевима. Код дељења увести прво дељење децималног броја природним, а након тога, кроз добро одабране примере, показати како се дељење децималних бројева своди на претходни случај.

Упознати ученике са чињеницом да особине рачунских операција које су важиле у скупу природних бројева, важе и у скупу разломака. Код израза се треба задржати на примерима који нису сувише сложени, јер је циљ увежбавање извођења рачунских операција и примена њихових особина. Приликом обраде једначина и неједначина треба се задржати на једноставнијим примерима и користити аналогију са решавањем једначина и неједначина у ску-пу природних бројева. Треба имати у виду да су исходи који се од-носе на изразе, једначине и неједначине развојног типа, односно исходи који се развијају и током наредних разреда.

Веома важан део ове теме су проблемски – текстуални задаци у којима се користе разломци и децимални запис разломака, помо-ћу којих се подстиче развој логичког начина мишљења. Могу се обрадити и разни проблеми из свакодневног живота, нпр. планирање кућног буџета којим се, поред увежбавања операција са де-цималним записом бројева, ствара и основа за развој финансијске писмености, а има и своју васпитну улогу.

У делу који се односи на примену, потребно је ученике оспо-собити да процентни запис разломка, аритметичку средину и раз-меру повежу са проблемима из свакодневног живота (попусти, поскупљења, подела новца у одређеној размери, израчунавање про-сечне оцене, висине или примена аритметичке средине у спорту).

Увођење процентног записа разломка пожељно је обрадити кроз визуелне представе на дијаграмима (најпре квадрата подеље-ног на стотине, а затим произвољног правоугаоника, правилног многоугла или круга) и кроз ситуације у којима се проценат поја-вљује, као што су израчунавања снижења или поскупљења неког производа, најпре за 25%, 50% и 75%, а након разумевања појма и концепта, и за било коју другу вредност. Кроз ове примере уједно се може увежбавати и превођење разломка у децимални и процент-ни запис, кроз примере који изискују овакву врсту записа броја.

Аритметичку средину је пожељно обрадити и вежбати на конкретним примерима (оцене у дневнику, спорт, кроз истражи-вачке задатке и сл.).

Важно је правилно формирање и разумевање појма размере. Оспособити ученике за њено коришћење у пракси: при цртању и читању разних планова и графикона; при одређивању растојања; при решавању проблема поделе у датој размери и при повећавању и смањивању слика. Обраду овог градива подредити практичном циљу, уз повезивање с већ упознатим садржајима математике и других предмета.

Ова област је погодна за развијање разних других компетен-ција, кроз задатке који би од ученика изискивали различите врсте истраживања. Резултате истраживања ученици треба да предста-вљају графички и на тај начин стекну осећај за упоређивање раз-ломака у различитим записима. За исход који се односи на при-купљање података и приказивање података у табели и кружном дијаграму не постоји одговарајући садржај, јер је предвиђено да се на остваривању овог исхода ради током реализације целе теме.

Осна симетрија – Код увођења појма осне симетрије од велике важности су: примери који се ученицима дају на непосредно посматрање и експериментисање и питања која ученицима поста-вљамо како би дошли до њихових основних представа о најважни-јим карактеристикама осне симетрије.

Примере са осном симетријом започети на квадратној мре-жи са осама симетрије које су идентичне са линијама мреже, са циљем да ученици самостално дођу до основних особина осне симетрије, а затим прећи на примере без квадратне мреже. Осном симетријом пресликавати тачку, дуж, круг, троугао, квадрат и пра-воугаоник, а приликом цртања користити геометријски прибор.

Појам осносиметричне фигуре се такође усваја интуитивно, што значи да се низом примера указује да постоје фигуре које има-ју једну или више оса симетрија и фигуре које немају ту особину.

Ученике научити да користећи геометријски прибор, кон-струишу симетралу дужи, симетралу угла, нормалу из тачке на праву и примене њихове особине у проблемским задацима.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе треба да буде и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагле-давање развоја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прику-пљање информација из различитих извора (свакодневна посматра-ња, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, са-мосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању ис-хода предмета.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ

5.разред

Школски програм за 5.разред Чувари природе
Годишњи фонд часова :36

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета чувари природе јесте развијање функционалне писмености из области заштите животне средине, усвајање и примена концепта одрживог развоја и остваривање образовања о квалитету живота.

- Задаци наставе предмета чувари природе су да ученици:
- развијају образовање за заштиту животне средине;
- развијају вредности, ставове, вештине и понашање у складу са одрживим развојем;
- развијају здрав однос према себи и другима;
- умеју да на основу стечених знања изаберу квалитетне и здраве стилове живота;
- примењују рационално коришћење природних ресурса;
- препознају изворе загађивања и уочавају последице;
- стичу способност за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема;
- развијају радозналост, активно учествовање и одговорност;
- поседују развијену свест о личном ангажовању у заштити и очувању животне средине, природе и биодиверзитета.

Пети разред:
САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ЧОВЕКА У ПРИРОДИ

- Основни појмови из области животне средине. Утицаји човека на животну средину.
- Концепт одрживог развоја.
- Природна равнотежа.
- Спровођење акција у заштити и очувању животне средине (мали пројекти). Вођење сопствене економије и економије природе (мали пројекти).
- Квалитетан и здрав стил живота (мали пројекти).

ПРИРОДНА БОГАТСТВА (РЕСУРСИ) И ОДРЖИВО КОРИШЋЕЊЕ

- Природни ресурси (богатства) - дефиниција подела и значај.
- Обновљиви и необновљиви природни ресурси.
- Жива бића као природни ресурс.
- Одрживо коришћење ресурса.

ИЗВОРИ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

- Појам, извори и врсте загађивања.

- Глобалне промене и глобалне последице.
- Глобално загревање и последице.
- Озонске рупе и последице.
- Смањење загађења од отпада. Рециклажа.

БИОДИВЕРЗИТЕТ - БИОЛОШКА РАЗНОВРСНОСТ

- Дефиниција и појам биодиверзитета.
- Угрожавање биодиверзитета.
- Нестајање врста и заштита.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Садржаји програма изборног предмета чувари природе имају тенденцију појачаног развијања знања у односу на први циклус, програмски континуитет и даљу развојну концепцију заштите животне средине и одрживог развоја.

Наведени садржаји програма поред основног теоријског приступа поседују и активан приступ који је усмерен ка практичној реализацији ван учионице и ка изради малих пројеката. Овако конципиран програм даје велике могућности наставницима и ученицима да га на креативан начин реализују сходно условима, могућностима и времену.

Улога наставника је да уз примену различитих метода рада подстичу и усмеравају интересовање и креативност ученика у покушају да самостално објасне узроке и последице човековог дејства на животну средину.

Оперативна разрада програмских садржаја препуштена је наставницима који сами креирају време, место извођења и број часова за одређене теме.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

5.разред

Наставни предмет: Енглески језик
Циљ:Циљ учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова: 72

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.

1) Лични идентитет
2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши-је, наставници итд.)
3) Географске особености
4) Србија – моја домовина
5) Становање – форме, навике
6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10) Млади – деца и омладина
11) Животни циклуси
12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14) Транспорт и превозна средства
15) Клима и временске прилике
16) Наука и истраживања
17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика; визуелне уметности; драмске уметности)
18) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19) Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, празници)
20) Слободно време – забава, разонода, хобији
21) Исхрана и гастрономске навике
22) Путовања
23) Мода и облачење
24) Спорт
25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ**
– разуме краће текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење / давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једно-ставна језичка средства; – постави и одговори на једноставнија питања личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставнији опис особа, биљака, животиња, предмета, појава или места; – упореди и опише карактеристике живих бића, предмета, појава и места, користећи једноставнија језичка средства; разуме једноставније предлоге и одговори на њих; –упути једноставан предлог;	ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање краћих, једноставнијих текстова који се односе на дате комуникативне ситуације (дијалози, наративни текстови, фор-мулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (СМС, имејл, формулари, чланске карте, опис фотографије и сл.). **Садржаји** *Hello. Hi. I'm Maria. What's your name? I'm / My name is… Tony is 11.* *How old are you? I live in (town, city, village). Where do you live? I live at number 46 Black Street. My best friend lives next door. What's your address? What's your phone number? Have you got/Do you have an email address? These are my parents. Their names are … I can't play tennis, but I can do karate. Can you play the guitar?My birthday is on the 21st of May. When is your birthday? This is Miss May. She's my teacher. This is Mr Crisp. He's my tennis coach.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних радњи . *Have got/Have* за изражавање поседовања. Личне заменице у функцији субјекта – *I, you …* Присвојни придеви – *my, your…* Показне заменице – *this/these, that/those* Питања са *Who/What/Where/When/How(old)…* Основни бројеви (1-1000). Предлози за изражавање места – *in, at…* Предлози за изражавање времена –*in, on, at...*

–пружи одговарајући изговор или одговар –разуме и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих; –упути једноставне молбе и захтеве; – затражи и пружи кратко обавештење; – захвали и извине се на једноставан начин; – саопшти кратку поруку (телефонски разговор, дијалог уживо, СМС, писмо, имејл) којом се захваљује; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота (правила игре, рецепт за припремање неког јела и сл.) са визуелном подршком без ње; – да једноставна упутства (нпр. може да опише како се нешто користи / прави, напише рецепт и сл.);		Употреба неодређеног члана са именицама у једнини. Изостављање члана испред назива спортова. Употреба одређеног члана уз називе музичких инструмената. **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтивости; титуле уз презимена особа *(Mr, Miss, Mrs, Ms, Sir)*; имена и надимци; начин писања адресе
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање једноставнијих описа живих бића, предмета, појава и места и њиховог поређења; усмено и писано описивање / поређење живих бића, предмета, појава и места; израда и презентаци-ја пројеката (постера, стрипова, ППТ-а, кратких аудио / видео записа, радио емисија и слично). **Садржаји** *Who's the boy with short fair hair and a black jacket? What's Maria wearing? She's wearing a nice white T-shirt and dark blue jeans. My brother is clever, but lazy. My best friend is kind and fiendly. There is / isn't a cinema / hospital in my town. There are two big bookshops in my town. What's this / that over there? It's a sports centre. How far is it? Zebras are white wild animals with black and white stripes. A cheetah is a fast, dangerous animal. How deep is the Adriatic Sea/the Pacific Ocean? How long is the Danube/the Thames River? Layla is prettier than Susan. Who's the best student in your class? This car is more expensive than that one. London is larger than Belgrade. About eight million people live there. Belgrade is much smaller, but…* *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* за изражавање радњи и стања у садашњости Глаголи *have got, to be* за давање описа

– разуме једноставније текстове у којима се описују сталне, уобичајене и тренутне радње и способности; – размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију; – опише сталне, уобичајене и тренутне догађаје / активности и способности користећи неколико везаних исказа;		Питања са *Who/What/Where/When/Which/How (old, far, deep, long…)* Егзистенцијално *There is / are…* Употреба одређеног члана са именицама које означавају лица и предмете који су познати саговорнику, као и уз имена река, мора и океана. Употреба/изостављање одређеног члана уз имена градова и држава. Поређење придева (правилно и неправилно поређење). **(Интер)културни садржаји:** географске карактеристике Велике Британије; биљни и животињски свет.
– разуме краће текстове у којима се описују догађаји и способности у прошлости; – размени информације у вези са догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа догађај у прошлости; – опише неки историјски догађај,	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу / журку или имејла / СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање /одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања / изговора. **Садржаји** *I think we can go out this afternoon. Why not? Let's do it. Sorry. I can't.* *I must do my homework. Sorry, I think that's boring. Let's do something else. How about going to the cinema? Great. What time? See you then.* *Let's make pancakes. That's a good idea. What shall we do? Let's play Monopoly. Why don't we meet at the sports centre? What time? Half past two. Fine. I'll see you at the sports centre at half past two.* *Would you like to come to my birthday party on Sunday? I'm sorry, but I can't make it. I'd love to, thanks.* Императив *How about* + глаголска именица *Why don't we* + инфинитивна основа глагола *Would you like* + инфинитив глагола

историјску личност и сл.;		Модални глаголи за изражавање предлога – *can/could/shall* Глагол *will* за изражавање одлука **(Интер)културни садржаји:** прикладно позивање и прихватање/ одбијање позива.
– разуме жеље планове и намере и реагује на њих; – размени једноставне исказе у вези са својим и туђим жељама, плано- вима и намерама; – саопшти шта он/ она или неко други жели, планира, намерава; – разуме и реагује на свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним потребама, осетима и осећањима; – изрази, основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима;	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање једноставнијих исказа којима се тражи /нуди помоћ, услуга, обавештње или се изражава жеља, извињење, захвал-ност; усмено и писано тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ / услугу и реаговање на њу, изражавање жеља, изви-њења и захвалности. **Садржаји** *Can I help you? It's OK, I can do it. May I ask a question? Sure. What do you want? Do you want an orange? Yes, please. No, thank you. Can you pass me an orange, please? Of course, here you are. Thank you very much / so much. I want an apple. Can I have this one? Anything else?* *Can I borrow your pen? Sorry, you can't. I want to go home. Can we buy lemonade there? No, we can't. Oh no. I'm sorry. When does the movie start? It starts at 8.* Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – *can/could/may.* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације.

–разуме једноставнија питања и одговори на њих; –разуме обавештења о простору и величинама; –опише специфичније просторне односе и величине једноставним, везаним исказима – разуме и формулише једноставније изразе који се односе на поседовање и припадност; – пита и каже шта неко има / нема и чије је нешто;	РАЗУМЕВАЊЕ, ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ УПУТСТАВА	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за компјутерску или обичну игру, употребу апарата, рецепт за прављење јела и сл.) са визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање упутстава. **Садржаји** *Drag (the word) and drop it in the correct place. Throw the dice. Move your token… Press the button and wait. Insert the coin in the slot. Peel the onions and chop them. Put the saucepan on the stove.* Императив Личне заменице у функцији објекта – *me, her, him…* **(Интер)културни садржаји:** традиционалне / омиљене врсте јела.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са сталним, уобичајеним и тренутним догађајима / активностима и способностима; усмено и писано описивање сталних, уобичајених и тренутних догађаја / активности и способности (разговор уживо или путем телефона, разгледница, СМС порука, имејл и сл.). **Садржаји** *I live in a flat on the first floor. What do you usually do on Sundays?* *Do you live in a house or in a flat? My sister doesn't go to school. What time do you go to bed / does she get up? He never tidies his room. I can clean my dad's car. When do Americans celebrate Halloween? When does winter start? Where do penguins live? What are you doing at the moment?* *I'm feeding my cat. We're going on a school trip today. They're having dinner now. I normally go to school by bus, but today I'm going on foot.* *I'm doing my homework. I always do it after dinner. I can speak three*

		languages, but now I'm speaking English. I am good at maths. *The Present Simple Tense* за изражавање уобичајених и сталних радњи *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних и привремених радњи Модални глагол *can* за изражавање способности Прилози за учесталост – *usually, often…* Предлози за изражавање правца кретања – *to, from...* Предлози за описивање начина кретања – *by (car), on (foot)...* **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези са догађајима / активностима и способностима у прошлости; усмено и писано описивање догађаја / активности и способности у прошлости; израда и презентација пројеката о историјским догађајима, личностима и сл. **Садржаји** *Where were you at eight o'clock last Saturday? I was at home. What was on TV last night? What time was it on? I watched / didn't watch TV last night. I played volleyball on Monday. What did you do? We went to Paris in July. We travelled by plane. Where did you spend your summer holiday? How did you travel? I lost my passport yesterday.* *Did you have a good time on holiday? Yes, we did. / No, we didn't. I could swim when I was five. I couldn't ski last year.* *The Past Simple Tense* правилних и најчешћих неправилних глагола Модални глагол *could* за изражавање способности у прошлости **(Интер)културни садржаји:** историсјки догађаји, епохална открића;

– разуме и реагује на једноставније исказе који се односе на описивање интересовања, хобија и изражавање допадања и недопадања; – опише своја и туђа интересовања и хобије и изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење;		важније личности из прошлости (историјска личност, писац,
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање краћих текстова у вези са жељама, плановима и намерама; усмено и писано договарање о жељама, плановима и намерама (телефонски разговор, разговор уживо, СМС, имејл и сл.). **Садржаји** *I would like/want to be a doctor when I grow up. He would like a new mobile phone/to go out with his friends. I'm going to do my homework in the afternoon. What are you going to do this afternoon? My parents are going to visit their friends this evening, so I'm going to play all my favourite computer games. Oh! Are you?* *The Present Simple Tense (want)* *Would like* + именица/инфинитив глагола. *Going to* за изражавање будућих планова. Употреба неодређеног члана уз називе занимања. **(Интер)културни садржаји:** свакодневни живот и разонода; породични односи.

– разуме и формулише једноставније исказе којима се тражи мишље-ње, изражава слагање/неслагање;	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање исказа у вези са потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање, својих осећања и реаговање на туђа. **Садржаји** *I'm hot / cold / hungry / thirsty… Take off / Put on your coat. Why don't you take a sndwich / a glass of water? Do you want some juice/biscuits too? Yes, please. Would you like some fruit? I'm tired. What shall we do? Why don't we stop and take some rest? How about going home? I'm happy to see you. I'm glad / sorry to hear that. Oh dear! It's a pity!* *The Present Simple Tense (be, want)* Императив *Why don't we /you* + инфинитивна основа глагола *How about* + глаголска именица *Would like* + именица/инфинитив глагола **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација;употреба емотикона.
разуме једноставније изразе који се односе на количину нечега; – пита и каже колико нечега има/ нема, користећи једноставија језичка средства; – на једноставан начин затражи артикле у продавници једноставним изразима за количину, наручи	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање краћих текстова у вези са специфичнијим просторним односима и величинама; усмено и писано размењивање информација у вези са просторним односима и величинама; усмено и писано описивање просторних односа и величина. **Садржаји** *Which room is it in? Where's the library? It's on the left / right. Is the sofa by the door? What's next to/ near the table? Where are the (books)? They're on the top / bottom shelf. It's in front of / behind the wardrobe. Where do you do your homework? Where*

јело и/или пиће у ресторану и пита/ каже/ израчуна колико нешто кошта; – састави списак за куповину – намирнице и количина намирница (две векне хлеба, пакет тестенине, три конзерве туњевине и сл.) – изрази количину у мерама – 100 гр шећера, 300 гр брашна и сл.		*is she? She's at the supermarket / in / at the park… The bakery is between* *the school and the supermarket. How wide / long / deep is the river? It's* *45 metres wide / 2 kilometres long. An elephant is bigger than a hippo.* *The Blue whale is the biggest animal in the world. What is the largest* *room in your house / flat? The room above / below. My town is in the* *north-east of Serbia.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа – *in front of,* *behind, between, opposite...* Питања са *What/Where/Which/How (far, deep, long…)* Поређење придева (правилно и неправилно поређење). Употреба одређеног члана са суперлативом придева. **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед школ- ског и стамбеног простора; локалне мерне јединице (инч, стопа…); природа. – разуме, тражи и даје једноставнија обавештења о хронолошком времену и метеоролошким приликама у ширем комуникативном контексту; – опише дневни / недељни распоред активности; – опише метеоролошке прилике и климатске услове у својој земљи и једној од земаља циљне културе једноставним језичким средствима; **Исказивање времена** **(хронолошког и метеоро-** **лошког)** **Језичке активности** *The head teacher ordered us not to use our mobile phones in class.* *They must be put away before the beginning of class. What are the rules about using cell phones in your school?* *The local council warned the people not to pollute the river.* *My parents told me not to leave the house without their permission.*

	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*The animals mustn't be disturbed. Don't let the children feed them!* *The teams cannot have more than 11 players on the field during a match.* *The new Spiderman film is rated 12. This means we're allowed to watch it.* *We're not allowed to talk during the performance.* *Don't go near Ljubica. She's got chicken pox.* Look out! There's a car coming! Watch out! *The floor/staircase/pavement is slippery.* *Be careful. You could burn yourself.* *Take care in the sun. You may/might get sunburnt.* *Keep off the grass!* *No entry!* *We should say good-bye now!* Заповедни начин Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе: *can/ can't, must/mustn't, should/shouldn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, (not to) be allowed to* Модални глаголи за изражавање вероватноће: *could/may/might* *Let/Make* + инфинитивна основа глагола Индиректне наредбе и молбе Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неко има/нема или чије је нешто; постављање питања у вези са датом комуникативном ситуацијом и одговарање на њих. *Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house. They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car. This is my blanket. This blanket is mine. This*

		isn't your card. It's hers. I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella. **Садржаји** Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – *my friend's/friends'/ children's books* Присвојни придеви *my, your…* Присвојне заменице *mine, yours…* *Have got/Have* за изражавање поседовања Питања са *Whose* **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са нечијим интересовањима, хобијима и стварима које воли / не воли, које му / јој се свиђају / не свиђају; размена информација о својим и туђим интересовањима, хобијима, допадању и недопадању (телефонски разговор, интервју, обичан разговор са пријатељима у школи и сл.); усмено и писано описивање интересовања, допадања и недопадања (писање имејла о личним интересовањима, хобијима, допадању и недопадању, листе ствари које му / јој се свиђају / не свиђају и сл.); истраживачке пројектне активности (нпр. колики број ученика у одељењу воли / не воли пливање, скијање, тенис и сл.) графичко приказивање и тумачење резултата. **Садржаји** *I'm interested in (swimming). What (sports) are you interested in? My hobby is (collecting bagdes). What's your hobby?I love swimming because I'm good at it. I don't like skiing. I'm bad at it. What do you like doing?* *Peter dosen't like football. Sally is crazy about dancing. My favourite*

		sport is tennis. What's your favourite sport? What are your hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls. Придевско-предлошке фразе – *interested in, good/bad at, crazy about…* Глаголи *like/love/hate* + глаголска именица Питања са *What, Who, Why …* **(Интер)културни садржаји:** интересовања, хобији, забава, разонода, спорт и рекреација; уметност (књижевност за младе, стрип, музика, филм).
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	**Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем ми-шљења и изражавањем слагања/неслагања; усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања. **Садржаји** *What do you think of / about…? How do you like it? Please tell me about… Do you agree with (me)? I think / feel it's OK/Okay. You're right / wrong! That's true. Exactly. Tht's not true. I'm not sure. I like / don't like it because it's boring.* *The Present Simple Tense (think, like, agree…)* Питања са *What, Why, How …* **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима. **Језичке активности у комуникативним ситуацијама** Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о количини нечега; постављање питања у вези с количином и одговарање на њих, усмено и писано; слушање и читање текстова на теме поруџбине у ресторану, куповине, играње улога (у ресторану, у продавници, у ку-

		хињи …); писање списка за куповину; записивање и рачунање цена
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	. **Садржаји** *How many people are there in the park? There are two men/women and three children in the park. How much milk does he need? Is there any butter in the fridge? No, there isn't any butter, but there's some margarine.* *I haven't got any food for you. I've got some lemonade / strawberries.* *There isn't much fruitin the bowl. There aren't many biscuits left in the cupboard. There are a lot of spoons and forks and some / six knives on the table. I need a hundred grams of sugar (100 g) / a bottle of (fizzy) water/2 kilos of potatoes. Can I have a sandwich and a glass of juice please?* *That's £7.80. Shopping list: a packet of butter, two loaves of bread, three pots of yoghurt, a bunch of bananas…* Основни бројеви до 1000. Правилна множина именица. Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: *strawberries, shelves, knives...*

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактери-стике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ре-сурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних једини-ца имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних је-зика укључује и следеће категорије:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истражи-вачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на налоге наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд).
Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл).
Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио--записа повезати појмове, додати делове слике, допунити инфор-мације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл).
Игре примерене узрасту.
Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годи-шњим добима, волим/не волим, компарације...)
Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и ми-ни-пројекти.
„Превођење“ исказа у гест и геста у исказ.
Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова.
Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путова-ња, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифе-стације).
Разумевање писаног језика:
– уочавање дистинктивних обележја која указују на грама-тичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
– одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тач-но/нетачно, вишеструки избор;
– извршавање прочитаних упутстава и наредби;
– ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом.
Писмено изражавање:
– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, прона-лажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи и слично);
– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустра-цијама;
– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);
– писање честитки и разгледница;
– писање краћих текстова.
Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге меди-је: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.
Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.
Слушање
Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:
– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и ка-нала преношења порука),
– референцијалну (о темама о којима је реч) и
– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, разли-читим начинима формулисања одређених говорних функција и др).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:
– од личних особина и способности онога ко слуша, укључу-јући и његов капацитет когнитивне обраде,
– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,
– од особина онога ко говори,
– од намера с којима говори,
– од контекста и околности – повољних и неповољних - у којима се слушање и разумевање остварују,
– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.
Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:
– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лак-шим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праће-ни визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);
– дужина усменог текста;
– брзина говора;
– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
– познавање теме;
– могућност/немогућност поновног слушања и друго.
Читање
Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:
– читање ради усмеравања;
– читање ради информисаности;
– читање ради праћења упутстава;
– читање ради задовољства.
Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:
– глобалну информацију;
– посебну информацију,
– потпуну информацију;
– скривено значење одређене поруке.
Писање
Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд), води белешке, са-чини презентације и слично.Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способ-ности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.Прогресија означава процес који подразумева усвајање стра-тегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично по-нављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и

комуникативне способ-ности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:
– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интере-совање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним пред-метима);
– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);
– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);
– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног пи-сања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).
Говор
Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошкогизлагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.Активности монолошке говорне продукције су:
– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информа-ција);
– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)
Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
– читањем писаног текста пред публиком;
– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
– реализацијом увежбане улоге или певањем.
Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:
– размену информација,
– спонтану конверзацију,
– неформалну или формалну дискусију, дебату,
– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.
Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједни-це/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних ко-муникативних

принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образов-ни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији се језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од њего-ве сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног јези-ка у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активно-сти (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније грама-тичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао на-ставни процес.
Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) пре-цизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредно-вањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начи-ни провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности којесу примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вред-новања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуни-кацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вреднова-ња и подстичу га на преузимање одговорности за властито плани-рање и унапређивање процеса учења.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ

5.разред

Циљ: **Циљ** наставе и учења ликовне културе је да се ученик развијајући стваралачко и креативно мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и решавање проблема и да изграђује позитиван однос према уметничком наслеђу и културној баштини свог и других народа.

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
разуме и у свом раду **примењује** стечена знања о композицији, ликовним елементима и ликовним техникама; • **разуме** и **разматра** у групи значај уметничког наслеђа; • **разуме** и адекватно **примењује** појмове који се односе на установе културе и уметничка занимања; • **анализира** у групи значај установа културе; • **описује** занимања на пољу уметности.	**I УВОД У ЛИКОВНУ КУЛТУРУ**	Упознавање са основним појмовима ликовног језика. Упознавање са значајем уметничког наслеђа Упознаје значај уметничких институција и уметничких занимања
описује линије које уочава у природи, окружењу и уметничким делима; • **пореди** утисак који на њега/њу остављају различите врсте линија; • **гради** линије различитих вредности **комбинујући** материјал, угао и притисак прибора/материјала;	**ЛИНИЈА**	Врсте линија и изражајна својства линија. Линије у природи и окружењу. Линија као ивица тродимензионалних облика. Изражајна својства линија у односу на прибор, материјал, притисак и угао под којим се држи прибор/материјал. Савремена средства за цртање – дигитална табла и оловка за цртање, 3Д оловка, апликативни програми за цртање...Својства линије у

• **користи** одабране садржаје као подстицај за **стварање** оригиналних цртежа; • **црта** разноврсним прибором и материјалом **изражавајући** замисли, машту, утиске и памћење опаженог; • **разматра**, у групи, како је учио/ учила о изражајним својствима линија и где се та знања примењују; • **исказује** своје мишљење о томе како је развој цивилизације утицао на развој уметности.		апликативном програму за цртање. Цртање светлом; Уметнички цртеж, аматерски цртеж, дечји цртеж, схематски цртеж, технички цртеж, научне илустрације... Врсте уметничког цртежа – скица, студија, илустрација, стрип, карикатура, графити... Занимања у којима је неопходна вештина слободоручног цртања. Поступци грађења цртежа додавањем и одузимањем линија. Лавирани цртеж. Линеарни цртеж. Цртеж у боји. Текстура (ликовни елемент). Поступци грађења текстуре линијама. Ритам линија. Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окружења, звуци из природе и окружења, музика, кретање у природи и окружењу, текст, писмо...). Читање (декодирање) цртежа, стрипа, карикатуре, графита, рекламних порука... Уметничко наслеђе – значај наслеђа првих цивилизација.
пореди облике из природе, окружења и уметничких дела према задатим условима; • **гради** апстрактне и/или фантастичне облике користећи одабране садржаје као подстицај за стваралачки рад; • **наслика** реалне облике у простору самостално **мешајући** боје да би добио/ла жељени тон; • **обликује** препознатљиве тродимензионалне облике **одабраним** материјалом и поступком; • **преобликује** предмет за рециклажу дајући му нову употребну вредност;	**ОБЛИК**	Дводимензионални и тродимензионални облици. Правилни геометријски облици (геометријске фигуре и тела). Правилни облици у природи и у ликовној уметности. Неправилни облици. Својства облика. Величина облика. Боја облика. Реална и имагинарна функција облика. Карактеристични детаљи и својства по којима је облик препознатљив. Светлост као услов за опажање облика. Изглед облика посматраног из различитих углова. Стилизовање облика. Статични облици. Кретање

• **комбинује** ритам, линије и облике **стварајући** оригиналан орнамент за одређену намену; • **објасни** зашто је дизајн важан и ко дизајнира одређене производе; • **разматра**, у групи, како је учио/ла о облицима и где та знања примењује; • **исказује** своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно и где та знања примењује; • **исказује** своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно		облика (кретање статичних облика помоћу ветра и воде, карактеристично кретање бића и машина). Распоред облика у простору и њихово дејство на посматрача. Положај облика у равни – линија хоризонта, планови и величина облика у односу на растојање од посматрача. Преклапање, прожимање, додиривање облика. Поступци грађења апстрактних и фантастичних облика (превођење реалних облика у апстрактне одузимањем карактеристичних детаља, превођење реалних облика у фантастичне додавањем неочекиваних детаља, грађење имагинарних и апстрактних облика на основу једне, две и три информације...). Луминообјекти. ЛЕД технологија у савременој уметности. Обликовање простора светлом. Обликовање (дизајн) употребних предмета. Преобликовање материјала и предмета за рециклажу. Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окружења, кретање у природи и окружењу, уметничка дела, етно наслеђе, садржаји других наставних предмета...). Орнамент и орнаментика. Функција орнамента. Симетрија. Ритам линија, боја и облика у орнаменту. Уметничко наслеђе – наслеђе етно културе. Значајни римски споме
• **описује** ритам који **уочава** у природи, окружењу и уметничким делима;	**РИТАМ**	Поступци за безбедно и одговорно коришћење и одржавање прибора и радне површине. Материјал из

• **пореди** утисак који на њега/њу остављају различите врсте ритма; • **гради** правилан, неправилан и слободан визуелни ритам, спонтано или с одређеном намером; • **користи**, у сарадњи са другима, одабране садржаје као подстицај за **стварање** оригиналног визуелног ритма; • **разматра**, у групи, како је учио/ла о визуелном ритму и где та знања може применити; • **прави**, самостално, импровизовани прибор од одабраног материјала; • **исказује своје мишљење** о томе зашто људи стварају уметност.		природе, вештачки материјал, материјал за рециклажу, рециклирани материјал, импровизовани прибор, школски прибор и материјал, професионални прибор. Ритам у природи (смена дана и обданице, смена годишњих доба, таласи, падавине...). Ритам у простору (распоред тродимензионалних облика у природи, урбаним срединама и у ближем окружењу ученика). Ритам у структури (грађи) облика. Ритам у текстури природних и вештачких материјала. Врсте ритма. Правилан и неправилан ритам. Слободан ритам. Спонтани ритам (ритам линија, облика, мрља). Функције ритма – понављање боја, линија и/или облика да би се постигла динамичност (живост) или ред. Утисак који различите врсте ритма остављају на посматрача. Субјективни утисак кретања и оптичка илузија кретања. Ритам као принцип компоновања у делима ликовних уметности. Ритам у другим врстама уметности. Примена визуелног ритма у свакодневном животу. Различити ритмови као подстицај за стваралачки рад – звуци из природе и окружења, музика, кретање у природи и окружењу, плес.... Уметничко наслеђе – значај праисторијског наслеђа на простору Србије
пореди различите начине комуницирања од праисторије до данас; • **обликује** убедљиву поруку **примењујући** знања о ритму, линији, облику и материјалу;	**ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ**	Различите врсте комуникације од праисторије до данас. Невербална комуникација – читање информација. израз лица и карактеристичан положај тела. Читање визуелних информација

• **изражава** исту поруку писаном, вербалном, невербалном и визуелном комуникацијом; • **тумачи** једноставне визуелне информације; • **објашњава** зашто је наслеђе културе важно.		(декодирање). Визуелно изражавање. Уметничко наслеђе – значај наслеђа за туризам и за познавање

Начин остваривања програма: Програм није организован по предметним областима, јер није пожељно, а често ни могуће, одвојено изучавати садржаје различитих предметних области (ни стандарди постигнућа за крај школовања нису организовани по предметним областима). Из тог разлога је на овом месту само дат опис предмета (без стриктне поделе на предметне области или области учења). Развој ученика Настава ликовне културе је индивидуализована и усмерена на целокупан развој ученика, а пре свега на развијање опажања и памћења, креативности, стваралачког мишљења, еманципације, емпатије, свести о општем и личном добру, толеранције, способности сарадње и разумевања различитости, естетичких критеријума, моторике и индивидуалних способности. Повезаност циља и садржаја наставе ликовне културе огледа се у повезаности опажања креативног изражавања и вредновања. Све почиње опажањем: креативно изражавање, посматрање уметничког дела и вредновање. Посматрање, истраживање и стварање изрази су надахнућа, али и примене знања о ликовним елементима, њиховим односима, како би се могле задовољити одговарајуће потребе ученика и развијати ликовни говор. Нужно је развијати и побуде као што су: знатижеља; мотивисаност; отвореност за стицање нових искустава; осетљивост за проблеме; преузимање ризика; толеранција према нејасноћама и самопоуздање, а од спознајних функција: флексибилност; оригиналност; спознају и памћење. Креативност Креативност се не везује само за уметност и даровите ученике. Сваки ученик има потенцијал који може да развије уколико му се пружи прилика. У складу са тим, све се чешће истиче потреба за учењем креативности и у настави се већ примењују неке технике за развој креативности (на пример, олуја идеја). Настава предмета ликовна култура има огроман потенцијал за развијање креативности сваког ученика (не само ученика који су даровити за уметност). Због тога је важно да ученици постепено стичу свест о томе на који начин су долазили до идеја за рад, шта их је мотивисало, као и да та искуства могу применити и у другим ситуацијама. Основни услов за развој креативности су мотивациони садржаји који подстичу интересовање, одушевљење, имагинацију и позитивну емотивну реакцију, као и настава која ученику (али и наставнику) обезбеђује задовољство у раду. Уобичајени поступак је мотивациони разговор који омогућава да сваки ученик осмисли своју идеју (тему) за рад. Наставник може да испроба у пракси и следеће технике и поступке: постављање ликовног проблема (на пример, кретање облика) и нуђење више тема за рад од којих ученик треба да одабере ону која по његовом мишљењу одговара постављеном проблему (неке од тема треба да буду везане за појмове који нису у вези са кретањем, а може се десити да ученик пронађе неочекивану везу, односно оригинално решење); извлачење цедуља (2–3) на којима су исписани наизглед неспојиви појмови које треба

повезати у смислену ликовну целину/ликовну причу; симулација ситуације у којој су ученици „дизајнери”, а наставник је „купац” који наручује продукт и поставља услове (на пример, тражи комбинацију три боје или једну боју која доминира...); асоцијације (од ученика се тражи оригиналан рад мотивисан једним појмом или сликом, звуком, појавом, поруком, текстом...). Опажање Опажање се темељи на знању и осећајима ученика. Наглашава се ликовно-естетска перцепција, дакле ликовни и тактилни опажаји, спознаја и осећаји у којима ученици проналазе смисао у комуникацији с околином и уметничким ликовним делима. Задаци сваке наставне јединице развијају способност посматрања и уочавања карактеристика ликовних елемената. Треба увек осигурати пуно ликовних примера и подстицати ученике да изразе оно што су истраживали, подједнако речима као и ликовно-техничким средствима. Ликовне технике и материјал Ликовне технике и материјал обрађују се кроз кратко упутство и савете током рада, у оној мери која је неопходна, јер се учење заснива на самосталном (и у сарадњи са другима) истраживању изражајних могућности техника, прибора и материјала. Наставник указује ученицима и на основне карактеристике неког материјала или прибора. На пример, уколико ученик црта и боји фломастерима његов рад ће с временом бледети и нестати, а уколико користи перманентне маркере треба да их користи према инструкцијама, јер су поједини маркери токсични. Ученици могу да буду демотивисани уколико покушају да добију секундарне боје или жељени тон мешајући водене боје које садрже мању количину (неквалитетног) пигмента. Једно од решења је да заједно експериментишу позајмљујући једни другима материјал. Употребљена амбалажа, уколико није припремљена (опрана, термички обрађена и сл.) садржи штетне микроорганизме. Теорија обликовања Договорена теорија не постоји, већ се у литератури срећу различите поделе и тумачења. Од наставника се очекује да буде упознат са различитим тумачењима и да их критички процени и одабере. У програму је предвиђено тумачење простора и тумачење композиције (врсте композиција, ликовни елементи и принципи компоновања), међутим, свесно је избегнуто истицање једног од могућих тумачења. Теорија обликовања се може посматрати као отворени дијалог када је реч о уметничкој школи или факултету. Имајући у виду да би овакав приступ само збунио ученике основне школе најбоље је задржати се на једноставним, основним информацијама. Појмови из теорије обликовања објашњавају се на примерима уметничких дела и на примерима из природе и урбаног окружења. Знања из теорије обликовања нису примењива само у ликовном раду и настави других предмета, већ и у свакодневном животу ученика. На пример, распоред ствари према одређеном ритму у соби ученика може да омета или да подстиче концентрацију, одређене боје подстичу агресивност... Теорија обликовања се од петог до осмог разреда постепено учи и примењује, а предвиђно је да ученици буду упознати са могућом применом стечених знања у свакодневном животу, наставку школовања и у различитим занимањима. Медијска писменост и комуникација Као и до сада, садржаји који омогућавају стицање медијске писмености планирају се у корелацији са садржајима предмета српски језик и односе се на читање (разумевање) садржаја слике, текста и мултимедијалних садржаја. Имајући у виду да су ученици све раније изложени различитим садржајима на интернету, као и штетним (негативним) порукама које се провлаче кроз рекламе, игрице, музичке спотове, мимове и др. потребно је успоставити и корелацију са садржајима предмета информатика и рачунарство, техника и технологија, грађанско васпитање или веронаука, као и са осталим предметима који предвиђају медијско описмењавање. Медијска писменост подразумева и способност визуелног споразумевања, односно комуницирање медијумима ликовних уметности. Осим слободног и спонтаног изражавања, које је заступљено у највећем проценту, ученици се оспособљавају и да изражавају своје идеје, замисли, поруке, ставове, емоције... различитим медијумима ликовних уметности

Садржаји уметничког наслеђа обухватају ликовна дела и споменике културе из прошлости и уметничка дела настала у 20. и 21. веку, епохе, стилове, правце, појаве, трендове, уметнике и уметничке групе, значајне споменике културе, манифестације, установе културе, установе за заштиту културне баштине... Приликом обраде ових садржаја фокус није на меморисању података, већ на развијању сензибилитета за доживљавање и разумевање дела, као и на сагледавању развоја уметности кроз историју и међусобног утицаја уметности и друштва. Неизоставни садржаји су најзначајнија дела из светске културне баштине, а посебна пажња се посвећује баштини на тлу Србије. Ови садржаји се планирају у корелацији са садржајима предмета историја и музичка култура, а могу да се обраде кроз интегрисану наставу, пројектне задатке, играње улога... Уметничко наслеђе

АКТИВ-Ликовна култура

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ

5.разред

Наставни предмет: Музичка култура

Циљ: Циљ учења Музичке културе је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, ства-ралачко и критичко мишљење, естетске критеријуме, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе начине и средства музичког изражавања у праисторији и античком добу;– објасни како друштвени развој утиче на начине и облике музичког изражавања; – искаже своје мишљење о значају и улози музике у животу човека; – реконструише у сарадњи са другима начин комуникације кроз музи-ку у смислу ритуалног понашања и пантеизма ;– идентификује утицај ритуалног понашања у музици савременог доба (музички елементи, наступ и сл.);– класификује инструменте по начину настанка звука;– опише	**ЧОВЕК И МУЗИКА**	Човек у праисторији Улога музике у првобитном друштву.Човек и ритуал: улога музике у ритуалу (музичко-антрополошка истраживања).Магијска моћ музике.Елементи музичког тока: покрет, ритам (ритам као основа ритуала), коло/групни плес.Покрет: порекло плеса. Слушање/доживљај ритма телом.Најстарија фолклорна музичка традиција у Србији и светске баштине.Човек АнтикеБожанска природа музике:– митолошка свест античког човека;– музички атрибути богова;– музика и држава.Музика у храму и музика на двору;Примери различитих инструмената и

основне карактеристике удараљки;– препозна везу између избора врсте инструмента и догађаја, односно прилике када се музика изводи;– изражава се покретима за време слушања музике; – вербализује свој доживљај музике;– идентификује ефекте којимаразличити елементи музичке изражајности (мелодија, ритам, темпо, динамика) утичу на тело и осећања; – анализира слушано дело у односу инструменте;– илуструје примере коришћења плесова и музике према намени у сва-кодневном животу (војна музика, обредна музика, музика за забаву...);– критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље;– понаша се у складу са правилима музичког бонтона;– пева и свира самостално и у групи;– примењује правилну технику певања (правилно дисање, држање тела, артикулација);– кроз свирање и покрет развија сопствену координацију и моторику;– користи различита средства изражајног певања и свирања у зависно-сти од врсте, намене и карактера композиције;– искаже своја осећања у току извођења музике;– примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједнич-ком музицирању;– учествује у школским приредбама и манифестацијама;– користи могућности ИКТ-а за	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	музичких облика у античким цивилизацијама.Улога и место музике у античким цивилизацијама: Индија, Сумер/Вавилон, Кина, Египат, Грчка, Рим.Појава првих нотација, пентатоника. Најстарији инструменти: тело, удараљке, дувачки, жичани.Удараљке – настанак, првобитни облик и развој.Ритмичке удараљке као најједноставнија група инструмената.Мелодијске удараљке. Елементи музичке изражајности – темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената.Слушање вокалних, вокално-инструменталних и кратких инструмен-талних композиција, домаћих и страних композитора.Слушање дела најстарије фолклорне традиције српског и других народа.Слушање народних и уметничких дела инспирисаних фолклором народа и народности, различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича. Певање песама по слуху самостално и у групи. Певање песама из нотног текста солмизацијом.Извођење једноставних ритмичких и мелодијских мотива (у стилу) музике старих цивилизација певањем.Певање песама у комбинацији са покретом.Свирање песама и лакших инструменталних дела по слуху на инстру-ментима Орфовог инструментарија и/или

слушање музике и извођење;– користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – изражава своје емоције осмишљавањем мањих музичких целина;– комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом;– учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	на другим инструментима. Свирање дечјих, народних и уметничких композиција из нотног текста.Извођење дечијих, народних и уметничких игара.Извођење једноставних ритмичких и мелодијских мотива (у стилу) музике старих цивилизација на инструментима или покретом. Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, кори-стећи притом различите изворе звука.Креирање покрета уз музику коју ученици изводе.Осмишљавање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених мотива.Импровизација мелодије на задати текст;Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима.Израда једноставних музичких инструмената.Реконструкција музичких догађаја у стилу старих цивилизација.

Начин остваривања програма:
Природа саме музике, па и предмета музичка култура указу-је на стално прожимање и садејство свих области и тема које су предвиђене наставним програмом. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предме-та подразумева активно слушање музике, лично музичко изража-вање ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик ко-ристи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. У том смислу основни методски приступ је од звука ка теорији. Исходи по холистичком принципу обухватају различите сфе-ре феномена музике и заједно рефлектују музичко биће у нама, те као такви јесу остварљиви за сваког ученика. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и разви-јању потенцијала за музичко изражавање. Да би постигао очекиване исходе васпитно-

образовног про-цеса, наставник остварује наставу и учење користећи глас и по-крет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијених модела мултимедијалне наставе. Корелација из-међу предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и раз-мене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

5.разред

Циљ: Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
-– поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства – представи себе и другог; – разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих; – разуме упутства и налоге и реагује на њих; – разуме једноставна и пажљиво исказана правила понашања (сугестије, препоруке, забране) и реагује на њих, уз визуелну подршку (знакови, симболи и слично) и без ње – разуме кратке и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих; – упути кратке и једноставне молбе и захтеве; – искаже и прихвати захвалност на једноставан начин; – разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих; – упути једноставне честитке;	Поздрављање Представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и и тражење основних информација о другима Разумевање и давање једноставних упутстава и налога Исказивање правила понашања Позив и реаговање на	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично) и иницирање упознавања; успостављања контакта (нпр. при сусрету, на разгледници, у имејлу, СМС-у). Садржаји Guten Morgen / Guten Tag / Guten Abend / Hallo! Gute Nacht / Auf Wiedersehen / Auf Wiederschauen/ Tschüs! Bis dann. Bis später. Wie geht`s? Wie geht es Ihnen? Danke, gut. Und dir? / Und Ihnen? / Und selbst/selber? (Интер)културни садржаји: формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости, име и презиме, надимци Језичке активности у комуникативним ситуацијама Иницирање упознавања, посредовање у упознавању и представљање других особа, присутних и одсутних, усмено и писано; слушање и читањекратких и једноставних текстова којим се

– разуме једноставан опис живих бића, предмета, места и појава; – опише жива бића, предмете и места и појаве једноставним језичким средствима; – разуме једноставне исказе о уобичајеним и тренутним активностима и способностима и реагује на њих; – опише и планира уобичајене и тренутне активности кратким једноставним језичким средствима; – опише шта уме/не уме да (у)ради – разуме свакодневне исказе у вези с непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствим – разуме једноставна обавештења о простору и оријентацији у простору и реагује на њих; – тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о оријентацији у простору; – опише непосредни простор у којем се креће; – разуме једноставна обавештења о хронолошком/метеоролошком времену и реагује на њих; – тражи и даје кратка и једноставна обавештења о хронолошком / метеоролошком време – разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и да једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање;	позив за учешће у заједничкој активности Исказивање молбе, захтева и захвалности Честитање Описивање живих бића, предмета, места и појава Описивање уобичајених и тренутних активности, планова и способности Исказивање потреба, осета и осећања Исказивање просторних односа и величина Исказивање времена (хронолошког и метеоролошког Изражавање припадања/ неприпадања и поседовања/ непоседовањ Изражавање допадања/ недопадања	неко представља; попуњавање формулара основним личним подацима (пријава на курс, претплата на дечји часопис, налепница за пртљаг, чланска карта и слично). Садржаји Mein Name ist Petra Novak. Ich heiße Petra (Novak). Ich bin Petra (Novak). Wie heißt du? Wie heißen Sie? Wie heißt ihr? Wer ist das? Das ist Markus. Das ist meine Lehrerin, Frau Simin. /Freut mich. Meine Eltern heißen Zorica und Drago. Woher kommst du? Woher kommt ihr? Woher kommen Sie? Ich komme aus Serbien. Ich wohne in Smederevo. Wo wohnst du? Wie ist deine Adresse/Telefonnummer? Презент слабих глагола и најфреквентнијих јаких глагола (schlafen, fahren, essen, lesen, geben, nehmen, sprechen). Употреба одређеног, неодређеног, негационог, присвојног члана у номинативу и акузативу. Употреба нултог члана. Употреба упитних заменица и прилога (wer, was; wo, wie, wann). Употреба показне заменице das. Исказна и упитна реченица – положај глагола/ред речи. (Интер)културни садржаји: формално и неформално представљање, именовање сродства, име и презиме, земље немачког говорног подручја Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање налога и упутстава и реаговање на њих (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично). Садржаји Komm her! Kommt an die Tafel! Setz dich! Setzt euch! Mach(t) das Buch auf/zu! Lies/Lest vor! Hör(t) zu! Sing(t) mit! Sprich/Sprecht nach! Hör/Hört zu! Steh(t) auf! Pass(t) auf! Gib dein Buch an Petra! Gebt mir eure Hausaufgaben! Kannst du mir dein Heft geben? Kann ich dein Heft

– разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања, слагања/неслагањаи реагује на њих; – тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима; – разуме једноставне изразе који се односе на количину (број особа, животиња и предмета количина приликом куповине и сл.) и реагује на њих; – тражи и пружи основне информације у вези са количинама и бројевима; – изрази присуство и одсуство некога или нечега;	Изражавање количине и бројева	bekommen? Императив – потврдни и одрични облици 2. лица једнине и множине. Употреба негационе партикуле nicht. Императив глагола са наглашеним префиксом. (рецептивно) Модални глаголи у љубазно формулисаним молбама, упутствима и предлозима.(рецептивно) Ред речи у реченицама са императивом. (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости шање и читање једноставних исказа у вези са правилима понашања. Садржаји Kann ich mich hier hinsetzen? Leider nicht, es sit besetzt. Hier darf man nicht sprechen. Du musst dein Handy ausschalten. Die Teire darf man nicht füttern. Неодређена заменица man у номинативу и акузативу. Презент модалних глаголи у формулисаним молбама, упутствима и предлозима.(рецептивно) Ред речи у реченицама са императивом. (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима, значење шање и читање кратких једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих, усмено или писано (позив на рођендан, журку, на игру, у биоскоп...); упућивање и прихватање /одбијање позива на заједничку активност, усмено или писано, користећи најједноставније изразе молби, захвалности, извињења. Садржаји Spielen wir Fußball/Tischtennis/ Monopoly? Komm, wir spielen Schach! Wir spielen Basketball. Spielst du mit? Möchtest du zu meiner Party kommen? Komm zu mir! Gehen wir ins Kino? Ja, gerne. /Leider kann ich nicht. Ich muss lernen. /Nien, ich habe keine Lust. Употреба глагола кретања са акузативом. Употреба предлога (an, in, auf).

		(Интер)културни садржаји: прикладно прихватање и одбијање позива, рођендани, прослава рођендана, игре. Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање једноставног, усменог и писаног одговора на исказану молбу или захтев; изражавање и прихватање захвалности у усменом и писаном облику. Садржаји Kann ich dir/Ihnen helfen?/ Ich habe eine Bitte. Möchtest du eine Orange? Kannst du mir bitte eine Orange geben? Ich möchte eine Tasse Tee.Kannst du mir ein Stück Torte geben?Danke. Vielen Dank. Ich danke dir. / Bitte. Nichts zu danken./Gern geschehen. Употреба неодређеног члана у номинативу и акузативу. Употреба модалних глагола у презенту. (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникацij Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање кратких и једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан или неки други значајан догађај; реаговање на упућену честитку у усменом и писаном облику; упућивање кратких пригодних честитки у усменом и писаном облику. Садржаји Alles Gute zum Geburtstag! Liebe Lina, zum Geburtstag Viel Glück ... Ich gratuiere dir/Ihnen zum Jubileum. Frohe Weihnachten/Ostern. Употреба личних заменица у номинативу, дативу и акузативу. (Интер)културни садржаји: најзначајнији празници и начин обележавања / прославе.

Начин остваривања програма:
ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основне школе. Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са интересовањима ученика и актуелним збивањима у свету. 1) Лични идентитет 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3) Географске особености 4) Становање – форме, навике 5) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност) 7) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање 8) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање 9) Млади – деца и омладина 10) Животни циклуси 11) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 13) Транспорт и превозна средства 14) Клима и временске прилике 15) Наука и истраживања 16) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика) 17) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме 18) Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, празници) 19) Слободно време – забава, разонода, хобији 20) Исхрана и гастрономске навике 21) Путовања 22) Мода и облачење 23) Спорт 24) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења 25) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на опснову кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина. II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови: – циљни језик

употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; – говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; – наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе; – битно је значење језичке поруке; – знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; – са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; – наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа; – сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије: – усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; – поимање програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности; – наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја; – ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; – уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала; – учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; – рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад; – за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Технике / активности Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/ затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: – уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); – препознавање везе између група слова и гласова; – одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/ нетачно, вишеструки избор; – извршавање прочитаних упутстава и наредби. Писмено изражавање: – повезивање гласова и групе слова; – замењивање речи цртежом или сликом; – проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично); – повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама; – попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг); – писање честитки

и разгледница; – писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда једног писменог задатка у току школске године. СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина. Слушање Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције: – дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), – референцијалну (о темама о којима је реч) и – социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.). Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: – од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, – од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, – од особина онога ко говори, – од намера с којима говори, – од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, – од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд. Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће: – присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости); – дужина усменог текста; – брзина говора; – јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора; – познавање теме; – могућност/немогућност поновног слушања и друго. Читање Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања: – читање ради усмеравања; – читање ради информисаности; – читање ради праћења упутстава; – читање ради задовољства. Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели: – глобалну информацију; – посебну информацију, – потпуну информацију; – скривено значење одређене поруке. Писање Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће: – теме (ученикова

свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим предметима); – текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке); – лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домен); – степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања). Говор Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога. Активности монолошке говорне продукције су: – јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација); – излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.) – Ове активности се могу реализовати на различите начине и то: – читањем писаног текста пред публиком; – спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др. – реализацијом увежбане улоге или певањем. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: – размену информација, – спонтану конверзацију, – неформалну или формалну дискусију, дебату, – интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу. Социокултурна компетенција и медијација Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења. Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТКУ И РАЧУНАРСТВО

5.разред

Циљ: оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, производњу дигиталних садржаја и креирање рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.
Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе примену информатике и рачунарства у савременом животу; – правилно користи ИКТ уређаје; – именује основне врсте и компоненте ИКТ уређаја; – прави разлику између хардвера, софтвера и сервиса; – прилагоди радно окружење кроз основна подешавања; – креира дигитални слику и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички); – креира текстуални документ и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички); – примени алате за снимање и репродукцију аудио и видео записа; – креира мултимедијалну презентацију и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички); – сачува и организује податке; – разликује основне типове датотека; – реагује исправно када дође у потенцијално небезбедну ситуацију у коришћењу ИКТ уређаја; – доводи у везу значај правилног одлагања дигиталног отпада и заштиту животне средине; – разликује безбедно од небезбедног, пожељно од непожељног понашања на Интернету;	**ИКТ**	Предмет изучавања информатике и рачунарства. ИКТ уређаји, јединство хардвера и софтвера. Подешавање радног окружења. Организација података. Рад са сликама. Рад са текстом. Рад са мултимедијом. Рад са презентацијама.
	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Употреба ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин. Правила безбедног рада на Интернету. Претраживање Интернета, одабир резултата и преузимање садржаја. Заштита приватности личних података. Заштита здравља, ризик зависности од технологије и управљање временом
	РАЧУНАРСТВО	Увод у логику и скупове: унија, пресек, разлика; речи „и”, „или”, „не”, „сваки”, „неки”, „ако...онда” Увод у алгоритме аритметике: писмено сабирање, множење, дељење с остатком, Еуклидов алгоритам. Увод у тему програмирања. Радно окружење изабраног софтвера за визуелно програмирање. Алати за рад са графичким објектима, текстом, звуком и видеом.

– реагује исправно када дођу у контакт са непримереним садржајем или са непознатим особама путем Интернета; – приступа Интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој уређај;		Програм – категорије, блокови наредби, инструкције. Програмске структуре (линијска, циклична, разграната)
– информацијама на интернету приступи критички; – спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на Интернету; – разуме значај ауторских права; – препознаје ризик зависности од технологије и доводи га у везу са својим здрављем; – рационално управља временом које проводи у раду са технологијом и на Интернету; – изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке; – схвати математичко-логички смисао речи „и”, „или”, „не”, „сваки”, „неки”, израза „ако...онда”; – зна алгоритме аритметике (сабирања, множења, дељења с остатком, Еуклидов алгоритам) и интерпретира их алгоритамски; – наведе редослед корака у решавању једноставног логичког проблема; – креира једноставан рачунарски програм у визуелном окружењу; – сврсисходно примењује програмске структуре и блокове наредби; – користи математичке операторе за израчунавања; – објасни сценарио и алгоритам пројекта; – анализира и дискутује програм;		Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења. Израда пројектног задатка у групи у корелацији са другим предметима. Представљање резултата пројектног задатка.

– проналази и отклања грешке у програму; – сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала у вези са темом, формулацији и представљању резултата и закључака; – одабира и примењује технике и алате у складу са фазама реализације пројекта; – наведе кораке и опише поступак решавања пројектног задатка; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен; – поставља резултат свог рада на Интернет, ради дељења са другима, уз помоћ наставника.		

Начин остваривања програма: Програм предмета Информатика и рачунарство, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спи- ралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи говоре о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи овај предмет. Представљају опис интегрисаних зна- ња, вештина, ставова и вредности ученика у три тематске целине: ИКТ, Дигитална писменост и Рачунарство. У настави оријентисаној на постизање исхода потребно је уважити стечене дигиталне вештине ученика. У планирању и при- премању наставе, наставник полази од исхода које треба оствари- ти и планира, не само своје, већ, превасходно активности ученика на часу. Наставник треба да буде више орјентисан ка менторској улози, а мање ка предавачкој. Потребно је да наставник програм- ске исходе, који треба да се достигну до краја петог разреда, ра- зложи на исходе – кораке за сваки час, било да се ради о часовима обраде или утврђивања, а које треба да оствари сваки ученик. Та- кође, треба да за сваки час планира и припреми средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да на- ставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама из разредног већа због успостављања корелација међу предметима.

Потребно је радити на развоју алгоритамског начина мишље- ња у поступку решавања проблема и задатака, развоју логичког ми- шљења и изградњи личних стратегија за учење уз примену ИКТ-а.

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је активности осмислити тако да укључују практичан рад, уз приме- ну ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да пла- ниране активности на часу прати сажето и јасно упутство ученику за реализацију задатка, уз демонстрацију поступка. Оставити про- стор за ученичку иницијативу и креативност, односно да се кроз дискусију са ученицима одаберу најадекватнији алати, концепти и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализа- ције планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, истрајност, аналитич- ност, самосталност у раду и спремност на сарадњу.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одре- ђени степен слободе наставника како у избору метода рада, про- грамских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих темат- ских области. На интернету се могу се наћи примери добре праксе који се, уз прилагођавање условима рада и поштовањем ауторских права, могу користити.
С обзиром да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера изводи се са половином одељења (одељења која имају до 30, а не мање од 25 ученика се деле на групе). Школе које не поседују просторне и техничке могућности и чији је број ученика у одељењу мањи од 25, могу да изврше поделу одељења на групе уз сагласност Министарства, односно надлежне Школске управе.
Настава се реализује у рачунарском кабинету/дигиталној учионици.
Информационо-комуникационе технологије (9)
Реализацију ове тематске целине започети навођењем приме- ра примене ИКТ-а. Мотивисати ученике да дискутују о могућности примене ИКТ-а из њихове перспективе, да опишу искуства у кори- шћењу дигиталних уређаја и наведу оно шта је њима важно код ди- гиталних уређаја: добар звук, боља фотографија, интернет, игрице, запажања како њихови родитељи користе ИКТ уређаје и слично.
Ученике информативно упознати са предметом изучавања информатике и рачунарства и то навођењем примера који би њима били познати. Објаснити појам информационо-комуникационе технологије (ИКТ). Увести појмове хардвер и софтвер.
Навести врсте рачунара и дигиталних уређаја које ученици користе, делове из којих се састоје: тастатура, миш, екран, екран осетљив на додир, кућиште, звучници и сл., наводећи њихову функцију. Дискутовати са ученицима о њиховом искуству са хар- двером и ИКТ уређајима. Циљ је да ученици буду у стању да разу- мају намену основних делова дигиталних уређаја које користе. На- поменути да у рачунару постоји меморија у којој се памте бројеви којима су описани текст, слика, звук… Показати на примеру како би се нека слика кодирала бројевима. Скренути пажњу на правил- но руковање ИКТ уређајима.
Појам оперативни систем увести кроз повезивање прет- ходног искуства ученика у коришћењу различитих дигиталних уређаја (кроз дискусију: нпр. који ОС користи мобилни телефон, навести примере: Android, Windows...). Нагласити који оперативни систем користе рачунари на којима ће радити у школи. Описати укратко улогу ОС, нагласити да препознаје и повезује делове рачу- нара и омогућава да користимо рачунар и друге дигиталне уређаје. На сличан начин увести и појам кориснички програми.
Кроз демонстрацију и личну активност ученика, скренути пажњу на правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара). Увести појам „радна по- вршина” оперативног система (направити паралелу код рачунара

и других дигиталних уређаја). Објаснити појмове икона, пречица, трака са задацима (навести елементе и њихову намену).
Увести појам „Контролна табла”, појаснити намену и начин покретања. Без улажења у све детаље контролне табле, са учени- цима у овом разреду урадити само најосновнија подешавања уре- ђаја (миша, монитора...) и радног окружења (регионална језичка подешавања ОС-а, језик тастатуре СР ћирилица и латиница, јачи- на звука…). Овде паралелно урадити све активности, према мо- гућностима, и кроз основна подешавања на телефону јер су такви уређају ученицима блиски.
Кроз конкретне примере објаснити појам датотеке и неоп- ходност организације датотека у рачунару: чување и проналаже- ње, премештање или брисање (поменути „Корпу за

отпатке”). Ди- скутовати са ученицима о врстама датотека (текст, бројеви, слике, звук, видео и мултимедија).
За креирање, измене, чување и приказивање резултата рада у форми датотека, одабрати доступне корисничке програме (лицен- циране или бесплатне), као што су програми за: цртање, обраду текста, израду мултимедијалних презентација, снимање звука и видео-записа помоћу других уређаја (мобилни телефон, камера, микрофон…), репродукцију звука и видео материјала који могу бити инсталирани у рачунару или на „облаку”. Наставник може по својој процени одабрати и друге програме који ће такође утицати на стицање жељеног, функционалног ИКТ знања и вештина у раду са наведени мултимедијалним елементима.
У петом разреду ученик треба да креира и уреди дигиталне слике/цртеже коришћењем расположивих алата изабраног програ- ма (селектовање, копирање, лепљење, промену величине слике, додавање и брисање облика, одсецање дела слике, чување, затва- рање, проналажење, дораду и чување продукта, као и алате за зу- мирање, унос текста, употребу „четкице”, „гумице” и сл.).
При раду са текстом применити основне алате за уређивање и обликовање текста (унос текста, додавање, брисање, копирање, се- лектовање, поравнање, промена фонта, боје, величине слова, уме- тање слика...). Наглашавати потребу одабира одговарајућег писма (кодног распореда: ћирилица, латиница...) и инсистирати на при- мени правописа. Увежбати чување и штампање документа. Рад са табелама и сложенијим алатима обрадити у старијим разредима.
Паралелно са српском терминологијом поменути и изворне енглеске термине.
Снимање звука и видео-записа, сходно могућностима, запо- чети демонстрацијом употребе уређаја: камера, микрофон, звуч- ници, мобилни телефони, итд. Обухватити најосновније технике у процесу снимања (покрени, заустави, сачувај, обриши) и репро- дукције (покрени, паузирај, заустави, пусти од почетка, подеси ја- чину звука). У вежби чувања аудио/видео записа скренути пажњу на различите типове датотека у конкретном програму (нпр. mp3, mp4, avi, midi…).
При изради мултимедијалних презентација применити основне алате за уређивање и обликовање садржаја. У програму за израду мултимедијалних презентација користити раније креи- ране звучне и видео записе. Прилагодити тип датотеке изабраном програму (користити неки од расположивих програма за конверзи- ју података). Кроз разговор са ученицима и кроз примере развити појам добре презентације и начине представљања (колико је битан садржај а не само форма).
Дигитална писменост (5)
При реализацији тематске целине Дигитална писменост поја- снити ученицима шта значи коришћење ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин, и нагласити да то није обавеза само ИТ струч- њака већ свих корисника. Демонстрирати функције антивирусног програма и заштитног зида. Анализирати са ученицима од каквог су материјала направљени ИКТ уређаји, да ли се такви материјали могу рециклирати и на које све начине се могу одлагати дгитални уређаји који нису у употреби, у циљу заштите животне средине.
Проверити са ученицима њихова досадашња искуства у ко- ришћењу веб-прегледача (читача, браузера). Разговарати о сајто- вима претраживачима и начинима претраге, увести појмове аутор

и ауторска права и навести основне лиценце. Претрагу интернета и одабир релевантних страница из приказаних резултата претра- ге. (Како проналазимо, бирамо и преузимамо информације? Како стварамо (онлајн апликације)? Како размењујемо информације и сарађујемо на интернету?)

На унапред припремљеном скупу веб-страна кроз дискусију о процени информација пронађених на интернету (публика којој је сајт намењен, аутор, тачност/прецизност, објективност, актуелност и интернет адреса) подстицати развој критичког мишљења ученика. Упознати ученике са правилима понашања на интернету (енг.
Netiquette). За утврђивање и појашњавање ове теме, организовати квизове и радионице (на теме безбедно– небезбедно, пожељно – непожељно понашање на интернету) као и симулације небезбед- них ситуација са акцентом на то како је пожељно реаговати у датим ситуацијама (кроз играње улога и сл.). Једна од активности за ученике, ради повезивања знања, може бити израда текстуалних докумената на тему: Моја правила понашања на интернету, Пет најважнијих правила за безбедан интернет, Како да интернет по- стане сигурнији за децу, и сл.
У корелацији са другим предметима (физичко и здравствено васпитање) велику пажњу посветити томе како уређаји које сва- кодневно користе (рачунар, телефон, таблет...) могу лоше да утичу на њихово здравље при чему их треба водити ка ситуацијама на које их родитељи свакодневно подсећају (лоше држање, дуго гле- дање у екран,…..). Посебну пажњу посветити развоју свести код ученика о времену у току дана, утрошеном на рад са технологијом и могућим развојем зависности од технологије.
Рачунарство (16)
Реализација теме може се започети приказивањем мотиваци- оних филмова о програмирању. Увести појмове: програм и про- грамирање. Демонстрирати готове анимације и рачунарске игре ради развијања свести и побуђивања мотивације да ученици сами могу да креирају своје игрице. Одабрати пример игрице за анали- зу (на пример са портала www.code.org), као и друге мотивационе материјале из сличних образовних извора) са циљем упознавања ученика са корацима у решавању једноставних проблемских за- датака. Увести појам алгоритма при решавању најједноставнијег проблема. Искористити искуство које ученици имају као корисни- ци технологије (рачунара, паметних телефона...) да би се направи- ла јасна веза између процеса програмирања и коначног производа, игрица или анимација. Поред тога, истицати да се кроз учење про- грамирања и алгоритама, развијају стратегије за решавања живот- них проблема, сваки задатак који себи постављамо у свакодневном животу се решава корак по корак, тј. алгоритамски.
У међупредметној координацији са предметом математика, увести математичко-логичке појмове које леже у основи информатике и рачунарства: скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп (са одговарајућим знацима); Венови дијаграми; скуповне операције: унија, пресек, разлика и одговарајуће ознаке; речи: „и”, „или”, „не”, „сваки”, „неки”; одговарајуће логичке везнике и њихову интерпретацију скуповним операцијама и ре- лацијама. Коришћењем примера из текућих садржаја, даље се осмишљава појам скупа, изграђује математичко-информатички језик и уноси прецизност у изражавању. Потребно је на разновр- сним примерима користити одговарајуће симболе (знаке) и уоча- вати законитости скуповних и логичких операција. На подесним примерима илустровати математичко-логичку употребу речи: сваки, неки, или, и, не, следи (ако...онда). Ученици усвајају елемен- те дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; правилно закључивање, правилно коришћење везника „и”, „или”, а нарочито „ако...онда”). Наставити са даљим изграђивањем пој- мова: бројевни израз, променљива, израз с променљивом и при- друживање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ, алгоритам. Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зави- сности у разним областима (придруживање по датом правилу бро- јева – бројевима, бројева – дужима, бројева – површинама и др.), као и једноставнијих алгоритамских процедура (основни алгорит- ми за извођење рачунских операција сабирања, множења, дељења

с остатком, Еуклидовог алгоритма). При томе је важно коришћење дијаграма и табела (дијаграм тока алгоритма, табела резултата неког пребројавања или мерења и др.).
Објаснити проблем речима, дефинисати сваку појединачну инструкцију (корак) и поступак ређања блокова, представити дејство наредбе „покрени” и описати какво дејство има на понашање објекта. Напоменути да се једном поређани блокови инструкција могу више пута покренути. Преласком на наредне нивое сложеност објаснити зашто је погодно заменити кораке који се понављају одговарајућом блок наредбом (петља–блок „понављај’’) или ако проблемски задатак садржи неки задати услов, објаснити потребу раздвајања (гранање–блок „ако је”) на наредбе које ће се извршити ако је испуњен услов.
Изабрати програмско окружење за визуелно програмирање (Scratch, Stencyl, AppInventor, Alice, …) које треба да омогући алгоритамско решавање проблема и основе програмирања. Програмско окружење бирати тако да омогућава једноставну анимацију објеката, односно, да алати омогућавају ученицима да се одмах, без много теоријског увода и објашњења сложених програмерских концепата, активно укључе у програмирање.
У зависности од изабраног програмског окружења прилагодити сва следећа објашњења специфичностима тог алата.
Кроз активну наставу и укљученост у процес креирања програма од првих часова, ученици ће поступно усвојити потребне појмове, знања и вештине. Указати на сличности и разлике са примерима и радним окружењем приказаним на првом часу, као што су ограничења у избору објеката, ограничења у инструкцијама у задатку и навести које могућности нуди изабрано програмско окружење.
Погодан пример, приликом упознавања са радним окружењем, је да ученици за конкретан лик и конкретну сцену, поређају блокове наредби тако да се кликом на лик појави нека порука (нпр.
„Здраво ја сам…”). Демонстрирати поступке: избор објеката (нагласак на библиотеке), слагање блокова по принципу „превуци–и– пусти” и покретање програма. Указати ученицима на могућност измене појединачних особина објеката који су доступни у библиотекама и галеријама одабраног софтвера у форми 2Д односно 3Д модела. Упознати ученике кроз овај једноставни пример са појмом наредбе и концептом писања програма кроз ређање блок–наредби. Подизати ниво сложености у складу са појмовима који се уводе: пројекат и сценарио и направити везу са појмовима задатак и писање приче. Довести у везу поступак решавања задатка са писањем програма, и повезати појмове сценарио и алгоритам. Увести појмове: Објекат–лик (библиотека објеката, подешавање особина и својства за изабрани објекат),Објекат–позорница (библиотека позорница, подешавање позадине позорнице, координатни систем сцене), алати (умножи, исеци–обриши, увећај, умањи) и датотека програма (најчешће се користи термин – пројекат). За изабрано радно окружење за визуелно програмирање (за рад код куће) пожељно је припремити кратко писано упутство (проналажење, преузимање, инсталирање…), демонстрирати и појаснити (поступак: преузимања, чувања и инсталирања изабраног програмског окружења, напоменути могућност коришћења онлајн апликације, уколико таква могућност постоји). Сваки од објеката ученик може креирати самостално, уместо да користи предефинисане објекте из библиотека.
Демонстрирати на сваком примеру следеће технике: креирање пројекта (нови пројекат, изабрати објекат чије се активности дефинишу, као и објекте који дефинишу његову околину, дефинисати почетни положај објекта и својства објекта – у неким окружењима информација о објекту), једноставна подешавања (употреба алата: увећај, умањи, умножи, исеци, окрени, промени боју...), задавање изабраног кретања или понашања (из палете блокова: управља догађајем, за задате акције одговарајући догађај...), чување

пројекта (именовање, избор локације), поновно отварање (затварање, проналажење, покретање) и модификацију пројекта (измену неког елемента: оријентацију, боју, величину и сл., про- налажење и исправљање грешака, чување измена у пројекту). Демонстрирати и указивати на разноврсне функционалности до-

ступне у палетама блокова, за: кретања, изглед и активности коју објекат треба да реализује (предвиђених сценаријом) преко приме- ра као што су: кретање објаката да се избегну препреке, разговор два лика о појмовима које су учили у претходној лекцији и сл.

Упознати ученике са категоријама блокова и начином задава- ња параметара (трајање догађаја, број понављања, промену угла, промену положаја…). Унос података преко тастатуре користити за промену параметара у оквиру блок-наредбе. Применом различи- тих функционалности објеката ученици треба да уоче информаци- је о близини објеката, њиховој величини и просторним односима. На конкретном примеру демонстрирати утицај промене парамета- ра на извршавање програма. Демонстрирати функције едитовања објеката, едитовања и управљања програмом (измене у редоследу блокова, обједињавање блокова који се понављају у петље или гранање), тестирање и праћење сваког корака приликом изврша- вања програма.

Појам променљиве увести на конкретном примеру који једно- ставним рачунским операцијама и њиховим извршавањем доводи до решавања конкретног проблема. Обухватити појмове и поступке за креирање променљивих, доделу вредности и коришћење опера- тора. Нпр. сходно узрасту и у корелацији са математиком за пети разред креирати програм за израчунавање обима и површине пра- воугаоника. При томе креирати променљиве:дужина, ширина, обим и површина и скренути пажњу да су оператори који се користе у овом примеру основне рачунске операције (сабирање, множење).

Поступно кроз примере увести појмове: линијска, циклична и разграната структура, као што су: промена позадине или лика у односу на догађај, креирање реченице од речи и слика, разврста- вање објеката у скупове (жива и нежива природа, планете, реке...), упоређивање вредности две променљиве, понављање кретања и мелодије док се не додирне други објекат, одређивање просечне температуре на основу пет бројева који представљају измерене температуре од понедељка до петка, налажење најлакшег ранца од дата три, одређивање просечне висине или тежине дечака и девој- чица у групи (за напредније…) и слично.

Без обзира на примере који се одаберу требало би свакако обавезно обрадити мале серије од коначно много елемената и за њих израчунати: број, збир, просек, минимум, максимум.

Анализирати са ученицима карактеристике појединих струк- тура и оправданост примене у појединим ситуацијама.

Поступак корак по корак до решења проблема, треба да по- служи за систематизацију поступка израде пројекта. Она треба да обухвати разумевање појма пројекта, израду сценарија и алгорит- ма, ређање блок-наредби, проверу грешака, исправљање програма, дељење са другима преко Интернета. Нагласити да се алгоритми могу описати на разне начине: дијаграмом тока, псеудокодом, пре- причано обичним језиком, као и кроз програм креиран у једном од визуелно оријентисаних програмерских алата. Демонстрирати поступак постављања пројекта на Интернет. Указати на могућност преузимања готових пројеката са Интернета, ради проналажења најбољег решења за сопствени пројекат, уочавање туђих и својих грешака, као и за добијање идеја и развијања креативности.

Пројектна настава (6)

Наставницима се препоручује да у току петог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корела- ције са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка. Време реализације пројектних задатака од којих је један из области ИКТ и Дигитална писменост и други из обла- сти Рачунарство одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који покривају област изабране теме. При избору тема, сходно интересовањима извршити поделу ученика на групе/парове.

При реализацији првог пројектног задатка ставити нагласак на разради пројектног задатка – од израде плана до представља- ња решења. Наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложеношћу теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских це- лина ИКТ и Дигитална писменост, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему на- ставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења.

При представљању фаза пројекта може послужити следећи пример: Фаза 1: представљање тема, формирање група и одабир теме; Фаза 2: Одабир материјала и средстава, разматрање додат- не подршке предметног наставника у зависности од теме; Фаза 3: Планирање времена и избор стратегије за решавање задатка у складу са роком за предају рада; Фаза 4: Прикупљање и проуча- вање материјала, израда задатка и припрема за излагање; Фаза 5: Представљање резултата пројектног задатка, дискусија и процена/ самопроцена урађеног (наставник обезбеђује услове за што успе- шније излагање, усмерава дискусију и врши евалуацију урађеног са прецизном повратном информацијом).

Пројектни задаци се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. За предвиђени број часова ове тематске це- лине и са добро испланираним активностима, може се очекивати да ученици успешно израде и представе решење пројектног задат- ка. Акценат је на подстицању иницијатива и креативности, успо- стављању сарадничких и вредносних ставова код ученика. Циљ је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње соп- ствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и само-вредновања постигнућа.

Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са на- ставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:

– израда интервју-а или чланака (на теме: занимљивости из света спорта, уметности, науке, ...);

– израда упутства или туторијала (типа: „како да подеси- те’’, „како да измените’’, „како да решите овај задатак’’, „како да користите програм ...’’);

– израда правилапонашања (на теме: у спортској сали, у каби- нету..., за безбеднији рад на интернету, за креирање сигурне лозин- ке, заштите рачунара од злонамерних програма, заштите здравља...). Додатна мотивација за ученике може бити избор најбољих радова за: школски часопис, сајт школе, огласну таблу (одељење гласа – вредновање, самовредновање) а да остале радове поста-

вљају на пано у кабинету информатике и рачунарства…

Добар пример сумирања научених поступака је израда пра- теће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл.

Други пројектни задатак се реализује по фазама које су већ описане.

За пример могу послужити следеће теме: Направи калкула- тор или Креирај програм за израчунавање...(математика), Прича из космоса, Испричај причу о месту у коме живиш или Туристички водич кроз… (географија), Интервјуиши другаре о будућим за- нимањима (у форми стрипа), Замеси хлеб (од њиве до трпезе)... Ученици такође, могу

позајмити већ урађени пројекат, преузети га са интернета и прилагодити свом сценарију. Идеја за пројектни задатак може бити и израда квиза и теста за проверу знања, понављање, утврђивање, систематизацију градива из целог предмета.
Ученици пре прикупљања материјала израђују сценарио (причу или алгоритам за конкретан задатак), разрађују кораке и описују поступак решавања пројектног задатка. Део задатка је и чување материјала употребљеног за решавање пројектног задатка. Очекивани продукт пројектног задатка је мултимедијални садржај у форми: стрипа, анимације, игрице и сл., а напреднији ученици могу израдити алгоритам и програм за решавање конкретног про- блемског задатка.
ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА
У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика.
Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у пита- њу, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).
Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити за уве- жбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, као и за формирање коначних оцена. Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи своје наставне праксе.
У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији извр- ши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз актив- но учешће у животу школе.

3.6.НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 6. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 6. РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ:
Циљеви учења Српског језика и књижевности јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско

доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области

Годишњи фонд часова: 144

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– повеже књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима са новим делима која чита; – чита са разумевањем; парафразира прочитано и описује свој доживљај различитих врста књижевних дела и научно-популарних текстова; – одреди род књижевног дела и књижевну врсту; – прави разлику између дела лирског, епског и драмског карактера; – разликује ауторску приповетку од романа; – анализира структуру лирске песме (строфа, стих, рима); – уочава основне елементе структуре књижевноуметничког дела: тема, мотив; радња, време и место радње; – разликује заплет и расплет као етапе драмске радње; – разликује појам песника и појам лирског субјекта; појам приповедача у односу на писца; – разликује облике казивања; – увиђа звучне, визуелне, тактилне, олфакторне елементе песничке слике;		ЛИРИКА Лектира 9. Обредне лирске народне песме (избор) 10. Ђура Јакшић: Вече 11. Јован Дучић: Село 12. Мирослав Антић: Плава звезда 13. Вељко Петровић: Ратар / Алекса Шантић: О, класје моје 14. Десанка Максимовић: Грачаница / Војислав Илић: Свети Сава 15. Стеван Раичковић: Хвала сунцу, земљи, трави 16. Милован Данојлић: Овај дечак зове се Пепо Крста 17. Сергеј Јесењин: Песма о керуши Књижевни термини и појмови Врста строфе према броју стихова у лирској песми: дистих; терцет; врста стиха по броју слогова (лирски и епски десетерац). Одлике лирске поезије: нагласак речи и ритам; рима – парна, укрштена, обгрљена; улога риме у обликовању стиха. Стилске фигуре: контраст, хипербола. Врсте ауторске и народне лирске песме: социјалне песме, дитирамб, елегија; обредне песме (коледарске, краљичке, додолске, божићне). ЕПИКА Лектира 12. Народна песма: Смрт Мајке Југовића 13. Народна песма: Марко Краљевић укида свадбарину 14. Петар Кочић: Јаблан 15. Исидора Секулић: Буре (одломак)/Бранко Ћопић:

– одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у књижевноуметничком тексту; – анализира узрочно-последичне односе у тексту и вреднује истакнуте идеје које текст нуди; – анализира поступке ликова у књижевноуметничком делу, служећи се аргументима из текста; – уочава хумор у књижевном делу; – разликује хумористички и дитирамбски тон од елегичног тона; – илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима; – уважава националне вредности и негује културноисторијску баштину; – препоручи књижевно дело уз кратко образложење; – упореди књижевно и филмско дело, позоришну представу и драмски текст;	**КЊИЖЕВНОСТ**	Чудесна справа 16. Иво Андрић: Аска и вук 17. Антон Павлович Чехов: Вањка/Итало Калвино: Шума на ауто-путу (из збирке прича Марковалдо или годишња доба у граду) 18. Светлана Велмар Јанковић: Сирото ждребе (из Књиге за Марка) Књижевни термини и појмови Основна тема и кључни мотиви. Облици казивања: нарација (хронолошко приповедање), описивање, дијалог, монолог. Фабула/радња, редослед догађаја. Врсте епских дела: приповетка, роман. Културно-историјско предање (нпр. Смрт Марка Краљевића) ДРАМА Лектира 6. Коста Трифковић: Избирачица (одломак) 7. Миодраг Станисављевић: И ми трку за коња имамо (одломак) 8. Бранислав Нушић: Аналфабета (одломак) Књижевни термини и појмови Драмске врсте: комедија – основне одлике. Монолог и дијалог у драми. Дидаскалије, реплика. Етапе драмске радње (заплет и расплет). НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ (бирати 2 дела) 1. Вук Караџић: Живот и обичаји народа српскога: Божић (одломак); Ђурђевдан (одломак); Додоле, прпоруше и чароице (одломци) 2. Владимир Хулпах: Легенде о европским градовима (избор) 3. Никола Тесла: Моји изуми (поглавље по избору) 4. Жан-Бернар Пиј, Серж Блок, Ан Бланшар: Енциклопедија лоших ђака, бунтовника и осталих генијалаца (избор) 5. Гроздана Олујић: Били су деца као и ти (избор)

		ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Епске народне песме о Косовском боју (избор) 2. Епске народне песме о Марку Краљевићу (избор) 3. Бранислав Нушић: Аутобиографија 4.Анђела Нанети: Мој дека је био трешња 5. Весна Алексић: Каљави коњ (Прича о богињи Лади – Звездана вода; Прича о богу Сварогу – Небески ковач и Прича о богу Стрибору – Сеченско светло) 6. Бранко Ћопић: Орлови рано лете 7. Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице Допунски избор лектире (бирати 3 дела) 1. Добрица Ерић: Месечеви миљеници (песме о свицима) (избор) 2. Бранислав Петровић: избор из антологија песама за децу (Морава, Влашићи, Дунав, Говор дрвећа, Грађење куће, Па шта, па шта и друге) 3. Владимир Стојиљковић: Писмописац (Писмо Бранку Ћопићу) 4. Владимир Андрић: Пустолов 5. Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (једна прича по избору) 6. Борислав Пекић: Сентиментална повест Британског царства („Велика повеља слободе у земљи без устава” – одломци) 7. Вилијем

	ЈЕЗИК **Граматика**	Сојан: Зовем се Арам 8. Хенрик Сјенкијевич: Кроз пустињу и прашуму 9. Џејмс Крис: Тим Талир или Продати смех 10. Џек Лондон: Зов дивљине/Бели очњак 11. Реј Бредбери: Маслачково вино (избор) 12. Ивана Брлић Мажуранић: Приче из давнина (избор) 13. Владислава Војновић: Приче из главе (прича Позориште – одломци) 14. Јасминка Петровић: Ово је најстрашнији дан у мом животу 15. Александар Поповић: Снежана и седам патуљака, драмска бајка Подела речи по настанку: просте речи и творенице; породица речи, уочавање корена речи. Саставни делови твореница (творбене основе, префикси и суфикси). Граматичка основа и граматички наставци у поређењу са творбеном основом и суфиксима. Настанак гласова и говорни органи; подела гласова: самогласници и сугласници (прави сугласници и сонанти); Подела сугласника по звучности и по месту изговора. Подела речи на слогове; слоготворно р. Гласовне

– повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним садржајима; – препозна делове речи у вези са њиховим грађењем; – разликује гласове српског језика по звучности и месту изговора; – разликује врсте гласовних прмена у једноставним примерима и примењује књижевнојезичку норму; – одреди врсте и подврсте заменица, као и њихов облик; – препознаје глаголска времена и употребљава их у складу са нормом; – разликује реченице по комуникативној функцији;	**ЈЕЗИК** **Правопис** **ЈЕЗИК** **Ортоепија** **ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА**	промене – уочавање у грађењу и промени речи: непостојано а; промена л у о; палатализација; сибиларизација; јотовање; једначење сугласника по звучности; једначење сугласника по месту изговора; губљење сугласника. Заменице: неличне именичке заменице (односно-упитне, неодређене, опште, одричне); придевске заменице: присвојне (с нагласком на употребу заменице свој, показне, односно-упитне, неодређене, опште, одричне). Граматичке категорије заменица: род, број, падеж и лице. Грађење и основна значења глаголских времена: аорист, имперфекат (само на нивоу препознавања; имперфекат глагола бити); плусквамперфекат. Независне предикатске реченице – појам комуникативне функције; подела на обавештајне, упитне, заповедне, жељне и узвичне реченице. Писање имена васионских тела. Растављање речи на крају реда (основна правила). Правописна решења у вези са гласовним променама. Писање именичких и придевских одричних заменица са предлозима. Писање заменице Ваш великим почетним словом. Правописна решења у вези са писањем обрађених глаголских облика. Правилан изговор гласова ч, ћ, џ, ч, р Дуги и кратки акценти.

– доследно примењује правописну норму; – користи правопис (школско издање); разликује дуги и кратки акценат у изговореној речи; – употребљава различите облике усменог и писменог изражавања: препричавање различитих типова текстова, без сажимања и са сажимањем, причање (о догађајима и доживљајима) и описивање; – разликује и гради аугментативе и деминутиве; – саставља обавештење, вест и кратак извештај; – разуме основна значења књижевног и неуметничког текста; – проналази, повезује и тумачи експлицитно и имлицитно садржане информације у краћем, једноставнијем књижевном и неуметничком тексту; – драматизује одломак одабраног књижевноуметничког текста; – говори јасно, поштујући стандарднојезичку норму; – изражајно чита обрађене књижевне текстове		Текстови у функцији унапређивања језичке културе. Анализирање снимљених казивања и читања (звучна читанка). Говорне вежбе на унапред одређену тему. Учтиве форме обраћања. Лексикологија: аугментативи (са пејоративима), деминутиви (са хипокористицима). Правописне вежбе: диктат; допуњавање текста; уочавање и објашњавање научених правописних правила у тексту. Богаћење речника: лексичко-семантичке вежбе (нпр. избегавање сувишних речи и туђица; фигуративна значења речи; проналажење изостављених реченичних делова); стилске вежбе: (нпр. текст као подстицај за сликовито казивање; ситуациони предложак за тражење погодног израза). Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање унапређене верзије састава).

Начин остваривања програма:

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обогаћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али је обогаћен актуелним делима. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености

узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу, дат је и списак домаће лектире. Циљ увођења домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету, у избору лектире и допунском избору дата је могућност наставницима да одаберу и известан број књижевних дела савремених писаца, чиме се ученици упознају са репрезентативним примерима савремене књижевности и у прилици су да критички самерава ју поетику њихових дела са канонским вредностима. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременити приступ настави. Овакав избор дела омогућава већу могућност примене компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Избор дела треба да буде усклађен са могућностима, потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати, наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини): Словенска митологија: обредне народне лирске песме; Вук Стефановић Караџић: Живот и обичаји народа српскога (Божић, Ђурђевдан, Додоле, прпоруше и чароице); Весна Алексић: Каљави коњ; песма Влашићи Бранислава Петровића; Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (избор); Миодраг Станисављевић: И ми трку за коња имамо; Ивана Брлић Мажуранић: Приче из давнина (избор), у корелацији нпр. са филмом Чудотворни мач Војислава Нановића. Марко Краљевић: народне епске песме о Марку Краљевићу (Марко Краљевић укида свадбарину); предање Смрт Марка Краљевића; Светлана Велмар Јанковић: Књига за Марка (прича Сирото ждребе); Владислава Војновић: Приче из главе (одломци приче Позориште). Авантуре и дружине: Хенрик Сјенкијевич: Кроз пустињу и прашуму (одломци); Џек Лондон: Зов дивљине или Бели очњак; Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице; Бранко Ћопић: Орлови рано лете; Владимир Андрић: Пустолов; Жан-Бернар Пиј,

Серж Блок, Ан Бланшар: Енциклопедија лоших ђака, бунтовника и осталих генијалаца – одломак о Џеку Лондону, прича о Џеку Лондону из Били су деца као и ти Гроздане Олујић. Дела заснована на хумору и животном оптимизму: Коста Трифковић: Избирачица; Бранислав Нушић: Аутобиографија; Владимир Андрић: Пустолов; Влада Стојиљковић: Писмо Бранку Ћопићу (из Писмописца); Стеван Раичковић: Хвала сунцу, земљи, трави; Добрица Ерић Месечеви миљеници (избор); Александар Поповић: Снежана и седам патуљака. Слике детињства у различитим епохама и срединама: Исидора Секулић: Буре; Бранко Ћопић: Чудесна справа; Влада Стојиљковић: Писмо Бранку Ћопићу (из збирке Писмописац); Милован Данојлић: Овај дечак зове се Пепо Крста; Сергеј Јесењин: Песма о керуши; Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице; Гроздана Олујић: Били су деца као и ти (одабране приче); Јасминка Петровић: Ово је најстрашнији дан у мом животу; Реј Бредбери: Маслачково вино (избор); Џејмс Крис: Тим Талир или Продати смех; Анђела Нанети: Мој дека је био трешња; Никола Тесла: Моји изуми (одломци о детињству) уз приче о Тесли, Ћопићу и Исидори Секулић из Били су деца као и ти. Социјална тематика: Алекса Шантић: О, класје моје; Вељко Петровић: Ратар; Петар Кочић: Јаблан; Антон Павлович Чехов: Вањка; Итало Калвино: Шума на ауто-путу (из збирке прича Марковалдо или годишња доба у граду); Вилијем Саројан: Зовем се Арам; уз приче о Петру Кочићу и Чехову из Били су деца као и ти Г. Олујић. Родољубива тематика: Ђура Јакшић: Вече; народне епске песме о Косовском боју; Смрт Мајке Југовића; народне епске песме о Марку Краљевићу; Десанка Максимовић: Грачаница; Војислав Илић: Свети Сава; песме Морава, Дунав Бранислава Петровића. Лепота маштања, певања и приповедања: Добрица Ерић: Месечеви миљеници (избор); Мирослав Антић: Плава звезда; Иво Андрић: Аска и вук; песме Па шта, па шта, Говор дрвећа Бранислава Петровића; Владимир Андрић: Пустолов; Анђела Нанети: Мој дека је био трешња; Владимир Хулпах: Легенде о европским градовима (избор); Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (избор). Животиње и људи: Петар Кочић: Јаблан; Вилијем Саројан: Зовем се Арам; Сергеј Јесењин: Песма о керуши; Иво Андрић: Аска и вук; Добрица Ерић: Месечеви миљеници (избор); Џек Лондон: Бели очњак или Зов дивљине. Међупредметне корелације – наставу историје могуће је допунити одломцима: Борислав Пекић: Сентиментална повест Британског царства („Велика повеља слободе у земљи без устава”). Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све подобласти предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива. Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза (рецимо, на примеру Поповићеве сценске бајке може се закључити како драмски писац мења познату причу и смешта је у савремено доба), чиме ученици могу доћи до закључка о природи различитих медија и развијати своју медијску писменост. Препоручује се читање бар једног целовитог драмског текста (од три одређена Програмом). Ученици се могу упутити и на филмове са тематиком сличном прочитаним књижевним текстовима (дечје авантуре или авантуре у фантастичном свету, одрастање усамљеног детета и сл.) и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође

кроз корелацију: појам дечји часопис или енциклопедија за децу упознати на конкретном тексту из часописа/ енциклопедије по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром). Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје других предмета обрађиваних у млађим разредима и у петом разреду основне школе, који корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Тако, хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно сложен наставни задатак. Управо на овом степену школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће зависити ученичка књижевна култура, али и естетске компетенције. Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. При обради текста, примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова. Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, уз уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста и исказивање различитих ставова. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела, обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наслонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Такав случај је са стилским фигурама (поређењем/компарацијом и персонификацијом) које се усвајају у трећем и четвртом разреду, а потом им се додају епитет, ономатопеја, контраст и хипербола; са појмом приповедања и облицима казивања у епском књижевном делу (дијалог, монолог, описивање: портрет и пејзаж); са појмовима везаним за драмско дело којима се додају заплет и расплет, као елементи драмске радње. Обнављање и повезивање знања из првог циклуса образовања и петог разреда основне школе је обавезно. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност. Током обраде књижевних

дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, као и да изражавају своје ставове о поступцима ликова. Ученик се подстиче да уочава смисао смешног и хумористичног на примерима из лектире, као и да разликује хумористички или оптимистички, дитирамбски тон у певању/приповедању/ драмској радњи од елегичног тона. Теоријско савладавање појма културноисторијско предање није обавезно. Предање Смрт Марка Краљевића уводи се као пример, уз описно образлагање ове врсте предања у оквиру категорије народне прозе. Обнављају се и проширују знања о родољубивој поезији, савладава се појава и смисао социјалних мотива у предложеним песмама или причама, уче се дитирамб и елегија као врсте лирске поезије. Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. И у шестом разреду негује се, пре свега, доживљајно читање, а ученици се поступно уводе у истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела. Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе. Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у нижим разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања. Граматика Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодној прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава творбе речи подразумева пре свега поделу речи по настанку на просте и творенице (у оквиру твореница уочавају се речи настале суфиксацијом, префиксацијом и слагањем). На школским примерима (нпр. певач, школски, школовати се, праунук, превелик, научити, Београд, пароброд) ученици треба да уоче саставне делове твореница: творбене основе, префиксе и суфиксе. На примерима породице речи, ученици треба да уочавају корен речи. Тиме се поставља основ за проширивање знања

из творбе речи у старијим разредима. На часовима утврђивања градива треба нагласити разлику између граматичке основе и граматичких наставака у поређењу са творбеном основом и суфиксима (нпр. школ-а, школар-ац и сл.). Ученици су се већ раније срели са појмом гласа, а сада проширују своја знања из фонетике основним информацијама о настанку гласова и говорним органима који у овом процесу учествују. На основу изговора гласови се деле на самогласнике и сугласнике (а сугласници на праве сугласнике и сонанте). Сугласници се деле по звучности и по месту изговора (овде је пожељно направити корелацију са наставом страних језика – нпр. различито место изговора неких гласова у српском и енглеском језику и сл.). Подела речи на слогове подразумева проширивање знања у односу на млађе разреде: треба увести и примере слогова који се завршавају на сонант, с посебним нагласком на позицију слоготворног р. Ово градиво треба повезати са основним правописним правилима за растављање речи на крају реда. Пошто се ученици у шестом разреду први пут срећу са термином гласовне промене, није потребно правити разлику у односу на гласовне алтернације. Ову разлику ће усвојити у градиву за средњу школу. Препорука је да се, ради лакшег анализирања примера, гласовне промене предају следећим редоследом: непостојано а, промена л у о, палатализација, сибиларизација, јотовање, једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту изговора, губљење сугласника. Гласовне промене треба уочавати у грађењу и промени речи (а на одступања указати у примерима). Настава морфологије подразумева проширивања знања о заменицама (у петом разреду су биле обрађене само личне заменице). Сада се уводи подела заменица на именичке и придевске. У оквиру именичких обрађују се: односно-упитне, неодређене, опште и одричне; у оквиру придевских: присвојне (с нагласком на употребу заменице свој), показне, односно-упитне, неодређене, опште и одричне. Такође, треба указати и на граматичке категорије заменица: род, број, падеж и лице. Знања о глаголским облицима ученици проширују тако што усвајају грађење осталих глаголска времена изузев презента, перфекта и футура I, с тим што се имперфекат обрађује само на нивоу препознавања, а посебно се наводи имперфекат помоћног глагола бити. Препорука је да се глаголска времена уводе овим редоследом: аорист, имперфекат, плусквампефекат. Посебно треба нагласити правописна решења у вези са писањем глаголских облика. Знања из синтаксе ученици проширују поделом независних предикатских реченица према комуникативној функцији. Потребно је посебно скренути пажњу на употребу знака узвика, као и на остале интерпункцијске знаке. Правопис Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). У оквиру правописних вежби пожељно је повремено укључити и питања којима се проверава графија (писана слова: велико и мало ћириличко Ћ, Ђ; велико и мало латиничко Ђ, велико Г, С, Ш итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање). Ортоепија Наставник стално треба да указује на важност правилног говора, који се негује спровођењем одређених ортоепских вежби. Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике: нпр. уочавање дужине акцента у речи може се повезати са обрадом и утврђивањем знања о врстама речи (именица скуп има кратак акценат, а придев скуп има дуг акценат итд.). На овом нивоу ученици треба само да уоче разлику у дужини акцента, без разликовања интонације и без употребе акценатских знакова. Уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати

да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације. Неке ортоепске вежбе могу се спроводити и уз одговарајуће теме из књижевности: нпр. артикулација се може вежбати изговарањем брзалица, онда када се оне обрађују као део народног стваралаштва; акценат речи, темпо, ритам, реченична интонација и паузе могу се вежбати гласним читањем одломака из изборне лектире (по избору наставника или ученика) итд. Као ортоепску вежбу треба спроводити и говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА (УСМЕНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ)

Развијање и унапређивање језичке културе ученика представља један од најзначајнијих задатака наставе Српског језика. Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, а њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени за успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације. Област Језичка култура обухвата усмено и писмено изражавање. Наставни рад у овој области реализује се у садејству са другим областима предмета Српски језик, као и кроз самосталне наставне јединице. У повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици морају укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања ученика. Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се анализирају снимљена казивања и читања. Приликом реализације наставних садржаја пожељно је користити и савремене информационо-комуникационе технологије (нпр. паметну таблу, рачунар и видео-бим и сл.). Свака од програмских вежби (говорне, правописне, лексичко-семантичке, стилске вежбе) планира се и реализује у наставном контексту у коме постоји потреба за функционалним усвајањем и функционалном применом датих језичких законитости и појава у новим комуникативним ситуацијама, као и потреба за утврђивањем, обнављањем или систематизовањем знања стеченог током наставе језика и наставе књижевности. Све врсте вежби, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или током говорних вежби. Циљ говорних вежби јесте унапређивање културе усменог изражавања. Детаљна организација, вешто осмишљене садржајне струкуре и мотивисање ученика за разговор водиће ка правилности, лакоћи, јасности, једноставности, прецизности и флуентности у усменом излагању ученика. Ове вежбе би требало да приближе учеников говор стандарднојезичком изговору. Форме учтивости, односно посебна језичка средства којима се исказује учитвост представљају важан сегмент у реализацији наставе језичке културе. Потребно је код ученика развијати свест о неопходности и значају језичке учтивости, тј. учтивог комуникативног понашања, односно истакнути значај неговања правилног и учтивог говора и писања. Ученицима треба указати на то да су у домену конвенција учтивости најтипичније форме усмене и писмене етикеције: употреба заменице Ви, етикете за исказивање уважавања приликом ословљавања у јавном и службеном комуницирању (господине, госпођо/госпођице, Ваша екселенцијо, Ваша светости...), као и говорни чинови експресивног типа (формуле учтивости): извињавање, захваљивање, честитање, молба. Лингвометодички текстови који садрже дијалошку форму у којој се испољава језичка учтивост могу послужити за уочавање форми учтивости. Такође, требало би подстицати ученике да износе своје мишљење и сопствена запажања о (не)учтивом комуникативном понашању. Велики део лексике српског језика сачињавају лексеме настале творбом речи. Она представља продуктиван процес којим се свакодневно богати наш лексички фонд. Стога, у настави језичке културе би лексикологији, односно творби речи требало приступити, најпре, као начину за настајање нових речи, како би ученици схватили њен практични значај. Потребно је оспособити ученике да граде и разликују аугментативе (са пејоративима) и деминутиве (са хипокористицима), тако што обрада теме неће бити само

описана, тј. требало би се задржати што краће на формалном приступу теми. Стваралачки и истраживачки приступ може позитивно утицати на мотивацију ученика да упознају ову тематику. Пожељно је навести само најчешће суфиксе и за један и за други творбени модел. Требало би подстицати ученике да објасне значење датих изведеница и указати им на њихову улогу у свакодвевном језичком изражавању (нпр. експресивно значење и стилска обојеност изведеница, попут мајчица, сестрица, људина и сл.). Правописне вежбе омогућавају ученицима да посебно обрате пажњу на правописне захтеве и на њихову улогу у тексту. Системска примена адекватних правописних вежби омогућава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да се стечена навика примене правописних правила испољи у практичној и спонтаној намени. Правописне вежбе представљају најпогоднији начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. Најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Правописне вежбе је потребно најпре припремити. Притом је пожењно поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и праксе. Приликом савлађивања правописних начела погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, самостално писање, допуњавање текста. Може бити подстицајно и организовање квиза на часовима посвећеним систематизовању градива из правописа (нпр. препознај правописну област, пронађи грешку, да ли су тврдње о употреби, нпр. великог слова, тачне и сл.), а требало би и проверавати да ли су ученици у стању да објасне научена правописна правила у одређеном тексту. Циљ примењивања лексичко-семантичких вежби јесте богаћење речника ученика и упућивање на различите могућности приликом избора речи и израза и указивање на њихову сврсисходнију употребу. Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Развијању смисла за прецизно изражавање и подстицању ученика да размишљају о речима и о њиховим значењима доприносе вежбе којима се ученици упућују на избегавање сувишних речи, поштапалица и туђица. Подстицајне су и вежбе које се односе на фигуративна значења речи, као и вежба проналажење изостављених реченичних делова која подстиче ученике да пронађу адекватну реч, али и да у складу са контекстом прошире скалу дозвољених значењских и лексичких могућности. Применом стилских вежби, ученици се упућују на то да на другачији начин од уобичајеног повезују речи и изразе и да истражују њихове семантичке потенцијале. Њихов циљ није да се само отклоне учињене грешке, већ да ученици стекну адекватне навике да говоре и пишу ваљано, односно да примењују стваралачке поступке у језику. Знања о стилу и изражајним могућностима језика ученици углавном стичу увидом у књижевноуметничке текстове, због чега је неспорна повезаност са наставом књижевности, али се не сме поистоветити са језичко-стилском анализом ових текстова. Стилске вежбе је потребно што непосредније повезивати и са наставом граматике. Може се креирати ситуациони предложак за развијање и унапређивање језичко-стилског знања ученика у складу са узрастом и начелом систематичности и условности. Стваралачки облик рада на развијању стилског умења ученика може се, на пример, заснивати на тексту као подстицају за сликовито казивање, с обзиром на то да се на различитим књижевноуметничким текстовима лако увиђа изражајност стилског поступка који може да буде примењен приликом уобличавања језичке грађе у новим комуникативним ситуацијама.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

6.разред

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена:
Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике
6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7. Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9. Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10. Млади – деца и омладина
11. Животни циклуси
12. Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13. Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14. Транспорт и превозна средства
15. Клима и временске прилике
16. Наука и истраживања
17. Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
18. Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; бри-га о другоме
19. Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, празници)
20. Слободно време – забава, разонода, хобији
21. Исхрана и гастрономске навике
22. Путовања
23. Мода и облачење
24. Спорт
25. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26. Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27. Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	**Језички садржаји**

ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*What's your first/last name/surname?* *Jack, this is Andrew. He's the new boy in our class. Hi Andrew. Nice to meet you. I'm glad to meet you too. What's your nickname? It's Andy. Where do you live? I live in Sunny Street. How do you go to school? I walk there/take the bus...* *What does your father do? He's a science teacher. Have you got/Do you have any brothers or sisters? No, I'm an only child, but my mum's got two sisters, Sophia and Lily. Aunt Lily is the eldest. She says I am her favourite nephew.* *This is my cousin, Bob. Where does he come from? He lives in Brisbane now, but he was born in London. Where were you born? When did you move there? We moved there when I was four.* *Where were you living when you started school?* *Who do you usually go out with? How long have you known Susan? For one year. Since last year.* The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи. The Past Simple Tense глагола to be и осталих глагола (правилних и неправилних). The Past Continuous Tense. The Present Perfect Tense учесталијих глагола (правилних и неправилних). Питања са Who/What/Where/When/Why... Питања са препозиционим глаголима. Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима (go to school/by car/on foot...), са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава...) **(Интер)културни садржаји:** устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе; већи градови у земљама циљне културе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	What does Emma look like? She looks gorgeous. She's the prettiest girl in our class. What's he like? He's smart and hard-working. Noah doesn't care about anyone. He's is selfish. My friend is sporty and good-looking, but he is very shy. Her clothes are cool! Samuel is as tall as his brother/not as(so) tall as his father. This laptop is less expensive than that one. It's the least expensive laptop in the shop. Jacob's room is usually tidy, but Michael's is often untidy/messy. You can find his clothes everywhere.

	Why is he exhausted? Because the trip was exhausting. The party was really exciting. Everybody was excited. She looks really unhappy. How does he swim? He swims well. We worked hard. He was running fast. It is raining heavily. Are they listening carefully? Ten minutes from here is the biggest wheel of its kind in the world – the London Eye. The buildings are amazing /fantastic. That's the cafe where my sister works. Is that the message which/that Tom sent? There's somebody/nobody/no one in the street. There was nothing strange in his voice. Everything was OK. This chair's uncomfortable. That's impossible! The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости. Поређење придева по једнакости as...as, not so/as...as. Поређење придева са less и the least. Придеви са наставцима –ed и –ing. Творба и употреба прилога за начин (beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...) Употреба одређеног члана уз суперлатив придева. Употреба/изостављање одређеног члана уз називе места. (споменици, музеји, улице, паркови...). Релативне заменице who, which, that, whose, where... Неодређене заменице (somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything...). Питања са What...like, How, Why... Негативни префикси un-, im-...

	(Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	I'm going to the swimming pool. Would you like to come? Yes, please. I like swimming. Would you like a cup of tea? No, thank you/thanks. What are you doing next weekend? Do you want to come to my party? Yes, I'd love to. When is it? At 7.30 on Saturday. Do you fancy/How about a game of tennis this afternoon? Sorry. I can't. I've got a dance class. Shall we go to the sports centre today? Good idea. See you there at 6.00 pm. That's no good for me. What about 5.30? Yes, sure. How about trying my new computer game this morning? I'm afraid I can't. I'm looking after my little sister. Why don't we go to the park? Let's get out of here. That sounds good. The music is too loud. We could/ may/might stay here and watch DVDs. That's boring. If it is cold, put on your jacket. If you hurry, you won't miss the bus. If you don't feel well, you should see a doctor. I've got the flu. You must stay in bed and drink lots of hot drinks. If you don't stay up late, you won't feel tired. You shouldn't eat too much chocolate. Don't give your real name on the Internet. The Present Continuous Tense за унапред договорене радње. Заповедни начин. Изрази: How about...? What about...? Whydon't we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let's... Модални глаголи за изражавање предлога – can/could/may/might. Модални глаголи should за давање савета. Први кондиционал. **(Интер)културни садржаји:** прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Can/Could you help me with these bags, please? They're too heavy. Could I have a glass of water, please? Could I see your exercise book, please? Yes, just a minute. Oh, no. I can't find it. May I see your tickets, please? Here you are, sir. Thank you. Will you open the door for me? Sure. I'm so sorry for... It's all my fault. Sorry, it was an accident. I didn't mean to (break your skateboard).

	That’s all right/OK. Never mind. It doesn’t matter. Thank you for (your help). Thank you from the bottom of my heart. That’s very kind of you. That means a lot to me. Don’t mention it. It’s nothing. You’re welcome. Well done. Congratulations! Happy (festival). When does the train for Glasgow leave? It leaves at 7.38. School starts at 8.45. Which book do you want? The red one. Can I try on those trousers, please? Which ones? The blue ones. Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may. Would you like...? Will за изражавање молби. The Present Simple Tense за изражавање утврђених програма, реда вожње, распореда и сл. Заменице one, ones. **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Read the explanation and circle the correct words. State your problem and describe how you feel about it. Use the expressions below. Make a project about an important city in your town. Make a map and label the important places. To end the call, tap the „end call” button (typically a red button on the left side of your cell phone) or close your phone. Do not touch the adapter with wet hands. Заповедни начин. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	She rarely takes the bus to school. They usually play games in their free time. Does James play any musical instruments? Yes, he does. No, he doesn’t. How many languages do you speak? What time do you usually wake up on school days? My sister doesn’t eat fish. Water freezes at zero degrees Celsius. If /When you heat ice, it melts. What are you looking for? I am looking for my glasses. I can’t find them. Shhh! I am trying to concentrate. What are you thinking about? Who are you talking to?

	Sorry, she can’t come to the phone right now. She’s having a shower. She is studying French in Paris. We are very busy these days. We are decorating the school hall. Look! It’s raining. It doesn’t usually rain here in summer. Does it rain a lot in your hometown? We normally grow vegetables, but this year we aren’t growing any. I can’t see anybody/anyone. How long has he played the guitar? For five years./Since last summer. The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи. Разлике у употреби глаголских облика The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense. The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају. Нулти кондиционал. Питања са препозиционим глаголима. Модални глагол can за изражавање способности. **(Интер)културни садржаји:** породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	When did Columbus discover America? Who invented the telephone? People lived in caves a long time ago. We saw a good film last week. She used to wear glasses. Did he use to drink tea every morning? No, he didn’t. What did you do when you heard the noise? First, I called the police. What were you doing when you heard the noise? I was watching TV. At ten o’clock yesterday morning, I was cycling to school. I fell off my bike and hurt my knee. I couldn’t stand up. Was there anyone to help? No, there wasn’t. I was walking down the lane when I saw a beautiful lady.She was wearing a red dress and a big red hat. While I was sleeping, my brother was helping our father in the garden. She was sleeping when we came in. As soon as I saw them, I started to run.

	They have finished their project. They finished it yesterday. Who did you get the letter from? Have you ever been to London? Yes, I have. I was there last year./ No, I haven't. I have never been to London. He has just arrived. I've already learnt to use that program. Have they arrived yet? They haven't finished their dinner yet. The Past Simple Tense правилних и неправилних глагола, све употребе.The Past Continuous Tense, све употребе Used to. Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense. The Present Perfect Simple Tense за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са ever, never, just, already, yet... Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Present Perfect Simple Tense. Модални глагол could за изражавање способности у прошлости Linking words and phrases (first, then, next, as soon as, after that, finally...). Питања са Who/What/Where/When/Why... Питања са препозиционим глаголима. **(Интер)културни садржаји:** историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА	When I grow up, I would like/I'm going to be a web designer. What about you? I really want to be a programmer. I can't find my keys anywhere. I'll/I will help you look for them. I'll take it, please. I'll leave it, thanks. I promise I won't be late. I believe he will be a great pianist. I don't think he will make it. It will be rainy tomorrow. Why are you putting on your coat? I'm going to take my dog for a walk. It's my birthday next Saturday. I'm going to have a big party. Look at those cars! They're going to crash! What are you doing tonight? We're playing football with friends.

	Would like + именица/инфинитив глагола. Stative verbs (want, promise, believe, think...) The Future Simple Tense за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања.Going to за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања. The Present Continuous Tense за изражавање унапред договорених/испланираних радњи. **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	I'd like to try bungee jumping. I'm interested in swimming. What sports are you interested in? My hobby is collecting badges. What's your hobby? I'm starving. Shall I make a sandwich for you? Yes, please. I'm thirsty. Would you like some lemonade? What's wrong/the matter? I'm tired of/sick of/fed up with/bored with playing this game. Are you tired? I'm exhausted. I'm cold/hot. I don't feel well. I feel sick. Why don't you go to bed? I'm nervous / frightened /upset /scared... Don't worry. Everything will be all right/just fine. It's going to be all right. Are you happy with your new friends? Oh, yes. I am so glad/happy to hear that. I've got/ I have a terrible headache. Take a painkiller. My ear hurts. I'm sorry to hear that. Oh dear! My finger is bleeding. Why don't you put a plaster on it? I've sprained my ankle. Put some ice on it. I'm in trouble. I don't know what to do. Stative verbs (be, want, hurt, have, feel, know...) Заповедни начин. Why don't we/you + инфинитивна основа глагола. Would like + именица/инфинитив глагола. Употреба придевско-предлошких израза tired of / sick of / fed up with / bored with. The Present Perfect Simple Tense **(Интер)културни садржаји:** мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.

ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Excuse me. How do I get to...? What's the best way to...? Could you tell me the way to...? Go straight on until you get to (a bridge). Cross (the bridge). Turn back. Go back. Turn left/right into... Take the first/second turning on the right/left. Go along... It's on the left/right. It's opposite/behind/between/in front of/near/next to/at the corner/just around the corner... Заповедни начин. Предлози за изражавање положаја и просторних односа – in front of, behind, between, opposite... **(Интер)културни садржаји:** јавни простор; типичан изглед места.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Don't throw litter around. Save energy. Turn off lights when not in use. You can/can't sit here. The seat is/isn't free. Can I use your mobile phone? Sure. You mustn't use calculators during the exam. Students must turn off their phones in the classroom. Do you have to wear a uniform at your school? John can't come because he has to work. I must get up early tomorrow morning. I don't have to take my dog for a walk every day/tomorrow. My parents let me go out at weekends. They won't let us feed the animals. Our head teacher made us clean our classroom last Friday. John couldn't come because he had to work. He didn't have to come early yesterday. You should slow down, you shouldn't run down the corridor. Заповедни начин. Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе – can/can't, must/mustn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, shoud/shouldn't. Let/Make + инфинитивна основа глагола. **(Интер)културни садржаји:** понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house. They're Jane's and Sally's bags.

	These are the children’s toys. That’s my parents’ car. This is my blanket. This blanket is mine. This isn’t your card. It’s hers. I’ve got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn’t got /doesn’t have an umbrella. Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – my friend’s/friends’/ children’s books. Присвојне заменице mine, yours... Питања са Whose. **(Интер)културни садржаји:** породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	I love working with people. I don’t like skiing. I’m bad at it. What do/don’t you like doing? Peter hates watching horror films. He enjoys playing video games. I can’t/couldn’t stand the heat. My favourite sport is tennis. What’s your favourite sport? What are your hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls. Придевско-предлошке фразе – interested in, good/bad at, crazy about... Глаголи like/love/hate/enjoy/can’t stand + глаголска именица Питања са What, Who, Why ... **(Интер)културни садржаји:** уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Tea is better than coffee. Of course. That’s true. You are right. The food was great! I disagree/don’t agree with you. It was awful. I think we should help him. Yes, I agree with you. He always helps his friends. I enjoy skiing. Me too. I don’t think he will win the race. Well, I do. No chance! I don’t believe it! That’s right! That’s wrong!

	Stative verbs (think, like, agree, believe...) Питања са What, Why, How ... **(Интер)културни садржаји:** поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ И БРОЈЕВА И ЦЕНА	How many people are there (in the park)? There are two men/women and three children (in the park). How much fruit do we have? There isn't much fruitin the bowl. T here aren't many books on the shelves. A lot of/Lots of people went to the match. A lot of/Lots of snow falls in winter. There were loads of apples on the table. There is a little lemonade in the bottle. There are a few apples. How much is this? It's € 2,365 (two thousand, three hundred and sixty-five euros). That's £ 245 (two hundred and forty-five pounds)/ $300 (three hundred dollars). In my school, 60% of children eat junk food. Основни бројеви преко 1000. Правилна множина именица. Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives... Множина именица које се завршавају на –o: kilos, potatoes... Синкретизам једнине и множине: sheep, fish... Најчешћи облици неправилне множине (men, women, children, people, feet, teeth, mice....). Бројиве и небројиве именице – pounds, money... Квантификатори – much, many, a lot of, lots of, loads of, a few, a little. Питања са How much/many. **(Интер)културни садржаји:** друштвено окружење; валуте циљних култура.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ

6.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**
Циљ:
Циљ наставе и учења ликовне културе је да се ученик развијајући стваралачко и креативно мишљење те тиме гради естетичке критеријуме које примењује кроз практични рад.
Оспособљава се кроз стваралаштво за комуникацију и решавање проблема.
Стваралачки процеси изграђују позитиван однос према уметничком наслеђу и културној баштини свог и других народа.
Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
-опише боје које уочава у природи, окружењу и уметничким делима -пореди утисак који на њега/њу остављају различите врсте боја -користи изражајна својства боја у ликовном раду и свакодневном животу користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад -изрази своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником -прави разноврсне текстуре на подлогама, облицима или у апликативном програму обликује, самостално, или у сарадњи са другима, употребне предмете од материјала за рециклажу − повезује карактеристичан експонат и одговарајући музеј − разматра, у групи, како је учио/ла о изражајним својствима боја и где се та знања примењују -искаже своје мишљење о томе како је развој цивилизације утицао на развој уметности	**БОЈА**	1.Пигментне боје (хроматске и ахроматске боје; основне и изведене боје). 2.Дејство боја (утисак који боја оставља на посматрача; топле и хладне боје; комплементарне боје). 3.Светлост и боја (светлост као услов за опажање боје, разлике у опажању боја; валер; градација и контраст). 4.Примена боја (технике и средства: акварел, темпера, мозаик, витраж, апликативни програми...; изражајна својства боја у керамици, скулптури, графици, таписерији, дизајну одеће и обуће, индустријском дизајну...; примена у свакодневном животу ученика). 5.Уметничко наслеђе (музеји и експонати).
-опише текстуре које уочава у природи, окружењу и уметничким делима -пореди утисак који на њега/њу остављају различите врсте текстура	**ТЕКСТУРА**	1.Текстура (врсте текстура – тактилна и визуелна; текстуре у природи и уметничким делима, материјали и текстура, облик и текстура,

-користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад -прави разноврсне текстуре на подлогама, облицима или у апликативном програму изрази своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником - разматра, у групи, како је учио/ла о изражајним својствима текстура и где се та знања примењују -искаже своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно.		линија и текстура, ритам и текстура). 2.Уметничко наслеђе (грађевине, скулптуре и паркови).
	КОМУНИКАЦИЈА	
-идентификује теме у одабраним уметничким делима и циљеве једноставних визуелних порука -изрази своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником.		1.Комуникативна улога уметности (теме, мотиви и поруке у визуелним уметностима -улога уметности у свакодневном животу). 2.Уметничко наслеђе (уметност некад и сад)
	УОБРАЗИЉА	
-Разуме појам уобразиље и препознаје је у различитим видовима уметничког изражавања користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад -Разматра, у групи, како је учио/ла о изражајним својствима уобразиље и где се та знања примењују -Искаже своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно.		1.Стваралачка уобразиља (стварност и машта, значај маште; разноврсне информације као подстицај за стварање – снови, бајке, митови, легенде...). 2.Уметничко наслеђе (необична уметничка остварења).

-Разуме појам простора и препознаје га у свакодневном животу, као и у различитим видовима уметничког изражавања -користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад -опише свој рад, естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела	**ПРОСТОР**	1.Амбијент (елементи који чине 2.Разуме појам простора и препознаје га амбијент – дизајн ентеријера, атмосфера, корисници 3.Утицај амбијента на расположење, активност и учење 4.Обликовање школског простора; поставка изложбе).

Начин остваривања програма:
ПО ОБЛАСТИМА-
БОЈА
У овој целини предложени су појмови, подпојмови и теме за разговор, а које су везане за изражајне могућности материјала и техника које ученик користи. Наставник нуди само основне информације и корисне савете. Ученици треба да знају да понекад не могу да добију жељени тон зато што сликарске боје које се производе као школски прибор садрже мање пигмента. Ако ученици не могу да набаве квалитетан школски прибор, решење може да буде додавање течних тонера за фасадне боје, који се набављају у фарбари. Тонери и паковање беле еколошке боје за зидове довољни су за одељење. Цртеже и слике које сматрају неуспелим могу да искористе за колаж. У шестом разреду раде и једноставне пројекте. Наставник може да понуди две или више техника, а да ученици гласају коју ће учити или да се поделе на групе према одабраној техници. Скице се раде и бирају у школи, а пројекти могу да се доврше код куће. Уколико ученици желе да раде чворовану таписерију не морају да користе вуну, могу да исеку траке од пластичних кеса. Витраж могу да праве од папира и фолија у боји, а могу и да сликају на пластичним флашама. Најједноставније је да код куће, уз помоћ одраслих, одесеку дно и део флаше тако да добију посуду за оловке. Пластика се лако осликава акварел бојама. Ако желе да имитирају витраж могу да користе и црни перманентни маркер. За мозаик могу да користе пластичне чепове... Наставник може да подстакне ученике на размишљање и истраживање питањима и одабраним информацијама. На пример, причом о томе шта значе боје у неким културама, да ли животиње умеју да сликају, да ли постоји веза између тонова у музици и тонова у визуелној уметности, које две боје би употребили да изразе одређену емоцију, како су боје добиле своје називе... Није пожељно оптерећивати ученике проширеним информацијама (о валерским кључевима, адитивном мешању боја...); боље је да се о томе разговара у следећим разредима, када буду имали више предзнања и када буду више користили савремену технологију. Ученици треба да

добију само елементарне информације о утицају светлости на опажање боја. Важније је да знају да је нормално да постоје разлике у опажању тонова – постоје незнатне разлике у грађи ока, на опажање утичу и околне боје, на различитим мониторима иста слика има другачије тонове (остало ће учити касније). Ако желе да одштампају на мајици слику коју су урадили у апликативном програму потребно је да слику из RGB система (црвена, зелена, плава) пребаце у CMYK систем (цијан, магента, жута и кључ, односно катран/црна), који се користи у штампи (остале информације могу да добију од наставника Информатике). У оквиру целине, предложена је и додатна тема за разговор, „Музеји и експонати”, везана за музеје и карактеристичне експонате који се у њима чувају. Пожељно је да се ученици прво упознају са музејима у Србији, а ученици који наставу слушају на матерњем језику треба да добију основне информације о најзначајнијим музејима у матичној држави. Разговор прате одговарајући визуелни садржаји, а заинтересовани ученици могу да раде и истраживачке задатке.

ТЕКСТУРА

У овој целини су груписани предлози везани за истраживање изражајних могућности традиционалних цртачких, вајарских и сликарских техника. Уколико ученици желе да цртају или сликају текстуру у апликативном програму, то могу да раде као пројекат. У додатној теми за разговор, „Грађевине, скулптуре и паркови”, фокус није на текстури, већ на значајним грађевинама, скулптурама у пленеру и парковима у нашој земљи. Наставник може да прикаже презентацију и да упореди наше наслеђе са светским, нарочито значај за културни туризам и идентитет краја или земље.

КОМУНИКАЦИЈА

У овој целини су предложене теме за разговор о садржају уметничких дела и рекламних (визуелних и аудиовизуелних) порука. Наставник не нуди анализу дела коју ученици записују и меморишу без разумевања. Смисао учења је да ученици доживе уметничко дело, да размишљају о њему и слободно изражавају своје мишљење. Наставник их само подстиче питањима. Ученици треба да разговарају и о томе колико су рекламе на телевизији и интернету ефикасне, колико могу да их заинтересују, а на који начин их одбијају... Наставник може да подстакне ученике да самостално истражују тако што ће поставити одговарајуће питање. На пример: да ли има скривених порука у уметничким делима? У ликовном раду ученици бирају материјал и технику којом ће најефикасније изразити неки садржај (идеју, поруку, став...). У оквиру целине, предложена је и додатна тема за разговор, „Уметност некад и сад”, односно поређење неке теме (садржаја ликовног дела) кроз епохе.

УОБРАЗИЉА

У овој целини су груписани предлози везани за разговор о значају маште (уобразиље, имагинације) у уметности, науци и свакодневним ситуацијама када је потребно пронаћи решење за неки проблем. И у шестом разреду ученици уче о томе како да пронађу подстицај за развијање креативних идеја. Наставник прво показује репрезентативна остварења светских и домаћих уметника заснована на сновима, бајкама, митовима и легендама. Ученици треба самостално да одаберу податке (снове, бајке, митове или легенде) који их подстичу на рад. Додатну тему, „Необична уметничка остварења”, потребно је везати за самостално истраживање и формирање дигиталне збирке „необичних” савремених остварења. Збирка може да буде индивидуална или одељенска. Наставник може да подстакне ученике приказивањем неколико визуелних примера (хидропонична лампа дизајнера Марка Вучковића, радови Сесилије Вебер из серије Natural Humans, уличне слике Џулијана Бивера, подводни музеј у Канкуну, хотел од леда у Шведској...). Ученици бирају врсту уметничких радова које ће истраживати (куће за становање, ципеле, одећа, накит, скулптуре, аутомобили...).

ПРОСТОР

У овој целини су груписани предлози везани за обликовање простора у школи. Ученици могу да обликују башту у школском дворишту. Идеје се могу пронаћи на интернету. Могу да обликују део учионице или хола. Сврха ових активности је да ученици науче како да од доступних материјала направе нешто што ће им користити у свакодневном животу. На пример, од пластичних флаша се могу направити фотеље, клупе, сточићи, полице, жардињере, вазе, лампе, лустери... Употребни предмети које ученици праве самостално или у заједничком раду не треба да имају само употребну, већ и естетичку вредност. Други предлог је симулација музејске поставке или изложбе. Ученици треба да осмисле поставку, да сами распоређују експонате, дизајнирају позивнице за родитеље... Сврха ових активности је да се оспособљавају за презентовање радова.
Исходи су формулисани тако да до краја разреда сви ученици могу да их достигну (у мањој или већој мери) уколико су радили разноврсне задатке од којих сваки циља више исхода и међупредметних компетенција.
Однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
Однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...)
Однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...)
Разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...; раздваја битно од небитног...)
Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...)
Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...)
Организација композиције (примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о перспективи, правцу, смеру...)
Вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...)
Употреба техника (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала)...
Вербална самопроцена -естетска анализа- подразумева излагање свих радова и поређење ликовних решења.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ

6.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 6 РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: Музичка култура
Циљ: Циљ учења Музичке културе је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, ства-ралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-исто-ријским амбијентом у коме су настали;– наведе изражајна средстава музичке уметности карактеристична за период средњег века и ренесансе;– уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у средњем веку и ренесанси;– опише улогу музике у средњовековној Србији;– уочи разлике између духовних и световних вокалних композиција средњег века и ренесансе;– издвоји начине коришћења изражајних средстава у одабраним музичким примерима; – објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената;– одреди врсту музичког инструмента са диркама по изгледу и звуку; – опише разлику у начину добијања звука код исктрумената са диркама;– препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила;– разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике сред-њег века и ренесансе;– коментарише слушано дело у односу на извођачки састав и инстру-менте ;– идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника средњег века и ренесансе;– уочи сличности и разлике између православне и (римо)католичке духовне музике;– идентификује елементе средњовековне музике као инспирацију у	ЧОВЕК И МУЗИКА МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Средњи век:Ранохришћанска музика. Византијско певање. Грегоријански корал. Рани облици вишегласја – мотет. Световна музика средњег века:трубадури, трувериминезенгери. Духовна и световна музика у средњовековној Европи и Србији. Музика средњег века као инспирација за уметничку и популарну музику. Ренесанса Развој духовног и световног вишегласја. Мотет, миса, мадригал. Највећи представници ренесансне вокалне музике: Ђ. П. да Пале-стрина, О. ди Ласо. Инструментална музика ренесансе. Инструменти са диркама: оргуље, чембало, клавир, хармоника, челеста. Народни инструменти. Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје разли-читих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне средњовековне и ренесансне музике. Слушање вокалних, вокално-иструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних омпозитора. Слушање дела традиционалне народне музике. Слушање дела инспирисаних фолклором. Певање песама по слуху самостално и у групи.

музици савременог доба;– изводи музичке примере користећи глас, покрет и традиционалне и/или електронске инструменте, самостално и у групи;– примењује правилну технику певања;– примењује различита средства изражајног певања и свирања у зави-сности од врсте, намене и карактера композиције;– развије координацију и моторику кроз свирање и покрет;– примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједнич-ком музицирању;– користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом;– учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;– изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност);– учествује у школским приредбама и манифестацијама;– понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама;– критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље;– користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Певање песама из нотног текста солмизацијом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодиј-ских мотива у стилу музике средњег века и ренесансе. Певање песама у комбинацији са покретом. Свирање по слуху дечјих, народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инстру-ментима. Свирање из нотног текста дечјих, народних и уметничких компози-ција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим нструментима Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, кори-стећи притом различите изворе звука.Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Стварање мелодије на задати текст. Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима. Реконструкција музичких догађаја у стилу средњег века и ренесансе.

Начин остваривања програма:

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указу-је на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Му-зику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног мен-талног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља од-личну основу за интеграцију са другим предметима.Настава усмерена на остваривање исхода даје

предност иску-ственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос пре-ма музици, а постепена рационализација искуства временом по-стаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру ко-јих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном ути-ску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотиваци-је и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.
Настава Музичке културе остварује се кроз следеће области:

1. Човек и музика,
2. Музички инструменти,
3. Слушање музике,
4. Извођење музике,
5. Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе наставе и учења, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информаци-оних технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне про-јектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истражи-вачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сарад-нички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу прено-шења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и компози-ције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересо-вањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ

6.разред

Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.	
Разред	**Шести**
Годишњи фонд часова	**72 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ ПРЕПОРУЧЕНИ**
– упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелија и нивоу организма; – повеже грађу и животне процесе на нивоу ћелије и нивоу организма; – одреди положај органа човека и њихову улогу; – цртежом или моделом прикаже основне елементе грађе ћелије једно- ћелијских и вишећелијских организама; – користи лабораторијски прибор и школски микроскоп за израду и посматрање готових и самостално израђених препарата; – хумано поступа према организмима које истражује; – направи разлику између животне средине, станишта, популације, екосистема и еколошке нише; – размотри односе међу члановима једне популације, као и односе између различитих популација на конкретним примерима; – илуструје примерима међусобни утицај живих бића и узајамни однос са животном средином; – истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принци- пе научног метода; – идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту/илустрацији; – повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природ- ном селекцијом; – групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи; – одреди положај непознате врсте на „дрвету живота”, на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама; – прикупи податке о радовима научника који су допринели изучавању људског здравља и изнесе свој став о значају	**ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА**	Грађа живих бића – спољашња и унутрашња. Грађа људског тела: хијерархијски низ од организма до ћелије. Једноћелијски организми – бактерија, амеба, ћелија квасца. Удружи- вање ћелија у колоније. Вишећелијски организми – одабрани примери гљива, биљака и животиња. Основне животне функције на нивоу организма: исхрана, дисање, транспорт и елиминација штетних супстанци, размножавање. Разлике у грађи биљака, гљива и животиња и начину функционисања, као и сличности и разлике у обављању основних животних процеса. Откриће ћелије и микроскопа. Основна грађа ћелије (мембрана, цитоплазма, једро, митохондрије, хлоропласти). Разлика између бактеријске, и биљне и животињске ћелије. Ћелијско дисање, стварање енергије, основне чињенице о фотосинтези.
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Популација, станиште, екосистем, еколошке нише, адаптације, живот- не форме, трофички односи – ланци исхране. Абиотички и биотички фактори. Значај абиотичких и биотичких фактора. Антропогени фактор и облици загађења. Угрожавање живих бића и њихова заштита.

њихових истраживања; - одржава личну хигијену и хигијену животног простора у циљу спречавања инфекција; - доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактив- них супстанци; - збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ у случају убода инсеката, сунчанице и топлотног удара и затражи лекарску помоћ кад процени да је потребна; - повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. - табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.	**НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА**	Наследни материјал (ДНК, гени). Телесне и полне ћелије. Пренос наследног материјала. Наследне особине (веза између гена и особина, утицај спољашње средине). Индивидуална варијабилност. Природна селекција на одабраним примерима. Вештачка селекција. Значај гајених биљака и припитомљених животиња за човека.
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Постанак живота на Земљи (прве ћелије без једра, постанак ћелија са једром и појава вишећеличности). „Дрво живота” (заједничко порекло и основни принципи филогеније, сродност и сличност). Организми без једра. Организми са једром. Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организама на „дрвету живота”.
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Обољења која изазивају, односно преносе бактерије и животиње. Бактерије и антибиотици. Путеви преношења заразних болести. Повреде и прва помоћ: повреде коже, уболи инсеката и других бес-кичмењака, тровање храном, сунчаница, топлотни удар. Превенција и понашање у складу са климатским параметрима. Последице болести зависности – алкохолизам.

Начин остваривања програма:

Ученици у шести разред улазе са знањем о основним биолошким појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које биологија као наука пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања.
Програмски садржаји шестог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе биологије:
– Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.
– Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације).
– Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу.
Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:
1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. домаћим задацима;
5. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатнирад...);
6. систематским праћењем рада сваког ученика.
Да би се циљеви и задаци наставе биологије остварили у целини, неопходноје да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГЕОГРАФИЈУ

6.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: ГЕОГРАФИЈА
Циљ: Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демограф- ским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- успоставља везе између физичко-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса; - одређује математичко географски положај на Земљи; - анализира, чита и тумачи општегеографске и тематске карте; - оријентише се у простору користећи компас, географску карту и сателитске навигационе системе; - доводи у везу размештај светског становништва са природним карактеристикама простора; - анализира компоненте популационе динамике и њихов утицај на формирање укупних демографских потенцијала на примерима Србије, Европе и света; - анализира различита обележја светског становништва и развија свест о солидарности између припадника различитих социјалних, етничких и културних група; - анализира географски положај насеља; - објашњава континуиране процесе у развоју насеља и даје примере у Србији, Европи и свету; - доводи у везу типове насеља и урбане и руралне процесе са структу- рама становништва, миграцијама, економским и глобалним појавама и процесима; - уз помоћ географске карте анализира утицај природних и друштве- них фактора на развој и размештај привредних делатности; - доводи у везу размештај привредних објеката и квалитет животне средине; - вреднује алтернативе за одрживи развој у својој локалној средини, Србији, Европи и свету; - објасни политичко-географску структуру државе;	**ДРУШТВО И ГЕОГРАФИЈА**	Друштвена географија, предмет проучавања и подела.
	ГЕОГРАФСКА КАРТА	Географска/картографска мрежа. Географска ширина и географска дужина, часовне зоне. Појам карте и њен развој кроз историју. Елементи карте (математички, географски и допунски). Картографски знаци и методе за представљање рељефа на карти. Подела карата према садржају и величини размера. Оријентација у простору и оријентација карте, мерење на карти, сателитски навигациони системи.
	СТАНОВНИШТВО	Основни појмови о становништву: демографски развитак и извори података о становништву. Број и распоред становништва на Земљи. Природно кретање становништва. Миграције становништва. Структуре становништва: биолошке и друштвено-економске. Савремени демографски процеси у Србији, Европи и свету.
	НАСЕЉА	Појам и настанак првих насеља. Положај и географски размештај насеља. Величина и функције насеља. Типови насеља. Урбанизација.

– представи процесе који су довели до формирања савремене политичко-географске карте света; – објасни како се издвајају географске регије; – илуструје уз помоћ карте најважније географске објекте, појаве и процесе на простору Европе.		Град – унутрашња структура и односи са околним простором. Село и рурални процеси.
	ПРИВРЕДА	Привреда, привредне делатности и сектори привреде. Пољопривреда и географски простор. Индустрија и географски простор. Саобраћај, туризам и географски простор. Ванпривредне делатности. Развијени и неразвијени региони и државе и савремени геоекономски односи у свету. Концепт одрживог развоја.

Начин остваривања програма:
Дати садржаји су препоручени и распоређени у седам темат- ских целина: Друштво и географија, Географска карта, Станов- ништво, Насеља, Привреда, Држава и интеграциони процеси и Географија Европе.
У раду са ученицима препоручује се наставнику да на почет- ку школске године упути ученике на самостални рад тако што ће сваки ученик добити задатак да обради по једну европску државу. Кроз све теме друштвене географије које изучавају у шестом ра- зреду, самостално, у паровима или у групама, ученици ће уз по- моћ наставника, расположивих статистичких извора, картографске грађе и средстава ИКТ-а (интернет извори, презентације: Power Point, Prezi, Edmodo, Kahoot квизове, и др.) обрађивати појединач- не државе Европе (нпр. природни прираштај, миграције, велики градови, рударство, пољопоривреда Русије, Немачке, Словеније, итд.). До краја школске године, ученици ће имати детаљан преглед друштвених одлика по одабраним државама, а онда ће добијене материјале удруживати како би добили регионално-географске приказе. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтетички карактер регионалне географије у односу на поједи- начне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИКУ

6.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА Ш Е С Т И РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: ф и з и к а
Циљ: Циљ учења Физике јесте упознавање ученика са природним појавама и основним законима природе,стицање основе научне писмености, оспособљавање за уочавање и

распознавање физичких појава и активно стицање знања о физичким феноменима кроз истраживање, усвајање основа научног метода и усмеравање према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕ-МА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује врсте кретања према облику путање и према промени брзине и одређује средњу брзину; – објашњава узајамно деловање тела у непосредном додиру (промена брзине, правца и смера кретања, деформација тела) и узајамно деловање тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично и магнетно деловање); – разликује деловање силе Земљине теже од тежине тела; – повезује масу и инерцију, разликује масу и тежину тела, препознаје их у свакодневном животу и решава различите проблемске задатке (проблем ситуације); – демонстрира утицај трења и отпора средине на кретање тела и примењује добре и лоше стране ових појава у свакодневном животу; – демонстрира појаву инерције тела,	УВОД У ФИЗИКУ КРЕТАЊЕ	Физика као природна наука. Физика и математика. Физика и техника. Физика и медицина. Методе истраживања у физици (посматрање, мерење, оглед...). Огледи који илуструју различите физичке појаве (из свакодневног живота). Демонстрациони огледи: – Како савити млаз воде? – Мехури од сапунице имају облик сфере, зашто? – Када настаје електрично пражњење? – Направи дугу. – Опишимо лик предмета у равном и сферном огледалу. Улога мерења у физици и у свакодневном животу (мерење времена, дужине, површине и запремине...). Кретање у свакодневном животу. Релативност кретања. Појмови и величине којима се описује кретање (путања, пут, време, брзина, правац и смер кретања). Векторски карактер брзине. Подела кретања према облику путање и брзини тела. Зависност пређеног пута и брзине од времена код равномерног праволинијског кретања. Променљиво праволинијско кретање. Средња брзина. Демонстрациони огледи

деформације тела под дејством силе, узајамно деловање наелектрисаних тела и узајамно деловање магнета, притисак чврстих тела и течности; – разликује преношење силе притиска кроз чврста тела и течности и наводи примере примене (хидраулична преса, кочнице аутомобила, ходање по снегу...); – познаје примену хидростатичког притисака (принцип рада водовода, фонтане); – изражава физичке величине у одговарајућим мерним јединицама међународног система (SI) и разликује основне и изведене физичке величине, претвара веће јединице у мање и обрнуто (користи префиксе микро, мили, кило, мега); – процењује вредност најмањег подеока код мерних инструмената (односно, тачност мерења); – мери тежину, дужину, време, запремин у и масу и на основу мерених вредности одређује густину и притисак; – одређује средњу вредност мерене величине и грешку мерења; – решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (брзина, тежина, густина, притисак чврстих тела и течности...).		: – Кретање куглице по Галилејевом жљебу. – Кретање мехура ваздуха (или куглице) кроз вертикално постављену дугу провидну цев са течношћу. Лабораторијска вежбе 1. Одређивање средње брзине променљивог кретања тела и сталне брзине равномерног кретања помоћу стаклене цеви са мехуром (или куглицом).
	СИЛА	Узајамно деловање два тела у непосредном додиру и последице таквог деловања: покретање, заустављање и промена брзине тела, деформација тела (истезање, сабијање, савијање), трење при кретању тела по хоризонталној подлози и отпор при кретању тела кроз воду и ваздух. Узајамно деловање два тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично,

		магнетно). Сила као мера узајамног деловања два тела, правац и смер деловања. Векторски карактер силе. Слагање сила истог правца. Процена интензитета силе демонстрационим динамометром. Сила Земљине теже. Тежина тела као последица деловања силе Земљине теже. Демонстрациони огледи. – Истезање и сабијање еластичне опруге. Трење при клизању и котрљању.
	МЕРЕЊЕ	Основне и изведене физичке величине и њихове јединице (префикси микро, мили, кило, мега). Међународни систем мера. Мерила и мерни инструменти (опсег и тачност). Директно и индиректно мерење. Појам средње вредности мерене величине и грешке мерења при директним мерењима. Демонстрациони огледи. – Мерење дужине (метарска трака, лењир), запремине (мензура) и времена (часовник, хронометар). – Приказивање неких мерних инструмената (вага, термометри, електрични инструменти). Лабораторијске вежбе 1. Мерење димензија тела лењиром са милиметарском поделом. 2. Мерење запремине чврстих тела неправилног облика помоћу мензуре. 3. Мерење еластичне силе при истезању и сабијању опруге. 4. Мерење силе трења при клизању или котрљању тела по равној подлози

	МАСА И ГУСТИНА	Инертност тела. Закон инерције (Први Њутнов закон механике). Маса тела на основу појма о инертности и о узајамном деловању тела. Маса и тежина као различити појмови. Мерење масе тела вагом. Густина тела. Средња густина тела. Одређивање густине чврстих тела. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. Демонстрациони огледи. – Илустровање инертности тела. – Судари двеју кугли (а) исте величине, истог материјала, (б) различите величине, истог материјала, (в) исте величине, различитог материјала. – Мерење масе вагом. – Течности различитих густина у истом суду – „течни сендвич” – Суво грожђе у газираној води. – Мандарина са кором и без коре у води. Лабораторијске вежбе 1. Одређивање густине чврстих тела правилног и неправилног облика. 2. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. 3. Калибрисање еластичне опруге и мерење тежине тела динамометром

	ПРИТИСАК	Притисак чврстих тела. Притисак у мирној течности. Хидростатички притисак. Спојени судови. Атмосферски притисак. Торичелијев оглед. Зависност атмосферског притиска од надморске висине. Барометри. Преношење спољњег притиска кроз течности и гасове у затвореним судовима. Паскалов закон и његова примена. Демонстрациони огледи. – Зависност притиска чврстих тела од величине додирне површине и од тежине тела. – Стаклена цев са покретним дном за демонстрацију хидростатичког притиска. – Преношење притиска кроз течност (стаклена цев с мембраном, Херонова боца, спојени судови). – Хидраулична преса (нпр. два медицинска инјекциона шприца различитих попречних пресека спојена силиконским цревом). – Огледи који илуструју разлику притисака ваздуха (како се ваздух може „видети”, како свећа може да гори под водом). – Огледи који илуструју деловање атмосферског притиска. Лабораторијска вежба 1. Одређивање зависности хидростатичког притиска од дубине воде .

Начин остваривања програма: Препоручени садржаји наставе оријентисане на исходе за шести разред доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе Физике:

– Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

– Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и симулације).
– Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу.
Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:
1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем-ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, пројекти, допунска настава, додатни рад...);
5. систематским праћењем рада сваког ученика.
Да би се циљеви и задаци наставе Физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика
наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.
Додатна настава из Физике организује се у шестом разреду са по једним часом недељно. Ова врста наставе обухвата нове садржаје, који се надовезују на програм редовне наставе, али се односе на сложеније физичке појаве или на појаве за које су ученици показали посебан интерес.
Редослед тематских садржаја у додатној настави прати редослед одговарајућих садржаја у редовној настави. Уколико у школи тренутно не постоје технички услови за остваривање неких тематских садржаја из додатне наставе, наставник бира оне садржаје који могу да се остваре. Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање.
Допунска настава се такође организује са по једним часом недељно. Њу похађају ученици који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ
наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм Физике у шестом разреду.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ

6.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: МАТЕМАТИКА

Циљ: Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештина-ма, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, спо-собност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

Годишњи фонд часова: 144

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– прочита, запише, упореди и представи на бројевној правој целе и рационалне бројеве (записане у облику разломка или у децималном запису);– одреди супротан број, апсолутну вредност и реципрочну вредност рационалног броја;– израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину у скупу рационалних бројева;– реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бро-јевни израз, линеарну једначину или неједначину;– примени пропорцију и проценат у реалним ситуацијама;– прикаже податке и зависност између две величине у координатном систему (стубичасти, тачкасти и линијски дијаграм);– тумачи податке приказане табелом и графички;– класификује троуглове односно четвороуглове на основу њихових својстава;– конструише углове од 90° и 60° и користи њихове делове за кон-струкције других углова;– уочи одговарајуће елементе подударних троуглова;– утврди да ли су два троугла подударна на основу ставова подудар-ности;– конструише троугао, паралелограм и трапез на основу задатих елемената (странице и углови троуглова и четвороуглова и дијагонала четвороугла);– примени својства троуглова и четвороуглова у једноставнијим проблемским задацима;– сабира и одузима векторе и користи их у реалним ситуацијама;– одреди центар описане и уписане кружнице троугла; – примењује особине	ЦЕЛИ БРОЈЕВИ	Скуп целих бројева (Z). Супротан број. Апсолутна вредност целог броја. Приказ целих бројева на бројевној правој. Упоређивање целих бројева. Основне рачунске операције у скупу Z и њихова својства. Изрази са целим бројевима.
	РАЦИОНАЛНИ БРОЈЕВИ	Први део: Скуп рационалних бројева. Супротан број. Апсолутна вредност рационалног броја. Приказ рационалних бројева на бројевној правој. Упоређивање рационалних бројева. Основне рачунске операције у скупу Q и њихова својства. Изрази са рационалним бројевима. Једначине и неједначине:$ax + b = c$; $ax + b \leq c$; $ax + b < c$; $ax + b \geq c$;$ax + b > c$ (a, b, c Î Q, $a \neq 0$). Други део: Координатни систем. Приказ података у координатном систему. Приказ зависности међу величинама. Размере, пропорције и проценти. Директна пропорционалност. Обрнута пропорционалност.
	ТРОУГАО	Први део: Појам троугла. Обим троугла. Једнакокраки и једнакостранични троуглови. Висина троугла.Углови троугла. Збир углова троуглова. Врсте троуглова према угловима. Однос између страница и углова троугла. Неједнакост троугла.Конструкције неких углова (60°, 120°, 30°, 45°, 75°, 135°) Други део: Основне конструкције троуглова. Појам подударности и ставови

централне и осне симетрије и транслације у једноставнијим задацима;– израчуна површину троугла и четвороугла користећи обрасце или разложиву једнакост.		подударности. Централна симетрија и подударност. Осна симетрија и подударност. Центар описане и уписане кружнице троугла
	ЧЕТВОРОУГАО	Четвороугао. Углови четвороугла. Збир углова четвороугла.Паралелограм. Особине паралелограма. Услови да четвороугао буде паралелограм. Ромб, правоугаоник и квадрат. Конструкција паралелограма. Сабирање и одузимање вектора. Множење вектора бројем. Трапез. Особине трапеза. Средња линија троугла и трапеза. Конструкције трапеза. Делтоид.
	ПОВРШИНА ЧЕТВОРОУГЛА И ТРОУГЛА	Појам површине фигуре, површина правоугаоника и квадрата. Једнакост површина подударних фигура. Површина паралелограма, троугла, трапеза. Површина четвороугла с нормалним дијагоналама.

Кључни појмови садржаја: цео број, апсолутна вредност, рационалан број, изрази, једначине и неједначине, координатни систем, пропорција, конструкције углова, троуглова и четвороуглова, паралелограм, ромб, трапез, делтоид, центар описаног и уписаног круга, површине троуглова и четвороуглова.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет Математи-ка узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резо-новање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта уче-ници треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усва-јају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама,

оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и инфор-мацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони пре-длог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број ча-сова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и уве-жбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Цели бројеви (24; 9 + 15)

Рационални бројеви (50; 18 + 32)

Троугао (24; 9 + 15)

Четвороугао (22; 8 + 14)

Површине фигура (16; 6 + 10)

У програму су садржаји појединих тема подељени на два дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геоме-тријске садржаје. Предложени редослед реализације тема:

Цели бројеви;

Троугао – први део;

Рационални бројеви – први део;

Троугао – други део;

5. Рационални бројеви – други део;

6. Четвороугао;

7. Површина четвороугла.

Предложена подела тема и редослед реализације нису обаве-зни за наставнике, већ представљају само један од могућих модела.

Напомена: за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, актив-ности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја, треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе за-кључке. Основна улога наставника је да буде организатор настав-ног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати

да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини инте-ресантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивиду-алних карактеристика ученика.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Цели бројеви

Проширивањем система N0, природних бројева са нулом, на-стаје систем целих бројева Z, као скуп који је допуњен негативним целим бројевима и на који се, са N0, такође проширује значење операција и релација.

Први корак у овом проширењу чини додавање негативних целих бројева скупу N0, а природни бројеви у том ширем скупу слове као позитивни цели бројеви. Уз то треба истаћи значење тих бројева које они имају на разним скалама (термометарској, табли лифта, приказивању прихода и расхода...). Указати на температуре – 5оС, тастер лифта који носи ознаку – 1, стање на личном рачуну које има ознаку 40 000 динара и – 40 000 динара. У том смислу, по-жељно је, на конкретним примерима, на разним скалама приказати неке позитивне и негативне температуре, нека позитивна и нега-тивна финансијска стања, надморску висину.

Ако је n ознака за природне бројеве, онда ће –n бити ознака за негативне целе бројеве и при том:

– n у n чине пар супротних бројева,

n је апсолутна вредност за оба броја: n у –n.

броју – n супротан је број n, тј. – (–n) = n.

Поређење целих бројева ослања се интуитивно на њиховом представљању тачкама на бројевној правој и прати представу о ра-спореду тих тачака. Уз ту представу иде и она о усмереној дужи као „ходу” од тачке нула до тачке која представља тај број. Треба нагластити да, када се бројевна права позитивно оријентише, кре-тање у супротном правцу генерише негативне бројеве. У том кон-тексту треба указати и на геометријско тумачење апсолутне вред-ности целог броја и потенцирати апсолутну вредност целог броја као одстојање тачке од (координатне) нуле, истичући да цео број и њему супротан број имају једнаке апсолутне вредности, тј. једнака одстојања од (координатне) нуле.

Сабирање у скупу Z интерпретира се као настављање „ходо-ва” тј. надовезивање усмерених дужи, у смислу да 3 + 5 предста-вљање наставак „кретања” у истом смеру, а да 3 + (–5) представља кретање за 3 јединице у позитивном смеру и потом 5 јединица у негативном смеру. После рада са конкретним примерима (који би били систематски груписани и записивани, као на пример, 7 + 5, 7 + (–5), (–7) + 5, (–7) + (–5)) треба прећи на формалну дефиницију збира целих бројева. Та формализација може уследити и касније, када ученици у потпуности овладају сабирањем целих бројева. Много је важније да ученици суштински схвате алгоритам сабира-ња и да тачно извршавају сабирање, него да знају да искажу дефи-ницију, а не знају да је примене.

Особине сабирања целих бројева (комутативност и асоција-тивност) такође треба приказати кроз конкретне примере. Једно-ставно треба показати да 7 + (–5) има једнаку вредност као и (–5) + 7, тј. да је потпуно свеједно да ли се „крећемо” прво у позитивном смеру за 7 јединичних дужи или у негативном смеру за 5 јединич-них дужи.

Одузимање у скупу Z дефинише се као сабирање са супрот-ним бројем, па је потребно истаћи да је у скупу Z та операци-ја увек изводљива, тј. да више није неопходно да умањеник буде већи или једнак од умањиоца.

Приликом увођења множења у скупу Z, први корак је опет интуитиван. То, на пример, значи да проблем множења 3 × 2 поно-во сводимо на продужено сабирање, тј. на релацију 3 × 2 = 2 + 2 + 2. Аналогно и проблем 3 × (–2) сводимо на релацију 3 × (–2) = (–2) + (–2) + (–2) и кроз низ сличних примера долазимо до правила за множење позитивног и негативног целог броја. Али и до важних последица, а то је да је n × (–1) = (–1) × n = 1 × (–n)= (–n) × 1 = – n. тј. да је n × (–m) = n × (–1) × m = – n × m. Остаје да се објасни случај множења два негативна цела бро-ја па производ (–3) × (–2) записујемо као (–3) × (–2) = –3 × (–2) = – (–6) = 6 (на основу већ познате једнакости – (–n) = n). Уопштеније (–n) × (–m) = –n × (–m) = – (–n × m) = n × m.

Свуда прво долазе конкретни примери множења, па се после њих дају опште формулације. Својства комутативности и асоција-тивности множења илуструју се прво на конкретним примерима, а тек потом се и формално изводе на основу дефиниције множења. На сличан начин, преко примера и кроз задатке, треба илустрова-ти и својство дистрибутивности. Кроз примере треба и показати да скуп Z није затворен за дељење, тј. да количник два цела броја није увек цео број.

Уврстимо и ову важну напомену: наративно изражавање де-финиција и својстава је дидактички врло оправдано, али тек када ученици стекну искуство кроз примере и задатке треба дати пре-цизну математичку формулацију (а не да се прво искажу правила, а потом да се на основу датих правила решавају задаци).

На крају ове теме треба дати преглед основних својстава опе-рација у скупу Z користећи a, b, c итд. као ознаке за променљиве (а не оне којима се истиче знак целог броја).

Рационални бројеви

Проширивање скупа ненегативних рационалних бројева тече на потпуно аналоган начин као и проширивање скупа N0, при чему се треба позивати на одговарајуће поступке примењене у случају конструкције система Z и тиме скраћивати излагање. Када је r ∈Q+, негативне рационалне бројеве треба означавати пишући –r и избегавати непотребно нагомилавање заграда. Дељење у систему рационалних бројева Q осмишљава се као множење реципрочним бројем, па треба истаћи да је сад та операција увек изводљива (сем дељења нулом, кад треба рећи да такво дељење нема смисла). На крају, систематизују се основна својства операција у скупу Q.

Решавање линеарних једначина и неједначинаобрађивати после проширења бројевних система до скупа Q рационалних бројева. Тек у овом скупу је то решавање изводљиво без познатих ограничења. Позната правила решавања једначина и неједначина наведеног облика треба повезати и објаснити одговарајућим осо-бинама операција у скупу Q: ако је a = b, онда је a + c = b + c, ако је a < b онда је a + c < b + c итд. На пример, неједначина 5 – 3x < 6 се може решавати следећим корацима: 5 < 6 + 3x (обема странама додато 3x), –1 < 3x (обема странама додато –6), 3x > –1, x > –⅓ (обе стране помножене са ⅓). Пожељно је приликом објашњавања ко-ристити модел теразија. Кад се бирају нешто сложенији примери једначина и неједначина, непозната треба да фигурише само један-пут (на пример, 3·(7x – 4) = 25). Решавајући текстуалне проблеме састављањем и решавањем одговарајућих једначина и неједначи-на, утврђују се научени поступци и сагледава њихова примена.

У делу који се односи на примену, најпре увести појам координатног система (апсцисна и ординатна оса, јединична дуж, квадранти), као и појам координата као уређеног пара који одређује положај тачке у координатној равни. У овом делу постоји

мо-гућност за понављање појмова из претходне године, одређивање осно и централно симетричних тачака и објеката у координатном систему у односу на координатне осе и координатни почетак, као и транслације тачака или познатих геометријских објеката за задати вектор. Обрадити одређивање растојања између две тачке само када оне имају једнаке вредности апсциса или ордината, а одређивање средишта дате дужи у координатном систему повезати са појмом аритметичке средине из петог разреда.

Након усвајања основних појмова, ученици могу да прошире знања из петог разреда и приказују податке о зависним величина-ма табелама, тачкастим, линијским или стубичастим дијаграмима (и са вишеструким стубићима). Важно је да се ученици оспособе да „читају” графиконе и уочавају зависности међу величинама и у случајевима када оне нису приказане директно на графикону или табели (пређени пут – брзина, број килограма – цена и сл.). У овом делу ученици би на једном делу часова, када савладају основне појмове, могли да се оспособе за елементарно коришћење неког од бесплатних динамичких софтвера за приказивање објеката у координатном систему и за цртање дијаграма.

Након понављања о појму размере из претходног разреда, увести појам пропорције и коефицијента пропорционалности. Об-раду овог градива подредити практичном циљу, уз повезивање са већ познатим садржајима Математике (проценти) и других предмета (Физика, Географија, Биологија, Информатика) у циљу изра-чунавања непознатог члана пропорције.

Кроз практичне примере, увести појам директне и обрнуте пропорционалности уз приказ зависности директне пропорцио-налности у координатном систему. Директну пропорционалност приказивати графички у координатном систему и условом $y = kx$, при чему се не уводи општи појам функције, а може се поменути назив график линеарне функције. График линеарне функције повезати са практичним примерима из свакодневног живота и других предмета.

Троугао

Основни циљ наставе геометрије је да се настави прелаз, за-почет у петом разреду, са нивоа визуелизације на ниво анализира-ња и апстракције са првим корацима према дедукцији. Због тога треба инсистирати на правилним формулацијама, закључивању, коришћењу логичких везника (и, или, ако...онда), али не треба претеривати у строгости код појединих дефиниција и доказа. Изузетно је значајно да се садржаји повезују са познатим појмовима и тврђењима из претходних разреда. У неким једноставнијим ситуа-цијама дати потпуне доказе тврђења.

Појам троугла повезати са познатим појмом затворене изло-мљене линије, а обим троугла повезати са збиром дужина дужи.

Повезати тврђење о збиру унутрашњих углова троугла са познатим својствима трансверзалних углова и анализирати својства спољашњих углова троугла. Ученике навикавати да систематски и прецизно користе одговарајуће ознаке при обележавању страница, темена и углова троугла. Инсистирати да класификацију троуглова на оштроугле, правоугле и тупоугле усвоје сви ученици.Појмове једнакокраког и једнакостраничног троугла повезати са осном симетријом и инсистирати да ученици прихвате да се на-спрам једнаких углова у троуглу налазе једнаке странице и обрнуто.Објаснити чињеницу да се наспрам дуже странице у троуглу налази већи угао и обрнуто, као и теорему о неједнакости троугла.

Увести висину троугла као дуж која садржи теме троугла и нормална је на праву одређену наспрамном страницом, али не помињати ортоцентар, који је предвиђен за седми разред. Конструкције висине лењиром и шестаром повезати са знањима из петог разреда – конструкцијом нормале из тачке на праву.

Објаснити најпре конструкције углова од 90° и 60°, а за-тим увежбати конструкцију симетрале угла лењиром и шестаром и подсетити ученике на конструктивно сабирање и одузимање углова. На овај начин конструисати углове од 30°, 15°, 7°30’, 75°, 22°30’, 52°30’ и друге углове. Указати на разлику између конструк-ције неког угла и цртања помоћу угломера.

Јасно истаћи да је у (геометријским) конструкцијама дозво-љена употреба само обичног лењира и шестара. Важно је са уче-ницима поновити конструкције нормале на праву из дате тачке и паралеле дате праве кроз тачку која не припада тој правој.

Након претходних уводних садржаја о троуглу, обрадити основне конструкције троуглова: (СУС) конструкција троугла када су дате дужине две странице и величина угла између њих; (УСУ) конструкција троугла када је дата дужина једне странице и мера углова који на њу належу; (ССС) конструкција троугла када су дате дужине све три странице; (ССУ) конструкција троугла када су дате дужине две странице и величина угла наспрам веће од њих. Сваку од основних конструкција треба да прати одговарајуће тврђење о одређености страница и углова троугла. Нпр. тврђење за СУС конструкцију треба да гласи: ако су дате две странице тро-угла и угао између њих, онда су одређене величине свих углова и свих страница тог троугла. На примерима илустровати ситуаци-је када није могуће конструисати одговарајући троугао: у случају УСУ ако је збир датих углова већи од 180°; у случају ССС ако дате дужи не задовољавају неједнакости троугла. На примерима пока-зати да у случају када су задате две странице и угао наспрам краће од њих постоје три могућности (задатак има два решења, једно ре-шење или нема решења), али не инсистирати на оваквим задацима. На часовима вежбања, кроз задатке истицати специфичности у вези са конструкцијама једнакокраких, једнакостраничних и правоуглих троуглова. (Сложеније конструкције троуглова планиране су за седми разред.)

Обрада појма подударности међу троугловима природно се дели на три фазе. У првој фази увести појам подударности ослања-јући се на визуелну перцепцију и геометријску интуицију ученика. Два троугла сматрамо подударним ако се један од њих може пре-нети тако да потпуно поклопи други, односно ако се ти троуглови разликују само по свом положају (у равни) и осим тога не постоји било каква друга разлика међу њима (по облику и димензијама). У овој фази, најважније је да ученици уочавају парове одговарају-ћих страница и парове одговарајућих углова два подударна троу-гла. Друга фаза је упознавање са ставовима подударности. Тврђе-ња СУС, УСУ, ССС, ССУ, раније формулисана у вези са основним конструкцијама, треба да послуже за формулацију одговарајућих ставова. Нпр. тврђење СУС треба да буде преформулисано у став СУС: Ако су две странице и њима захваћени угао једнаки двема страницама и њима захваћеним углом другог троугла, онда су ти троуглови подударни. У другој фази од ученика захтевати примену ставова само у најједноставнијим случајевима. Прецизније, треба се ограничити искључиво на задатке:

у којима су дата (нацртана или описана) два троугла за које се непосредно (са слике или из текста) могу уочити једнакости из услова неког става;

у којима се захтева од ученика да уочи који став се може применити и да одреди једнакост осталих парова одговарајућих страница, односно углова.

Кроз задатке наведеног типа истицати специфичности у случајевима када треба утврдити подударност једнакокраких, једнако-страничних, односно правоуглих троуглова. У трећој фази обраде подударности, применом ставова треба извести особине централне и осне симетрије које су ученицима познате из петог разреда. Оваква примена ставова подударности пре свега се односи на детаљна објашњења наставника, кроз која ће ученици постепено усвајати дедуктивни начин закључивања. Доказати најважнија

тврђења о симетрали дужи и симетрали угла и из њих касније извести одго-варајуће закључке о центру описане и уписане кружнице троугла. (У седмом разреду биће обрађени појмови ортоцентар, тежишна дуж и тежиште, особине у вези са њима, као и сложеније приме-не ставова подударности.).

Четвороугао

У овој области треба обрадити дефиниције и основна својства четвороуглова: паралелограма, квадрата, правоугаоника, ромба, трапеза и делтоида. Истицати и логичку повезаност ових фигура (квадрат је правоугаоник, правоугаоник је паралелограм, ромб је паралелограм). Посебно је важно нагласити да све особине па-ралелограма задовољавају и квадрат, правоугаоник и ромб, али да и сваки од њих има своје специфичне особине. Велики број особи-на троуглова треба поновити и искористити приликом откривања особина четвороуглова.

Запазити да се четвороугао разлаже на два троугла (дијагона-лом), ослањајући се на теореме о угловима троуглова доћи до одго-варајуће теореме о угловима четвороуглова. Паралелограму посве-тити највећу пажњу и пре свега обновити научено о паралелограму у петом разреду. На основу наученог о паралелограму у петом ра-зреду као и наученог о подударности троуглова и централној си-метрији, осној симетрији и транслацији у шестом разреду, изводе се особине паралелограма и услови да четвороугао буде паралело-грам. Важно је доказати својства паралелограма. Нагласити да су тачни и обрати неких теорема у вези са паралелограмом.

Треба се ослањати на карактеристична (и изведена) својства при извођењу једноставнијих конструкција поменутих геометриј-ских фигура и конструкције са њима повезаним елементима (ду-жима, угловима и дијагоналама). Сваки задатак са конструкцијом искористити за обнављање основних особина четвороугла који се конструише.

Обновити појам усмерених дужи и вектора (интезитет, пра-вац, смер, једнакост вектора). Увести појам супротног вектора и множења вектора бројем. Објаснити поступак сабирања вектора надовезивањем вектора. Повезати сабирање вектора са паралело-грамом, дијагоналом паралелограма. Одузимање вектора увести као сабирање вектора при чему се један вектор сабира са супрот-ним вектором другог вектора.

Трапез дефинисати као четвороугао који има тачно један пар паралелних страница. Разлагањем трапеза на паралелограм и троугао или паралелограм и два троугла проучити његова својства. Такође, иста разлагања применити приликом конструкције трапеза и тако извођење конструкције трапеза свести на оне конструкције које су ученицима већ познате. Код увођења појма средње линије троугла и трапеза и њихових својстава треба се ослонити на знања о векторима.

Увести појам и особине делтоида. Није предвиђена конструк-ција делтоида.

Површина четвороугла и троугла

Појам површине, којој је посвећено доста пажње, ученици су упознали у првом циклусу. Важно је обновити јединице које се користе за мерење површине. Показати и израчунавање површине неких једноставнијих фигура нацртаних у квадратној мрежи, при чему је један квадрат те мреже изабран за јединицу мере. Једначење површина геометријских фигура осмишљава на класични начин, ослањајући се на појмове разложиве једнакости. При томе се узима да су површине подударних троуглова једнаке.

Полазећи од формуле за површину правоугаоника, допуњава-њем и разлагањем, изводе се формуле за површину паралеселогра-ма, троугла и трапеза. Обрадити израчунавање површине четворо-углова са нормалним дијагоналама: квадрат, ромб, делтоид, као и израчунавање површине произвољног четвороугла разлагањем на познате

геометријске фигуре. Укључити практичне примене рачу-нања површина реалних објеката, и кроз ту примену константно обнављати јединице за мерење дужине и површине. Осим тога, ва-жно је обрадити и ситуације у којима се рачуна површина фигура задатих у координатном систему.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проце-ном нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у гру-пи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака актив-ност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТИКУ

6.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 6. РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: информатика и рачунарство

Циљ: • Оспособљавање ученика за учење, живот и рад у друштву које се, развојем дигиталних технологија, брзо мења

• Развијање информатичких знања, вештина и ставова неопходних за самосталну, одговорну и примерену употребу рачунара у решавању свакодневних задатака у процесу учења, рада и комуникације

• Оспособљавање ученика да одаберу и употребе одговарајућу технологију сходно задатку, области у којој је примењују или проблему који решавају

• Развијање креативности и оспособљавање за креативно изражавање применом рачунарске, информационе и комуникационе технологије

• Оспособљавање ученика да препознају проблем, реше и по потреби рашчлане проблем на делове и решење представе у виду текста, алгоритамског дијаграма или програма

• Оспособљавање ученика да планирају стратегију решавања проблема (претпоставе решења, планирају редослед активности, изаберу извор информација, средстава/опрему коју ће користити, са ким ће сарађивати, кога ће се консултовати)

• Оспособљавање ученика за одговорну примену препорука заштите здравља, безбедности, личне и приватности других у свакодневном раду у дигиталном окружењу

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- коришћењем текстуалног програмском језика опште намене, формира рачунарски програм који за задате нумеричке вредности исписује	**РАЧУНАРСТВО**	- упознавање са изабраним програмским језиком и развојним окружењем на тривијалном примеру програма (треба изабрати

и/или исцртава одговарајући резултат - у оквиру програма користи променљиве, петље и потпрограме (процедуре/функције/методе), као и нумеричке, текстуалне и једнодимензионе низовске вредности (једнодименизионе) - отклања синтаксне грешке и грешке у раду програма коришћењем исписа међурезултата - објасни појам алгоритма као апстрахованог поступка који је имплементиран програмом - реши базичне алгоритамске проблеме над секвенцама вредности попут рачунања статистика (бројање, минимум, максиму, збир), секвенцијалног проналажења и инверзија редоследа, као и да у задатку који је формулисан као опис реалног или замишљеног догађаја препозна могућност примене таквог алгоритма и на основу тога формира програм који представља решење задатка		програмски језик који је заступљен у пракси, има доступно модерно развојно окружење и штити програмера од компромитовања меморије и сличних грешака које почетник тешко решава) - упознавање (кроз примере, објашњења и задатке за самостални рад) са елементима програмских језика и одговарајућим алгоритмима, при чему ће се брзо увести сви концепти програмског језика који су планирани, тако што се неће задржавати на продубљивању сложености проблема који се решава само са одређеним подскупом концепата (петље ће се радити и ако нису обрађени комплексни логички услови и гранања, а на низове ће се прећи пре него што се исцрпи тема секвенцијалне обраде без низова)
- Оспособљавање за различите примене рачунарске, информационе и комуникационе технологије - Развијање креативности и функционализација знања - Оспособљавање ученика да бира и примени најприкладнију технологију зависно од задатка, области у којој примењује или проблему који решава	**ИКТ**	- текст процесор (на рачунару и у облаку) - програми за графику (на рачунару и у облаку) - програми за ММ презентације (на рачунару и у облаку) - блог/сајт - web алати - епошта, чет, форум
- Формирање ставова одговорне комуникације и сарадње у дигиталном окружењу - Развијање свести о опасностима и ризицима при коришћењу интернета - Оспособљавање за одговорну примену препорука заштите здравља, безбедности, личне и приватности других у свакодневном раду у дигиталном окружењу	**ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ**	- поступци и правила за безбедно понашање и представљање на мрежи - ауторска права и симболи који представљају лиценцу - заштита здравља

Начин остваривања програма:
На почетку теме ученике упознати са циљевима и исходима наставе односно учења, планом рада и начинима оцењивања.
Облици наставе
Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:
● теоријске основе у кратким цртама, кроз упутства за реализацију задатака, објашњења основних појмова, концепата, стратегија у циљу развијања поступности, препознавања и установљавања личних стратегија учења код ученика
● практичан рад у групама или индивидуално, индивидуализација је неопходна код конкретног задатка за проверу остварености исхода
Подела одељења на групе
Настава се реализује у групама (оквирно 15 ученика у групи). Годишњи фонд часова је 36.
Место реализације наставе
Часови се реализују у кабинету за информатику - дигиталној учионици
Препоруке за реализацију наставе
- На почетку теме ученике упознати са циљевима и исходима наставе односно учења, планом рада и начинима оцењивања.
- Сложеност задатака треба да прати развојне карактеристике узраста и предзнања са којим долазе у шести разред.
- за примере из свакодневног живота изабрати проблеме који симулирају ситуације и проблеме из предмета које изучавају у школи или реалних ситуација из живота
- Инсистирати на прецизности у анализи, провери исправности и нагласити значај исправљања грешака приликом израде задатка.
Оцењивање
Вредновање остварености исхода вршити кроз:
● праћење остварености исхода у стицању знања (40%-50%)
● праћење развоја вештина при изради практичног рада ученика и активност на часу (30-40%)
● пројектни задатак (20-30%)
Оквирни број часова по темама изражен у %
● Рачунарство 50%
● ИКТ + Дигитална писменост 50%

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

6.разред

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	шести

Годишњи фонд часова **72 часа + 54 часа обавезних физичких активности**

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**		**САДРЖАЈИ**
– примени комплексе простих и општеприпремних вежби у већем обиму и интензитету у самосталном вежбању; − користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама; − упоређује резултате тестирања са вредностима за свој узраст; − примени досегнути ниво усвојене технике кретања у игри, спорту и свакодневном животу; − разликује атлетске дисциплине; − развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике; − одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; схвати вредност спортске гимнастике за сопствени развој; − изведе елементе кошаркашке технике; − примени основна правила кошарке; − користи елементе кошарке у игри; − примени основне елементе тактике у одбрани и нападу; − учествује на унутар одељенским такмичењима; − изведе кретања у различитом ритму; − игра народно коло; изведе основне кораке плеса из	**ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ**		Основни садржаји Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	**Атлетика**	Обавезни садржаји Техника штафетног трчања. Скок удаљ. Бацања кугле 2 kg. Истрајно трчање – припрема за крос. Скок увис (опкорачна техника). Бацање „вортекс-а“. Проширени садржаји Тробој.
		Спортска гимнастика	Основни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Греда. Гимнастички полигон. Проширени садржаји Вежбе на тлу (напредне варијанте). Висока греда. Трамболина. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору (сложенији састав).

народне традиције других култура; − изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; − контролише покрете и одржава тело у води; − преплива 25m техником краула и леђног краула; - процени своје способности и вештине у води; − скочи у воду на главу; − поштује правила понашања у води, и око водене средине; − објасни својим речима значај примењених вежби процени ниво сопствене дневне физичке активноси; - препозна начине за побољшање својих физичких способности; - препозна могуће последице недовољне физичке активности; – правилно се понаша на вежбалиштима као и на спортским манифестацијама; – примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; – примерено се понаша као посматрач на такмичењима; – решава конфликте на друштвено прихватљив начин; – пронађе и користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортскорекративних активности; – прихвати победу и пораз; – вреднује спортове без обзира на лично интересовање;		**Основе тимских и спортских игара** **Плес и ритимика**	Вежбе у вису (сложенији састав). **Основи садржаји** **Кошарка:** Основни елементи технике и правила: - кретање у основном ставу у одбрани, - контрола лопте у месту и кретању, - вођење лопте , - дриблинг, - хватања и додавања лопте, - шутирања, - принципи индувидуалне одбране, - откривање и покривање (срадња играча), - основна правила кошарке. **Проширени садржаји** Напредни елементи технике, тактике и правила игре: дриблинг (сложеније варијанте), - финтирање. Основни принципи колективне одбране и напада **Основи садржаји** Вежбе са вијачом. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази. **Проширени садржаји** Састав са обручем. Састав са лоптом. Кратки састав са вијачом. Енглески валцер.

– примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама			

процени лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; – подстиче породицу на потребу примене редовне физичке активности; – повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; – примени препоручени дневни ритам рада, исхране и одмора; – користи здраве намирнице у исхрани; – користи само препоручене додатке исхрани; – примењује здравственохигијенске мере у вежбању; – правилно реагује након повреда; – чува животну средину током вежбања; – препозна последице конзумирања дувана.		**Пливање**	**Основни садржаји** Предвежбе у обучавању технике пливања. Техника краула. Техника пливања леђног краула. Одржавање на води ради самопомоћи. **Проширени садржаји** Роњење у дужину 5-10 m.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	**Физичко вежбање и спорт**	**Основни садржаји** Основна правила вежбања. Основна правила Кошарке и правила Рукомета. Понашање према осталим субјекатима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању. Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање. Облици насиља у

		Здравствено васпитање	**Основни садржаји** Значај физичке активности за здравље. Поштовање здравственохигијенских мера пре и после вежбања. Последице неодржавања хигијене – хигијена пре и после вежбања. Значај употребе воћа и поврћа у исхрани . Последице направилне исхране и прекомерног уношења енергетских напитака. Поступци ученика након повреда (тражење помоћи). Вежбање и играње у различитим временским условима (упутства за игру и вежбање на отвореном простору). Чување околине на отвореним просторима изабраним за вежбање.

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, плес, кошарка, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.
Циљ и исходи предмета се остварују кроз наставу физичког и здравственог васпитања (у трајању од 2 школска часа недељно) и обавезне физичке активности сваког ученика (у трајању од 1,5 школски час недељно). Програм шестог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из петог разреда.
Настава физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада.
Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу.

Обавезни организациони облици рада:
А. часови физичког и здравственог васпитања;
А1. обавезне физичке активности ученика;

Остали облици рада:

Б. секције,
В. недеља школског спорта,
Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање - камповање...), Д. школска и ваншколска такмичења Ђ. корективно-педагошки рад.

ОБАВЕЗНИ ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

I. Физичке способности

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано рализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа може се користи за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; - подстицање ученика на самостално вежбање; - учвршћивање правилног држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу *Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученикау настави физичког васпитања*, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања, примењујући основне дидактичко- методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. Усвојена знања, умења и навике треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним животним ситуацијама. Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са његовим психо-физичким способностима. Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. Усаваршавање неких мотричких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд).

У раду са напреднијим ученицима реализују се препоручени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

III. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у *физичком и здравственом васпитању* уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-пледа; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика. Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

А1. Обавезне физичке активности ученика

Физичке активности ученика доприносе остваривању постављеног циља и исхода *физичког и здравственог васпитања*. Ове активности организују се у оквиру редовног распореда или према посебном распореду у складу са просторним могућностима школе и потребама ученика у трајању од 1,5 час недељно, реализацијом обавезних и препоручених садржаја.

План рада ових активности је саставни је део планирања у *физичком и здравственом васпитању*.

Школа се може определити за један од понуђених начина организације ових активности на предлог Стручног већа. Начин организације ових активности је саставни део Школског програма и Годишњег плана рада школе.

Начини организације рада обавезних физичких активности ученика:

- Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. У школама које имају одговарајуће материјално-техничке и просторне услове, фонд од ½ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, може се реализовати тако што ће ученици сваке друге недеље имати још један час ових активности, или на други начин који предложи Стручно веће физичког и здавственог васпитања. Ради ефикаснијег рада и обухваћености свих ученика дозвољено је спајање два одељења истог разреда. Два наставника раде истовремено са два одељења.
- Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. Фонд од ½ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, реализује се **кумулативно**, једном у тромесечју, у укупном трајању од 6 школских часова односно 4,5 сати.
- Стручно веће може предложити неки други начин организације ових активности, посебно уколико се школа определи да ове активности реализује изван школе (пливање, скијање, клизање, оријентиринг итд.).

Програмски садржаји обавезних физичких активности

Обавезни програмски садржаји ових активности су:

- Кондиционо вежбање ученика у трајању од најмање 20 минута; - Рукомет/минирукомет.

Напредни елементи технике, тактике и правила игре:

1. хватања котрљајућих лопти;
2. дриблинг - вежбе вођења са радом ногу (кроз ноге, поред и испред тела); вођење две лопте;
3. додавање лопте: додавање „дугим замахом” – чеони залет; додавање лопте изведеним начинима; додавања са изменом места;
4. шутирања на гол, бочни шут са отклоном, шутирање пивотмена, шут са крилне позиције;
5. финтирање: једнострука финта у „слабију страну”;
6. хватање лопте: хватање једном руком;
7. вежбе са два и три играча у нападу;
8. основни принципи колективне одбране;
9. техника игре голмана;
10. игра са применом правила.

Препоручени програмски садржаји ових активности**:**

- Обучавање и усавршавање елемената предвиђених проширеним наставним садржајима:
  1. Атлетике;
  2. Гимнастике;
  3. Плеса и ритмике;
  4. Других активности предвиђених програмом.

- Мали фудбал:
  1. колективна игра у одбрани и нападу;
  2. техника игре голмана;
  3. игра уз примену правила.
- Пливање;
- Скијање;
- Клизање;
- Бадминтон;
- Стони тенис;
- Оријентиринг;
- Друге активности по избору Стручног већа школе;
- Активности од значаја за локалну заједницу.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.
Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће *физичког и здравственог васпитања* у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе *физичког и здравственог васпитања* буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће);
- зимовање: организује се за време зимског распуста (обука скијања, клизања, краћи излети са пешачењем или на санкама и др.);
- летовање: организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана (логоровање, камповање и др.).

Д. Школска и ваншколска тамичења

Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану стручног већа и то у:

- спортској гимнастици (у зимском периоду);
- атлетици (у пролећном периоду);
- најмање једној спортској игри (у току године).

Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.).

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са наставним планом и програмом. Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту и једној дисциплини из гимнастике или атлетике током школске године.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у савладавању градива;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности.

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

- уочавање постуралних поремећаја;
- саветовање ученика и родитеља;
- организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;
- организивање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења.

Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ученицима који су ослобођени практичног дела наставе треба пружити могућност да:

- суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу;
- направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја;
- прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији, часовних, ванчасовних и ваншколских активности.

Исходи за ученике ослобођене од практичног дела наставе

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- Наведе основна правила гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања;
- Дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања;
- Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима итд.;
- Учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења.

Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.

Планирање васпитно-образовног рада

Дефинисани исходи су основни и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Облици наставе:

- теоријска настава (до 4 часа);
- практична настава (68-72 часа).

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, као и први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темама Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима.

При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу процене наставника, материјалнотехничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:Атлетика (16); Гимнастика (16); Основе тимских и спортких игара: Кошарка; (16); Ритимка и плес
(4); Пливање (12); Полигони (6-8):Тестирање и мерење (6-8).

Програм *физичког и здравственог васпитања* остварује се реализацијом основних и проширених садржаја.

Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, потребе ученика и услове за рад.

Физичке способности

При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг и др.) прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговрајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализације интензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге
   - без и са реквизитима,
   - на справама и уз помоћ справа.
2. Развој покретљивости
   - без и са реквизитима,
   - уз коришћење справа, - у помоћ сувежбача.
3. Развој аеробне издржљивости
   - истрајно и интервално трчање,
   - вежбање уз музику – аеробик, - тимске и спортске игре, - други модели вежбања.
4. Развој координације
   - извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у две равни).
5. Развој брзине и експлозивне снаге
   - једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),
   - штафетне игре,
   - извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуалном образовном програму неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности.

Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине

1. Атлетика

Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима.

Основни садржаји

Техника штафетног трчања (начини измене палице и др.);

Скок удаљ, основни елементи технике «увинуће» – рализовати кроз фазе (предвежбе);

Скок увис опкорачном техником, техника скока увис кроз фазе (залет, отскок, прелазак летвице и доскок). Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашчлањивањем на фазе;

Бацања кугле 2 kg – бочна техника;

Бацање „вортекс-а" у даљ;

Проширени садржаји:

Тробој – кроз одељенско такмичење применити три дисциплине које су ученици савладали (трчање, бацања и скокови).

2. Спортска гимнастика

Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта са одређеним бројем часова.

Основни садржаји

Ученике је неопходно поделити у радне групе према полу и према нивоу усвојености елемената из претходних разреда и способностима. Са ученицима који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда потребне су предвежбе и вежбе којима се то надокнађује. Усвојени елементи из петог разреда надограђују се новим вежбовним садржајима предвиђеним овим програмом. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају усвојене садржаје где је могуће чување и помагање од стране ученика. Промена радих места врши се након одређеног броја понављања. Нпр. група које није прошла неки задатак на часу исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се лакши задатак. Након неколико обрађених наставних јединица наставне теме, планом предвидети садржаје других наставних тема (спортска или тимска игра и др.) у циљу интензификације наставе. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходих знања.

Вежбе на тлу (ученице и ученици): повезана два колута напред, колут назад, став о плећима – „свећа“; колут напред летећи; став на глави уз помоћ, став на шакама уз помоћ; премет упором странце „звезда“. Састав на тлу комбинован од елемената из петог и шестог разреда.

Прескок (ученице и ученици): разношка, згрчка (до 120 цм).

Вежбе у упору:

- *дохватно вратило* (ученици) или двовисински разбој - нижа притка (ученице) – вис завесом о потколено, наупор јашући и саскок одношка;
- *паралелни разбој* (ученици) – наскок у упор; њихање и предњихом сед разножно пред рукама; сасед и њихање; њихање и зањихом саскок. Састав од научених елемената. Вежбе реализовати уз помоћ наставника;
- *двовисински разбој* (ученице);
- наскок из места или залета у упор предњи, премах једном ногом у сед јашући, премах другом ногом у упор стражњи и саскок уз помоћ.

Вежбе у вису: *доскочно вратило* (ученици) њихање са повећаном амплитудом и саскок у зањиху; *кругови* (ученици и ученице) љуљање на круговима мањом аплитудом и саскоци уз помоћ наставника;

*двовисински разбо*ј или нека друга справа за вежбе у вису (ученице) климом успоставити њих, њихање са већом амплитудом и спојено саскок у зањиху.

Пењања (шипка, канап, морнарске лестве – до 5 м висине);
Трамболина или одскочна даска:
скокови – предњи пружени и згрчени
Ниска греда:

- боком поред греде;
- суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге);
- различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем; окрет у успону на средини греде;
- суножни одскок из става предножног са променом ноге и доскок; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено.

Проширени садржаји

Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују обавезни садржаји, диференцирани облик рада са напредним ученицима који нпр. прескачу козлић по дужини уместо ширини, раде летећи колут након колута напред. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике.
Вежбе на тлу:

- колут напред и назад – сложеније варијанте
- колут летећи преко препреке;
- Повезани премети странце „звезда“ у једну или у обе стране; Висока греда:
- наскок у упор предњи, упор одножно десном (левом) окретом за 90 степени удесно и прехватом бочно (палчеви су окренути један према другом), вага претклоном и заножењем уз помоћ;
- основна кретања из претходних разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди.

Прескок „разношка“ – козлић постављен по дужини, или са продуженом фазом првог лета (120 цм).
Коњ са хватаљкама – упори и издржаји.
Вежбе у упору:

- двовисински разбој (ученици);
- саскок предњихом.

3. Основе тимских и спортских игара

Садржаји кошарке реализују се на часовима *физичког и здравственог васпитања*, а садржаји рукомета/минирукомета на *обавезним физичким активностима ученика* заједно са другим наставним садржајима.

3. 1. Кошарка

Према просторним и материјалним условима школе користити могућност реализације наставе у оба полугодишта. Усвојене елементе технике треба применити у игри на часу. Континуитет у усвајању садржаја могуће је постићи тако што се претходно усвојени саджаји користе као уводни или специфично припремни у наредном часу.

Основни садржаји

- држање лопте, основни ставови у нападу са лоптом, заустављање у став;
- хватање и додавање лопте у месту и кретању;
- пивотирање;
- дриблинг у месту и кретању;

- двокораком шут на кош; - шут из места и скок шут;
- основни став у одбрани, кретање у одбрани, чување нападача са лоптом;
- ситуациона игра 1:1;
- сарадња два и три играча у позиционој игри и контранападу (обука кроз игру);
- игра 3:3; 4:4 (игра на један кош);
- игра 5:5 уз примену правила прилагођених нивоу усвојености елемената игре.

Проширени садржаји
- демаркирање;
- повезивање елемената технике у акционе целине (хватање лопте, дриблинг, шутирање и др);
- финте (продор, шут);
- игра „2:2- pick and roll”;
- игра „2:2“ по на принципу „додај и утрчи – back door”;
- позициона игра 3:3 и 5:5.

4. Плес и ритмика

Основни садржаји

Њихања и кружења са вијачом у фронатној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника).

Поновити прве две варијанте народног кола Моравац и обрадити трећу и четврту варијанту.

Проширени садржаји

Састав са вијачом од елемената предвиђених програмом петог и шестог разреда.

Састав са обручем састављен од елемената обрађених у петом разреду.

Састав са лоптом састављен од елемената обрађених у петом разреду.

Усавршити коло из краја у коме се школа налази усвојено у предходном разреду Енглески Валцер.

5. Пливање

Ова наставна тема реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе или *обавезних физичких активности ученика.*Приликом реализације садржаја формирати групе пливача и непливача.

Школе које се определе за реализацију програмских садржаја пливања на објектима изван школе, ове часове организују у оквиру *обавезних физичких активности ученика*. Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама из програма.

Основни садржаји

Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), скок на главу и изрон.

Пливање техником краула или леђног краула.

Проширени садржаји

Пливање 25m на време слободном техником.

Роњење по дужини у складу са способностима ученика.

6. Полигони

Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким садржајима и могућностима ученика.

7. Тестирање и мерење

Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из области кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави *физичког и здравственог васпитања*, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику.

Оквирни број часова по темама обавезних физичких активности

1. Основе тимских и спортких игара: Рукомет/минирукомет; (12-18)
2. Друге активности предвиђене програмом стручног већа (42-36).

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби оптималне образовне вредности;
- функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице.

Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка.

Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији достизања постављених исхода, рационалне организације и интензификације часа.

Праћење и оцењивање

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што

је описано одређеним исходом. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе *физичког и здравственог васпитања,* препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата:
  - вежбање у адекватној спортској опреми;
  - редовно присуствовање на часовима физичког и здравственог васпитања и обавезним физичим активностима;
  - учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др.

- Приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита.

- Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике).

Атлетика:

Приказ технике штафтног трчања - техника измене штафете, приказ технике, скока увис опкорачна техника;

Спринтерско трчање 50 m на време, бацање вортекса. Истрајно трчање у трајању од 7 минута.

Трчање школског кроса.

Спортска гимнастика:

Вежбе на тлу: колут у напред, колут у назад, летећи колут, став о шакама уз помоћ, мост из лежања, став на плећима „свећа“, премет странце„звезда“.

Прескок: згрчка уз помоћ.

Вежбе у упору:

- дохватно вратило (ученици) или двовисински рабој - нижа притка (ученице) – вис завесом о потколено, наупор јашући и саскок одношка.
- паралелни разбој (ученици) – наскок у упор; њихање и предњихом сед разножно пред рукама; сасед и њихање; њихање и зањихом саскок. Састав од научнеих елемената. Вежбе рализовати уз помоћ наставика
- двовисински разбој (ученице)
- наскок из места или залета у упор предњи, премах једном ногом у сед јашући, премах другом ногом у упор стражњи и саскок уз помоћ; Вежбе у вису:
- доскочно вратило (ученици) њихање са повећаном амплитудом и саскок у зањиху;
- кругови (ученици и ученице) љуљање на круговима мањом аплитудом и саскоци уз помоћ наставника;
- двовисински разбој или нека друга справа за вежбе у вису (ученице)
- климом успоставити њих, њихање са већом амплитудом и спојено саскок у зањиху;

Приказ технике пењања (шипка, канап, морнарске лестве – до 4 м висине);
Трамболина или одскочна даска:скокови – предњи пружени и згрчени;
Ниска греда:

- боком поред греде;
- суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге);
- различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем; окрет у успону на средини греде;
- суножни одскок из става предножног са променом ноге и доскок; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено;

Гимнастички полигон састављен од обрађених програмских садржаја.

Кошарка:
Контрола лопте у месту и кретању (вођење);
Вођење лопте са променом правца кретања (левом и десном руком);
Хвата и додаје лопту у висини груди, кука изнад главе;
Двокорак у „јачу“страну;
Шут на кош;
Рукомет и други садржаји *Обавезних физичких активности ученика:*
Пратити и вредновати обрађене садржаје рукомета/минирукомета и друге садржаје реализоване у складу са програмом.
Плес и ритмика:
Замаси, кружења, трчања, поскоци и скокови са вијачом. Поскоци и скокови кроз вијачу. Народно Моравац коло уз музику (трећа и четврта варијанта).
Пливање:
Техника краула.

Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе наставник прати и вреднује:
- познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања и основних здравствено-хигијенских правила вежбања; - учешће у организацији ваннаставних активности.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем.
Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

Педагошка документација

- Дневник рада за физичко и здравствено васпитање;
- Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације;

- Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се ралазују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа;
- Радни картон: наставник води за сваког ученика и он садржи податке о стању физичких способности ученика са тестирања, оспособљености у вештинама, напомене о специфичностима и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

3.6.1.Обавезни изборни наставни предмети

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС

6 разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у	Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као	Упознавање са садржајем програма и начином рада	Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса
		Историјске околности пред долазак Христов	Упознати ученике са културно-историјским приликама у Палестини пред Христово рођење
		Старозаветна пророштва о доласку Месије	Указати ученицима на старозаветна пророштва везана за долазак Спаситеља – Месије
		Свети Јован Претеча	Објаснити ученицима улогу и значај Светог Јована Претече
		Нови Завет је испуњење Старог Завета	Упознати ученике са настанком новозаветних књига
		Новозаветни списи (настанак, подела, функција, аутори...)	Објаснити ученицима кључне новозаветне појмове
		Јеванђелисти	Подстаћи ученике да самостално читају Свето Писмо
		Пресвета Богородица - Благовести	Пружити ученицима основно знање о личности Пресвете Богородице;

отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.	творевину Божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.	Богородичини празници	Упознати ученике са Богородичиним празницима.
		Рођење Христово	Приближити ученицима текст о пођењу Христовом
		Христос је Богочовек	Објаснити ученицима разлог оваплоћења Сина Божијег.
		Крштење Христово	Приближити догађај Богојављења кроз причу или видео садржај.
		Христова чуда	Пружити ученицима основно знање о јеванђељским казивањима о Господу Исусу Христу
		Новозаветне заповести и Беседа на гори	Кроз Христове заповести о љубави и тумачење појединих одељака из Беседе на гори указати ученицима на значај љубави према Богу и ближњима.
		Христос - Онај који је наш "пут, истина и живот"	Подстаћи ученике да живе по Јеванђељ
		Лазарева Субота и Цвети	
		Тајна Вечера - прва Литургија	Указати ученицима на повезаност Тајне Вечере и Свете Литургије
		Страдање Христово	Представити ученицма догађаје Страдања Христовог
		Васкрсење Христово	Представити ученицма догађаје Страдања и Васкрсења Христовог као кључне за спасење света и човека.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК

6 разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА

• Упознавање ученика са темама и начином рада у наредној школској години	• да схвати важност садржаја вјеронаучне године за свој живот и раст у кршћанској вјери	**1.** Упознавање ученика са садржајима програма за ВИ разред	• Приповиједање, разговор
• Упознати да се Бог спустио у човјештво како би на нови начин проговорио човјеку • Упознати се са средином и менталитетом у којем Исус одраста и сазријева за своје јавно дјеловање • Открити позив, послање, живот и јавно дјеловање Ивана Крститељ • Доживјети посебност Исусова крштења	разумије утјеловљење • да боље схвати улогу Марије мајке у Исусовом животу • да разумије Исусово синовство и посебну љубав Бога Оца према њему • да разумије како је крштењем и сам постао "дијете Божје" и члан кршћанске заједнице • да Бога доживи као блискога Оца	**2.** Бог који је човјеком постао	• Приповиједање и читање библијског текста
		3. Марија посредница спасења	• Анализа библијског текста, рад у пару
		4. Исус Назарећанин	• Анализа библијског текста, рад у пару
		5. Глас вапијућег у пустињи - Иван Крститељ (Мк 1,1-8; Мт 3,1-12; Лк 3,1-18; Ив 1,19-27)	• Дијапозитиви
		6. Очево свједочанство о Исусу - Крштење на ријеци Јордану (Мт 3,13-17; Мк 1,9-11; Лк 1,21-22; Ив 1,29-34;)	• Ликовно приказивање Ивана Крститеља
		7. Понављање обрађене наставне теме	• Обнављање крсног обрасца сакрамента крштења
• Упознати се са Исусовим науком - Блаженствима • Размишљати о темељним вриједностима "краљевства људи" и Божјег краљевства • Научити што су присподобе и зашто их Исус користи • Упознати се са неким присподобама • Размишљати о ликовима у	• да прихвати Исусов начин говора и усвоји нове појмове (блажени, милосрди, кротки...) • да уочи како ријеч Исусова мијења човјека • да уочи важност стварања новог, бољег свијета • да схвати како је он сам добра земља у којој треба расти сјеме ријечи Божје • да се суживи са ликовима у присподобама • да открије неке	**8.** Закон новога живота - Говор на гори (Мт 5,4-12)	• Проблемско-стваралачки с елементима истраживачког
		9. Кристова ријеч чини човјека новим -- Закеј цариник (Лк 19,1)	• Актуализација- смјестити Блаженства у данашње вријеме
		10. Исус поучава у присподобама - "Ви сте свјетлост свијета" (Мт 5,13)	• Обрада дијела текста - рад у групи, или пару
		11. Ријеч Божја је сјеме (Мт 13,4; Мк 4,4; Лк	• Ликовни приказ - колаж

присподобама и њезиној поруци • Схватити да је Исусов наук и примјер темељ кршћанскога понашања и живота	своје таленте и зна их набројити • да схвати како је Богу сваки човјек важан • да насљедује Исусове примјере	8,5)	
		12. Исус Крист је наш темељ - Кућа на стијени и кућа на пијеску (Мт 7,24; Лк 6,47)	• Рад са разломљеним реченицам
		13. Сватко је Богу важан: Изгубљена овца (Мт18,12; Лк 15,3); Изгубљени и нађени син (Лк 15,11)	• Проматрање и анализа садржаја умјетничке репродукције
		14. Божји дарови ћовјеку - присподоба о талентима (Мт 25,14; Лк 19,11)	• Писање нових присподоба
		15. Краљевство небеско је као гозба (Мт 22,15: Лк 14,15)	• Дијапозитиви, филм
		16. Понављање обрађене наставне теме	• Дијапозитиви, филм
		17. Провјера знања и закључивање оцјена за прво полугодиште	• прикладни радни лист
• Размишљати о томе постоје ли чуда данас • Схватити да је за чудо потребна вјера • Сусрести се с текстовима о Исусовим чудесима и идентифицирати се с неким од ликова • Размишљати о људским погрешкама, измирењу и праштању	• да схвати како је потребна дубока, искрена вјера да би се догодило чудо • да опише неко Исусово чудо • да се суживи са ликом нпр. слијепца • да схвати реченицу: "Нисам достојан..." и повеже са светом мисом • да увиди људску и властиту слабост и грешност • да уочи посљедице осуде и величину праштања и љубави	**18.** Да прогледам - Слијепи Бартимеј (Мк 10,46-52; Мт 20,29-34; Лк 18,35-43; Ив 9,1-41)	• Обрада библијског текста
		19. Вјера спашава ближњега - Вјера једног римског сатника(Лк 7,1-10; Мт 8,5-13	• Разломљена реченица: "нисам достојан..."
		20. Богу је све могуће - оздрављење	• Обрада библијског текста

	• да и сам буде спреман на праштање	узетога (Лк 5,17-26; Мт 9,1-8; Мк 2,1-12)	
		21. Праштање и љубав (Ив 8,1-11*; Марија Магдалена* (Лк 7,36-50)	• Пјесма: Пружи руку своме брату, или Изгубљени син
		22. Понављање обрађене наставне теме	• Писање на стикерима у боји: добро и зло
• Размишљати о Исусовом крижном путу и његовим постајама • Размишљати о појму служења и односу према њему у свакодневном животи • Сусрести се са библијским текстовима о Исусовој муци и смрти • Научити што је Велики тједан • Схватити да је Кристово ускрснуће темељ кршћанске вјере и сваког црквеног славља • Доживјети себе као Исусова ученика	• Да доживи Посљедњу вечеру у свијетлу Новога Савеза, пријатељства, љубави и послања • да уочи величину и потребу служења • да схвати Исусово предање као велику љубав према човјеку (нема веће љубави од ове: дати свој живот за друге) • да уочи побједу ускрснућа • да схвати како је ускрснуће темељ кршћанске науке • да схвати како се Исусово дјело наставља преко његових ученика • да уочи како је сам позван да настави Исусово дјело служења и навјешћивања • да разумије како се Исус враћа Оцу и да су они једно • да усвоји појам "Узашашће"	**23.** Сам се предао за нас - Улазак у Јерузалем	• Излагање, приповиједање
		24. Нови Савез - Посљедња вечера (Мт 26,27)	• Анализа одређеног библиског текста
		25. Тајна Божјег служења - Прање ногу (Ив 13,1-17; 13,34-35; Мт 25,35)	• Излагање, приповиједање
		26. Љубав која ослобађа - мука, смрт и ускрснуће (Мт 27,45-51.54-66)	• Судјеловање на крижноме путу у жупи
		27. Ускрс - средиште кршћанског вјеровања (Лк 24,13-35; 1Кор 15,17)	• Дијапозитиви, филм
		28. Ускрсли Крист шаље своје ученике по свем свијету (Мт 28,16-20; Ив 21, 15-19	• Ускршњи пано
		29. Небески Отац је прославио Исуса - Узашашће Исусово (Мк 16,19; Ив 10,30)	• Ускршњи пано

		30. Понављање обрађене наставне теме	• Радни лист на тему Тродневља и Ускрса
• Упознати настанак Цркве као заједнице Исусових ученика • Градити и његовати однос повјерења и отворености према Цркви као властитој заједници • Разумјети Цркву као нови Божји народ у којем су сви позвани дјеловати промичући вредноте новога свијета • Познавати различите службе у Цркви • Упознати се са постојањем различитих заједница у једној Кристовој Цркви	• да разумије потребу постојања заједнице - Цркве • да буде способан набројити са разумијевањем различите службе у Цркви • да препозна и буде спреман за ангажман у властитој жупној заједници • да уочи властити дар којим би могао служити заједници • да схвати како Дух Свети води Цркву	**31.** Црква - заједница Исусових ученикам (Дј 1-2)	• Анализа библијских текстова
		32. Различити дарови и службе (1Кор 12,4-31	• Асоцијације на библијске слике Цркве
		33. Пастири Кристове Цркве - апостоли и њихови насљедници (и редовници)	• Анализа библијских текстова
		34. Кристови вјерници у свијету (Како сувремени кршћани могу бити свједоци у свијету	• Дијапозитиви, фотографија, филм
		35. Црква и цркве - јединство у различитости (екуменска тема	• Посјета ближој редовничкој заједници
		36. Понављање обрађене наставне теме и закључивање оцјена на крају наставне године	• Разговор о конкретном искуству заједништва у властитој жупи

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

6 разред

ЦИЉ	**ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ** - подстицање и оспособљавање за активно учешће у	**САДРЖАЈИ**	**НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА**

	животу локалне заједнице;		
Општи циљ предмета је оспособљавање ученика за активно учешће у животу школе и локалне заједнице проширивањем знања о демократији, њеним принципима и вредностима кроз практично деловање.	- разумевање функционисања нивоа и органа власти; - упознавање мера власти; - упознавање права и одговорности грађана на нивоу заједнице; - развијање комуникацијских вештина неопходних за сарадничко понашање, аргументовање ставова и изражавање мишљења; - обучавање за тимски начин рада; - развијање способности критичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања.	УПОЗНАВАЊЕ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНАТА ПРОГРАМА (6)	- Увод у програм: представљање циљева, задатка и садржаја програма и упознавање ученика са начином рада. - Упознавање са најзначајнијим појмовима из програма. - Мере и решења: проучавање уводног текста, размена мишљења, уочавање проблема у заједници, предлози могућих решења одређених проблема. - Правила и захтеви тимског рада: упознавање ученика са карактеристикама и правилима тимског рада. - Упознавање са корацима кроз које се реализује програм. - Студија одељења: упознавање ученика са израдом разредне студије, начином прикупљања материјала и прилога за презентацију и документацију за четири дела студије.
		УОЧАВАЊЕ ПРОБЛЕМА У ЗАЈЕДНИЦИ (4)	- Уочавање проблема у друштвеној заједници: ученици кроз дискусију идентификују честе проблеме заједнице и у групама попуњавају "Упитник за уочавање и анализу проблема". - Подела ученика у групе за прикупљање података о појединим проблемима и упућивање у начин коришћења "Упитника за прикупљање података". - Прикупљање података: - разговор са родитељима, наставницима и другим члановима заједнице, - коришћење штампаних извора и информација из медија.

			- Извештавање и дискусија о прикупљеним подацима сваке групе.
		ИЗБОР ПРОБЛЕМА (1)	- Процењивање прикупљених података, дискусија о проблемима и избор заједничког проблема.
		САКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О ИЗАБРАНОМ ПРОБЛЕМУ (8)	- Идентификовање извора информација: упознавање са изворима података. - Упознавање са техникама и поступцима прикупљања информација: разматрање са ученицима "Упутстава за добијање и документовање података", садржаја упитника и других поступака прикупљања података на терену (посете библиотекама, телефонирање, заказивање састанака, писање захтева...). - Подела на истраживачке тимове и припрема потребних материјала: припрема ученика за претходну најаву посете особама у организацијама и институцијама којима ће поставити питања из "документационих упитника". - Сакупљање података о изабраном проблему (може и као домаћи задатак): посете ученика различитим организацијама и институцијама и организовање гостовања особа из организација или институција које се баве решавањем изабраног проблема. - Разговор о прикупљеним подацима.

		ИЗРАДА СТУДИЈЕ (12)	- Подела ученика на четири студијске групе: упознавање са деловима студије и задацима студијских група на основу "Упутстава за студијске групе". - Разврставање и класификовање сакупљених материјала према захтевима делова студије. - Критеријуми за израду студије: упознавање ученика са мерилима за израду и процену студије. - Израда студије: ученици раде на два дела студије - показни део (пано) и документациони део. - Припрема за јавну презентацију: ученици се упознају са циљевима јавног представљања и припремају презентацију у складу са упутством (симулација презентације).
		ЈАВНА ПРЕЗЕНТАЦИЈА СТУДИЈЕ (1)	- Јавно представљање разредне студије: ученици пред жиријем и публиком представљају своје делове разредне студије и одговарају на питања.
		ОСВРТ НА НАУЧЕНО (4)	- Разговор о томе шта су ученици и како научили: ученици самостално процењују искуства и вештине које су стекли током програма. - Израда кратког писаног осврта на научено као део документације: ученици бележе утиске о личном и заједничком раду и напредовању.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

6. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 6. РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: Немачки језик

Циљ: Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме краће текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/ давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставна језичка средства; – постави и одговори на једноставна питања личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставан опис особа, биљака, животиња, предмета, појава или места; – опише карактеристике бића, предмета, појава и места користећи једноставна језичка средства; – разуме једноставне предлоге и одговори на њих; – упути једноставан предлог; – пружи одговарајући изговор или одговарајуће оправдање; – разуме једноставне молбе и захтеве и реагује на њих; – упути једноставне молбе и захтеве; – затражи и пружи кратко обавештење; – захвали се и извини се користећи једноставна језичка средства; – саопшти кратку поруку којом се захваљује; – разуме и следи једноставна упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – даје једноставна упутства из домена свакодневног живота и личних интересовања; – разуме честитку и одговори на њу; – упути пригодну честитку; – разуме једноставне текстове у којима се описују сталне, уобичајене и тренутне радње; – размени информације које се односе на опис догађаја и радњи у садашњости; – опише сталне, уобичајене и тренутне догађаје/	1. ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА 2. ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА 3. ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ 4. ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ 5. ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ 6. ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ 7. ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА	W ie ist dein/Ihr Name/Vorname/Nachname? Das ist Herr/Frau... Ich möchte dir/Ihnen meine Mutter vorstellen. Darf ich ..... vorstellen? Das ist Robert, der neue Schüler in unserer Klasse. – Willkommen. Wo wohnst du? Ich wohne in der Goethestraße 34. Ist das ein Einfamilienhaus oder ein Mehrfamilienhaus? – Eigentlich ein Reihenhaus./ Was ist deine Mutter von Beruf? Sie ist Ärztin. Hast du Geschwister? Ja, einen älteren Bruder. Er heißt Martin und ist verheiratet/ studiert Geografie. Презент јаких и слабих, помоћних и модалних глагола. Упитне реченице. Личне заменице. Присвојни придеви. Бројеви (основни и редни). (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већи градови у земљама циљне културе. Freiburg ist eine wunderschöne Stadt in Baden-Württemberg. Es liegt in der Nähe Frankreich. Freiburg ist eine Studentenstadt, weil dort sehr viele Studenten aus der ganzen Welt studieren. Wie sieht deine Schwester aus? Sie ist ein hübsches Mädchen mit grünen Augen und roten, lockigen Haaren. Sie sieht wie eine Irin aus. Elefanten sind die größten Tiere der Welt. Die können mehrere Tonnen wiegen, obwohl sie nur Pflanzen fressen. Описни придеви. Поређење придева. Придевска деклинација. Презент. (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске Möchtest du mit mir morgen ins Konzert gehen? Es beginnt um 20 Uhr. Ich weiß, dass du diese Sängerin magst. Komm zu mir und bring deine CDs mit. Du solltest mehr Obst und Gemüse essen, wenn du fit bleiben möchtest. Sport ist wichtig. Ich gehe morgen einkaufen. Kommst du mit ? – Ja, gerne./Einverstanden./ Abgemacht. Leider kann ich nicht. Ich muss meiner Mutter helfen. Kommst du nicht mit? – Doch, das habe ich dir schon gesagt. Питање са негацијом и афирмативан одговор Doch. Императив. Облик sollte за давање савета

активности користећи неколико везаних исказа; – разуме краће текстове у којима се описују догађаји у прошлости; – размени информације у вези са догађајима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа догађај из прошлости; – разуме планове и намере и реагује на њих; – размени једноставне исказе у вези са својим и туђим плановима и намерама; – саопшти шта он/она или неко други планира, намерава; – разуме свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним жељама, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне жеље, потребе, осете и осећања користећи једноставна језичка средства; – разуме једноставна питања која се односе на положај предмета и бића у простору и правац кретања, и одговори на њих; – разуме обавештења о положају предмета и бића у прос – опише специфичније просторне односе и величине једноставним, везаним исказима; – разуме једноставна обавештења о хронолошком времену и метеоролошким приликама; – тражи и даје информације о хронолошком времену и метеоролошким приликама користећи једноставна језичка средства; – опише дневни/недељни распоред активности; – разуме једноставне изразе који се односе на поседовање и припадност; – формулише једноставне исказе који се односе на поседовање и припадност; – пита и каже шта неко има/нема и чије је нешто; – разуме једноставне исказе који се односе на описивање интересовања,	8. ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА 9. ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ 10. ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА 11.ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА 12. ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА 13. ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА 14. ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА Анекс - заједничке активности и интересовања у школи и ван ње - спортски дан, обавезе у школи током дана - дневне обавезе (устајање, оброци) - обавезе у кући, уређење простора у којем живи (куповина животних намирница, подела посла …) - развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (кућни љубимци,	и препорука. Презент. (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве. Guten Tag, kann ich Ihnen helfen ? – Ja, ich suche ein T-Shirt aus Baumwolle in Größe XL./ Enschuldigung, wann fährt der ICE nach Hamburg ab? Um 23.45 vom Gleis 5. – Danke schön. Wie komme ich zum Gleis 5? – Gehen Sie drüben und dann etwa 50 Meter geradeaus, da ist der Gles 5. Liebe Fahrgäste, wir machen eine Pause an der Tankstelle, steigen Sie bitte wieder in 15 Minuten in den Bus ein. Ich habe gehört, dass du an der Deutscholympiade den ersten Preis gewonnen hast. Ich gratuliere dir zum Erfolg. – Danke schön. Ich bedanke mich. Упитне реченице. Прилози за место. Предлози за правац. Основни бројеви. (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања. Lest den Text und macht dann die Übung 3! Während der Klassenarbeit darf man kein Wörterbuch benutzen. Wähle die richtige Antwort aus und kreuze sie an. Du sollst alle Geräte vor der Reise ausschalten. Glasmüll kommt hier rein, in den Glascontainer. In Deutschland trennt man den Müll. Императив. Презент. (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом Ich trainiere Basketball seit 5 Jahren. Ich gehe zum Training jeden Abend von 20 bis 22 Uhr. Ich sehe jeden Morgen fern und zwar nur den Wetterbericht. Maria schwimmt gern, deshalb geht sie freitags ins Schwimmbad. Er fastet mittwochs und freitags. Предлози за време. Прилози за време. Презент. (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања. ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ Wie hast du deine Ferien verbracht? Wohin bist du gereist? Als ich klein war, hatte ich Angst vor Hunden, aber vor zwei Monaten habe ich einen Hund zum Geburtstag bekommen. Habt ihr eure Hausaufgaben gemacht? Ich wollte mit Sophie telefonieren, aber niemand hat auf meinen Anruf geantwortet. Перфект. Претерит помоћних и модалних глагола. Временске реченице са везником als/wenn. Прилози за време. (Интер)културни садржаји: историјски

изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – опише своја и туђа интересовања и изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење; – разуме једноставне изразе који се односе на количину нечега; – пита и саопшти колико нечега има/нема, користећи једноставна језичка средства; – пита/каже/израчуна колико нешто кошта; – састави списак за куповину; – на једноставан начин затражи артикле у продавници и наручи јело и/ или пиће у ресторану; – изрази количину у најшире заступљеним мерама (грами, килограми...). Анекс: *Разумевање говора* На крају шестог разреда, ученик треба да: - разуме изразе које наставник употребљава током часа да би дао упутства за рад и друго; - разуме кратке дијалоге и монолошка излагања до осам реченица, које наставник исказује природним темпом, други ученици или их чује преко звучног материјала, а који садрже искључиво језичку грађу обрађену током петог и шестог разреда; - разуме једноставне песме у вези са обрађеном тематиком; - разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу. *Разумевање писаног текста* Ученик треба да:	незбринуте животиње) - празници и обичаји у културама земаља чији се језик учи - оброци (код куће и ван куће) - становање (блок, насеље, кућа, град, село) - куповина (обраћање и учтиве форме обраћања) предмети, распоред часова, недељна оптерећеност - слободне активности	догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости. ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА) Was möchtest du werden? Heute Nachmittag gehe ich mit Anna aus. Nächste Woche werde ich nach Berlin fahren. Am Sonntag werde ich 15. Dann organisiere/mache ich eine Partiy. Презент. Футур. Упитне реченице. (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА Ich habe starke Halsschmerzen. – Schade. Tut mir leid. Bist du müde? – Ja, ich muss jetzt ins Bett gehen. Meine Schwester interessiert sich für Musik/hat Interesse an Musik. Sei/Seid vorsichtig. Das macht mir Spaß. Императив. Презент. (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација. ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ Ich bin bei Marcus. Peter wohnt direkt gegenüber meinem Haus. Wenn du zu mir kommen willst, musst du die U-Bahn nehmen. Die U-Bahn Station heßt „Tiergarten” und ist nicht weit von meinem Haus (entfernt). Da gehst du nur geradeaus und nach der Ampel die dritte Straße links. Wo ist sie? – Ich denke, sie ist in der Apotheke. – In welcher ? – In der Apotheke zwischen der Post und dem Museum. Упитне реченице. Употреба придева и предлога који описују просторне односе. Презент. (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места. ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА Ist der Platz hier frei? Ja, nehmen Sie Platz bitte. Diese Strasse ist gesperrt. Sie müssen einen Umweg machen. Darf ich denn meinen Koffer bis zur Abreise an der Rezeption stehen/liegen lassen? In der Klinik muss man das Handy ausmachen. Wenn du in die Kirche gehst, musst du eine lange Hose anziehen. Упитне реченице. Презент модалних глагола. Модални глаголи. (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола. ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА Unsere Nachbarn leben

- упозна и, када је у питању позната језичка грађа, савлада технике читања у себи и гласног читања; - даље упознаје правила графије и ортографије; - разуме упутства за израду вежбања у уџбенику и радним листовима; - разуме смисао краћих писаних порука и илустрованих текстова о познатим темама (око 70 речи); - издваја основне информације из краћег прилагођеног текста у вези са неком особом или догађајем (ко, шта, где, када...). *Усмено изражавање* Ученик треба да: - разговетно изговара гласове, посебно оне које наш језик не познаје, акцентује речи, поштује ритам и интонацију при спонтаном говору и читању; - ступи у дијалог и у оквиру шест - седам реплика, постављањем и одговарањем на питања, води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађених током петог и шестог разреда; - монолошки, без претходне припреме, али уз наставников подстицај, у десетак реченица представи себе или другога, уз помоћ питања саопшти садржај дијалога или наративног текста, или опише слику, лице, предмет, животињу и ситуацију;		in der Schweiz. Wir haben viele Poster in unserem Klassenzimmer. Susis Hund ist ein Rottweiler. Wessen Regenschirm ist das, deiner oder von deiner Mutter? Присвојни придеви. Присвојни детерминативи. Конструкције за изражавање припадања (ein Freund von mir). (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини. ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? Was machst du in deiner Freizeit am liebsten? Was trinkst du lieber, Apfelsaft oder Orangensaft? – Orangensaft trinke ich am liebsten. London gefällt mir nicht, weil es zu viele Menschen auf den Straßen gibt. Ich finde das Leben in Wien sehr sicher. Ich verbringe meinen Urlaub am liebsten am Meer, denn ich mag Wasser und Schwimmen. Компарација придева. Деклинација именица. (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм. ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА Ich denke, wir müssen ihm helfen. – Du hast recht. Natürlich. Selbstverständlich. Meiner Meinung nach ist diese Reise zu teuer. Bist du auch dieser Meinung? Denkst du auch so? Was denkst du darüber? Was hältst du davon? Bist du damit einverstanden? – Ich denke/meine, ... Презент. Предложни глаголи (најфреквентнији за ову комуникативну функцију). Зависно-сложене реченице (dass, ob, w-?, weil). (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима. ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА Wieviele Schüler sind in deiner Klasse? Es gibt 12 Schülerinnen und 15 Schüler. Diese Jacke kostet jetzt 45 Euro, aber ihr Preis war 98,50 Euro. Jetzt ist sie stark reduziert, mehr als 50%. Er wohnt im dritten Stock. Sein Gebäude hat 12 Stockwerke. Columbus hat 1492 Amerika entdeckt. Mein Vater ist 1978 geboren und ich 2009. Für diese Torte brauche ich 5 Eier und 250 Gramm Butter. Основни бројеви преко 1000. Редни бројеви до 100. Изражавање година до 2000 и касније. Употреба члана. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура

- интерпретира кратке, тематски прилагођене песме и рецитације. *Интеракција* Ученик треба да: - реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном ситуацијом; - поставља једноставна питања и одговара на њих; - изражава допадање или недопадање; - учествује у комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.); - тражи разјашњења када нешто не разуме. *Писмено изражавање* Ученик треба да: - даље упознаје правила графије, ортографије и интерпункције; - допуњава и пише речи и кратке реченице на основу датог модела, слике или другог визуелног подстицаја; - пише пригодне честитке, поруке и електронска писма користећи модел; - пише своје личне податке и податке других особа (име, презиме и адресу); - одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се односе на обрађене теме, ситуације у разреду или њега лично; - прави спискове с различитим наменама (куповина, прославе рођендана, обавезе у току дана...). *Знања о језику*		

- препознаје шта је ново научио; - схвата значај познавања језика; - увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика; - користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости); - разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.		
		Именице (заједничке, властите) Рецептивно усвајање рода, броја и падежа помоћу члана, наставака и детерминатива. Продуктивно коришћење номинатива, датива и акузатива једнине и номинатива и акузатива множине, са одговарајућим предлозима и без предлога у говорним ситуацијама које су предвиђене тематиком. Саксонски генитив. *Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter?* Члан Рецептивно и продуктивно усвајање одређеног и неодређеног члана уз именице у наведеним падежима. Сажимање члана *im, am, ins* (рецептивно). Нулти члан уз градивне именице (рецептивно и продуктивно). Присвојни детерминативи у номинативу, дативу и акузативу једнине и множине (рецептивно). *Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto!* Негација *Kein* у номинативу и акузативу. *Nein, nicht.* *Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.* Заменице

		Личне заменице у номинативу (продуктивно), дативу и акузативу једнине и множине (рецептивно). *Er heißt Peter. Wann besuchst du uns?* Придеви Описни придеви у саставу именског предиката, а само изузетно у атрибутивној функцији (рецептивно). *Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.* Предлози Датив - *bei, mit, aus, vor;* акузатив - *für*; датив/акузатив - *in, an, auf*. Увежбавају се рецептивно уз именице у одговарајућим падежима (рецептивно). *Susi ist bei Christian. Ist das ein Geschenk für mich? Ich bin im Park/ auf dem Spielplatz.* Прилози Најфреквентнији прилози и прилошке фразе: *links, rechts, hier, dort, da, heute, morgen, jetzt, morgen nach dem Frühstück.* Глаголи Презент најфреквентнијих слабих и јаких глагола - простих и глагола са наглашеним или ненаглашеним префиксом, помоћних глагола *sein* и *haben*, модалних глагола *wollen, sollen, müssen* и *dürfen* (рецептивно), као и *können* и *möchten* (рецептивно и продуктивно) у потврдном, одричном и упитном облику једнине и множине. Презент са значењем будуће радње; претерит глагола *sein* и *haben* (рецептивно и продуктивно). Најфреквентнији рефлексивни глаголи и императив јаких и слабих глагола (рецептивно). *Ich heiße Peter. Gibst du mir deine Telefonnummmer? Ich stehe immer um 7 Uhr auf. Sie fährt gern Rad. Kannst du schwimmen? Ich fahre im Sommer nach Österreich. Wo warst du gestern? Möchtest du Basketball spielen?Maria war krank, sie hatte Grippe.* Бројеви Основни до 100.

		Казивање времена по часовнику (у неформалној употреби). Реченица Основне реченичне структуре у потврдном, одричном и упитном облику. Проширивање основних реченичних структура (субјекат - предикат - објекат) подацима о пропратним околностима. Продуктивно коришћење негација *nicht* и *kein*. Упитне реченице уведене упитном речју. Неуведене упитне реченице. *Peter liest. Peter liest ein Buch. Peter liest heute ein Buch. Peter liest nicht. Peter liest keine Zeitung. Liest Peter ein Buch?Was liest er?*

Начин остваривања програма:
Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Структуриран је тако да наставника постепено води од исхода, преко комуникативне функције као области, до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама. Применом оваквог приступа у настави страних језика, ученик се оспособљава да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Овај приступ подразумева уважавање следећих ставова: – циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; – говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; – наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе; – битно је значење језичке поруке; – знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; – настава се заснива и на социјалној интеракцији с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; – наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа; – сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће: – усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; – поимање програма наставе и учења као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности; – наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја; – ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; – уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала; – учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; – рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад; – за увођење новог лексичког материјала

користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Технике/активности Током часа се препоручује динамично смењивање техника/ активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/ затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: – уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); – препознавање везе између група слова и гласова; – одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/ нетачно, вишеструки избор; – извршавање прочитаних упутстава и наредби. Писмено изражавање: – повезивање гласова и групе слова; – замењивање речи цртежом или сликом; – проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично); – повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама; – попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг); – писање честитки и разгледница; – писање краћих текстова. Увођење дечје књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године. СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА С обзиром на то да се исходи остварују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина. Слушање Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције: – дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), – референцијалну (о темама о којима је реч) и – социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.). Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: – од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, – од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, – од особина онога ко говори, – од намера с којима говори, – од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, – од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд. Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће: – присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући могућност да се пажња усредсреди на друге појединости); – дужина усменог текста; – брзина говора; – јасност

изговора и евентуална одступања од стандардног говора; – познавање теме; – могућност/немогућност поновног слушања и друго. Читање Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања, неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања: – читање ради усмеравања; – читање ради информисаности; – читање ради праћења упутстава; – читање ради задовољства. Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели: – глобалну информацију; – посебну информацију, – потпуну информацију; – скривено значење одређене поруке. Писање Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова, итд.), води белешке, сачини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће: – теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима); – текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке); – лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену); – степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање давањем конкретних задатака и упутстава, до самосталног писања). Говор Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Анекс:

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;

- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:
-усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто;

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)
4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

Игре примерене узрасту

Певање у групи

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти
9. Цртање по диктату, израда сликовног речника
10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ
11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова
12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)

13. Разумевање писаног језика:
- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)
a. препознавање везе између група слова и гласова
b. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/не тачно, вишеструки избор
c. извршавање прочитаних упутстава и наредби
14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.
15. Писмено изражавање:
- повезивање гласова и групе слова
- замењивање речи цртежом или сликом
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама
- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер)
- писање честитки и разгледница
- писање краћих текстова
Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање:
- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи)
Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.
Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.
1. Морфологија. Обратити пажњу на исправну употребу различитих морфолошких облика.
2. Синтакса. Обратити пажњу на:
- слагање речи (конгруенцију)
- правилну употребу глаголских времена
- правилно структурирање реченице
- јасност, недвосмисленост реченице
- адекватну употребу зависних реченица
- адекватан ред речи у реченици
- исправну употребу корелатива и везника унутар једне реченице, као и између реченица.
3. Кохерентност. Обратити пажњу да се различити делови текста добро "уклопе" једни са другима и да не стварају проблеме у разумевању:

- информације и аргументе износити постепено и у логичном следу
- текст обликовати тако да представља семантичку целину и да сви његови делови допринесу успостављању те целине.

4. Кохезија. Поштовати логичко-семантичке везе између различитих делова текста. Обратити пажњу на:
- адекватну употребу заменица и заменичких речи
- адекватну употребу везника и конектора
- исправну употребу речи и израза којима се упућује на неки други део текста.

5. Лексичка прикладност. Обратити пажњу на:
- одабир лексике која треба да буде у сагласности са регистром (формалним, неформалним, итд.)
- примерну употребу устаљених метафора
- одговарајућу употребу колокација и фразеологизама
- семантичко-лексичко нијансирање
- сигурну и правилну употребу терминологије.

6. Стилска прикладност. Обратити пажњу на:
- избор регистра (треба да одговара намени текста)
- складно коришћење различитих језичких средстава, како при обликовању неутралних исказа, тако и при обликовању исказа различитог степена експресивности

Типови и врсте текстова (говорних и писаних)

ТИП ТЕКСТА:	**ВРСТА ТЕКСТА:**
- ***Дескриптивни текст*** *(опис виђеног, доживљеног, замишљеног, сањаног).* Представља детаље у вези са једним средишним субјектом. Преовлађује просторна над временском перцепцијом.	кратка прича, приповетка; новински чланак, есеј; стручни/научни чланак; рекламни текст, летак; каталог; итд.
- **Наративни текст** (о стварном, историјском, имагинарном). Прати след чињеница, преовлађује временска перцепција.	бајка, басна, приповетка, новела, роман; новински чланак; извештај; дневник; хроника; приватно писмо; итд.
- **Информативни текст** Основна сврха му је пружање информација.	телеграм, вест, изјава, коментар; обавештење, порука; позивница; записник; пословно писмо; оглас типа "тражи се"; рекламни текст, летак; карта (возна, биоскопска, ...); ред вожење, летења; рецепт (лекарски, кулинарски); биографија (ЦВ); библиографија; итд.
- **Аргументативни текст** Пружа аргументе, са циљем да докаже или оповргне неку идеју/хипотезу/став.	дискусија, дебата; реферат, семинарски, матурски, дипломски рад; стручни/научни чланак; научна расправа; новински чланак; реклама; проповед; итд.

- **Регулативни текст** Планира и/или уређује активност или понашање; прописује редослед процеса	упутства и правила (за употребу апарата, играње игара, попуњавање образаца, и сл.); уговор; закони и прописи; упозорења, забране; здравица, похвала, покуда, захвалница; итд.

Граматички садржаји у шестом разреду

У петом разреду основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда и у шестом разреду, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у шестом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;

2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;

3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;

4. примере и вежбања контекстуализују;

5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;

6. указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на овом узрасту стичу тек почетна граматичка знања која ће се у вишим разредима утврђивати и проширивати (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене / писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ТЕХНИКУ И ТЕХНОЛОГИЈУ

6. разред Назив предмета ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
ЦиљЦиљ наставе и учења технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно
Разред шести
Годишњи фонд часова 72 часа

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- повеже развој грађевинарства и значај урбанизма у побољшању услова живљења; - анализира карактеристике савремене културе становања; - класификује кућне инсталације на основу њихове намене;	**ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ**	Значај и развој грађевинарства. Просторно и урбанистичко планирање. Култура становања у: урбаним и руралним срединама, објектима за инивидуално и колективно становање, распоред просторија, уређење стамбеног простора. Кућне инсталације.
- класификује врсте саобраћајних објеката према намени; - повезује неопходност изградње прописне инфраструктуре са безбедношћу учесника у саобраћају; - повезује коришћење информационих технологија у саобраћајним објектима са управљањем и безбедношћу путника и робе; - демонстрира правилно и безбедно понашање и кретање пешака и возача бицикла на саобраћајном полигону и/или уз помоћ рачунарске симулације;	**САОБРАЋАЈ**	Саобраћајни системи. Саобраћајни објекти. Управљање саобраћајном сигнализацијом. Правила безбедног кретања пешака и возача бицикла у јавном саобраћају.
- скицира просторни изглед грађевинског објекта; - чита и црта грађевински технички цртеж уважавајући фазе изградње	**ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ**	Приказ грађевинских објеката и техничко цртање у грађевинарству.

грађевинског објекта уз примену одговарајућих правила и симбола; - користи рачунарске апликације за техничко цртање, 3D приказ грађевинског објекта и унутрашње уређење стана уважавајући потребе савремене културе становања; - самостално креира дигиталну презентацију и представља је;		Техничко цртање помоћу рачунара. Представљање идеја и решења уз коришћење дигиталних презентација.
- класификује грађевинске материјале према врсти и својствима и процењује могућности њихове примене; - повезује коришћење грађевинских материјала са утицајем на животну средину; - повезује алате и машине са врстама грађевинских и пољопривредних радова; - реализује активност која указује на важност рециклаже; - образложи на примеру коришћење обновљивих извора енергије и начине њиховог претварања у корисне облике енергије; - правилно и безбедно користи уређаје за загревање и климатизацију простора; - повезује значај извођења топлотне изолације са уштедом енергије; - повезује гране пољопривреде са одређеном врстом производње хране; - описује занимања у области грађевинарства, пољопривреде, производње и прераде хране; - изради модел грађевинске машине или пољопривредне машине уз примену мера заштите на раду;	**РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА**	Подела, врсте и карактеристике грађевинских материјала. Техничка средства у грађевинарству и пољопривреди. Организација рада у грађевинарству и пољопривреди. Обновљиви извора енергије и мере за рационално и безбедно коришћење топлотне енергије. Рециклажа материјала у грађевинарству и пољопривреди и заштита животне средине. Моделовање машина и уређаја у грађевинарству, пољопривреди или модела који користи обновљиве изворе енергије.
- самостално/тимски врши избор макете/модела грађевинског објекта и образложи избор; - самостално проналази информације о условима, потребама и начину реализације макете/модела користећи ИКТ;	**КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ**	Израда техничке документације. Израда макете/модела у грађевинарству, пољопривреди или

- креира планску документацију (листу материјала, редослед операција, процену трошкова) користећи програм за обраду текста; - припрема и организује радно окружење одређујући одговарајуће алате, машине и опрему у складу са захтевима посла и материјалом који се обрађује; - израђује макету/модел поштујући принципе економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду; - учествује у успостављању критеријума за вредновање, процењује свој рад и рад других и предлаже унапређења постојеће макете/модела; - одреди реалну вредност израђене макете/модела укључујући и оквирну процену трошкова;		модела који користи обновљиве изворе енергије. Представљање идеје, поступка израде и решења производа. Одређивање тржишне вредности производа укључујући и оквирну процену трошкова. Представљање производа и креирањедигиталне презентације

Кључни појмови садржаја: грађевинарство, пољопривреда, техничка документација, енергетика, предузимљивост и иницијатива

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставне и учења из технике и технологије захтева разноврстан методички приступ с обзиром на различитост функција и карактера појединих делова програмских садржаја, као и психофизичких могућности ученика. За успешно остваривање програма, односно циља учења, је организовати наставу у складу са следећим захтевима:
уводити ученике у свет технике и савремене технологије на занимљив и атрактиван начин, чиме се подстиче њихово интересовање за техничко стваралаштво;
омогућити ученицима да исказују властите креативне способности, да траже и налазе сопствена техничка решења и да се доказују у раду;
систематизовано излагати ученике проблемским ситуацијама - расподела комплексних задатака на низ једноставнијих захтева, идентификовање елемента који ученик мора узети у разматрање приликом решавања проблемских ситуација, као и подстицање ученика на коришћење различитих когнитивних процеса као што су индуктивно и дедуктивно закључивање, поређење, класификација, предвиђање резултата, трансфер знања одпознатог на непознато;
обезбедити услове да ученици на најефикаснији начин стичу трајна и примењива научно-технолошка знања и да се навикавају на правилну примену техничких средстава и технолошких поступака;

не инсистирати на запамћивању података, поготову мање значајних чињеница и теоријских садржаја који немају директну примену у свакодневном животу;
ради што успешније корелације одговарајућих садржаја, усклађивања терминологије, научног осмишљавања садржаја и рационалног стицања знања, умења и навика, неопходна је стална сарадња са наставницима информатике и рачунарства, физике, математике, хемије, биологије и ликовне културе, у циљу развоја међупредметних компетенција;
приликом конкретизације појединих садржаја, нарочито упознавања нових и савремених технологија, у обзир узимати специфичности средине и усклађивати их са њеним потребама.
С обзиром да је настава технике и технологије теоријско-практичног карактера, часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе, односно са највише 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ

6. разред

Програм наставе и учења за шести разред основне школе
(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета чувари природе јесте развијање пожељног понашања у складу са принципима одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину, природу и биодиверзитет.

Задаци наставе предмета чувари природе су да ученици:

- примењују образовање за заштиту и одрживост животне средине,
- развијају вредности, ставове, вештине и понашање у складу са одрживим развојем,
- знају да на основу стечених знања препознају и изаберу квалитетан и здрав стил живота,
- примењују рационално коришћење природних ресурса,
- препознају изворе загађивања и уочавају последице,
- развијају способност за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема,
- поседују иницијативу за активно учествовање и одговорност,
- поседују потребу за личним ангажовањем у заштити и одрживости животне средине, природе и биодиверзитета.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОДРЖИВОСТ, ЖИВОТНА СРЕДИНА И УТИЦАЈ ЧОВЕКА
Узајамна повезаност живог света.
Утицај човека на одрживост животне средине.
Спровођење акција - заштита и одрживост животне средине.
ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ОДРЖИВОСТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
Понашања која не нарушавају одрживост животне средине.

Глобалне промене у животној средини и њихове последице.
Смањење емисије штетних гасова (пројекат).
Заштита од буке.
Комунална хигијена (акција).
Рециклажа (акција).
Спровођење акција - одговоран однос према одрживости животне средине.
ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЗДРАВЉУ
Правила понашања која доприносе очувању здравља.
Потрошачка култура (пројекат).
Органска храна. Брза храна.
Спровођење акција - здравствена култура.
ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЖИВОТИЊАМА
Права животиња - опстанак који зависи од човека.
Животиње за друштво - кућни љубимци.
Угроженост домаћих животиња, огледних животиња и крзнашица.
Спровођење акција - брига о животињама.
ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА РАЗНОВРСНОСТИ ЖИВОГ СВЕТА
Заштићене биљке Србије.
Заштићене животиње Србије.
Теренска вежба: посета резервату природе.
Спровођење акција - обележавања Дана планете и Светског дана заштите животне средине.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наведени садржаји програма изборног предмета чувари природе, поред основног теоријског приступа, поседују и активан приступ који је усмерен ка практичној реализацији заштите животне средине ван учионице, акцијама и изради малих пројеката. Овако конципиран програм даје велику креативну слободу наставницима и ученицима да га сходно условима, могућностима и времену реализују.
Улога наставника је да уз примену различитих метода рада подстичу одговоран однос према животној средини, усмеравају интересовање ученика у покушају да самостално организују активности и реализују пројекте чувара природе.
Оперативна разрада програмских садржаја препуштена је наставницима који одређују време и место реализације наставних садржаја изборног предмета чувари природе.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ

6. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ, ВАЈАЊЕ
Циљ:
- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја;
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;

- развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, апримењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности

Годишњи фонд часова: 36-реализују се као блок часови у оквиру мешовитих група

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- стварање различитих вредности линија и површина -опажање ритма линија, боја, облика -развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја; стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства - развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање	ЦРТАЊЕ	- тачка, линија и смер - слободан ритам маса и волумена, бојених мрља, линија, светлина - компоновање основних тродимензионалних облика - компоновање више ритмичких целина у простору (употребни предмети - естетско процењивање
-развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, апримењују у раду и животу -подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде. -опажање боја	СЛИКАЊЕ	-хроматски и ахроматски скуп - интензивне (јарке, чисте) боје и боје ослабљеног интензитета (замућене боје) - топле и хладне боје - визуелно споразумевање - пантомима,говор тела - амбијент- сценски простор - амбијент- сценски простор - ест. анализа

-асоцијације у низу покретне слике: боје,мрље,цртежи,облици		
-стварање различитихвредности форме (конвексно,конкавно,отворено,затворено) -чврсти материјали, меки -упознавање са ситном пластиком -практична примена усвојеног градива кроз израду плитког рељефа и слободне скулптуре -развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу - развијају способност за креативно и апстрактно мишљење -репродукције 2д и 3д уметничких дела и уочавање разлика - демонстрација рада у појединим материјалима глина, глинамол…	ВАЈАЊЕ	- тактилне вредности површина и облика - чврста и мека форма - моделовање геометријских и неправилних форми -конвексна и конкавна форма -односи маса и волумена - естетска анализа

Начин остваривања програма:
- представљање садржаја рада
- разговори са ученицима (питања, дијалози, дискусије)
- вежбање основних цртачких техника -усмеравање на самосталан рад са наглашеном индивидуалношћу
- рад у групама са поделом задатака
- естетска анализа, самовредновање и оцењивање од самих ученика- објашњавање, дискусија, дијалог, демонстрација
- показивање основних цртачких техника - објашњавање и упознавање са основним ликовним елементима
- индивидуални рад и рад у групама
- коректуре и естетске анализе (заједно са ученицима)
- рад по природи (моделу)
- посете културним институцијама (музеји, галерије)

3.7.НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 7. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

7. разред

Циљ наставе српског језика и књижевности:

- да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку компетентност и писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих образовних стандарда постигнућа.

-да се ученици оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развијају мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје.

-да овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати;

-да упознају, доживе и оспособе се да тумаче књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине и савремене уметности.

-Стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе српског језика, сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе српског језика буду у пуној мери реализовани; развијање љубави према матерњем језику.

-Описмењавање ученика на темељима ортоепских и ортографски стандарда српског књижевног језика;

-Развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;

-Оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;

-Поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;

-Развијање потребе за књигом, и способности да се ученици њоме самостално служе као извори сазнања;

-Упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;

-Подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);

-Васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности.

Годишњи фонд часова: 144

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕ-МА**	**САДРЖАЈИ**
-разликује глаголске начине и неличне глаголске облике и употреби их у складу са нормом; -одреди врсте непромењљивих речи у типичним случајевима; -уочи делове именичке синтагме; -искаже реченични члан речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом; -разликује граматички и логички субјекат; -разликује сложени глаголски предикат од зависне реченице са везником да; -препозна врсте напоредних односа међу реченичним члановима и независним реченицама; -идентификује врсте зависних реченица; -примени основна правила конгруенције у реченици; -доследно примени правописну норму; -разликује дугосилазни и дугоузлазни акценат;	**ЈЕЗИК/ ГРАМАТИКА**	Непромењиве речи, Футур 2, Глаголски начини, Глаголски прилози,Глаголски придеви, Реченични чланови, Синтагма, Напоредни односи међу реченичним члановима, Акценат, Појам комуникативне и предикатске реченице, Напоредни однси међу независним реченицама, Систем зависних реченица(изричне, односне, месне, временске, намерне, начинске/поредбене, допусне, узрочне,последичне , условне
-користи књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима и повезује их са новим делима која чита; -истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи; -чита са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом;	**КЊИЖЕВНОСТ**	Папирни бродови,Р.Тагоре Код куће је најгоре, Е. Кишон Свемирски змај, Д. Ковачевић Плави чуперак, М.Антић Јелена, жена које нема, И.Андрић Крвава бајка, Д.Максимовић Последњи час, А.Доде Облаци, В.Шимборска Дневник, А.Франк Мали принц, А.С.Егзипери Кроз мећаву, П.Кочић Св. Сава у књижевним делима Са пашњака до научењака, М.Пупин Божур, М.Ракић

-разликује народну од ауторске књижевности и одлике књижевних родова и основних књижевних врста; -разликује основне одлике стиха и строфе –укрштену, обгрљену и парну риму; слободни и везани стих; рефрен; -тумачи мотиве (према њиховом садејству или контрастивности) и песничке слике у одабраном лирском тексту; -локализује књижевна дела из обавезног школског програма; -разликује етапе драмске радње; -разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта; -разликује облике казивања (форме приповедања); идентификује језичко-стилска изражајна средства и разуме њихову функцију; -анализира идејни слој књижевног дела служећи се аргументима из текста; -уочи разлике у карактеризацији ликова према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким; -разликује хумористички од ироничног и сатиричног тона књижевног дела; -критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образложи свој став;		Српски Београд деспота Стефана, С.В.Јанковић Међу својима, В.П.Дис Епске народне песме покосовског тематског круга Епске народне песме хајдучког тематског круга Епске народне песме ускочког тематског круга Плава гробница, М. Бојић Наша небеса, М.Црњански Кањош Мацедоновић, С.М.Љубиша Покондирена тиква, Ј.С.Поповић Ципела на крају света, Д.Алексић Јututунска јухахаха, Ј.Ј.змај Вођа, Р.Домановић Подне, Ј.Дучић Еолска харфа, Д.Киш

-доведе у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста; -препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину; -размотри аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевно-уметничких текстова; -препоручи књижевно дело уз кратко образложење; упореди књижевно и филмско дело настало по истом предлошку, позоришну представу и драмски текст;		
-говори на задату тему поштујући књижевнојезичку норму; -разликује књижевноуметнички од публицистичког функционалног стила; -састави кохерентан писани текст у складу са задатом темом наративног и дескриптивног типа; -напише једноставнији аргументативни текст позивајући се на чињенице; -користи технички и сугестивни опис у изражавању; -препозна цитат и фусноте и разуме њихову улогу; -пронађе потребне информације у нелинеарном тексту; -напише електронску (имејл, SMS) поруку поштујући нормативна правила; -примени различите стратегије читања (информативно, доживљајно, истраживачко и др.); -састави текст репортажног типа (искуствени или фикционални).	**ПРАВОПИС/КУЛТУРА УЗРАЖАВАЊА**	Говорне вежбе Функционални стилови-књижевноуметнички, публицистички Правописна решења у вези са глаголским облицима Нелинеарни текстови-табеле,легенде, графикони, мапе ума Скраћенице Технички и сугестивни опис

Начин остваривања програма:
ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија) У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се неупознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији). Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ванконтекста у којем се остварује њена функција. У 1. и 2. разреду у оквиру вежби слушања,говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од 3. до 8. разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика. Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање,разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на ниво програмских захтева наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе. Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од 1. до 8. разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. Програмске садржаје из акцентологије не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента. Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која сеорганизују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Настава ортоепије обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе. Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: -ч, -ћ, -џ, -ђ, -х, као и -е (често отворено). Ученици с неправилним изговором -р, -с, -з упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту. Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност. Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У настави граматике треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу: - подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика; - сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности; - заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима истилским функцијама језичких појава; - уважавање ситуационе условљености језичких појава; - повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста; - откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава; - коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика; - систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава; - неговање примењеног знања и умења; - континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом; - остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања; - побуђивање ученикових језичког израза животним ситуацијама; - указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава; - коришћење прикладних илустрација одређених језичких појаваУ настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика. Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава. У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима. Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и примењивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве прихватају је као стваралачки поступак, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у умења, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања. Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - примењивост и стваралаштво. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и примењивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем правописних и стилских вежби.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују сакомуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују. Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке. Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру. Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи: - Коришћење погодног полазног текста (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњаводговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научнопопуларни ипублицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика. - Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) говорних ситуација. - Подстицање ученика да полазни текст доживе и схвате у целини и појединостима. - Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који непосредно доприносе бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.) - Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, уочавају примере језичке појаве која је предмет сазнавања. - Најављивање и бележење нове наставне јединице и подстицање ученика да запажену језичку појаву истраживачки сагледају. - Сазнавање битних својстава језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...). - Сагледавање језичких чињеница (примера) са разних становишта, њихово упоређивање, описивање и класификовање. - Илустровање и графичко представљање језичких појмова и њихових односа. - Дефинисање језичког појма; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности. - Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и упримерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање). - Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће). Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се усукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна. Паралелно и здружено, у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера.

То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе,

односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних,информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњушколовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је непотребна подела на домаћу и школску лектиру, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - лирика, епика, драма, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то.

Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обогаћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Текстови из лектире представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу наодговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.). Наставнику је дата могућност и допунског избора дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет доживљавања и разумевања текста и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставниково и учениково припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у

припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме. Повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са

ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза,реченичне акценте, темпо и гласовне модулацијеИзражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова. У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање – ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру слушалачку публику, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење. Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцијисвестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.
Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају. Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака, Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.
Ученици старијих разреда уводе се у информативно читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. Информативним читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење. Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређујеговорење текстова у прози и стиху. Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од начина учења и логичког усвајања текста. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста

напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно – природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и више пута, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложеном и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом. Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима. Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у начелу предтеоријско и да није условљено познавањем стручнетерминологије. То, међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађимразредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивнодоживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формалноспада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика. У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умеснулокализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати упригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење. Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи не предаје и не учи, већ чита, усваја, у њој се ужива и о њој расправља. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и

животни сензибилитет. Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева активну улогу ученика у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који истраживачки, стваралачки и сатварачки учествује у проучавању књижевноуметничких остварења. Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела самостално решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученикаподстицати да уочава, открива, истражује, процењује и закључује. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности. Проучавање књижевноуметничког дела у настави је сложен процес који започињенаставниковим и учениковим припремањем (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје напродуктивније видове добија у интерпретацији књижевног дела на наставном часу, а у облицима функционалне примене стечених знања и умења наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у поредбеним изучавањима књижевноуметничких дела и истраживачкоинтерпретативним приступима новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапепроцеса проучавања књижевноуметничког дела у настави јесу методолошко и методичко заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу. У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основнометодолошко опредељење треба да буде превасходна усмереност интерпретације премауметничком тексту. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, заунутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста, али она никако не превиђа нужност примене и вантекстовних гледишта да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено. Уз наведена методолошка опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља методика наставе књижевности: да буде оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима, да има сопствену кохерентност и поступност, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују јединство анализе и синтезе.

О оквиру основне методолошке оријентације да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена према уметничком тексту, примат припада опредељењу да се динамика интерпретације усклађује са водећим уметничким вредностима књижевног остварења, тако што ће оне бити чиниоци обједињавања интерпретативних токова кроз свет делаЈедно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставнаинтерпретација јесте удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности обухвати, односно проучи, дело у целини. Пошто су обједињена поставка и односи свестраних међусобних прожимања природне датости уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и сви други битни чиниоци уметничке структуре,међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији

књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји,текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблемиУ сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним естетским, методолошким и методичким разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато методолошки и методички прилази књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, не познају и не признају утврђене методолошке и методичке системе које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема једном датих и уходаних путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу сваком појединoм књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно инепоновљиво уметничко остварење. Књижевнотеоријски појмови. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова ипомоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајногстановишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност. Функционални појмовиФункционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њиховапримењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само подстицати ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) разумеју и схвате и да их примењују у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне околности које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: узрок, услов, ситуација, порука, однос и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима. Функционалне појмове не треба ограничити на поједине разреде. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања, а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРАРазвијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на некњижевне текстове и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог

изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се интегрише са свим видовима усмених и писмених облика изражавања. У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду заједнички основни циљ: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама. Неопходно је да ученици уоче разлику између говорног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица. Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика. Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само конјугација и деклинација, него и систем грађења речи (изведене, сложене и сложено-изведене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника. У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе се односе на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме,дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развијуученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијатиспособност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривањесемантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима
Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свимразредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могуизводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу унаставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичкихпојмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика. Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговораЗнатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору. У свим облицима неговања језике културе образац или узор треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у

садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу). Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектири, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаљаи изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена. Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални радученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележевредне примере: успеле описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежнообразовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требалоповремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво удодатном раду и литерарној секцији има богатије садржаје и облике, као и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења. Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретној прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунски рад се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.+Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања,наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основупретходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештиниученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређенихпрограмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчјим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена. Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уочетешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

ДОДАТНИ РАД

1. За додатни рад опредељују се ученици изнадпросечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовненаставе (књижевност, језик, култура изражавања, филмска и сценска уметност). Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошкопсихолошка служба школе све до ИВ разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. Додатни рад се организује и изводи за ученике од 4. до 8. разреда, један час недељнотоком целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног радаодржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.). 3. Додатни рад - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања,умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање,развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине, које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом,ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и

посебно стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.). 4. Уочавање потенцијално даровитих ученика у овој области остварује се непосреднимпраћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрама, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља применом одређених инструмената од стране школског психолога или педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. Програмом рада обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно језичка култура, филмска и сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари у целини оријентационе садржаје програма. Битно је да планирани садржаји програма буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика може се реализовати као индивидуализовани (примерен појединим ученицима) и групни (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте садржаје програма додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе). 6. Улога наставника у додатном раду је специфична. У сарадњи са учеником (евентуално-родитељима и школским педагогом или психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, у извесној мери непосреднији и ближи него у редовној настави.

7. У додатном раду са ученицима наставник прати и евидентира њихов развој и напредовање,усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу. 8. Ученици се самостално опредељују за додатни рад из српског језика (могу битимотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад,објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе самостварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет,талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели.

Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада – додатном раду, на пример, из овог предмета).

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

7. разред

Наставни предмет: Енглески језик
Циљ:Циљ учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова: 72

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.
1) Лични идентитет
2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши-је, наставници итд.)
3) Географске особености
4) Србија – моја домовина
5) Становање – форме, навике
6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10) Млади – деца и омладина
11) Животни циклуси
12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14) Транспорт и превозна средства
15) Клима и временске прилике
16) Наука и истраживања
17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика; визуелне уметности; драмске уметности)
18) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19) Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, празници)
20) Слободно време – забава, разонода, хобији
21) Исхрана и гастрономске навике
22) Путовања
23) Мода и облачење
24) Спорт
25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ**
– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства; – размени једноставније информације личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење;	ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	*Hi Sophie, how are you/ have you been? Fine!/ Pretty good!/Great!/ Never been better!/Not bad!/As usual./A little busy actually!/I've been busy studying, how about you?/Thanks for asking, and you?* *It was nice meeting you. It was nice/a pleasure meeting you as well/too./You as well/too./I hope to see you again./I look forward to meeting/seeing you again. Say hello/hi to your family.* *Is Dorian your first name? No, it's my middle name. My first name is David. What's your first/middle/last name/family name/surname?* *I was named after my great-grandfather, who was Russian. Who were you named after? My godparents chose this name for me.* *I grew up/was raised in Serbia, but my parents moved to Australia when I was ten. My paternal grandparents are still alive, but my maternal grandparents died when I was a child.* *These are my classmates, Vasilije and Neda; we've been friends for years. We belong to the the Drama Club, and we meet once a week/ every Thursday afternoon. Which school club do you belong to?* *Who's that girl on the right/left – the one in the leather jacket and plain T-shirt? The picture was taken a few years ago, but it must be Elena, a girl from my class. She plays the guitar in the school orchestra. What instrument do you play?* *Luka and I go to the same school, but we aren't in the same class. We get on/along very well, although we don't always agree about everything. He doesn't live in my street; however, he lives very close to*

– упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности ко- ристећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; – упути уобичајене молбе и захтеве; – честита, захвали и извини се користећи мање сложена језичка средства; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – пружи једноставнија упутства у вези са уобичајеним ситуаци- јама из свакодневног живота; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и си- туације у садашњости; – разуме једноставније текстове у којима се описују способно-		*me, just round the corner. Who do you get on/along (well) in your class/school/family?* *Phillip's quite brainy, and he's really good with computers, but he's been really bad-tempered since his parents got divorced. Who has he lived with since then?* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Past Simple Tense* глагола *to be* и осталих глагола (правилних и неправилних) *The Past Continuous Tense* *The Present Perfect Tense* учесталијих глагола (правилних и неправилних) Питања са *Who/What/Which/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима *(go to school/by car/on foot...),* са основ- ним географским појмовима (називима улица, градова, држава) Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) **(Интер)културни садржаји**: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбин- ске везе Већи градови у земљама циљне културе

сти и умећа; – размени појединачне информације и/или неколико информа- ција у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико веза- них исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информа- ција у низу о искуствима, догађајима и способностима у про- шлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл ; – разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећа- ња, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта он/она или неко други	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	*What's he/she like? He's smart and confident, but he's slightly irresponsible at times. What does he/she look like? She's of medium height/build and she's got medium length straight/wavy/curly hair. She usually wears sporty clothes – she must love sports!* *My sister's too young to take the driving test. My brother isn't tall enough to play basketball.* *Fast food is unhealthy, isn't it? These potatoes are too salty, aren't they?* *Our results look great compared to theirs. We can't be worse than them.* *The lamp is broken! The news is fascinating/unbelievable.* *What an enormous fish! What a lovely drawing! What lovely weather! How interesting/boring!* *You can see/There's a church in the middle/in the background/in front of the picture.* *I didn't enjoy the amusement park – it was too scary!* *It was -10 degrees on the mountain – it was freezing cold and snowy.* *It rained/ snowed more heavily than last night.* *What's the title of the book/film?It's a novel/film entitled...* *Serbia is situated at the crossroads of Central and Southeast Europe.* *Belgrade is located at the confluence of the Danube and Sava Rivers.* *The United Kingdom consists of four countries: England, Wales, Scotland and Northern Ireland.* *The UK national anthem is called "God Save the Queen", while the US national anthem is called "The Star Spangled Banner". What's Serbian national anthem called? It's "God of Justice".* *What is/are the most endangered animal species in the world?* *What is/are the most popular teen TV series in your country?*

планира, намерава, пред- виђа; – разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једно- ставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/ положај предмета, бића и места у простору и правац кретања и одговори на њих; – затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају пред- мета, бића и места у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставнијим, везаним исказима; – разуме једноставније исказе који се односе на дозволе, забра- не, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени једноставније		*In Serbian tradition godparents are usually given the responsibility for naming a newborn child.* *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense* за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости Поређење прилога Придеви са наставцима *–ed* и *–ing* *Too (adjective) to... / (not) enough (adjective) to...* Творба и употреба прилога за начин *(beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...)* Употреба одређеног члана код поређења придева/прилога Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река) Релативне заменице *who, which, that, whose, where...* Неодређене заменице *(somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything…).* Питања са *What…like, How, Why…* Негативни префикси *un-, im-, ir-...* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) *What (a/an) + adjective + noun* *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл)__

информације које се односе на дозво-ле, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – формулише питања и једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање до-падања и недопадања и реагује на њих; – изрази допадање и недопадање уз једноставније образложење; – разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и ре-агује на њих; – изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење.– разуме једноставније исказе који се односе на количину, ди-мензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и це-нама	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	*Have a slice of bread!* *Help yourself/yourselves to the sandwiches!* *Less/More, please!* *He should cut down on sweets, shouldn't he?* *If you experience any form of bullying, you should immediately report it to the teachers.* *What should/shall I do if my Facebook account gets hacked?* *Are we meeting Pavle and Dorotea in front of the cinema?* *Let's go sightseeing, shall we?* *We'll play in the garden if the weather gets better, won't we?* *I'm on the team, aren't I?* *I'll keep my fingers crossed for you!* *Why don't we download some music from the Internet?* *Let me show you.* *It's lesson/break/quiz time!* *The game is over!* *They asked me to join their team.* *The doctor told me to stay in bed and drink plenty of fluids.* *She advised us to take a bus downtown/not to drink the water.* *Should* за давање савета Изрази: *How about…? What about…? Why don't we…? Would you like…? Do you want…? Shall we…? Let's...* Модални глаголи за изражавање предлога – *can/could/may/might* Заповедни начин *The Present Continuous Tense* за унапред договорене радње *Question tags* Индиректни предлози и савети Први кондиционал Повратне заменице **(Интер)културни садржаји**: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве

	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	*Can I have my magazine back?* *Can/Could we have some advice/information about the trip?* *Could you speak a bit more slowly/speak up, please?* *Mother told the children to stop arguing/fighting.* *The flight attendant told the passangers to fasten their seat belts.* *The librarian asked us not to make noise in the library.* *Will you leave me alone, please? He asked me to leave him alone.* *She promised/refused to let me use her laptop/dictionary.* *I'm sorry for your loss!/I'm sorry to hear that! Thank you for your sympathy/kindness!* *He thanked me for my help/support.* *Sorry for being late. Thanks for coming. Thank you in advance!* *I´ll put it down so that I don´t make the same mistake again!* Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – *can/could/may/will* Индиректне наредбе и молбе *Gerund/Infinitive* **(Интер)културни садржаји:** правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
	РАЗУМЕВАЊЕ, ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ УПУТСТАВА	*If you want to help the charity, email... or call...* *If you want to recycle, sort out/separate different materials and put them in recycling containers.* *You can set up your account in just a few steps.* *Once you have finished, you can save your work and share the link.* *Make sure you check your essay for spelling mistakes before you hand it in!* *Make/ Do a class survey on their reading habits/ media preferences. Compare/ Present the results.* *The form must be completed in ink.* *Write your name and address in block capitals.* *Fill in the blanks.*

		Don’t let go of the handlebar on that bike! *Keep your dog on a leash!* *Hold on! Hold the line!* *When a challenge is given don’t step back. Step up!* Први кондиционал Заповедни начин Пасивни облик модалних глагола **(Интер)културни садржаји:** правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	*How long does it take you to get to school?It takes me half an hour if I go by bus, but this week Dad’s driving me to school, so it’s taking me only half the time.* *Who’s the teacher telling off?* *What are the police looking for?* *She’s getting dressed for the party, isn’t she? The children are dressed up for the celebration, aren’t they?* *My parents have been married since 2002.* *Can you do a handstand/ a cartwheel/ a forward/backward roll/ a split/ a bridge?* *We’ve been able to use the application for over a year now.* *Teenagers don’t watch TV as often as they used to.* *My neighbours have got a very big house with a swimming pool – they must be rich!* *Pavle can’t be on holiday – I’ve just seen him!* *In Serbian tradition, if you hiccup, someone is talking about you.* *Plants die if they don’t get enough water.* *The novel/film is based on an oral folk story/a historic fact.* *The Present Simple Tense* за изражавање сталних и уобичајених радњи *The Present Continuous Tense* за изражавање тренутних и привремених радњи

		Разлике у употреби глаголских облика *The Present Simple Tense* и *The Present Continuous Tense* *The Present Perfect Simple Tense* за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају Нулти кондиционал Питања са препозиционим глаголима *Can* за изражавање способности у садашњости Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	*It was very nice/kind of Nadja to help me with my homework.* *Nicholas did very well in his test – better than in the previous one!* *Lara was born in Canada, but her family moved to the USA two years ago. Which US state did they move to?* *Have you ever read this book? No, but I'd like to.* *Has Marco finished his exams yet?* *She has already had supper, hasn't she?* *It's been ages since we last met, hasn't it?* *Everybody enjoyed themselves, didn't they?* *We've won! They've lost!* *Have the police been able to find the criminals who robbed the bank?* *When we looked up we could see the stars.* *I broke my glasses so I couldn't see the board at school.* *It was raining when I left home this morning.* *While we were watching TV, I fell asleep.*

		Who were you talking to when I saw you at the party? *What was Isaac Newton doing when he discovered the law of gravity? He was sitting in his garden when an apple fell on his head.* *I didn't use to like animals, but I do now.* *What kind of TV programmes did you use to watch when you were a child?* *Robin Hood used to take from the rich and give to the poor.* *The Indians didn't use to hunt with guns, they used to hunt with bows and arrows.* *The plane was late so we had to wait for ages.* *It was very warm so we didn't have to wear jumpers.* *Did you have to study hard for your maths test?* *I was given a lot of useful advice/information about the project.* *How many people were killed in the hurricane/flood/earthquake?* *How many homes were destroyed by the hurricane/flood/earthquake?* *What was the deadliest hurricane/flood/earthquake?* *America was discoverd in 1492. When was George Washington elected the first president of the United States?* *Peter I reigned as the last King of Serbia and as the first King of the Serbs, Croats and Slovenes. When was he proclaimed King of Serbia?* *Queen Elizabeth II has ruled Britain since 1952, when her father, King George VI, died. When was she crowned?* *"The Bridge on the Drina"was written by Ivo Andrić. Who was "Oliver Twist" written by?* *The Past Simple Tense* правилних и неправилних глагола, све употребе *The Past Continuous Tense,* све употребе

		Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense* и *The Past Continuous Tense The Present Perfect Simple Tense* за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са *ever, never, just, already, yet…* Контрастирање употребе и значења глаголских облика *The Past Simple Tense* и *The Present Perfect Simple Tense* *Used to* *Could* и *was/were able to* за изражавање способности у прошлости Питања са *Who/What/Which/Where/When/Why…* Питања са препозиционим глаголима Пасивни облик глагола у простим временима *(Past Simple*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	*I'm going to the dentist's/doctor's tomorrow morning.* *Anja is spending the weekend at her grandparents'.* *My auntie Sara is getting married next month.* *My mum's flying to Rome this afternoon. What time does her plane leave?* *The project will/could/may/might be finished by the end of the month.* *Will you be able to hand in your project in time?* *I hope the rain will stop soon!* *Look at the bright sky – it's going to be a lovely day today!* *The car's going to hit the child! We're going to miss the train!* *Mina's going to take the final exam at the end of term – I'm sure she'll pass it.* *I'll let you know as soon as I get the results!*

		Let's cross that bridge when we come to it! *The teacher will get angry if we don't finish our homework, won't he?* *If Nenad doesn't do any revision for his exam, he will get bad marks and fail it.* *I haven't heard from my cousins for ages – I'll text them to check if they're OK.* *What will happen if we don't stop polluting our planet?* *In Serbian tradition, if your left palm is itching, you will get money, but if it's the right one then you will give money.* *The Present Continuous Tense* за изражавање унапред договорених/испланираних радњи *The Present Simple Tense* за изражавање будућих радњи које су део утврђених распореда/програма *The Future Simple Tense* за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања Модални глаголи за изражавање вероватноће: *could/may/might* *Going to* за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања Временске зависне реченице за изражавање будућности и одговарајући везници (*when, after, before, as soon as*) *Stative verbs (promise, believe, think, hope...)* Пасивни облик глагола у простим временима (*Future Simple*) *Question tags* *Will be able to* за изражавање способности у будућности **(Интер)културни садржаји**: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји

	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	*What's wrong/the matter with you?* *My knee/ankle hurts! / I've got a sore throat and a runny nose. That must be the flu. You need some medicine. Get well/better soon!* *What do you want to talk about?* *She's been very lonely since her best friend moved house last year.* *Why's Sara angry with me? She might be jealous of you!* *He's disappointed with his test results.* *I'm (very) happy for you/about visiting my aunt in Dublin.* *My heart sank/ I was over the moon when I heard the news.* *My parents were very proud of me when I won the first prize.* *The cake smells/tastes delicious. Can I taste your pie?* *Teenagers aren't interested in reading the news.* *The children are not hungry enough to eat a whole pizza.* *I'm too tired to go out tonight.* *Stative verbs (be, want, need, have, hurt, feel, smell, taste…)* *Why don't we/you* + инфинитивна основа глагола *Would like* + именица/инфинитив глагола Употреба придевско-предлошких израза *tireд of / sick of / fed up with / bored with / disappointed with/by / happy for/about / angry with / proud of / interested in...* *The Present Simple / Past Simple / Presen Perfect Simple Tense* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple*) Заповедни начин Gerund/Infinitive *too (adjective) to/(not) enough (adjective) to* **(Интер)културни садржаји**: мимика и гестикулација;

		интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	*Could you tell me the way to a nearby/the nearest station?* *The city hall is closer to/nearer the city centre than the cathedral.* *The Modern Art Museum is the farthest from the centre.* *They built their home in a forest on a mountain, among pine trees.* *We put up our tent on a campsite by the lake, and we slept under the stars.* *They went sledging down the steep hills.* *We often go for long walks along the river bank.* *You mustn't go across this road here.* *The children were running past/through/around the park.* *The plane was flying high above the clouds.* *I placed the speakers right against the wall.* *Can you wait outside/inside?* *The cat jumped onto/off the roof/over the wall and into the garden.* *Yuri Gagarin was the first human being to travel into space.* *How can I find these places on the map?* *Canada is north of, and Mexico is south of the United States.* *The UK is bordered to the south by the English Channel, which separates it from continental Europe, to the east by the North Sea* *and to the west by the Irish Sea and the Atlantic Ocean.* *Tara Mountain is located in western Serbia, while the Djerdap Gorge is situated in eastern Serbia.* *It's on the tip of my tongue!* *I wrote off the top of my head.* Предлози за изражавање положаја и просторних односа: *in front of,*

		behind, between, opposite, along, above, against... Предлози са глаголима кретања: onto, into Предлошки изрази са именицама за означавање страна света: *north of, south of, to the south, to the west...* Придеви изведени од именица за означавање страна света: western, eastern Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple*) Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река, планина, мора, океана) **(Интер)културни садржаји**: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	*The head teacher ordered us not to use our mobile phones in class.* *They must be put away before the beginning of class. What are the rules about using cell phones in your school?* *The local council warned the people not to pollute the river.* *My parents told me not to leave the house without their permission.* *The animals mustn’t be disturbed. Don’t let the children feed them!* *The teams cannot have more than 11 players on the field during a match.* *The new Spiderman film is rated 12. This means we’re allowed to watch it.* *We’re not allowed to talk during the performance.* *Don’t go near Ljubica. She’s got chicken pox.* Look out! There’s a car coming!

		Watch out! *The floor/staircase/pavement is slippery.* *Be careful. You could burn yourself.* *Take care in the sun. You may/might get sunburnt.* *Keep off the grass!* *No entry!* *We should say good-bye now!* Заповедни начин Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе: *can/ can't, must/mustn't, should/shouldn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, (not to) be allowed to* Модални глаголи за изражавање вероватноће: *could/may/might* *Let/Make* + инфинитивна основа глагола Индиректне наредбе и молбе Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима **(Интер)културни садржаји**: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	*That's your parents' car, isn't it?* *These are my sunglasses, aren't they?* *Is that Lazar's phone? I'm not sure, it could be Sanja's.* *This can't be my book, it must be yours; I left mine at home.* Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – *my friend's/ friends'/ children's books* Присвојне заменице *mine, yours…* Питања са *Whose* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: однос према својој и туђој имовини

	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	*My most/least favourite outdoor/indoor acivity is...* *Masha enjoys outdoor swimming, doesn't she?* *She can't be keen on skiing, she doesn't like winter sports.* *My sister prefers vanilla to chocolate ice-cream / traditional shopping to online shopping / downloading music to buying CDs.* *Which one do you prefer?* *It's not my cup of tea!* Придевско-предлошке фразе – *interested in, good/bad at, crazy about, keen on…* Глаголи *like/love/hate/enjoy/prefer/can't stand* + глаголска именица Питања са *What, Who, Why, Which…* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) *Question tags* **(Интер)културни садржаји**: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	*I don't think that mobile phones should be banned in schools. / In my opinion, students should be allowed to use cell phones in school for safety reasons. What do you think? What's your opinion?* *Who do you think will win/lose the match?* *What do you mean by that?* *They must/can't be rich/poor/famous...* *I agree/disagree with you on that!* *Stative verbs (think, like, agree, believe, mean…)* Питања са *What, Why, How…* Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (*must, can't, may*) Пасивни облик глагола у простим временима (*Present Simple, Past Simple, Future Simple*) Пасивни облик модалних глагола **(Интер)културни садржаји**: поштовање основних норми

		учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	*What's the population of Belgrade? It's nearly 1.7 million people. It lies 116.75 metres above sea level.* *The Dead Sea is the world's lowest point of land at 423 metres below sea level.* *What's the height of the world's tallest building? It's a skyscraper in Dubai that reaches 829.8 m.* *My mum works on the 15th floor of a 29-storey building.* *What's the length of the world's longest river? It's the Nile in Africa, and it's 6,853 km (4,258 miles) long.* *What's the weight of the world's heaviest animal? It's the blue whale, and it weighs about 200 tonnes.* *What are the length, width and depth of the pool? It's 6 metres long, 4 metres wide and 2 metres deep.* *What's its size? Its area is 24 square metres.* *What's the size of the image? It's 29.6 KB.* *How much do these apples weigh? They're almost two and a half kilos/five and a half pounds.* *We need only 2 loaves of bread for the party.* *That's a bargain!* *This costs a lot!* *They gave us a lot of useful advice/information.* *I heard some amazing news this morning.* *How much homework did you have last night?* *We've got fewer subjects/ less homework this year.* *Neda got full marks in her test – ten out of ten!* Основни бројеви преко 1000 Небројиве именице: *information, advice, news, homework...*

		Грађење именица за изражавање димензија: *high-height, long-length, deep-depth, wide-width...* **(Интер)културни садржаји**: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних једи- ница

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактери-стике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ре-сурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних једини-ца имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуника-тивне функције као области до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;
– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.
Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних је-зика укључује и следеће категорије:
– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;
– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;
– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истражи-вачки рад;
– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.
Слушање и реаговање на налоге наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд).
Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл).
Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио--записа повезати појмове, додати делове слике, допунити инфор-мације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл).
Игре примерене узрасту.
Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годи-шњим добима, волим/не волим, компарације...)
Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и ми-ни-пројекти.
„Превођење“ исказа у гест и геста у исказ.
Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова.
Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путова-ња, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифе-стације).

Разумевање писаног језика:
– уочавање дистинктивних обележја која указују на грама-тичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
– одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тач-но/нетачно, вишеструки избор;
– извршавање прочитаних упутстава и наредби;
– ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом.
Писмено изражавање:
– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, прона-лажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи и слично);
– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустра-цијама;
– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);
– писање честитки и разгледница;
– писање краћих текстова.
Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге меди-је: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.
Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.
Слушање
Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:
– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и ка-нала преношења порука),
– референцијалну (о темама о којима је реч) и
– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, разли-читим начинима формулисања одређених говорних функција и др).
Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:
– од личних особина и способности онога ко слуша, укључу-јући и његов капацитет когнитивне обраде,
– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,
– од особина онога ко говори,
– од намера с којима говори,
– од контекста и околности – повољних и неповољних - у којима се слушање и разумевање остварују,
– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.
Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:
– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лак-шим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праће-ни визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);
– дужина усменог текста;
– брзина говора;
– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд), води белешке, са-чини презентације и слично.Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способ-ности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.Прогресија означава процес који подразумева усвајање стра-тегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично по-нављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способ-ности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интере-совање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним пред-метима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног пи-сања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошкогизлагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информа-ција);
– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)
Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
– читањем писаног текста пред публиком;
– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
– реализацијом увежбане улоге или певањем.
Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:
– размену информација,
– спонтану конверзацију,
– неформалну или формалну дискусију, дебату,
– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.
Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједни-це/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних ко-муникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образов-ни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији се језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од њего-ве сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког

аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.
Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног јези-ка у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активно-сти (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.
Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније грама-тичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.
Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао на-ставни процес.
Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) пре-цизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику

да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредно-вањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начи-ни провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности којесу примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вред-новања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуни-кацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вреднова-ња и подстичу га на преузимање одговорности за властито плани-рање и унапређивање процеса учења.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ

7. разред

Наставни предмет: **ЛИКОВНА КУЛТУРА**
Циљ:
Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
-разуме појам простора и препознаје га у свакодневном животу, као и у различитим видовима уметничког изражавања -користи традиционалне технике и одабрана савремена средства за ликовна истраживања; -изражава, одабраним ликовним елементима,		1.Композиција Принципи компоновања (ритам, контраст, равнотежа, јединство, хармонија, доминанта); врсте композиција (пирамидална, вертикална, хоризонтална, дијагонална, овална, спирална, слободна) 2.Арабеска

емоције, стање или имагинацију; -обликује композиције примењујући основна знања о пропорцијама и перспективи; -користи, сам или у сарадњи са другима, одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – представи своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно; -користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад -опише свој рад, естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела и класицизма;	**ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА**	Појам, врсте, принципи и начини конструкције, израда арабеске. 3.Пропорције Односи величина, пропорције људске фигуре, пропорције портрета, кроки. 4.Простор Појам и врсте простора (унутрашњи и спољашњи, микро и макро); простор у ликовним уметностима. 5.Амбијент Елементи који чине амбијент (дизајн ентеријера, атмосфера, корисници, утицај амбијента на расположење, активност и учење, обликовање школског простора, поставка изложбе). 6.Перспектива Врсте перспектива: нагомилавање; вертитакална; инверзна; иконолошка (семантичка); линеарна (централна, угаона, птичија, жабља); ваздушна, колористичка и полиперспектива.
-идентификује теме у одабраним уметничким делима и циљеве једноставних визуелних порука -изрази своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником -разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха;	**КОМУНИКАЦИЈА**	1.Комуникативна улога уметности (теме, мотиви и поруке у визуелним уметностима; улога уметности у свакодневном животу). 2.Фотографија Историја фотографије (појам, врсте фотографија и техника фотографисања); примена фотографије у свакодневном животу; дигитална фотографија.

-препозна различите врсте фотографија; -самостално креира своје фотографије успешно користећи начине кадрирања и технику фотографисања; -уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије; -прави, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације; -разматра своја интересовања и могућности у односу на занимања у визуелним уметностима		Кадрирање Портрет (анфас, полупрофил и профил); аутопортрет; однос мотива и простора у којем се он налази; динамика кадра 3.Анимација Врсте анимација (фенакистоскоп, праксиноскоп, цртани филм, компијутерска анимација); дизајн карактера анимираних ликова; 4.Покрет, игра, звук Обједињавање игре, покрета и звука (ритуални плесови, карневали, циркуске представе, драмска и филмска уметност, перформанс и хепенинг); Организација сцене.
– учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију; – предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе	**УМЕТНОСТ ОКО НАС**	1.Уметност и технологија Савремена средства израза (видео продукција ликовних дела, инсталације, амбијентална уметност, дигитална фотографија, уметност рециклаже. 2.Моје место, мој крај Институције културе, значајни споменици и ликовни ствараоци Северне Бачке и Војводине. 3.Уметничке школе и занимања Преглед средњих школа и факултета за развијање ликовних вештина и знања; врсте занимања ликовних и примењених уметности (сликарство, вајарство,

		графика, фотографија, сценографија, костимографија, уметничка керамика, индустријски и графички дизајн, дизајн ентеријера и екстеријера, архитектура, пејзажна архитектура...). 4.Уметничко наслеђе (савремено уметничко стваралаштво нашег краја).

Начин остваривања програма:
Наставник ученике анимира различитим врстама презентација, штампаним фотографијама и репродукцијама уметничких дела како би им приближио основне појмове простора, ликовних елемената, принципа компоновања и различитих врста композиција.
Анализа дела путем визуелних примера из уџбеника где ученици самостално, или у пару истражују одређену тему, а затим путем дискусије изводе закључке и разматрају могуће идеје за реализацију ликовних задатака.
Наставник још путем туторијала на YouTube-у ученике упознаје са различитим ликовним техникама. Подстиче ученике да самостално и слободно исказују своја мишљења о уметничким делима. Покреће дискусије естетске анализе на крају наставне целине развијајући код ученика естетски начин размишљања уз уважавање туђих мерила вредности и ставова. У зависности од ликовног задатка, у току часа организује се индивидуални практични рад, рад у пару, или по групама.
Наставник активно учествује у процесу рада ученика својим саветима и коректурама. Поред ових најчешће примењиваних метода рада, наставник ученике упућује на одговоран однос према средини у којој живе и раде, па у складу са тим подстиче их да дају свој допринос активним планирањем пројектне наставе усмерене ка естетском уређењу просторија школе и школског дворишта.
Материјале за домаће ликовне задатке имаће прилику да виде на платформи е-учионоца.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ

7. разред

Наставни предмет: Музичка култура
Циљ: Циљ учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, форми-ра естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
2. препозна врсту жичаних инструмента по изгледу и звуку; 3. – опише начин добијања тона код жичаних инструмената; 4. – повеже различите видове музичког изражавања са друштвено--историјским амбијентом у коме су настали; 5. – наведе изражајна средстава музичке уметности карактери-стична за период барока и класицизма; 6. – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у бароку и класицизму; 7. – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила;– објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија запи-сивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности ин-струмената;	**ЧОВЕК И МУЗИКА** **МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ** **СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ** **ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	БарокРођење опере Клаудио Монтеверди Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата) Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско му-зицирање Инструментални облици: свита, кончерто гросоАнтонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих ХендлКласицизам Појам сонате и симфоније Жанрови класичне музике –опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посеб-но гудачки квартет), солистичка музика Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен Развој српске црквене музике Жичани: трзалачки и гудачки Градитељске школе Појам симфонијског оркестра Српски народни музички инструменти Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената Слушање световне и духовне музике барока и класицизма Слушање вокалних, вокално-иструменталних и инструментал-них

8. – разликује музичке форме барока и класицизма; 9. – идентификује репрезентативне музичке примере најзначајни-јих представника барока и класицизма; 10. – идентификује елементе музике барока и класицизма као ин-спирацију у музици савременог доба; 11. – изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструмен-те, самостално и у групи; 12. – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; 13. – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; 14. – учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;– изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глу-ма, писана или говорна реч, ликовна уметност); 15. – учествује у школским приредбама и манифестацијама; 16. – примењује принцип сарадње и	**МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО**	композиција, домаћих и страних композитора Слушање дела традиционалне народне музике Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) само-стално и у групи Певање песама у комбинацији са покретом Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких ком-позиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментимаИзвођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и ме-лодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике барока, класицизма Креирање покрета уз музику коју ученици изводе Креирање ритмичке пратње Реконструкција музичких догађаја у стилу барока и класицизма

међусобног подстицања у за-једничком музицирању; 17. – понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различи-тим музичким приликама; 18. – критички просуђује утицај музике на здравље; 19. – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, изво-ђење и стваралаштво		

Начин остваривања програма:
Природа саме музике, па и предмета музичка култура указу-је на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Му-зику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног мен-талног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља од-личну основу за интеграцију са другим предметима.Настава усмерена на остваривање исхода даје предност иску-ственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос пре-ма музици а постепена рационализација искуства временом по-стаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру ко-јих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном ути-ску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотиваци-је и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.
Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

III. Човек и музика.

IV. – Музички инструменти.

V. – Слушање музике.

VI. – Извођење музике.

VII. Музичко стваралаштво. Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструмен-те, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици

могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код учени-ка треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајни-јег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИСТОРИЈУ

7. разред

Циљ:. Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи

Годишњи фонд часова:**72**

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– доводи у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима; – изводи закључак о повезаности националне историје са регионалном и европском, на основу датих примера; – уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске држав– сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку; – препознаје основне карактеристике различитих идеологија; – анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике; – уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела на формирање националног идентитета у прошлости; – уочава утицај историјских	**ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ** **ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА** (до средине XIX века)	Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата Историјски извори за изучавање периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни) Индустријска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе) Политичке револуције (узроци, последице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма) Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес) Свакодневни живот и култура (промене у начину

догађаја, појава и процеса на прилике у савременом друштву; – препознаје историјску подлогу савремених институција и друштвених појава (грађанска права, парламентаризам, уставност); – анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених слојева и група у индустријско доба; – приказује на историјској карти динамику различитих историјских појава и промена у новом веку; – уочава историјске промене, поређењем политичке карте савременог света са историјским картама других епоха; – пореди информације приказане на историјској карти са информацијама датим у другим симболичким модалитетима; – повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим историјским контекстом (хронолошки, политички, друштвени, културни); – пореди различите историјске изворе и класификује их на основу њихове сазнајне вредности; – анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја; – уочава специфичности у тумачењу одређених историјских догађаја и појава на основу поређења извора различитог порекла; – уочи пристрасност, пропаганду и стереотипе у садржајима историјских извора; – употреби податке из графикона и табела у елементарном истраживању;	**ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА**	живота) Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење) Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу Српска револуција 1804–1835 (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај) Развој модерне српске државе (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа) Црна Гора у доба владичанства (основна обележја државног и друштвеног уређења) Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа”, политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански рат, борба за колоније у Африци и Азији, Персија, Индија, Кина, опадање Османског царства) Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слободе – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот) Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота,

– презентује, самостално или у групи, резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе, користећи ИКТ; – упоређује, анализира и уочава разлике између својих и ставова других; – раздваја битно од небитног у историјској нарацији; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања		унутрашња и спољна политика, међународно признање – Берлински конгрес; културна и просветна политика, свакодневни живот; положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу) Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић, патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић
	ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА	Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Руско-јапански рат, Мароканска криза, Анексиона криза, Либијски рат, балкански ратови) Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена) Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; учешће Србије и Црне Горе у балканским ратовима) Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, Србија и Црна Гора у рату; преломнице, ток и последице

		рата; аспекти рата – технологија рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату – живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању) Истакнуте личности: Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и престолонаследник Александар Карађорђевић, Јован Цвијић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис

Начин остваривања програма:

Ученици у седми разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави Историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова,

карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно- -историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору. Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГЕОГРАФИЈУ

7. разред

Наставни предмет:Географија
Циљ: Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма
Годишњи фонд часова:72

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– дефинише границе континента и показује на карти океане и мора којима је проучавани континент окружен и лоцира највећа острва, полуострва, мореузе, земљоузе, пролазе, ртове; – проналази на карти државе проучаване регије и именује их; – приказује на немој карти: континенте, океане, мора, облике разуђености обала, низије, планине, реке, језера, државе, градове;	**РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА**	Регионална географија, принципи регионализације Хомогеност и хетерогеност географског простора
	ГЕОГРАФСКЕ РЕГИЈЕ ЕВРОПЕ	Јужна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, туризам, политичка подела Државе Јужне Европе: државе бивше СФРЈ, Италија, Шпанија и Грчка – основне географске карактеристике Средња Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и

– класификује облике рељефа, водне објекте и живи свет карактеристичан за наведену територију; – анализира утицај географске ширине, рељефа, односа копна и мора, морских струја, вегетације и човека на климу; – објашњава настанак пустиња на територији проучаваног континента; – проналази податке о бројном стању становништва по континентима, регијама и одабраним државама и издваја просторне целине са највећом концентрацијом становништва у свету; – укаже на узроке и последице кретања броја становника, густине насељености, природног прираштаја, миграција и специфичних структура становништва по континентима, регијама и у одабраним државама; – тумачи и израђује тематске карте становништва по континентима, регијама и одабраним државама; – описује узроке и последице урбанизације на различитим континентима, регијама и у одабраним државама; – доведе у везу природне ресурсе са степеном економске развијености појединих регија и одабраних држава; – уз помоћ географске карте објашњава специфичности појединих просторних целина и описује различите начине издвајања регија; – објасни формирање политичке карте света; – објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције,		економски развој, урбанизација, политичка подела Немачка – основне географске карактеристике Западна Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела Француска и Уједињено Краљевство – основне географске карактеристике Северна Европа – природни ресурси и економски развој, народи, политичка подела Норвешка – основне географске карактеристике Источна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, политичка подела Руска Федерација – основне географске карактеристике Европска унија – пример интеграционих процеса
	АЗИЈА	Географски положај, границе и величина Азије Природне одлике Азије Становништво Азије Насеља Азије Привреда Азије Политичка и регионална подела Југозападна Азија – природни ресурси и економски развој, културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, урбанизација, политичка подела Јужна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, урбанизација, политичка подела Југоисточна Азија – природни ресурси и економски развој, политичка подела

демографска експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност; – доводе у везу квалитет живота становништва са природним, демографским, економским и политичко-географским одликама простора; – препознаје негативне утицаје човека на животну средину настале услед специфичности развоја пољопривреде, рударства, енергетике, индустрије, саобраћаја и туризма на проучаваним континентима, регијама и у одабраним државама; – анализира примере позитивног утицаја човека на животну средину у државама које улажу напоре на очувању природе и упоређује их са сличним примерима у нашој земљи; – изводи закључак о могућим решењима за коришћење чистих извора енергије у државама чија се привреда заснива највише на експлоатацији нафте и угља; – истражује утицај Европске уније на демографске, економске и политичке процесе у Европи и свету; – описује улогу међународних организација у свету		Источна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела Централна Азија – природни ресурси, политичка подела, насеља и становништво
	АФРИКА	Географски положај, границе и величина Африке Природне одлике Африке Становништво Африке Насеља Африке Привреда Африке Политичка и регионална подела Афрички Медитеран и Сахарска Африка Подсахарска Африка
	СЕВЕРНА АМЕРИКА	Географски положај, границе, величина и регионална подела Северне Америке Природне одлике Северне Америке Становништво Северне Америке Насеља Северне Америке Привреда Северне Америке Политичка подела
	ЈУЖНА АМЕРИКА	Географски положај, границе и величина Јужне Америке Природне одлике Јужне Америке Становништво Јужне Америке Насеља Јужне Америке Привреда Јужне Америке Политичка подела
	АУСТРАЛИЈА И ОКЕАНИЈА	Географски положај, границе и величина Аустралије и Океаније Природне одлике Аустралије Колонијални период и становништво Аустралије Насеља Аустралије Привреда Аустралије Океанија – основна географска обележја Политичка и регионална подела

	ПОЛАРНЕ ОБЛАСТИ	Основне географске одлике Антарктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и научна истраживања Основне географске одлике Арктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и савремена научна истраживања

Начин остваривања програма:
Дати садржаји су препоручени и распоређени у осам тематских целина: Регионална географија, Географске регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, Поларне области.
У раду са ученицима на почетку школске године упутити ученике на самостални рад тако што ће ученици приликом обраде нове тематске целине добити задатке да обраде по једну или више репрезентативних држава. Ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографских и средстава информационо комуникационих технологија обрађивати појединачне државе света (географски положај, границе, величину, основне природно-географске и друштвено-економске одлике). До краја школске године, сви ученици ће имати регионално-географске приказе одабраних држава. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтезни карактер регионалне географије у односу на појединачне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода.
Регионална географија
На првим часовима наставник ће упознати ученике са предметом и задацима проучавања, као и поделом регионалне географије, ослањајући се на њихова већ стечена географска знања из 6. разреда о појму географске регије, а са циљем разумевања комплексних односа и веза између географских објеката, појава и процеса у географској средини. У обради садржаја о регионалној географији, требало би указати на то да светско копно није једноличан или хомоген географски простор, већ да га одликује заступљеност различитих физичко-географских и друштвено-географских елемената, које га чине хетерогеним. Објаснити да се регионална географија изучава са циљем да би ученици сазнали какви су односи и везе између природе и људи, као и да би постали свесни да опстанак живота на Земљи зависи од њиховог међусобног односа. Објаснити ученицима да су принципи регионализације (физичко-географски и друштвено-географски) правила на основу којих се врши подела хетерогене Земљине површине на хомогене географске регије, као нпр. геоморфолошке, климатске, хидрографске, педолошке, биогеографске, економске (рударске, аграрне, индустријске, туристичке), урбане, културне, историјске, политичке и друге регије. На крају обраде наставне теме Регионална географија, указати на то да одређене регије карактерише сличан географски изглед (физиономске регије), а да друге поседују једну или неколико функција (фунционалне регије).
Обраду наставних јединица о континентима вршити по Керовом систему, који подразумева следећи редослед излагања: географски положај, границе и величина, рељеф, клима, воде, живи свет, становништво, насеља, привреда, политичка и регионална подела континента. Истим редоследом анализирати и одабране државе.
При обради наставних јединица о географским регијама избећи Керов систем, јер се на тај начин непотребно, два пута понављају већ обрађени садржаји у оквиру континената

(иста наставна тема). С обзиром на то да су друштвено-географски процеси знатно динамичнији од физичко-географских, као и то да утичу на различите начине на трансформацију географског простора и на укупан развој, њима је приликом обраде географских регија дат посебан значај.

Географске регије Европе

Реализацијом исхода друге теме Географске регије Европе ученици ће стећи знања о географским целинама Европе – Јужна, Средња, Западна, Северна и Источна Европа, као и њиховим географским специфичностима и развојним карактеристикама које их издвајају у односу на суседне географске регије, политичком поделом и одабраним државама. Избегавати понављање географских садржаја из теме Географија Европе, који су анализирани у шестом разреду.

При обради Јужне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине регије (нпр. колевка европске цивилизације, период географских открића, хуманизам, ренесанса...), етно-лингвистичку хетерогеност (романски, јужнословенски и изоловане групе народа), привредне одлике кроз везу са природним условима и ресурсима, са освртом на туризам (позната туристичка регија света / краљица туризма) и политичку поделу. У оквиру Јужне Европе препоручује се обрада држава бивше СФР Југославије, Италија, Шпанија и Грчка. У оквиру Средње Европе обрадити културно-цивилизацијске тековине регије (процват науке, културе и технологије захваљујући хуманизму и ренесанси, културно-уметнички правци, традиција народних фестивала, филмска индустрија и сл.), савремене демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој, урбанизацију (велики градови, агломерације, конурбације и мегалополиси) и политичку поделу. Препоручује се обрада Савезне Републике Немачке у оквиру регије. Западну Европу обрадити кроз културно-цивилизацијске тековине регије (велика колонијална царства, индустријске револуције...), демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој (најразвијенија европска регија), урбанизацију (индустријски градови, конурбације нпр. Ран-штад, Велики Лондон, Париз, Фламански дијамант...), политичку поделу, као и географска обележја Републике Француске и Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске. У оквиру Северне Европе посебно анализирати везу природних ресурса (енергенти, руде, минералне сировине) са привредним развојем (специјализована индустрија, висок животни стандард становништва) и анализирати етничка обележја, политичку поделу и основне географске карактеристике Норвешке. При обради Источне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине, етничку хетерогеност (Руси, Татари, Украјинци, Белоруси, Казаси, Јермени,..), природне услове и ресурсе, привредне карактеристике и политичку поделу. Обрадити Руску Федерацију, трансконтиненталну државу, која чини највећи део Источне Европе и Северне Азије. На крају наставне теме Географске регије Европе објаснити значај Европске уније у свету, као пример интеграционих процеса.

За цртање тематских карата о географским регијама Европе користити неме карте, на којима се могу издвојити карактеристичне регије и њихови географски садржаји. При цртању и тумачењу тематских карата долази до изражаја самосталност у раду ученика и усавршава се вештина практичне примене географске карте у настави. Уколико постоје техничке могућности, ученици могу припремити презентације, чиме се оспособљавају да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним специфичностима географских регија Европе.

Кроз читаву тему важно је нагласити да се временом географске регије Европе развијају и мењају функције. Важно је искористити велике могућности које географија као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Географске регије Европе би требало да буду представљене као географска

прича, богата информацијама и занимљивостима, како би географске појаве и процеси били предочени јасно, детаљно и динамично.
Ученике не оптерећивати квантитативним вредностима, већ инсистирати на појаве и процесе који утичу на развој европских регија. У циљу подстицања толеранције и солидарности код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи.
Азија
На почетку наставне теме Азија обрађују општегеографске одлике овог континента, и то: географски положај, границе и величина, природне одлике, становништво, насеља, привреда и политичка и регионална подела, након чега се прелази на регионалне целине: југозападну, јужну, југоисточну, источну и централну Азију.
Приликом обраде положаја, границе и величине Азије, кључно је да се истакне да је Азија саставни део јединствене копнене целине Евроазија, да се овај континент разграничи од Европе и од Африке, да ученици увиде да се Азија простире и на северној и на јужној, као и на источној и западној Земљиној полулопти. Даље, важно је да се ученицима објасни шта значи да је Азија део Старог света и да ова знања повежу са знањима која стичу на часовима историје (Велика географска открића). Код приказивања величине Азије важно је да ученици стекну представу о односима површине и броја становника у поређењу са осталим континентима, а посебно са Европом.
Разумевање природних одлика Азије кључно је за касније схватање просторне дистрибуције становништва, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја појединих привредних грана пољопривреде, индустрије, саобраћаја и туризма) на континенту.
Као посебно значајне садржаје у овој области истичемо: настанак набраних планина и острвских архипелага, тумачење појава вулканизма и трусова у светлу теорија литосферних плоча, различите узроке постанка пустиња у југозападној, јужној и централној Азији, климатску и мозаичност живог света Азије, и др.
Приликом обраде становништва Азије пажњу би требало усмерити на разумевање просторне дистрибуције становништва, поларизованог демографског развоја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва (групе народа, најмногољуднији народи). Адекватно коришћење статистичких извора овде је јако важно. Ученици не треба да памте податке из области демографске статистике, они треба да разумеју односе величина, без фактографског памћења података. У школама које су технички опремљене (постојање интернет прикључка, рачунара, таблет уређаја, паметних телефона), ученици треба на часовима да користе релевантне статистичке изворе, да их тумаче и сами или уз помоћ наставника представљају графиконима и тематским картама.
Насеља Азије представљају прави мозаик људских насеобина што је условљено факторима природне средине, специфичностима привреде и културно-цивилизацијског развоја. Ученицима овде треба приказати контрасте руралних насеља (нпр. у пустињама Југозападне Азије, у Индији, на Тибету, рибарска насеља у Југоисточној Азији, итд.) и вишемилионских градова, центара глобалних политичких и економских процеса (нпр. Сингапур, Токио,
Шангај...). Пажњи наставника и ученика препоручујемо и специфичности процеса урбанизације (сјај Токија са једне и псеудоурбанизација у Индији, сампани у Кини, итд. са друге стране).
Привредне одлике Азије могу се обрадити на различите начине: кроз приказ територијалног размештаја привредних грана, сагледавање утицаја природних и друштвених фактора на развој привреде или кроз истицање регионалних специфичности развоја и размештаја привреде.У програму наставе и учења дата регионална подела Азије

је препоручена. Наставници, ученици и аутори уџбеника могу Азију да поделе и на друге начине, али је важно да ученици разумеју критеријуме просторне диференцијације.
Како би се остварио принцип очигледности и знања која се стичу на часовима географије учинила трајним, наставници у обради опште- и регионалногеографских садржаја треба да користе зидне географске карте, а ученици атласе и неме карте. Коришћење ових наставних средстава није само себи сврха, тачније њихова употреба не завршава се лоцирањем географских објеката на картама већ представља основу за даље тумачење каузалних и функционалних односа између проучаваних географских објеката, појава и процеса. То, на пример, значи да ученик треба да буде у стању да пошто покаже на карти Индијски океан, Хиндустанску низију, Хималаје и Тибет закључи зашто је на Тибету хладна и сува клима.
Употреба средстава информационо-комуникационих технологија у настави (нпр. организација виртуелне шетње Забрањеним градом помоћу апликације Google Maps, коришћење програма за израду квизова за утврђивање градива, итд.) додатно ће допринети реализацији принципа очигледности и учвршћивању трајности ученичких знања.
Африка
Приликом обраде положаја, границе и величине Африке важно је истаћи да се она пружа меридијански што за последицу има јасну диференцираност континента на природне зоне од екватора према југу и северу. Указати на границу Африке према Азији као и на припадајућа острва овом континенту.
Знања која ученици стичу изучавањем климе, хидрографије и рељефа Африке важна су за разумевање просторне дистрибуције становништва, положаја насеља, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја пољопривреде, рударства и туризма на континенту. Значајно је истаћи хидрографске карактеристике Нила, Нигера и реке Конго и језера Викторија, Њаса и Тангањика, као места значајне концентрације становништва, насеља и пољопривреде. Приликом обраде флористичких и зоогеографских карактеристика континента указати и на географске факторе ендемизма фауне Мадагаскара.
Приликом обраде наставних садржаја о становништву Африке битно је разумевање просторне дистрибуције становништва (пренасељени, густо, ретко и ненасељени простори), природног прираштаја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва.
У оквиру политичко-географских одлика Африке посебно се треба осврнути на процесе колонизације и деколонизације као и на ефекте ових процеса у савременим економско-политичким односима афричких држава (неоколонијализам). Регионалну поделу Африке иницијално би требало посматрати кроз физичко-географску и културно-цивилизацијску поларизацију континента на Афрички Медитеран и Сахарску Африку на северу и Подсахарску
Африку на југу. Поред климе као главног физичко-географског фактора други значајан фактор поларизације је Арапско-исламска цивилизација на северу и Негро-афричка цивилизација на југу. Као последица етничке и демографске хетерогености Подсахарске Африке, треба указати на одређене друштвено-политичке разлике унутар ње. Приликом обраде ове теме треба се осврнути на савремене географске проблеме Африке као што су дезертификација, екстремно високи природни прираштај, несташица хране, интензивне миграције ка Европи, прекомерну експлоатацију природних ресурса, итд. Обрада ових садржаја би требало да допринесе формирању ставова код ученика, према овим актуелним географским темама.
Северна Америка

За достизање исхода у оквиру ове теме важно је указати на положај овог континента између Атлантског и Тихог океана као и на повезаност/раздвојеност са суседним континентима. Ово је посебно значајно у контексту саобраћајно-географског положаја, економске повезаности са обалама других континената. У реализацији исхода који се односе на издвајање регија, потребно је нагласити постојање две културне целине на територији Северне Америке: Англоамерике (САД и Канада) и Латинске Америке (Средња Америка) и кроз корелацију са садржајима историје објаснити значај насељавања Америка.

При обради природних одлика Северне Америке битно је указати на генезу рељефа континента и издвојити карактеристичне рељефне целине. Овде треба објаснити настанак Канадског штита,

Кордиљера, Апалача, Средишњих низија и других особених целина. Познавање рељефа овог континента веома је значајно и за разумевање његове климе и распореда природних зона. У том смислу потребно је нагласити меридијанску циркулацију ваздуха и морске струје. У регионализацији простора овог континента важно је применити и физичко-географски принцип регионализације.

При обради наставне јединице становништва Северне Америке потребно је указати на етапе насељавања континента (присуство староседелаца, утицај европских досељеника, тзв. претапање у једну націју и сл.). У реализацији исхода који се односе на објашњења демографских процеса значајно је сагледати разлике у популационом развоју средњеамеричких и англоамеричких народа, последичне миграције према САД и Канади, разлике у структурама становништва и слично.

За достизање исхода који се односи на разумевање процеса урбанизације препоручује се указивање на разлике у друштвено--економском развоју и културном наслеђу Англоамерике и Латинске Америке, степену урбанизације, физиономији села и градова, разликама између планског и стихијског развоја, миграцијама из села у градове, начину живота и слично.

Исходи који се односе на разумевања и објашњења економских процеса такође могу да се реализују кроз анализу диспаритета развоја између Англо и Латинске Америке. Они се могу обрадити анализом природних и друштвених фактора привредног развоја, анализом привредних сектора, посматрањем просторног размештаја делатности и сл. У остваривању исхода који се односе на утицаје човека на животну средину сврсисходно је указати на везу између експлоатације природних ресурса, квалитета живота, потрошње и утицаја на животну средину.

Исходи који се односе на регионалну поделу овог простора могу да се реализују применом различитих начина издвајања карактеристичних регија (физичко-географске или друштвено-економске регије). У погледу политичке поделе, такође је могуће препознати разлике између политичко-географске уситњености средњеамеричког простора с једне стране и постојање две популационо и територијално велике, а истовремено високоразвијене државе Англоамерике.

Јужна Америка

За достизање исхода који се односе на дефинисање географског положаја потребно је нагласити у којим топлотним појасевима се простире Јужна Америка, затим повољност положаја између Тихог и Атлантског океана, као и велику удаљеност од осталих континената. У погледу друштвено-географске компоненте положаја важно је истаћи колонизацију, латиноамеричко наслеђе, поделу на интересне сфере између Шпаније и Португалије и сл.

Природне одлике Јужне Америке могу се систематично обрадити почев од генетских типова рељефа и редоследа постанка појединих целина. Препоручује се да се климатске одлике континента анализирају кроз утицај климатских фактора, чиме се уједно

објашњавају и типови климе. На тај начин се реализују исходи о утицају климатских фактора на климу и распоред природних зона.
Исход који се односи на препознавање негативних утицаја човека на животну средину може да се реализује анализом значаја и неконтролисане сече амазонских селваса.
При обради садржаја Становништво Јужне Америке потребно је истаћи културно-цивилизацијске узроке велике етничке и расне разноликости. У остваривању исхода који се односе на развој насеља Јужне Америке препорука је да се акценат стави на узроке стихијских процеса урбанизације и на последично велики јаз који постоји између развоја милионских градова с једне стране и бројних сеоских насеља у Андима, Амазонији и слично. Важно је нагласити везу између рурално-урбаних миграција и великих контраста који постоје у простору јужноамеричких градова.
Препоручује се да се привреда Јужне Америке сагледа кроз анализу утицаја природних и друшвених фактора привредног развоја. У привредној структури потребно је указати на значај делатности примарног и секундарног сектора. У објашњењу политичке поделе простора Јужне Америке битно је указати на културно--цивилизацијске узроке поделе. Достизање исхода је могуће кроз практичне активности у оквиру самосталних или групних задатака, тако да ученици сами проуче и представе одлике одабраних регионалних целина или држава.
Аустралија и Океанија
За достизање исхода, наставник у оквиру географског положаја ученицима треба да укаже на димензије континента као и на просторни обухват Океаније (припадајућа острва Меланезији, Микронезији и Полинезији). Важно је указати на факторе географске изолованости Аустралијског континента у односу на остале континенте као и последице које се огледају у специфичним биогеографским и антропогеографским одликама. Физичко-географски
садржаји треба да укажу на геотектонску еволуцију Аустралије (Пангеа, Гондвана), постанак планина као и на постанак острва Океаније (вулканска острва, атоли). Истаћи факторе који су довели до формирања пустиња, великог коралног гребена као и аутентичне аустралијске флористичке и зоогеографске области. Приликом обраде становништва Аустралије и Океаније указати на домицилно становништво (Аборицини, Маори) и придошло европско и азијско становништво. Извршити периодизацију етно-демографског развоја Аустралије и Океаније на предколонијални и колонијални период. Указати на савремене демографске процесе (природни прираштај, миграције) и насељеност континента (насељени и ненасељени простори). У политичко-географској анализи указати на процесе колонизације, деколонизације и формирања независних држава. Истаћи значај саобраћајно-географског и политичко-географског положаја острва Океаније у контексту савремених економских, политичких и војних процеса. Приликом обраде насеља Аустралије указати на природне факторе формирања савремене мреже насеља.
Поларне области
За достизање исхода у оквиру наставне теме Поларне области препоручени садржај чине карактеристичне одлике ових простора. У том смислу, пажњу треба посветити специфичностима оријентације на половима (нпр. помоћу звезда, компаса, Сунца), дужини обданице и ноћи, висини Сунца над хоризонтом, односима копна и мора, историјату истраживања, садашњим истраживањима, као и међународној подели ових простора.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИКУ

7. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА **С Е Д М И** РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: **ф и з и к а**

Циљ: Циљ учења Физике јесте да ученици стекну базичну језичку и научну писменост, оспособе се да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, образложе своје мишљење у оквиру дискусије, упознају природне појаве и основне природне законе и њихову примену у свакодневном животу, развију мотивисаност за учење и напредују ка достизању одговарајућих образовних стандарда

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује скаларне и векторске физичке величине; – користи и анализира резултате мерења различитих физичких величина и приказује их табеларно и графички; – анализира зависност брзине и пређеног пута од времена код праволинијских кретања са сталним убрзањем; – примени Њутнове законе динамике на кретање тела из окружења; – покаже од чега зависи сила трења и на основу тога процени како може променити њено деловање; – демонстрира појаве: инерције тела, убрзаног кретања, кретање тела под дејством сталне силе, силе трења и сила акције и реакције на примерима из окружења; – самостално изведе експеримент из области	СИЛА И КРЕТАЊЕ	Сила као узрок промене брзине тела Појам убрзања Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања Други Њутнов закон Динамичко мерење силе Међусобно деловање два тела – силе акције и реакције Трећи Њутнов закон Примери Равномерно променљиво праволинијско кретање Интензитет,правац и смер брзине и убрзања Тренутна и средња брзина тела Зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању Графичко представљање зависности брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања Демонстрациони огледи: – Илустровање инерције тела помоћу папира и тега – Кретање куглице низ Галилејев жљеб – Кретање тела под дејством сталне силе – Мерење силе динамометром – Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и

кинематике и динамике, прикупи податке мерењем, одреди тражену физичку величину и објасни резултате експеримента; – покаже врсте и услове равнотеже чврстих тела на примеру из окружења; – наводи примере простих машина које се користе у свакодневном животу; – прикаже како сила потиска утиче на понашање тела потопљених у течност и наведе услове пливања тела на води; – повеже појмове механички рад, енергија и снага и израчуна рад силе теже и рад силе трења; – разликује кинетичку и потенцијалну енергију тела и повеже њихове промене са извршеним радом; – демонстрира важење закона одржања енергије на примерима из окружења; – решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (кинематика и динамика кретања тела, трење, равнотежа полуге, сила потиска, закони одржања); – разликује појмове температуре и количине топлоте и прикаже		колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце) Лабораторијске вежбе 1. Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб 2. Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (колица) или помоћу Атвудове машине
	КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ. СИЛЕ ТРЕЊА	Убрзање при кретању тела под дејством силе теже Галилејевоглед Слободно падање тела, бестежинско стање Хитац навише и хитац наниже Силе трења и силе отпора средине (трење мировања, клизања и котрљања) Утицај ових сила на кретање тела Демонстрациони огледи: – Слободно падање тела различитих облика и маса (Њутнова цев, слободан пад везаних новчића…) – Падање тела у разним срединама – Бестежинско стање тела (огледи са динамометром, с два тега и папиром између њих, са пластичном чашом која има отвор на дну и напуњена је водом) – Трење на столу, косој подлози и сл – Мерење силе трења помоћу динамометра Лабораторијске вежбе 1. Одређивање убрзања тела које слободно пада 2. Одређивање коефицијента трења клизањ
	РАВНОТЕЖА ТЕЛА	Деловање две силе на тело, појам резултујуће силе кроз различите примере слагања сила Разлагање сила Појам и врсте равнотеже тела Полуга, момент силе Равнотежа полуге и њена примена

различите механизме преноса топлоте са једног тела на друго; – анализира промене стања тела (димензија, запремине и агрегатног стања) приликом грејања или хлађења; – наведе методе добијања топлотне енергије и укаже на пример њеног рационалног коришћења		Сила потиска у течности и гасу Архимедов закон и његова примена Пливање и тоњење тела Демонстрациони огледи: – Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа – Равнотежа полуге – Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански гњурац, суво грожђе у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води…) Лабораторијске вежбе 1. Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона
	МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА. СНАГА	Механички рад Рад силе Рад силе теже и силе трења Квалитативно увођење појма механичке енергије тела Кинетичка енергија тела Потенцијална енергија Гравитациона потенцијална енергија тела Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада Закон о одржању механичке енергије Снага Коефицијент корисног дејства Демонстрациони огледи: – Илустровање рада утрошеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама, уз коришћење динамометра – Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада – Примери механичке енергије тела Закон о одржању механичке енергије (Галилејев жљеб; математичко клатно; тег са опругом)

		Лабораторијске вежбе 1 Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама 2. Провера закона одржања механичке енергије помоћу колица
	ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ	Честични састав супстанције: молекули и њихово хаотично кретање Топлотно ширење тела Појам и мерење температуре Унутрашња енергија и температура Количина топлоте Специфични топлотни капацитет Топлотна равнотежа Агрегатна стања супстанције Демонстрациони огледи: – Дифузија и Брауново кретање – Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој посуди – флаши и две посуде са хладном и топлом водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара) Лабораторијске вежбе 1. Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже

Начин остваривања програма: Програмски садржаји седмог разреда доследно су приказани
у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:
– Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.
– Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације).
– Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу.
Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:
1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. домаћим задацима;
5. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатни рад...);
6. систематским праћењем рада сваког ученика.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика
наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТКУ

7. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: МАТЕМАТИКА

Циљ: Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког ми-шљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова .

Годишњи фонд часова: 144

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– израчуна степен реалног броја и квадратни корен потпуног квадрата и примени одговарајућа својства операција;– одреди бројевну вредност једноставнијег израза са реалним бројевима;– на основу реалног проблема састави и израчуна вредност јед-ноставнијег бројевног израза са реалним бројевима; – одреди приближну вредност реалног броја и процени апсолут-ну грешку;– нацрта график функције y = kx, k∈R\{0};– примени продужену пропорцију у реалним ситуацијама;– примени Питагорину теорему у рачунским и конструктивним задацима;– трансформише збир, разлику и производ полинома;– примени формуле за разлику квадрата и квадрат бинома;– растави полином на чиниоце (користећи	РЕАЛНИ БРОЈЕВИ	Квадрат рационалног бројаРешавање једначине x^2 = a,a ³0; постојање ирационалних бројева (на пример решења једна-чине x2 = 2) Реални бројеви и бројевна права Квадратни корен, једнакост Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја; апсолутна грешка Основна својства операција с реалним бројевимаФункција директне пропорционалности y = kx, k∈R\{0} Продужена пропорција
	ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА	Питагорина теорема (директна и обратна) Важније примене Питагорине теореме Конструкције тачака на

дистрибутивни закон и формуле за квадрат бинома и разлику квадрата);– примени трансформације полинома на решавање једначина;– примени својства страница, углова и дијагонала многоугла;– израчуна површину многоугла користећи обрасце или разло-живу једнакост;– конструише ортоцентар и тежиште троугла;– примени ставове подударности при доказивању једноставни-јих тврђења и у конструктивним задацима;– примени својства централног и периферијског угла у кругу;– израчуна обим и површину круга и његових делова;– преслика дати геометријски објекат ротацијом;– одређује средњу вредност, медијану и мод		бројевној правој које одговарају бројеви-ма , итд Растојање између две тачке у координатном систему
	ЦЕЛИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ	Први део: Степен чији је изложилац природан број; степен декадне једини-це чији је изложилац цео број; операције са степенима; степен производа, количника и степена Други део: Алгебарски изрази Полиноми и операције (мономи, сређени облик, трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома) Квадрат бинома и разлика квадратаРастављање полинома на чиниоце коришћењем дистрибутивног закона, формуле за квадрат бинома и разлику квадрата Примене
	МНОГОУГАО	Појам многоугла Врсте многоуглова Збир углова многоугла Број дијагонала многоугла Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције) Обим и површина многоугла Тежишна дуж троугла Ортоцентар и тежиште троугла Сложеније примене ставова подударности
	КРУГ	Централни и периферијски угао у кругу Обим круга, број π Дужина кружног лука Површина круга, кружног исечка и кружног прстена Ротација
	ОБРАДА ПОДАТАКА	Средња вредност, медијана и мод

Кључни појмови садржаја: реални број, степен, квадратни корен, Питагорина теорема, полином, многоугао, ортоцентар и тежи-ште, круг, број π, ротација и средња вредност.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспосо-бљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледа-ју у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта уче-ници треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици уса-јају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони пре-длог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број ча-сова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и си-стематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и уве-жбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), во-дећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Реални бројеви (21; 8 + 13)
Питагорина теорема (19; 6 + 13)
Цели алгебарски изрази (48; 19 + 29)
Многоугао (21; 9 + 12)Круг (18; 7 + 11)
Обрада података (5)

У програму је садржај теме Цели алгебарски изрази подељен на два дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема:

20. Реални бројеви;
21. Питагорина теорема;
22. Цели алгебарски изрази – први део;
23. Многоугао;
24. Цели алгебарски изрази – други део;
25. Круг;
26. Обрада података.

Предложена подела теме и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела.

Напомена: За обнављање градива, иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 4 часа, а за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, актив-ности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи пока-зују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потреб-но више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на разви-јање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор настав-ног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини инте-ресантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивиду-алних карактеристика ученика.

I. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Реални бројеви – Увести појам квадрата рационалног броја p/q и илустровати га површином квадрата чија је страница управо p/q,на основу чега ученици треба да закључе да је квадрат прои-звољног рационалног броја ненегативан број.

При израчунавању квадрата рационалних бројева равноправан статус треба дати квадрирању бројева у запису p/q и у деци-малном запису.

Код решавања једначина облика x2 = a, ученици уз наставни-кову помоћ изводе следеће закључке: дата једначина се може све-сти на једначину x2 = a = b2 и може имати једно (a = 0) или два решења (a > 0), али може бити и без решења (a < 0). Приликом увођења ознаке за квадратни корен нагласити разлику између, на пример, вредности и решења једначине x2 = 4.

У даљем раду показати да неке једначине облика x2 = a (на пример x2 = 2) немају решења у скупу рационалних бројева, тј. да се у скупу рационалних мерних бројева не може израчунати мерни број странице квадрата чија је површина 2 (не инсистирати да уче-ници репродукују одговарајући доказ). На тај начин мотивисати увођење ирационалних бројева, јер из претходног следи да осим рационалних бројева треба имати на располагању и неке дру-ге бројеве (на пример оне чији квадратни корен није рационалан број). Тада се уводи скуп реалних бројева као унија два дисјунктна скупа – скупа рационалних и скупа ирационалних бројева. Сада је природно и да се „рационална” права прошири у реалну праву и покаже како на таквој реалној правој постоје рационалне

и ира-ционалне тачке. Нагласити, међутим, да скуп (позитивних) ирационалних бројева, осим квадратних корена рационалних бројева, садржи и многе друге елементе, од којих ће неки бити поменути касније (рецимо број π).

На конкретним примерима ученици треба да уоче да сваки рационалан број има коначну или бесконачну периодичну деци-малну репрезентацију, а ирационални бројеви бесконачну непериодичну репрезентацију и обратно (ове чињенице не треба до-казивати у општем случају). При израчунавању вредности корена и рачунања са коренима, када су њихове вредности ирационални бројеви, користити калкулатор или расположиве софтвере.

За све реалне бројеве без обзира да ли имају коначну или бесконачну децималну репрезентацију увести појам приближне вред-ности и појам апсолутне грешке. Правила заокругљивања реалних бројева увести на следећи начин: на конкретним примерима, по-сматрањем могућих граница (интервала) у зависности од преци-зности, ученици бирају приближне вредности тако да се при заокругљивању бира вредност са мањом апсолутном грешком, након чега се формулишу правила.

Основна својства операција сабирања и множења реалних бројева посматрати и анализирати у поређењу с одговарајућим својствима у скупу рационалних бројева. Основна својства опера-ције кореновања у R+ треба такође реализовати на примерима при чему се посебно третирају збир, разлика, производ и количник ко-рена и њихови односи са кореном збира, разлике, производа и количника. При том посебну пажњу обратити на једнакост и њено тумачење.

У оквиру ове теме се обрађује и функција директне пропор-ционалности y = kx коју треба увести на конкретним примерима блиским искуству ученика (раст дужине пута са временом путо-вања при константној брзини, смањење водостаја реке ако је дневни пад протока константан ...). У почетним примерима ученици цртају тачкасти график којим се приказује функција за дискрет-не вредности променљиве, након чега се долази до конструкције графичког приказа у координатном систему. Тематску јединицу продужена пропорција треба, такође, реализовати на конкретним примерима (подела дате суме у датој размери, одређивање углова троугла ако је дат њихов однос, присуство метала у легурама ...). Посебну пажњу поклонити вези продужене пропорције са класичном двојном пропорцијом.

Питагорина теорема – Питагорина теорема је од великог значаја за даље математичко образовање и потребно је пажљиво методички и дидактички обрадити. Као мотивација за тему могу се користити историјски подаци најпре о потреби човека за упо-требом и конструкцијом правоуглих троуглова током изградње различитих објеката у укупном напретку цивилизације, а чије је законитости Питагора уочио и математички уобличио и формули-сао. На примеру египатског троугла експериментом са конопцем, цртежом или симулацијом на неком од динамичких софтвера упо-знати ученике са теоремом, а затим је и исказати и дати комплетан доказ. Потребно је да ученици схвате концепт Питагорине теореме, а не да напамет науче исказ. У том циљу током вежбања инси-стирати на различитим ознакама катета и хипотенузе, као и разли-читим положајима самог правоуглог троугла, како би се ученици оспособили да Питагорину теорему користе касније у образовању у различитим задацима из планиметрије, стереометрије и триго-нометрије. Упознати ученике са карактеристичним Питагориним тројкама кроз примере и напоменути да таквих тројки има беско-начно много. Формулисати обрат Питагорине теореме и примени-ти га у задацима.

У другом делу теме пажњу је потребно усмерити на примену Питагорине теореме на конструкције дужи чији је мерни број дужине ирационалан број и примену на квадрат, правоугаоник, једнакокраки и једнакостранични троугао, ромб и правоугли и једнакокраки трапез. Ученици треба да примењују Питагорину теорему и на једнакокрако

правоугли троугао, правоугли троугао са углом од 30° и одређивање растојања двеју тачака у координатном систему.

Уколико наставник има техничких могућности у учионици, након усвајања Питагорине теореме на традиционалан начин, део ове теме може обрадити коришћењем неког од бесплатних дина-мичких софтвера који ученицима може још очигледније дочарати Питагорину теорему и примену теореме у различитим геометриј-ским задацима и проблемима из свакодневног живота.

Цели алгебарски изрази – У првом делу ове теме уводи се појам степена променљиве природним бројем и изводе се основна својства те операције (множење и дељење степена једнаких осно-ва, степеновање степена, као и правила за степен производа и ко-личника). Ученици треба у потпуности да овладају одговарајућим трансформацијама да би, између осталог, били припремљени за упознавање са операцијама са полиномима које следе. Такође, уводи се појам степена са изложиоцем који је нула или негативан цео број, али само у случају основе која је декадна јединица. Примери обухватају краће записивање врло малих рационалних бројева (примене у физици), као и канонско представљање рационалних бројева у децималном запису.

Други део теме обухвата операције с целим алгебарским из-разима (полиномима). Најпре се уводи појам полинома и увежба-ва израчунавање вредности таквог израза за конкретне вредности променљивих који у њему учествују. Затим се дефинишу основ-не операције са полиномима (сабирање, одузимање и множење) и увежбава довођење полинома на срећени облик. Притом се, по потреби, користи дистрибутивни закон (у облику $(a + b)(x + y) = ax + ay + bx + by$) и формула за квадрат бинома (у облику $(a + b)2 = a2+ 2ab + b2$).

У наставку ове теме ученици треба да, на погодним приме-рима, уоче потребу растављања полинома на чиниоце (посебно у циљу решавања једначина). Затим треба увежбати то растављање коришћењем претходно наведених формула (али сада записаних у облику $ax + ay + bx + by = (a + b)(x + y)$, односно $a2 + 2ab + b2 = (a + b)2$), као и формуле за разлику квадрата. Примере растављања тзв. непотпуног квадратног тринома обрађивати само на додатној настави. Сем поменуте примене на решавање једначина (на при-мер, облика $ax2 + bx =0$и $x2 – c2 = 0$), овде се могу приказати при-мери решавања геометријских проблема за које је потребно позна-вање операција са полиномима.

Многоугао – Многоугао увести као део равни ограничен многоугаоном линијом. Нагласити разлику између конвексних и неконвексних многоуглова, али даља разматрања ограничити само на конвексне многоуглове. Ученике треба наводити да уоче зави-сност броја дијагонала, као и зависност збира унутрашњих углова од броја темена многоугла. Приликом увођења правилних много-углова, ученици треба да уоче да постоје многоуглови који нису правилни иако су све њихове странице једнаке, као и да постоје многоуглови који нису правилни иако су сви њихови углови једнаки. Посебно истаћи осну симетричност правилног многоугла и број оса симетрије, као и чињенице да се око правилног многоугла може описати круг и да се у њега може уписати круг. Из одгова-рајућих формула за једнакостранични троугао, ученици, уз помоћ наставника ако је потребно, изводе формуле којима се у правил-ном шестоуглу успостављају везе између странице, дуже дијаго-нале, краће дијагонале, полупречника уписаног и описаног круга.

Кроз разноврсне примере и задатке (који се односе на троу-глове, четвороуглове и правилне многоуглове) истицати примену ставова подударности троуглова и поступно развијати код учени-ка вештину доказивања. Доказати најважније особине троуглова и паралелограма. Увести појмове ортоцентар, тежишна дуж и те-жиште троугла, и навести њихове особине. Примену ставова подударности и њихових последица проширити и на конструктивне задатке. Истаћи разлику између цртања и конструкције. Посебно треба

издвојити 1) конструкције троуглова које поред датих стра-ница/углова одређује и једна висина, односно тежишна дуж; 2) конструкције паралелограма и трапеза које поред датих страница/углова одређује и висина; 3) конструкције делтоида; 4) конструк-ције правилних многоуглова са 3, 4, 6, 8 или 12 темена које одређује страница, односно полупречник описаног/уписаног круга. На примерима илустровати ситуације када конструктивни задатак има више решења или нема решења, али не инсистирати на ова-квим задацима. Израчунавање обима и површине многоугла илу-стровати разноврсним примерима и задацима. Приликом израчунавања површине користити разлагање мно-гоуглова на троуглове и четвороуглове. Посебну пажњу посветити израчунавању површине правилног шестоугла. Важно је укључити и одређени број практичних примена рачунања површина.

Круг – Полазећи од раније стечених знања и дефиниција кру-жне линије и кружне површи, треба размотрити могуће положаје и односе круга и праве, а такође и два круга у равни. Ученике треба подсетити на дефиниције тангенте и тетиве круга и искористити Питагорину терему за успостављање везе између полупречника круга, тетиве и централног одстојања тетиве. Централне теме су увођење појмова централног и периферијског угла, уочавање и до-казивање тврђења о њиховом међусобном односу, као и одређива-ње обима и површине круга. Ученици би требало да експеримен-тално утврде сталност односа обима и пречника кружнице. Када се уведе број π, ученике треба информативно упознати са његовом ирационалном природом. После обраде обима и површине круга, треба извести формуле за дужину кружног лука, површину кружног исечка и кружног прстена. У практичним израчунавањима користити приближну вредност 3,14 али повремено радити и са проценама 3,142; 22/7; 3,1.

У оквиру дела теме који се односи на ротацију, треба се огра-ничити на ротације једноставнијих фигура око задате тачке и за задати угао. Објаснити ученицима позитиван и негативан смер ро-тације и урадити неколико примера ротације у координатном си-стему. Важно је да ученици уоче да се дужине дужи и величине углова не мењају при ротацији.

Обрада података – Ову тему реализовати као пројектни за-датак. Циљ пројектног задатка је да ученици овладају појмовима средња вредност, медијана и мод и истовремено се увере у при-мењивост обраде података у свакодневној пракси. Препорука је да се пројектни задатак реализује на конкретним примерима и предлог је да у седмом разреду то буде прикупљање, обрада и анализа података добијених анкетом. Теме се могу одабрати из животног окружења и њихов садржај би требало да буде близак узрасту ученика (на пример: коришћење ИКТ од стране ученика, расподела слободног времена ученика, еколошка свест младих ...). Број питања у анкети не мора бити велики, највише 5-6, а истра-живање треба реализовати тако да узорак не буде премали, али ни превелик и да се може реализовати у најближем окружењу (школа, породица, комшилук ...).

Предлог је да се пет расположивих часо-ва реализује по следећем плану:

РЕДНИ БРОЈ ЧАСА	САДРЖАЈ РАДА	АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА
1	– Избор теме истраживања – Конструкција анкетних питања	Наставник објашњава пројектни задатак, а ученици предлажу теме

		за истраживање и 5–6 анкетних пи-тања
2	– Упутство за анкетирање – Спровођење истраживања анке-тирањем	Сваки ученик добија по 4–5 анкет-них листића
3	– Обнављање и доградња појмова: узорак, нумеричка и процентуална расподела, графички приказ – Увођење нових појмова: средња вредност, медијана и мод	На једном (нумерички потпуно припремљеном) примеру се илу-струју сви наведени – познати и нови појмови
4	– Подела ученика на групе – Упућивање у начин обраде пода-така добијених анкетирањем – Обрада резултата анкете	Формирају се нехомогене истражи-вачке групе Свака група обрађује једно питање за које је задужена (може се користити и Excel) и при-према презентацију резултата
5	– Презентација резултата анкете	Групе приказују резултате свог истраживања (таблични приказ ре-зултата обраде питања из анкете, процентуалну расподелу, графички приказ, израчунавање средње вред-ности, медијане и мода), тумаче до-бијене резултате и изводе закључке

- **ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА**

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхо-да, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ

7. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 7 (СЕДМИ) РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Назив предмета: **БИОЛОГИЈА**

Циљ: Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, разуме значај биолошке разноврсности и потребу за одрживим развојем и развије одговоран однос према себи и природи
Разред **седми**
Годишњи фонд часова **72 часа**

ИСХОДИ	**ОБЛАСТ/ТЕМА САДРЖАЈИ**	**САДРЖАЈИ** ПРЕПОРУЧЕНИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: – прикупи и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења; – упореди бесполно и полно размножавање; – идентификује разлике између митозе и мејозе на основну про- мене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији; – одреди однос између гена и хромозома и основну улогу гене- тичког материјала у ћелији; – шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу; – одреди положај организма на дрвету живота на основу прику- пљених и анализираних информација о његовој грађи; – упореди организме на различитим позицијама на „дрвету жи- вота” према начину на који обављају животне процесе; – користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и жи- вотињскихткива; – разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева;	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Улога и значај једра у метаболизму ћелије Деоба ћелије (хромо- зоми, настајање телесних и полних ћелија) ДНК и појам гена (алел, генотип, фенотип) Прво Менделово правило, крвне групе, трансфузија и трансплан- тација Наслеђивање пола Наследне болести Животни циклуси биљака и животиња Смена генерација Једно- полни и двополни организми Значај и улога полног размножа- вања
	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Основни принципи организације живих бића Појам симетрије – типични примери код једноћелијских и вишеће лијских организа- ма; биолошки значај Симетрија, цефализација и сегментација код животиња Присуство/одсуство биљних органа, (симетрија и сегментација код биљака) Ћелије са специфичном функцијом: мишићне, крвне, нервне, ће- лије затварачице Грађа и улога ткива, органа, органских система и значај за функ- ционисање организма

– повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила; – идентификује основне односе у биоценози на задатим приме-рима; – илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефе-ката природне селекције; – упореди прикупљене податке о изабраној врсти и њеној број-ности на различитим стаништима; – повеже утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају; – анализира разлику између сличности и сродности организама на примерима конвергенције и дивергенције; – идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране; – предложи акције заштите биодиверзитета и учествује у њима; – анализира задати јеловник са аспекта уравнотежене и разно-врсне исхране; – идентификује поремећаје исхране на основу типичних симп-тома (гојазност, анорексија, булимија); – планира време за рад, одмор и рекреацију; – доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем пси-хоактивних супстанци; – аргументује предности вакцинације;		Компаративни преглед грађе главних група биљака, гљива и жи-вотиња – сличности и разлике у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Основни принципи систематике (Карл Лине, биномна номенкла-тура) Приказ разноврсности живота кроз основне систематске категорије до нивоа кола и класе Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетских низова (предачке и потомачке форме, прелазни фосили)
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Састав и структура популација Популациона динамика (природ-ни прираштај и миграције) Абиотички фактори и биотички односи као чиниоци природне селекције (адаптације) Мреже исхране Животне области Конвергенција и дивергенција животних форми Заштита природе Заштита биодиверзитета
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Примери наследних болести Особине и грађа вируса Болести изазване вирусима Имунитет, вакцине Пулс и крвни притисак Прва помоћ: повреде крвних судова (практичан рад) Принципи уравнотежене исхране и поремећаји у исхрани

– примени поступке збрињавања лакших облика крварења; – расправља о различитости међу људима са аспекта генетичке варијабилности, толеранције и прихватања различитости		Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тро-вање храном Промене у адолесценцији Здрави стилови живота (сан, кондиција, итд) Последице болести зависности – наркоманија

Начин остваривања програма:
Ученици у седми разред улазе са знањем о основним биолошким појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које биологија као наука пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања.
Програмски садржаји седмог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе биологије:
– Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.
– Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације).
– Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу.
Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:
1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. домаћим задацима;
5. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатни рад...);
6. систематским праћењем рада сваког ученика.
Да би се циљеви и задаци наставе биологије остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ХЕМИЈУ

7. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: ХЕМИЈА

Циљ: Циљ учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу и тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини

Годишњи фонд часова: 72

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, и принципима одрживог развоја; – правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; – експериментално појединачно и у групи испита, опише и објасни физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци; – повезује физичка и хемијска својства супстанци са применом у свакодневно животу и различитим професијама; – налази потребне информације у различитим изворима користећи основну хемијску терминологију и симболику; -објашњава основну разлику између хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу; – објашњава по чему се разликују чисте супстанце од смеша и илуструје то примерима;	**ХЕМИЈА КАО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА НАУКА И ХЕМИЈА У СВЕТУ ОКО**	Предмет изучавања хемије Везе између хемије и других наука Примена хемије у различитим делатностима и свакодневном животу Супстанца Врсте супстанци: хемијски елементи, хемијска једињења и смеше Демонстрациони огледи: демонстрирање узорака елемената, једињења и смеша
	ХЕМИЈСКА ЛАБОРАТОРИЈА	Хемијска лабораторија и експеримент Лабораторијско посуђе и прибор Физичка и хемијска својства супстанци Физичке и хемијске промене супстанци Демонстрациони огледи: демонстрирање правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и правилног извођења основних лабораторијских техника рада; испитивање физичких и хемијских својстава и промена супстанци Лабораторијска вежба I: основне лабораторијске технике рада: мешање, уситњавање и загревање супстанци Лабораторијска вежба II: физичка својства супстанци, мерење масе, запремине и температуре супстанце Лабораторијска вежба III: физичке и хемијске

– разликује хомогене и хетерогене смеше, наводи примере из свакодневног живота и раздваја састојке смеша; – представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула; – повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента; – разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула; – разликује типове хемијских веза, препознаје тип хемијске везе у супстанцама и повезује са својствима тих супстанци; – објасни процес растварања супстанце и квантитативно значење растворљивости супстанце; – изводи израчунавања у вези с масеним процентним саставом раствора; – напише једначине хемијских реакција и објасни њихово квалитативно и квантитативно значење; – квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле користећи појмове релативна атомска и молекулска маса, количина супстанце и моларна маса; – опише и објасни физичка и хемијска својства водоника и кисеоника; – разликује оксиде, киселине, хидроксиде и соли на основу хемијске формуле и назива, и опише основна својства ових класа једињења; – индикаторима испита и на pH скали процени киселост раствора;	**АТОМИ И ХЕМИЈСКИ ЕЛЕМЕНТИ**	Атоми хемијских елемената Хемијски симболи Грађа атома: атомско језгро и електронски омотач Атомски и масени број, изотопи Распоред електрона по нивоима у атомима елемената Периодни систем елемената (ПСЕ), закон периодичности и веза између броја и распореда електрона по нивоима у атомима елемената и положаја елемената у ПСЕ Племенити гасови Својства и примена Демонстрациони огледи: формулисање претпоставке о честичној грађи супстанци Вежба IV: одређивање валентног нивоа и броја валентних електрона
	МОЛЕКУЛИ ЕЛЕМЕНАТА И ЈЕДИЊЕЊА, ЈОНИ И ЈОНСКА ЈЕДИЊЕЊА	Ковалентна веза: молекули елемената и молекули једињења Атомска и молекулска кристална решетка Јонска веза и јонска кристална решетка Валенца Хемијске формуле и називи Демонстрациони огледи: својства супстанци са ковалентном и јонском везом Лабораторијска вежба V: упоређивање својстава супстанци са јонском и супстанци са ковалентном везом
	ХОМОГЕНЕ И ХЕТЕРОГЕНЕ СМЕШЕ	Смеше: хомогене и хетерогене Раствори – хомогене смеше Растварање и растворљивост Вода и ваздух – хомогене смеше у природи Масени процентни састав смеша Раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета Демонстрациони огледи: састав и својства смеша; раствори и њихова својства; растворљивост; незасићени, засићени и презасићени раствори; раздвајање састојака смеша Лабораторијска вежба VI: испитивање растворљивости

– тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа		супстанци Лабораторијска вежба VII: раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета
	ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ	Хемијске реакције Закон о одржању масе Хемијске једначине Демонстрациони огледи: мерење и упоређивање укупне масе супстанци пре и после хемијске реакције у отвореном и затвореном реакционом систему Вежба VIII: састављање једначина хемијских реакција
	ИЗРАЧУНАВАЊА У ХЕМИЈИ	Релативна атомска и релативна молекулска маса Количина супстанце и мол Моларна маса Закон сталних односа маса Масени процентни састав једињења Израчунавања на основу једначина хемијских реакција Лабораторијска вежба IX: мерење масе супстанце и израчунавање моларне масе и количине супстанце

Начин остваривања програма:
Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: – смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета; – проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; – дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; – критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; – кооперативно: кроз сарадњу

са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТИКУ И РАЧУНАРСТВО

7. разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 7. РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: информатика и рачунарство

Циљ: Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења

Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује визуелну презентацију и логичку структуру текста; – користи алате за стилско обликовање документа и креирање прегледа садржаја у програму за обраду текста; – објасни принципе растерске и векторске графике и модела приказа боја; – креира растерску слику у изабраном програму; – креира векторску слику у изабраном програму; – користи алате за уређивање и трансформацију слике; – креира гиф анимацију; – креира видео-запис коришћењем алата за снимање екрана; – разликује појмове URL, DNS, IP адреса; – објасни појмове хипервеза и хипертекст; – креира, форматира и шаље електронску пошту– обавља електронску комуникацију на сигуран, етички одговоран и безбедан начин водећи рачуна о приватности; – препозна непримерени садржај, нежељене контакте и адекватно се заштити; – сараднички креира и дели документе у облаку водећи рачуна	**ИКТ**	Обележавање логичке структуре и генерисање прегледа садржаја текстуалног документа Карактеристике рачунарске графике (пиксел, резолуција, RGB и CMYK модели приказа боја, растерска и векторска графика) Рад у програму за растерску графику Рад у програму за векторску графику Израда гиф анимација Коришћење алата за снимање екрана
	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	URL, DNS, IP адреса Хипервеза и хипертекст Електронска пошта, креирање налога, слање и пријем поште Електронска пошта (контакти, безбедност, нежељена пошта) Рад на дељеним документима (текстуалним документима / презентацијама /упитницима) у облаку

о одговарајућим нивоима приступа; – подешава хипервезе према делу садржаја, другом документу или веб локацији; – уз помоћ програмске библиотеке текстуалног програмског језика исцртава елементе 2Д графике; – употребљава петље и генератор насумичних бројева за исцртавање сложенијих облика; – планира, опише и имплементира решење једноставног проблема; – проналази и отклања грешке у програму; – сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка: – креира, уређује и структурира дигиталне садржаје који комбинују текст, слике, линкове, табеле и анимације; – креира рачунарске програме који доприносе решавању пројектног задатка; – поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био – сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала у вези са темом, формулацији и представљању резултата и закључака; – одабира и примењује технике и алате у складу са фазама реализације пројекта; – наведе кораке и опише поступак решавања пројектног задатка; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен; – поставља резултат свог рада на Интернет, ради дељења са другима, уз помоћ наставника.	**РАЧУНАРСТВО**	Рад са изабраним текстуалним програмским језиком у области 2Д графике Основне карактеристике изабране графичке библиотеке Методе за исцртавање основних геометријских облика Подешавање боја и положаја објеката Примена петљи и случајно генерисаних вредности на исцртавање геометријских облика
		Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима Вредновање резултата пројектног задатака

Кључни појмови садржаја: логичка структура и садржај документа, пиксел, резолуција, растерска и векторска графика, RGB и

CMYK палете боја, гиф анимација, хипервеза, URL, електронска пошта, текстуални програмски језик, 2Д графика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО

ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по

спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и

вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр.

ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство.

Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је

да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан

рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других

тема унутар самог предмета, као и других предмета. Пожељно је

да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно

упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима

одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију

одређених активности. У току реализације планираних активности

радити на успостављању и неговању навика и понашања као што

су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али

и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и

у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу се наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу.

С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе. Подсетити ученике на значај поштовања правила која

важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара).

Наставницима се препоручује да у току седмог разреда, ради

развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време

реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета,

који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити

неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива, плус број часова за утврђивање и

систематизацију градива).

Информационо-комуникационе технологије (10)

Дигитална писменост (4)

Рачунарство (14)

Пројектни задатак за теме ИКТ и Дигитална писменост (4)

Пројектни задатак за теме Рачунарство (4)

Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу

предмета и исходима.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

7. разред

Назив предмета	**ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета *Физичко и здравствено васпитања* је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	**Седми**
Годишњи фонд часова	**108 часова**

<table>
<tr><th>ИСХОДИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:</th><th colspan="2">ОБЛАСТ/ТЕМА</th><th>САДРЖАЈИ</th></tr>
<tr><td rowspan="3">- примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у самосталном вежбању;
- сврсисходно користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим ситуацијама;
- упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања уз помоћ наставника са вредностима за свој узраст;
- примени достигнути ниво усвојене технике кретања у игри, спорту и свакодневном животу;
- примени атлетске дисциплине у складу са правилима;
- развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике;
- одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела;
- примени вежбања из гимнастике за развој моторичких способности;
- изведе елементе одбојкашке технике;
- примени основна правила одбојке;
- користи елементе технике у игри;</td><td colspan="2">ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ</td><td>Основни садржаји
Вежбе за развој снаге.
Вежбе за развој гипкости.
Вежбе за развој аеробне издржљивости.
Вежбе за развој брзине.
Вежбе за развој координације.
Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ</td><td>Атлетика</td><td>Основни садржаји
Техника спринтерског трчања.
Истрајно трчање – припрема за крос.
Техника штафетног трчања
Скок удаљ.
Бацања кугле.
Скок увис.
Бацање „вортекс-а“.
Проширени садржаји
Скок увис (леђна техника)
Тробој</td></tr>
<tr><td>Спортска гимнастика</td><td>Основни садржаји:
Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе:
Тло
Прескок
Трамполина
Вратило
Двовисински разбој
Паралелни разбој
Кругови
Коњ са хватаљкама
Греда
Проширени садржаји:
На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби</td></tr>
</table>

- примени основне тактичке елементе спротских игара; - учествује на унутародељенским такмичењима; - изведе кретања у различитом ритму; - игра народно коло; - изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; - изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; - преплива 25 m техником краула, леђног краула и прсном техником; - процени своје способности и вештине у води; - скочи у воду на ноге и на главу. - рони у дужину у складу са својим могућностима - поштује правила понашања у води, и око водене средине; - уочи ризичне ситуације у води и око ње; - вреднује утицај примењених вежби на организам; - процени ниво сопствене дневне физичке активности; - користи различите вежбе за побољшање својих физичких способности; - процени последице недовољне физичке активности - примени мере безбедности у		**Основе тимских и спортских игара**	**Одбојка:** Основни елементи технике, тактике и правила игре; **Футсал:** Игра уз примену правила **Рукомет:** Игра уз примену правила **Кошарка:** Сложенији елементи технике, тактике и правила игре **Активност по избору**
		Плес и ритимика	**Основни садржаји** Вежбе са вијачом. Вежбе са обручем Вежбе са лоптом Народно коло „Моравац“ . Народно коло из краја у којем се школа налази. Енглески валцер. **Проширени садржаји** Састав са обручем. Састав са лоптом. Састав са вијачом. Основни кораци rock n roll
		Пливање и ватерполо	**Основни садржаји** **Пливање** Техника краула. Техника прсног пливања. Одржавање на води на разне начине и самопомоћ. Роњење у дужину до 10 m. Пливање 25 m одабраном техником на време. **Проширени садржаји** Мешовито пливање (две технике) **Ватерполо** Пливање са лоптом Хватање и додавање Шут на гол

вежбању у школи и ван ње; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; - примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; - примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима; - решава конфликте на друштвено прихватљив начин; - пронађе и користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекративних активности; - прихвати победу и пораз; - уважи различите спортове без обзира на лично интересовање; - примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама; - повеже значај вежбања за одређене професије; - вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; - подстиче породицу на редовно вежбање; - повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; - коригује дневни ритам рада, исхране и			**Проширени садржаји** **Пливање** Мешовито пливање. Игре у води. **Ватерполо** Основни елементи тактике и игра.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	**Физичко вежбање и спорт**	**Основни садржаји** Основна подела вежби. Функција скелетно-мишићног система. Основна правила Одбојке. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању. Облици насиља у физичком васпитању и спорту. Навијање, победа, пораз решавање спорних ситуација. Писани и електронски извори информација из области физчког васпитања и спорта. Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама. Значај вежбања за одбрамбено-безбедносне потребе. Повезаност физичког вежбања и естетике. Породица и вежбање Планирање вежбања.
		Здравствено васпитање	**Основни садржаји**

одмора у складу са својим потребама; - користи здраве намирнице у исхрани; - разликује корисне и штетне додатке исхрани; - примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању; - правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; - чува животну средину током вежбања; - препозна последице конзумирања дувана, алкохола и штетних енергетских напитака; - води рачуна о репродуктивним огранима приликом вежбања.			Утицај аеробног вежбања (ходања, трчања и др.) на кардио-респираторни систем. Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања. Значај употребе воћа и поврћа и градивних материја (протеини и беланчевине) у исхрани. Подела енергетских напитака и последице њиховог прекомерног конзумирања. Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина). Вежбање у различитим временским условима. Чување околине при вежбању. Последице конзумирања дувана и алкохола. Додаци исхрани – суплементи. Вежбање и менструални циклус. Значај заштите репродуктивних органа приликом вежбања.

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, плес, одбојка, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда.

Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу.

Организациони облици рада

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

А. часови физичког и здравственог васпитања;
Б. секције,
В. недеља школског спорта,
Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање - камповање...),
Д. школска и ваншколска такмичења
Ђ. корективно-педагошки рад.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСИ

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

I. Физичке способности

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;
- подстицање ученика на самостално вежбање;
- правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу ***Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања***, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко-методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.
Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама.
Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са њиховим психофизичким способностима.
Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.
Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд).
У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

III. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.
Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.
Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.
Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током школске године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријска настава (до 5 часова);
- практична настава (103-108 часова).

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темема Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима.

При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу: процене сложености садржаја за ученике и услова за реализацију наставе. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:

1. Атлетика (14);
2. Гимнастика (14);
3. Основе тимских и спортских игара:
   Одбојка; (16)
   Футсал (10)
   Рукомет (10)
   Кошарка (10)
   Активност по избору ученика (10)
4. Ритмика и плес (4);
5. Пливање и ватерполо (10);
6. Полигони (5)
7. Тестирање и мерење (5).

Програм Физичког и здравственог васпитања остварује се достизањем предвиђених исхода реализацијом основних и проширених садржаја.

Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, потребе ученика и услове за рад.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Физичке способности

При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговрајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или поједницма у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и нтензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије.
Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге

- без и са реквизитима,
- на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости
   - без и са реквизитима,
   - уз коришћење справа,
   - уз помоћ сувежбача.
3. Развој аеробне издржљивости
   - истрајно и интервално трчање,
   - вежбање уз музику – аеробик,
   - тимске и спортске игре,
   - пешачење у дужини од 10 km (организовати у оквиру недеље школског спорта или активности у природи - излет)
   - други модели вежбања.
4. Развој координације
   - извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у више равни).
5. Развој брзине и експлозивне снаге
   - једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),
   - штафетне игре,
   - извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуално образовном програму (ИОП-у), неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности.

Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине

1. Атлетика

Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима.

Основни садржаји

- Усавршавање технике спринтерског трчања и ниског старта. Трчање деоница до 60 m. Техника штафетног трчања (4 x 60 m);
- Усавршавање технике истрајног трчања и високог старта;
- Скок удаљ техника „увинуће” и предвежбе за корачну технику;
- Скок увис опкорачном техником;
- Бацања кугле 3 kg девојчице, 4 kg дечаци – бочна техника;
- Бацање „вортекс-а” у даљ;

Проширени садржаји:

Четворобој – кроз унутародељенско такмичење применити четири дисциплине које су ученици савладали (спринтерско трчање 60 m, бацање вортекса или кугле, скокови увис или удаљ, истрајно трчање 600 m ученице, 800 m ученици).

2. Спортска гимнастика

Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта.

Основни садржаји

Ученике је неопходно поделити у радне групе према полу, према нивоу усвојености вежби из претходних разреда и њиховим способностима. Са ученицима, који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда, раде се оне предвежбе и вежбе које ће им омогућити њихово усвајање. Усвојене вежбе из шестог разреда надограђују се новим садржајима предвиђеним овим програмом. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају усвојене садржаје, при чему је могуће организовати чување и помагање ангажовањем ученика. Промена радих места врши се након одређеног броја понављања. Група које није прошла неки задатак на часу, исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се олакшани задатак.

Проширени садржаји

Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују основни садржаји програмом који је диференциран према способностима ученика – за напредне ученике. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходих знања.

1. Тло (ученице и ученици):

Основни садржаји

- став на шакама, колут напред уз помоћ,
- два повезана премета странце упором („звезде”),
- предножењем премет странце упором са окретом за 180^0 до става на једној нози, другом заножити,
- колут летећи из места и залетом.

Састав на тлу комбинован од вежби из петог, шестог и усвојених вежби из седмог разреда. За ученице унети вежбе из ритмике (види вежбе на греди).

Проширени садржаји

- став на шакама, колут напред,
- залетом премет странце упором са окретом за 180^0 до става на једној нози и припремне вежбе за рондат.

2. Прескок (ученице и ученици):

Основни садржаји

коњ у ширину висине 110 цм (уз квалитетну даску висина коња 120 цм):

- згрчка и разношка – усавршавање фазе првог и фазе другог лета.

Проширени садржааји

коњ у ширину (120 за ченце и 125 cm за ученике);

- припремне вежбе за прескоке са заножењем.

3. Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

Основни садржаји

- скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Проширени садржаји

- скокови пруженим телом са окретом око уздужне осе за 180^0; скок са предножним разножењем.

4. Вратило

Основни садржаји

- дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи,
- дохватно вратило: из упора предњег саскок подметно,
- доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок.

Проширени садржаји

- комбинација: узмак из виса стојећег, ковртљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу.

5. Двовисински разбој

Основни садржаји

- комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху.

Проширени садржаји

- комбинација: узмак из виса стојећег, ковртљај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом), до става на тлу.

6. Паралелни разбој

Основни садржаји

- комбинација**:** (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180^0) према притци до става на тлу

Проширени садржаји

- комбинација: из положаја бочно наскок у упор и спојено предњих и зањих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама, прехват кроз узручење до упора седећег за рукама, заножењем сножити; њихање и саскок предњихом предношка са окретом за 180^0 или зањихом заношка.

7. Кругови

Основни садржаји

дохватни кругови (ученици и ученице):

- комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Проширени садржаји

доскочни кругови (ученици):

- комбинација: вис, из замаха предњихом вис узнето, вис стрмоглави - издржај, вис узнето, вис стражњи и сп. саскок (уз помоћ).

8. Коњ са хватаљкама

Основни садржаји

- комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред.

Проширени садржаји

- метања: премаси одножно у сва три упора: предњи, јашући, стражњи, коло одножно, саскок: одношка премахом одножно из упора јашућег; заношка (или одбочка) из упора јашућег ван.

9. Греда

Вежбе прво научити на тлу, шведској клупи и ниској греди и на крају на високој греди.

Основни садржаји

ниска греда - поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):

- боком поред греде; суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге),
- различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем,
- окрет у успону на средини греде;
- суножним одскоком скок пружено и доскок на једну ногу, друга је у предножењу,
- вага претклоном и заножењем,
- саскок згрчено.

Висока греда - комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90^0 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага”); клек искораком заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 90^0 или 180^0 .

Проширени садржаји

Висока греда:

- наскоци (у упор чучећи; у упор предњи одножно; сед „амазон“),
- различити начини ходања и трчања
- „галоп“; „дечији“ поскоци, „мачији“ скок;
- окрети за 180^0 на једној нози;
- саскоци (предножно разножни; са окретом за 360^0).

комбинације вежби најмање две дужине греде.

3. Основе тимских и спортских игара

Садржаји одбојке, футсала, рукомета, кошарке и активности по избору ученика реализују се на часовима Физичког и здравственог васпитања.

3. 1. Одбојка

Усвојене елементе технике треба применити у игри на часу. Континуитет у усвајању садржаја могуће је постићи тако што се претходно усвојени садржаји користе као уводни или специфично припремни на наредном часу.

Основни садржаји

- основни положај – техника одигравања лопте прстима,
- основни положај – техника одигравања лопте „чекићем“,
- игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем“,
- доњи (школски) сервис,
- техника смечирања у олакшаним условима (нижа мрежа, подбацивање лопте и сл.),
- индивидуални блок,
- горњи сервис,
- елементи одбојкашке игре.

Проширени садржаји

- „лелујави“ сервис,
- групни блок (двојни и тројни),
- игра са задатком - тактика.

3.2. Футсал
- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.3. Рукомет
- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.4. Кошарка

Са ученицима поновити усвојене основне елементе технике и тактике и реализовати неке од наведених елемената, као и њихову примену у диригованој игри и игри уз примену правила:
- дриблинг (сложеније варијанте),
- повезивање елемената технике у акционе целине (хватање лопте, дриблинг, шутирање и др);
- финтирање,
- демаркирање,
- ситуациона игра 1:1,
- сарадња два и три играча у позиционој игри и контранападу (обука кроз игру),
- игра 3:3; 4:4 (игра на један кош),
- финте (продор, шут),
- игра „2:2- pick and roll”,
- игра „2:2“ по на принципу „додај и утрчи – back door”,
- позициона игра 3:3 и 5:5,
- игра са применом правила.

3.5. Активности по избору

У складу са просторно техничким могућностима школе наставник у договору са учницима реализује неке од наведених активности:
- Кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, елементи фитнеса и др.)
- Обучавање, увежбавање и усавршавање елемената предвиђених проширеним наставним садржајима;
- Пливање и ватерполо;
- Скијање;
- Клизање;
- Бадминтон;
- Стони тенис;
- Оријентиринг;
- Јаџент;
- Основни елементи борилачких спортова и самоодбране;
- Друге активности по избору Стручног већа школе;
- Активности од значаја за локалну заједницу.

4. Плес и ритмика

Основни садржаји

Њихања и кружења са вијачом у фронталној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника). Дупли провак кружењем вијаче унапред.
Коло „Моравац“ четири варијанте, савладати 5 варијанту. Основни кораци енглеског валцера.

Проширени садржаји

- Састав са вијачом.
- Дупли провлак кружењем вијаче уназад.
- Састав са обручем састављен од елемената обрађених у петом и шестом, разреду.
- Састав са лоптом састављен од елемената обрађених у петом и шестом разреду.
- Усавршити коло из краја у коме се школа налази, усвојено у предходном разреду
- Енглески Валцер – мешовити парови.

5. Пливање и Ватерполо

Наставна тема Пливање и Ватерполо, реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе.
Школе које се определе за реализацију програмских садржаја пливања и ватерпола на објектима изван школе, часове организују по посебном распореду.

Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом па се самим тим и исходи за ову тему се не могу достићи у овом разреду.

5.1. Пливање

Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача.

Основни садржаји

Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и лећни краул), техника прсног пливања, скок на главу и изрон.
Пливање техником краула или лећног краула; Пливање 25 m на време одабраном техником; Роњење по дужини у складу са способностима ученика до 10 m;

Проширени садржаји

Мешовито пливање техникама прсног и краул пливања

5.2. Ватерполо

Садржаји ватерпола реализују се са ученицима који припадају групи „пливача”

- Пливање са лоптом
- Хватање и додавање
- Шут на гол

Основни садржаји

- Одржавање на води;
- Пливање са лоптом (вођење лопте);
- Хватање и додавање лопте;

Проширени садржаји

- Основни елементи тактике;

- Диригована игра

6. Полигони

Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким садржајима из:

- спортских игара;
- гимнастике и
- полигон са препрекама који садржи:

колутања и пузања, провлачења, промене правца, савладавања препреке одбочком, прескакања препрека увис и удаљ, прелажење високе греде, узмак на вратилу, пењање на шведске лестве и саскок, пењање уз шипку или конопац

7. Тестирање и мерење

Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави Физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику.

Физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање*

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби оптималне образовне вредности;
- функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице.

Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка.

Избор дидактичих облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода.

Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на

усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу,
- направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја,
- прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији часовних, ваннаставних и ваншколских активности.

Неки од исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- Наведе основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања;
- Дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања;
- Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима идт.);
- Учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења.

Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

1. **Активност и однос ученика према физичком и здравственом** васпитању који обухвата:
   - вежбање у адекватној спортској опреми;
   - редовно присуствовање часовима Физичког и здравственог васпитања;
   - учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др.

2. **Приказ три комплекса усвојених општеприпремних вежби** (вежби обликовања), са и без реквизита;

3. **Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика** (напредак у усавршавању технике):

Атлетика:
Техника измене штафете; скока увис опкорачна техника;
Спринтерско трчање 60 m на време, бацање вортекса. Истрајно трчање у трајању од 8 минута. Техника бацања „вортекса”
Трчање школског кроса.

Спортска гимнастика:

Вежбе на тлу:
- став на шакама, колут напред уз помоћ,
- летећи колут,
- два премета странце „звезде” спојено,
- мост заклоном (ученице); мост из лежања на леђима (ученици).

Састав на тлу комбинован од елемената из петог, шестог и усвојених елемената из седмог разреда.

Прескок:
- разношка, згрчка (висина справе до 120 цм).

Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):
- скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Вратило
- дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи,
- комбинација: узмак из виса стојећег, ковртљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу,
- доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок.

Двовисински разбој
- комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху (уколико нема двовисинског разбоја саскок замахом ногама унаапред – предношка).

Паралелни разбој
- комбинација**:** (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180^0) према притци до става на тлу.

Кругови

дохватни кругови (ученици и ученице):
- комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Коњ са хваатаљкама
- комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред.

Греда

ниска греда - поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):
- комбинација вежби из основног програма (ученице саме комбинују две дужине ниске греде – обавезно са наскоком и саскоком).

Висока греда - комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90^0 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага”); клек искораком заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 90^0 или 180^0.

Одбојка:

- Одигравање лопте техникама прстима и „чекићем“;
- Доњи сервис;
- Смечирање у олакшаним условима;
- Индивидуални блок;
- Игра преко мерже;

Рукомет:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Кошарка:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Плес и ритимка:

- Вежба са вијачом, лоптом или обручем. Дупли провак кружењем вијаче унапред.
- Народно „Моравац“ коло уз музику (трећа, четврта и пета варијанта).
- Енглески валцер.

Пливање и ватерполо:

- Техника прсног пливања.
- Пливање са лоптом.

4. Индивидуални напредак моторичких способности

Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов иднивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује:

- познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања, ватерпола и основних здравствено-хигијенских правила вежбања;
- учешће у организацији ваннаставних активности.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог иднивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће);
- излет са пешачењем (7 km)
- зимовање – организује се у току зимског периода у трајању од седам дана. Активности на зимовању обухватају обука скијања, клизања, краће излете са пешачењем или на санкама, и друге активности;
- летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана и обухвата боравак у природи са организованим образовним и физичким активностима).

Д. Школска и ваншколска тамичења

Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у:

- спортској гимнастици (у зимском периоду);
- атлетици (у пролећном периоду),
- најмање једној спортској игри (у току године).

Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.).

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом наставе и учења Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту или спортској дисциплини током школске године.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у савладавању градива;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности;

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

- уочавање постуралних поремећаја код ученика;
- саветовање ученика и родитеља;
- организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;
- организивање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења.

Педагошка документација

- Дневник рада за физичко и здравствено васпитање;
- Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.
- Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се ралазују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа;

- Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС

7.разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других	Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и	Упознавање са садржајем програма и начином рада	Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса.
		Процес сазнавања	Подстаћи ученике да преиспитају свој однос према знању и учењу
		Личносно познање	Кроз очигледне примере и експерименте објаснити ученицма три начина сазнавања: објективно, субјективно и личносно и границе њихове примене (наука, уметност, теологија)
		Познање Бога	Указати ученицима на повезаност љубави и знања у црквеном искуству. Објаснити ученицима да нам Христос открива Бога као Свету Тројицу
		Бог је један, али није сам	Приближити ученицима начин постојања у заједници
		Сабори као израз јединства Цркве	Указати ученицима на Саборе као израз јединства Цркве

религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.	сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.	Васељенски сабори	Објаснити појмове јереси и догмата
		Символ вере	Пружити ученицима основно знање о историјском контексту настанка Символа вере Развијање свести ученика о значају и месту Символа вере у Крштењу и Литургији;
		Богочовек Христос	Пружити ученицима основ за разумевање основне истине о Тајни Богочовека Христа.
		Светотајински живот Цркве	Пружити ученицима основ за разумевање да се кроз учешће у Светим Тајнама Цркве наш живот и сви његови елементи узводе у личносни однос са Богом.
		Света Литургија – светајна Цркве	Пружити ученицима основ за разумевање смисла и значаја Светих Тајни.
		Свете Тајне Крштења и Миропомазања	Развијање свести ученика о неопходности личног учествовања у светотајинском животу Цркве..
		Света Тајна Исповести	Указати ученицима на појам, значење и значај исповести.
		Света Тајна Брака	Указивати да су брак и монаштво два пута која воде ка Богу
		Монашка заједница	Указати ученицима на повезаност Пасхе и Христа.
		Света Тајна Рукоположења	Стварати способности ученику да разликује и именује службе у Цркви (епископ, свештеник, ђакон и наро
		Молитвословља Цркве	Усмеравати да у молитвословљима

			уочи важност природних елемената (воде, грожђа, жита, светлости
		Света браћа Кирило и Методије	Упознати ученике са словенским просветитељима равноапостолним Кирила и Методија.
		Свети Сава	Објаснити ученицима значај мисионарске и просветитељске делатности Свете браће и Светог Саве значајем за „изабрани народ Божији“.
		Срби светитељи	Указати ученицима кроз примере српских светитеља на значај стицања хришћанских врлина
		Крсна слава и обичаји	Подстаћи ученике да развију доживљај Крсне славе као молитвеног прослављања Бога и светитеља
		Српска црквена баштина	Пружити ученицима могућност да сагледају улогу СПЦ у развоју српске културе и идентитета.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА КАТОЛОЧКИ ВЈЕРОНАУК

7.разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
• Представити програм ученицима и начине рада у новој школској години • Упутити на важност заједништва	• да доживи поновно заједништво у вјеронаучној групи • да се орасположи за сатове вјеронаука	**1.** Учећи градимо заједништво и пријатељство	• Рад у пару - цртицама радимо једну замишљену слику

• Упознати се са текстовима Светога Писма - Дјела апостолска, који говоре о настанку Кристове заједнице • Схватити и упознати чињеницу дјеловања Духа Светога у заједници • Упознати околности и живот прве кршћанске заједнице у Јерузалему • Увидјети како Дух Свети води Цркву • Увидјети снагу обраћења • Спознати како је Еванђеље - Радосна вијест понуђена свим људима и поганима • Спознати тешкоће кроз које пролазе Кристови ученици • Упознати се са начином ширења кршћанства по цијелом римском царству	• да препозна знакове Духа Светога из текста • да разумије појмове: Дух Свети, Педесетница • да уочи улогу светога Петра у Заједници • да схвати повезаност и заједништво Кристових ученика који се састају на ломљење круха и повеже са светом мисом данас • да усвоји ријеч: евангелизација • да схвати како Кристов ученика наилази на многе тешкоће и неразумијевања због своје вјере • да схвати да и данас постоје прогони кршћана • да се поистовјети са устрајним Кристовим ученицима	**2.** Црква је рођена снагом Духа - Педесетница (Мт 28,18-20; Дј2,1-11)	• Излагање и разговор
		3. Постојани у апостолској науци - Живот првих кршћана (Дј 2,42-47)	• Анализа библијских текстова
		4. Крв мученика сјеме нових кршћана - Свети Стјепан Првомученик (Дј 6,1-15; 7,54-60; 8,1-2)	• Анализа библијских текстова
		5. Кристовим свјетлом засјењен - Обраћење светога Павла (Дј 8,3; 9,1-19)	• Умјетничке репродукције: Караваџо - обраћење светога Павла, разапињање светога Петра на криж
		6. Крштење првих погана - Петар и Корнелије (Дј 10,1-48)	• Презентација симбола сакремента крштења
		7. Из Јерузалема у свијет (евангелизација и први сабор у Јерузалему 50	• Презентација и цртање симбола прве кршћанске заједнице у вријеме прогонства
		8. Прогон апостола	• Излагање уз слике катакомби, колосеума, пантеона
		9. Прогони Цркве - живот у катакомбама (Нерон, Деције, Диоклецијан)	• Излагање уз слике катакомби, колосеума, пантеона
		10. Понављање обрађене наставне теме	• Коришћење библијског атласа
• Упознати се са повијесним чињеницама које су довеле кршћане до слободе изражавање своје вјере • Приближити	• да разумије и схвати радост кршћана након прогласа Миланског едикта • да уочи опасности самовољног тумачења истине вјере	**11.** Црква излази из катакомба (Галеријев едикт о толеранцији 311. год. и Константинов Милански едикт 312. год.)	• Излагање и анализа текста миланског едикта

ученицима лик цара Константина и садржај Миланског едикта • Упознати разлоге и потребе за дефинирањем црквеног наука као заштиту од ширења кривог наука (херезе) • Упознати се са одлукама прва четири сабора • Научити Ницејско-Цариградско вјеровање	• да разумије настанак и улогу редовничких заједница • да разумије ријечи: теологија, догма, хереза, концил • да схвати начин дјеловања и важност црквених сабора • да боље разумије Ницејско-Цариградско вјеровање које се рецитира под мисом	**12.** Свједоци еванђеоских савјета (свети Антун пустињак и свети Бенедикт)	• Слике, дијафилмови, - Презентације светаца, отаца тога раздобља
		13. Апостолски оци црквени научитељи - бранитељи кршћанског наука	• Слике, дијафилмови, - Презентације светаца, отаца тога раздобља
		14. Опћи црквени сабори	• Излагање и анализа текста миланског едикта
		15. Ницејско-Цариградско вјеровање	• Анализа вјеровања из малог молитвеника
		16. Провјера знања и закључивање оцјена за прво полугодиште	• Упитника за провјеру знања
• Упознати чињенице и начин ширења Еванђеља новим народима • Схватити и доживјети у правом свјетлу знамените особе и догађаје из повијести Цркве • Упознати се са дјеловањем мисионара у нашим земљама • Упознати узроке који су довели до раскола у Кристовој Цркви • Схватити потребу праштања и помирења како нас је Исус учио	• да схвати велику улогу мисионара, редовника евангелизацији народа • да уочи и схвати негативне посљедице масовног покрштавања • да уочи са дивљењем величину и идела славенских апостола • да уочи људске и божанске елементе у Цркви и како унаточ људским слабостима и погрешкама (немири, оптужбе, раскли, ратови) у њој живи Кристов позив и идеал • да схвати како смо у коначници сви кршћани браћа	**17.** Нове младице на стаблу Цркве (у црквену заједницу улазе Германи, Ирци, Енглези)	• Приповиједање, разговор уз повијесни атлас
		18. Свети Ћирил и Метод - апостоли славена	• Приповиједање, разговор уз повијесни атлас
		19. Укључење наших народа у опћу Цркву (Мађари, Хрвати, Словаци, Украјинци)	• Приповиједање, разговор уз повијесни атлас
		20. Кршћанска Еуропа (Карло Велики)	• Приповиједање, разговор уз повијесни атлас
		21. Источна Црква - неизљечене ране црквеног раскола и данашња зближавања	• Приповиједање, разговор уз повијесни атлас
		22. Понављање обрађене наставне теме	• Изражавање молитве за јединство кршћана
• Упознавање неких битних	• да уочи позитивна настојања око	**23.** Велика обнова Цркве (Цлуни,	• Излагање и тумачење повијесних догађаја

чињеница слабости цркве средњега вијека и мјешања свјетовне власти у њен унутарњи живот • Спознати како се Црква изнутра обнавља • Упознати живот редовничких заједница које уносе нови Дух у Цркву (прва свеучилишта, развој теологије и црквеног градитељства) • Упознати настанак крижарских војни и њихову посљедицу • Упознати праве повијесне околности и разлоге настанка инквизиције • Упознати се са ликовима који су уносили свијетла у то раздобље Цркве	црквене обнове • да препозна величину и значај редовничких заједница који дјелују у његовој околини (фрањевци, кармелићани) • да разумије добра настојања и кризе који настају у Цркви • да уочи не само људско, него и водство Духа Светога у самој Цркви • да се поистовјети са оним особама који су живјели у духу Еванђеља	Гргур ВИИ)	
		24. Насљеници Исусова сиромаштва (фрањевци, доминиканци, кармелићани	• Коришћење слика, дијапозитива, сликовница
		25. Борба за Кристову домовину (крижарски покрет, катарски покрет, инквизиција, криза папинства)	• Рад са повијесним картама и табелама
		26. Свјетло у тами (Катарина Сијенска, Иван Капистран)	• Ликовни приказ светаца
• Упознати узроке који су довели до протеста Мартина Лутера и ширења нових раскола • Научити да католичка обнова	• да уочи важност поуке дјеце и одраслих у вјери • да схвати како Дух Свети води Цркву унаточ свим тешкоћама	**27.** Црква се мора обнављати - протест Мартина Лутера	• Излагање и тумачење уз прикладне слике
		28. Католичка обнова (Тридентински концил, исусовци, мисијско дјеловање)	• Рад са фотографијом, дијафилмом

започиње одлукама бискупа-концилом		**29.** Понављање обрађених наставних тема	• Упитника за провјеру знања и усвојених појмова
• Доживјети религиозно-културне и духовно вјерничке димензије и послања Цркве у данашње вријеме • Открити догађаје, чињенице и свједочанства "новог лица Цркве" у нашем времену (концилске смјернице) • Поближе упознати живот и дјеловање: папа Ивана Павла ИИ и Мајка Тереза	• да прихвати неке повијесне чињенице • да уочи важност Другог ватиканског концила • да схвати улогу папа на Другом ватиканском концилу • да доживи величину Ивана Павла ИИ и настојања Мајке Терезе око бриге за сиромахе, болесне и дјецу	**30.** Црква пред изазовима просвјетитељства и револуционарних покрета	• Излагање, приповиједање
		31. Ново лице Цркве у 20. вјеку (ИИ Ватикански концил, папа Иван ХХИИИ, Павао ВИ)	• Заједно читамо молитву Мајке Терезе
		32. Наши узори: Иван Павао ИИ и Мајка Тереза	• Правимо заједнички плакат: Потребе људи нашега града
• Упознати снагу еванђеоске поруке у животу Цркве и потребу њене трајне обнове у Снази Духа Светога • Кратко се упознати са постојањем екуменског настојања	• да се уживи у Исусову молитву • да боље разумије позитивна настојања у Цркви • да изрази молитву за потребу опће Цркве	**33.** Исусова жеља и молитва на растанку (Ив 17,20-23;Еф 4,2-6)	• Анализа библијског текста
		34. Екуменски покрет и молитва за јединство кршћана	• Изражавање заједничке молитве за јединство кршћана
		35. Понављање обрађене наставне теме	• Провјера знања уз квиз или упитник
		36. Провјера знања и закључивање оцјена на крају наставне године	• Провјера знања уз квиз или упитник

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

7.разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА

Циљ наставе грађанског васпитања јесте да ученици стекну сазнања, формирају ставове, развију вештине и усвоје вредности које су претпоставка за компетентан, одговоран и ангажован живот у демократском друштву.	Ученици треба да: - разумеју значења кључних појмова који се односе на *грађанина, државу и власт* - схвате историјски развој грађанских права и слобода - се упознају са карактеристикама одговорног и активног грађанина - разумеју место и улогу детета као грађанина у друштву - разумеју однос између грађанских права појединца и општег добра - се упознају са начинима развијања грађанске одговорности - разумеју волонтерски покрет и значај волонтерских акција - буду подстицани да се ангажују у различитим иницијативама и акцијама - разумеју значај иницијативе за постизање промена у друштвеној заједници	УВОД (2)	Поглед уназад - подсећање на садржаје програма грађанског васпитања за 5. и 6. разред (права и одговорности на нивоу школе/локалне заједнице; активно учешће у животу школе/локалне заједнице; школска правила и процедуре, мере власти). (1) Представљање циљева, задатака, садржаја и метода рада. (1)
		ГРАЂАНИН (19)	Грађанин и политика у прошлости - порекло речи *политика* и *грађанин*, историјски контекст развоја грађанских права и слобода, Декларација о праву човека и грађанина (1789. г). (1) Грађанин и политика у садашњости - појмови *политика* и *грађанин* у савременом друштву. Универзална декларација о људским правима (1948. г.). (1) Одговоран и активан грађанин - знања, вештине, особине, вредности и понашање одговорног и активног грађанина. (2) Дете као грађанин - Конвенција о правима детета као полазиште за одређивање места и улоге детета као грађанина. Деца и одрасли као грађани - сличности и разлике. (2) Породица, школа, локална заједница, држава - заједнице у којима живимо. (1) Права - права појединца и опште добро. (1) Одговорност - индивидуална (моралне вредности) и грађанска (информисаност, поштовање закона, бирачко право - право да бира и да буде биран, учешће у организацијама које се залажу за општу добробит, покретање иницијатива...). Начини развијања грађанске одговорности:

	- разумеју неопходност постојања власти - се упознају са концептом ограничене власти - се упознају са институцијом Ђачког парламента.		институционални и ванинституционални. (3) Волонтерски покрет - појам и значај волонтерског покрета. Вредности на којима почива волонтаризам (солидарност, емпатија, алтруизам...). Избор волонтерских акција и израда плана за њихово извођење. (3) Извођење волонтерске акције. (3) Анализа успешности волонтерске акције. (2)
		ДРЖАВА И ВЛАСТ (7)	Држава - појам и историјски контекст развоја државе. (2) Власт - неопходност постојања власти; ограничена/неограничена власт; владавина појединца/владавина закона; демократија, устав (Устав Србије и права детета, Конвенција о дечијим правима); нивои власти (локални, покрајински и републички) и подела власти (законодавна, извршна и судска). (5)
		ДРЖАВА И ВЛАСТ (7)	Држава - појам и историјски контекст развоја државе. (2) Власт - неопходност постојања власти; ограничена/неограничена власт; владавина појединца/владавина закона; демократија, устав (Устав Србије и права детета, Конвенција о дечијим правима); нивои власти (локални, покрајински и републички) и подела власти (законодавна, извршна и судска). (5)
		ЂАЧКИ ПАРЛАМЕНТ И ИНИЦИЈАТИВА (5)	Ђачки парламент - место и улога ђачког парламента по одредбама Закона о основама система образовања и васпитања. Начин функционисања ђачког парламента. (2) Иницијатива - избор теме демократском процедуром и

			покретање иницијативе да се о њој расправља у Ђачком парламенту (ако у школи не постоји Ђачки парламент, иницијатива може да се односи на његово оснивање). (3)
		ЗАВРШНИ ДЕО (3)	Речник - израда речника кључних појмова са којима су се ученици упознали на часовима грађанског васпитања током школске године. (2) Шта носим са собом - размена ученичких искустава о активностима реализованим на часовима грађанског васпитања и процена корисности и употребљивости стечених знања и вештина за свакодневни живот. (1)

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

7.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА **VII** РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: немачки језик
Циљ:
Циљ учења страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу
Годишњи фонд часова: 72
Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог	**ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА**	Hallo Sarah, wie geht es dir? Guten Tag, Frau Bauer, wie geht es Ihnen? Danke, (mir geht es) sehr gut/prima/ nicht schlecht. Leider schlecht. Es geht. Ich freue mich. Freut mich! Es war schön. Ich hoffe, dich wiederzusehen. Bis bald! Bis dann! Ist

користећи једноставнија језичка средства; – размени једноставније информације личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; – упути уобичајене молбе и захтеве; – честита, захвали и извини се користећи мање сложена језичка средства; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – пружи једноставнија упутства у вези са		Marion dein Vor- oder Nachname? – Mein Vorname. Und wie ist dein Nachname? – Kruggel. Vesna, woher kommst du? – Ich bin in Deutschland geboren, aber meine Eltern kommen aus Serbien. Sie sind vor 20 Jahren nach Deutschland gekommen./ Sie leben seit 20 Jahren hier in Bamberg. Das ist meine Oma Maria. – Ist sie deine Oma mütterlicherseits oder väterlicherseits? – Sie ist die Mutter von meinem Vater. Meine Großeltern väterlicherseits sind gestorben, als ich 10 Jahre alt war. Meine Großeltern väterlicherseits leben nicht mehr. Das sind meine Schulfreunde Maja und Philip. Wir trainieren jeden Tag/ zweimal pro Woche/ montags und freitags zusammen Judo im Sportverein „Spartak”. Maja und ich sind auch Mitglieder der Drama AG. – Bist auch in einem Verein/ in einer AG? Treibst du Sport? Spielst du ein Instrumet? Das ist Herr Baumgartner, mein neuer Nachbar. Er ist Ingenieur und arbeitet bei Bosch. Er kommt aus Stuttgart. Jetzt wohnt er aber in Serbien. Er ist geschieden und hat zwei Kinder. Als Programierer entwickelt er Programme in seiner Firma. Личне заменице Упитне речи (wer, woher, wo, wohin, wie…) Одређени и неодређени члан Прилози за време, место и начин Правилно и неправилно поређење придева и прилога (gern, gut, viel) Садашње и

уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; – разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл ; – разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта он/она или неко други планира, намерава, предвиђа;		прошло време (перфект и претерит помоћних и модалних глагола) (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе Особености градова и области у земљама немачког говорног подручја
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Wie sieht er/sie aus? – Er ist groß und schlank, seine Haare sind blond und glatt. Sie ist etwas kleiner als er. Sie hat lange, lockige Haare und ist sehr hübsch. Wie ist er? – Fleißig, zuverlässig, ordentlich, humorvoll und hilfsbereit. Sie ist eine gute Schauspielerin, wie geboren für die Bühne. Fast food ist ungesund. Pommes sind zu fett und zu salzig. Warum isst du sie dann? Dein Zimmer ist aber schön gemütlich. Es ist groß und hell, modern eingerichtet. Das Sofa ist sehr bequem. Am besten gefällt mir der Balkon und der Blick von hier oben. Das Fenster ist gebrochen! Das Wetter ist aber wunderschön/ furchtbar. Der Film ist ziemlich/ sehr/ total langweilig, das habe ich nicht erwartet. Meine Stadt ist klein, sie liegt am See und ist von Bergen umgeben. Alles ist niedlich und es ist schön, hier zu leben. Serbien befindet sich an der Kreuzung von Zentral- und Südosteuropa. Belgrad und Novi Sad liegen and der Donau. Deutschland besteht aus 16 Bundesländern, Österreich aus neun und die Schweiz aus 26 Kantonen. Was sind die Wahrzeichen

– разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/ положај предмета, бића и места у простору и правац кретања и одговори на њих; – затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета, бића и места у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставнијим, везаним исказима;		von Belgrad? Was muss man in Belgrad besichtigen? Именице Личне заменице Упитне речи (wer, woher, wo, wohin, wie, welcher, welche, welches, was für ein…) Одређени и неодређени члан – употреба Прилози за време, место и начин и појачавање особина (ganz, ziemlich, total, furchtbar, schrecklich…) Правилно и неправилно поређење придева и прилога (gern, gut, viel) Придевска промена са чланом Садашње и прошло време (перфект и претерит) (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља немачког говорног подручја (знаменитости, географске карактеристике и сл)
– разуме једноставније исказе који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – формулише питања и једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих;	**ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ**	Um wieviel Uhr treffen wir uns heute vor dem Kino? Um halb acht oder? Kommst du mit? Nehmen Sie/ Nimm den Bus Nummer 78 um Viertel nach sieben. Er fährt direkt zum Kino. Dann sehen wir uns, bis dann. Ich ziehe nach Deutschland um, deshalb lade ich dich zu meiner Abschiedsparty ein. Sag bitte Bescheid, wenn du nicht kommen kannst. Danke für die Einladung. Leider kann ich nicht kommen, denn ich bin am Samstag bei meinen Großeltern. Sie feiern ihren Hochzeitstag. Danke für die Einladung, ich komme gerne. Wir gehen morgen ins Konzert. Hast du Lust mitzukommen?/ Hast du Lust auf das Konzert? – Natürlich. Super Idee. Ich bin nicht daran interessiert. Du bist

– изрази допадање и недопадање уз једноставније образложење; – разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих; – изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење; – разуме једноставније исказе који се односе на количину, димензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и ценама		dick geworden. Du solltest deine Ernährung umstellen und dich mehr bewegen. Vielleicht solltest du nach 18 Uhr nichts essen. Vergiss alle Süßigkeiten! Iss mehr Obst und Gemüse! Sollte за давање савета Модални и помоћни глаголи за изражавање предлога (möcht-, können/ könnt-, wollen, dürfen/dürft-, würd-) Заповедни начин Прилози (deshalb, darum, deswegen) Везници за изражавање узрока (weil, da, denn) (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Kannst du/Könntest du etwas langsamer/leiser sprechen? Könnten Sie das Radio ausmachen, ich kann mich nicht konzentireren. Ich bitte dich um Hilfe. Ich bitte dich mir zu helfen. Lass mich in Ruhe! Lass mich ausreden! Der Leher teilte mit, dass der Unterricht morgen wegen seiner Krankheit ausfällt. Entschldigung! Vezeihung! Entschuldige für Verspätung! Tut mir leid, aber ich habe den Bus verpasst. Ich gratuliere zum Jubiläum. Alles Gute! Herzlichen Glückwunsch! Danke schön. Ich bedanke mich für die Geschenke. Модални глаголи и глагол lassen за изражавање молбе и захтева (облици индикатива и конјуктива) (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања

	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Ergänze die Sätze! Antwortet auf die Fragen! Ordne die Texte den Fotos zu. Die Flaschen gehören in diesen Container. Diese Tabletten solltest du dreimal täglich einnehmen. Füllen Sie dieses Formular aus. Du solltest weniger Süßigkeiten essen und viel Wasser trinken. Wenn es stark regnet, musst du alle Fenster zumachen. Реалне кондиционалне реченице Заповедни начин (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Wie lange brauchst du bis zur Schule? Ich brauche eine halbe Stunde zu Fuß. Aber wenn ich mit dem Bus fahre, (dann) brauche nur 10 Minuten. Die Schüler in Indien tragen Uniformen wie die Schüler in England, nicht wahr? Wenn du dich nicht regelmäßig bewegst, kannst du nicht gesund bleiben. Mein Vater geht montags ins Schwimmbad und freitags ins Fitnesstudio. Ich komme in 10 Minuten, bitte warte auf mich. Wir leben seit 5 Jahren in dieser Wohnung. Er fährt für drei Wochen nach Berlin. Презент за изражавање сталних и уобичајених радњи Везници (wenn, während) Предлози за изражавање времена (in, an, um, seit, für). (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи и у ширем друштвеном окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји

	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	Es war nett von dir, dass du auf meinen Hund aufgepasst hast, während ich beim Arzt war. Wo hast du gewohnt, als du Kind warst? Hast du dieses Buch schon gelesen? – Ja, vor 3 Jahren. Nach 8 Jahren hat er aufgehört Basketball zu trainieren. Wie hast du deine Ferien verbracht? – Zuerst bin ich mit meinen Eltern ans Meer gefahren und danach habe ich eine Sprachreise nach London gemacht. Es war super. Der Erste Weltkrieg ist 1914 ausgebrochen und hat vier Jahre gedauert. Mileva Maric war mit Albert Einstein verheiratet. Sie hat ihm viel bei der Forschung geholfen und zu seinem Erfolg beigetragen. Перфект и претерит правилних и неправилних глагола Везници wenn, als, während, bis. Интер)културни садржаји: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Ich gehe morgen zum Zahnarzt, denn ich habe heftige Zahnschmerzen. Unsere Tante Maria kommt in zwei Stunden zu uns. Nach dem Studium wirst du bestimmt bei deinem Vater in der Firma arbeiten. Ich vermute, dass er im Ausland studieren wird. Ich glaube, der Regen hört bald auf. Ich hoffe, dass der Regen bald aufhört. Was hast du am Sonntagnachmittag vor? – Nichts, ich möchte mich ein bisschen erholen. Was wirst du Hans in Belgrad zeigen, wenn er zu Besuch kommt? Презент и футур Везници

		(wenn, sobald). (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Wie fühlst du dich? Mein Bauch tut weh und ich habe Fieber. – Du musst zum Arzt gehen. Gute Besserung Ich fühle mich ziemlich einsam, seitdem wir hierher umgezogen sind. Warum ärgert er sich über seine Kinder? Vielleicht haben sie schlechte Noten, oder? Ich bin von unserem Spiel enttäuscht. Das war nicht unser glücklicher Tag. Er hat sich so gefreut, als er dieses Stipendium bekommen hat. Wofür interessiert sich deine Schwester? Sie ist interessiert an Mode. Sie kauft ständig Klamotten und Modemagazine. Unser Sportlehrer war sehr stolz auf uns, als wir die Medaille gewonnen haben. Warum hast du das nicht aufgegessen? – Ich habe keinen Hunger, ich bin satt. Глаголи са предложним објектом (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација

	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Können/Könnten Sie mir sagen, wie ich zum Stadion komme? Entschuldigung, wo ist die nächste Bushaltestelle? – Gehen Sie nur geradeaus und dann die zweite Straße links. Was ist dieses weiße Gebäude gegenüber dem Rathaus? Wir sind an der Donau vorbeigefahren. Mein Haus ist nicht weit weg von der Bushaltestelle (entfernt). Wo ist der Fahrkartenautomat? – Da drüben. Das Wetter ist schön, geh raus und verbringe nicht die ganze Zeit drinnen vor dem Computer. Kommt er aus Süddeutschland? – Ja, sein Ort ist liegt im Südwesten. Er liegt an einem wunderschönen See. Предлози за изражавање положаја и просторних односа Прилози за изражавање просторних односа Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза

	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Der Schulleiter hat Handyverbot eingeführt. Wir müssen unsere Handys vor dem Unterricht ausschalten und auf dem Tisch liegen lassen. Wie sind die Regeln an deiner Schule? Du darfst diese Grünfläche nicht betreten. Das ist nicht gestattet. An Regeln muss man sich halten. Meine Eltern haben mir verboten, ins Konzert zu gehen, weil ich morgen einen Mathetest schreibe. In Deutschland wird der Müll getrennt und das muss du berücksichtigen, solange du in Deutschland lebst. Rauchen verboten. Tiere füttern ist nicht erlaubt! Eintritt gesperrt! Lass mich schlafen! Lass uns in Ruhe! Заповедни начин Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе Lassen + инфинитив (Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Gehört das Auto Marions Vater? Gehört das Auto dem Vater von Marion? Das ist meine Sonnenbrille. Er is der Onkel meines besten Freundes/ von meinem besten Freund. Ist das dein Fahrrad? – Ja, (es ist) meins. Du kannst es haben und fahren. Der Pulli gefällt mir sehr, ich muss ihn haben. Mir passt die Größe dieser Bluse nicht. Wie ist der Name des Autors? Wessen Hund ist das? Das ist der Hund meiner Freundin

		Martha/ Marthas Hund. Саксонски генитив са именицом у једнини и множини Присвојни детерминативи Генитив Питања са Wessen? (Интер)културни садржаји: однос према својој и туђој имовини
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? – Skaten. Mir gefällt dieser Film sehr. Er ist einfach Spitze. Die Schauspieler waren total gut. Ich finde Schwimmen sehr gesund. Er mag Skilaufen, darüber hat er sich immer gefreut. Ich liebe Tiere. Basteln macht mir Spaß. Sie genießt, wenn sie ihren Morgenkaffee auf der Terrasse trinkt. Meine Schwester mag lieber Cola als Fanta. Was magst du lieber? Was bevorzugst du? Hörbücher oder gedruckte Bücher? Придевска промена Питања са Wie? Welcher, welche, welches? Was für ein? (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Ich denke/miene/glaube/vermute, dass Fast Food der Gesundheit schaden kann. Ich finde, Fast Food kann auch schmecken. Ich teile auch deine Meinung. Meiner Meinung/Ansicht nach haben die Deutschen das beste Brot. Ich fnde ihren Rock zu kurz. Findest du auch? Wer gewinnt das Spiel, was denkst du? Ich finde das Kleid nicht so schön, obwohl es so teuer ist. Er sagt, dass ihm der neue Mathelehrer gut gefällt. Nur

		weiß er noch nicht, ob er streng ist. Везници dass, w?, ob, obwohl (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	Wie viele Einwohner hat Belgrad? Etwa 1.7 Millionen. Der Rhein ist mehr als 1200m lang. Wie hoch ist das höchste Gebäude der Welt? – 829 Meter, das ist ein Wolkenkratzer in Dubai. Wie groß bist du? – 1,87. Er wohnt im fünften Stock. Wie weit ist Novi Sad von Belgrad entfernt? – Ich denke, 80 km. Wieviel wiegt ein Elephant? – Keine Ahnung. Wie groß ist deine Wohnung? – Die Fläche beträgt 76 Quadratmeter. Was brauchst du für diesen Kuchen? – 250 Gramm Mehl, 10 Eier, eine Tafel Schokolade. Основни бројеви преко 1 000 Мерне јединице (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица

Начин остваривања програма:

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више

наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене

листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истражи-вачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на налоге наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл).

Игре примерене узрасту.

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење“ исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путова-ња, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифе-стације).

Разумевање писаног језика:

– уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

– одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

– извршавање прочитаних упутстава и наредби;

– ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом.

Писмено изражавање:

– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи и слично);

– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустра-цијама;

– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);

– писање честитки и разгледница;

– писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних - у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај

различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд), води белешке, са-чини презентације и слично.Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способ-ности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.Прогресија означава процес који подразумева усвајање стра-тегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интере-совање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног пи-сања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошкогизлагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информа-ција);

– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)
Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
– читањем писаног текста пред публиком;
– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
– реализацијом увежбане улоге или певањем.
Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:
– размену информација,
– спонтану конверзацију,

– неформалну или формалну дискусију, дебату,
– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједни-це/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији се језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од њего-ве сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно,

кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.
Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније грама-тичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.
Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао на-ставни процес.
Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) пре-цизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начи-ни провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности којесу примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вред-новања и оцењивања омогућавају позитивну

и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вреднова-ња и подстичу га на преузимање одговорности за властито плани-рање и унапређивање процеса учења.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ

7.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ, ВАЈАЊЕ

Циљ:

-да имају проширена искуства у ликовном изражавању и развију ликовно-естетски сензибилитет за: арабеску, пропорције, композицију и простор, обједињавање покрета игре и звука, фотографију и перформанс

-упознају основне елементе ликовне организације и припреме се за самостално и колективно преобликовање одређеног простора

-да се оспособе да повезују ликовни рад с литерарним сценским изразом, звуком и покретом

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената

- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;

- развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;

- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;

- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;

- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;

- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;

- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;

- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности

Годишњи фонд часова: 36-реализују се као блок часови у оквиру мешовитих група

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- стварање различитих вредности линија и површина -опажање ритма линија, боја, облика - развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја; стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите	**ЦРТАЊЕ**	1.Пропорције 2.Компоновање величина у простору 3.Конпоновање и степеновање облика у простору 4.Арабеска 5.Естетска анализа

технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства - развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање		
-развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, примењују у раду и животу -подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде. -опажање боја -асоцијације у низу покретне слике: боје,мрље,цртежи,облици	**СЛИКАЊЕ**	1.Равнотежа облика и боје у простору 2.Контраст, светлина, површина и облика у одређеном простору 3.Сродност ликовних вредности у одређеном простору 4. Естетска анализа
-стварање различитихвредности форме (конвексно,конкавно,отворен о,затворено) -чврсти материјали, меки -упознавање са ситном пластиком -практична примена усвојеног градива кроз израду плитког рељефа и слободне скулптуре -развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у	**ВАЈАЊЕ**	1.Обликовање маса и волумена додавањем и одузимањем 2.Орнаменти 3.Вајарски материјали, одливање (негатив и позитив) 4.Вајање- гипс и одговарајућа средства и материјали 5.Естетска анализ

настави, а примењују у раду и животу - развијају способност за креативно и апстрактно мишљење -репродукције 2д и 3д уметничких дела и уочавање разлика - демонстрација рада у појединим материјалима глина, глинамол…		

Начин остваривања програма:
Цртање
-објашњавање, дискусија, дијалог, демонстрација
- показивање основних цртачких техника
- објашњавање и упознавање са основним ликовним елементима
- индивидуални рад и рад у групама
- коректуре и естетске анализе (заједно са ученицима)
- рад по природи (моделу)
- посете културним институцијама (музеји, галерије)
Сликање
- објашњавање, разговор
- демонстрирање осн.сликарских техника
- показивање репродукција познатих сликара (чисте и замућене боје)
- креирање вежби и њихова примена - коректуре и ест. анализе
- рад по природи и рад из маште
- посета галерији или музеју
Вајање
- кроз разговор и објашњавање упознавање ученика са основним вајарским материјалима и техникама
- репродукције 2д и 3д уметничких дела и уочавање разлика
- демонстрација рада у појединим материјалима- глина, глинамол…
- индивидуални, рад у пару и групи са ученицима
- рад по природи
- коректура и естетска анализа

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ

7.разред

Назив предмета: ЧУВАРИ ПРИРОДЕ

Циљ наставе изборног предмета чувари природе јесте развијање функционалне писмености из области заштите животне средине,усвајање и примена концепта одрживог развоја и остваривање образовања о квалитету живота.Циљ се остварује кроз низ међупредметних корелација
разред седми
Годишњи фонд часова36

	Међупредметна хоризонтална- у оквиру једног разреда са различитим предметима)

ЧУВАРИ ПРИРОДЕ **7. Разред** **Теме**	Међупредметна вертикална- садржаји истог или других предмета који су савладани у претходним разредима Корелација у оквиру самог предмета- то јест међу подобластима предмета	
	Наставна област	**Предмет**
Положај и улога човека у природи	-Садржаји о живој природи -појам станишта, животне заједнице -Повезаност живе и неживе природе Цртежи различитих појава, процеса из жћивотне средине -Коришћење ИКТ опреме; Позитиван и негативан утицај технологије на живи свет; Повезаност науке и технологије -Рад са сликама; Претраживање интернета; Мултимедијалне презентације	-биологија -биологија -Географија - Ликовна култура -Техника и технологија -Информатика
Одговоран однос према одрживости животне средине	-обновљиви и необновљиви природни ресурси - Коришћење ИКТ опреме -Природни ресурси - Рад са сликама; Мултимедијална презентација; Претраживање интернета	-биологија -Техника и технологија - Информатика
Извори и последице загађивања животне средине	-Климатски фактори и њихов утицај на раст биљака - Утицај развоја индустрије на природу - Коришћење ИКТ опреме -рециклажа - Рад са сликама; Мултимедијална презентација; Претраживање интернета -Употреба различитих облика дескрипције -Загађивање животне средине	-Географија -историја -Техника и технологија -Информатика -Српски језик -биологија
Биодиверзитет-биолошка разноврсност	-разноврсност биљног и животињског света -угрожене врсте -Климатски фактори, загађивање и заштита атмосфере; Распрострањеност биљног и животињског света-природне зоне - Коришћење ИКТ опреме; Природни ресурси на Земљи - Рад са сликама; Мултимедијална презентација; Претраживање интернета	-биологија -Географија -Техника и технологија -Информатика -Ликовна култура -Српски језик

	-Поређење облика из природе - Облици дескрипције пејзажа	

3.8. НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА 8. РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

8.разред

Наставни предмет: Српски језик и књижевност

Циљ: Циљ наставе српског језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и за предметне садржаје, као и да овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине и савремене уметности.

Годишњи фонд часова: 136

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**Област /тема**	**Садржаји:**
Основни ниво: Препознаје просту реч у једноставним примерима; препознаје корен речи; гради породицу речи;зна особине и врсте гласова; правилно употребљава гласове у наводи врсте речи; ; разликује променљиве (род, број) и непроменљиве речи; препознаје придевску заменицу; зна употребу предлога уз одричне заменице, и заменице Ваш; употребљава правилно глаголски облик у реченици ; прпознаје реченичне чланове у типичним примерима; - препознаје комуникативну и предикатску реченицу. **Средњи ниво:** Схвата слоготворно р и дели речи на слогове(једноставни примери); Схвата улогу префикса и суфикса; повезује дату реч са начином грађења; идентификује просту, изведену и сложену реч у сложенијим примерима; овезујње реч са присутном гласовном променом; идентификује врсту наведене речи; повезује врсту речи са њеном подврстом; идентификује падежни облик; степен поређења; препознаје облик глагола;зна категоријална обележја глагола; Одређује самостално реченичне чланове у	**Језик - граматика**	Грађење (творба речи) – подела речи по постанку; извођење, слагање, префиксација, комбинована творба Фонетика: постанак гласова; подела гласова СЈ; гласовне промене – непостојано а, промена л у о, палатализација, сибиларизација, јотовање, једначење сугласника по месту творбе, једначење сугласника по звучности, губљење сугласника Морфологија: Врсте речи; променљиве и непроменљиве речи; Падежи; падежна синонимија Глаголи и глаголски облици (лични и нелични; прости и сложени) Синтакса: главни и зависни реченични чланови; конгруенција; синтагма;

једноставним примерима; препознаје прецизно одређивање реч. чл. дели сложену реченицу на просте (предикатске реченице) у једноставнијим примерима, препознаје реченични члан исказан речју и скупом речи; **Напредни ниво:** објашњава начин грађења речи; класификује гласове комбинујући две особине; препознаје, објашњава и именује гласовну промену; Разликује врсту и подврсту речи и објашњава граматичке категорије; уочава употребу предлога уз падеже и везнике у реченицама;прецизно идентификује реченичне чланове у сложенијим примерима,Одређује субјекатски и објекатски скуп речи; испитује сложену реченицу делећи је на просте у сложенијим примерима; издваја зависну реченицу у једноставним примерима; разликује реченични члан исказан речју и скупом речи и реченицом		зависне и независне реченице – одлике и врсте Историја језика
Основни ниво: зна да се служи Правописом (школским издањем); примењује правописну норму из сваке правописне области у једноставним примерима **Средњи ниво:** зна правописну норму и примењује је у већини случајева **Напредни ниво:** зна и доследно примењује правописну норму	**Правопис**	Писање имена из страних језика;полусложенице; генитивни знак; црта и цртица, и други интерпункцијски и правописни знаци
Основни ниво: именује дужину акцента у једносложним речима; правилно понавља изговор гласова и речи; наводи напамет научене краће текстове **Средњи ниво:** схвата и одређује место и дужину акцента; увежбава правилан изговор исказа, реченица, пословица, питалица, загонетака; наводи напамет научене лирске и епске текстове; интонација везана за узвик **Напредни ниво:** одређује место и дужину акцента и силазност и узлазност- примењује акценатску норму у изговору брзалица и краћих текстова - разликује изражајно казивање текстова од неизражајног	**Ортоепија**	Акценти у српском језику; правила о распореду акцента; неакцентоване дужине
Основни ниво: повезује наслове прочитаних књижевних дела (предвиђених програмима од V до VIII	**Књижевност**	**Лирика:** Народна песма: Српска дјевојка, Љубавни растанак

разреда) са именима аутора тих дела разликује типове књижевног стваралаштва (усмена и ауторска књижевност) ; разликује основне књижевне родове: лирику, епику и драму ; препознаје врсте стиха (римовани и неримовани; осмерац и десетерац) ; препознаје различите облике казивања у књижевноуметничком тексту: нарација, дескрипција, дијалог и монолог ; препознаје постојање стилских фигура у књижевноуметничком тексту (епитет, поређење, ономатопеја) ; уочава битне елементе књижевноуметничког текста: мотив, тему, фабулу, време и место радње, лик... ; има изграђену потребу за читањем књижевноуметничких текстова и поштује национално, књижевно и уметничко наслеђе; способан је за естетски доживљај уметничких дела **Средњи ниво:** ● повезује дело из обавезне лектире са временом у којем је настало и са временом које се узима за оквир приповедања ● повезује наслов дела из обавезне лектире и род, врсту и лик из дела; препознаје род и врсту књижевноуметничког дела на основу одломака, ликова, карактеристичних ситуација ● разликује лирско-епске врсте (баладу, поему) ● разликује књижевнонаучне врсте: биографију, аутобиографију, дневник и путопис и научно-популарне текстове ● препознаје и разликује одређене (тражене) стилске фигуре у књижевноуметничком тексту (персонификација, хипербола, градација, метафора, контраст) ● одређује мотиве, идеје, композицију, форму, карактеристике лика (психолошке, социолошке, етичке) и њихову међусобну повезаност ● разликује облике казивања у књижевноуметничком тексту: приповедање, описивање, монолог/унутрашњи монолог, дијалог ● уочава разлику између препричавања и анализе дела ● уме да води дневник о прочитаним књигама **Напредни ниво:**		Љубавне народне лирске песме (избор) Ђура Јакшић: Отаџбина Јован Јовановић Змај: Ђулићи (избор), Светли гробови Франческо Петрарка: Канцонијер (сонет 66) Десанка Максимовић: Опомена, Пролетња песма Васко Попа: Очију твојих да није Оскар Давичо: Србија Сергеј Јесењин: Писмо мајци Марина Цветајева: Млади месец Иван В.Лалић: Ветар Бранко Радичевић: Ђачки растанак Обичајне народне песме Станислав Винавер: Аритон Момчило Настасијевић: Труба **Епика:** Народна епско-лирска песма: Женидба Милића барјактара; Народна песма: Почетак буне против дахија Вук Стефановић Караџић: Српски рјечник (избор); О народним певачима; Житије ајдук Вељка Петровића Прота Матеја Ненадовић: Мемоари (одломак) Петар Петровић Његош: Горски вијенац (избор кратких одломака) Симо Матавуљ: Пилипенда Лаза Лазаревић: Све ће то народ позлатити Милош Црњански: Сеобе (одломак) Иво Андрић: Мост на Жепи, избор приповедака о деци Кајо Ритер: Дечко који није био из Ливерпула Ана Ристовић: Гледајући у дрвеће Давид Албахари: Мамац Дино Буцати: коломбар

● наводи наслов дела, аутора, род и врсту на основу одломака, ликова карактеристичних тема и мотива ● издваја основне одлике књижевних родова и врста у конкретном тексту ● разликује аутора дела од лирског субјекта и приповедача у делу ● проналази и именује стилске фигуре; одређује функцију стилских фигура у тексту ● одређује и именује врсту стиха и строфе ● тумачи различите елементе књижевноуметничког дела позивајући се на само дело ● изражава свој став о конкретном делу и аргументовано га образлаже ● повезује књижевноуметничке текстове с другим текстовима који се обрађују		Сју Таузенд: Тајни дневник Адријана Мола Џером Дејвид Селинџер: Ловац у житу Доситеј Обрадовић: Живот и прикљученија милутин Миланковић: Кроз васиону и векове Растко Петровић: Африка Герман Титов: 25 сати у космосу Бранимир Ћосић: Покошено поље Ричард Бах: Галеб Џонатан Ливингстон Радослав Братић: Мајстотова рука Херман Хесе: Магија књиге Милорад Павић: Кратка историја читања Нил Гејмен: Зашто нам будућност зависи од библиотека, читања и сањарења? Војислав Карановић: О читању поезије Драма: Бранислав Нушић: Сумњиво лице Данило Киш: Ноћ и магла Молијер: Грађанин племић (одломак) Петар Кочић: Јазавац пред судом Душан Ковачевић: Ко то тамо пева

Начин остваривања програма:

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији). Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.

У 1. и 2. разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од 3. до 8. разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика. Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима.

Указивањем на ниво програмских захтева наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе. Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима. Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од 1. до 8. разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. Програмске садржаје из акцентологије не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента. Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Настава ортоепије обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: -ч, -ћ, -џ, -ђ, -х, као и -е (често отворено). Ученици с неправилним изговором -р, -с, -з упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту. Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност. Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком. У настави граматике треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
-сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
-заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;

- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање ученковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку ојаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава. У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и примењивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве прихватају је као стваралачки поступак, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у умења, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова. Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - примењивост и стваралаштво. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и примењивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем правописних и стилских вежби.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави

граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања. Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују. Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру. Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног полазног текста (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научнопопуларни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.
- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) говорних ситуација.
- Подстицање ученика да полазни текст доживе и схвате у целини и појединостима.
- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који непосредно доприносе бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)
- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, уочавају примере језичке појаве која је предмет сазнавања.
- Најављивање и бележење нове наставне јединице и подстицање ученика да запажену језичку појаву истраживачки сагледају.
- Сазнавање битних својстава језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).
- Сагледавање језичких чињеница (примера) са разних становишта, њихово упоређивање, описивање и класификовање.
- Илустровање и графичко представљање језичких појмова и њихових односа.
- Дефинисање језичког појма; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.
- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна. Паралелно и здружено, у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке

операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера.
То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних,информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњушколовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је непотребна подела на домаћу и школску лектиру, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.
Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - лирика, епика, драма, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то.
Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обогаћена избором научно популарних и информативних текстова.
Текстови из лектире представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова – према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.). Наставнику је дата могућност и допунског избора дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет доживљавања и разумевања текста и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставниково и учениково припремање.

У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.
Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у

припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме. Повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације. Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру слушалачку публику, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење. Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају. Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака, Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у информативно читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. Информативним читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење. Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху. Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција,

дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од начина учења и логичког усвајања текста. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно – природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и више пута, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложеном и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима. Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у начелу предтеоријско и да није условљено познавањем стручне терминологије. То, међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у ученековој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати упригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење. Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и ученике истраживачки, проналазачки, стваралачки и

сатворачки однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи не предаје и не учи, већ чита, усваја, у њој се ужива и о њој расправља. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет. Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева активну улогу ученика у наставном процесу.

У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који истраживачки, стваралачки и сатварачки учествује у проучавању књижевноуметничких остварења. Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела самостално решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да уочава, открива, истражује, процењује и закључује. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности. Проучавање књижевно уметничког дела у настави је сложен процес који започиње наставниковим и учениковим припремањем (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје напродуктивније видове добија у интерпретацији књижевног дела на наставном часу, а у облицима функционалне примене стечених знања и умења наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у поредбеним изучавањима књижевноуметничких дела и истраживачкоинтерпретативним приступима новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе процеса проучавања књижевноуметничког дела у настави јесу методолошко и методичко заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно методолошко опредељење треба да буде превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста, али она никако не превиђа нужност примене и вантекстовних гледишта да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено. Уз наведена методолошка опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља методика наставе књижевности: да буде оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима, да има сопствену кохерентност и поступност, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују јединство анализе и синтезе. О оквиру основне методолошке оријентације да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена према уметничком тексту, примат припада опредељењ да се динамика интерпретације усклађује са водећим уметничким вредностима књижевног остварења, тако што ће оне бити чиниоци обједињавања интерпретативних токова кроз свет дела Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности обухвати, односно

проучи, дело у целини. Пошто су обједињена поставка и односи свестраних међусобних прожимања природне датости уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и сви други битни чиниоци уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним естетским, методолошким и методичким разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато методолошки и методички прилази књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, не познају и не признају утврђене методолошке и методичке системе које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема једном датих и уходаних путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу сваком појединoм књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво уметничко остварење.

Књижевно теоријски појмови

Књижевно теоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само подстицати ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) разумеју и схвате и да их примењују у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне околности које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: узрок, услов, ситуација, порука, однос и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима. Функционалне појмове не треба ограничити на поједине разреде. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања, а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских

подручја.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на некњижевне текстове и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се интегрише са свим видовима усмених и писмених облика изражавања. У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду заједнички основни циљ: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама. Неопходно је да ученици уоче разлику између говорног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица. Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика. Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само конјугација и деклинација, него и систем грађења речи (изведене, сложене и сложено-изведене).

Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника. У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе се односе на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије.

Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика. Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора. Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе ученикове говор књижевном

изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору. У свим облицима неговања језике културе образац или узор треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу). Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектири, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања.

У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена. Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успеле описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има богатије садржаје и облике, као и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и

латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретној прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунски рад се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја. Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчјим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена). Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

ДОДАТНИ РАД

1.За додатни рад опредељују се ученици изнад просечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе (књижевност, језик, култура изражавања, филмска и сценска уметност). Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошкопсихолошка служба школе све до ИВ разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. Додатни рад се организује и изводи за ученике од 4. до 8. разреда, један час недељно
током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. Додатни рад - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине, које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом, ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.).

4. Уочавање потенцијално даровитих ученика у овој области остварује се непосредним
праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрама, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља применом одређених инструмената од стране школског психолога или педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. Програмом рада обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно језичка култура, филмска и сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари у целини оријентационе садржаје програма. Битно је да планирани садржаји програма буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика може се реализовати као индивидуализовани (примерен појединим ученицима) и групни (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте садржаје програма додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. Улога наставника у додатном раду је специфична. У сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом или психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставниксе поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, у извесној мери непосреднији и ближи него у редовној настави.

7. У додатном раду са ученицима наставник прати и евидентира њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања,

умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења).
За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. Ученици се самостално опредељују за додатни рад из српског језика (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада – додатном раду, на пример, из овог предмета).

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

8.разред

Наставни предмет: Енглески језик
Циљ: Циљ учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова: 68

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС
Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.
1) Лични идентитет
2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши-је, наставници итд.)
3) Географске особености
4) Србија – моја домовина
5) Становање – форме, навике
6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10) Млади – деца и омладина
11) Животни циклуси
12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14) Транспорт и превозна средства
15) Клима и временске прилике
16) Наука и истраживања

17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика; визуелне уметности; драмске уметности)
18) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
20) Слободно време – забава, разонода, хобији
21) Исхрана и гастрономске навике
22) Путовања
23) Мода и облачење
24) Спорт
25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ**	**ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ**
– разуме општи смисао и главне информације из уобичајених текстова који се односе на представљање и тражење/ давање информација личне природе; – тражи, саопшти, пренесе информације личне природе или податке о себи и другима;	**ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА**	How are you/have you been/are you doing? I’m/I’ve been/I’m doing fine, and you? It’s been long time. / Long time no see! Yes, it’s been a while.I was born and raised/brought up in Kruševac, a town in Serbia. Where did you grow up? I live in a nuclear/an immediate family. Who do you live with? We live in a suburb/in the suburbs/on the outskirts of the town. We share the house with another family. We’ve lived there since I was born. What part of town do you live in?I’ve got a twin/half/step brother. Have you got any siblings? The man over there is Alex’s and my stepdad. Is Luka your relative? Yes, he’s my second cousin. / He’s my close/distant relative. / No, we’re not related. He’s just a friend of mine. What country was he born in? What/Which school did he go to? Have you got any family in an English speaking country?Is your step brother the same age as you? No, he’s twice/half as old as me. He doesn’t go to school, he goes to kindergarten. The boy in the photo is our schoolmate/teammate/roommate and our mutual friend. He’s my namesake. Our name is pronounced... , but it is spelled.... My mum’s the only person who calls me by my first name, and it usually means I’m in trouble! Do your friends call you by your first name or your nickname?Dunja’s my soulmate; we are inseperable.Who’s your role model?My dad’s my main role model, I have always looked up to/admired him. Who has been the most important and most influential person in your life? Mark Twain was a pen name of the

– у неколико повезаних исказа представи себе, своју ужу/ширу породицу и пријатеље користећи једноставнија језичка средства; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – размени информације које се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – повеже неколико исказа у краћи текст којим се описују и пореде бића,		American writer whose real name was Samuel Clemens. What other names did Samuel Clemens write under? What was Agatha Christie famous for? She was famous for her detective stories. What films did Daniel Radcliffe play in? He played the title character in the Harry Potter film series. It's been nice meeting you/talking to you. Have a good life! Farewell, my friends! The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају Питања са Who/What/Which/Where/When/Why/How... Питања са препозиционим глаголима Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple) Саксонски и нормански генитив Twice/three times.../half as (adjective) as Префикси over-, under-, un-, in-, im-, ir-, il-, dis-... (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе; важније личности из света књижевности, музике, филма и спорта.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	My aunt's an average looking young woman. She's in her early/middle/late 20s. My uncle has grown a beard/moustache; now he looks twice as old as her. My parents are middle-aged. My mum's a bit overweight, but my dad's really skinny/underweight. My grandparents are elderly, but still young at heart/in spirit. How adventurous are your family? My sister doesn't look anything like me. Who do you look like in your family?/Who do you resemble most? I resemble my mother, while my brother looks more like my father. I was oversensitive about my looks/to criticism as a child. What were you like as a child? What did the man look like? He looked/seemed/appeared annoyed. He also sounded strange/upset. How interesting! Jason was wearing a hoodie and sports trousers/pants at the party. Sophia was wearing a circular/semicircular/rectangular/triangular/heart-shaped pendant made of silver/gold. This steak is undercooked/overcooked. It tastes/smells horrible! What does your steak taste/smell like? Novi Sad is a major city in Serbia. What's its high/main street? New York City is nicknamed the Big Apple. Has your city/town got a nickname? By what name was your hometown previously

предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; – разуме краће низове исказа који се односе на предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи детаљније информације у вези са предлозима, саветима и		known? The 50 stars on the American flag represent the 50 states, while the 13 stripes represent the thirteen British colonies that declared independence from Great Britain and became the first states in the U.S. The UK flag is called the Union Jack, or Union Flag. The Serbian coat of arms consists of two main national symbols: a white double-headed eagle and a shield with a cross.Statehood Day is a national holiday in Serbia. It’s celebrated on 15th February to commemorate the outbreak of the First Serbian Uprising against Ottoman rule in 1804. On the same day in 1835, during the rule of Miloš Obrenović, the first modern Serbian constitution was adopted, known as Sretenje Constitution.Armistice Dayis celebrateed in memory of the day when the armistice was signed between the Allies of World War I and Germany on the 11th of November, 1918.Saint Sava is considered the patron saint of education and all the schools in Serbia. He’s also the patron saint of our school.Professor Moriarty is Sherlock Holmes’s mortal enemy. My sister loves video games with immortal characters – so-called immortality games. The series was voted the best teenage series of all times. My score is twice as good/bad as yours. Dragana ran half as fast as Relja. You can’t compare these two things - that’s mixing apples and oranges!It’s water under the bridge! The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости The Present Perfect Simple Tense за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и радњи које су почеле у прошлости и још увек трају The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости Stative verbs (look, seem, appear, sound, taste, smell...) Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple) Питања са Who...look like, What...look/taste/smell like, How (adjective)... Префикси over-, under-, un-, in-, im-, ir-, il-, dis- ...Twice/three times... as (adjective/adverb) as (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике, национална обележја и сл.); метафоричка употреба језика/идиоми.

позивима на заједничке активности; – разуме краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања и реагује на њих; – саопшти краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања; – разуме и на прикладан начин одговори на честитку, захвалност	**ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ**	There aren’t enough computers for everybody; why don’t we take turns to work on them? Fine, let’s do that! Let’s go out for ice cream - my treat this time! Well, I’m trying to cut down on sweets, how/what about having some fruit salad instead? Why don’t we split the bill? Let’s start over, shall we? What do you mean? Can/Could you share a link to an example? Shall I ask him to join us? I think he would love that! He’d better not be late this time! Shall we meet at my place? Okay, what time? Is this time next week ok with you? That sounds good to me./That would be great! Would you like/Do you want me to help you with your English assignment? No thank you, I can manage. You should/ought to/had better leave or you’ll miss your bus. Thank you but don’t worry, I’ll hurry up now. You shouldn’t/had better not stick your nose in other people’s business. It’s impolite! Pets shouldn’t be abandoned by their owners. It’s irresponsible! The doctor advised me to have regular meals and a balanced diet in order to stay healthy. She also recommended taking up a sport instead of dieting. My parents told me not to put off doing things I have to do, because I could regret later. If I were you I would stop being late for school. You might get expelled. What would you do if you were in my place/shoes? Let’s not split hairs about it! Should/Ought to/Had better за давање савета Изрази: How/What about...? Whydon’t we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let’s... Stative verbs (think, mean, sound...) Модални глаголи за изражавање предлога и вероватноће - can/could/may/might... Пасивни облик модалних глагола Заповедни начин Gerund/Infinitive Индиректни предлози и савети Први и други кондиционал Негативни префикси un-, im-, ir-, il-... (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на њих; метафоричка употреба језика/идиоми.

и извињење; – упути честитку, захвалност и извињење користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – разуме и следи краће низове упутстава у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – тражи и пружи неколико везаних једноставнијих упутстава у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се	**ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ**	Can/Could/May I retake the listening text? I've misheard some questions. Can/Could/Will you rewrite the essay? You've misspelled/misspelt some words. Excuse me teacher, can you draw/pull/close the curtains? Ok, you put the light on. Can you now draw/pull/open them? Ok, let's have some sunlight in! Could/Would you come to my place tonight if you had time? Your place, sixish! Please don't tattle on me to my mother/teacher. / Don't be such a tattletale! Promise not to tell anyone! I promise! Stop showing off! Nobody likes a show-off! Stop arguing, will you? Can I tell my side if you let me talk? Stop beating around the bushand tell me what the problem is! She told me to stop making fussabout nothing! My mum asked/warned us to stop giggling.The head teacher promised to look into the matter. I'm sorry I overslept/overreacted. It's ok, make sure you don't do that again! Sorry to disturb/interrupt! Sorry, it wasn't on purpose. I'm truly sorry.Thanks for letting me stay/for waiting for me! Thank you, you've been very kind. Many thanks in advance! I (really) appreciate that/your help. Tell your parents I said thank you. Say hi for me! Pretty please! Happy anniversary! Better luck next time! Fingers crossed! Congrats on your exams! Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may/will Заповедни начин Први и други кондиционал Индиректне наредбе и молбе Gerund/Infinitive Префикси over-,mis-, over-, re... (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.
	РАЗУМЕВАЊЕ, ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ УПУТСТАВА	Choose a person in the classroom, but keep the name secret. Note down as much information about the person as you can. What shall we do next? Take turns to ask questions, and try to guess your partner's person! Find out about an eco-project in your country. Produce a leaflet explaining where it is and what happens there.What can I use this application for? Click on the photos if you want to find out more. If you want to make an appointment/need further information call our office at 555-333. I think I've been overcharged for my mobile phone bill. What shall/should I do first? Dial these numbers to speak to customer service...Read the exercise in silence/silently. Time's up! Put down your pens and hand in your tests.Sit tight! Sit up straight! Straighten your back! Behave yourself! Turn sideways! Why/What for? Move over to make room for some more students. Look me in the eye! Speak when spoken to! Don't speak/talk out of turn! Speak your mind! Don't blame

односе на описивање радњи и ситуација у садашњости; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање способности и умећа у садашњости; – размени неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање искустава,		me,it’s not my fault! Don’t wait for me! I might be long! Don’t peek! It’s none of your business! Don’t touch the stove until is gets cool. Hold this for me! He told me to hold on to his arm.Tell me who the book belongs to.The P.E. teacher told/instructed us to pass the ball to each other/one another. Mind your step! Beware of the dog! Caution: wet floor! Danger: strong current! Don’t limit your challenges – challenge your limits! Let go of bad memories and be happy! Заповедни начин Модални глаголи shall/should за тражење упутстава Модални глаголи за изражавање вероватноће: might/may/could Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима Први и други кондиционал Индиректне наредбе и молбе Префикси over-,un-, im-, ir-, il-... (Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	It’s getting dark/late/cold/hotter...She’s getting hungry/tired/better/worse...The weather is getting worse by the minute. What’s bothering/puzzling you? I can’t solve this problem.Who are you doing that for? I’m doing this for my classmate Milica. Where’s Jacob? He’s at a sleepover. / He’s sleeping/spending the night at a friend’s. He often sleeps over at Filip’s house. How often do you sleep over at your friends’ place? Who does the new teacher remind you of? He reminds me of my Australian uncle. This reminds me, have you applied for the competition yet? This is the first time I’ve used a crib sheet. Can I trust you with something? Anyone can use the application, can’t they? The class teacher tells us to always report the absent students. I don’t know what they are arguing about/who they are laughing at. My teacher says that the English drink the most tea in the world. My mum asks me who the message is from. My friend wants to know which team you support / whether/if you support Red Star or Partisan. Danilo asks how long I have kept my diary/blog. Jelena complains that she keeps forgetting her parents’ birthdays! Do you know who I met yesterday? What does UNICEF/the abbreviation stand for? What happens if students misbehave in class in your school? Do they get punished for their misbehaviour? I would/could help you if I had time now. What would you do if you were rich? The Harry Potter film series is based on Joanna Rowling’s novels. Which book is the play based on? The story/novel is set in the 19th century.In my country a lot of children live in a single-parent family or in a family with a step-parent and step brothers and

догађаја и способности у прошлости; – размени неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише искуства, догађаје и способности из прошлости и повезујући неколико краћих исказа у смислену целину; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђању будућности; – размени неколико		sisters. Some city people live in a high rise, but most people live in detached or semi-detached houses.International Mother Language Day is held on 21 February to promote awareness of linguistic and cultural diversity. How's Labour Day celebrated in your country?There are approximately 1000 giant pandas remaining in the world.It is estimated that/According to the statistics, 2 million alligators live in the state of Florida. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи Stative verbs (taste, smell, remind...) The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају и у изразима This is the first/second/third time... Други кондиционал Can за изражавање способности у садашњости Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must/can't/might/may/could) Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Present Perfect Simple) Индиректне наредбе и молбе Индиректне изјаве и питања са уводним глаголом у садашњем времену Gerund/Infinitive Питања са препозиционим глаголима Get + adjective (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји; метафоричка употреба језика/идиоми.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	I went to the park with some friends of mine yesterday afternoon. We had a two months' holiday. What did you do on your holiday/spring/term break? We were having the time of our life! Why didn't you tell me about that? I didn't want you to know! My friend turned pale/jumped for joy when she heard the news.Who forgot their phone? When did the centre reopen? What was the first concert you went to? Who were you there with? My friends threw me a going away/goodbye/farewell partybefore I moved away/left the town/country. They saw me off at the airport. My dad couldn't afford to go to university, but I can now. Anastasija was able to answer all of her questions correctly, but I answered mine incorrectly. I misheard you. I was mistaken. She misunderstood my message. Something's just crossed my mind. I've changed my mind. Have you made up your mind yet?

исказа у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима у будућности; – саопшти планове, намере и предвиђања; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на жеље, интересовања, потребе, осете и осећања; – размени неколико повезаних информација у вези са жељама, интересовањима, осетима и осећањима; – искаже и образложи жеље, интересовања, потребе,		I've lost my train of thoughts. / My mind's gone blank. Have you read/heard today's/yesterday's news? Have you passed to the next round? Has it stopped raining? I've misplaced my pen / miscalculated the numbers. He's gone bananas! We were having a rehearsal while the storm was raging/when there was a power cut. My mum told me to stop to buy some bread on my way home. The old lady asked/begged us to help her.I was voted the class president in the previous class meeting. Who was the book published by? It has been adapted into a film. The people have been stricken by a lightning. The cat's been run over by a car. I haven't been invited to the party. The industrial revolution started inthe 18th century. YouTube, the popular video sharing website, was created in 2005. The Past Simple Tense правилних и неправилних глагола, све употребеThe Past Continuous Tense, све употребеThe Present Perfect Simple Tense за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са ever, never, just, already, yet... Could и was/were able to за изражавање способности у прошлости Пасивни облик глагола у простим временима (Present Perfect Simple, Past Simple) Индиректне наредбе и молбе Питања са Who/What/Which/Where/When/Why... Питања са препозиционим глаголима Герунд/Инфинитив Префикси mis-, over-, re... (Интер)културни садржаји: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости; метафоричка употреба језика/идиоми.
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Who are you going to the prom with? When are you leaving for the airport? When does your plane leave? /What time is your flight? What time does the flight from Moscow arrive? Which platform does the train leave from? When does the rerun of season 1 begin? I guess/suppose it starts in 2 weeks' time. We're going to make up the missed class next week. Let me know when/the time! I'll leave shool in 2 years' time. When will you leave school? What are you going to do after you leave school? Emma will turn 15 in 2 months. Noah might/may/could take part in the karate tournment/marathon race next week. I think the party will be over/finished by the time/before we get to Kristina and Helena's place! We'll figure out/decide what to do as soon as/when/after we all get together. See you when you get back! Take your umbrella in case it rains tonight! I'll tell on you to the teacher unless you stop! If it's a tie, will we be able to play another round? If I wish on a shooting star, will my wishes come true? What will happen if we

осете и осећања; – разуме краће низове исказа који описују просторне односе, оријентацију и правац кретања; – затражи и пружи обавештења о просторним односима, оријентацији и правцу кретања; – разуме једноставније текстове који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени неколико информација које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила		keep littering? What would you do if you saw aliens? Woud you run away or speak to them? The Present Continuous Tense за изражавање унапред договорених/испланираних радњи The Present Simple Tense за изражавањебудућих радњи које су део утврђених распореда/програма The Future Simple Tense за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања Модални глаголи за изражавање вероватноће: may/might/could Going to за изражавање општих планова и намера, као и предвиђања на основу чулних опажања Временске зависне реченице за изражавање будућности и одговарајући везници (when, after, before, as soon as, by the time...)Stative verbs (promise, believe, think, guess, suppose, hope...) Пасивни облик глагола у простим временима (Future Simple) Први и други кондиционал Will be able to за изражавање способности у будућности (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	What’s the matter? My finger/hand is swollen. I’ve been stung by a bee. That must hurt! Let me have a look. Do you need some tissues? Are you fine with this? What’s the matter with Helen? She’s been bitten by a strayed dog. She needs to go to hospital. Why haven’t you called an ambulance? She wants us to help her. / She asks if we could help her. I’ve got goose bumps/butterflies in my stomach/stage fright. My schoolmates expect me to win/hope that I will win the race/game/competition. You needn’t worry! We’re on your side! What would you like to spend the money on? Who woud you like to celebrate with if you won? Why are you smelling the food? What does it smell like? My hands smell of onions!Iva’s tasting the coffee. She says it tastes awful. How do you like yours? Can I taste your pie? Liam felt embarrassed by his friends’ insensitive remarks. He says they really hurt him. Sanja was pleased with her test results. She hopes to enrol in an art school if she passes her final exams with flying colours. Who wasn’t happy with their marks? What were you good at as a child? I enjoyed being active, but now I’m really into/keen on studying. I’ve always been interested in clothes and fashion. Our parents have always taught us to treat people the way we want to be treated. I don’t want this moment to ever end! I hope you make

понашања и обавезе; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на поседовање и припадање; – размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на поседовање и припадање; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање допадања и недопадања; – размени неколико краћих, везаних исказа који се		wonderful memories today! We need to laugh. Laughter is the best medicine! The Present Simple / Past Simple / Presen Perfect Simple Tense Stative verbs (be, want, wish, need, expect, hope, have, hurt, feel, smell, taste...)Need/Needn’tWhy don’t/haven’t you... Питања са препозиционим глаголима Придевско-предлошке фразе – interested in, keen on, pleased with, embarrassed by... Глаголско-предлошке фразе - be into... Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple) Индиректне изјаве и питања са уводним глаголом у садашњем времену Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can’t, may...) Први и други кондиционал Заповедни начин Gerund/Infinitive (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Let’s meet at the entrance to/exit from the museum! Could you tell me where the pedestrian area/zone / the main square / the city/town hall is. Go past the traffic lights and go straight on until you get to the roundabout. At the roundabout turn left. You can’t miss it! I live as close/near as you from the school. The Science and Technology Park is twice as far as the Natural History Museum. What would happen if the Sun was twice as far from the Earth? Čačak is a large industrial town halfway between Kraljevo and Užice.The baker’s/pastry shop is halfway between my home and school. I don’t know where the icon is. It’s on the left/right side/at the top/bottom / in the top/bottom left/right corner of the screen. Move over towards the door. I slipped as I stepped onto the platform.We went for a walk along the beach/river bank at dawn. The boys swam across the lake. This is the first time I’ve flown across the Atlantic. Индиректна питања са уводним глаголом у садашњем времену Предлошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: halfway between / on the left/right side / at the top/bottom / in the top/bottom left/right corner... Предлози са глаголима кретања: towards, onto, into, across, along...as + adjective + as: as close/near/far... as twice/three times... + adjective + as: twice/three times... as (far) as

односе на изражавање допадања и недопадања и даје кратка образложења; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање мишљења; – тражи и саопшти мишљење, слагање/неслагање и даје кратка образложења; – разуме краће низове исказа који се односе на		(Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика.
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	You needn’t take that subject. It’s optional! You mustn’t cheat in exams. It’s illegal! I’ve had to study hard this month. We had to make the decision in a split second. We can’t both use the bike at once so we’ll have to take turns. I’m underage – I’m not allowed in pubs! It’s a rude question – you should apologise to the teacher! I don’t think you should drink that water! I wouldn’t swim here if I were you! My parents always remind me to throw the tissue in the bin after using it. The government/local authorities should/ought to take more care of the unemployed/homeless/poor/elderly / unemployed/homeless/poor/elderly people. In my country the young/young people are not permitted to vote until the age of 18. The Louvre is a must for visitors to Paris.These are dos and don’ts of social etiquette. Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, упозорења, правила понашања и присуства/одсуства обавезе: can/can’t, must/mustn’t, need/needn’t, should/shouldn’t, ought (not) to, have to/don’t/doesn’t have to, had to/didn’t have to, (not to) be allowed to Употреба и изостављање одређеног члана у изразима: the unemployed/homeless/poor/elderly/young... и unemployed/homeless/poor/elderly/young... people (Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола

количину, димензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и ценама.	**ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА**	He’s a friend of mine. Is that a friend of your couisin’s? My father owns a book/food stall. Who’s the owner of that restaurant? This house has always belonged to my family. Who does that house belong to? Someday, I would like to possess a sailboat. How much money does he owe you? He ows me 100 dinars. Саксонски, нормански и дупли генитив Присвојне заменице mine, yours... Stative verbs (have, own, belong, possess, owe) (Интер)културни садржаји: однос према имовини
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	How do you like this colour? I’d prefer a darker/lighter shade. My dog loves being cuddled/spending time with us.Would you fancy a drink? I didn’t fancy swimming in that water. We enjoyed ourselves at the party. Please don’t throw these photos away. They’re really close to my heart! I like doing jumping jacks. They are great for warming up before my gym exercise! Cycling/Rollerblading is my most liked/preferred leisure activity. What’s your family’s favourite pastime? I would say our favourite pastime has always been watching informational videos / exploring interesting places closer to home. Yoda from the Star Wars series has been one of my best-loved science fiction characters for as long as I can remember. Who’s your favourite film character? One third of the class prefers fantasy books, they say they expand their imagination. Stative verbs (like/dislike/love/hate/fancy/prefer...) Gerund/Infinitive Питања са What, Who, Why, Which, How... (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт; метафоричка употреба језика/идиоми
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	I agree/disagree. So do I. / Well, I don’t.I don’t agree. Neither do I. / I don’t agree either. / Well, I do!I didn’t think of that - good idea! I guess/suppose we should never learn anything by heart. What exactly do you mean by ‘lousy singing’? It’s not a big deal/no biggie. That’s embarrassing/correct/ incorrect/possible/impossible/regular/irregular/convenient /inconvenient/honest/dishonest... How icredible/disappointing! Stative verbs (think, guess, suppose, agree, disagree, believe, mean, promise...) Питања са What, Why, How... So/Neither/Either за изражавање слагања и неслагања. Префикси un-, in-, im-, ir-, il-, dis-...

		(Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима; метафоричка употреба језика/идиоми
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	It’s only half-an-hour’s drive / a couple of minutes’ walk. He gave me a few tips/a piece of/some advice. They told us an interesting piece/a bit of information. She bought a bunch of grapes/flowers / a bar of chocolate/soap / a jar of honey/jam. The man was so weak that he could only take a sip of water.How much sugar do you take in your tea? Half a teaspoon, please. I don’t have as many DVDs as you! My sister doesn’t eat as much chocolate as I do. There is ten times as much traffic in my town as in yours. The deep end of the pool is 2 metres deep. The shallow end is only half asdeep. This jacket is twice as expensive as that one .How much is the return/one-way fare from London to Brighton? What’s the bus fare in London? A single bus fare costs £1.50. How much did the roasted chestnuts cost? They cost 90 pence/cents a/per cone. How much did they weigh? They weighed 100 g. None of my classmates won the prize. Neither of my parents speaks/speak a foreign language. Саксонски генитив са временским периодима: half-an-hour’s, couple of minutes’... Партитиви: a piece/bit/bunch/bar/jar/sip of... Twice/three times.../half as (adjective) as None/Neither (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактери-стике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ре-сурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове.

Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних једини-ца имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији;

- рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних је-зика укључује и следеће категорије:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истражи-вачки рад;
– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на налоге наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио--записа повезати појмове, додати делове слике, допунити инфор-мације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл).

Игре примерене узрасту.

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годи-шњим добима, волим/не волим, компарације...)

Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и мини пројекти.

„Превођење“ исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путова-ња, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифе-стације).

Разумевање писаног језика:

– уочавање дистинктивних обележја која указују на грама-тичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
– одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тач-но/нетачно, вишеструки избор;
– извршавање прочитаних упутстава и наредби;
– ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом.

Писмено изражавање:

– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, прона-лажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи и слично);
– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустра-цијама;
– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);
– писање честитки и разгледница;
– писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге меди-је: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само

тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и ка-нала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, разли-читим начинима формулисања одређених говорних функција и др).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључу-јући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лак-шим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праће-ни визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд), води белешке, са-чини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способ-ности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стра-тегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично по-нављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способ-ности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интере-совање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним пред-метима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног пи-сања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога. Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информа-ција);

– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције.

Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

– размену информација,

– спонтану конверзацију,

– неформалну или формалну дискусију, дебату,

– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједни-це/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних ко-муникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образов-ни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији се језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од њего-ве сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом.

Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног јези-ка у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активно-сти (слушање, читање, говор и писање, као и

превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније грама-тичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао на-ставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) пре-цизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада.

Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредно-вањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе.

Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација

процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуни-кацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вреднова-ња и подстичу га на преузимање одговорности за властито плани-рање и унапређивање процеса учења.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЛИКОВНУ КУЛТУРУ

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ: Циљ наставе и учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фонд часова: 34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
• уочава и формулише ликовни проблем; • активно посматра, опажа и уочава предмете, бића и појаве и њихове односе; • исказује своје мишљење о томе како је развој цивилизације утицао на развој уметности; • разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха; • комуницира и спонтано изражава своје ставове, мисли и осећања; • сарађује у тиму и показује кооперативност у раду; • показује иницијативу и самосталност у раду; • именује и описује појмове и њихово значење у оквиру теме/лекције;	**КОМПОЗИЦИЈА** **СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ**	1.СИСТЕМ НИЗАЊА СКУПОВА ЛИНИЈА, БОЈА И ОБЛИКА ПРЕМА ОДРЕЂЕНОЈ ШЕМИ – Апстракција и геометризација *Апстрактне слике у простору* 2.ТРОДИМЕНЗИОНАЛНЕ ГЕОМЕТРИЈСКЕ СЛИКЕ 3.РИТМИЧКО-ХАРМОНИЈСКА КОМПОЗИЦИЈА ЧИСТОГ ОДНОСА БОЈЕ И ФОРМЕ – Експресија и акционо сликање 4.ПОКРЕТ, СЛУЧАЈ, ГЕСТ – АКЦИОНО СЛИКАЊЕ И ЛИРИКА, ГЕОМЕТРИЈА, АКЦИЈА И ЕКСПРЕСИЈА

• описује елементе који се обрађују у теми/лекцији, које уочава у природи, окружењу и уметничким делима;		5.ЕВАЛУАЦИЈА НАСТАВНЕ ТЕМЕ
• наводи примере из окружења и тумачи их; • разуме контекст културног наслеђа различитих епоха; открива, упоређује и анализира значења појмова из теме/лекција у уметничким делима; • разматра, у групи, како је учио/учила о изражајним својствима материјала и техника и где се та знања примењују; • проналази и систематизује информације из различитих извора; • развија стратегије проналажења разних одговора и начина за решавање проблема; • креира, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама; • производи разноврсне, маштовите и оригиналне идеје	**ВИЗУАЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ И МЕТАФОРИКА**	Декодирање слике (теме, мотиви, поруке, метафора, алегорија, пиктограми...). Пројекти (цртеж, слика, скулптура, дигитална фотографија, филм, анимација, игрице, стрип, графити, мурали, инсталације, шминка и боди арт, одевне комбинације и детаљи...). 1.ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ И МЕТАФОРИКА 2.АМБЛЕМ, ГРБ, ХЕРАЛДИКА, ЛОГОТИП И ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ 3.МОЈ БЕЦ – МОЈ МОТО 4.ЕВАЛУАЦИЈА НАСТАВНЕ ТЕМЕ
• активно тумачи уметничка остварења у складу задатим критеријумима и са личним доживљајем; • објашњава процедуре и значења; • користи самостално или у сарадњи са другима одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад;	**КОНТРАСТ ЈЕДИНСТВО И ДОМИНАНТА У ПРОСТОРУ**	Примена принципа компоновања. Простор и пропорције (ергономија, перспектива). 1.КОНТРАСТ ЛИКОВНИХ ВРЕДНОСТИ 2.КОНТРАСТ ЛИНИЈА, БОЈА И ОБЛИКА *КОНТРАСТ ЛИНИЈА, БОЈА И ОБЛИКА*

		3.КОНТРАСТ СВЕТЛИНА И ТЕКСТУРА –*КОНТРАСТ СВЕТЛИНА И ТЕКСТУРА* 4.КОНТРАСТ МАСА И ВЕЛИЧИНА – *ВЕЛИКО, ВЕЋЕ, НАЈВЕЋЕ* 5.ИНСТАЛАЦИЈА ТРОДИМЕНЗИОНАЛНЕ ФОРМЕ У ПРОСТОРУ 6. ЈЕДИНСТВО КАО ОСНОВНА ВРЕДНОСТ КОМПОЗИЦИЈЕ – Сродност ликовних вредности 7.СТАТИЧНО И ДИНАМИЧНО ЈЕДИНСТВО 8.ЈЕДИНСТВО И РАВНОТЕЖА 9.ЕВАЛУАЦИЈА НАСТАВНЕ ТЕМЕ
повезује стечена знања са осталим наставним садржајима; • открива, упоређује и анализира значења појмова из теме/лекција у уметничким делима; • разматра, у групи, како је учио/учила о изражајним својствима материјала и техника и где се та знања примењују; • проналази и систематизује информације из различитих извора; • развија стратегије проналажења разних одговора и начина за решавање проблема;	**ФАНТАСТИКА**	1.РЕАЛНИ ОБЛИЦИ У НЕРЕАЛНИМ ОДНОСИМА – *Реални облици у нереалним односима* 2.СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ И ФАНТАСТИКА – *Машта – снови – фантазија* 3.ПОКРЕТНЕ СЛИКЕ 4. Е.А.

• креира, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама; • производи разноврсне, маштовите и оригиналне идеје; • уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије		
објашњава процедуре и значења и изводи закључке; • уважава различитост, мултикултуралност; • показује емпатију и хумане ставове.	**НАСЛЕЂЕ**	Културна баштина (значај, заштита и промоција наслеђа). Најзначајнија уметничка остварења и уметници, локалитети и споменици на територији Србије

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

КОМПОЗИЦИЈА

Пожељно је да на почетку године наставник укаже на то где се знања о елементима и принципима компоновања примењују. Ова знања су неопходна ученицима који уписују уметничке школе и одређене профиле у стручним школама (техничар за обликовање графичких производа, фотограф, типограф, архитектонски техничар, техничар за пејзажну архитектуру, техничар за обликовање намештаја и ентеријера, цвећар, златар, електротехничар мултимедија, дизајнер одеће, дизајнер текстила, дизајнер производа од коже, техничар–моделар коже, декоратер зидних површина, аранжер у трговини, посластичар, мушки фризер, женски фризер, сценски маскер и власуљар...).

Сви ученици могу да примене принципе компоновања приликом креирања презентација, фотографија, видео записа..., реализовања ликовних пројеката, уређења животног и радног простора, смишљања одевне комбинације... На очигледним примерима из свакодневног живота и уметности потребно је објаснити принципе: ритам, контраст, доминанту, градацију, равнотежу, јединство и хармонију. Начин остваривања бира наставник. Могуће је кратко објаснити све принципе на једном часу (уз презентацију), па у току године постепено, кроз разговор и разноврсне проблемске задатке, омогућити услове да ученици развијају знања у складу са својим потребама, интересовањима и способностима. Могуће је и разматрати у току године један по један принцип (почев од оних који су ученицима непознати), па на крају школске године сумирати научено.

Заинтересованим и напредним ученицима се може указати на то да, осим наведених, постоје и други принципи. На пример, у фотографији је важан принцип трећина (rule of thirds), у графичком дизајну принцип беле позадине (white space)... Ученицима који желе да науче више потребно је дати смернице за истраживање на интернету (адресе или кључне речи) и договорити са сваким учеником пројектни задатак који ће радити самостално, код куће. Када је реч о простору и пропорцијама, најважније је прво указати на значај ергономије за здравље ученика. Пример је дизајн радног стола и столице, који треба да омогући правилно држање тела приликом учења и рада на рачунару. Затим се може разговарати о дизајну ентеријера и индустријском дизајну (на

пример, о дизајну аутомобила), о архитектури, скулптури у пленеру, приказивању простора на дводимензионалној подлози и перспективи... Заинтересованим ученицима се може указати на златни пресек. Да би се обезбедила мотивација и развијала компетенција за учење, неопходно је објаснити зашто и како се уче одабрани садржаји. На пример, ако наставник тражи од ученика да нацртају простор и објекте у перспективи, потребно је да укаже на то да ученици на тај начин развијају визуелно опажање и памћење, што им је неопходно у бројним животним ситуацијама (за процењивање ситуација, доношење одлука, решавање проблема...).

Аналитичко посматрање природе, окружења и уметничких дела није довољно, визуелно опажање и памћење се неће довољно развијати без практичног рада (ликовни задаци су уједно и начин да ученик провери у којој мери је развио визуелно опажање и памћење). Може се разговарати и о томе како данас доживљавамо приказивање тродимензионалног простора на дводимензионалној подлози. Обрнута, вертикална и семантичка перспектива могу деловати незанимљиво или збунити савременог посматрача. С друге стране, полиперспектива може бити занимљива савременом посматрачу иако, такође, не приказује објекте онако како их видимо у стварности. Као пример приказивања простора наставник може да покаже и 3Д мурале (оптичке илузије), који могу у потпуности да промене амбијент мањих и слабо осветљених просторија или да значајно измене изглед старих фасада (примери се могу наћи на адреси: https://artofjohnpugh. com). Када је реч о пропорцијама главе и тела, може се указати на примену знања приликом шминкања и смишљања одевне комбинације, на различите облике лица и пропорције, на то како се бојом, линијама и валером неки делови лица могу визуелно смањити или истаћи. Боје и кројеви одеће могу утицати на то да неки делови тела визуелно делују шире или уже, краће или дуже... Такође, простор (димензије, дизајн ентеријера и осветљење) утиче на општи утисак. Може се разговарати и о опажању боја у зависности од врсте осветљења (бела светлост у распону од 2700 до 6500 Келвина), јер за ученике није важно да приликом бирања сијалица за стан, собу, радни простор... мисле само о потрошњи енергије и јачини светла, већ и о боји светла, а која утиче на расположење, учење, доношење одлука... Као пример може послужити боја светла која се користи у маркетима да би храна деловала свеже. Затим, ако је ученик изложио на зиду свој ликовни рад, постер или репродукцију уметничког дела, та слика ће другачије изгледати у зависности од избора сијалице (као и сви други објекти у просторији)...

Ученици се додатно могу мотивисати задацима који су њима занимљиви, а развијају стваралачко мишљење: трансформација облика (у апликативном програму: morphing), превођење информација из једне форме у другу (на пример, превођење музичке композиције у ликовну), повезивање реалних облика и нереалних односа, креирање илузија... Да би се утврдило које активности мотивишу ученике неопходно је континуирано испитивање праксе, јер оно што мотивише једну генера цију/одељење/ученика не мотивише нужно све ученике.

НАСЛЕЂЕ

Циљ учења ове теме је развијање позитивног става према светској и националној културној баштини. Као полазна основа треба да послужи неки феномен, актуелна тема или догађај. На пример, катедралу Нотр Дам у Паризу је у великој мери оштетио пожар у априлу 2019. године. Ова несрећа није потресла само француски народ већ и велики број људи широм света, што је повод за разматрање више важних тема. Једна од значајних тема је промоција наслеђа. Катедрала Нотр Дам је у својој дугој историји више пута била потпуно запуштена (нарочито у 16. веку). Током Француске револуције је демолирана, јер је народ није доживљавао као вредно наслеђе, већ као симбол богатства

и моћи високог свештенства. Захваљујући роману Богородичина црква у Паризу (код нас: Звонар Богородичне цркве) Виктора Игоа, који је постао популаран одмах по објављивању, катедрала је обновљена. Пишчева намера је била да скрене пажњу француској јавности на значај националног наслеђа, међутим, роман је доживео светску славу, као и катедрала. По роману су нацртане бројне илустрације и стрипови, снимљени филмови, серије и анимирани филмови, креиране позоришне представе, мјузикли... У игрици Assassin’s Creed Unity из 2014. године катедрала је верно приказана до детаља. Унеско је уврстио катедралу на листу светске културне баштине и она је и званично призната као наслеђе значајно за човечанство.

Ученици треба да знају да је веома тешко прикупити новац за заштиту и обнову наслеђа. Катедрала је и у 21. веку пропадала упркос својој слави и годишњој посети од преко 13 милиона људи из целог света. Највише новца за обнову је уложено онда када је велики број људи осетио снажну емотивну повезаност са катедралом (непосредно по објављивању Игоовог романа и непосредно после пожара)... Ученици могу да истраже који споменици културе у нашој земљи се налазе на листи светске културне баштине, а који не (иако су изузетно значајни), као и да заједно размотре шта за њих значе споменици културе у нашој земљи, како би као појединци и као заједница могли да допринесу промоцији наслеђа. На пример, изузетно значајан праисторијски локалитет Винча (Бело брдо) је озбиљно угрожен подземним водама, али није добио међународну помоћ за заштиту, нити је прикупљено довољно средстава да се до краја истражи и уреди за посетиоце. Катедрала Нотр Дам може да буде основ за разматрање још једне важне теме, начина на који се наслеђе штити и обнавља.

Иако се у јавности говори о рестаурацији катедрале,она је током векова само делимично рестаурирана, а делимично је обнављана тако што су јој додавани модерни елементи, па је Виктор Иго катедралу описао као химеру. После пожара, француска влада је расписала конкурс за идејно решење катедрале, што је подстакло још бурних реакција јавности. Јавност је подељена на оне који желе да се верно реконструише последњи изглед катедрале и на оне који сматрају да је боље катедрали дати савременији изглед (јер је катедрала на тај начин била и грађена и обнављана током векова). Као супротност катедрали може се навести пример обновљене средњовековне тврђаве Голубац или манастирског комплекса Манасија, којима нису додавани модерни архитектонски украси. Ученици могу да дискутују о томе да ли би се вредност културног споменика умањила уколико би се приликом обнове изменио његов првобитни изглед, као и о јединству стила, могу да ураде идејна решења за уређење простора око неког значајног споменика или места културе у нашој земљи... Такође, потребно је поменути 3Д скенирање и штампање, технологију која у великој мери може да помогне приликом истраживања и обнове културног наслеђа. Када се планира учење о уметницима и њиховим делима, важно је смислено одредити циљ учења одабраног садржаја. На пример, није смислено да ученици уче о импресионизму зато да би упамтили податке (када је правац настао, шта је био повод за настанак правца, ко су представници, која су њихова најзначајнија дела), јер ти подаци за ученике немају значаја, непримењиви су и ученици их брзо заборављају. Уместо тога, може се говорити о томе шта је креативност, а шта иновативност, колико је за ученике значајно да развијају стваралачко мишљење (које им је неопходно у бројним животним ситуацијама), као и о томе да иновативне идеје и остварења понекад неће одмах бити прихваћени. Као пример се може навести прича о непријатељској реакцији критичара, неких колега и публике када су први пут видели радове импресиониста и о увредама упућених уметницима. Ученицима се могу показати најпознатија дела импресиониста и поставити питање да ли та дела у њима изазивају презир, бес, мржњу... и зашто (да или не), као и шта мисле, зашто је јавност у 19. веку тако негативно реаговала на иновације.

Ученици могу да упореде једно дело уметника који је био цењен у то време (на пример, Енгр) и дела импресиониста, да покушају сами да открију шта је тачно скандализовало публику. Затим се може нешто рећи о Салону, о томе како је отварање изложбе био значајан друштвени догађај који је окупљао виђене људе и обичне грађане, о стандардима које је поставила државна Школа лепих уметности (École des Beaux-Arts) и очекивањима публике тог времена. Може се разговарати и о томе на који начин ученици прихватају оштру критику или увреде, а на који начин су реаговали уметници који су касније постали славни, као и како би могли пристојно да кажу да им се неко дело не свиђа. Такође, може се разговарати и о томе зашто и данас неки људи мрзе, на пример, Реноара и објављују на интернету чланке против његових дела... На исти начин се може приступити и свим другим садржајима које наставник одабере. На пример, ако је фокус на томе како ученици могу да пронађу подстицај за стварање, као пример се могу показати дела настала под утицајем афричке уметности...

Потребно је разговарати и о томе шта за ученике значи оригиналност, колико је оригиналност важна, у којој мери можемо да будемо оригинални, у којим случајевима је оригиналност позитивно прихваћена, а у којим не. Такође, шта је у уметности омаж, а шта плагијат... Свака одабрана тема за разговор може да буде и повод за истраживање и стварање. Наставник треба повремено да прати како се развијају нове образовне технологије. На пример, америчка компанија Triseum развија образовне игрице помоћу којих ученици и студенти могу да уче о уметницима и уметничким делима истовремено развијајући компетенције (називи првих игрица су: ARTé: Mecenas, ARTé: Lumiere, ARTé: Hemut).

КОМУНИКАЦИЈА

Декодирање слике се односи на тумачење слике у најширем значењу (теме и мотиви у уметничким делима, пропагандне поруке, пиктограми, симболика боје...). Ови садржаји се повезују са одговарајућим садржајима других тема. Према процени наставника, могуће планирати и тумачење сложенијих знака, истраживање порекла, значења и развоја познатих логотипа (Gamecube, Toblerone, Amazon, Pepsi...) или знака који су ученицима мање познати (амблеми војске РС, илирски грбовници, одликовања...).

Наставник може да понуди ученицима да одаберу знаке о којима ће се разговарати на часу (и који ће послужити као подстицај за креирање оригиналног знака) или да сам направи избор, а у складу са знањима која су ученици стекли до осмог разреда. Остали предложени садржаји се односе на предлоге пројеката. Ученицима је потребно понудити мотивационе садржаје и могућност да одаберу пројекте који их занимају.

Пројекти могу да се планирају и остварују на различите начине. Један од могућих начина је да ученици самостално, у паровима или тимовима одрже час својим вршњацима. Наставник треба да постави захтев да тај час буде занимљив, да „наставник“ заинтересује вршњаке за тему, да припреми кратку презентацију и питања која подстичу на размишљање и разговор, на даље истраживање...

Налози за ученике не треба да буду презахтевни, али не треба ни да се сведу на забаву. На пример, један тимски пројекат може да обухвати истраживање европске моде у периоду од почетка двадесетог века до Првог светског рата и нацрт свечане одеће (превођење неких карактеристичних елемената у савремену одећу). Истовремено, од ученика се може тражити да креирају кратку презентацију о духу тог времена (начину живота, архитектури, намештају, познатим уметницима и уметничким делима...). Други тимови могу да раде исти пројекат, али да истражују неко друго време или да истражују другу тему и реализују другачији рад (на пример, прилог за школски часопис). Ако ученици желе да сазнају више о стрипу, као мотивациони садржај може се понудити прича о популарности стрипа данас, филмовима снимљеним према стриповима, о

основним карактеристикама америчке, јапанске и француско-белгијске школе, о српском стрипу, апликативним програмима за цртање стрипова... Ученици могу да осмисле карактер/карактере и да нацртају траку или таблу стрипа (за стрип у наставцима). Уколико их занимају графити и мурали, може се указати на интернет страницу Google Street Art project, где се могу видети највреднији графити и мурали широм света, на бесплатне апликативне програме за креирање графита, а ученици могу индивидуално или тимски да планирају пројекте (да фотографишу зид у свом месту, да креирају неколико скица за графит/мурал, да одабрану скицу пренесу на већи формат натрон папира...). Такође, одељење може да се договори да сви заједно раде на једном пројекту. На пример, да сниме документарни филм о свом школском животу у последњем разреду основне школе. Затим, један део школског простора може у потпуности да промени изглед за потребе школских прослава помоћу интерактивних инсталација (наставник може пронаћи идеје за пројекат и мотивационе садржаје ако у претраживач унесе: Interactive Art Installations, Nike Flyknit Collective installation, Jelly Swarm by Tangible Interaction, Scattered Crowd by William Forsy.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 8 РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: Музичка култура
Циљ: Циљ учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Годишњи фонд часова: 36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали; – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у роматизму, импресионизму и савременом добу; – препознаје националне игре у делима уметничке музике; – наведе изражајна средстава музичке уметности карактеристична за период	**ЧОВЕК И МУЗИКА**	Романтизам Програмска и апсолутна музика Соло песма Клавирска минијатура Националне и стилизоване игре (полка, мазурка, чардаш, казачок, сиртаки, валцер, танго...) Музичко-сценска дела Сметана, Дворжак, Шопен, Лист, Шуберт, Шуман, Паганини, Верди, Пучини, Росини, Чајковски, Бородин, Мусоргски, Мокрањац

романтизма, импресионизма и савременог доба; – разликује музичке форме романтизма, импресионизма и савременог доба – идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника – идентификује елементе музике ранијих епоха као инспирацију у музици савременог доба;		Импресионизам Равел, ДебисиСавремено добаЖанрови: Џез, популарна музика, апстрактна музика. Импровизација (појам) Стравински, Прокофјев,Коњовић, Константин Бабић, Вера Миланковић
– препозна врсту дувачких инструмента по изгледу и звуку; – опише начин добијања тона код дувачких инструмената; – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила;	**МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ**	Дувачки инструменти Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената.
- објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; - технологија записивања, штампања нота; - извођачке и техничке могућности инструмената;	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање световне и духовне музике романтизма, импресионизма и савременог доба. Слушање вокалних, вокално-иструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике.
– изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструменте, самостално и у групи; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у мешовитим тактовима (7/8, 5/8) по слуху. Певање песама у комбинацији са плесним покретом.

– комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању и реализацији школских приредби, догађаја и пројеката; – изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); – примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у комуникацији и заједничком музицирању; – се понаша у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; – критички просуђује утицај музике на здравље; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.		Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике романтизма, импресионизма и савременог доба.
– опише начин добијања тона код дувачких инструмената; – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила; – објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената;	**МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО**	Импровизација Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање ритмичке пратње. Реконструкција музичких догађаја у стилу романтизма, импресионизма и савремене музике. Израда дувачких инструмената од доступних материјала.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА:

Природа саме музике, па и предмета музичка култура, указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења.

Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима.Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом по-стаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици.

Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

VIII. - Човек и музика.

IX. - Музички инструменти.

X. - Слушање музике.

XI. - Извођење музике

XII. - Музичко стваралаштво

Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструмен-те, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код учени-ка треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (књиге, интернет...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајни-јег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИСТОРИЈУ

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет:**ИСТОРИЈА**

Циљ:. Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи

Годишњи фонд часова:**68**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– смешта кључне догађаје, појаве и процесе из савремене историје на временској ленти; – уочи динамику различитих историјских појава и промена на историјској карти; – пореди различите историјске изворе и рангира их на основу њихове сазнајне вредности; – анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја; – поредећи различите изворе о истој историјској појави или догађају, анализира позицију аутора; – доведе у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група у историјском периоду савременог доба; – образложи значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – уочи	**ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ** **ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА**	, Основне одлике периода од завршетка Првог светског рата до наших дана. Историјски извори за изучавање периода од завршетка Првог светског рата до наших дана и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио, визуелни, усмена сведочанства, дигитални). Последице Великог рата (демографски и материјални губици, одраз рата у друштвеном и културном животу, Мировна конференција у Паризу – нова карта Европе и света). Револуције у Русији и Европи (узроци, ток и последице). Стварање југословенске државе (југословенска идеја, процес и носиоци уједињења, међународно признање и границе). Политичке и друштвено-економске прилике у Европи и свету (либералне демократије, тоталитарне идеологије, економске кризе; култура, наука и

елементе континуитета и дисконтинуитета српске државности; – изведе закључак о повезаности националне историје са регионалном и светском, на основу датих примера; – образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на савремено друштво; – идентификује основне карактеристике тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту; – препозна,на примерима из савремене историје, важност поштовањаљудских права; наведе примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремене политичке прилике и развој друштва; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених група у историјском периоду савременог доба; – илуструје примерима утицај научно-технолошког развоја на промене у друштву, економији и природном окружењу; – образложи утицај различитих друштвено-економских система на свакодневни живот људи, анализирајући дате примере; – препозна како су културне интеракције, и сарадња различитих етничких и социјалних група утицали на политички, друштвени и привредни живот; – наведе	**ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ**	уметност, свакодневни живот). Југословенска краљевина (простор, становништво и друштво; конституисање државе, политички живот; међународни положај; економске прилике; култура, улога двора; национално и верско питање). Истакнуте личности: Николај II Романов, Владимир Иљич Лењин, Роза Луксембург, Александар Флеминг, Пабло Пикасо, Волт Дизни, Чарли Чаплин, Сергеј Ејзенштајн, Бенито Мусолини, Адолф Хитлер, Јосиф Стаљин, Френклин Рузвелт, Александар I, Марија, Петар II и Павле Карађорђевић, Никола Пашић, Стјепан Радић, Милан Стојадиновић, Драгиша Цветковић, Влатко Мачек, Слободан Јовановић, Милутин Миланковић, Исидора Секулић, Ксенија Атанасијевић, Милена Павловић Барили, Иван Мештровић. Свет у рату – узроци, међународне кризе, сукоби и освајачка политика тоталитарних држава; почетак и ток рата, зараћене стране, савезништва, фронтови, најважније операције, нови начини ратовања; ратна свакодневица; страдање цивила и ратни злочини; крај рата, победа антифашистичке коалиције. Југославија и српски народ у рату –

примере утицаја спортских и уметничких достигнућа на обликовање савременог друштва; – идентификује узроке, елементе и последице историјских сукоба и ратова и дискутује о могућим начинима превенције конфликата; – објасни значење појмова геноцид и Холокауст; – изведе закључке о узроцима, току и последицама ратова условљених распадом СФРЈ користећи изворе различитог порекла и сазнајне вредности; – изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника; – препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији; – критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама; – анализира историјске догађаје и појаве на основу доступног аудио-визуелног изворног материјала; – осмисли, спроведе и презентује резултате истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ; – образложи смисао неговања сећања на важне догађаје и личности из историје савременог доба; – истражи меморијалне споменике у локалној средини и учествује у	**СВЕТ, ЕВРОПА И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА**	улазак у рат, војни пораз, окупација, подела, квислиншке творевине; геноцид и злочини; устанак, антифашистичка борба и грађански рат; војне операције, живот у рату. Последице рата – људски и материјални губици; демографске и друштвене промене, миграције; уништавање културног наслеђа; суђења за ратне злочине; стварање ОУН. Истакнуте личности: Френклин Рузвелт, Винстон Черчил, Јосиф Стаљин, Адолф Хитлер, Бенито Мусолини, цар Хирохито, Франциско Франко, Мао Цедунг, Ана Франк, Петар II Карађорђевић, Драгољуб Михаиловић, Јосип Броз, Милан Недић, Анте Павелић, Диана Будисављевић Свет после Другог светског рата – блоковска подела, трка у наоружању, глобална димензија хладног рата, ратна жаришта и кризе, деколонизација, европске интеграције, покрети еманципације – покрети за женска и мањинска права, антиратни и антирасни покрети; научна достигнућа, освајање свемира, медији, популарна култура. Југославија и српски народ после Другог светског рата – изградња новог државног и друштвеног уређења, једнопартијски систем, однос власти према политичким

организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања; – покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа; – уочи одраз историјских догађаја и појава у књижевним и уметничким делима; – препозна историјску димензију политичких, културних и технолошких промена у савременом свету и Републици Срби	**СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА**	противницима, међународни положај, економске и културне прилике, самоуправљање, несврстаност; свакодневица, популарна култура, нове тенденције у култури. Истакнуте личности: Џон Кенеди, Никита Хрушчов, Махатма Ганди, Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела, Голда Меир, Енди Ворхол, Јосип Броз, Александар Ранковић, Милован Ђилас, Иво Андрић, Милош Црњански, Александар Петровић, Мира Траиловић, Душан Ковачевић. Свет после хладног рата – пад Берлинског зида; слом комунизма у Европи, распад СССР-а, нова политичка карта Европе, стварање Европске уније, доминација САД, локални конфликти и интервенције великих сила, процеси глобализације, Четврта индустријска револуција (дигитални медији, интернет, друштвене мреже и мобилна телефонија), претња тероризма, миграције, савремени културни покрети. Српски народ на крају 20. и почетком 21. века – криза СФРЈ 80-тих година, међунационалне тензије, увођење вишестраначког политичког система, распад СФРЈ, грађански рат и стварање нових држава, интернационализација

		сукоба и међународне интервенције, економске прилике и свакодневни живот, ратни злочини, страдање цивилног становништва, разарање културног наслеђа, НАТО агресија на СРЈ, последице ратова, политичке промене 2000. године, Република Србија као самостална држава, питање статуса Косова и Метохије, односи у региону, српски народ у дијаспори и региону, процес придруживања Европској унији, култура и спорт. Истакнуте личности: Роналд Реган, Михаил Горбачов, Маргарет Тачер, Бил Гејтс, Владимир Путин, Ангела Меркел, Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, Зоран Ђинђић, Војислав Коштуница.

Начин остваривања програма:

Ученици у осми разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета.

Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања.

Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести.

У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи” у свом уму, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе.

Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очиглдан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору. Веома важан аспект наставе историје представља и рад на историјским изворима. Када су садржаји програма за осми разред у питању, велики значај, поред писаних и визуелних, имају и усмени извори, односно сведочанства. Због тога би требало осмислити наставни процес на такав начин да се, у оквиру пројектне наставе или елементарног истраживања, повежу ученици и савременици историјских догађаја, чиме би се омогућило пропитивање и изучавање рецентне прошлости. Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати иновиране дидактичке методе и стратегије, при чему се истиче концепт мултиперспективности.

Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио- -визуелних материјала и израда реферата). У осмом разреду изучава се период савремене историје, што подразумева и обраду многих осетљивих, па и противуречних, односно контроверзних тема, о којима не постоји консензус у научним круговима и јавности. То су теме које су присутне свакодневно у информативним и документарним програмима, на интернету, о њима говоре политичари, јавне личности и новинари. Такве теме су често саставни део породичне историје и личних наратива, што додатно увећава њихову актуелност. Ученици су изложени различитим тумачењима историјских догађаја и због тога је нарочито важно код њих развијати критички однос према информацијама које им се нуде. Овладавање том вештином наводи се и у образовним стандардима, а у оквиру програма спомиње се у циљу предмета, као и у појединим исходима за крај разреда. Због тога би једна од најбитнијих компетенција успешног наставника била да зна како да код ученика подстиче критичко и историјско мишљење, што би ученицима омогућило развијање хуманистичких вредности заснованих на толеранцији, уважавању различитости и поштовању другог.

На крају основног образовања и васпитања ученици треба да буду оспособљени да аргументовано анализирају противуречности, да се децентрирају (сагледају и уваже туђи угао гледања на одређени историјски феномен), да уочавају сличности и различитости, постављају питања а нове информације лако повезују с постојећим знањима. На тај начин, ученици би били оспособљени да препознају пропаганду и

активно учествују у разградњи предрасуда и стереотипа с којима се свакодневно сусрећу. Такав приступ омогућио би им аутономни и рационални однос према информацијама и додатно олакшао промишљање и доношење аргументованих закључака и судова.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГЕОГРАФИЈУ

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: Географија

Циљ: Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.

Годишњи фонд часова: **68**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– учествује у предлагању и реализацији истраживачког пројекта у локалној средини; – анализира тематске карте и статистичке податке и графички их приказује; – одреди географски положај Србије и доведе га у везу са историјско-географским развојем; – анализира карактеристике граница и пограничних крајева Србије; – опише узроке и последице геотектонских	**ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ТЕРИТОРИЈЕ СРБИЈЕ**	Југоисточна Европа, интеграциони и дезинтеграциони процеси. Географски положај Србије. Историјско-географски развој Србије. Симболи Србије. Границе и проблеми пограничних крајева.
	ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СРБИЈЕ	Геотектонски процеси на територији Србије. Сеизмизам Србије. Тектонски облици рељефа. Падински процеси и рељеф настао деловањем воде. Рељеф настао деловањем леда, ветра и човека. Утицаји ерозивних и акумулативних процеса на човека. Климатски фактори и елементи. Климатске области у Србији. Подземне воде Србије. Реке Србије. Језера Србије. Заштита вода и заштита од вода. Земљишта Србије. Распрострањеност биљног и животињског света.

процеса на територији Србије; – класификује облике рељефа на територији Србије и именује репрезентативне; – анализира утицај климатских фактора и климатских елемената на климу Србије; – класификује и описује својства водних објеката користећи карту Србије; – наводи начине коришћења вода Србије; – препознаје ефекте утицаја физичко-географских процеса на човека и адекватно реагује у случају природних непогода; – доведи у везу распрострањеност биљних и животињских врста и физичко-географске карактеристике простора; – објашњава популациону динамику становништва Србије: кретање броја становника, природни прираштај и миграције; – изводи закључке о утицају популационе динамике на структуре становништва у нашој земљи;	**ДРУШТВЕНОГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СРБИЈЕ**	Кретање броја становника и њихов просторни размештај. Природно кретање. Миграциони процеси. Структуре становништва. Демографски проблеми и популациона политика. Прва насеља у Србији. Село и руални процеси. Градови. Урбанизација и проблеми урбаног развоја. Београд. Природни ресурси и привредни развој. Друштвени услови привредног развоја и промене у структури привреде. Пољопривреда и географски простор. Индустрија и географски простор. Саобраћај и географски простор. Туризам и трговина. Делатности квартарног сектора.
	ПРИРОДНА И КУЛТУРНА БАШТИНА СРБИЈЕ	Природна баштина Србије. Културна баштина Србије. Светска баштина под заштитом Унескоа у Србији.
	ГЕОГРАФИЈА ЗАВИЧАЈА	Појам и географски положај завичаја. Природне карактеристике. Друштвене карактеристике.
	СРБИ У РЕГИОНУ И ДИЈАСПОРИ	Срби у Црној Гори. Срби у БиХ − Република Српска. Срби у Хрватској. Срби у осталим суседним државама. Срби у дијаспори.

– изводи закључке о важности предузимања мера популационе политике; – израђује и анализира графичке приказе структура становништва; – објашњава утицај природних и друштвених фактора на настанак, развој и трансформацију насеља у нашој земљи; – уз помоћ карте Србије и других извора информација анализира утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности у нашој земљи; – доводи у везу размештај привредних делатности са квалитетом животне средине у нашој земљи; – препознаје ефекте производње и коришћења различитих извора енергије на квалитет животне средине; – описује репрезентативне објекте природне и културне баштине и означава их на карти; – процењује важност очувања природне и културне баштине Србије; – објашњава утицај		

историјских и савремених миграција на размештај Срба у свету.		

Начин остваривања програма: Дати садржаји су препоручени и распоређени у шест темат- ских целина: *Географски положај, границе и величина територије Србије; Физичко-географске одлике Србије; Друштвено-географ- ске одлике Србије; Природна и културна баштина Србије; Геогра- фија завичаја; Срби у региону и дијаспори.*

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ТЕРИТОРИЈЕ СРБИЈЕ

За достизање исхода: *ученик ће бити у стању* да *одреди гео- графски положај Србије и доведе га у везу са историјско-географ- ским развојем; анализира карактеристике граница и пограничних крајева Србије*, потребно је објаснити етимолошко значење тер- мина Србија, симболе отаџбине, детерминанте и компоненте гео- графског положаја, њене границе, облик и величину територије. На почетку наставне теме, указати на то да на географски положај Србије утиче поливалентност, контактност и транзитност њене територије у смислу спајања и прожимања различитих елемената географског простора, који су одговорни за развој, организацију, функционисање и трансформацију територије. Објаснити да су детерминанте и компоненте географског положаја, мењајући кроз историју неке од функција, утицале на промене значаја коју је Србија имала у историји и коју има данас. Објаснити ученицима да географски положај Србије може бити апсолутан и релативан. Истаћи да је апсолутан географски положај Србије егзактан јер су у питању географске координате (математичко-географске) и при- родни фактори. На основу тога издвојити две компоненте апсолут- ног географског положаја: математичко-географску и физичко-гео- графску.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИКУ

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 8. РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: Физика
Циљ: **Циљ** учења физике јесте да ученици стекну базичну језичку и научну писменост, оспособе се да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, образложе своје мишљење у оквиру дискусије, упознају природне појаве и основне природне законе и њихову примену у свакодневном животу, развију мотивисаност за учење и напредују ка достизању одговарајућих образовних стандарда.
Годишњи фонд часова: 68 .

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
Ученик ће бити у стању да: - повезује физичке величине које описују осцилације и таласе - описује карактеристике звука, ултразвука и инфразвука и наводи примере примене ултразвука - демонстрира и објасни осциловање куглице клатна и тела обешеног о опругу, осциловање жица и ваздушних стубова - примењује превентивне мере заштите од буке решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке	**ОСЦИЛАЦИЈЕ И ТАЛАСИ**	Утврђивање садржаја из 7 разреда Осцилаторно кретање и појмови који га описују Примена закона одржања енергије на осцилаторном кретању Осцилаторно кретање, математичко клатно Таласно кретање Звук, ултразвук, заштита од буке Таласно кретање Одређивање периода мат клатна
Ученик ће бити у стању да: - анализира примере одбијања и преламања светлости, тоталне рефлексије (огледала и сочива) - користи лупу и микроскоп - демонстрира и објасни појаву сенке - демонстрира и објасни функционисање ока и корекцију вида	**СВЕТЛОСНЕ ПОЈАВЕ**	Праволинијско простирање светлости Закон одбијања светлости и равна огледала Примена закона одбијања, конструкција лика код равног огледала Провера закона одбијања светлости коришћењем равног огледала Сферна огледала, конструкција ликова огледала. Конструкција ликова код сферних огледала

- примењује превентивне заштите од прекомерног излагања Сунчевом зрачењу - решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке		Брзина светлости и закон преламања. Тотална рефлексија Преламање светлости кроз плочу, призму и сочива Конструкција ликова код сочива Преламање светлости кроз плочу, призму и сочива Одређивање жижне даљине сабирног сочива Оптички инструменти
Ученик ће бити у стању да: - прикаже и опише електрично поље - израчуна силу којом поље делује на наелектрисање - повеже електрични напон и јачину електричног поља - решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке	**ЕЛЕКТРИЧНО ПОЉЕ**	Наелектрисавање тела и елементарна количина наелектрисања. Закон одржања наелектрисања Узајамно деловање наелектрисаних тела. Кулонов закон Електрично поље. Јачина електричног поља Рад силе електричног поља. Напон Електричне појаве у атмосфер Електрично поље (рачунски задаци)
Ученик ће бити у стању да: - објасни провођење струје кроз метале, течности и гасове - упореди отпорности металних проводника на основу њихових карактеристика - наводи и користи различите изворе електричне струје (EMS) и зна да их разврстава ради рециклаже - познаје основне елементе електричног кола и уме да их повеже - изабере одговарајући опсег мерног инструмента и мери јачину електричне струје и напон - одређује вредност редно и паралелно	**ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА**	Услови настанка електричне струје и извори електричне струје Јачина електричне струје. Мерење јачине струје и напона Електрична отпорност проводника Електрична отпорност проводника Омов закон за део струјног кола Зависност електричне струје од напона на отпорнику Одређивање електричне отпорности отпорника помоћу амперметра и волтметра Везивање отпорника Везивање отпорника Мерење јачине електричне струје и напона у колу с редно и паралелно повезаним отпорницима и

везаних отпорника и резултате прикаже табеларно и графички - описује ефекте који се испољавају при протицању електричне струје - препозна основна својства наизменичне струје - израчуна потрошњу електричне енергије у домаћинству се придржава основних правила безбедности при коришћењу електричних уређаја у животу - решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке		одређивање еквивалентне отпорности Омов закон за цело струјно коло Рад и снага електричне струје. Џул– Ленцов закон Електрична струја у течностима и гасовима Електрична струја
Ученик ће бити у стању да: - описује узајамно деловање два паралелна проводника са струјом - деловање магнетног поља на струјни проводник - принцип рада електромагнета и електромотора - објасни принцип рада компаса и природу Земљиног магнетног поља - користи компас и апликације за паметне телефоне за оријентацију у природи решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке	**МАГНЕТНО ПОЉЕ**	Магнетно поље сталних магнета и магнетно поље Земље Магнетно поље електричне струје Магнетно поље електричне струје и електромагнет Дејство магнетног поља на струјни проводник Магнетно поље Допринос Николе Тесле и Михајла Пупина развоју науке о електромагнетним појавама и њиховој примени
Ученик ће бити у стању да: - објасни структуру атомског језгра и нуклеарне силе - опише радиоактивност, врсте зрачења, радиоактивне изотопе, препознаје њихово	**ЕЛЕМЕНТИ АТОМСКЕ И НУКЛЕАРНЕ ФИЗИКЕ**	Структура атома и нуклеарне силе Природна радиоактивност. Радиоактивно зрачење Заштита од зрачења и његово биолошко дејство Радиоактивност Вештачка радиоактивност. Фисија и фузија

дејство, примену и мере заштите - разликује фисију и фузију и наводи могућности њихове примене		Примена нуклеарне енергија и радиоактивног зрачења
Ученик ће бити у стању да: - препозна значај физике и схвати њен значај за развој других природних наука	Физика и савремени свет	Утицај физике на развој других природних наука Примена физике у медицини и технологији

Начин остваривања програма:

Програмски садржаји осмог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

– *Поступност* (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

– *Очигледност* при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације).

– *Повезаност наставних садржаја* са појавама у свакодневном животу.

Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:

1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. домаћим задацима;
5. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатни рад...);
6. систематским праћењем рада сваког ученика.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима. Настава физике се остварује кроз редован, додатни и допунски рад.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА МАТЕМАТИКУ

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: МАТЕМАТИКА

Циљ: Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова .

Годишњи фонд часова: 136

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени Талесову теорему у геометријским задацима и реалном контексту;– примени сличност троуглова у геометријским задацима и реалном контексту;– анализира односе тачака, правих и равни у простору и запише те односе математичким писмом;– представља цртежом односе геометријских објеката у равни и простору и користи их приликом решавања задатака;– уочи правоугли троугао у простору и примени Питагорину теорему у геометријским задацима и реалном контексту;– реши линеарну једначину, неједначину и систем линеарних једначина са две непознате; – реши реалне проблеме користећи линеарну једначину, неједначину или систем линеарних једначина са две непознате;– израчуна површину и запремину праве призме и четворостране пирамиде (основа	СЛИЧНОСТ	Пропорционалне величине. Талесова теорема. Сличност троуглова. Примене сличности.
	ТАЧКА, ПРАВА И РАВАН	Однос тачке и праве, тачке и равни. Односи правих; мимоилазне праве. Односи праве и равни, нормала на раван, растојање тачке од равни. Односи две равни. Ортогонална пројекција на раван (тачке, дужи и праве). Угао између праве и равни.Полиедар.
	ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ И НЕЈЕДНАЧИНЕ С ЈЕДНОМ НЕПОЗНАТОМ	Линеарна једначина. Решавање линеарних једначина с једном непознатом. Линеарна неједначина. Решавање линеарних неједначина с једном непознатом. Примена у реалним ситуацијама
	ПРИЗМА	Призма: појам, врсте, елементи. Мрежа праве призме. Површина праве призме. Запремина праве призме.
	ПИРАМИДА	Пирамида; појам, врсте, елементи. Мрежа пирамиде.

правоугаоник), правилне тростране и шестостране пирамиде;– израчуна површину и запремину ваљка, купе и лопте;– примени обрасце за површину и запремину тела у реалним ситуацијама;– нацрта и анализира график линеарне функције;– учествује у избору истраживачког пројекта и начина рада		Површина пирамиде. Запремина пирамиде.
	ЛИНЕАРНА ФУНКЦИЈА	Линеарна функција (y = kx + n). График линеарне функције; нула и знак функције, монотоност. Имплицитни облик задавања линеарне функције. Цртање и читање графика линеарних функција.

Кључни појмови садржаја: сличност, линеарна функција, систем линеарних једначина, призма, пирамида, ваљак, купа и лопта.

Начин остваривања програма:

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспо-собљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резо-новање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта уче-ници треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усва-јају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и инфор-мацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони пре-длог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број ча-сова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и уве-жбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

1. Сличност (16; 6 + 10)
2. Тачка, права и раван (12; 6 + 6)
3. Линеарне једначине и неједначине с једном непознатом (18; 6 + 12)
4. Призма (14; 6 + 8)
5. Пирамида (16; 6 + 10)
6. Линеарна функција (12; 5 + 7)
7. Системи линеарних једначина с две непознате (15; 6 + 9)
8. Ваљак, купа и лопта (16; 6 + 10)

Пројектни задатак (5)

Предложени редослед реализације тема није обавезан, већ само представља један од могућих модела.

Напомена: За обнављање градива, иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 4 часа, а за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, актив-ности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потреб-но више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе за-кључке. Основна улога наставника је да буде организатор настав-ног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини инте-ресантнијом и ефикаснијом.
Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Сличност – Користећи географске карте разних размера (стоне, зидне ...) поновити размеру дужи и израчунавања расто-јања на основу дате размере и измереног растојања на карти. Извршити уопштавање појма размере и на конкретним примерима показати како се израчунава четврта пропорционала (ако су три дужи дате нумерички). Поставити питање како проблем решити конструктивно (ако нису дати нумерички подаци), тј. ако се знају три дужи, како одредити четврту геометријску пропорционалу. На примерима објаснити и појам самерљивих дужи (основица и средња линија троугла, растојање од тежишта до темена и тежишна дуж ...) и несамерљивих дужи (страница и дијагонала квадрата).

Талесова теорема се на овом нивоу не може коректно доказа-ти, али се ученици могу избором погодног упрошћеног модела и поступним, правилним закључивањем навести да исправно фор-мулишу исказ Талесове теореме. Обрат Талесове теореме се може (али и не мора) доказати. Увежбавања везана за примену Талесове (и обратне) теореме организовати поступно тако да се и нумерич-ки и конструктивно размотре могући случајеви примене. Посебну пажњу посветити конструктивној подели дужи на једнаке делове.

Сличност фигура показати на разним примерима из свакод-невног живота. Дефиницију сличности троуглова и појам коефицијента сличности увести природно, разматрањем разних ситуација (када је реч о сличним троугловима и онима који то нису). За извођење тврђења о пропорционалности страница сличних троуглова (и обратне теореме), као и за формулацију ставова сличности искористити Талесову теорему. Увежбавања везана

за сличност троуглова реализовати на примерима одређивања страница и углова сличних троуглова.

Примену сличности троуглова реализовати на примерима из историје математике (легенда о томе како је Талес измерио виси-ну Кеопсове пирамиде), практичним примерима примене (мерење широке реке без преласка на другу обалу, мерење висине брда ...) и примени сличности на правоугли троугао (доказ Питагорине теореме, релација између висине правоуглог троугла и одсечака на хипотенузи ...).

Тачка, права и раван – Обраду међусобних односа тачака, правих и равни у простору засновати на посматрању и анализи објеката у окружењу, користећи математичку терминологију и од-говарајуће ознаке. Посебну пажњу треба посветити односима па-ралелно и нормално (између две праве, између праве и равни, од-носно између две равни). Однос између праве и равни повезати са одговарајућим односом између праве и њене ортогоналне пројек-ције на раван. Угао између праве и равни (када оне нису нормалне или паралелне) увести као угао између праве и њене ортогоналне пројекције на ту раван. Обновити Питагорину теорему и илустровати њену примену примерима и задацима у вези са ортогоналним пројектовањем дужи на раван. Полиедар увести као део простора ограничен многоугловима. Користећи основне примере полиедара (посебно оне који одговарају познатим реалним објектима) анализирати облик и број страна полиедара. Обновити својства коцке и квадра и кроз разноврсне примере и задатке повезати их са оста-лим садржајима ове наставне теме.

Предвиђене садржаје треба да прате задаци којима се подстиче оријентација у простору, просторна визуелизација, мисаоно сагледавање простораи сл. Будући да развоју ових способности значајно доприноси вештина представљања просторних односа сликама у равни, неопходно је код ученика подстицати вештину цртања (слободном руком и геометријским прибором) просторних фигура. Веома је важно да ученици коректно употребљавају пуне и испрекидане линије за приказивање видљивих и невидљивих ивица просторне фигуре у односу на изабрани правац посматрања, као и да уочавају елементе (пре свега праве углове) просторне фи-гуре који нису веродостојно приказани на равној слици.

Линеарне једначине и неједначине с једном непознатом – Ученици су се, у претходним разредима, упознали са решавањем једноставних линеарних једначина и неједначина. На самом по-четку, једначине и неједначине су решавали користећи везе међу операцијама (уочавањем непознатог сабирка, чиниоца, умањени-ка, умањиоца, дељеника или делиоца), а касније користећи методу теразија. Ова претходна знања представљају темељ за коришћење еквивалентних трансформација при решавању једначина и нејед-начина.
На конкретним примерима показати да линеарна једначина ax = b:

- у случају да је a ¹ 0 и b Î R има јединствено решење,
- у случају да је a = 0 и b ¹ 0 нема решења (скуп решења јед-начине је празан) и
- у случају да је a = 0 и b = 0 има бесконачно много решења (сваки реалан број је решење).

У осмом разреду није предвиђено да се решавају једначине са параметрима.

Ученици треба да овладају техникама помоћу којих се неке једначине могу еквивалентним трансформацијама свести на једна-чину облика ax = b

Укључивати и примере једначина које се своде на линеарне, а помоћу којих се обнављају и користе стечена знања о:

- апсолутној вредности (само случај ú ax + bú = c),
- формулама за квадрат бинома и разлику квадрата (случаје-ви када се квадратни чланови анулирају),
- условима под којима су производ, односно количник једнаки нули.

На сличан начин приступати и решавању линеарне једна-чине уз истицање разлика (у случају множења негативним бројем мења се смисао неједнакости). Решења неједначина приказивати на бројевној правој и у одговарајућем скуповном запису.

Решавајући текстуалне проблеме, укључујући оне из сродних предмета, као и из реалног контекста, ученици увиђају потребу за састављањем одговарајућих једначина и неједначина, при чему утврђују научене формалне поступке, сагледавају потребу за њиховом применом и умеју да образложе добијено решење.

Призма и пирамида – Да би ученици што лакше упознали геометријска тела – призму и пирамиду, њихове елементе, уочава-ли дијагоналне пресеке и научили да израчунавају површине и за-премине ових тела, треба користити њихове моделе, мреже, скице и слике. Препоручљиво је да и сами ученици цртају мреже и израђују моделе проучаваних тела.

Предвиђено је израчунавање површине и запремине следећих тела: праве тростране и четворостране призме, правилне шестостране призме, четворостране пирамиде (основа правоугаоник), правилне тростране и шестостране пирамиде. Приликом решава-ња задатака инсистирати на што прецизнијем цртању скице геометријског тела, водећи рачуна о цртању видљивих ивица пуном ли-нијом и невидљивих испрекиданом линијом. Извођење формуле за запремину призме везивати за прихваћену формулу за запремину квадра. Рачунати површине и запремине помоћу основних елемената и зависних елемената (бочне висине, полупречника описаног или уписаног круга, дијагонала ...). Приликом израде задатака треба полазити од општих формула (за призму: P =2B + M и V = BH, за пирамиду: P = B + M и V = BH) и анализирањем конкретног случаја решавати задатак. Посебно размотрити примере једнако-ивичних тела.

На часовима систематизације применити знања о површини и запремини призме и пирамиде и у ситуацијама из свакодневног живота.

Линеарна функција :Најпре поновити појам функције директне пропорционалности и њеног приказивања у координатном систему који је обрађиван у седмом разреду. Увести затим појам линеарне функције једне реалне променљиве ($y = kx + n$), не по-миљући општи појам функције. Показати да је график те функције права, уз посебно разматрање случајева $k = 0$, $k > 0$, $k < 0$, као и $n= 0$, $n > 0$, $n < 0$. Увести појмове: нула функције, знак функције, растућа и опадајућа функција и објаснити како се они илуструју на графику и како зависе од вредности коефицијената k и n. Уче-ници треба у потпуности да овладају поступком цртања графика линеарне функције и његовог анализирања, тј. „читања“ својстава те функције када јој је график задат. Обрадити својства линеарне функције када је она задата имплицитном релацијом $ax + by = c$.

Системи линеарних једначина с две непознате – Ученици треба да се упознају са линеарном једначином с две непознате облика $ax + by = c$, да разумеју да је график ове једначине (када је бар један од бројева a или b различит од нуле) права и да умеју да нацртају тај график.

Уводи се и појам система две линеарне једначине с две непознате, као и појам решења система као уређеног пара бројева. Системе линеарних једначина решавати методама замене и супротних коефицијената. Пажњу треба посветити и графичкој интерпретацији система две линеарне једначине с две непознате.

Решавајући разне проблеме из геометрије, физике, хемије и свакодневног живота, ученици увиђају потребу за састављањем одговарајућих система линеарних једначина, при чему утврђују научене формалне поступке, сагледавају потребу за њиховом при-меном и умеју да образложе добијено решење.

Ваљак, купа и лопта – Важно је истаћи да су ваљак, купа и лопта ротациона тела. Као и код призме и пирамиде, ради бољег уочавања елемената и осних пресека ваљка и купе, као и пресека лопте (сфере) и равни, користити моделе тела. Оспособити ученике за цртање мреже ваљка и купе, израду њихових модела као и што прецизнијих скица приликом решавања задатака. При обради ове теме, ваљак и купу повезати са призмом и пирамидом и указивати на аналогије између призме и ваљка, односно пирамиде и купе. Ту аналогију користити за образложење формула за површину и запремину ваљка и купе. Приликом

извођења формуле за површину купе, повезати површину омотача са повр-шином кружног исечка, а обим базе са дужином кружног лука.

Пре дефинисања сфере, односно лопте потребно је подсетити се дефиниција кружнице и круга. Формуле за површину и запремину лопте се наводе без доказивања. На часовима системати-зације применити знања о површини и запремини ваљка, купе и лопте у ситуацијама из свакодневног живота.

Пројектни задатак – Програмом је планиран и један пројектни задатак, по избору наставника и ученика. Примери могућих пројектних задатака:

III. Конструкција теста из математике за завршни испит

Ученици се поделе у групе нехомогених математичких зна-ња, тако да свака група има најмање три ученика. Свака група има задатак да састави низ од 20 задатака, уз следеће услове:

- да 9 задатака буду задаци основног нивоа, 7 средњег нивоа и 4 напредног нивоа;
- да по 5 задатака буде из области Бројеви и операције са њима и Алгебра и функције, 6 из области Геометрија и по 2 задатка из области Мерење и Обрада података.

Област и ниво за сваки од задатака у тесту одређује настав-ник у договору са ученицима. Улога наставника је да координира рад група, по потреби помаже ученицима, проверава да ли су те-стови конструисани по договореној методологији, организује из-раду теста тако да сваки ученик решава тест у чијој конструкцији није учествовао (ученици једне групе решавају појединачно тест друге групе), организује прегледање тестова и презентацију ре-зултата. Ученици врше избор задатака, решавају задатке, израђују кључ теста и припремају тест и кључ у неком програму за обраду текста, решавају тест друге групе, прегледају урађене тестове које је њихова група конструисала, обрађују добијене резултате и пре-зентују их. Овај задатак може бити веома користан за ученике који се припремају за завршни испит, а мотивација за реализацију ће бити на повишеном нивоу.

2. Коришћење динамичког софтвера у циљу боље припреме за завршни испит, ученици могу током целе године припремати аплете коришћењем неког од бесплатних динамичких софтвера.

Подељени у групе могу сами би-рати области којима ће се бавити. Након договореног временског периода групе представљају свој рад осталима и на тај начин обнављају или утврђују градиво, а подстиче се и вршњачко учење. На овај начин ученици осмог разреда остављају својој школи вре-дан радни материјал који ће бити од користи осталим генерација-ма, а који ће се временом усавршавати и на тај начин формирати база аплета за наставу.

Неке од могућих тема су: график линеар-не функције; решавање неједначина са апсолутним вредностима; конструкције углова, троуглова и четвороуглова; израчунавање површина геометријских објеката; централна и осна симетрија, транслација и ротација; решавање једначина (проблеми кретања); сабирање и одузимање вектора.

Скоро све наставне теме у осмом разреду основне школе омогућавају да се приликом увежбавања, обнављања, системати-зације и проверавања садржаја значајна пажња посвети примени усвојених знања на практичне проблеме из свакодневног живота. Примена стечених знања на конкретне задатке из праксе има за циљ да ученике оспособи за решавање разних, а конкретних про-блемских ситуација и увери у значај математике за општи развој и технолошки напредак цивилизације, данас и кроз историју. Динамички геометријски софтвери могу бити веома корисни за успешно остваривање исхода који се односе на геометрију простора, линеарну функцију, једначине и системе једначина. Софтверски алати су посебно препоручљиви за илустрацију својстава ортогоналне пројекције, приказивање исте просторне фигуре у различитим положајима, односно посматрање исте фигуре из ра-зличитих праваца, цртање и анализу графика линеарне функције, графичко решавање система итд.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у гру-пи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА БИОЛОГИЈУ

8.РАЗРЕД

Кључни појмови садржаја: ћелијски метаболизам, хомеостаза, здрави стилови живота, адолесценција, „календар живота“, теорија еволуције, циклуси кружења супстанце, капацитет средине, глобалне промене, инвазивне врсте.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

– повеже утицај еколошких чинилаца са распоредом карактеристичних врста које насељавају простор Србије; – истражи присуство инвазивних врста у својој околини и вероватне путеве насељавања; – истражи разлоге губитка биодиверзитета на локалном подручју.	**ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА**	„Календар живота“, еволуција различитих група организама кроз геолошка доба и велика изумирања. Значај алги (цијанобактерија) и биљака за продукцију O_2 и озонског омотача, као заштита од УВ зрака, и услов за развој осталих живих бића. Строматолити. Излазак из воде на копно.
	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Улуткавање и пресвлачење инсеката. Пубертет и адолесцеција човека. Цветање, плодоношење и сазревање плодова биљака. Теорија еволуције. Постанак нових врста кроз еволуционе процесе. Еволуција човека.
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Еволуција и развој екосистема. Концепт климакса. Циклуси кружења основних супстанци у природи (H_2O, C, N) и њихова повезаност. Азотофиксација, микориза, симбиоза, симбионтски организми (лишајеви). Ограниченост ресурса (капацитет средине) и одрживи развој. Нестанак врста и фактори угрожавања (H.I.P.P.O. концепт). Типични екосистеми Србије. Ретке и угрожене врсте Србије. Интродукције и реинтродукције и инвазивне врсте. Последице глобалних промена.

Програм Биологије за осми разред је завршни део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода. Основна идеја увођења спиралног курикулума наставе биологије у основним школама је изучавање живота и животних процеса као целине, у складу са потојећим условима и окружењем. У том смислу, све изучаване функције живота треба ставити у реалан контекст и нагласити њихову повезаност. На тај начин ученици на крају другог циклуса образовања заокружују своје знање о целовитости организма и његовом динамичком односу са околином.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: Наслеђивање и еволуција, Јединство грађе и функције као основа живота, Порекло и разноврсност живота, Живот у екосистему и Човек и здравље. (Исходи за шесту област Посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.)

Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму.

Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи − глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство

коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима, уважавање и прихватање различитости. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pbworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку“ као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова – Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали.

Током рада ученици би требало да користе лабораторијски прибор (пинцете, капаљке, лабораторијске чаше, сахатно стакло и сл.) и опрему за теренски рад у мери у којој је школа опремљена. У случају да прибор не постоји, може се надоместити предметима за свакодневну употребу (пинцете, капалице са флашице за лек...). Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, требало би практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета Информатика и рачунарство и Техника и технологија.

У настави оријентисаној на постизање исхода предност имају групни начин рада, рад у пару и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити.

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности.

ОБЛАСТ: ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА

У активностима за достизање исхода повеже грађу ћелијских органела са њиховом улогом у метаболизму ћелије, треба нагласити да се особине живог налазе у структури – ћелији и да је на Земљи живот успостављен током еволуције ћелија. Кроз обраду улога и значаја појединих ћелијских органела у метаболизму ћелије (једро,

ендоплазмични ретикулум, рибозоми, хлоропласти, центриоле, лизозоми) треба увести појмове који ће повезати ћелијску грађу и функцију. У том смислу треба поменути да поједине ћелије имају одређену грађу из које произилази њихова специфична функција (нпр. надражљивост, проводљивост, контрактилност), док друге могу бити програмиране за диференцијацију у више праваца, односно обављање различитих функција (пример матичних ћелија).

Активности за достизање исхода повеже однос површине и запремине ћелије и тела са начином обављања основних животних функција треба усмерити тако да ученици разумеју да се усложњавањем унутрашње грађе стичу услови за појаву нових карактеристика ћелије (и организма) при чему се повећањем активне површине преко које се обавља одређена функција, на свим нивоима организације, успоставља принцип економичности – оптимално искоришћавање ограничене запремине ћелије/организма, повећањем унутрашње или спољашње површине. На тај начин се остварује боља енергетска ефикасност, на ћелијском и на нивоу организма, и обезбеђује континуитет (одрживост) животних функција. То се може приказати на различитим примерима: интрамембрански систем у ћелији, набори мембране унутар митохондрија, цревне ресице, алвеоле у плућима, шкржни листићи, набори (вијуге) мозга итд.

Садржаји се могу обрадити кроз истраживачки рад ученика о томе како се долази до матичних ћелија, како се чувају, на који начин их користимо у медицини итд, кроз разговор са стручњаком (лекар, генетичар) о матичним ћелијама, посетом Генетичком саветовалишту локалне болнице или другим институцијама које се баве овом темом.

Активности за достизање исхода идентификује регулаторне механизме у одржавању хомеостазе и илуструје примерима везу између физиолошких одговора живих бића и промена у спољашњој средини, треба усмерити тако да ученик разуме да ћелија/организам најбоље функционише у одређеним условима и да сви организми поседују механизме који одржавају свој унутрашњи састав у одређеним границама, које омогућавају њихово преживљавање. Посебно је важан принцип примања и преноса информација и реаговања на надражаје.

Потребно је нагласити да су то повезани и регулисани процеси, односно да процеси који се одвијају у појединим деловима тела могу да регулишу активности у другим органима и ткивима и утичу на целокупно функционисање организма. Хомеостаза и повратна спрега као појмови могу се повезати са градивом роботике (Техника и технологија). Ученике на овом узрасту треба што више упућивати да самостално прикупљају, обрађују, представљају и тумаче информације добијене једноставним истраживањима. Потребно је повезати физику и биологију (физичке појаве у телу организама, притисак, брзина...) и хемију и биологију (неуротрансмитери, хормони, ензими...).

Током остваривања наведених исхода, требало би да ученици различитим примерима илуструју везу између физиолошких адаптација живих бића и промена у спољашњој средини. Садржаји се могу обрадити кроз низ кратких вежби/демонстрација рефлекса (рефлекси ока, рефлекс хватања лењира, пателарни рефлекс...), варљивост чула (прецизност чула додира, оптичке варке итд.).

Препоручени број часова је 26: 14 часова за обраду, 5 за утврђивања, 3 за утврђивања уз вежбу, 3 за вежбе и 1 за систематизацију.

ОБЛАСТ: ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ

У активностима за достизање исхода: одговорно се односи према свом здрављу, важно је указати на путеве преношења болести, превенцију и значај редовних контрола. Ученик треба да развије одговоран однос према сопственом здрављу, здрављу људи из своје околине и да поступа према упутствима лекара. Када знају путеве преношења

изазивача болести, требало би да ученици науче и како се треба понашати у присуству оболелих од различитих болести, али и да развију толерантан однос према оболелима. На пример, особу оболелу од сиде не треба да игноришу, нити дискриминишу на било који начин, а то ће моћи када науче да руковање, загрљај, разговор нису начини како се ова болест преноси. Процена ставова из домена одговорног односа према здрављу може се радити кроз чек-листу.

У оквиру области Човек и здравље треба обрадити и примере различитих утицаја на функције ендокриног система, нервног система и чула изазваних различитим спољашњим и унутрашњим факторима (узроцима), као и могућност враћања организма у уравнотежено стање након одређених поремећаја. Могу се користити примери који су блиски за разумевање ученицима овог узраста, као што је слабљење слуха услед слушања прегласне музике, коришћења слушалица, коришћења мобилних телефона, играња компјутерских игрица итд. Ученике треба мотивисати да изразе критички став у погледу домена и мере штетности појединих утицаја.

Разумевање резултата стандардних лабораторијских анализа крви и урина се може обрадити кроз вежбу, при чему пажњу треба обратити само на вредности које се односе на еритроците, хемоглобин, гвожђе, леукоците (без леукоцитне формуле), ниво шећера, а код резултата урина на замућеност, присуство бактерија и ћелија крви. Циљ вежбе није тумачење, анализирање и интерпретација лабораторијских анализа, јер то раде лекари, већ је потребно да ученик уме да прочита табелу и разуме да вредности треба да буду у опсегу референтних. Током вежбе се могу анализирати унапред припремљени (симулирани) подаци од стране наставника, а не реални резултати конкретних особа (ученика или одраслих).

Посебну пажњу треба посветити репродуктивном здрављу. Контрацепцију обрадити и у смислу спречавања преране трудноће и полно преносивих болести.

Кроз активности за достизање исхода изрази критички став према медијским садржајима који се баве здравим стиловима живота, код ученика треба развијати критички став према садржајима који се могу наћи на интернету и другим изворима информисања (часописима, ТВ емисијама...). У питању су садржаји који се односе нпр. на дијете, биолошки активне супстанце и адитиве, али и друге теме од значаја за здраве стилове живота. Ученици могу да проналазе примере медијских садржаја који ће се анализирати на часу. Анализу је могуће урадити и у виду дебате са темама: постоје ли инстант-дијете, „чаробне биљке“ које лече најразноврсније болести, „топе килограме“, продужавају младост и слично.

Кроз истраживачке задатке или пројектну наставу, могу се обрадити лековити и физиолошки активни продукти животиња и биљака (као што су мед, прополис, различити екстракти биљака, полен...) који се користе за људску употребу. Ова тема је погодна за корелацију са градивом хемије или за заједничку пројектну наставу са овим предметом (нпр. вежбе екстракције хлорофила, кофеина и биљних уља). Такође, у циљу истраживања о деловању биљних и животињских продуката и екстраката, могу се организовати посете или мини-екскурзије до оближњег постројења за прераду лековитих биљака, узгајивачници медицинских пијавица, произвођачу меда и сл, зависно од подручја и локалних услова у којима се школа налази. За врсте које су интродукцијом унете ради узгајања и добијања екстраката и других продуката, могу се проучити путеви којима су те врсте доспеле на наше подручје, што се може повезати са исходима области Живот у екосистему и са предметом Географија.

За достизање исхода повеже промене настале у пубертету са деловањем хормона потребно је ову тему повезати са хормоналном регулацијом, која се обрађује у теми Јединство грађе и функције, и са знањима из претходних разреда у вези са променама у пубертету (менструални циклус, на пример). У обради полног и родног идентитета, поред

развијања толеранције и прихватања различитости, ученицима треба пружити ширу перспективу генетичке варијабилности, као природног феномена, која не даје основе за предрасуде, стереотипе, дискриминацију и насиље. Адекватним избором садржаја и начина рада може се успоставити веза са садржајима који се обрађују на предмету Грађанско васпитање, а који се односе на теме пол, род и сексуалности. Активности се могу реализовати као дебате, трибине, представљање резултата истраживачких задатака ученика (нпр. о ставовима ученика у одељењу, анализа текстова – дневни пресек новинских чланака и слично).
Активности за достизање исхода: идентификује поремећаје у раду органа и система органа изазваних нездравим начином живота треба да обухвате истраживања видова нездравог начина живота, као што су начин исхране, физичка активност, употреба психоактивних супстанци (укључујући и лекове – таблетоманија). Посебну пажњу треба посветити злоупотреби стероида и других супстанци за нпр. повећање мишићне масе и снаге због последица на стање организма и на понашање. Резултате истраживања треба повезивати са деловањем на системе органа и приказивати их јавности (нпр. на нивоу одељења или школе) у различитим облицима (нпр. пано који ће пропагирати здраве стилове живота, или са декларацијама производа које свакодневно користе уз коментарисање улоге и штетности појединих адитива исхрани и слично).
Препоручени број часова за реализацију ове области је 9: 4 часа за обраду, 3 за утврђивања и 2 за вежбе.

ОБЛАСТ: ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОГ СВЕТА

Активности за достизање исхода доведе у везу промене животних услова са еволуцијом живота на планети треба усмерити на повезивање стечених еколошких знања са историјом планете Земље, тј. начинима којима се она мењала (тектонске промене, промене климе, састав атмосфере, влажност, температура, итд). Податке о геофизичким процесима треба пропратити описом развоја живог света кроз геолошка доба. За именовање геолошких доба треба користити стручне називе прекамбријум, палеозоик, мезозоик и кенозоик. Могу се поменути и краћи периоди који су познати ученицима као што су перм, карбон, тријас, јура, креда, али се не препоручује да ти називи буду део кључних појмова. Стечена знања о постанку живог света треба повезати са продукцијом кисеоника и настанком озонског омотача, као условима за еволуцију већине врста живих бића. Посебну пажњу треба посветити настанку нових група живих бића и повезати их са њиховим положајем на Дрвету живота, што представља и део активности за достизање исхода истражи давно нестале екосистеме. Већину активности за достизање поменутог исхода је могуће реализовати кроз пројектне задатке у којима ће ученици истраживати и представљати (презентацијом, плакатом) нестале шуме карбона, мора камбријума, итд, уз адекватну употребу еколошких појмова попут еколошких фактора и адаптација.

Препоручени број часова за реализацију ове области је 7: 3 часова за обраду, 3 за утврђивања и 1 за вежбу.

ОБЛАСТ: НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА

Активности за достизање исхода повеже промене које се догађају организму током животног циклуса са активностима гена, обухватају истраживање и описивање промена током животног циклуса различитих врста биљака и животиња (од зигота, преко деоба ћелија и формирања органа, а затим улазак у репродуктивну фазу, старење и смрт). На пример, могу се истражити и представити животињске врсте са потпуним преображајем (метаморфозом), које пролазе кроз фазе ларве и лутке пре адултног периода (бројни инсекти), као и они са непотпуним преображајем (одсуство стадијума

лутке код инсеката); развиће преко ларвеног стадијума код мекушаца, ракова, риба, водоземаца итд. Такође, треба нагласити да постоје и организми чије развиће нема очигледно препознатљиве фазе кроз промене целокупне грађе тела, али да и такво развиће подразумева раст, промене у пропорцијама делова тела и физиолошким процесима, као и развиће полних органа (нпр. човек). Морфолошке и физиолошке промене током животног циклуса треба повезати са хормонским променама (хормон раста, полни хормони, јувенилни хормон код инсеката, биљни хормони, итд). Развиће човека треба повезати са променама насталим у пубертету услед деловања хормона које се обрађују у области Човек и здравље.

Посебну пажњу треба посветити томе да се хормонски индуковане промене активирају укључивањем регулаторних гена у одређеним фазама животног циклуса.
Да би се ови процеси довели у везу са основним молекулским процесима у ћелији, неопходно је подсетити ученике на знање о генима и молекулу ДНК (из седмог разреда).

Током седмог разреда, ученицима су предочена правила наслеђивања (трансмисије) генетичког материјала од родитеља на потомство. Сада је потребно објаснити другу улогу генетичког материјала – функцију гена у процесу развића особина организама. На овом узрасту не треба говорити о транскрипцији и транслацији, али је важно рећи да су производи гена протеини који остварују различите функције – ензими, структурни протеини (нпр. колаген, антитела, итд), хормони, итд. На примеру хормона може се објаснити улога гена. Током животног циклуса, у одређеним фазама се активирају гени за хормоне, који онда активирају друге гене за раст тела и развиће органа (нпр. јувенилни хормон код инсеката). Активност гена за полне хормоне код људи доводи до активирања гена за развиће полних органа, длакавост код дечака, раст груди код девојчица, итд.

Ови садржаји дају ширу перспективу генетичке варијабилности када су у питању особе чије се полне карактеристике и полни идентитет не поклапају.Имајући у виду оваква објашњења улоге гена у развићу фенотипа, као и знања из седмог разреда о алелима и правилима наслеђивања, може се појаснити ученицима присуство различитости између јединки у једној популацији. У циљу остваривања исхода повеже промене наследног материјала са настанком нових врста путем природне селекције, подсетити се појма популација и процеса селекције који су обрађени у претходним разредима.

Процес специјације (настанка нових врста) најбоље је објаснити кроз алопатрички модел специјације (ученицима не треба уводити овај термин). Модел: једна велика популација бива подељена на две мање и прекине се могућност укрштања између јединки две популације; свака од популација се прилагођава, деловањем селекције, на услове средина у којима живе; такође, различите мутације се дешавају у свакој популацији (настају неки нови алели); због ових процеса, временом између две популације настају све веће разлике (фенотипске и генетичке); током дужег времена, јединке две популације се толико разликују да више не могу да се међусобно укрштају чак и уколико дођу у физички контакт; тада су то две нове врсте.
Ово објашњење еволуције дао је Чарлс Дарвин и данас је потврђено у свим биолошким истраживањима. Ученицима је неопходно дати податке о Дарвиновој теорији еволуције и објашњењима која је он пружио. Објаснити да је он дао концепцију природне селекције и дивергенције популација, што води настанку нових врста. Такође, навести да је Дарвин закључио да је порекло живог света јединствено и да због тога сва жива бића деле заједничке особине – дисање, излучивање, метаболизам итд. Дарвинову концепцију јединства живота повезати са моделом „дрво живота“.

Процес еволуције, постанка врста и заједничког претка врста може се објаснити на примеру еволуције човека. Ученици могу на интернету да истражују приказе људских

предака, почевши од одвајања наше еволуционе линије од последњег заједничког претка са шимпанзом (пре 7 милиона година). У заједничком раду могу направити еволуционо стабло људских предака. Важно је нагласити да је човек настао на афричком континенту, а да је затим мигрирао на друге континенте. На сваком од континената, људске популације су се прилагођавале другачијим срединским условима и због тога данас имамо различите особине које су карактеристичне за групе људи из различитих региона света (али увек наглашавати да је индивидуална варијабилност унутар људских група огромна). Јако је важно објаснити ученицима да, у биолошком смислу, тј. у контексту генетичких разлика, не постоје расе људи, већ само континуирана варијабилност различитих људских карактеристика.
Препоручени број часова за реализацију ове области је 7: 4 часа за обраду, 2 за утврђивања и 1 за вежбу.

ОБЛАСТ: ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ

У активностима за достизање исхода повеже губитак врста у екосистему са негативним последицама у преносу супстанце и енергије у мрежама исхране акценат је на томе да у екосистемима постоји тежња ка усаглашавању производње и потрошње органске супстанце и ка производњи што веће количине органске супстанце у датим условима (биомаса, разноврсност). Потребно је увести концепт климакса екосистема у смислу да он представља, у датим околностима, равнотежу у преносу и кружењима енергије и супстанце у екосистему. Истовремено, треба увести и појам природне сукцесије. Уколико се достигнути ступањ равнотеже (климакс екосистема) поремети, покреће се процес природне сукцесије који доводи до поновног успостављања нарушене равнотеже. Процес природне сукцесије може се пратити кроз серију заједница које се успостављају, од пионирске заједнице до климаксне заједнице екосистема. Процеси кружења и преноса супстанци (вода, угљеника и азота) и енергије у природиим екосистемима могу се представити мрежама исхране заједница карактеристичних екосистема за које се предлаже да обавезно садрже произвођаче, потрошаче и разлагаче. Циклуси кружења супстанци на исти начин се могу посматрати и у биосфери.

Активностима за достизање исхода критички процени последице људских делатности у односу на расположиве ресурсе на Земљи треба увести концепт одрживог развоја и еколошког отиска. Да би ученици разумели ове концепте, препоручује се обрада појма капацитет средине (бројност − бројност популација − биомаса − диверзитет) који се у датим околностима може одржати у дужем временском периоду. Указати на чињеницу да се неограничен раст не може одржати у ограниченим условима (повезати са Н.І.Р.Р.О концептом). Пожељно је омогућити ученицима да израчунају свој еколошки отисак на неком од калкулатора, који се може наћи на интернету и у одељењу продискутовати добијене резултате, нарочито о томе које животне навике би свако могао да промени, а при томе да смањи свој отисак.

Ученицима треба скренути пажњу да коришћење обновљивих извора енергије може имати и извесне негативне последице (ветропаркови, деривационе минихидроелектране...). Једна од тема за дебату са ученицима може бити управо ова: добробит и лоше стране употребе обновљивих извора енергије. Пожељно је указати да се непрекидно развијају нови, бољи технолошки процеси који смањују негативне ефекте. Активности за достизање исхода повеже утицај еколошких чинилаца са распоредом карактеристичних врста које насељавају простор Србије треба фокусирати на ретке врсте, угрожене врсте, ендемичне врсте, космополитске врсте. Кроз пројектне задатке ученици могу да истражују везу наведених врста и еколошких чиниоца који условљавају

њихово присуство на задатим подручјима. Истраживање се може спровести на терену, ако постоје могућности, или претраживањем литературе, интернета...
Предложене врсте: банатски божур, храст лужњак, буква, рамонда, трска, маслачак, белоглави суп, орао белорепан, сова ушара, вук, шакал, врабац, пастрмка, младица, кечига, моруна... у обзир долазе све врсте за које ученици могу да одреде еколошке факторе због којих је врста ретка, угрожена или космополитска.

Исход истражи присуство инвазивних врста у својој околини и вероватне путеве насељавања (начини како је врста пренета) може да се реализује кроз истраживање познатих инвазивних врста, попут амброзије, багремца (Amorpha fruticosa), киселог дрвета, папирног дуда (Broussonetia papyrifera), сибирског бреста, свиленице (Asclepias syriaca), азијске бубамаре, шимшировог мољца (Cydalima perspectalis) итд. Ученици могу спровести истраживање на терену, у непосредној околини (ако постоје услови) или претраживањем литературе и интернета. Могу се проучити и алохтоне врсте које су у ранијим периодима инвазијом освојиле наше просторе и постале уобичајне као што су гугутка, бизамски пацов, нутрија, бабушка, багрем... Активности за достизање овог исхода треба повезати са активностима за достизање исхода повеже губитак врста у екосистему са негативним последицама у преносу супстанце и енергије у мрежама исхране.

За достизање исхода Истражи разлоге губитка биодиверзитета на локалном подручју може се искористити H.I.P.P.O концепт који на једноставан начин дефинише чиниоце нестанка врста.
Назив овог концепта је акроним изведен из следећих речи на енглеском језику: **H**abitat alteration – измене или промене станишта, **I**nvasive species – инвазивне, алохтоне врсте, **P**ollution − загађење, **P**opulation growth – раст људске популације, **O**verexploitation – претерана експлоатација (ресурса).
Пројектни задатак може бити израда „црвене књиге“ за локалне врсте са IUCN листе по H.I.P.P.O концепту. Наставник предлаже листу врста, а ученици одабирају једну и одређују факторе угрожавања и приказују резултате.
Препоручени број часова за реализацију ове области је 19: 9 часова за обраду, 6 за утврђивања, 3 за вежбу и 1 за систематизацију градива.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.

Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Примена (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације.
Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати...	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема.
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ХЕМИЈУ

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
Наставни предмет: ХЕМИЈА
Циљ: Циљ учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу, тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини
Годишњи фонд часова: 68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; – изведе експеримент према датом упутству,	МЕТАЛИ, ОКСИДИ И ХИДРОКСИДИ	Метали у неживој и живој природи. Општа физичка и хемијска својства метала. Алкални и земноалкални метали. Гвожђе, бакар, алуминијум, олово и цинк, њихове легуре и практична примена. Оксиди метала и

табеларно и графички прикаже податке, формулише објашњења и изведе закључке; – наведе заступљеност метала и неметала, неорганских и органских једињења у живој и неживој природи; – испита и опише физичка својства метала и неметала, и повеже их с њиховом практичном применом; – испита и опише хемијска својства метала и неметала, и објасни их на основу структуре атома и положаја елемената у Периодном систему; – напише формуле и именује оксиде, киселине, базе и соли; – испита, опише и објасни својства оксида, неорганских киселина, база и соли, препозна на основу формуле или назива представнике ових једињења у свакодневном животу и повеже њихова својства са практичном применом; – напише и тумачи једначине хемијских реакција метала и неметала; – разликује својства неорганских и органских супстанци и објашњава разлику на основу њихових структура; – препозна физичке и хемијске промене неорганских и органских супстанци у окружењу, и представи хемијске		хидроксиди, својства и примена. Демонстрациони огледи: реакција Na, K, Mg и Ca са водом; реакција MgO и CaO са водом и испитивање својстава насталог раствора помоћу лакмусхартије; испитивање електропроводљивости раствора натријумхидроксида. Лабораторијска вежба I: испитивање физичких својстава метала; реакција метала са киселинама.
	НЕМЕТАЛИ, ОКСИДИ И КИСЕЛИНЕ	Неметали у неживој и живој природи. Општа физичка и хемијска својства неметала. Халогени елементи, сумпор, азот, фосфор и угљеник. Оксиди неметала и киселине, својства и примена. Демонстрациони огледи: добијање сумпор(IV) -оксида и испитивање његових својстава; разблаживање концентроване сумпорне киселине; добијање угљеник(IV)-оксида и испитивање његових својстава; испитивање електропроводљивости дестиловане воде и хлороводоничне киселине; доказивање базних својстава воденог раствора амонијака. Лабораторијска вежба II: испитивање физичких својстава неметала. Лабораторијска вежба III: доказивање киселости неорганских киселина помоћу лакмусхартије.

промене хемијским једначинама; – напише формуле и именује представнике класа органских једињења имајући у виду структурну изомерију; – разликује органске супстанце са аспекта чиста супстанца и смеша, величина молекула, структура, порекло и то повезује са њиховом улогом и применом; – испита, опише и објасни физичка и хемијска својства представника класа органских једињења и повеже својства једињења са њиховом практичном применом; МЕТАЛИ, ОКСИДИ И ХИДРОКСИДИ Метали у неживој и живој природи. Општа физичка и хемијска својства метала. Алкални и земноалкални метали. Гвожђе, бакар, алуминијум, олово и цинк, њихове легуре и практична примена. Оксиди метала и хидроксиди, својства и примена. Демонстрациони огледи: реакција Na, K, Mg и Ca са водом; реакција MgO и CaO са водом и испитивање својстава насталог раствора помоћу лакмусхартије; испитивање електропроводљивости раствора натријумхидроксида. Лабораторијска вежба I: испитивање физичких својстава метала; реакција метала са киселинама. НЕМЕТАЛИ, ОКСИДИ И КИСЕЛИНЕ Неметали у неживој и живој природи.	СОЛИ	Добијање соли. Формуле соли и називи. Дисоцијација соли. Физичка и хемијска својства соли. Примена соли. Демонстрациони огледи: реакција неутрализације хлороводоничне киселине и раствора натријум-хидроксида; реакција између метала и киселине; хемијске реакције соли: између калцијум-карбоната и хлороводоничне киселине, раствора гвожђе(III)-хлорида и натријум-хидроксида, раствора сребронитрата и натријум-хлорида. Лабораторијска вежба IV: добијање соли и испитивање растворљивости различитих соли у води; добијање баријумсулфата; доказивање угљеник(IV)-оксида и настајање калцијумкарбоната.
	ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА И ЊИХОВА ОПШТА СВОЈСТВА	Својства атома угљеника и многобројност органских једињења. Функционалне групе и класе органских једињења. Општа својства органских једињења. Демонстрациони огледи: упоређивање својстава органских и неорганских једињења; доказивање угљеника у органским супстанцама
		Подела угљоводоника. Номенклатура. Изомерија. Физичка својства угљоводоника. Хемијска својства угљоводоника. Полимери. Нафта и земни гас. Демонстрациони огледи: испитивање растворљивости и

Општа физичка и хемијска својства неметала. Халогени елементи, сумпор, азот, фосфор и угљеник. Оксиди неметала и киселине, својства и примена. Демонстрациони огледи: добијање сумпор(IV) -оксида и испитивање његових својстава; разблаживање концентроване сумпорне киселине; добијање угљеник(IV)-оксида и испитивање његових својстава; испитивање електропроводљивости дестиловане воде и хлороводоничне киселине; доказивање базних својстава воденог раствора амонијака. Лабораторијска вежба II: испитивање физичких својстава неметала. Лабораторијска вежба III: доказивање киселости неорганских киселина помоћу лакмусхартије. – објасни и хемијским једначинама представи хемијске промене карактеристичне за поједине класе органских једињења; – опише физичка својства: агрегатно стање и растворљивост масти и уља, угљених хидрата, протеина и растворљивост витамина; – опише основу структуре молекула који чине масти и уља, угљене хидрате и протеине; – објасни сапонификацију триацилглицерола и хидрогенизацију незасићених триацилглицерола, наведе	УГЉОВОДОНИЦИ	сагоревање n-хексана (медицински бензин); разликовање засићених и незасићених ацикличних угљоводоника (реакција са калијум-перманганатом). Вежба V: састављање модела молекула угљоводоника, писање структурних формула и именовање угљоводоника.
	ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА КИСЕОНИКОМ	Алкохоли – номеклатура, својства и примена. Карбоксилне киселине – номенклатура, својства и примена. Масне киселине. Естри – номеклатура, својства и примена. Демонстрациони огледи: добијање алкохола алкохолним врењем; доказивање киселости карбоксилних киселина; лабораторијско добијање и испитивање својстава етил-етаноата. Лабораторијска вежба VI: физичка и хемијска својства органских једињења са кисеоником; испитивање растворљивости алкохола и карбоксилних киселина са различитим бројем атома угљеника у молекулу у води и неполарном растварачу; реакција етанске и лимунске киселине са натријум-хидрогенкарбонатом
		Масти и уља. Угљени хидрати у прегледу: моносахариди (глукоза и фруктоза), дисахариди (сахароза и лактоза), полисахариди (скроб и целулоза). Амино-киселине. Протеини. Витамини.

производе хидролизе дисахарида и полисахарида и опише услове под којима долази до денатурације протеина; – наведе заступљеност у природи и улоге масти и уља, угљених хидрата, протеина и витамина у живим организмима и доведе их у везу са здрављем и правилном исхраном људи; – изведе стехиометријска израчунавања и израчуна масену процентну заступљеност супстанци; – рукује супстанцама и комерцијалним производима у складу с ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи, придржава се правила о начину чувања производа и одлагању отпада; – наведе загађујуће супстанце ваздуха, воде и земљишта и опише њихов утицај на животну средину; – критички процени последице људских активности које доводе до загађивања воде, земљишта и ваздуха; – објасни значај планирања и решавања проблема заштите животне средине.	БИОЛОШКИ ВАЖНА ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА	Демонстрациони огледи: сапонификација масти – сапуни. Лабораторијска вежба VII: испитивање растворљивост масти и уља, и угљених хидрата у води; доказивање скроба; денатурација протеина
	ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗЕЛЕНА ХЕМИЈА	Загађивачи, загађујуће супстанце и последице загађивања. Рециклажа. Зелена хемија

Начин остваривања програма:

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ће ученик бити у стању да: учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама, које је градио и развијао током школске године учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу с предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа.

Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: – смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета; – проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; – дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; – критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; – кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ИНФОРМАТИКУ И РАЧУНАРСТВО

8.разред

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА 8. РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Циљ: учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.

Годишњи фонд часова: **34**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- унесе и мења податке у табели; - разликује типове података у ћелијама табеле - сортира и филтрира податке по задатом критеријуму - користи формуле за израчунавање статистика; - графички представи податке на одговарајући начин, - примени основне функције форматирања табеле, сачува у пдф формату; Приступи дељеном документу, коментарише и врши измене унутар дељеног документа; - наведе потенцијалне ризике дељења личних података путем интернета, поготово личних података деце;	**ИКТ**	Радно окружење програма за табеларне прорачуне. Креирање радне табеле и унос података (нумерички, текстуални, датум, време....). Формуле и функције. Примена формула за израчунавање статистика. Сортирање и филтрирање Графичко подстављање података Форматирање табеле (вредности и ћелија) Рачунарство у облаку – дељене табеле (нивои приступа, измене и коментари).

- повеже ризик на интернету и кршења права деце, - објасни појам „отворени подаци”; - објасни појам вештачке интелигенције својим речима; - наведе примере коришћења вештачке интелигенције у свакодневном животу; - објасни утицај вештачке интелигенције на живот човека;	**ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ**	Заштита личних података. Права детета у дигиталном добу Отворени подаци. Појам и примена вештачке интелигенције Садашњост и будућност вештачке интелигенције – етичка питања
– успостави везу између отварања података и стварања услова за развој иновација и привредних грана за које су доступни отворени подаци; – унесе серију (низ) података; – изврши једноставне анализе низа података (израчуна збир, просек, проценте, ...); – графички представи низове података (у облику линијског, стубичастог или секторског дијаграма); – унесе табеларне податке или их учита из локалних датотека и сними их; – изврши основне анализе и обраде табеларних података (по врстама и по колонама, сортирање, филтрирање, ...) -	**РАЧУНАРСТВО**	Програмски језици и окружења погодни за анализу и обраду података (Jupyter, Octave, R, ...). Унос података у једнодимензионе низове. Једноставне анализе низова података помоћу библиотечких функција (сабирање, просек, минимум, максимум, сортирање, филтрирање). Графичко представљање низова података. Унос и представљање табеларно записаних података. Анализе табеларно записаних података Обраде табеларно записаних података (сортирање, филтрирање, ...).
– изврши анализе које укључују статистике по групама; – сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка; – сараднички осмисли и спроведе фазе пројектног задатка; – самовредну је своју улогу у оквиру пројектног задатка/тима; – креира рачунарске програме који доприносе решавању	**ПРОЈЕКТНИ ЗАДАЦИ**	Онлајн упитник (креирање − типови питања, дељење − нивои приступа и безбедност). Онлајн упитник (прикупљање и обрада података, визуализација). Отворени подаци. Инфографик. Управљање дигиталним уређајима (програмирање уређаја). Фазе пројектног задатка од израде плана до

пројектног задатка; – поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.		представљања решења. Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима. Вредновање резултата пројектног задака.

Начин остваривања програма:

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода.

Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења.

Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство.

Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима.

У току реализације планираних активности радиће се на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу. С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе. Такође је потребно да се ради на развијању међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме.

Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да, осим уџбеника, користе и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од

наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

У оквиру едукативних материјала за Информатику и рачунарство за 8. разред треба да постоји неколико скупова података пажљиво припремљених за потребе наставе и учења. Као основа се могу користити отворени подаци или подаци из нечијег информационог система (уз одобрење власника података) које евентуално можемо додатно припремити да би били згоднији за наставу. Подаци треба да буду из домена који су блиски ученицима.

Обзиром да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера изводи се са половином одељења (одељења која имају до 30, а не мање од 25 ученика се деле на групе). Школе које не поседују просторне и техничке могућности и чији је број ученика у одељењу мањи од 25, могу да изврше поделу одељења на групе уз сагласност Министарства, односно надлежне Школске управе.

Настава се реализује у рачунарском кабинету/дигиталној учионици.

Информационо-комуникационе технологије (10)

Пре преласка на опис програма за табеларна израчунавања поновити укратко са ученицима значење појмова: податак, информација и информатика (са нагласком на примени и значају података и информација у савременом друштву, не инсистирајући на прецизним дефиницијама). Описати значење појма аутоматске обраде података и укратко описати различите могућности аутоматске обраде података.

Радно окружење изабраног програма за табеларне прорачуне

Представити изабрани програм за табеларне прорачуне и његову примену у различитим областима (нпр. креирање спискова, евиденција, израчунавање трошкова, прихода, расхода…). Навести примере из реалних животних ситуација у којима познавање рада у овим програмима олакшава обављање конкретних задатака (на пример, обрада резултата контролног задатка, израчунавање успеха ученика одељења, вођење месечног буџета домаћинства. Укратко описати улогу основних елемената радног окружења одабраног програма за табеларне прорачуне (менија, палета са алаткама, картица, статусне линије...). Увести појмове: радна свеска, радни лист (радна табела, табела), ћелија (поље), ред (врста), колона и опсег (распон) ћелија. Приликом рада са радним свескама које могу имати више радних листова (табела), приказати поступак промене активног радног листа и именовања појединачних радних листова. Описати навигацију (кретање) кроз табелу (коришћењем миша и тастатуре). За ефикасније кретање кроз табелу користити приказати основне пречице на тастатури.

Унос података

Описати поступак уноса података, водећи рачуна о типу података који се уноси. Демонстрирати унос целих бројева (бројева без децимала), реалних бројева (бројева са децималама), текста, датума, времена и новчаних валута. Нагласити предности нумеричке тастатуре при уносу нумеричких података. Приказати могућност уноса текста у више редова у једну ћелију табеле. Скренути пажњу на то да програми тип података одређују аутоматски, на основу садржаја ћелије, што може довести до неочекиваног и нежељеног понашања. Приказати поступке експлицитне промене типа податка (форматирања ћелија) на нивоу појединачних ћелија, редова, колона и селектованих распона ћелија. Приказати подешавање приказа бројева на одређени број децимала, као и приказа у облику процената. Приказати поступак снимања радне табеле, учитавања података из снимљене радне табеле, као и увоза података из текстуалних датотека (података раздвојених зарезима, csv).

Приказ и форматирање табеле

Приказати могућност сакривања и поновног приказивања редова и колона табеле, као и могућност поделе приказа табеле. Представити опције за побољшање прегледнопсти података.Приказати могућности естетског подешавања и обликовања садржаја табеле (подешавање боје ћелија, оквира, боје текста, фонта и његове величине, ширине колона, висине редова, поравнавања текста у ћелијама и слично). Приказати могућности стилизовања ћелија унапред дефинисаним стиловима, као и конверзије опсега ћелија у табелу са већ дефинисаним изгледом које нуди програм.

Приказати могућности стилизовања ћелија унапред дефинисаним стиловима, као и конверзије опсега ћелија у табелу са већ дефинисаним изгледом које нуди програм. Приказати могућност спајања суседних ћелија и раздвајања групе ћелија на појединачне ћелије. Приказати примену у форматирању насловних ћелија табеле и скренути пажњу на то да груписање онемогућава разне обраде података из табеле (те га треба избегавати у централном делу табеле који садржи податке). Планирање организације података, креирање радне табеле. Нагласити важност планирања, које треба да претходи процесу креирања радне табеле у самом програму. Изабрати адекватан пример, близак ученицима како би уочили битне елементе организације података у радној табели.

Планирање организације података

У поступку планирања, извршити са ученицима анализу података, које је потребно да садржи таква табела. Навести релевантне изворе за прикупљање података у окружењу на које се подаци односе (на пример, окружење школа, за извор изабрати Дневник рада одељења), планира конкретан скуп података који је потребан да би ученици могли да планирају обраду података (на пример израчунавање појединачног просека по ученику и просека за сваки предмет, планирају које ћелије ће обухватити формулом, који математички модел да примене и осмисле формулу која се може применити у изабраном програму). Демонстрирати поступак избора одговарајућих функција, методе повезивања података уносом формуле којом се одређује успех одељења. Демонстрира се и израда радног листа за потребне збирне податке за осми разред. Описати укратко појмове ентитет и атрибути. Нагласити како је у уобичајеном поступку планирања радне табеле, потребно да се прво одреди шта је у задатку ентитет (у нашем примеру то је ученик) и како се може описати у табели помоћу атрибута (скуп карактеристика којима се описује ентитет: редни број, име, име родитеља, презиме, подаци о постигнутом успеху из предмета, као и владања, одређивање које оцене не улазе у просек и како се решава проблем са ...). Креирање табеле Након планирања описује се поступак креирања радне свеске у изабраном програму за табеларне прорачуне. Објаснити како је најбоље податке записати у табеларној форми, да би се касније једноставније и ефикасније са њима радило . Објаснити да се подаци могу уносити било на један радни лист у једној табели или да користимо више табела односно више.

Сортирање података

Описати појам сортирање. Представити поступак који се примењује приликом сортирања, на примеру сортирања нумеричких и текстуалних података. На реалним примерима илустровати потребу за сортирањем података. Сортирање вршимо у циљу одређивања редоследа ентитета на изабраном примеру у циљу груписања ентитета пре одређивања статистика појединачних група, у циљу уочавања и уклањања дупликата, у циљу упоређивања два списка и слично. Приказати могућност сортирања редова на основу вредности у одабраној колони. Дефинисати растући/неопадајући и опадајући/нерастући поредак и приказати поступак којим се бира поредак приликом сортирања. Нагласити да се приликом сортирања најчешће сортирају редови (утврђује се

редослед редова), али да је могуће сортирати и променити редослед колона табеле (овај поступак није неопходно демонстрирати). Нагласити важност предходног селектовања пре примене поступка сортирања

Елементарне статистике, формуле, функције

Описати појам статистика (навести препознатљиве примере статистичких података на нивоу одељења и указати на сврху). Најважније статистике серија података су: број података у серији, збир, аритметичка средина, минимум и максимум. Демонстрирати неколико начина како се ове статистике израчунавају за одређени распон ћелија или целе врсте или колоне. Приказати очитавање статистика селектованих ћелија са статусне линије. Приказати како се збир може израчунати применом алатке за аутоматско сумирање. Истаћи добру праксу да се вредност статистике раздвоји празним редом од табеле. Увести појам формуле, адресе ћелије (нпр. A3) и адресе распона ћелија (нпр. A3:B5). Скренути пажњу на обавезност навођења знака једнако на почетку формуле. Скренути пажњу на разлику између приказа формуле у пољу за унос података и приказа њене вредности у ћелији. Приказати употребу функција SUM, COUNT, MAX, MIN, AVERAGE .

Копирање формула, адресирање

Приказати могућност да се формула примењена на једну врсту/колону примени на друге врсте/колоне. Један начин представља копирање садржаја ћелије са формулом, а други представља развлачење ћелије мишем преко суседних ћелија које треба да садрже исту формулу. Увести појам релативне адресе и описати како се релативне адресе аутоматски мењају приликом копирања формуле из једне у другу ћелију (приказати поступак копирања формуле, креирањем формуле у првој ћелији колоне просечна оцена и демонстрирати превлачење, дискутовати садржаје по случајном узорку у колони). Приказати могућност креирања колона са изведеним вредностима коришћењем копирања формула у којима се користе релативне адресе .Увести функције COUNTIF, SUMIF, AVERAGEIF и слично. Приказати израчунавање статистика након филтрирања података применом функције SUBTOTAL или применом функција COUNTVISIBLE, SUMVISIBLE, AVERAGEVISIBLE и слично.

Филтрирање података

Дефинисати филтрирање као поступак издвајања података који одговарају неком критеријуму . Приказати поступак уметања падајућих менија за филтрирање у наслове колона и филтрирање њиховом применом. Приказати израчунавање статистика само оних редова које задовољавају одређени критеријум. Увести функције COUNTIF, SUMIF, AVERAGEIF и слично. Приказати израчунавање статистика након филтрирања података применом функције SUBTOTAL или применом функција COUNTVISIBLE, SUMVISIBLE, AVERAGEVISIBLE и слично.

Графичко представљање података

Указати на предности графичког приказа података у смислу лакшег разумевања и анализе података у односу на табеларни приказ. Представити могућности креирања различитих типова графикона (линијски, стубичасти, секторски) и мини графикона (енгл. sparklines), као и коришћење већ уграђених модела форматирања. Нагласити значај одабира података који се стављају на координате осе (приказати и на изабраном примеру, радног листа успех ученика осмог разреда на посебним табелама успех по одељењима, просечан број изостанака по одељењима, проширити анализу у односу на просек у школи, а за очитавање са графика могу се посматрати максимални, минимални резултати одељења у односу на просек у школи и сл.). Приказати могућност визуелизације и

упоређивања више серија података на истом графикону (на пример, кретање температура у два удаљена града током истог временског периода). Демонстрирати како се графички приказ података аутоматски ажурира при измени вредности у оним ћелијама које су обухваћене (референциране) при креирању графичког приказа. Указати на могућности накнадних корекција креираних графикона које се тичу: измена типа графикона, селекције података за приказ, замене редова и колона, натписа (као на пример при врху придружити нумеричку вредност) као и форматирања приказаног садржаја.

Форматирање табеле

Истаћи важност лако читљивог приказа података при подешавању: висине колона и ширине редова, избору фонта и поравнања садржаја, истицања појединачних ћелија или опсега ћелија уоквиравањем, бојењем или сенчењем. При том приказати могућности стилизовања ћелија унапред дефинисаним стиловима, као и конверзије опсега ћелија у табелу са већ дефинисаним изгледом које нуди програм. Представити опције за побољшање прегледности података груписањем редова и колона, као и замрзавањем изабране области (окна) како би иста била стално видљива при прегледу остатка садржаја радног листа.

Дигитална писменост

Наставна тема се отвара разговором са ученицима чији је циљ да осигура њихово разумевање природе личних података и начина на које се они деле и злоупотребљавају у дигиталном окружењу. Право на заштиту личних података и приватности јесте једно од основних људских права које је, наглим развојем дигиталне технологије и интернета, озбиљно доведено у питање. У ери великих података, лични подаци третирају се као „нова нафта“. Ученике треба упознати како се користе подаци које о корисницима интернета, њиховим активностима и понашању, прикупљају претраживачи интернет страница, саме интернет странице и друштвене мреже. Посебну пажњу треба посветити креирању личног профила ученика на интернету, било да је у питању играње видео-игара, друштвене мреже или веб-сајтови за учење. Ученици се упознају и са правима детета прописаним Конвенцијом о правима детета и појасни да се она односе и на дигитално окружење. Наставник треба да подстакне ученике да идентификују начине на које одрасли својим понашањем у дигиталном окружењу крше право детета на приватност, као и да им помогне да разумеју улогу одраслих (родитеља, наставника, креатора интернет садржаја и јавних политика) у заштити њихових права у дигиталном окружењу. Препознавање узрасних ограничења за коришћење различитих сервиса на интернету такође је од виталног значаја за осигурање безбедности ученика у дигиталном простору.

Вештачка интелигенција

Како су за реализацију теме Вештачка интелигенција предвиђена два часа и један пројекат, препорука је да се на првом часу разматра тема Појам и примена вештачке интелигенције, а на другом Садашњост и будућност вештачке интелигенције - етичка питања.

Разговор са ученицима о овој теми пожељно је започети дискусијом, а као пример теме за дискусију може послужити „Интелигенција у живом свету и код машина (вештачка интелигенција)”. Циљ ове дискусије је процена, да ли су ученици и колико упознати са развојем технологије из домена вештачке интелигенције на основу филмова, литературе коју читају, сазнања преко интернета... Пожељно је наводити ученике да опишу своја искуства кроз употребу „паметних" уређаја, шта очекују да ће се у будућности дешавати у овој области, на пример: да ли можемо ускоро да очекујемо

роботе андроиде у непосредном окружењу, да ли ће машине „управљати” људима у блиској будућности... Приближити појам вештачке интелигенције као гране науке која тежи стварању „интелигентних програма и машина” којима се жели достизање свих нивоа људске интелигенције и што реалније симулирање људског понашања. Нагласити да се неке науке и научне дисциплине (рачунарске науке, математика, психологија, део биологије који се бави неруонима, социологија, филозофија...) интензивно баве питањима развоја и примене вештачке интелигенције. Објаснити најчешће коришћену скраћеницу за вештачку интелигенцију у стручној литератури AI (Artificial Intelligence). Представити примере примене вештачке интелигенције у свакодневном животу. Приликом реализације ове теме препоручује се подела ученика у групе, ради истраживачког рада, током којег ће се детаљније упознати са неком од наведених примена.

Оптичко препознавање знакова: Објаснити одакле потиче назив за ове технологије, односно дати термин на енглеском OCR (Optical Character Recognition). Уз коришћење скенера и неких од бесплатних алата објаснити препознавање текста као софтверску технологију која претвара слике бројева, слова, знакова интерпункције са штампаних или писаних докумената у карактере које читају други програми. Објаснити да су данас развијени алгоритми који могу да нпр. потпуно разликују рукописе две различите особе. Навести један од недавних примера примене ових алгоритама, који су настали развојем вештачке интелигенције, анализирани оригинални рукописи Виљема Шекспира стари пет векова да би се установило да ли је аутор свих рукописа исти човек.

Препознавање лица: Технологија препознавања лица подразумева утврђивање идентитета на основу специфичних детаља људског лица. Препознавање лица може да се користи како би се људи идентификовали на фотографијама, видео записима или у реалном времену. Објаснити развој софтвера за препознавање лица, који користи уређаје са сензорима помоћу којих се мапирају одређене карактеристичне црте лица: размак очију, носа, контуре усана, ушију, браде итд. Дигитална слика се упоређује са сликама у бази података. Дати пример друштвених мрежа где је коришћење алгоритама за препознавање лица врло изражено од почетка постојања оваквих мрежа, у вези са тим објаснити појаву таговања где се добровољно допуњује база лица која на крају припада приватној компанији.

Паметни системи за превођење: Дати пример Гугл преводиоца као сервиса који користи систем за превођење заснован на вештачкој интелигенцији. Објаснити да је од прве верзије до ове која се сада користи овај систем вишеструко унапређиван. Упознати ученика са неким побољшањима која су уведена: дуално учење (dual learning) – сваки пут се унета реченица преводи не само у жељеном смеру, већ се превођење дешава иу обрнутом смеру, а идеалан резултат подразумева да се након сваког превођења добијени резултати подударају; мреже за промишљање (deliberation networks) — исте реченице се преводе небројено много пута, те се у том процесу исправљају претходне грешке; заједничко тренирање (joint training) када алатка у једној верзији превођења креира парове реченица, подаци се преносе на систем, те се примењују и на превођење у другом смеру; проверавање резултата — систем може да чита два превода истовремено (и са српског на енглески, и са енглеског на српски), и упореди преводе како би био сигуран да се све подудара, те елиминише грешке које доводе до непоклапања.

Препознавање говора и коришћење гласовних асистената : Објаснити Гугл асистент као обједињен Гугл сервис где је гласом односно гласовним командама омогућено коришћење више апликација.

Аутономна возила: Објаснити укратко и информативно концепт возила са аутономним управљањем, као и технологије које овакви аутомобили користе: радари, камере, ултразвук, сателитска комуникација, пренос података и коришћење сервиса у

„облаку". Направити анализу са ученицима у ком правцу ће се даље одвијати развој оваквих возила, одговорити на више питања: да ли ће у будућности аутомобил моћи да препозна власника и остале путнике у аутомобилу, на који начин ће се одвијати комуникација између возача и аутомобила, да ли ће такви аутомобили допринети већој безбедности у саобраћају или супротно.

Вештачка интелигенција у видео играма: Упознати ученике са тим да примена вештачке интелигенције у видео играма представља понашање противничког играча у односу на наше потезе и да је највећа препрека за вештачку интелигенцију играње игре у реалном времену и кратко време у коме мора да се “одговори”.

Паметни градови: Објаснити концепт постојања паметних градова у којима би се, користећи најсавременије технологије, остварило повезивање свих сегмената града у циљу побољшања градских услуга и инфраструктуре, побољшања животне средине и квалитета живота грађана. Навести технологије чији је развој врло важан да би се овако нешто остварило: интернет мрежа (у овом тренутку постављање 50 технологије); сензори који су уграђени у сваки физички уређај који је саставни део интернет мреже, од паметног сата преко паметних аутомобила, медицинских уређаја, до паметне куће и паметне градске инфраструктуре и свих система и услуга; обрада велика количина података генерисаних паметним градом применом вештачке интелигенције. Велики број паметних апликација у граду може играти кључну улогу за функционисање паметног града, од побољшања саобраћаја преко паметног управљања паркингом до сигурне интеграције аутономних возила. Анализирати са ученицима у којим сегментима коришћење вештачке интелигенције може најбоље помоћи у руковођењу таквим градом: аутономно планирање руте јавног превоза, управљање електричном мрежом, паметно управљање саобраћајем, знатно убрзане и скраћене поштанске услуге...

Вештачка интелигенција на друштвеним мрежама: Описати улогу алгоритма вештачке интелигенције у одабиру садржаја који се приказује корисницима на интернету и друштвеним мрежама. Навести примере који показују како се на основу предходног понашања корисника одређују рекламне поруке које ће се приказати, објаве пријатеља на друш.мрежама, препоруке за филмове...

Садашњост и будућност вештачке интелигенције: Представити етику вештачке интелигенције као део етике технологије специфичне за роботе и друга вештачко интелигентна бића. Размотрити са ученицима на које све начине развој вештачке интелигенције може имати утицај на будући живот човека кроз аспект економије и неопходан развој технологије. Општа регулатива Европске уније о заштити података је значајна, јер забрањује, осим у изузетним случајевима, доношење одлука засновано само на аутоматизованој обради података, и истиче право на „људску интервенцију”. Забрана укључује и профилисање људи које доводи до дискриминације на основу специфичних категорија личних података. Напоменути да је један од највећих ризика у будућности коришћење вештачке интелигенције у нехумане сврхе (на пример, рачунарски контролисано оружје које, када се активира, може самостално да донесе одлуку о избору мете и примени смртоносне силе).

Рачунарство

Осим у програмима за табеларна израчунавања анализу података могуће је вршити и у специјализованим програмским језицима и окружењима. У данашње време најпопуларнија окружења тог типа су Jupyther/Python, R studio и Matlab тј. Octave. Овај приступ анализи података често не одмењује него допуњује програме за табеларна израчунавања. Подаци се из информационих система и репозиторијума отворених података често могу добити у форматима програма за табеларна израчунавања. Програми за табеларна израчунавања су веома погодни за преглед тих података и могу се веома једноставно користити за унос, измену и једноставније обраде података. Са

друге стране, обрада података из програмских језика доноси одређене предности и нове квалитете.

Једна од важних предности је то што је сваки поступак обраде података експлицитно записан и лако га је поделити са другима у текстуалном облику

– Лако је пронаћи готова решења и прилагодити их нашим потребама (модификацијом и проширивањем преузетих скриптова).

– Примена постојећих анализа на нове податке постаје веома једноставна, јер скриптови који описују поступак остају неизмењени и само је потребно изменити назив датотеке у којој се подаци налазе.

– Обрада више скупова података истовремено се своди на то да се скрипт који обрађује податке из једне датотеке окружи петљом у којој се из листе узима једна по једна путања до датотеке са подацима који ће се обрађивати (на пример, у петљи је могуће обрађивати једно по једно одељење).

Приказати како се у програмском језику могу унети низови података разног типа. Приказати ученицима основне начине анализе низова података (коришћењем библиотечке функционалности): израчунавање дужине низа података, израчунавање збира, просека, најмање и највеће вредности, сортирање података у неопадајућем и нерастућем редоследу, филтрирање, пресликавање и фреквенцијску анализу .Описати смисао сваке од наведених статистика и њихово коришћење увежбавати на реалним примерима из домена блиских ученицима. Приказати ученицима могућност визуализације низова података у различитим облицима (линијски графикон, стубичасти графикон, секторски (пита) графикон). Приказати поступак анализе појединачних колона табеле или групе колона. Приказати поступак сортирања табеле на основу неког кључа, филтрирање табеле и фреквенцијску анализу.

Пројектни задаци

Осам часова током године предвиђено је за израду и евалуацију пројектних задатака. Наставник може да одабере како ће тих 8 часова распоредити током школске године (на пример, могуће је свих 8 часова реализовати на самом крају школске године, а могуће је 4 часа реализовати на крају првог, а 4 часа на крају другог полугодишта).

Наставник дефинише неколико тема пројектних задатака које погодују развијању међупредметних компетенција, подстичу иницијативу и креативност, функционализују раније стечена знања, као и формирање вредносних ставова ученика. И у овом разреду, пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета. Теме треба да буду што ближе реалном животу и релевантне за ученике. Приликом дефинисања тема пројектних задатака, наставник може да се ослони и на пројекте који су реализовани претходне школске године и пројектне теме повеже са утврђивањем и евалуацијом њихових резултата. Ослањајући се на праксу утврђену у претходна три разреда, наставник реализацију пројектног задатка у највећој мери препушта ученицима. Ученици бирају једну од понуђених тема, а затим, у оквиру својих тимова, самостално планирају фазе реализације, у складу са расположивим временом, ресурсима и сложеношћу одабране теме. Наставник има улогу ментора – он прати и благо усмерава ученике док пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник подстиче ученике да темељно осмисле сваки од корака, дискусију у оквиру тимова и сараднички долазе до решења. Циљ наставника је да, током реализације пројектних задатака, креира образовно окружење које погодује развијању и неговању: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа. На крају пројеката, ученици треба да

сумирају резултате и изведу закључке. Пожељно је да се главни закључци визуелно прикажу, у форми инфографика и презентују наставнику, осталим ученицима, али и ширем аудиторијуму (могу се поставити на интернет, приказати родитељима, ...). Најбоље би било да наставник унапред припреми туторијале за израду инфографика и подстакне ученике да их изуче код куће, а да у школи примене приказане технике.

Пројектни задатак на тему прикупљања и анализе података

У складу са основним концептом предмета у 8 разреду, овај пројекат би било пожељно урадити тако што би се прикупили подаци (на пример, помоћу онлајн упитника), једноставно обрадили у програмима за табеларна израчунавања, а затим детаљније анализирали из специјализованог програмског окружења и програмског језика. Примери тема за пројектне задатке су:

Сврха и начини на које се користи дигитална технологија у мојој школи. Ученици састављају листу релевантних питања, креирају онлајн упитник, прикупљају и обрађују податке које, затим приказују у форми инфорграфике.

Будућа занимања. Ученици бирају најмање три образовна профила средње школе коју би желели да упишу и за сваки је потребно да пронађу податак о минималном потребном броју бодова за упис прошле године (http://www.upis.mpn.gov.rs/). Податке агрегирају у дељеној табели са дозволом за унос измена. Дељена табела може да садржи: презиме и име ученика осмог разреда, одељење, шифру првог профила, минимум бодова за први профил, шифру другог профила, минимум бодова за други профил, шифру трећег профила и минимум бодова за трећи профил. Више ученика заједнички обрађује исту дељену табелу коришћењем одговарајућег софтвера „у облаку". Наставник приказује поступак преузимања већ креиране табеле офлајн уз објашњење како се таква табела може прилагодити и допунити онлајн, обликовати уз употребу одговарајућих алата. На основу података из табеле, ученици креирају одговарајући инфорграфик.

Завршни испит: моја школа и школе из окружења. На интернету, ученици проналазе податке који се односе на постигнућа на завршном испиту — просечан број бодова са сва три теста, просечан број бодова на основу успеха; пореде постигнућа на завршном испиту са бодовима на основу успеха; утврђују праведност оцењивања у школама; пореде школе, приказују закључке у форми инфорграфика.

Анализа прошлогодишњих пројеката. Резултате прошлогодишњих пројеката ученици могу да обраде по месецима, а затим и да утврде чињенице попут просечног броја посетилаца, прегледа видео-туторијала.

Популарни филмови и музика. Ученици на интернету проналазе отворене податке о филмовима или музици, врше анализе тих података и изводе интересантне закључке (на пример, проналази најпопуларније глумце или редитеље који су највише експериментисали тиме што су снимали и веома популарне и веома непопуларне филмове).

Анализа саобраћајних несрећа На основу отворених података о саобраћајним незгодама ученици доносе закључке о ризичном понашању у саобраћају.

Занимљиве статистике у НБА На интернету, ученици проналазе податке о учинку појединих кошаркаша и покушавају да о њима прикупе интересантне статистике,

на пример, да пронађе себичне играче који су имали највећи проценат утакмица са трипл-дабл учинком у којима је њихов тим изгубио, а затим добијене резултате приказују у форми инфографика.

Пожељно је да сви инфографици буду приказани на сајту школе, а неки од њих и коришћени у пракси: на родитељским састанцима, приликом представљања школе родитељима будућих првака и сл.

Пројектни задатак за тему Управљање дигиталним уређајима (програмирање уређаја)

Ученици могу да направе апликације које контролишу светла, дугмад, зујалице, моторе, роботе, електричне уређаје и све већи спектар дигиталних уређаја. Могу се користити сензори за снимање података, и то температуре, звука, интензитета светлости, боје, влаге, покрета, додира, број откуцаја срца и још много тога. За креирање IoT апликација потребни су уређаји као што су Ардуино или micro:bit који се могу повезати с различитим уређајима (моторима, сензорима) са којима може да се комуницира преко паметног телефона.

Укратко описати улогу основних елемената радног окружења одабраног програма за израду мобилне апликације (менија, палета са алаткама, едитора, картица, статусне линије...). Увести појмове: компоненте, догађаји, понашање апликације (шта ће се десити са апликацијом ако корисник кликне на дугме, ...). Приликом рада са компонентама разумети разлику између видљивих и невидљивих компоненти. Својства компоненте су попут ћелија у програмима за прорачуне: могу се мењати и дефинисати им почетно стање да ли су видљиве или не. Описати улогу основних компоненти (User Interface компоненте, Layout компоненте, Media компоненте, Drawing и Animation компоненте, Map компоненте, Sensor компоненте, Social компоненте, Storage компоненте, Connectivity компоненте, LEGO® MINDSTORMS® компоненте, Experimental компоненте) и њихових својстава (особина).

Свака компонента може имати методе, догађаје и својства. Упознавање са основним концептом рада мобилних апликација. Упознати се са начинима повезивања физичких и дигиталних уређаја. Већина модерних апликација не изводи гомилу инструкција у унапред одређеном редоследу; уместо тога, оне реагује на догађаје - најчешће догађаје које покреће крајњи корисник апликације. На пример, ако корисник притисне дугме, апликација одговара обављањем неке операције (нпр. слање текстуалне поруке,...). За телефоне и уређаје са екраном осетљивим на додир, поступак превлачења прстију преко екрана је још један догађај. Апликација може да одговори на тај догађај (превлачења прста преко екрана) тако што ће повући линију од тачке у којој је прст прво дотакао екран до тачке где прст више није у контакту са екраном. Упознавање са основним типовима догађаја: кориснички догађај, догађај повезан са временом, догађај анимације и екстерни догађај. Подсетити ученике о разгранатим структурама које „раде" по принципу „постављања питања” апликацији. То значи да је потребно пратити податке које је апликација сачувала и на основу одговора одредити правац (грану) извршавања, односно манипулисања подацима. Такве апликације имају условне гране, потребно је обновити гранање кроз блокове if i if-else са којима су се ученици раније сретали код блоковског програмирања називају се трајни подаци и чувају се у некој врсти базе података. Објаснити разлику између уграђених и дефинисаних функција (процедура). Нпр. ученици креирају процедуру за израчунавање удаљености између две тачке

коришћењем ГПС. Поновна употреба блокова (процедура) не мора нужно бити ограничена на само једну апликацију.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ТЕХНИКУ И ТЕХНОЛОГИЈУ

8.разред

Циљ учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.
Годишњи фонд часова **68 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– процени значај електротехнике, рачунарства и мехатронике у животном и радном окружењу; – анализира опасности од неправилног коришћења електричних апарата и уређаја и познаје поступке пружања прве помоћи; – образложи важност енергетске ефикасности електричних уређаја у домаћинству; – повеже професије (занимања) у области електротехнике и мехатронике са сопственим интересовањима; – упореди карактеристике електричних и хибридних саобраћајних средстава са конвенционалним; – разуме значај електричних и електронских уређаја у саобраћајним средствима;	**ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ**	Увод у електротехнику, рачунарство и мехатронику. Електрична инсталација-опасност и мере заштите. Примена електричних апарата и уређаја у домаћинству, штедња енергије и енергетска ефикасност. Професије (занимања) у области електротехнике и мехатронике.
	САОБРАЋАЈ	Саобраћајна средства на електропогон-врсте и карактеристике. Хибридна возила. Електрични и електронски уређаји у саобраћајним средствима. Основи телекомуникација.

– користи доступне телекомуникационе уређаје и сервисе; – класификује компоненте ИКТ уређаја према намени; – процени значај управљања процесима и уређајима помоћу ИКТ; – црта електричне шеме правилно користећи симболе; – користи софтвере за симулацију рада електричних кола; – састави електромеханички модел и управља њиме помоћу интерфејса; – објасни систем производње, трансформације и преноса електричне енергије; – анализира значај коришћења обновљивих извора електричне енергије; – разликује елементе кућне електричне инсталације; – повеже електрично и/или електронско коло према задатој шеми; – користи мултиметар; – анализира карактеристике електричних машина и повезује их са њиховом употребом; – класификује електронске компоненте на основу намене; – аргументује значај рециклаже електронских компоненти; – самостално/тимски истражује и осмишљава пројекат; – креира документацију, развије и представи бизнис план производа; – састави производ према осмишљеном решењу;	**ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ**	Основне компоненте ИКТ уређаја. Управљање процесима и стварима на даљину помоћу ИКТ. Основни симболи у електротехници. Рачунарски софтвери за симулацију рада електричних кола. Израда и управљање електромеханичким моделом.
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Електроенергетски систем. Производња, трансформација и пренос електричне енергије. Обновљиви извори електричне енергије. Електроинсталациони материјал и прибор. Кућне електричне инсталације. Састављање електричних кола Коришћење фазног испитивача и мерење електричних величина мултиметром. Електричне машине. Електротехнички апарати и уређаји у домаћинству. Основни електронике. Рециклажа електронских компоненти.
	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Моделовање електричних машина и уређаја. Огледи са електропанелима. Коришћење интерфејса за управљање помоћу рачунара. Израда и коришћење једноставног школског робота управљаним вештачком интелигенцијом. Рад на пројекту:

– састави и управља једноставним школским роботом уз примену вештачке интелигенције; – представи решење готовог производа/модела; – процењује свој рад и рад других и предлаже унапређење реализованог пројекта.		– израда производа/модела; – управљање моделом; – представљање производа/модела.

Кључни појмови садржаја: електротехника, електроника, мехатроника, роботика, предузимљивост и иницијатива.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *Техника и технологија* намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Програм наставе и учења за осми разред оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет *Техника и технологија*. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: *животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња* и *конструкторско моделовање.*

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

8.разред

Назив предмета **ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ**

Циљ **Циљ** учења предмета *Физичко и здравствено васпитање* је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Разред **Осми**

Годишњи фонд часова **102 часа**

ИСХОДИ **По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ТЕМА**		**КЉУЧНИ ПОЈМОВИ САДРЖАЈА**
- одабере и примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у вежбању; - користи научене вежбе у спорту, рекреацији и другим ситуацијама; - упоређује и анализира сопствене резулатате са тестирања са референтним вредностима; - примени усвојене технике кретања у игри, спорту и другим разрличитим ситуацијама; - примени атлетске дисциплине у складу са правилима; - развија своје физичке способности применом вежбања из атлетике; - одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела;	**ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ**		Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	**Атлетика**	Истрајно трчање Спринтерско трчање. Штафетно трчање Скок удаљ. Бацања кугле. Скок увис (леђна техника). Бацање „вортекс-а“. Четворобој

- примени вежбања из гимнатике за развој физичких способности; - изведе елементе усвојених тимских и спортских игара; - примени основна правила тимских и спортских игара; - користи усвојене елементе технике у спортским играма; - примени основне тактичке елемете; - учествује на унутар одељенским такмичењима; - изведе кретања у различитом ритму; - игра народно коло - изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; - изведе вежбе и саставе уз музичку пратњу; - плива техником краула и леђног краула и прсном техником; - преплива најмање 50m - процени своје способности и вештине у води; - скочи у воду на ноге и на главу. - рони у дужину у складу са својим могућностима - поштује правила понашања у води, и око водене средине;		**Спортска гимнастика**	**Основни садржаји:** Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе: Тло Прескок Трамполина Вратило Двовисински разбој Паралелни разбој Кругови Коњ са хватаљкама Греда **Проширени садржаји:** На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби
		Тимске и спортске игре	**Футсал:** Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила **Рукомет:** Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. **Кошарка:** Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. **Одбојка:** Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. **Активност по избору**
		Плес и ритимика	Вежбе са вијачом. Вежбе са обручем. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази. Енглески валцер.

- уочи ризичне ситуације у води и око ње; - вреднује утицај примењених вежби на организам - одреди ниво сопствене дневне физичке активноси; - користи вежбе ради побољшања својих физичких способности; - предвиди елиминише последице недовољне физичке активности - примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; - примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; - примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима; - решава конфликте на друштвено прихватљив начин; - користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекративних активности; - прихвати победу и пораз; - процени вредност различитих спортова без обзира на лично интересовање; - примени усвојене моторичке вештине у		**Пливање и Ватерполо**	**Пливање** Техника крауле, леђног краула и прсног пливања. Одржавање на води на разне начине и самопомоћ. Роњење у дужину 10-15m. Скокови на ноге и главу. Мешовито пливање. Игре у води. Помоћ другима у води **Ватерполо** Пливање са лоптом. Хватање и додавање. Основни елементи тактике и игра.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима. Полигон са препрекама
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	**Физичко вежбање и спорт**	Подела моторичких способности. Функција срчано-дисајног система. Основна правила и тактика спортских игара. Понашање на такмичењима и спортским манифестацијама. Чување и одржавање простора, справа и реквизита који се користе у вежбању. Превенција насиља у физичком васпитању и спорту. Решавање спорних ситуација. Коришћење писаних и електронских извора информација из области физчког васпитања и спорта. Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама.

ванредним ситуацијама; - вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; - подстиче породицу на редовно вежбање; - повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; - планира дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама; - разликује здраве од нездравих облика исхране - правилно користи додатке исхрани; - примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању; - правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; - чува животну средину током вежбања; - анализира штетне последице конзумирања дувана, алкохола, штетних енергетских напитака и психоактивних супстанци;			Значај и улога физичког вежбања за професионална занимања у спорту, образовању, здравству, војсци, полицији и другим занимањима. Структура физичке културе (физичко васпитање, спорт и рекреација.
		Здравствено васпитање	Утицај различитих вежбања на кардио-респираторни систем, склетно-мишићни и организам уопште. Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања. Значај правилне исхране. Енергетски напици и њихова штетност. Прва помоћ након површинских повреда, угануће у прелома. Значај вежбања у природи. Чување околине при вежбању. Последице конзумирања дувана и алкохола и психоактивних супстанци Правилно конзумирање додатака исхрани. Мере заштите репродуктивног здравља у процесу вежбања

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда.

Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па

самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу.

Организациони облици рада

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

А. часови физичког и здравственог васпитања;
Б. секције,
В. недеља школског спорта,
Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање - камповање...),
Д. школска и ваншколска такмичења
Ђ. корективно-педагошки рад.

I. НАСТАВНЕ АКТИВНОСИ

Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

IV. **Физичке способности**

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;
- подстицање ученика на самостално вежбање;
- правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу ***Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања***, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

V. **Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине**

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко-методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.
Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама.

Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са њиховим психофизичким способностима.
Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе.
Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.
Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд).
У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

VI. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.
Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.
Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-пleja; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.
Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

II.ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током школске године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријска настава (до 5 часова);
- практична настава (97-102 часа).

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују

садржаји предвиђени темама Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима.

При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: исходе програма, претходна искуства ученика, садржаје и исходе других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу: процене сложености садржаја за ученике и услова за реализацију наставе. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:

8. Атлетика (12);
9. Гимнастика (12);
10. Основе тимских и спортских игара:
    Одбојка; (10)
    Футсал (10)
    Рукомет (10)
    Кошарка (10)
    Активност по избору ученика (12)
11. Ритмика и плес (6);
12. Пливање и ватерполо (10);
13. Полигони (5)
14. Тестирање и мерење (5).

Остваривање исхода из наставне теме *Спортска гиманстика* реализује се усвајањем основних и проширених садржаја.

Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, потребе ученика и услове за рад.

III.ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Физичке способности

При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговрајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или поједницма у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и нтензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.
3.Развој снаге
- без и са реквизитима,
- на справама и уз помоћ справа.
4.Развој покретљивости
- без и са реквизитима,
- уз коришћење справа,
- уз помоћ сувежбача.
5. Развој аеробне издржљивости
- истрајно и интервално трчање,
- вежбање уз музику – аеробик,
- тимске и спортске игре,
- пешачење у дужини од 10 km (организовати у оквиру недеље школског спорта или активности у природи - излет)
- други модели вежбања.
6.Развој координације
- извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у више равни).
7. Развој брзине и експлозивне снаге
- једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),
- штафетне игре,
- извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуално образовном програму (ИОП-у), неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности.

Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине

8. Атлетика

Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима.

Основни садржаји

- Усавршавање технике спринтерског трчања и ниског старта. Трчање деоница до 60 m. Техника штафетног трчања (4 x 60 m);
- Усавршавање технике истрајног трчања и високог старта;
- Скок удаљ техника „увинуће” и предвежбе за корачну технику;
- Скок увис леђном техником (предвежбе); за напредније ученике техника скока увис леђном техником
- Бацања кугле 3 kg девојчице, 4 kg дечаци – бочна техника;
- Бацање „вортекс-а” у даљ;
- Четворобој – кроз унутародељенско такмичење применити четири дисциплине (пример: спринтерско трчање 60 m, бацање вортекса или кугле, скокови увис или удаљ, истрајно трчање 600 m ученице, 800 m ученици).

9. Спортска гимнастика

Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта.

Основни садржаји

Ученици се деле у радне групе према полу, према нивоу усвојености вежби из претходних разреда и њиховим способностима. Са ученицима, који нису савладали поједине вежбе из програма до осмог разреда, раде се оне предвежбе и вежбе које ће им омогућити њихово усвајање. Задаци обухватају вежбе и комбинације вежби које ученици савладали у претходним разредима, без отежања (или са минималним отежањима), у складу са морфолошким карактеристикама и мотричким способностима ученика овог узраста. У раду са ученицима неопходно је поставити више радних места. Иницирати ученике да самостално креирају комбинације вежби и, уз помоћ наставника, организују чување и помагање. Промена радих места врши се након одређеног броја понављања. Група које није прошла неки задатак на часу, исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који није у могућности да изведе одређене вежбе, дају се олакшани задаци. Ученике треба подстицати и помоћи им да организују полигоне који одговарају њиховим способностима и усвојености гимнастичких задатака.

Проширени садржаји

Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују основни садржаји путем програма који је диференциран према способностима ученика – за напредне ученике (ИОП 3). Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике.

Тло (ученице и ученици):

Основни садржаји

- комбинација вежби научених током основне школе која садржи: вагу претклоном и заножењем; варијанте колута напред и колута назад; став на шакама - издржај, колут напред - уз помоћ; премет странце упором („звезде”) у „бољу страну” и сп. премет странце упором у „слабију страну”; за ученице додати вежбе из ритмике: плесни корак, скок, окрет, равнотежу у успону.

Проширени садржаји

- комбинација предвиђена за све ученике са тежим ваарија̂нтама наведених вежби

Прескок (ученице и ученици):

Основни садржаји

коњ у ширину висине 110 цм (уз квалитетну даску висина коња 120 цм):

- згрчка и разношка – удаљавањем даске усавршавање фаза првог и фазе другог лета.

Проширени садржааји

коњ у ширину (120 за ченце и 125 cm за ученике);

- припремне вежбе за прескоке са заножењем и прескоци са заножењем.

Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

Основни садржаји

- скокови: пруженим телом окретом око уздужне осе за 180^0; скок са згрченим предножењем - усавршавање.

Проширени садржаји

- скокови пруженим телом са окретом око уздужне осе за 360^0; скок са предножним разножењем - усавршаваање.

Вратило

Основни садржаји

- дочелно вратило: суножним одривом узмак до упора предњег; саскок замахом (зањихом) до става на тлу),
- дохватно вратило: из упора предњег спадом назад саскок подметно,
- доскочно вратило: њихање са повећаном амплитудом и саскок у предњиху са окретом за 180^0

Проширени садржаји

- комбинација: *у*змак из виса стојећег, ковртљај назад у упору и сп. спадом назад саскок подметно

Двовисински разбој

Основни садржаји

- лицем према нижој притци, вис предњи: одгуривањем једне ноге о н/п, зањих предњих до н/п, зањих и спојено саскок у зањиху;

Проширени садржаји

- комбинација: суножним одривом узмак из згиба стојећег, ковртљај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом), до става на тлу.
- вис предњи на в/п; климом успоставити њих

Паралелни разбој

Основни садржаји

- комбинација**:** из положаја бочно: наскок у упор, предњих, зањих, предњихом до седа разножно пред рукама; кроз узруцење прехват до седа разножно за рукама, заножењем сножити, њихање у упору и сп. предњихом саскок предношка (или заношка)

Проширени садржаји

- комбинација као за основне садржаје са отежањем: наскок у упор и спојено предњих и зањих и код саскока предњихом предношка са окретом за 180^0 или зањихом заношка.

Кругови

Основни садржаји

дохватни кругови (ученици и ученице):

- комбинација: замахом - предњихом вис узнето, вис стрмоглаво, вис узнето, вис стражњи – саскок (уз помоћ);

доскочни кругови (ученици):

- комбинација: из виса предњег згибом вучењем вис узнето, вис стрмоглаво – издржај, вис узнето, згибом отварање у вис предњи и спојено саскок (уз помоћ).

Проширени садржаји

- предвиђене комбинације вежби извести без помоћи.

Коњ са хваатаљкама

Основни садржаји

- из упора предњег на хватаљкама премах одножно десном до упора јашућег; њих у упору јашућем, премах одножно левом до упора стражњег; премах одножно десном назад до упора јашућег, премах одножно левом назад до упора и сп. саскок;

Проширени садржаји

- наскок у упор предњи; премах одножно десном напред; премах одножно левом напред, премах одножно десном назад до упора јашућег; њих у упору са изразитијим преношењем тежине са руке на руку и спојено премахом одножно десне саскок са окретом за 90^0 улево.

Греда

Вежбе прво научити на тлу, шведској клупи и ниској греди и на крају на високој греди.

Основни садржаји

Ниска греда

- ученица комбинује кратак састав избором вежби научених током основне школе, редоследом који она жели: наскок; различити начини ходања и трчања; поскоци; скокови; окрети; равнотеже, саскок

Висока греда

- Комбинација: (чеоно према греди) наскок из места или залетом наскок премахом одножно у упор јашући; окрет за 90^0, грчењем ногу стопала поставити иза тела и прећи у упор чучећи; чучањ одручити; усправ; комбинацију са ниске греде извести на високој; саскок пружено или згрчено из положаја чеоно или бочно у односу на справу.

Проширени садржаји

- програм за све ученице отежати: после наскока у упор јашући и окрета замахом ногама у заножење прећи у упор чучећи. Сва остала кретања и саскок извести у тежој варијанти.

10. Основе тимских и спортских игара

3. 1. Футсал

- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.2. Рукомет

- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.3. Кошарка

- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.4. Одбојка

- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.5. Активности по избору

У складу са просторно техничким могућностима школе наставник у договору са учницима реализује неке од наведених активности:

- Кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, елементи фитнеса и др.)
- Пливање и ватерполо;

- Скијање;
- Клизање;
- Бадминтон;
- Стони тенис;
- Оријентиринг;
- Игра „Јаџент“;
- Основни елементи борилачких спортова и самоодбране по избору наставника;
- Друге активности по избору Стручног већа школе;
- Активности од значаја за локалну заједницу.

11. Плес и ритмика

- Њихања и кружења са вијачом у фронталној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника).
- Дупли провак кружењем вијаче унапред.
- Састав са вијачом.
- Дупли провлак кружењем вијаче уназад.
- Састав са обручем састављен од елемената обрађених у петом, шестом и седмом разреду.
- Састав са лоптом састављен од елемената обрађених у петом, шестом и седмом разреду.
- Усавршити коло из краја у коме се школа налази, усвојено у предходном разреду.
- Коло „Моравац“ поновити варијанте из претходних разреда.
- Енглески Валцер – мешовити парови.

12. Пливање и ватерполо

Наставна тема пливање и ватерполо, реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе.

Школе које се определе за реализацију програмских садржаја пливања и ватерпола на објектима изван школе, часове организују по посебном распореду.

Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом.

12.1. Пливање

Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача.

Основни садржаји

Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), техника прсног пливања, скок на главу и зрон.

Пливање техником краула или леђног краула; Пливање 50 m једном од техника и пливање 25 m на време. Роњење по дужини у складу са способностима ученика 10-15 m;

Проширени садржаји

Мешовито пливање техникама леђног краула, прсног и краул пливања

12.2. Ватерполо

Садржаји ватерпола реализују се са ученицима који припадају групи „пливача”:

- Одржавање на води;

- Пливање са лоптом (вођење лопте);
- Хватање и додавање лопте;
- Шут на гол.
- Основни елементи тактике;
- Игра.

13. Полигони

Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким садржајима из:

- спортских игара;
- гимнастике, као и
- полигон са препрекама који садржи:

колутања и пузања, провлачења, промене правца, савладавања препреке одбочком, прескакања препрека увис и удаљ, прелажење високе греде, узмак на вратилу, пењање на шведске лестве и саскок, пењање уз шипку или конопац. По могућству саставити полигон сличан (олакшан) полигону који се примењује у Војсци Србије, пример: пузање испод препреке; прескок препреке до висине колена; прелажење преко високе препреке (шведски сандук, коњ, рипстол...); прелажење преко високе греде; наскок на почетак високог вратила, бочно померање на вратилу (прелаз целе шипке у вису) саскок; гажење кроз неколико оквира „шведског“ сандука; пењање и прелажење преко отвореног рипстола; узмак на вратилу; трчање преко ниске греде, скок са струњаче на струњачу; пењање уз две шипке или конопац.

Напомена: моторичке задатке и њихов редослед комбинује наставник у складу са материјално-техничким условима

14. Тестирање и мерење

Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави Физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику.

Физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање*

Физичко вежбање и спорт

Упознати ученика са основном поделом моторичких способности и функцијом срчано-дисајног система приликом вежбања. Поновити правила и тактику спортских игара и дисциплина усвојених у претходим разредима. Истаћи значај вежбања и његову улогу у ванредним ситуацијама и за поједина професионална занимања. Структура физичке културе (физичко васпитање, спорт и рекреација).

Здравствено васпитање

Упознати ученике са утицајем различитих врста вежбања на кардио-респираторни систем, склетно-мишићни и организам уопште, значајем примене здравствено-хигијенских мереапре и после вежбања. Утицајем правилне исхране на организам издравље. Истаћи штете ефекте енергетских напитака, дувана, алкохола, психоактивних супстанци као и неправилног конзумирања додатака исхрани.
Упознати ученике са пружањем првае помоћи након површинских повреда, угануће у прелома. Истаћи важност мера заштите репродуктивног здравља у процесу вежбања.

Дидактичко-методички елементи
Основне карактеристике часова:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби оптималне образовне вредности;
- функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице.
Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка.
Избор дидактичих облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода.

Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу,
- направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја,
- прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији часовних, ваннаставних и ваншколских активности.

Неки од исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- Наведе основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања;
- Дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања;
- Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима идт.);
- Учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења.

Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

5. **Активност и однос ученика према физичком и здравственом** васпитању који обухвата:
   - вежбање у адекватној спортској опреми;
   - редовно присуствовање часовима Физичког и здравственог васпитања;
   - учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др.

6. **Приказ више комплекса усвојених општеприпремних вежби** (вежби обликовања), са и без реквизита;

7. **Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика** (напредак у усавршавању технике):

Атлетика:
Техника измене штафете; скока увис леђна техника;
Спринтерско трчање 60 m на време; Бацање кугле бочном техником. Истрајно трчање у трајању од 12 минута. Техника бацања „вортекса”
Трчање школског кроса.

Спортска гимнастика

Вежбе на тлу:
- став на шакама, издржај, колут напред, уз помоћ;
- премет странце упором („звезде”) у „бољу страну” и спојено премет странце упором у „слабију страну”
- ученик, према својим способностима, креира састав који садржи вежбе које је научио током основне школе.

Прескок:
- разношка, згрчка (висина справе до 120 цм), ученик индивидуално одређује удаљење даске од справе;

Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

- ученик бира да ли ће извести скок пруженим телом; скок са окретом за 180° или скок са окретом за 360°; скок са згрченим предножењем.

Вратило

- дочелно вратило: суножним одривом узмак до упора предњег; саскок замахом (зањихом) до става на тлу,
- дохватно вратило: из упора предњег спадом назад саскок подметно,
- доскочно вратило: њихање са повећаном амплитудом и саскок у предњиху са окретом за 180°

Двовисински разбој

- лицем према нижој притци, вис предњи: одгуривањем једне ноге о н/п, зањих предњих до н/п, зањих и спојено саскок у зањиху;

Паралелни разбој

- комбинација**:** из положаја бочно: наскок у упор, предњих, зањих, предњихом до седа разножно пред рукама; кроз узручење прехват до седа разножно за рукама, заножењем сножити, њихање у упору и спојено предњихом саскок предношка (или заношка).

Кругови

дохватни кругови (ученици и ученице):

- комбинација: замахом - предњихом вис узнето, вис стрмоглаво, вис узнето, вис стражњи – саскок (уз помоћ);

доскочни кругови (ученици):

- комбинација: из виса предњег згибом (вучењем) вис узнето, вис стрмоглаво – издржај, вис узнето, згибом отварање у вис предњи и спојено саскок (уз помоћ).

Коњ са хвааталькама

- из упора предњег на хватаљкама премах одножно десном до упора јашућег; њих у упору јашуцем, премах одножно левом до упора стражњег; премах одножно десном назад до упора јашуцег, премах одножно левом назад до упора и спојено саскок;

Греда

Ниска греда

- ученица комбинује кратак састав избором вежби научених током основне школе, редоследом који она жели: наскок; различити начини ходања и трчања; поскоци; скокови; окрети; равнотеже, саскок.

Висока греда

- Комбинација: (чеоно према греди) из места или залетом наскок премахом одножно у упор јашући; окрет за 90^0, грчењем ногу стопала поставити иза тела и прећи у упор чучећи; чучањ одручити; усправ; комбинацију са ниске греде извести на високој; саскок пружено или згрчено из положаја чеоно или бочно у односу на справу.

Одбојка:

Горњи сервис; индивидуални и групни блок; придржавање тактичких упутстава и кретање у игри; Игра преко мерже (примена елемената технике у игри).

Рукомет:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Кошарка:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Плес и ритимка:

- Вежба са вијачом, лоптом или обручем. Дупли провак кружењем вијаче унапред и уназад.
- Народно „Моравац“ коло уз музику (трећа, четврта и пета варијанта).
- Енглески валцер (мешовити парови).

Пливање и ватерполо:

- Техника пливања (краул, леђном и прсном техником) 3 x 25 m.
- Пливање са лоптом и шут на гол.

8. Индивидуални напредак моторичких способности

Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов иднивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује:

- познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања, ватерпола и основних здравствено-хигијенских правила вежбања;
- учешће у организацији ваннаставних активности.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог иднивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће);
- излет са пешачењем (10-12 km)
- зимовање – организује се у току зимског периода у трајању од седам дана. Активности на зимовању обухватају обука скијања, клизања, краће излете са пешачењем или на санкама, и друге активности;
- летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана и обухвата боравак у природи са организованим образовним и спортско-рекреативним активностима.

Д. Школска и ваншколска тамичења

Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у:

-спортској гимнастици (у зимском периоду);
-атлетици (у пролећном периоду),
-најмање једној спортској игри (у току године).

Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.).

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења прописаним од стране мнистарства надлежног за просвету, а која су у складу са планом наставе и учења.

Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик током школске године може представљати школу у једној спортској игри и спортској гимнастици (екипно и појединачно) или у једној спортској игри и једној атлетској дисциплини (екипно и појединачно).

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у савладавању градива;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности;

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

- уочавање постуралних поремећаја код ученика;
- саветовање ученика и родитеља;
- организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;
- организивање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења.

Педагошка документација

- Дневник рада за физичко и здравствено васпитање;
- Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.
- Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се ализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа;
- Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичостима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

3.8.1 Обавезни изборни наставни предмети

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС

8.разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и	Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице,	Упознавање са садржајем програма и начином рада	Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса.
		Човек - икона Божја и свештеник твари	Продубити код ученика знање о човеку као икони Божијој у свету
		Хришћанско схватање личности	Објаснити појам и значење личности.
		Грех као промашај човековог назначења	Развити свест код ученика да је грех злоупотреба слободе
		Новозаветне заповести Божије	Приближити ученицима начин постојања у заједници
		Слобода и љубав у хришћанском етосу	Подстаћи ученике на узајамну љубав и поштовање
		Хришћански подвиг	Омогућити ученицима основ за правилно разумевање хришћанског подвига
		Подвизи Светитеља	Упутити ученике на смисао подвига светитеља
		Пост	Објаснити ученицима начин, смисао и циљ поста
		Хришћанске врлине	Упознати ученике са Житијима Светих
		Евхаристијски поглед на свет	Развити евхаристијски етос код ученика

филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.	као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.	Молитва - лична и саборна	Указати ученицима на значај личне и саборне молитве
		Црква је Тело Христово	Указати ученицима да је литургијско сабрање израз Цркве као Тела Христовог
		Божанствена литургија - Проскомидија - Литургија речи (јектенија, мали вход, читања) - Евхаристија (велики вход, анафора, Молитва Господња, причешће)	Подстаћи ученике на заједничко учешће у богослужењима
		Литургијски простор (делови храма)	Указати ученицима на делове храма где се врши служба Богу.
		Повезивање времена са литургијским доживљајем вечности (дневни, недељни и годишњи богослужбени круг)	Предочити ученицима улогу Цркве у свету
		Царство Божије – циљ стварања	Усмеравати да у молитвословљима уочи важност природних елемената (воде, грожђа, жита, светлости
		Васкрсење мртвих и живот будућег века	Указати ученицима на повезаност између васкрсења мртвих и Царства Божијег
		Етос хришћана као сведочанство Царства Божијег	Развијање свести ученика да је Литургија икона Царства Божјег

		Обожење – живот у савршеној заједници с Богом и другима	Пружити ученицима основно знање о економији Духа Светога
		Знаци присутва Царства Божијег у овом свету (чуда, мошти...)	Упознати ученике са сведочанствима присуства Божијег у овом свету (чуда, мошти...)
		Икона – прозор у вечност	Упознати ученике са иконографијом као изразом есхатолошког стања света и човека.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА КАТОЛИЧКИ ВЈЕРОНАУК

8.разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
• Боље упознати себе и друге, те развијати дух заједништва, служења и пријатељства • Спознати како је човјек тјелесно-духовној структури позван своју сполност схваћати и живјети у служби истинске љубави • Упознати кршћанска стајалишта по питању сексуалности и љубави	• да схвати пубертет као важног пријелазног раздобља у цјеловитом сазријевању човјека • да разумије и прихвати знакове и захтјеве истинског пријатељства • да усвоји ставове кршћанског гледања на сполност, сексуалност и љубави	**1.** На путу према новом	• Излагање, приповиједање
		2. Радост пријатељства и пут љубави (заљубљеност, брак, духовна звања)	• Примјери из свакодневног живота и непосредног искуства о конфликтним ситуацијама и заједништва
• Упознати се са чињеницом како сваки човјек на различите начине тражи Бога • Упознати се са	• да увиди како је човјек по својој нарави религиозно биће • да разликује праву	**3.** Сваки човјек тражи Бога	• Изношење и вредновање статистистичких података о религиозности људи у свијету
		4. Од религије до вјере	• Проблем ситуације, разговор

тражењем Бога у новим религиозним покретима • Градити став религиозности и особне вјере у Бога који ту вјеру човјеку дарује	религиозност од погрешних облика религиозности (секти) • да разумије значење религије за човјека и његов укупни живот	**5.** Људска схваћања Бога (слике о Богу, атеизам и вјерска равнодушност)	• Изношење и вредновање статистистичких података о религиозности људи у свијету
		6. Тражење Бога у новим религиозним покретима	• Демонстрација и анализа хороскопа
• Схватити значење библијског говора о стварању свијета и човјека • Спознати да је гријех настао као посљедица злопорабе људске слободе • Открити достојанство и љепоту човјека - слике Божје • Спознати да је гријех против човјека уједно и гријех против Бога • Пробудити и изградити свијест о човјековој одговорности за створени свијет и његову изградњу	• да препозна главне нагласке књиге Постанка • да разумије поруке првог и другог извјешћа о постанку • да уочи по чему је човјек сличан Богу • да разумије сликовни говор: врт, стабло спознања добра и зла, змија...) • да схвати и разумије став да су нам живот и свијет даровани и да смо ту дарованост дужни даље свједочити у сусрету с људима	**7.** Бог се објављује човјеку (природа говори о Богу)	• Анализа библијског текста - рад у пару
		8. Однос библијске и знанствене слике свијета	• Успоређивање библијског текста са знанственом спознајом
		9. Човјек је слика Божја (Пост 1,27	• Разговор о човјеку као -Божјој слици на темељу анализе библијског текста
		10. Супротстављање Богу и раздор међу људима (Пост 2-11)	• Колаж: Гријех против Бога и гријех против човјека
		11. Понављање обрађене наставне теме	• Преобликовање библијског текста о кули бабилонској у наше вријеме
• Упознати имена и наслове који се дају Исусу Кристу а говоре о његовој особи и послању • Увести у особни сусрет с Кристом и његовом поруком и изградити особни став вјере • Продубљивање, прочишћавање	• да доживи мистериј Божјег утјеловљења • да сагледа Исусово јавно дјеловање које је усмјерено на човјека • да препозна Исусову неизмјерну љубав према човјеку • да доживи ускрснуће као	**12.** Утјеловљени Бог	• Читање, анализа и интерпретација библијских текстова
		13. Прошао је земљом чинећи добро	• Групни рад с библијским текстом уз репродукцију
		14. Љубио нас је до краја	• Разговор на тему: "љубио нас је до краја у свјетлу пасхалног отајства
		15. Ускрснуће - побједа над смрћу	• Замишљени интервју са Исусом или неким библијским ликовима ("Изгубљени син"...)

властите слике о Исусу • Препознати у Исусу Кристу правога Бога и правога човјека	побједу над смрћу • да боље схвати и доживи кристолошке истине вјере	**16.** Исус Крист прави Бог и прави човјек	• Анализа неких кристолошких изричаја у Вјеровању
		17. Понављање обрађене наставне теме	• Групни рад с библијским текстом уз репродукцију
• Упознати настанак и живот Прве кршћанске заједнице • Упознати дјеловање Духа Светога и улогу апостола у животу Прве кршћанске заједнице • Доживјети Павлову слику Тијела Цркве • Усвојити и разумјети појмове: света, католичка и апостолска • Упознати црквеност Православног учена	• да доживи појам Цркве - заједнице • да спозна како заједница расте дјеловањем Духа Светога, вјером и крштењем • да препозна удове као дарове које Бог даје за живот Тијела Цркве • да схвати своју важност у конкретној црквеној заједници, жупи	**18.** Працрква	• Излагање, тумачење
		19. Црква која крсти	• Излагање, тумачење
		20. Павлово поимање Цркве	• Обрада библијског текста
		21. Црква - Света, Католичка и Апостолска	• Колаж: слика Цркве - групни рад
		22. Црквеност у Православном учењу	• Излагање, тумачење
		23. Обнављање обрађене наставне теме	• Асоцијација и анализа појмова - стикери
• Увидјети како Дух Божји дјелује у људској повијести и утјече на људско дјеловање • Спознати да Дух Свети дјелује кроз повијест спасења (СЗ, НЗ, кроз повијест Цркве до данас) • Постати свјестан да се сакраментом потврде дарива Дух Свети • Отворити се дјеловању Духа Светога	• да повеже сакраменте крштење и потврду • да распознаје и разликује дјеловање Духа Светога и злодуха у свијету (на примјерима) • да уочи дјеловање Духа Светога у животу светаца, у Цркви, међу људима у свијету • да препозна знакове и тијек обреда сакрамента потврде	**24.** У потврди примамо Духа Светога (особна потврда крштења)	• Асоцијација на појмове: дух, Дух Божји - рад са стикерима
		25. Дух Божји у Старом завјету	• Излагање, тумачење и вођење разговора
		26. Дух Божји у Исусову животу	• Читање, анализа одређених библијских текстова
		27. Дух Свети дјелује у Цркви	• Плакат :симболи Духа Светога
		28. Славље сакрамента потврде	• Анализа обреда свете потврде
		29. Наш живот и дјеловање по Духу - Божји дарови нас	• Успоредба крштења и потврде

• Научити који су дарови Духа Светога • Спознати да преко нас дјелује Дух Свети у оним сегментима живота у којима смо присутни • Увидјети и упознати значење и вриједност рада за људски живот	• да буде спреман на кршћанско свједочење у снази Духа Светога по примању сакрамента кршћанске зрелости - свете потврде • да се надахњује на кршћанском схваћању рада	обвезују	
		30. Избор звања	• Анкета: што желиш бити, зашто желиш то занимање?
		31. Рад у служби особног развоја и напретка	• Припрема за заједничко судјеловање на жупском слављу подјеле сакрамента потврде
		32. Жупа - заједница вјере и живота	• Припрема за заједничко судјеловање на жупском слављу подјеле сакрамента потврде
		33. Понављање обрађене наставне теме	• Читање, анализа одређених библијских текстова
		34. Закључивање оцјена на крају наставне године	• Читање, анализа одређених библијских текстова

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

8.разред

ЦИЉ	ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЦИ	САДРЖАЈИ	НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА
Циљ предмета је да ученици стекну знања, формирају ставове, развију вештине и усвоје вредности које су претпоставка за успешан, одговоран и ангажован живот у демократском друштву.	Стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе грађанског васпитања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе грађанског васпитања буду у пуној мери реализовани; - разумевање концепта универзалности права детета; - стицање знања о узроцима различитог степена остварености права детета у савременом свету; - подстицање развоја критичког односа према појавама злоупотребе права детета;	**УВОД (2 часа)**	*Поглед уназад* - подсећање на садржаје програма *грађанског васпитања* за 5, 6. и 7. разред (права и одговорности на нивоу школе/локалне заједнице и друштва; активно учешће у животу школе/локалне заједнице и друштва). (1 час) *Представљање циљева, задатака, садржаја и метода рада.* (1 час)
		ДЕЦА У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ (18 часова)	*Положај деце у савременом друштву* (5 часова) Положај детета у друштву - место, улога и одговорност државе, друштва, породице и детета. Универзалност људских права и права детета, повезаност дечијих потреба са правима детета. Чиниоци који утичу на оствареност дечијих права - економски развој, социјални и политички амбијент, традиција, култура... Примери злоупотребе права детета - трговина децом, деца војници, дечја порнографија, злоупотреба дечјег рада, деца бескућници, насиље над децом... Примери који показују начине којима се обезбеђују услови за остваривање најбољег интереса деце - једнаке могућности за све (у образовању, здравственој заштити...), законска регулатива која забрањује телесно кажњавање деце, учешће деце у активностима

	- упознавање са неопходним условима за остваривање најбољег интереса детета; - упознавање са местом, улогом и значајем међународних организација које се у свом раду баве унапређивањем положаја деце; - упознавање са местом, улогом и значајем институција и организација које се у свом раду баве унапређивањем положаја деце у Србији; - упознавање са националним законодавним оквиром чији је циљ заштита интереса деце; - разумевање места, улоге и одговорности државе, друштва, породице и детета у унапређивању положаја деце у једном друштву; - идентификовање особина, знања и вештина код		које су од значаја за њих и друштво... *Међународне организације које се баве унапређивањем положаја деце и заштитом њихових интереса* (1 час) Улога и значај организација као што су Уницеф, Унеско, Међународни комитет Црвеног крста, *Саве тхе цхилдрен…* *Положај деце у Србији* (8 часова) Анализа положаја деце у Србији (примери успешне заштите интереса деце и примери из којих се види да заштита није остварена). Институционални оквир - установе које се баве унапређивањем положаја деце и заштитом њихових интереса и одговарајућа законска регулатива у областима: социјалне заштите, безбедности, образовања, слободног времена, активног учешћа, запошљавања, заштите животне средине. Националне и локалне организације које се баве питањима деце и организације у којима деца узимају учешће (Пријатељи деце Србије, Центар за права детета, Наша Србија, Црвени крст Србије...). *Компетенције деце значајне за укључивање у активности које доприносе побољшању положаја деце у друштву* (2 часа) Особине, знања и вештине детета које су од значаја за преузимање активне улоге у друштву (осетљивост за проблеме других, добра информисаност, отвореност

	деце које су значајне за њихову активну улогу у унапређивању положаја деце у друштву; - разумевање улоге и значаја медија у савременом друштву; - унапређивање вештина критичког разматрања информација добијених преко различитих медија; - упознавање са улогом медија у креирању слике детета у друштву.		за нове идеје, тимски рад, иницијативност, самопоуздање, аргументовано изношење ставова....). *Активности за унапређивање положаја деце у Србији* (2 часа) Разматрање предлога ученика о могућим активностима друштва које би имале за циљ унапређење положаја деце у Србији и упућивање иницијатива и одабраних предлога одговарајућим установама.
		МЕДИЈИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ (11 часова)	*Медији у савременом друштву* (2 часа) Место, улога и значај медија. *Разумевање и тумачење медијских порука* (4 часа) Медији као извор информација; злоупотреба информација, изобиље информација, селекција информација, веродостојност информација. Утицај тачке гледишта на објективност информација. *Деца и медији* (5 часа) Улога медија у стварању слике о положају деце у једном друштву и начини на који се она приказују (деца као жртве, деца и образовање, деца и слободно време, деца са посебним потребама...). Учешће деце у медијима - могућности и начини. Анализа одабраног домаћег медија (ТВ, радио, интернет, дневне или недељне новине...) са циљем да се

			утврди како се у њему, колико често и на који начин, приказују деца. Разматрање предлога ученика који имају за циљ садржајније, веродостојније и у већем обиму представљање деце и њихових проблема у анализираном медију.
		ЗАВРШНИ ДЕО (3 часа)	*Шта носим са собом* (3 часа) Размена ученичких искустава о активностима реализованим на часовима *грађанског васпитања* у току осмог разреда и целокупног другог циклуса. Процена корисности и употребљивости стечених знања и вештина за свакодневни живот.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

8.РАЗРЕД

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА **VIII** РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Наставни предмет: **немачки језик**

Циљ: Циљ учења страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу

Годишњи фонд часова: 68

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разуме општи смисао и главне информације из уобичајених текстова који се односе на представљање и тражење/ давање информација личне природе; – тражи, саопшти, пренесе информације личне природе или податке о себи и другима; – у неколико повезаних исказа представи себе, своју ужу/ширу породицу и пријатеље користећи једноставнија језичка средства; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – размени информације које се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – повеже неколико исказа у краћи текст којим се	ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ **ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА**	Hallo/Servus/Grüß Gott Sarah, wie geht es dir? Guten Tag, Frau Bauer, wie geht es Ihnen? Danke, (mir geht es) sehr gut/ prima/ nicht schlecht. Leider schlecht. Es geht. Ich freue mich, dich kennen zu lernen. Freut mich! Es war schön. Ich hoffe, dich wiederzusehen. Bis bald! Bis dann! Ist Marion dein Vor- oder Nachname? – Mein Vorname. Und wie ist dein Nachname? – Kruggel. Seit wann leben sie in Deutschland? Sie sind vor 20 Jahren nach Deutschland gekommen./ Sie leben seit 20 Jahren hier in Bamberg. Wofür interessierst du dich? – Meistens für Sport, aber auch für Musik. Ich spiele Gitarre. Diese Gitarre habe ich bekommen, als ich 12 Jahre alt war. Er spielt gut Gitarre, obwohl er nicht die Musikschule besucht hat. Das sind meine Schulfreunde Maja und Philip. Wir trainieren jeden Tag/ zweimal

описују и пореде бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; – разуме краће низове исказа који се односе на предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи детаљније информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања и реагује на њих; – саопшти краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања; – разуме и на прикладан начин одговори на честитку, захвалност и извињење; – упути честитку, захвалност и извињење користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – разуме и следи краће низове упутстава у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – тражи и пружи неколико везаних једноставнијих упутстава у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на		pro Woche/ montags und freitags zusammen Judo im Sportverein „Spartak“. Samstags nehmen wir an Wettbewerben teil. Das ist Herr Baumgartner, mein neuer Nachbar. Er ärgert sich über die Kinder, wenn sie neben seinem Auto Ball spielen. Личне заменице Упитне речи (wer, woher, wo, wohin, wie…). Одређени и неодређени члан. Прилози за време, место и начин Правилно и неправилно поређење придева и прилога (gern, gut, viel) Садашње и прошло време (перфект и претерит помоћних и модалних глагола). Најфрекветнији глаголи са предложном допуном Зависно-сложене реченице (wenn, als, dass, ob, w-Wörter?, obwohl) (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Особености градова и области у земљама немачког говорног подручја.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Beschreib deine neue Mathelehrerin. Wie sieht sie aus? – Sie ist groß und schlank, hat rote lockige Haare und wunderschöne grüne Augen. Sie ist sehr gut und kann gut mit Schülern umgehen. Wie ist er? – Fleißig, zuverlässig, ordentlich, humorvoll und hilfsbereit. Wer ist der Junge, der neben Maria steht? Das ist Markus, den ich unlängst kennen gelernt habe. Fast food ist ungesund. Pommes

описивање радњи и ситуација у садашњости; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање способности и умећа у садашњости; – размени неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање искустава, догађаја и способности у прошлости; – размени неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише искуства, догађаје и способности из прошлости повезујући неколико краћих исказа у смислену целину; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања у будућности; – размени неколико исказа у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима у будућности; – саопшти планове, намере и предвиђања; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на жеље, интересовања, потребе, осете и осећања;		sind zu fett und zu salzig. Trotzdem esse ich sie gern. Dein Zimmer ist aber schön gemütlich. Es ist groß und hell, modern eingerichtet. Das Sofa, das in der Ecke steht, ist sehr bequem. Am besten gefällt mir der Balkon und der Blick von hier oben. Wie hat es dir der Film gefallen?Ich finde ihn ziemlich/ sehr/ total langweilig, das habe ich nicht erwartet. Meine Stadt ist klein, sie liegt am See und ist von Bergen umgeben. Sie ist für schöne bewaldete Umgebung bekannt. Serbien ist so groß wie Österreich, aber Deutschland ist viel größer als Serbien und Österreich. Ist Russland am größten? Именице. Личне заменице Упитне речи (wer, woher, wo, wohin, wie, welcher, welche, welches, was für ein…). Одређени и неодређени члан – употреба. Прилози за време, место и начин и појачавање особина (ganz, ziemlich, total, furchtbar, schrecklich…) Правилно и неправилно поређење придева и прилога (gern, gut, viel) Придевска промена са чланом. Садашње и прошло време (перфект и претерит). Релативне реченице уведене релативном заменицом у номинативу, генитиву, дативу и акузативу. (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља немачког говорног подручја (знаменитости, географске карактеристике и сл.)

– размени неколико повезаних информација у вези са жељама, интересовањима, осетима и осећањима; – искаже и образложи жеље, интересовања, потребе, осете и осећања; – разуме краће низове исказа који описују просторне односе, оријентацију и правац кретања; – затражи и пружи обавештења о просторним односима, оријентацији и правцу кретања; – разуме једноставније текстове који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени неколико информација које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на поседовање и припадање; – размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на поседовање и припадање; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање допадања и недопадања; – размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на изражавање допадања и недопадања и даје кратка образложења; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се	**ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ**	Es ist gesund, viel Obst zu essen, Sport zu treiben. Um wieviel Uhr treffen wir uns heute vor dem Kino? Um halb acht oder? Kommst du mit? – Du kannst den Bus Nummer 78 nehmen. Er fährt direkt zum Kino. Dort sehen wir uns, bis dann. Ich habe einen Praktikumsplatz in Berlin bekommen und muss Deutsch lernen, kannst du mir eine gute Sprachschule empfehlen? Kommst du morgen zu unserer Party? – Danke für die Einladung. Leider kann ich nicht kommen, denn ich bin am Samstag bei meinen Großeltern. Sie feiern ihren Hochzeitstag./ Danke für die Einladung, ich komme gerne. Wir gehen morgen ins Konzert. Hast du Lust mitzukommen?/ Hast du Lust auf das Konzert? – Natürlich. (Das ist ja eine) Superidee. Ich bin nicht daran interessiert. Wollen wir schwimmen gehen? – Gerne, ich schwimme gern. Wann denn? – Morgen um 8 Uhr hole ich dich ab. Einverstanden/Abgemacht. Du siehst blass aus. Du solltest in die frische Luft gehen. Wann hast du das letzte Mal dein Blutbild kontrolliert/ein Blutbild gemacht? Sollte за давање савета Модални и помоћни глаголи за изражавање предлога (möcht-, können/ könnt-, wollen, dürfen/dürft-, würd-) Заповедни начин Инфинитив са zu као допуна Прилози (deshalb, darum, deswegen) Везници за изражавање узрока (weil, da, denn) (Интер)културни

односе на изражавање мишљења; – тражи и саопшти мишљење, слагање/ неслагање и даје кратка образложења; – разуме краће низове исказа који се односе на количину, димензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и ценама.		садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Kannst du/Könntest du etwas langsamer/leiser sprechen? Ich verstehe dich nicht. Könnten Sie das Fenster aufmachen, es ist zu warm hier? Ich bitte dich um Hilfe. Ich bitte dich, mir zu helfen. Lass mich in Ruhe! Lass mich (bitte) ausreden! Der Lehrer teilte mit, dass der Unterricht morgen wegen seiner Krankheit ausfällt. Entschuldigung! Verzeihung! Entschuldige für/die/meine Verspätung! Tut mir leid, aber ich habe den Bus verpasst. Anna sagt, wir sollen alle Fenster zumachen, denn am Nachmittag kommt Gewitter. Ich gratuliere (dir/ euch/ Ihnen) zum Jubiläum. Alles Gute! Herzlichen Glückwunsch! Danke schön. Ich bedanke mich bei euch für die Geschenke, die ich bekommen habe. Модални глаголи и глагол lassen за изражавање молбе и захтева (облици индикатива и конјуктива) (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Ergänze die Sätze! Antwortet auf die Fragen! Ordne die Texte den Fotos zu. Unterstreiche alle Adjektive. Die Flaschen gehören in diesen Container. Diese Tabletten solltest du dreimal täglich einnehmen. Füllen Sie dieses Formular aus. Du solltest weniger Süßigkeiten essen und viel Wasser

		trinken. Wenn es stark regnet, musst du alle Fenster zumachen. Wenn du fertig bist, drücke die Taste Speichern/ die Speichertaste. Реалне кондиционалне реченице Заповедни начин. (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Wie lange brauchst du bis zur Schule? Ich brauche eine halbe Stunde zu Fuß. Aber wenn ich mit dem Bus fahre, (dann) brauche nur 10 Minuten. Die Schüler in Indien tragen Uniformen wie die Schüler in England, nicht wahr? Wenn du dich nicht regelmäßig bewegst, kannst du nicht gesund bleiben. Mein Vater geht montags ins Schwimmbad und freitags ins Fitnessstudio. Ich komme in 10 Minuten, bitte warte auf mich. Wir leben seit 5 Jahren in dieser Wohnung. Er fährt für drei Wochen nach Berlin. Während er in Berlin ist, kommen meine Großeltern zu mir zu Besuch. Презент за изражавање сталних и уобичајених радњи Везници (wenn, während) Предлози за изражавање времена (in, an, um, seit, für). (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи и у ширем друштвеном окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	Es war nett von dir, dass du auf meinen Hund aufgepasst hast, während ich beim Arzt war. Wo hast du gewohnt, als du Kind warst? Hast du

		dieses Buch schon gelesen? – Ja, vor 3 Jahren. Nach 8 Jahren hat er aufgehört Basketball zu trainieren. Wie hast du deine Ferien verbracht? – Zuerst bin ich mit meinen Eltern ans Meer gefahren und danach habe ich eine Sprachreise nach London gemacht. Es war super. Der Erste Weltkrieg ist 1914 ausgebrochen und hat vier Jahre gedauert. Während Mileva Maric mit Albert Einstein verheiratet war, hat sie ihm viel bei der Forschung geholfen und zu seinem Erfolg beigetragen. Перфект и претерит правилних и неправилних глагола Везници wenn, als, während, bis. Прилози за хронолошко ређање догађаја (zuerst, dann, danach, schließlich) Интер)културни садржаји: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Ich gehe morgen zum Zahnarzt, denn ich habe starke Zahnschmerzen. Unsere Tante Maria kommt in zwei Stunden zu uns. Ich muss noch schnell einkaufen gehen. Sie isst gern Eis. Nach dem Studium wirst du bestimmt bei deinem Vater in der Firma arbeiten. Ich vermute, dass er im Ausland studieren wird. Ich glaube, der Regen hört bald auf. Ich hoffe, der Regen wird bald aufhören. Ich hoffe, dass der Regen bald aufhört. Dann können wir wandern gehen. Was hast du am Sonntagnachmittag vor? – Nichts, ich möchte mich ein bisschen erholen. Was wirst

		du Hans in Belgrad zeigen, wenn er zu Besuch kommt? Was sind eure Pläne für das nächste Wochenende? Wir könnten einen Ausflug machen. Презент и футур Конјунктив помоћних и модалних глагола Везници (wenn, sobald). (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Wofür interessierst du dich? Woran bist du interessiert? - Ich möchte gern Wasserski fahren. Ich würde das gern versuchen. Weißt du zufällig, wo man das lernen kann? Ich habe keinen Hund, aber ich hätte gern einen. Dann würde ich mit ihm jeden Tag spazieren gehen/ Gassi gehen. Hast du ein Hobby? – Eigentlich nicht, aber ich habe eine Sammlung von Postkarten von Belgrad. Bist du müde? – Ja sehr, und es ist mir kalt. Vielleicht habe ich Fieber. – Lege dich ins Bett und nimm ein Aspirin. Gute Besserung. Ich fühle mich ziemlich einsam, seitdem wir hierher umgezogen sind. Warum ärgert er sich über seine Kinder? Vielleicht haben sie schlechte Noten, oder? Ich bin von unserem Spiel enttäuscht. Das war nicht unser glücklicher Tag. Er hat sich so gefreut, als er dieses Stipendium bekommen hat. Wofür interessiert sich deine Schwester? Sie ist an Mode interessiert. Sie kauft ständig Klamotten und Modemagazine. Unser Sportlehrer war sehr stolz auf uns, als wir die Medaille

		gewonnen haben. Глаголи са предложним објектом. Конјуктив за изражавање жеље (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Können/Könnten Sie mir sagen, wie ich zum Stadion komme? Entschuldigung, wo ist die nächste Bushaltestelle? – Gehen Sie nur geradeaus und dann die zweite Straße links. Wo finde ich den Hauptbahnhof? Was ist dieses weiße Gebäude gegenüber dem Rathaus? Wir sind an der Donau vorbeigefahren. Mein Haus ist nicht weit weg von der Bushaltestelle (entfernt). Wo ist der Fahrkartenautomat? – Da drüben. Das Wetter ist schön, geh raus und verbringe nicht die ganze Zeit drinnen vor dem Computer. Kommt er aus Süddeutschland? – Ja, sein Ort ist liegt im Südwesten. Er liegt an einem wunderschönen See. Предлози за изражавање положаја и просторних односа Прилози за изражавање просторних односа Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин. (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА	Der Schulleiter hat Handyverbot eingeführt. Wir

	ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	müssen unsere Handys vor dem Unterricht ausschalten und auf dem Tisch liegen lassen. Wie sind die Regeln an deiner Schule? Du darfst diese Grünfläche nicht betreten. Das ist nicht gestattet. An Regeln muss man sich halten. Meine Eltern haben mir verboten, ins Konzert zu gehen, weil ich morgen einen Mathetest schreibe. In Deutschland wird der Müll getrennt und das musst du berücksichtigen, solange du in Deutschland lebst. Rauchen verboten. Tiere füttern ist nicht erlaubt! Eintritt gesperrt! Lass mich schlafen! Lass uns in Ruhe! Zucker ist nicht erlaubt, während du diese Diät hältst. In der Bibliothek muss man leise sein. Заповедни начин Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе Lassen + инфинитив. (Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Wessen Schultasche ist das? – Peters, denke ich. Er sitzt hier. Gehört das Auto Marions Vater? Gehört das Auto dem Vater von Marion? Das ist meine Sonnenbrille. Er ist der Onkel meines besten Freundes/ von meinem besten Freund. Ist das dein Fahrrad? – Ja, (es ist) meins. Du kannst es haben und fahren, wenn du willst. Der Pulli gefällt mir sehr, ich muss ihn haben. Mir passt die Größe dieser Bluse nicht. Der Roman „Die Brücke über die

		Drina“, dessen Autor Ivo Andrić ist, hat den (größten) Preis bekommen. Саксонски генитив са именицом у једнини и множини Присвојни детерминативи Генитив Питања са Wessen? (Интер)културни садржаји: однос према својој и туђој имовини.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Was machst du in deiner Freizeit am liebsten? – Skaten. Mir gefällt dieser Song sehr. Der Sänger ist einfach Spitze. Ich finde Schwimmen sehr gesund. Ich mag Skilaufen, ich freue mich immer über die Winterferien, wenn wir in die Berge fahren. Ich liebe Tiere. Deshalb helfe ich oft in einem Tierheim. Was macht dir Spaß? - Basteln Sie genießt, wenn sie ihren Morgenkaffee auf der Terrasse trinkt. Meine Schwester mag lieber Cola als Fanta. Und du? Was bevorzugst du? Hörbücher oder gedruckte Bücher? Ich habe meine Tante gern. Sie ist sehr lieb. Придевска промена Поређење придева Питања са Wie? Welcher, welche, welches? Was für ein? (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Ich denke/meine/glaube/ vermute, dass Fast Food der Gesundheit schaden kann. Ich finde, Fast Food kann auch schmecken. Ich teile auch deine Meinung. Meiner Meinung/Ansicht nach gibt es in Deutschland das beste Brot. Ist Novak nicht unser erfolgreichster Sportler? Doch / Da teile ich nicht

		deine Meinung. Paris ist die schönste Metropole, nicht wahr? Ich finde ihren Rock zu kurz. Findest du (es) auch? Wer gewinnt das Spiel, was denkst/glaubst du? Ich finde das Kleid nicht so schön, obwohl es so teuer ist. Er sagt, dass ihm der neue Mathelehrer gut gefällt. Nur weiß er noch nicht, ob er streng ist. Везници dass, w.-Wörter?, ob, obwohl (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	Wie viele Einwohner hat Belgrad? Etwa 1,7 Millionen. Der Rhein ist mehr als 1200 m lang. Wie hoch ist das höchste Gebäude der Welt? – 829 Meter, das ist ein Wolkenkratzer in Dubai. Wie groß bist du? – 1,87. Er wohnt im fünften Stock. Wie weit ist Novi Sad von Belgrad entfernt? – Ich denke, 80km. Wie groß ist deine Wohnung? – Die Grundfläche beträgt 76 Quadratmeter. Was brauchst du für diesen Kuchen? – 250 Gramm Mehl, 10 Eier, eine Tafel Schokolade. Основни бројеви преко 1000 Мерне јединице Упитне речи, комбиноване са wie wie groß, wie weit, wie hoch… (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура; метрички и неметрички систем мерних јединица.

Начин остваривања програма:

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује

програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази.

Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

– говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

– наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

– битно је значење језичке поруке;

– знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких

објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истражи-вачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на налоге наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл).

Игре примерене узрасту. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење“ исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих

активности, извештај/дневник са путова-ња, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифе-стације).

Разумевање писаног језика:

– уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

– одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

– извршавање прочитаних упутстава и наредби;

– ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом.

Писмено изражавање:

– проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи и слично);

– повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустра-цијама;

– попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);

– писање честитки и разгледница;

– писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних - у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни.

Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

– познавање теме;

– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

– читање ради усмеравања;

– читање ради информисаности;

– читање ради праћења упутстава;

– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;

– посебну информацију,

– потпуну информацију;

– скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд), води белешке, са-чини презентације и слично.Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способ-ности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.Прогресија означава процес који подразумева усвајање стра-тегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интере-совање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);

– степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног пи-сања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошкогизлагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информа-ција);

– излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)
Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
– читањем писаног текста пред публиком;
– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
– реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

– размену информација,
– спонтану конверзацију,
– неформалну или формалну дискусију, дебату,
– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједни-це/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији се језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од њего-ве сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање

граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније грама-тичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао на-ставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) пре-цизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада.

Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о

напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начи-ни провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности којесу примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа.

Таква правила и организација процеса вред-новања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуни-кацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вреднова-ња и подстичу га на преузимање одговорности за властито плани-рање и унапређивање процеса учења.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧУВАРЕ ПРИРОДЕ

8.РАЗРЕД

(1 час недељно, 34 часова годишње)

Циљ наставе изборног предмета чувари природе јесте развијање пожељног понашања у складу са принципима одрживости, етичности и права будућих генерација Природни ресурси (богатства) - дефиниција подела и значај. Обновљиви и необновљиви природни ресурси. Жива бића као природни ресурс. Одрживо коришћење ресурса.

Задаци наставе предмета чувари природе су да ученици: развијају образовање за заштиту животне средине; развијају вредности, ставове, вештине и понашање у складу са одрживим развојем; развијају здрав однос према себи и другима; умеју да на основу стечених знања изаберу квалитетне и здраве стилове живота;примењују рационално коришћење природних ресурса; препознају изворе загађивања и уочавају последице; стичу способност за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема; развијају радозналост, активно учествовање и одговорност; поседују развијену свест о личном ангажовању у заштити и очувању животне средине, природе и биодиверзитета.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ЧОВЕКА У ПРИРОДИ

Утицаји човека на животну средину. Концепт одрживог развоја.Природна равнотежа. Спровођење акција у заштити и очувању животне средине (мали пројекти). Вођење сопствене економије и економије природе (мали пројекти). Квалитетан и здрав стил живота (мали пројекти).

ПРИРОДНА БОГАТСТВА (РЕСУРСИ) И ОДРЖИВО КОРИШЋЕЊЕ

Природни реурси Србије и одрживо коришћење.Енергетска ефикасност.Одрживо коришћење.

БИОДИВЕРЗИТЕТ - БИОЛОШКА РАЗНОВРСНОСТ

Дефиниција и појам биодиверзитета. Угрожавање биодиверзитета. Нестајање врста и заштита.

Спровођење акција - заштита и одрживост животне средине.

ИЗВОРИ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Појам,извори и врсте загађивања.Природна равнотежа. Глобалне промене,глобално загревање и последице. Смањење загађења од отпада. Рециклажа.

I.НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наведени садржаји програма поред основног теоријског приступа поседују и активан приступ који је усмерен ка практичној реализацији ван учионице и ка изради малих пројеката. Овако конципиран програм даје велике могућности наставницима и ученицима да га на креативан начин реализују сходно условима, могућностима и времену. Улога наставника је да уз примену различитих метода рада подстичу и усмеравају интересовање и креативност ученика у покушају да самостално објасне узроке и последице човековог дејства на животну средину. Оперативна разрада програмских садржаја препуштена је наставницима који сами креирају време, место извођења и број часова за одређене теме.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ

8.РАЗРЕД

Циљ:

-да развију ликовно- естетски сензибилитет (осетљивост) за спонтани ритам бојених мрља, линија, текстуру, светлину, боју и чулну осетљивост и осећајност за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима;

- покажу интересе и способности за самостално откривање визуелних појава и законитости света облика: светло- тамно, облик- боја, простор, композиција;
- посматрају и естетски доживљавају дела ликовне уметности;
- развију љубав према ликовном наслеђу;
- оспособе се за стваралачко преношење визуелно- ликовних искустава у природно-друштвена научна подручја и тако развијају интересовање за оплемењивање и заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења;
- развију способност за креативно и апстрактно мишљење;
- развију способност сарадње и самопоуздања у тимском раду;
- развију индивидуално истраживање односа ликовних елемената на примерима националног и светског ликовног уметничког наслеђа

Годишњи фонд часова: 36-реализују се као блок часови у оквиру мешовитих група

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
- стварање различитих вредности линија и површина -опажање ритма линија, боја, облика - развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја; стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да	**ЦРТАЊЕ**	Енформел 2 1 1 Ритмичко хармонијска комопзиција чисте боје и форме 2 1 1 Систем низања тачака боје и облика и волумена према одређеној шеми 2 1 1 Визуелна метафорика (Површинско обликовање) 2 1 1 Слободно компоновање и фантастика

упознају њихова визуелна и ликовна својства -развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање		
-развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу -подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде. -опажање боја -асоцијације у низу покретне слике: боје,мрље,цртежи,облици	**СЛИКАЊЕ**	1.Енформел 2.Ритмичко хармонијска комопзиција чисте боје и форме 3.Систем низања тачака боје и облика и волумена према одређеној шеми 4.Визуелна метафорика (Површинско обликовање) 5.Слободно компоновање и фантастика
-стварање различитихвредности форме (конвексно,конкавно,отворен о,затворено) -чврсти материјали, меки -упознавање са ситном пластиком -практична примена усвојеног градива кроз израду плитког рељефа и слободне скулптуре -развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење -развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу	**ВАЈАЊЕ**	1.Визуелна метафорика(амблем, тродимензионално обликовање) 2.Контраст, јединство и доминанта у простору

- развијају способност за креативно и апстрактно мишљење -репродукције 2д и 3д уметничких дела и уочавање разлика - демонстрација рада у појединим материјалима глина, глинамол…		

Начин остваривања програма:

Цртање

-објашњавање, дискусија, дијалог, демонстрација
- показивање основних цртачких техника
- објашњавање и упознавање са основним ликовним елементима
- индивидуални рад и рад у групама
- коректуре и естетске анализе (заједно са ученицима)
- рад по природи (моделу)
- посете културним институцијама (музеји, галерије)

Сликање

- објашњавање, разговор
- демонстрирање осн.сликарских техника
- показивање репродукција познатих сликара (чисте и замућене боје)
- креирање вежби и њихова примена - коректуре и ест. анализе
- рад по природи и рад из маште
- посета галерији или музеју

Вајање

- кроз разговор и објашњавање упознавање ученика са основним вајарским материјалима и техникама
- репродукције 2д и 3д уметничких дела и уочавање разлика
- демонстрација рада у појединим материјалима- глина, глинамол…
- индивидуални, рад у пару и групи са ученицима
- рад по природи
- коректура и естетска анализа

4. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Школски програм реализује се кроз обавезни, изборни и факултативни део. Обавезни део школског програма обухвата предмете и садржаје који су обавезни за све ученике одређеног нивоа и врсте образовања. Изборни део школског програма обухвата обавезне изборне предмете и изборне наставне предмете. Факултативни део школског програма обухавата садржаје којима се задовољавају интереси ученика, у складу са могућностима школе, као и садржаје и облике слободних активности (хор, оркестар, екскурзије, секције, културне и друге активности...). Циљеви и програмски задаци су јасно и прецизно одређени по разредима и доприносе ефикаснијој реализацији наставног сижеа. За остваривање циљева школског програма значајно је ефикасно планирање на годишњем и месечном нивоу, као и припремања наставника за свакодневну наставу. На часовима ће се користити најразличитији активни приступи рада са децом како бисмо максимално допринели развоју сваког појединца.

При остваривању школског програма водиће се рачуна о:

- разноврсности циљева и задатака образовања и васпитања
- захтевима одређене науке или других релевантних дисциплина
- врстама садржаја које је потребно функционално везати
- узрасним карактеристикама и могућностима ученика
- потребама и интересовањима ученика
- постојећим условима у школи и циљевима зацртаним Школским развојним планом и процесом самовредновања
- свему осталом што је битно за образовни процес

Методе ће бити разрађене по појединим предметима у оперативним програмима

5. ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ОЦЕЊИВАЊЕ УЧЕНИКА

Праћење ученика подразумева:

- тестирање и процењивање когнитивне, социјалне, емоционалне и зрелости ученика како би се осигурали оптимални услови за испољавање и развијање свих потенцијала и пружила одговарајућа помоћ уколико за то постоји потреба.
- праћење постигнућа ученика током школске године.

Наставник у поступку праћења ученика прикупља и бележи податке о постигнућима ученика, процесу учења, напредовању и развоју ученика током године у прописаној евиденцији и својој педагошкој документацији. За праћење напредовања ученика користе се самостални радови ученика који се чувају у форми портфолија.

Под педагошком документацијом сматра се писана документација наставника која садржи: личне податке о ученику и његовим индивидуалним својствима која су од значаја за постигнуће, податке о провери постигнућа, ангажовању ученика и напредовању, датим препорукама, понашању ученика и друге податке од значаја за рад са учеником и његово напредовање.

Школа предвиђа екстерно и интерно праћење постигнућа ученика. Циљ праћења је индивидуализација наставног процеса у целини. Екстерним системом се врши провера постигнућа ученика два пута у току основношколског образовања, на крају четвртог и осмог разреда. Интерна провере напредовања ученика од стране школе врше се од другог разреда у оквиру иницијаног и критеријумског теста. Иницијалним тестом на почетку школске године наставници процењује предходна постигнућа ученика у оквиру предмета или теме, која су од значаја за предмет, а у функцији планирања рада наставника. Критеријумским тестом наставници добијају информације о постигнућу и напредовању ученика, што омогућава индивидуализован приступ у даљем раду.

Родитељи су такође у могућности да прате напредовање своје деце током школске године и путем писаних извештаја, које добијају на крају сваког тромесечја, на полугодишту и на крају године. У извештајима се, осим напредовања ученика, родитељи информишу и о свим аспектима развоја, социјализацији, радним навикама, интересовањима и мотивисаности ученика за рад.

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања прописаних циљева, исхода и стандарда постигнућа ученика у току савладавања школског програма. Током оцењивања ученика користиће се Правилник о оцењивању ученика основне школе. У првом разреду оцењивање је описно, а од другог до осмог разреда примењује се бројчано оцењивање. Праћење развоја, напредовања и остварености постигнућа ученика у току школске године обавља се формативним и сумативним оцењивањем.

Формативно оцењивање - јесте редовно проверавање постигнућа ученика, садржи повратну информацију и препоруке за даље напредовање - оцена је описна и бројчана. Провера остварености образовних постигнућа (усмена, кратка писмена) се не најављује и може да се организује и на часовима обраде и увежбавања и евидентира се у педагошкој документацији наставника (досије ученика).

Сумативно оцењивање - јесте вредновање постигнућа на крају програмске целине (теме) или за класификациони период из предмета и владања- оцена је бројчана и уноси се у дневник образовно-васпитног рада. Провера остварености образовних постигнућа (усмена, писмена) на крају програмске целине се планира, а вредновање, односно оцењивање најављује.

6. ПРОГРАМИ КОЈЕ РЕАЛИЗУЈЕ ШКОЛА

6.1 ПРОГРАМ ДОПУНСКЕ И ДОДАТНЕ НАСТАВА

Циљ допунске наставе је прилагођавање (индивидуализација) наставних садржаја одређеног предмета ученицима који из било ког разлога имају тешкоћа у савладавању програма како би им се омогућило усвајање програма и развој њихових способности.

Задаци допунске наставе:

- Усвајање наставих садржаја које ученици нису усвојили током редовне наставе.
- Усвајање наставних садржаја предвиђених наставним планом и програмом на основном нивоу.
- Увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутства за свладавање потешкоћа у учењу.
- Пружање индивидуалне помоћи ученицима у учењу и бољем разумевању наставних садржаја.
- Пружање помоћи ученицима који раде по прилагођеном програму.
- Пружање помоћи ученицима који због болести, слабог предзнања или из било ког другог разлога нису усвојили одређено наставно градиво.
- Развијање самопоуздања и редовног учења и вежбања и јачање мотивације ученика.

Допунска настава се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад. На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба занемарити, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

Начин остваривања програма:

Извршиће се благовремена идентификација ученика за које је потребно организовати допунску наставу. Одељењско веће и сви наставници ће пратити потребе за допунским радом, предлагати ученике, предмете, број часова и анализирати квалитет

и резултате рада у допунској настави. Са ученицима ће се обавити разговори да би се утврдило на које тешкоће и проблеме наилазе у учењу. Ученицима ће радити задатке и садржаје који су посебно припремљени, радиће се групно, тимски, индивидуално. Понављањем и проверавањем стећиће се увид у то како су ученици научили и схватили образовне-васпитне садржаје.

Циљ додатне наставе је да се омогући ученицима од четвртог до осмог разреда да у складу са својим посебним интересовањима и склоностима развију своје способности и прошире знања.

1. **За додатни рад опредељују се ученици од 3. до 8. разреда** изнад просечних способности и посебних интересовања за наставни предмет, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе. То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у 1., 2. и 3. разреду. Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до 3. разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. **Додатни рад се организује и изводи** за ученике од 3. до 8. разреда, један час недељно током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. **Додатни рад** - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе садржајима (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине, које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом, ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулисати (похвале, награде)

4. **Уочавање потенцијално даровитих ученика** у овој области остварује се непосредним праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрама, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља и применом одређених инструмената од стране школског психолога или педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. Програмом рада обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари у целини оријентационе садржаје програма. Битно је да планирани садржаји програма буду у

складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад се **може реализовати као индивидуализовани** (примерен појединим ученицима) и **групни** (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте садржаје програма додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. **Улога наставника у додатном раду је специфична.** У сарадњи са учеником (евентуално - родитељима и школским педагогом или психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада.Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, у извесној мери непосреднији и ближи него у редовној настави.

7. У додатном раду са ученицима **наставник прати и евидентира** њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење садржаја и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. **Ученици се самостално опредељују за додатни рад** (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из предмета, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада - додатном раду, на пример)

6.2. ПРОГРАМ КУЛТУРНИХ АКТИВНОСТИ ШКОЛЕ

Циљ културне делатности школе је унапређивање образовно-васпитног рада у школи и општег културног и образовног рада у друштвеној средини, развијање дечјег стваралаштва, интересовања и склоности и афирмација свих ваннаставних активности које се реализују у школи.

Задаци школе у остваривању културних и друштвених активности су да:

- успостави и организује сарадњу са породицом и свим чиниоцима друштвене средине ради јединственог деловања на васпитање и развој деце и омладине,
- предлаже и унапређује програме културних и друштвених активности и методе повезивања школе и друштвене средине,
- омогући утицај друштвене средине (учешће културних и других институција на остваривању програма образовно-васпитног рада),
- стално доприноси подизању и развијању културе рада и живљења у друштвеној средини,
- обезбеди учешће ученика, наставника и школе као целине у културном и друштвеном животу средине
- поштује и прати афинитете ученика, њихова интересовања, склоности, таленте, амбиције са циљем да се поспеше креативност, инвентивност, маштовитост, заједништво и колективни дух, ангажованост према друштвеној и социјалној стварности, свест о сопственим вредностима и њиховој надградњи, људске врлине и квалитети.

Начин остваривања програма

Програм културних активности школе остварује се организацијом изложби, приредби, прослава, концерата, смотри, ... Реализатори културних активности најчешће су ученици и Ученички парламент. У реализацији Програма културних активности значајна погодност за нашу школу је то што су нам у близини све важне установе културе као што су библиотека, Културни центар: галерија, биоскоп, гостујућа позоришта, секције, а са којима остварујемо добру сарадњу. Ученици који желе да се баве програмима културе и истраживањима изван школе укључују се у разне активности клубова, удружења, сликарске секције, музичких удружења, интересних група и других организационих форми које код толентованих ученика помажу да се оствари посебна склоност ка уметности или уметничком стваралаштву.

Програмски садржаји:

Свечани пријем првака, обележавање Дечије недеље, обележавање школске славе Св. Саве (свечана академија), изложба ликовних и литерарних радова, обележавање Дана школе и празника (Нова година, Ускрс), посете позоришту, биоскопу, библиотеци, Сајму књига, Путокази (сајам образовања), учешће на смотри рецитатора, обележавање значајних датума (националних и међународних), прослава мале матуре, дана заљубљених.

6. 3. ПРОГРАМ ШКОЛСКОГ СПОРТА И СПОРТСКИХ АКТИВНОСТИ

Ради подстицања правилног развоја и развијања свести о значају здравља и његовог очувања, потребно је ученике укључивати у што више спортских активности које ће допринети реализацији циљева физичког васпитања.

Циљ програма школског спорта јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, допринесе интегралном развоју личности ученика, развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада, развоју свести о важности сопственог здравља и безбедности, очување и унапређивање здравља, развијање здравих стилова живота и превенција насиља, наркоманије и деликвенције.

Задаци
- подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела
- развој и усавршавање моторичких способности
- стицање моторичких умења која су као садржаји утврђени програмом и стицање теоријских знања
 неопходних за њихово усвајање
- формирање морално-вољних квалитета личности
- оспособљавање ученика да стечена знања, умења и навике користе у свакодневним условима
 живота и рада
- стицање и развијање свести о потреби здравља,чувања здравља и заштити природе и човекове
 средине

Програмски садржаји:

Учешће на кросу РТС-а, организовање недеље школског спорта, спортских турнира, организовање штафетних игара за ученике од првог до осмог разреда, међуодељенских такмичења и унутар одељењска такичења у малом фудбалу, одбојци и кошарци и одбојка, учешће на уличним тркама у којима ће учествовати ученици од петог до осмог разреда..

Прва недеља школског спорта планира се у току обележавања Дечије недеље.Организоваће се спортске активности за све ученике школе, у складу са њиховим узрастом и могућностима.

Организовање турнира за ученике од петог до осмог разреда (мали фудбал, одбојка, кошарка и рукомет) у оквиру програма поводом Дана школе на којим ће учествовати и ученици из других школа, организовање турнира на којим ће учествовати родитељи и наставници ученика од првог до осмог разреда

Начин остваривања програма:

Рад по групама (екипама) и индивидуално.Такмичења ће се спроводити у сали за физичко васпитање и на спољашњим спортским теренима, водиће се рачуна о фер-плеј игри, о мерама безбедности и регуларности организовања спортских активности.

6.4 ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Програм заштите утврђује се на основу анализе стања безбедности, присутности различитих облика и интензитета насиља, злостављања и занемаривања у Школи, специфичности Школе и резултата самовредновања и вредновања квалитета рада Школе.

Програмом заштите обезбеђују се услове за сигурно и подстицајно одрастање и развој ученика, заштиту од свих облика насиља, злостављања и занемаривања и социјалну реинтеграцију детета и ученика које је извршило, односно било изложено насиљу, злостављању или занемаривању. Програмом заштите од насиља, злостављања и занемаривања Школа одређује мере и активности које обезбеђују развијање и неговање позитивне атмосфере и безбедно окружење, дефинише превентивне и интервентне активности, одговорна лица и временску динамику остваривања.

ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМОВА

Под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног, односно понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог.

Насиље и злостављање сматра се насиље запосленог према детету, ученику, другом запосленом, родитељу, односно другом законском заступнику (у даљем тексту: родитељ); ученика према другом детету, ученику или запосленом; родитеља према свом детету, другом детету и ученику, запосленом као и према трећем лицу.

Физичко насиље и злостављање је понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; физичко кажњавање ученика од стране запослених и других одраслих особа.

Психичко насиље и злостављање је понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства ученика или запосленог.

Социјално насиље и злостављање је понашање којим се искључује ученик из групе вршњака и различитих облика социјалних активности, одвајањем од других, неприхватањем по основу различитости, ускраћивањем информација, изоловањем од заједнице, ускраћивањем задовољавања социјалних потреба.

Дискриминација је социјално насиље и представља свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лице или групе лица, као и на чланове њихових породица или њима блиска лица на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, статусу мигранта, односно расељеног лица, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, социјалном и културном пореклу, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, сметњи у развоју и инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.

Сексуално насиље и злостављање је понашање којим се ученик сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно дорастао или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације.

Дигитално насиље и злостављање је злоупотреба информационих технологија која може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства и остварује се слањем порука електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта *(web site)*, четовањем, укључивањем у форуме, социјалне мреже и сл.

Насилни екстремизам је промовисање, заговарање, подржавање, припремање и учествовање у идеолошки мотивисаном насиљу за остваривање друштвених, економских, верских, политичких и других циљева.

Трговина људима је врбовање, превожење, пребацивање, скривање или примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем у циљу експлоатације.

Експлоатација је рад који није у најбољем интересу детета и ученика, а у корист је другог лица, установе или организације. Ове активности могу да имају за последицу угрожавање физичког или менталног здравља, моралног, социјалног и емоционалног развоја детета и ученика, његову економску зависност, ускраћивање права на образовање и слободу избора.

Занемаривање у Школи обухвата: ускраћивање појединих облика образовно-васпитног рада неопходних ученику; нереаговање на сумњу о занемаривању или на занемаривање од стране родитеља; пропусте у обављању надзора и заштите ученика од повређивања, самоповређивања, употребе алкохола, дувана, наркотичког средства или психоактивне супстанце, укључивања у деструктивне групе и организације и др.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПРОГРАМА

Принципи на којима се заснива овај Програм и поступање на основу њега, односе се на:

• право на живот, опстанак и развој
• најбољи интерес детета, уз обезбеђивање поверљивости података
• спречавање дискриминације, што значи обухватање свих ученика овим Програмом
• активно учешће ученика, које се обезбеђује правовременим информисањем и давањем могућности да искажу своје мишљење

ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

Циљ програма је превенција свих облика насилничког понашања, као и стручна интервенција у ситуацијама потенцијалног или стварног насилничког понашања ученика,родитеља, наставника или других лица.

Циљеви Програма у превенцији су:

• Подстицање и развијање климе прихватања, толеранције и међусобног уважавања
• Идентификација безбедносних ризика у школи увидом у документацију, непосредно окружење евидентирањем критичних места у школи, анкетирањем ученика,наставника и родитеља
• Повећање осетљивости свих који су укључени у живот и рад школе, на препознавање насиља и злостављања
•Унапређење способности свих учесника у школском животу – наставног и ваннаставног особља, ученика, родитеља, локалне заједнице – за уочавање, препознавање и решавање проблема насиља
• Оспособљавање свих запослених и родитеља за рано препознавање знакова у понашању деце који указују на потенцијално насилно понашање
• Пружање помоћи ученицима у савладавању личних проблема и проблема у учењу
• Изграђивање и примена норми понашања, информисање о правилима и кућном реду

• Дефинисање процедура и поступака реаговања на насиље и информисање свих учесника у школском животу о томе
• Омогућавање свим ученицима који имају сазнања о могућем насилном акту да без излагања опасности врше пријављивање насиља
• Спровођење психо-социјалног програма превенције кроз обуку за ненасилну комуникацију, самоконтролу реаговања и понашања, превазилажење стреса, учење социјалних вештина
• Сарадња са родитељима путем Савета, родитељских састанака, индивидуалних и групних разговора
• Сарадња са службама ван школе које посредно и непосредно могу помоћи на превазилажењу проблема насиља у школи

Циљеви Програма у интервенцији су:
• Спровођење процедура и поступака реаговања у ситуацијама насиља
• Праћење и евидентирање врста и учесталости насиља и процењивање ефикасности спровођења Програма заштите
• Рад на отклањању последица насиља и интеграција ученика у заједницу вршњака
• Саветодавни рад са ученицима који трпе насиље, врше насиље или су посматрачи насиља

ПРЕВЕНТИВНЕ АКТИВНОСТИ

Превенцију насиља, злостављања и занемаривања чине мере и активности којима се у установи ствара сигурно и подстицајно окружење, негује атмосфера сарадње, уважавања и конструктивне комуникације.
Превентивним активностима се:
1) подиже ниво свести и осетљивости детета и ученика, родитеља и свих запослених за препознавање свих облика насиља, злостављања и занемаривања;
2) негује атмосфера сарадње и толеранције, уважавања и конструктивне комуникације у којој се не толерише насиље, злостављање и занемаривање;
3) истичу и унапређују знања, вештине и ставови потребни за креирање безбедног и подстицајног окружења и конструктивно реаговање на насиље;
4) унапређује познавање процедура за пријављивање и поступање код детета и ученика, родитеља и свих запослених у случају сумње или сазнања о свим облицима насиља, злостављања и занемаривања, обезбеђује заштита детета и ученика, родитеља и свих запослених од насиља, злостављања и занемаривања;
5) подстиче усвајање позитивних норми и облика понашања, учење вештина конструктивне комуникације и развијање емпатије.
6) остварује упознавање са видовима и стратегијама пружања одговарајуће подршке и разумевања различитих облика комуникација и понашања ученика са тешкоћама и сметњама у развоју и инвалидитетом.
7) развијају социоемоционалне компетенције деце и ученика, родитеља и запослених (свест о себи, свест о другима, саморегулација, одговорно доношење одлука и др.).

Деца и ученици, родитељи и запослени заједнички планирају, осмишљавају и спроводе превентивне активности, начине информисања о садржајима, мерама и активностима за спречавање и заштиту од насиља, злостављања и занемаривања.

У оквиру превенције насиља и злостављања установа остварује васпитни рад, појачан васпитни рад и васпитни рад који је у интензитету примерен потребама,

специфичностима установе и најбољем интересу детета, самостално или у сарадњи са другим надлежним органима, организацијама и службама.

Превентивне активности заједнички планирају и спроводе ученици, родитељи и запослени.

АКТИВНОСТ	**НОСИОЦИ**	**ВРЕМЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ**
Формирање Тима за заштиту ученика од насиља за наредну школску годину	Директор	Август
Анализа стања, праћења насиља, злостављања и занемаривања, вредновања квалитета и ефикасности предузетих мера и активности у области превенције и интервенције	Тим за заштиту ученика од насиља	Август
Анкетирање наставника, ученика и родитеља и утврђивање њихових предлога за унапређивање безбедности у школи	Тим за заштиту ученика од насиља	Септембар
Израда Акционог плана превентивних активности за наредну школску годину	Тим за заштиту ученика од насиља	Септембар
Организовање дежурства запослених	Директор и Тим за заштиту деце од насиља	Септембар
Усклађивање постојећих подзаконских аката школе са Законом и Посебним протоколом за заштиту ученика од насиља	Секретар	На почетку школске године
Дефинисање правила понашања и последица кршења правила понашања	Тим за заштиту деце од насиља, Ученички парламент	На почетку школске године
Сарадња са Тимом за инклузивно образовање	Тим за заштиту деце од насиља, Тим за инклузивно образовање	У току школске године
Информисање ученика и родитеља о Тиму и његовим активностима и упућивање у могућност тражења помоћи и подршке од Тима	Одељењске старешине	На почетку школске године
Предавање за родитеље : - Како препознати и како се понашати уколико ваше дете трпи насиље?	Одељењске старешине	На почетку школске године
Формирање вршњачког тима за заштиту ученика од насиља	Координатор ученичког парламента	Септембар
Коришћење наставних садржаја у превенцији насиља	Наставници	У току школске године
Организовање слободних активности према предлозима Ученичког парламента	Директор и Тим за заштиту деце од насиља, Ученички парламент	У току школске године

Школска спортска такмичења/ спортски дан посвећен безбедном и сигурном школском окружењу (кошарка, фудбал, рукомет и одбојка)	Наставници	У току школске године
Обележавање Дечје недеље	Одељењске старешине, ПП служба и Ученички парламент	Октобар
Обележавање 19. новембра- Светског дана борбе против злостављања деце	Ученички парламент, Тим за заштиту ученика од насиља	Новембар
Обележавање Светског дана толеранције	Ученички парламент, наставници грађанског васпитања и верске наставе	Новембар
Радионице за ученике: - Ненасилна комуникација - Умеће комуникације	Стручна служба,одељењске старешине	У току школске године
Групни рад са родитељима на родитељским састанцима: -Насиље у школи и породици, - Ненасилна комуникација и конструктивно решавање конфликата, -Развојне потребе и проблеми деце школског узраста	Одељенске старешине, стручна служба, директор школе	У току школске год.
Умрежавање и сарадња са релевантним установама (спољашња заштитна мрежа)	Директор,ПП служба, одељењске старешине	У току школске год.

СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ		
САДРЖАЈ	**НАЧИН РЕАЛИЗАЦИЈЕ**	**РЕАЛИЗАТОР**
Обука запослених за примену Посебног протокола за заштиту деце-ученика од насиља у образовно- васпитним установама (за наставнике који нису прошли програм обуке)	Стручна служба	Август
Предавања за наставнике: - Примена индикатора за прелиминарну идентификацију жртава трговине људима - Како препознати ризичне облике понашања ученика и како реаговати	Стручна служба	У току школске године
Превенција и решавање дисциплинских проблема у настави	Каталога акредитованих програма стручног усавршавања.	У току школске године

Примена реституције (принципи, значај преговарања, важност постизања договора...)	Каталога акредитованих програма стручног усавршавања.	У току школске године
Управљање дисциплином и партнерска комуникација	Каталога акредитованих програма стручног усавршавања.	У току школске године

ИНТЕРВЕНТНЕ АКТИВНОСТИ

Школа интервенише увек када постоји сумња или сазнање да дете и ученик трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира на то где се оно догодило, где се догађа или где се припрема.

Редослед поступања у интервенцији

1.**Сазнање о насиљу** или откривање насиља одвија се непосредним увидом да је насиље у току или посредно, препознавањем спољашњих знакова или поверавањем самог детета или треће особе.

2.**Заустављање насиља** је обавеза свих запослених у установи,као и да позове помоћ уколико процени да не може самостално да делује.

3.**Смиривање ситуације** подразумева обезбеђивање сигурности за ученика, удаљавање из ризичне ситуације.

4.**Обавештавање родитеља** и предузимање хитних акција по потреби (пружање прве помоћи, обезбеђивање лекарске помоћи, обавештавање полиције и центра за социјални рад) обавља се одмах након заустављања насиља и злостављања. Уколико родитељ није доступан или његово обавештавање није у најбољем интересу детета и ученика, установа одмах обавештава центар за социјални рад.

5.**Консултације** у школи се врше ради: разјашњавања околности, анализирања чињеница на што објективнији начин, процене нивоа насиља и злостављања, нивоа ризика и предузимања одговарајућих мера и активности, избегавања конфузије и спречавања некоординисане акције. У консултације у установи укључују се: одељењски старешина, дежурни наставник, психолог, педагог, тим за заштиту, директор, ученички парламент.

Уколико у току консултација у установи директор и тим за заштиту, услед сложених околности не могу са сигурношћу да процене ниво насиља, злостављања и занемаривања, као и да одреде мере и активности, у консултације укључују надлежне органе и друге организације и службе: Министарство просвете – школску управу, центар за социјални рад, полицију, здравствену службу и др.

6. **Мере и активности** предузимају се за све нивое насиља и злостављања. Оперативни план заштите сачињава се за конкретну ситуацију другог и трећег нивоа за сву децу и ученике - учеснике насиља и злостављања (оне који трпе, који чине и који су сведоци насиља и злостављања).

7.**Ефекте предузетих мера** и активности прати установа (одељењски старешина, тим за заштиту, психолог и педагог) ради провере успешности, даљег планирања заштите и других активности школе.

Интеревенција према нивоима насиља, злостављања и занемаривања

Ниво насиља и злостављања условљава и предузимање одређених интервентних мера и активности.

На првом нивоу активности предузима самостално одељењски старешина у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са васпитном групом, одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално.

На другом нивоу активности предузима одељењски старешина у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу појачаног васпитног рада. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитно-дисциплински поступак и изриче меру, у складу са Законом.

На трећем нивоу активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних органа, организација и служби (центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе). Уколико присуство родитеља није у најбољем интересу ученика, тј. може да му штети, угрози његову безбедност или омета поступак у установи, директор обавештава центар за социјални рад, односно полицију. Када су извршиоци насиља ученици старости до 14 година против којих се не може поднети прекршајна или кривична пријава, нити покренути прекршајни и кривични поступак, на овом узрасту се искључиво примењују мере из надлежности образовно-васпитног система, здравственог система и система социјалне заштите. У раду са учеником до 14 година родитељ има обавезу да се укључи у појачан, односно по интензитету примерен потребама ученика васпитни рад. За трећи ниво насиља и злостављања директор установе подноси пријаву надлежним органима, организацијама и службама и обавештава Министарство, односно надлежну школску управу, у року од 24 сата. Процена нивоа насиља у року од 24 сата утврђује се на састанку тима за заштиту. Уколико ученици бораве у дому, обавештава се и одељење надлежно за послове ученичког и студентског стандарда. Пре пријаве обавља се разговор са родитељима, осим ако тим за заштиту процени да тиме може да буде угрожен најбољи интерес детета и ученика, о чему обавештава полицију или надлежног јавног тужиоца и надлежни центар за социјални рад.

Права, обавезе и одговорности свих у установи у превенцији насиља, злостављања и занемаривања

Ради превенције насиља, злостављања и занемаривања установа је дужна да упозна све запослене, децу, ученике и родитеље са њиховим правима, обавезама и одговорностима, прописаним законом.

У установи одељењски старешина, васпитач, наставник и стручни сарадник избором одговарајућих садржаја и начина рада доприносе стицању квалитетних знања и вештина и формирању вредносних ставова за узајамно разумевање, уважавање различитости, конструктивно превазилажење сукоба и др.

У израду ИОП а се, уколико постоји потреба, укључује се представник Тима за заштиту ради планирања активности у оквиру ИОПа, а у вези са заштитом од насиља.

Одељењски старешина, васпитач, наставник и стручни сарадник је дужан да обезбеди заштиту детета и ученика од произвољног или незаконитог мешања у његову приватност, породицу, дом или преписку, као и заштиту од незаконитих напада на његову част и углед.

Запослени не сме својим понашањем да изазове или допринесе насиљу, злостављању и занемаривању.

Ученици, као одговорни учесници у образовању и васпитању, ради превенције насиља, злостављања и занемаривања, обавезни су да: уважавају и поштују личност других - деце, ученика, запослених, родитеља и трећих лица; поштују правила установе и све оне акте којима се уређују њихова права, обавезе и одговорности; активно учествују у раду одељењске заједнице; пружају вршњачку подршку; као чланови ученичког парламента и школског одбора, посебно доприносе и учествују у превентивним

активностима; својим понашањем не изазивају, доприносе или учествују у насиљу и злостављању.

Родитељ је дужан да, у најбољем интересу детета и ученика: сарађује са установом; учествује у превентивним мерама и активностима; уважава и поштује личност свог детета, друге деце и ученика, запослених, других родитеља и трећих лица.

Родитељ не сме својим понашањем у установи да изазове или допринесе појави насиља, злостављања и занемаривања према детету, ученику, запосленом, другом родитељу и трећим лицима, а када то учини директор је дужан да одмах о томе обавести јавног тужиоца и полицију, а након тога електронским путем надлежну школску управу.

Родитељ има обавезу и одговорност, у складу са законом којим се уређују основане система образовања и васпитања, да на позив школе узме активно учешће у свим облицима васпитног рада са учеником, односно да сарађује са школом у поступку заштите ученика од насиља. Ако се родитељ не одазове на позив школе, у складу са законом школа подноси прекршајну, односно кривичну пријаву за утврђивање одговорности родитеља и обраћа се надлежном центру за социјални рад да против родитеља предузме мере из своје надлежности.

Улоге и одговорности запослених и ученика у школи када постоји сумња на насиље или се насиље догоди

ДЕЖУРНИ НАСТАВНИК
• дежура у складу са распоредом;
• уочава и пријављује случај;
• покреће процес заштите детета (реагује одмах у случају насилног понашања, користећи неку од стратегија);
• обавештава одељењског старешину о случају;
• евидентира случај у књигу дежурстава и попуњава образац за евиденцију насилног понашања;
• сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља.

ОДЕЉЕЊСКИ СТАРЕШИНА
• уочава случајеве насилног понашања и реагује одмах;
• учествује у процесу заштите деце;
• разговара са учесницима насиља;
• информише родитеље и сарађује са њима;
• по потреби, сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља;
• планира и изводи активности у оквиру ЧОС ;
• прати ефекте предузетих мера;
• евидентира и води документацију о случају; прибавља потпис родитеља
• по потреби, комуницира са релевантним установама.

ТИМ, ПЕДАГОГ, ПСИХОЛОГ
• уочава случајеве насилног понашања;
• покреће процес заштите детета, реагује одмах;
• обавештава одељењског старешину и сарађује са њим;
• по потреби, разговара са родитељима;
• пружа помоћ и подршку деци/ученицима, наставницима;
• разматра случај (2. и 3. ниво) и осмишљава мере заштите;
• обавља консултације, предлаже заштитне мере, прати ефекте предузетих мера;
• по потреби, сарађује са другим установама;

• евидентира случај.

ПОМОЋНО-ТЕХНИЧКО ОСОБЉЕ
• уочава и пријављује случајеве насилног понашања;
• прекида насиље.

УЧЕНИЦИ, ДЕЦА
• дежурају заједно са наставницима на одморима;
• уочавају случајеве насилног понашања;
• траже помоћ одраслих;
• пријављују одељењском старешини;
• учествују у мерама заштите.

ВОЂЕЊЕ ЕВИДЕНЦИЈЕ И ДОКУМЕНТАЦИЈЕ

Запослени у школи воде евиденцију о појавама насиља у образац за евиденцију о случајевима насиља који садржи:

- Шта се догодило ?
- Ко су учесници ?
- Како је пријављено насиље ?
- Врсте интервенције?
- Какве су последице?
- Који су исходи предузетих корака?
- На који начин су укључени родитељи, одељенски старешина, стручна служба?
- Праћење ефеката предузетих мера.

Одељењски старешина бележи насиље на првом нивоу; прати и процењује делотворност предузетих мера и активности; подноси извештај тиму за заштиту, у складу са динамиком.

Психолог или педагог бележи насиље на другом и трећем нивоу; води и чува документацију (службене белешке, податке о лицу, догађају, предузетим радњама и др.);у сарадњи са одељенским старешином израђује оперативни план заштите за ученике;прати остваривање конкретних планова заштите другог и трећег нивоа; подноси извештај тиму за заштиту, у складу са динамиком.

ПРАЋЕЊЕ ЕФЕКАТА ПРЕДУЗЕТИХ МЕРА

Одељењски старешина и стручна служба прате ефекте предузетих мера. Прате:

- понашање ученика који је трпео насиље (да ли се повлачи, да ли постаје агресивно, да ли тражи подршку и на који начин...) и ученика који се понашао насилно (да ли наставља са нападима, да ли тражи друге жртве, да ли га група одбацује, да ли га група подржава...);
- како реагују пасивни посматрачи (да ли се обраћају старијима за помоћ, да ли сви знају како да се повежу са унутрашњом заштитном мрежом и ко је њихова особа од поверења, да ли се препознаје страх, да ли сами предузимају неке акције и сл.);
- шта се дешава у одељењу (да ли се издвајају нове групе, каква је атмосфера ...);
- колико су родитељи сарадници у активностима на смањивању насиља;
- како функционише Тим и унутрашња заштитина мрежа (где су слабе тачке и шта се може боље);
- колико су друге институције (спољна заштитна мрежа) укључене и који су ефекти њиховог укључивања.

Уколико се увиди да се ситуација насиља понавља, усложњава и постаје ризичнија и опаснија, неопходно је предузети следеће заштитне мере:

- појачати опрез свих запослених и дежурних наставника и ученика
- укључити у рад родитеље и школског полицајца
- наставити са индивидуалним радом - психолог школе
- укључити стручњаке из других установа (из спољашње заштитне мреже)

ИЗВЕШТАВАЊЕ

Тим квартално извештава Наставничко веће, а полугодишње Школски одбор и савет родитеља Школе о реализацији и ефектима превентивних и интервентних мера и активности.

Извештавање о појединим случајевима насиља врши директор школе водећи рачуна о поверљивости података, заштити приватности стављајући интересе детета изнад интереса родитеља, школе, струке и др.

Подаци до којих се дође су поверљиви и могу се ставити на располагање само службеним лицима ангажованим у поступцима заштите деце од насиља.

ПРОЦЕЊИВАЊЕ ЕФЕКАТА ПРИМЕНЕ ПРОГРАМА

На основу евиденције о случајевима насиља праћење ефеката предузетих мера ће извршити Тим за заштиту ученика од насиља преко следећих **индикатора:**

- броја и нивоа облика насилног понашања
- број случајева насилног понашања са позитивним ефектима у односу на укупан број пријављених у току школске године
- однос пријављених облика насилног понашања текуће и претходне школске године
- однос броја случајева насилног понашања са позитивним ефектима текуће и претходне школске године
- анализа упитника проведеног међу ученицима о степену безбедности у школи.

ИЗВЕШТАЈ О ОСТВАРИВАЊУ ПРОГРАМА

Извештај о остваривању Програма заштите је саставни део Годишњег изештаја о раду Школе и доставља се Министарству просвете, односно надлежној школској управи. Извештај садржи, нарочито: анализу ефеката превентивних мера и активности и резултате самовредновања у овој области, број и врсту случајева насиља, злостављања и занемаривања, предузете интервентне мере и активности, као и њихове ефекте.

АКЦИОНИ ПЛАН ПРЕВЕНТИВНИХ АКТИВНОСТИ

На основу анализа стања, праћења насиља, злостављања и занемаривања, вредновања квалитета и ефикасности предузетих мера и активности у области превенције у предходној школској години, Школа утврђује Акциони план превентивних активности за наредну школску годину. Акциони план превентивних активности је саставни део Годишњег плана рада школе.

6.5. ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ МАЛОЛЕТНИЧКЕ ДЕЛИКВЕНЦИЈЕ

(Превенција насиља и употребе средстава зависности и наркотика)

„**Малолетничка делинквенција** се односи на делинквенцију која је извршена од стране малолетног лица.По нашем закону то је особа узраста од 14 до напуњених 18 година живота.Дете или млада особа као учинилац кривичног дела има посебан третман у законским прописима већине земаља због психосоцијалних карактеристика развојног периода у ком се налазе“.

ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА:

1.Да ученици стекну знања која су битна за формирање ставова, вредности и понашања карактеристичних за здраву личност способна да одабере друштвено пожељан стил понашања,

2. Да се ученици упознају са правилима која се односе на забрану коришћења психоактивних супстанци (ПАС),

3.Да се код ученика формирају механизми одбрамбеног понашања, да препознају ситуације које су погодне за коришћење ПАС-а и да им се супроставе.

Превентивне активности програма су у саставу свих облика рада у школи (редовна настава, слободне активности, посебно програмиране активности и манифестације). Програм се реализује и кроз програм здравствене заштите ученика, програм социјалне заштите ученика, програм заштите ученика од насиља, занемаривања и злостављања, програм унапређења васпитно образовног рада.

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ	**Начин реализације**	**Носиоци реализације**
Шта су правила и вредности	радионице	одељенски старешина
Шта је одговорно понашање	радионице	одељенски старешина
Како потреба да нас други прихвате утиче на понашање	радионица	одељенски старешина
Информисање родитеља о порасту насиља међу школском децом и укључивање родитеља у рад на сузбијању оваквог понашања.	излагање на родитељским састанцима	одељенски старешина, директор
Истраживачки рад о ставовима младих везаних за наркоманију и присутност болести зависности међу ученицима	валидни инструменти	актив стручних сарадника
Штетност ПАС-а и безнадежна будућност особа које их користе	предавање	медицински радник
Обрада проблема везаних за алкохолизам, пушење. Последице коришћења алкохола и дувана.	предавања, разговори, радионице, плакати	медицински радник
Презентација резултата анкете ученицима, родитељима и наставницима; Предавање за	предавање	психолог, медиц. радници

родитеље и наставнике о Проблемима болести зависности		
Ангажовање ученика у прикупљању и презентовању података везаних за болести зависности	зидне новине, писане вежбе....	одељенски старешина

6.6. ПРОГРАМ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

Циљ програма слободних активности школе јесте јачање образовно-васпитне делатности школе, подстицање индивидуалних склоности и интересовања, садржајно и целисходно коришћење слободног времена, као и богаћење друштвеног живота и разоноде ученика, развијање и неговање другарства и пријатељства.

Кроз слободне активности биће реализовани следећи **васпитно-образовни задаци**:
1. подстицај стваралаштва
2. задовољење интелектуалне радозналости
3. пружање могућности за заједничку игру, забаву и разоноду
4. омогућавање заједничке спортске активности и испуњавање дела слободног времена корисним
садржајем

Садржаји који се реализују у оквиру слободних активности су из области науке, технике, културе, уметности, медија и спорта. Школа посебну пажњу посвећује формирању музичке и драмске групе ученика, школског листа и спортских секција.

Начин остваривања програма

У слободне активности укључују се ученици 1-8 разреда, с тим да се стални облици слободних активности организују за ученике 4-8 разреда. За ученике 1-3 разреда слободне активности ће се организовати као повремене интересне активности у оквиру одељења. На тај начин ученици ће моћи да се опробају у разноврсним садржајима и активностима.

У складу са интересовањима ученика и кадровско - материјалним условима за ученике 1-8 разреда организоваћемо неке од следећих слободне активности: културно- уметничка (литерарна, рецитаторска, новинарска, драмска и ликовна секција), природно-математичка (математичка секција, млади физичари, млади хемичари, млади биолози, еколошка секција), друштвено-језичка (историјска, географска, лингвистичка секција, љубитељи страних језика) и спортско-рекреативне активности (атлетика, гимнастика, кошарка, фудбал и одбојка).

6.7. ПРОГРАМ ПРОФЕСИОНАЛНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ

Циљевима образовања и васпитања предвиђено је да школа обезбеђује за све ученике, између осталог, оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота; развој кључних компетенција потребних за живот у савременом друштву, оспособљавање за рад и занимање стварањем стручних компетенција у складу са захтевима занимања, развојем савремене науке, економије, технике и технологије.

Циљ програма:

Од школске 2013/14. године, програм ПО реализује се кроз пројекат Професионална оријентација на прелазу у средњу школу за ученика 7. и 8. разреда који има за циљ успостављање функционалног и одрживог програма професионалне оријентације за ученике који завршавају основну школу.

Основни циљ програма професионалне оријентације је подстицање развоја личности ученика до промишљене, ваљане и реалне одлуке о избору школе и занимања, планирање каријере и укључивање у свет рада.

Концепт програма ПО остварује се кроз пет модула:

1. Самоспознаја: препознавање сопствених капацитета, способности, интересовања, вредности и склоности.

2. Информисање о занимањима: прикупљање информација о занимањима, анализа и структурисан начин обраде информација тако да се омогући добра информисаност при одлучивању о избору занимања.

3. Могућности школовања: упознавање могућности школовања и каријере које воде до остварења жељеног занимања.

4. Реални сусрети са светом рада и занимања: сусрет са представницима занимања, распитивање о занимању и испробавање занимања у предузећима/организацијама/установама/средњим школама како би млади проверили и употпунили сопствене слике о свету рада и занимања.

5. Одлука о избору занимања: анализа сопственог пута професионалне оријентације и доношење самосталне одлуке о избору школе/занимања.

За ученике од 1. до 6. разреда циљ је да ученици препознају своје способности, склоности, интересовања, таленте, жеље што је полазна основа у процесу одлучивања за избор будућег образовања и занимања. Такође је важно да се упознају са светом занимања. Извори информисања могу бити чланови породице, пријатељи и познаници, наставници, педагози и психолози, сарадници у Заводу за запошљавање, који се баве професионалном оријентацијом, штампа, електронски медији, савремени дигитални медији - интернет, брошуре и књиге.

Начин остваривања програма:

За ученике од 1. до 6. разреда професионална оријентација се реализује кроз обавезне и изборне наставне предмете, ЧОС и слободне активности.

За ученике 7. и 8. разреда свих пет фаза реализује се у интерактивним радионицама, са активним укључивањем родитеља и партнера из света рада. Ученици/ученице завршних разреда основне школе имају приступ савременом моделу професионалне оријентације; активно одлучују о избору школе и занимања у складу са сопственим интересовањима, способностима, потребама и визијом целоживотног учења; стичу знања и развијају животне вештине неопходне у сусрету са динамичним и променљивим светом рада; преносе искуство вршњацима кроз рад вршњачких тимова за професионалну оријентацију у школи.

Програм подразумева укључивање родитеља/старатеља у процес професионалне оријентације њиховог детета пре свега као подршку у самосталном одлучивању. Родитељи се охрабрују да развијају сопствене компетенције за родитељство у циљу оснаживања детета за доношење самосталне одлуке о избору школе и занимања. Укључују се путем родитељских састанака, заједничких радионица са децом и реалних сусрета у којима учествују као представници занимања и презентери сопственог пута каријере.

Тим за професионалну орјентацију кога чине одељенске старешине осмих разреда и педагог саставили су план и програм професионалне орјентације по ком се реализација програмских задатака остварује у оквиру садржаја редовне наставе (кроз различите наставне предмете). Носиоци реализације програмских задатака професионалне орјентације су педагог, одељенске старешине и предметни наставници.

6.8. ПРОГРАМ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

Циљ здравствене заштите је изграђивање личности оспособљене да брине за сопствено здравље и развој физичких и психичких способности као и њихово оспособљавање за здрав живот и рад.
Усвајање генеративних, трансферних и функционалних знања и вештина од значаја за унапређење и очување здравља и гледање на здравље појединца као на опште добро; подизање
и унапређење здравствене свести ученика; здрав развој личности кроз покретање позитивних
емоција, формирање правилних ставова према здрављу и животу, спровођење позитивних акција за здравље,усвајање навика које унапређују здравље ученика, наставника, родитеља. Такође, школа сарађује са здравственом установом у циљу спровођења здравствене заштите ученика (лекарски прегледи, систематски прегледи, вакцинација).

Задаци здравствене заштите ученика су:

- Стицање знања, формирање ставова и понашања ученика у складу са здравим начином живота: правилна исхрана; хигијенске навике; физичка активност; превенција болести зависности; хуманизација односа међу половима; квалитетан суживот у заједници; промовисање позитивних социјалних интеракција у циљу очувања здравља; мотивисање и оспособљавање ученика да буду активни учесници у очувању свога здравља, развијање одговорног односа према себи и другима, превенција негативних облика понашања значајних за очување здравља
- Унапређивање хигијенских и радних услова у школи и елиминисање утицаја који штетно делују на здравље
- Остваривање активног односа и узајамне сарадње школе, породице и заједнице ради утицања на развој, заштиту и унапређење здравља ученика.

Овим програмом су обухваћени сви ученици I – VIII разреда.

Непосредна здравствена заштита ученика се остварује у Дому здравља у Апатину и обухвата бригу о здрављу и развоју ученика, предузимање мера за спречавање обољења, чување и побољшање здравља, откривање обољења и лечење оболелих.

У оквиру превентивног рада на здравственој заштити ученика обавља се:

- Преглед ученика пре уписа у I разред
- Вакцинација и ревакцинација
- Систематски прегледи
- Контролни прегледи ученика код којих се на систематском прегледу пронађе неко обољење
- Прегледи ученика пре спортских такмичења
- Специјални преглед особља које раде са намирницама у школској кухињи
- Комисијско ослобађање од физичког васпитања (делимично или потпуно)
- Контрола кухиње (услови рада, снабдевање робом, намирницама, чување и издавање намирница, издавање хране и уклањање отпадних материја)
- Контрола санитарно хигијенских услова живота и рада
- Превентивна заштита зуба

Начин реализације програма:

Овај програм ће се реализовати кроз План и програм рада ОС, кроз часове редовне наставе, кроз програм здравственог васпитања, Програм школског спорта и спортских активности и предавања за ученике.

У оквиру плана и програма ОС обрађиваће се следећи садржаји: одржавање хигијене прибора, тела и гардеробе, хигијена радног места и простора у кући и школи, правилна исхрана, правилно држање тела, значај физичке активности за очување здравља, полне разлике између дечака и девојчица, пубертет, најчешће болести и њихова превенција, где се лечимо, алкохол, пушење, наркоманија, сида.

Праћење реализације програма здравствене заштите ће се вршити увидом у педагошку документацију - дневнике О-В рада, записнике стручних органа и тимова и праћењем реализације планираних активности.

6.9. ПРОГРАМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Циљ програма социјалне заштите у школи је унапређивање социјалног и породичног статуса ученика како би се створили оптимални услови за раст, развој и напредовање ученика. Поред образовних задатака као примарних, школа има задатак да подстиче и унапређује социјални статус ученика. Такође треба да развија вештина за живот у демократском друштву које се остварују садржајима и активностима којима се доприноси да је ученик способан да активно, компетентно, критички и одговорно учествује у животу школе, заједница којима припада, као и у ширем демократском друштву руководећи се правима и одговорностима које има као припадник заједнице. Прихвата и поштује друге као аутономне и једнако вредне особе. Својим активностима у заједници доприноси заштити и неговању људских права, хуманистичких вредности и основних демократских вредности и принципа. Бирају културе и традиције које ће неговати и афирмисати, поштујући право других да негују и афирмишу другачије културе и традиције. Поштује равноправност различитих заједница и њихових традиција и идентитета. Посебно води рачуна о могућој маргинализацији или дискриминацији своје или других заједница и активно изражава солидарност са онима који су дискриминисани или маргинализовани. У ситуацији када је заинтересован уме да се удружује са другима како би ангажовано, толерантно, аргументовано и критички заступали одређене ставове, интересе и политике поштујући права оних који заступају супротстављене иницијативе, тако и релевантне норме, правила и процедуре за доношење одлука.

Задаци су праћење породичног и социјалног статуса ученика, промена које се током времена дешавају на том плану и спровођење планираних мера. У домену својих могућности школа настоји да побољша положај ученика угрожених социо-екомомском или породичном ситуацијом обезбеђивањем помоћи или упућивањем у надлежне установе. Оснаживање ученика за прихватање и поштовање других као аутономних и једнако вредних особа како би допринели заштити и неговању људских права, хуманистичких вредности и основних демократских вредности и принципа.

Активности :

- Прибављање радног материјала за децу лошег материјалног статуса

- Набавка књига
- Гратис путовања на излете, екскурзије
- Осигурање ученика
- Бесплатна ужина
- Подршка ученицима којима је потребна подршка стручног лица
- Хуманитарне акције на нивоу школе
- Подела пакетића за нову годину и у другим приликама
- Сарадња са Црвеним крстом Апатин
- Сарадња са Центром за социјални рад Апатин
- Радионице за ученике које имају за циљ развијање емпатије према ученицима из осетљивих група

Носиоци активности су сви – ученици, наставници, стручна служба, директор и родитељи.
Начин реализације: Активности се прво реализују у школи где стручни сарадници уз сарадњу учитеља уочавају социјални проблем независно да ли је повезан са понашањем ученика и/или чланова породице. Уколико је потребно, стручни сарадник обавештава Центар за социјални рад који даље преузима потребне активности у складу са својим овлашћењима.

6.10. ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Циљ програма заштите животне средине јесте развој еколошке свести, стицање знања, формирање навика и умења које ће ученици примењивати у очувању природе и заштити животне средине, еколошке етике и заштите животиња, организовано учествовање у конкретним акцијама заштите и унапређења животне средине, као и очување природних ресурса, односно упознавање са коришћењем и рационалном употребом тих ресурса у области енергетике.

Садржаји програма: екологија, значај озелењавања, заштита и уређење природне и радне средине, загађивање воде, ваздуха, земљишта и хране, унапређивање животне средине и познавање основних појмова из екологије, учешће у раду Покрета горана на нивоу града, као и у Друштву за заштиту животиња.

Начин остваривања програма

Програм заштите животне средине реализоваће се кроз часове редовне наставе и ваннаставних активности, радом секције „Млади еколози“, екскурзије ученика, израде литерарних и ликовних радова, учешћа на конкурсима, изложбама, фотографисањем, прикупљањем материјала. Школа доприноси заштити животне средине остваривањем програма заштите животне средине – локалним еколошким акцијама, заједничким активностима школе, родитеља, односно старатеља и јединице локалне самоуправе у анализи стања животне средине и акција за заштиту животне средине.

У оквиру овог програма ученици се информишу о значају очувања животне средине, са посебним освртом на њихов лични допринос, уз реализацију заједничких акција на нивоу школе и локалне заједнице. На часовима одељењског старешине у свим узрастима обрађују се теме у вези са заштитом животнр средине Посебне активности реализују наставници биологије у редовоној настави и са еколошком секцијом. У редовној настави приликом обраде пригодних тема (Свет око нас, Природа и друштво,

географија, биологија, физика, хемија, ТИО) ученици ће добити информације о загађивачима ваздуха, глобалном отопљавању, променама у клими и њиховом утицају на живот на планети, значају одрживе енергије, значај селекције отпада, рециклаже истог.

Активности:

- Реализација тема на ЧОС-у о значају очувања животне средине
- Реализација тема на часовима обавезних и изборних предмета
  Прича о озонској рупи
  Како да спасемо земљу
  Животиње које нестају
  Израда паноа ликовних радова: (Загађење животне околине , Сањај о оваквој планети Земљи),
  Уређење одељенских паноа
  Одржавање школског дворишта
- Рад еколошке секције
- Укључивање у акције локалне заједнице
- Сакупљење секундарних сировина
- Уређење школског дворишта и учионица

Обележавање датума важних за екологију
- Дан Планете земље , 22.април
- Међународни дан озонског омотача (16. Септембар)
- Светски дан заштите животиња (4. Октобар)
- Светски дан здраве хране (16. Октобар)
- Светски дан вода (22. Март)
- Светски дан животне средине (5. Јун)

6.11. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНОМ САМОУПРАВОМ

Локална самоуправа значајно утиче на рад школе, а првенствено кроз различите облике финансирања, од свакодневног рада, до унапређења материјално-техничких услова и подршке ученицима из осетљивих група. Одељење за друштвене делатности, односно просветна инспекција прати рад школе, а такође и друге инспекцијске службе.

Активности:

- Финансирање превоза ученика и наставника
- Израда различитих финансијских извештаја и финнсијских планова, рачуни, извода, потраживања школе, полугодишњи и годишњи извештаји
- Избор предсавника локалне самоуправе у Школски одбор
- Учешће на пројектима за средства унапређења материјално-техничких услова рада
- Присуство различитим састанцима везаним за рад школе (Школски одбор...)
- Присуство представника локалне самоуправе у неким активностима школе
- Разни инспекцијски прегледи везани за припремљеност школе за рад и рад током године

6.12. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ

Програмом сарадње са породицом, школа дефинише области, садржај и облике сарадње са родитељима, односно старатељима ученика, који обухватају детаљно информисање, саветовање, укључивање у наставне и остале активности школе и консултовање у доношењу одлука око безбедносних, наставних, организационих и финансијских питања, с циљем унапређивања квалитета образовања и васпитања, као и обезбеђивања свеобухватности и трајности васпитно-образовних утицаја.

Циљеви:

- омогућавање координације, усклађивања, синхронизације, повезивања активности породице и школе у процесу васпитања,
- пружање помоћи породици у реализацији њене васпитне функције,
- обезбеђивање услова за оптималан развој детета,
- међусобно информисање,
- педагошко образовање родитеља
- ангажовање родитеља у остваривању задатака школе

Задаци :

- информисање родитеља о њиховим правима и обавезама,те начинима укључивања у рад Школе,
- задовољавање потреба породице и њених циљева,
- едуковање родитеља кроз информисање и пружање адекватног модела васпитања и образовања,
- развијање партнерског деловања породице и школе у образовању и васпитању ученика,
- обезбеђивање редовне, трајне и квалитетне сарадње породице и Школе,
- остваривање позитивне интеракције наставник- родитељ,

- обезбеђивање информисаности родитеља о променама у образовању које се остварују у школи и код ученика, као и о свим дешавањима у животу Школе.

ОБЛАСТИ САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ:

1.Информисање родитеља и старатеља

Родитељи/старатељи треба да буду детаљно информисани о свим аспектима школског живота и образовног процеса који се посредно или непосредно тичу њихове деце и њих, као и о могућностима на које све начине могу да се укључују у рад школе и да дају свој допринос унапређењу квалитета васпитно-образовног процеса.

Ова област сарадње породице и Школе одвија се кроз следеће облике рада:

- креирање странице намење родитељима на сајту Школе
- организовање *Отворених врата* – термина када родитељи имају могућност да са наставницима разговарају о раду и напредовању ученика
- месечно организовање *Отвореног дана*, када родитељи, односно старатељи могу да присуствују образовно-васпитном раду.
- уређивање огласне табле за родитеље у просторијама Школе
- редовно вођење електронског дневника и ажурирање података
- организовање и реализација родитељских састанака

2.Укључивање родитеља и старатеља у наставне и остале активности

Родитељи би требало да се подстичу да се укључују у образовни процес на више различитих начина, и то као:

- асистенти у настави, сарадници и асистенти у реализацији програма секција,
- едукатори деце у областима у којима су професионалци/експерти кроз учешће у различитим образовним пројектима који се одвијају у школи/у које је школа укључена,
- сарадници за обезбеђивање безбедног окружења у школи, у процесу професионалне оријентације, при организацији и реализацији приредби, изложби, спортских и других такмичења и сличних активности у Школи, сарадници и асистенти у реализацији излета, посета, екскурзија ученика, у организацији и реализацији радионица, хуманитарних акција и сличних активности,
- учесници у стручним тимовима које директор формира по потреби, као евалуатори васпитно-образовног рада и квалитета рада установе кроз процес самовредновања квалитета васпитно-образовне праксе, родитељи ученика из осетљивих и маргинализованих група (социјална ускраћеност, сметње у развоју, инвалидитет и др.) имају могућност да учествују у изради и реализацији индивидуалног образовног плана, и друго.

3.Укључивање родитеља и старатеља у процес одлучивања

Овај облик сарадње пружа родитељима информације о организацији живота и рада школе, а својим учешћем они доприносе побољшању услова и рада школе. Поред учешћа у планирању и организацији, родитељи треба да су стално присутни, јер то доприноси учвршћивању односа породице и школе.Законска регулатива је прописала обавезно укључивање родитеља у процес одлучивања и то кроз:

- укључивање родитеља у Савет родитеља Школе,
- укључивање родитеља у Школски одбор,

- укључивање родитеља у рад свих тимова на нивоу школе (самовредновање, развојно планирање, сарадња са локалном заједницом и породицом и сл.),
- испитивање потреба и очекивања родитеља анкетирањем на крају сваког полугодишта,
- родитељи ученика из осетљивих и маргинализованих група (социјална ускраћеност, сметње у развоју, инвалидитет и др.) имају могућност да учествују у индивидуалном образовном плану, да по потреби предлажу спољне сараднике у тиму који се бави образовним планом, као и да дају одобрење за спровођење тог индивидуалног образовног плана.

4.Едукација и саветодавни рад са породицом

Будући да су родитељи у највећој мери упућени на сарадњу са наставницима и са њима имају најучесталије контакте, важан задатак наставника је да креирају такву атмосферу у којој ће родитељи бити подстакнути да се укључују на различите начине и да доприносе животу учионице/школе без страха да ће то бити протумачено као мешање улога, тј. мешање у професионалну улогу наставника. Унапређивање компетенција родитеља за педагошко деловање и пружање подршке ученицима Школа организује кроз следеће облике рада:

- едукација кроз организовање мини предавања на родитељским састанцима,
- организовање трибина и радионица за заинтересоване родитеље,
- формирање Клуба родитеља,
- израда Водича за родитеље (публикованог на сајту Школе),
- ангажовање родитеља као едукатора других родитеља о проблемима који су релевантни за родитељску популацију, а за које су поједини родитељи стручни.

НАЧИН И ПОСТУПАК ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА:

Сарадња са породицомодвија се одвија плански и систематски током целе године и подразумева укључивање породице у планирање, реализацију и евалуацију те сарадње. Активности у оквиру сарадње са породицом реализују се на основу Развојног плана Школе и Годишњег плана Школе и то кроз:

- план рада Савета родитеља,
- план рада директора школе,
- план рада стручних сарадника,
- план за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања,
- планове рада стручних већа,
- планове одељењских већа,
- планове одељењских старешина,
- план рада секција,
- план професионалне орјентације,
- план здравствене превенције.

6.13. ПРОГРАМ ПРИЛАГОЂАВАЊА НА ШКОЛСКУ СРЕДИНУ

Програмом прилагођавања на школску средину школа дефинише активности које обухватају детаљно информисање новопридошлих ученика и наставника.

Циљеви:

- омогућавање координације, усклађивања, синхронизације, повезивања активности ученика и наставника;
- пружање помоћи наставницима у реализацији радних задатак;
- обезбеђивање услова за бржу адаптацију ученика,
- међусобно информисање.

Задаци :

- информисање новопридошлих ученика и наставника о њиховим правима и обавезама, те начинима укључивања у рад Школе;
- развијање партнерског односа актера образовања у школи.

Активности намењене новопридошлим ученицима:

-упознавање ученика и родитеља са директором школе и стручном службом;
-разговор са стручном службом – прикупљање информација о детету и претходном школовању;
-упознавање ученика и родитеља са одељенским старешином;
-упознавање ученика и родитеља са школским простором, дневним и недељним ритмом школе и општим информацијама о раду школе;
-пружање помоћи у обезбеђивању уџбеника;
- упознавање са одељењем;
-пружање помоћи у адаптацији на ново одељење;
-праћење прилагођавања у сарадњи са родитељима

Активности намењене новопридошлим наставницима:

-упознавање наставника са директором школе, правником, стучном службом;
-пружање инфомација о организацији рада школе, правима,одговорностима и задужењима на радном месту;
-упознавање са школским простором, кабинетима и расположивим наставним средствима;
-упознавање са запосленима;
-пружање подршке у раду наставника

6.14. ПРОГРАМ УВОЂЕЊА ПРИПРАВНИКА У ПОСАО

Увођење у посао наставника, васпитача и стручног сарадника - приправника има за **циљ** да га оспособи за самосталан образовно-васпитни и стручни рад и за полагање испита за лиценцу.

Програмом увођења у посао приправник, наставник и стручни сарадник стиче знања и развија вештине и способности потребне за остваривање образовно-васпитног рада који се односе на:
1. Планирање, програмирање, остваривање и вредновање образовно-васпитног рада
2. Праћење развоја и постигнућа ученика
3. Сарадња са колегама, породицом и локалном заједницом
4. Рад са ученицима са сметњама у развоју
5. Професионални развој
6. Документација

Наставник на крају приправничког стажа треба да поседује следећа знања, способности и вештине:

1. Планирање, програмирање, остваривање и вредновање образовно-васпитног рада:
- познаје структуру плана и програма образовно-васпитног рада;
- разуме улогу наставног предмета у остваривању циљева и задатака у образовању и васпитању;
- разуме повезаност између циљева, задатака, садржаја, метода и облика рада;
- разуме интердисциплинарну природу предметних садржаја;
- користи дидактичке и методичке принципе успешног планирања образовно-васпитног рада;
- познаје могућности и ограничења различитих врста наставе;
- планира различите типове и структуру наставних часова;
- зна да повезује различите методе и облике рада у процесу учења;
- зна да креира подстицајну средину за учење и развој;
- бира садржаје, методе облике и технике рада у складу са условима у којима ради;
- познаје основне принципа рада одељењског старешине;
- подстиче изградњу заједништва у одељењу;
- зна да прилагођава захтеве развојним нивоима деце и стиловима учења деце;
- примењује индивидуални приступ деци у процесу образовно- васпитног рада;
- разуме улогу ученичких радова у образовно-васпитном процесу;
- познаје критеријуме добрих уџбеника, литературе и дидаткичких средстава за остваривање –
образовно-васпитног рада;
- помаже ученицима у налажењу и избору литературе за различите активности
- користи разноврсна дидактичка средства и различиту литературу
- познаје различите начине остваривања ваннаставних и слободних активности;
- користи истраживачки приступ у образовно-васпитном раду;
- анализира сопствени образовно-васпитни рад;

2. Праћење развоја и постигнућа ученика:
- разуме како се ученици развијају и како уче;
- познаје различите начине праћења, вредновања и оцењивања постигнућа ученика;

- зна да прати и вреднује постигнуће ученика у процесу учења;
- прати индивидуални развој и напредовање ученика и развој групе у целини;
- разуме вредновање постигнућа у функцији подршке напредовању ученика;
- подржава иницијативу ученика, мотивацију за рад и спонтано стваралачко изражавање;
- поштује принципе редовности у давању повратних информација о оствареним резултатима;
- уважава личност ученика у давању повратних информација о оствареним резултатима;
- помаже ученику да препозна своје потребе и емоције и изрази их на одговарајући начин;
- познаје начине и технике подстицања процеса самооцењивања ученика;
- зна да ствара атмосферу поштовања различитости;
- уважава иницијативу и слободу исказивања мисли, ставова и уверења код ученика;
- развија код ученика навику за пажљивим руковањем наставним материјалима;

3. Сарадња са колегама, породицом и локалном заједницом:
- гради атмосферу међусобног поверења са свим учесницима у образовно-васпитном раду;
- познаје и примењује принципе успешне комуникације са свим учесницима у образовно-васпитном – раду;
- разуме важност неговања партнерског односа са породицом ученика;
- поштује принцип приватности у сарадњи са породицом и колегама;
- поштује личност родитеља приликом давања повратних информација;
- размењује информације о ученику са родитељима поштујући принцип редовности;
- познаје различите облике сарадње са породицом ради обезбеђивања подршке развоју ученика;
- одржава добре професионалне односе са колегама;
- разуме важност тимског рада у установи;
- размењује запажања и искуства са колегама;
- познаје различите облике сарадње са локалном заједницом у циљу остваривања образовно- васпитних циљева и задатака;
- сарађује у организовању представљања различитих облика ученичког стваралаштва;
-разуме важност сарадње са стручним институцијама;

4. Рад са ученицима са сметњама у развоју :
- разуме значај утицаја вршњака и средине на развој и образовање ученика са сметњама у развоју;
- разуме значај стварања атмосфере поштовања различитости;
- познаје начине укључивања ученика са сметњама у развоју у образовно-васпитном раду;
- зна да организује активности за укључивање ученика са сметњама у развоју у образовно- васпитни рад;
- разуме значај принципа индивидуализације процеса учења ученика са сметњама у развоју;
- познаје важност праћења, индивидуалног напредовања и постигнућа ученика са сметњама у развоју;
- разуме значај обезбеђивања одговарајуће физичке средине за адекватно укључивање ученика са сметњама у развоју у образовно-васпитни рад;

5. Професионални развој :
- познаје значај континуираног професионалног развоја;
- упознат је са различитим облицима и начинима стручног усавршавања;

- разуме начине и технике планирања стручног усавршавања;
- познаје структуру стручних тела на нивоу установе;
- познаје елементе за планирање сопственог стручног усавршавања;
- учествује у разним облицима стручног усавршавања;
- прати развој савремене литературе и образовне технологије;

6. Документација:
- зна прописе из области образовања и васпитања;
- познаје права и дужности на радном месту;
- упознат је са документацијом на нивоу установе;
- разуме сврху педагошке документације;
- зна да води прописану и потребну документацију;
- чува поверљиве податке о детету/ученику и његовој породици;
- води евиденцију о учешћу у разним облицима стручног усавршавања;

Приправника у посао уводи ментор:
1. Пружањем помоћи у припремању и извођењу образовно васпитног рада;
2. Присуствовањем образовно – васпитном раду најмање 12 часова у току приправничког стажа;
3. Анализирањем образовно васпитног рада у циљу праћења напредовања приправника;
4. Пружањем помоћи у припреми за проверу савладаности програма.

Након савладаног програма ментор подноси извештај директору о оспособљености приправника за самостално извођење образовно-васпитног рада.
За оне елементе програма увођења наставника у посао које ће реализовати заједничким радом ментор израђује детаљан план активности

Евиденција о увођењу у посао приправника

Евиденција ментора и приправника има значајну функцију у процесу увођења у посао и стицању лиценце. На овај начин ментор и приправник документују процес учења и подучавања, како у раду приправника, тако и у раду ментора, што осигурава трајност података и олакшава начин приказивања постигнутих резултата.

Све ове активности се остварују у установи што олакшава припрему приправника за полагање испита за лиценцу.

Према Правилнику, евиденцију воде установа, ментор и приправник.

Установа води евиденцију о запосленим приправницима, ствара услове за успешно савладавање програма и оспособљавање за самосталан образовно-васпитни рад.

Ментор води евиденцију о раду приправника која садржи податке о:
1. временском периоду у коме је радио са приправником,
2. темама и времену посећених часова,
3. запажањима о раду приправника у савладавању програма,
4. препорукама за унапређивање образовно-васпитног рада
5. оцени поступања приправника по датим препорукама.

Приправник води евиденцију о свом раду:
1. сачињавањем месечног оперативног плана и програма рада;
2. израдом припреме за одржавање часа,
3. изношењем запажања о свом раду и раду са ученицима,
4. о посећеним часовима,

5. о својим запажањима и запажањима ментора.

Евиденција о раду и запажањима приправника доставља се ментору.

Провера савладаности програма увођења у посао приправника

Провера савладаности програма увођења у посао приправника остварује се најраније након годину дана рада у установи извођењем одговарајућег облика образовно-васпитног рада, и то: извођењем и одбраном часа наставника у школи, као и приказом и одбраном активности стручног сарадника у установи. Тему облика образовно-васпитног рада бира приправник у сарадњи са ментором.

Комисију од најмање три члана образује директор решењем.

Важно је напоменути да ментор не може да буде члан комисије, али има обавезу да присуствује провери савладаности програма.

Када комисија оцени да је приправник делимично савладао програм, даје ментору и приправнику препоруку за даљи рад са роком за поновну проверу савладаности програма. Приправник који у потпуности савлада програм стиче право на полагање испита за лиценцу.

6.15. ПРОГРАМ ИЗЛЕТА, ЕКСКУРЗИЈА И НАСТАВЕ У ПРИРОДИ

Циљ излета, екскурзија и наставе у природи, као облика образовно-васпитног рада јесте да допринесе остваривању циљева и задатака образовања и васпитања, циљева и задатака наставних предмета, као и непосредно упознавање с појавама и односима у природној и друштвеној средини, с културним, историјским и духовним наслеђем и привредним достигнућима као и рекреативно-здравствени опоравак ученика.

Образовно-васпитни задаци:

- проучавање објеката и феномена у природи
- уочавање узрочно-последичних веза у конкретним природним условима
- развијање интересовања за природу
- изграђивање еколошких навика
- упознавање начина живота, обичаја и рада људи појединих крајева;
- развијање позитивних односа према националним, културним, естетских вредностима,
  спортским потребама и навикама, позитивном социјалним односима
- схватање значаја здравља и здравих стилова живота
- подстицање испољавања позитивних емоционалних доживљаја.

Основни циљеви излета и ексурзија су:

- упознавање са националним, историјским, културним и уметничким вредностима окружења кроз који путују и окружења у ком бораве
- проширивање постојећих и стицање нових знања и искустава током боравка везаних за садржаје из различитих предмета, а посебно из историје, географије, биологије, ликовне културе ТИО и српског језика
- повезивање теоретских знања са практичним искуствима

- развијање одговорног односа према природи, културној баштини и понашања у складу са друштвеним нормама
- поштовање правила понашања у различитим окружњима и приликом обилазака различитих културних споменика, верских објеката, музеја, галерија и сл
- развијање другарских односа, толеранције на различитости, уважавање потреба других и избегавање сукоба
- развијање еколошких навика и чување животне средине Прилико реализације излета, наставе у природи и ексурзија за све узрасте сачиниће се посебни планови извођења, уз конкретизацију свих активности које ће се реализовати током путовања и боравка на одабраним дестинацијама.

Основни циљеви наставе у природи су:

- побољшање здравља и физичких способности ученика
- развијање здравствених и хигијенских навика и бриге о сопственом здрављу
- осамостаљивање ученика у реализацији различитих активности
- уочавање узрочно-последичних веза у конкретним природним условима
- проширивање постојећих и стицање нових знања и искустава у природи
- упознавање начина живота и рада људи у појединим крајевима
- изграђивање еколошких навика и чување животне средине
- повезивање теоретских знања са практичним активностима у амбијенталном окружењу
- упознавање са националним, историјским, културним и уметничким вредностима окружења кроз који путују и окружења у ком бораве
- социјализација ученика, стицање искустава у колективном духу, развијање спортског и такмичарског духа, тимског рада, другарских односа, толеранције на различитости, пружање подршке и помоћи другима, поштовање правила понашања у различитим окружњима и приликом обилазака различитих културних споменика, верских објеката, музеја, галерија и сл.

Начин реализације

У избору програмских садржаја и маршрута екскурзија, као и њиховог трајања потребно је узети у обзир захтеве наставних програма свих предмета које ученици изучавају у тој школској години, циљеве и задатке екскурзије, узраст ученика и њихове психофизичке способности.

У стручној припреми екскурзија учествују сви наставници који треба пажљиво да се упознају са маршутом екскурзије и могућностима које она пружа. У избору дестинација активно учествују и родитељи ученика. Комисије за екскурзије биће формиране по потреби у складу са планом организације екскурзија, излета и наставе у природи. Чланови комисије ће бити: стручни сарадник, руководилац одељењског већа, члан Савета родитеља и члан Школског одбора школе. Задаци комисије за екскурзије: избор дестинација за екскурзије, избор најповољније понуде, односно туристичке агенције која ће реализовати екскурзију, анализа извештаја са екскурзије.

Наставничко веће школе верификује избор дестинација за екскурзију, бира стручног вођу пута који сачињава оперативни план рада за сваки дан екскурзије. Ученици и родитељи ученика се пре поласка на екскурзију упознају са планом и програмом екскурзије.

Реализација програма екскурзије мора бити прилагођена узрасту и психо-физичким карактеристикама ученика, а посебно се мора водити рачуна о безбедности ученика и развијању самосталности и личне одговорности.

6.16. ПРОГРАМ РАДА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

Школска библиотека је место библиотечко-информационе, васпитно- образовне и културне активности школе.

У школској библиотеци прикупља се, обрађује и ученицима, наставницима и стручним сарадницима даје на коришћење библиотечко- информациона грађа (књиге, серијске публикације и др.) и извори.

Библиотека је дужна да у свом фонду прикупља уџбенике и друга наставна средства намењена ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, као и стручну литературу за наставнике и стручне сараднике.

Задаци школске библиотеке су:

- да код ученика развија навике читања и коришћења библиотечких услуга,
- да ученике оспособљава да користе информације у свим облицима и на свим медијима и омогући им да овладају вештинама потребним за учење у току целог живота.

Рад библиотеке обухвата:

1. **Садржаје у образовно-васпитном раду:**

- упознавање ученика са радом библиотеке;
- оспособљавање за самостално коришћење књига, часописа, енциклопедија…;
- упутства за писање реферата и самосталних радова, израда плаката и презентација;
- развијање навика за чување, заштиту и руковање књижном и некњижном грађом.

2. Садржаје везане за сарадњу са наставницима, педагогом, директором и родитељима:

- учествовање у програмирању годишњег и развојног плана школе;
- набавка и коришћење књижно-библиотечке грађе за наставнике и стручне сараднике;
- сарадња у вези са посетом Сајму књига и информација о набавци књига;
- сарадња на развоју информатике и информатичне писмености;
- рад у школским тимовима;
- сарадња са родитељима.

3. Програмске садржаје у библиотечко-информационој делатности:

- израда годишњег плана и програма рада библиотеке;
- систематско информисање ученика и запослених о новим књигама листовима и часописима;
- помоћ у припреми паноа и тематских изложби о појединим издањима;
- упис ђака првака у библиотеку;
- сређивање и естетско уређење библиотеке.

4. Програмске садржаје везане за културну и јавну делатност:

- планирање културних садржаја за школску годину;
- израда текстова за интернет презентацију школе;
- прикупљање и евидентирање литерарних радова ученика

6.17. ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПЛАНОВИ

Анекс 1 – Индивидуални образовни планови.

6.18. ПРОГРАМ БЕЗБЕДНОСТИ И ЗДРАВЉА НА РАДУ

Програм безбедности и здравља на раду обухвата заједничке активности школе, родитеља и локалне самоуправе, усмерене на развој свести за спровођење и унапређивање безбедности и здравља на раду.

У оквиру Програма безбедности и здравља на раду, орган управљања у школи је у складу са Законом о основама система образовања и васпитања, донео два општа правна акта која уређују тематику везану за безбедност и здравље на раду запослених и ученика. То су Правилник о безбедности и здрављу на раду и Правилник о мерама, начину и поступку заштите и безбедности ученика за време боравка у школи и свих активности које организује школа основна школа „Жарко Зрењанин“ у Апатину.

Именована је овлашћена, сертификована фирма за вођење послова у вези са одржавањем безбедности и здравља на раду – Центар за безбедност на раду и заштиту од пожарадоо из Нови Сад.

Правилником о безбедности и здрављу на раду се у складу са Законом о безбедности и здрављу на раду уређује спровођење безбедности и здравља на раду запослених у школи, у циљу стварања безбедних услова рада, заштите живота, здравља и радне способности запослених.

Право на безбедност и здравље на раду имају и друга лица која учествују у радном процесу, а нису у радном односу код послодавца, као и лица која се затекну у радној околини ради обављања одређених послова код послодавца, ако је послодавац о њиховом присуству обавештен.

Школа је дужна да спроводи мере безбедности и здравља на раду у виду:

- Превентивног и периодичног прегледа и испитивања опреме за рад
- Испитивања услова радне околине
- Доношења акта о процени ризика
- Оспособљавања запослених за безбедан и здрав рад
- Вођења евиденција везаних за повреде на раду
- Осигурања запослених од повреда на раду

Запослени у школи су дужни да:

- поштују прописе о безбедности и здрављу на раду
- обавесте Послодавца о свакој врсти потенцијалне опасности која би могла да утиче на безбедност и здравље на раду
- наменски користе средства и опрему личне заштите
- подвргну се провери да ли су под утицајем алкохола или других опојних средстава по налогу лица за безбедност и здравље на раду
- истакну своје здравствене недостатке приликом ступања на рад
- учествују у пружању прве помоћи приликом повреде на раду, и
- да не пуше где је то забрањено.

Правилником о мерама, начину и поступку заштите и безбедности ученика за време боравка у школи и свих активности које организује школа обезбеђује се ученицима право на заштиту и безбедност и то:

- у школској згради и школском дворишту,
- на путу између куће и школе,

- ван школске зграде и школског дворишта – за време остваривања образовно-васпитног рада или других наставних и ваннаставних активности које организује школа.

Одељењски старешина и предметни наставници су у обавези да у свакодневном контакту са ученицима, а нарочито на часовима одељењске заједнице и одељењског старешине, ученике упознају са опасностима са којима се могу суочити за време боравка у школи и извођења других активности које организује школа, као и са начином понашања којим би се те опасности могле избећи или отклонити.

Школа сарађује са државним органима, органима општине и другим субјектима и надлежним институцијама са којима је таква сарадња потребна у поступку обезбеђивања и спровођења мера утврђених овим правилником.

Активности:

- Обука запосолених о могућим узроцима и опасностима од пожара, о употреби заштитне ватрогасне опреме и демонстрација гашења пожара
- Побољшање безбедности у саобраћају запослених и ученика, - предавања саобраћане полиције за предшколске групе и ученике 1. разреда
- Уклањање снега и леда на прилазима школи / тротоарима, улазима у школу и школском двришту и укалњање леденица са крова изнад улаза

7. ПРОГРАМ ПРОДУЖЕНОГ БОРАВКА

Продужени боравак је посебан облик образовно-васпитног рада са ученицима који се реализује у школи после или пре часова редовне наставе и у оквиру кога ученици имају самосталан рад и низ различитих облика слободних активности и један оброк.

Циљеви реализације садржаја у продуженом боравку у складу су са **општим циљевима** основног образовања (три општа циља)

- Омогућити детету пун живот и открити његове пуне потенцијале као јединствене особе
- Омогућити детету његов развој као социјалног бића кроз живот и сарадњу са осталима како би допринео добру у друштву
- Припремити дете за даље образовање и целоживотно учење (учити како учити)

Специфични циљеви:

- потпун и хармоничанразвојдетета
- важност истицања индивидуалних различитости (свако дете је јединствено; осигурава му се развој свих потенцијала)
- фокусирање на учење (истиче се важност онога што дете учи и процеса којим усваја знања)
- оспособити ученика за самостално учење
- истиче се радост учења и подстиче мотивисаност за учење
- потенцирати важност учења утемељеног на опажању процеса из окружења (очигледна метода)
- писменост (језичка, математичка, информатичка)
- рад на начинима изражавања емоција (друштвено прихватљиви модели)
- развијање духовне димензије живота
- европска и глобална димензија модерног живљења
- плурализам, поштивање различитости и важност толеранције
- партнерство у образовању
- улога технологије у образовању
- брига о деци са посебним потребама

Приликом остваривања продуженог боравка наставник нарочито води рачуна о:

- васпитању и образовању ученика,
- предузимању превентивних мера ради очувања здравља ученика,
- помагању у учењу и раду,
- подстицању ученика на самостални рад и стицање радних навика,
- развоју социјалних и комуникацијских вештина,
- аналитичко-истраживачком раду за потребе вредновања квалитета рада,
- сарадњи са родитељима,
- сарадњи са локалном заједницом,
- сарадњи са установама културе, као и са свим другим релевантним установама које се индиректно или директно укључују у рад школе.

Садржаји програма

Остваривање циљева и развој кључних подручја ће се најбоље остварити усмеравањем рада на садржаје, теме, кључне појмове и образовна постигнућа која су

прописана Наставним планом и програмом за одређени разред. Садржаје ће реализовати учитељ у продуженом боравку, али у договору с учитељем који ради у редовној настави. Зато је изузетно важно све активности планирати како би се постигла кохерентност међу одабраним садржајима и усклађеност деловања међу учитељима.

Активности у продуженом боравку

Самостални рад ученика -ученици организовано и плански, уз стручно-педагошку помоћ и сарадњу са наставником утврђују, продубљују, примењују и усвајају нова знања, умења и навике. Реализују се активности које би иначе ученик радио у виду домаћих задатака.
На часовима самосталног рада, ученику се могу задавати следеће активности: читање обавезне школске и домаће лектире, читање листова и часописа за децу, коришћење правописа, лексикона, енциклопедија, као и савремених, електронских и мултимедијалних наставних средстава као извора информација, извођење и израда различитих практичних радова, рад на пројектима и друго.

Активности у слободном времену ученика имају првенствено рекреативно-забавни и стваралачки карактер и оне могу бити: едукативне, радне, културно-уметничке и спортске и организују се на принципу потпуне слободе избора, добровољности, самоорганизованости ученика у оквиру различитих група и колектива. Ове активности могу да се организују у учионици (одељењу или разреду), а могу да се организују ван учионице.
Могуће је организовати више активности истовремено, у групама, а ученици се укључују у те активности према афинитетима.
Активности у слободном времену се организују тако да омогућавају активно ангажовање ученика и кретање, а могу бити:
- спортске активности - могу се реализовати у простору фискултурне сале, свечане сале, школског дворишта и парка;
- дружење у оквиру разреда - учитељи са ученицима истог разреда планирају активности сходно интересовању ученика и могу се реализовати у простору учионице, свечане сале, мале сале, школског дворишта и парка;
- креативне радионице - које се организују на нивоу школе, могу бити из различитих области: музика, ликовна уметност, сценски приказ и драма, рецитовање, ритмика, литерарне активности, екологија, неговање народне традиције, школске новине и друго, у складу са личним интересовањем ученика, као и на основу посебних способности појединих ученика;
- друштвене активности - организују се у оквиру сваког одељења, већа и на нивоу од првог до четвртог разреда. Реализација друштвених активности се одвија у просторијама школе, културним установама (биоскоп, библиотека). и
- културне активности - наставник планира посете различитим културним установама, историјским објектима;
- гледање позоришних и филмских представа, односно телевизијских емисија;
- праћење изложби и учествовање у манифестацијама;
- учествовање у хуманитарним акцијама;
- учествовање у еколошким акцијама;
- припремање културно-уметничких програма;
- уређење учионице у складу са могућностима и жељама ученика;
- обележавање празника и тематских дана;
- израда тематских паноа;

- активности које ће омогућити интердисциплинарни приступ и обезбедити корелацију наставних
садржаја, а у складу са узрастом ученика;
- друге активности у складу са интересовањима ученика.

8. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Праћење остваривања школског програма вршиће се плански, систематски и континуирано, а одвијаће се кроз:

- састанке Стучног актива за развој школског програма
- седнице Наставничког већа
- праћење постигнућа ученика
- размену са другим школама
- примену тестова, упитника...
- праћење реализације планова и програма
- сарадњу са родитељима
- сарадњу са локалном заједницом
- сарадњу са стручним службама
- сваки наставник вршиће и самоевалуацију свог рада
- евалуацију реализације Акционог плана
- евалуацију реализације Школског развојног плана

9. СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА

Општи стандарди постигнућа су донети за крај првог и другог циклуса, што значи да њихову примену планира сваки наставник, за сваки разред. За предмете који немају сачињене стандарде наставници планирају да ученици стекну одређена знања, вештине, умења и навике у складу са програмским задацима и циљевима. План остваривања стандарда се заснива на утврђеним нивоима постигнућа ученика, тако да су наставници у складу са тим планирали примену критеријумских тестова. На основу тих података ће вршити месечна планирања и остваривати стандарде.

Табеларни приказ активности за остваривање стандарда:

КО	ШТА	КАД	КАКО
Предметни наставници	Примена иницијалног теста	Прва половина септембра	писмено
Предметни наставници, пеадгог	Анализа резултата	Средина септембра	Излагање, презентација, дискусија
Предметни наставници	Планирање остваривања стандарда на основу резултата	Септембар, октобар, новембар	Писање месечних и дневних припрема
Предметни наставници	Примена теста за проверу остварености планираних стандарда	Прва половина децембра	Писмено или усмено
Предметни наставници, педагогг, директор	Анализа резултата	Средина децембра	Излагање, презентација, дискусија
Предметни наставници	Планирање остваривања стандарда на основу резултата	Крај децембра	Писање месечних и дневних припрема
Предметни наставници	Примена теста за проверу остварености планираних стандарда	Прва половина марта	Писмено или усмено
Предметни наставници, педагогг, директор	Анализа резултата	Средина марта	Излагање, презентација, дискусија
Предметни наставници	Планирање остваривања стандарда на основу резултата	Крај марта	Писање месечних и дневних припрема
Предметни наставници заједно са својим стручним већима	Прављење тестова за проверу остварености планираних стандарда за целу школску годину	Април месец	Састанци стручних актива

Предметни наставници	Примена теста за проверу остварености планираних стандарда	прва половина маја за ученике осмих разреда и друга половина маја за остале ученике	Писмено
Предметни наставници, педагог, директор	Анализа резултата	Јун	Излагање, презентација, дискусија
Предметни наставници	Прављење иницијалних тестова	Друга половина августа	Састанци, дискусија

Школски одбор основне школе „ Жарко Зрењанин“, Апатин, доноси Школски програм основног образовања 30.8.2021.године

У Апатину,
30.08.2021.

Председник Школског одбора

_____